

ARMIA
KRAJOWA

W DOKUMENTACH
1939–1945

KOMITET REDAKCYJNY I WYDANIA TOMU II:

Halina Czarnocka, Józef Garliński, Kazimierz Iranek-Osmecki,
Włodzimierz Otocki, Tadeusz Pełczyński (przewodniczący)

KOMITET REDAKCYJNY I WYDANIA TOMU VI:

Kazimierz Iranek-Osmecki († maj 1984) – przewodniczący,
Tadeusz Zawadzki-Żenczykowski – przewodniczący, Zbigniew Bokiewicz,
Halina Czarnocka, Leonard Jastrzębski, Wanda Jordanowa, Jadwiga Olszewska,
Andrzej Suchcitz, Romana Michalska (pomoc archiwalna)

ZESPÓŁ REDAKCYJNY II WYDANIA TOMU II:

SPP – Eugenia Maresch, dr hab. Andrzej Suchcitz,
Heide Pirwitz-Bujnowska, Krzysztof Bożejewicz
IPN – dr hab. Waldemar Grabowski, dr Rafał Leśkiewicz

przy współpracy: Agnieszki Chrzanowskiej-Pietrzak (IPN),
Artura Janczewskiego (IPN), Urszuli Jardzioch (CAW),
Macieja Żuczkowskiego (IPN)

Studium Polski Podziemnej w Londynie
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego

ARMIA KRAJOWA

W DOKUMENTACH
1939–1945

Tom II część 2

CZERWIEC 1941 – KWIECIEŃ 1943

Wydanie II
(poprawione i uzupełnione)

Warszawa 2019

Recenzenci

prof. dr hab. Bogdan Chrzanowski

prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Projekt okładki

Sylvia Szafrńska

Redakcja

Ewa Kostka

Indeks

Waldemar Grabowski

Skład i łamanie

Katarzyna Szubka

Ilustracje ze zbiorów Studium Polski Podziemnej w Londynie, Archiwum IPN
oraz Wojskowego Biura Historycznego

Druk i oprawa

Legra Sp. z o.o.

ul. Albatrosów 10c

30-716 Kraków

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej

Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,

Stadium Polski Podziemnej – Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie,

Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego, 2019

ISBN 978-83-8098-659-6 (całość)

ISBN 978-83-8098-661-9 (część druga)

ISBN pdf 978-83-8376-801-4 (część druga)

Zapraszamy:

ipn.gov.pl

ksiegarniaipn.pl

studium.org.uk

1942

1942 sierpień 15, Londyn – Gen. Sikorski: Rozkaz o podporządkowaniu wszystkich organizacji wojskowych i służb pomocniczych Dowódcy AK

**Naczelnny Wódz
i
Minister Spraw Wojskowych**

**Odpis
Tajne!**

L.dz. 3316/tj.42/VI

M.p., dnia 15 sierpnia 1942 [r.]

**Rozkaz w sprawie podporządkowania organizacji
wojskowych w Kraju Dowódcy Armii Krajowej**

W wykonaniu postanowienia ustawy o powszechnym obowiązku wojskowym z dnia 9 IV [19]38 [r.] (Dz.U. RP nr 25, poz. 220, art. 2, ust. 4) oraz na podstawie Dekretu Prezydenta RP z dnia 27 maja 1942 o organizacji naczelných władz wojskowych w czasie wojny (Dz.U. RP nr 5, poz. 9, art. 7) zarządzam:

1. Wszystkie organizacje wojskowe, istniejące na terenie Kraju, których celem jest współdziałanie w walce z nieprzyjacielem lub w pomocniczej służbie wojskowej, podporządkowuję Dowódcy Armii Krajowej.

2. Zależnie od charakteru organizacji Dowódca Armii Krajowej:

a) albo zarządza całkowite lub częściowe wcielenie organizacji do Armii Krajowej,
b) albo pozostawia ich dotychczasowy charakter, określając stopień podporządkowania.^a

3. Dowódca Armii Krajowej zapewni organizacjom tym wszelką pomoc i środki, konieczne do wykonywania powierzonych im zadań o charakterze wojskowym, a to: uzbrojenie, zaopatrzenie materiałowe, pieniężne itp. w ilościach, ustalonych przez niego i przy uwzględnieniu jego możliwości.

4. W skład organizacji, niewcielonych do Armii Krajowej, mogą wchodzić żołnierze Armii Krajowej tylko za specjalnym zezwoleniem Dowódcy Armii Krajowej.

5. Organizacje wojskowe, uchylające się od podporządkowania Dowódcy Armii Krajowej, nie będą uznane przez Władze Polskie. Udział żołnierzy Armii Krajowej w takich organizacjach jest zakazany.

6. Żołnierze Armii Krajowej, którzy – mimo zakazu – będą nadal należeli do nieuczynanych przez Dowódcę Armii Krajowej organizacji wojskowych, zostaną pociągnięci do odpowiedzialności sądowo-karnej.

^a Na marginesie pieczętka, częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 595, Zaszyfrowano dn. 18/8 1942; Nadano dn. 18/8 1942, M[itkiewicz].

7. Dowódca Armii Krajowej w sprawach, związanych z wykonaniem powyższego rozkazu, otrzyma od Delegata Rządu wszelką możliwą pomoc.^b

Naczelnny Wódz
i
Minister Spraw Wojskowych
Sikorski
generał broni

Za zgodność odpisu:
Szczerbo-Rawicz^{c1}
Major dypl.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, A.686, k. 11 (A_686, k. 13), mps².

^b *Poniżej pieczętka, częściowo uzupełniona odręcznie:* Nr stac. 596; Zaszyfrowano dn. 18/8 1942; Nadano dn. 18/8 1942, M[itkiewicz].

^c *Powyżej podpis odręczny.*

¹ Antoni Rawicz-Szczerbo (1902–2002), gen. bryg., absolwent WSWoj. (1932–1934), w 1939 r. w Oddziale II Sztabu Głównego WP (kierownik referatu), w Oddziale VI Sztabu NW kierował Wydziałem Łączności Lądowej, w latach 1945–1947 dowódca Samodzielnej Brygady Spadochronowej. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (*Referat Ordre de Bataille i Dyslokacji Samodzielnego Referatu „Rosja” Oddziału II SG w relacji mjr. dypl. Antoniego Rawicza-Szczerbo*, oprac. W. Włodarkiewicz, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2003, nr 3, s. 97–118).

² Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.21, k. 417 (MSW_021, k. 420) – tu z odręczną adnotacją: L.dz.K. 3186/42. Projekt rozkazu, z propozycją zmian, ostatecznie wprowadzonych do depeszy znajduje się w: SPP, t. A.3.3.3.1, k. 29–30 (A_296, k. 34–35); SPP, A.686, k. 12 (A_686, k. 14. Dokument był rozsyłanych w odpisach przez KG AK do struktur organizacyjnych AK. Przykład takiego właśnie odpisu znajduje się w: AIPN, 0255/342, t. 14, k. 13–14. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/10, k. 20 – tu jako: nr 3316 z dn. 18/19 VIII [19]42 KK.

1942 sierpień 18, Londyn – Szef Oddziału II SNW do szefa Oddziału VI: Depesza ze Sztokholmu – aresztowania wśród Szwedów i Polaków w Warszawie – możliwość represji rządu szwedzkiego wobec polskiego poselstwa

**Sztab Naczelnego Wodza
Oddział II**

L.dz. 512/II/tjn./42
M.p., dnia 18 sierpnia 1942 r.
Depesza ze Sztokholmu –
przekazanie.

O. VI, L.dz. 3343/tjn./42
Dnia 19 sierpnia 1942 r.

Szef Oddziału VI Szt[abu] NW
w miejscu

Przesyłam Panu Pułkownikowi do wiadomości nast[ępną] depeszę otrzymaną dnia 18 VIII [19]42 [r.] ze Sztokholmu:

„Szef Oddziału II Szt[abu] NW

Szwedzkie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, a prawdopodobnie i Niemcy, odczytali telegraficzną korespondencję szyfrową Thugutta¹ z Londynem. W związku z tym nastąpił szereg aresztowań Szwedów i Polaków w **Warszawie**. Poseł nasz został poinformowany o tym przez tut[ejszego] Ministra Spraw Zagranicznych, który jednocześnie oświadczył posłowi, że uważa go jako persona ingrata. Należy spodziewać się szeregu represji w stosunku do działalności całego personelu.

Szczegółowy raport przesyłam najbliższym kurierem.^a

Brzeskwiński² nr 279.”

^a Poniżej odręczna adnotacja: Pan Minister Spr[aw] Wewn[ętrznych] do rąk własnych. Przesyłam Panu Ministrowi odpis depeszy attaché wojsk[owego] w Sztokholmie otrzymanej 18 VIII [19]42 »[pozostawiono miejsce na odpis depeszy]« 20 VIII [19]42 Szef Oddziału VI Sztabu NW Protasewicz ppłk dypl.

¹ Mieczysław Thugutt (1902–1979) („Adam”), ppor. rez. łączności (1932), inż. (1927), syn Stanisława Thugutta, uczestnik III Powstania Śląskiego, absolwent Politechniki Warszawskiej, w latach 1941–1942 kierował placówką łączności ogólnej i politycznej w Sztokholmie, następnie w Wydziale Społecznym (Krajowym) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Londynie, po wojnie na emigracji, członek Rady Politycznej oraz Tymczasowej Rady Jedności Narodowej (P. Stanek, *Figurant „Tybr” – nieudany werbunek niedosłego ministra*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, nr 1, s. 117–138. Zob. J. Lewandowski, *Węzeł stockholmski. Szwedzkie koneksje polskiego podziemia IX 1939 – VII 1942*, Uppsala 1999).

² Feliks Brzeskwiński (1896–1960) („Habdank”), ppłk dypl., do 1924, a następnie od 1926 r. służył w 6. pułku piechoty Legionów, w latach 1924–1926 dowódca kompanii podoficerów zawodowych Batalionu Szkolnego Piechoty OK III, absolwent WS Woj. (1933), od 1933 r. służył w DOWar. Wilno, 1936–1939 attaché wojskowy przy Poselstwie RP w Rydze, 1939–1945 attaché wojskowy w Sztokholmie; zastępca komendanta bazy wojskowej łączności zagranicznej ZWZ-AK krypt. „Anna”; po wojnie na emigracji, współzałożyciel SPK w Szwecji (1946). Odznaczony orderem Virtuti Militari V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych (CAW, VM I.483.31-2252; SPP, A 503; *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza podczas II wojny światowej*, t. 2..., s. 354–355; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939–1945*, t. 3..., s. 36–44). Zob. L.A.B. Kliszewicz, *Baza w Sztokholmie...*

1. O[ddział] VI
2. Kanc[elaria] O[ddział] II
3. „SKN”^{3,4}

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.5.2.4.2, k. 121 (A_504, k. 124), mps⁵.

³ Jan Henryk Żychoń (1902–1944), od lipca 1940 r. do lutego 1944 r. szef Wydziału Wywiadowczego Oddziału II SNW; zginął 7 V 1944 r. w bitwie pod Monte Cassino (J. Bochaczek-Trąbska, *W służbie na emigracji. Wojenne losy mjr. Jana Henryka Żychonia na tle działalności Oddziału II* [w:] *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem...*, s. 433–459; W. Jastrzębski, *Major Żychoń i bydgoska ekspozycja wywiadu*, Bydgoszcz 1994; P. Olstowski, *Mjr Jan Henryk Żychoń (1902–1944) – żołnierz i oficer wywiadu* [w:] *Bydgoszcz jako ośrodek działań wywiadowczych w przededniu i w trakcie II wojny światowej*, red. S. Pastuszewski, Bydgoszcz 2015, s. 147–171; R. Majzner, A. Suchcitz, T. Dubicki, *Oskarżam majora Żychonia. Sprawa karna KW.21/42 przed Morskim Sądem Wojennym w Londynie*, Radomsko 2016).

⁴ Zob. A. Peplowski, *Działalność Oddziału II Sztabu Naczelnego Wodza na terenie Skandynawii i państw bałtyckich w czasie II wojny światowej*, „Słupskie Studia Historyczne” 2004, t. 11, s. 121–129.

⁵ Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.4.3.1, k. 37 (A_318, k. 47).

1942 sierpień 19, Londyn – Gen. Sikorski do gen. Roweckiego: Awanse oficerów AK do stopnia generalskiego

Depesza-szyfr

O. VI, L.dz. 3225/tj.42

Dnia 19 sierpnia 1942 [r.]

Kalina

W uznaniu zasług oddanych Polsce i Armii Polskiej w tajnej, odważnej i skutecznej walce o ich prawa w Kraju, awansuję¹ z dniem 15ª sierpnia 1942 [r.] –

na generała brygady:

płk. piech. Skroczyński Albina,

płk. kaw. Filipowicz Juliana;

na pułkownika:

ppłk. dypl. piech. Chruściel Antoniego,

ppłk. dypl. kaw. Miłkowski Zygmunta.²

Sikorski

generał broni 3225

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.4.2.B, k. 105 (A_315, k. 112), mps².

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-27, k. 159): 10.

^b Poniżej pieczętka, uzupełniona częściowo odręcznie: Nr stac. 601; Zaszyfrowano dn. 19/8 1942; Nadano dn. 19/8 1942, M[itkiewicz].

¹ Awanse nastąpiły na wniosek Dowódcy Armii Krajowej, depesza z dnia 8 VIII 1942 r. – SPP, t. A.3.4.2.B, k. 103 (A_315, k. 110)

² Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-27, k. 159 – tu jako: nr 601 z 20 VIII 1942 r. Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: CAW, II.52.615, k. 34; AIPN, 1114/11, k. 408–409. Kolejny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/10, k. 20 – tu jako: nr 3225/42 z dn. 20/21 VIII [1942].

Nr 501 [Nr 329]

1942 sierpień 19, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Wielka akcja likwidowania getta w Warszawie

Radiogram nr 743

Od Wandy

Dnia 19 sierpnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 3453/42

Przyjęty 25 sierpnia 1942 [r.] godz. 07.35

Odczyt[any] 25 sierpnia 1942 [r. godz.] 14.00

Od 22 lipca trwa likwidacja getta w Warszawie (400 tys. mieszkańców) z w[ielkim] okrucieństwem przez policję niemiecką i pomocniczą łotewską.^a

Na razie wywożono 5–6, obecnie do 15 tys. dziennie. Większość jest podobno mordowana w Bełżcu i Treblince, część zdaje się przeznaczona do prac przyfrontowych. Przy wywożeniu masowe zabójstwa i grabieże. W getcie mają pozostać wykwalifikowani rzemieślnicy, pracujący dla wojska i ich rodziny – kilkadziesiąt tys[ięcy].

Dotąd wywieziono ponad 150 tys.^b

Kalina 638

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.2, k. 120 (A_253, k. 133), mps¹.

^a Na marginesie odręczna adnotacja: Odpis do MSWewn. – nieczytelna parafr.

^b Poniżej trzy odręczne adnotacje: 1) O. VI 25/8; 2) Pan Minister Spr[aw] Wewn[ętrznych] (do rąk własnych[]) Pan Minister Inf[ormacji] i Dok[umentacji] (do rąk własnych). Przesyłam Panu Ministrowi wiadomość z Kraju pochodzącą z najwyraźniej pewnego źródła, otrzymaną [...] dn. temu: »treść jak wyżej«. Wiadomości tej proszę na razie nie ujawniać czynnikiem nieoficjalnym. Szef O. VI 26 VIII [19]42; 3) wysłano dn. 26.8.[19]42 Ża[...].

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 79, k. 153 (KOL_063_0079, k. 157). Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.561, k. 38; AIPN, 1114/13, k. 137. Inne egzemplarze dokumentu znajdują się w: SPP, t. A.3.1.1.13.4, k. 11 (A_271, k. 19); AAN, 203/I-22, k. 24–25.

1942 sierpień 19, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Sprawy finansowe

Radiogram nr 751/LEM

Od Wandy

L.dz. 3420

Dnia 19 sierpnia 1942 r.

Przyjęty 23 sierpnia 1942 [r.] godz. 18.05

Odczyt[any] 24 sierpnia 1942 [r. godz.] 11.45

Naczelnny Wódz

I. Stosownie do moich przewidywań sytuacja pieniężna staje się katastrofalna. Dolar papierowy 23 zł, w getto 10–15^a zł, dolar złoty ok. 130 zł – dalsza niższa możliwa. Zmiany większych kwoty wysoce utrudnione. Równocześnie ceny rosną: kg słoniny 140 zł, kg chleba 15–20 zł, cukru 60 zł. Mam olbrzymie trudności z wypłatami w złotych i markach już na 1 IX, a na 15^b będą jeszcze większe.

II. Proszę Pana Generała o zlecenie przyspieszenia dosłania pierwszym zrzutem we wrześniu:

a) 5–6 milionów prawdziwych marek niemieckich, w myśl mojej dep[eszy nr] 598 z 4 VIII br.^c,

b) gros reszty budżetowej na r. [19]42, tj. ok. 6 milionów dol. w myśl meld[unku nr] 123¹, przy czym przede wszystkim w złocie, w myśl dep[eszy nr] 418 – 15 V².

III. Stosownie do zapowiedzi centrali o zaopatrzeniu nas już od jesieni w fałszywe dla nas młynarki (500 i 100), jak w dep[eszy nr] 364 z 29 IV^d i w marki niem[ieckie], jak prosiłem w meld[unku nr] 82 – 15 XI [19]41 [r.]^e oraz m[eldunku nr] 120 z 7 V [19]42 [r.]^e.

Ze względu na sytuację pieniężną w kraju proszę o przyspieszenie powyższych możliwości już od września.

Fałszywe młynarki [i mk^f] jedynie w najlepszym wykonaniu, gwarantujące nam bezpieczeństwo. Dodatkowe elementy i wzory do fałszowania kurier centrali z Francji nieokupowanej podjął w Klemensie 4 VIII^g, jak w dep[eszy] 628^h.

IV. Rozrost pracy naszej, szczególnie na odcinku wyw[iadu], dyw[ersji] i „N” wymaga już ogromnych stałych dotacji pieniężnych. Niezaspokojenie ich zawczasu napawa

^a W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 10–14.

^b W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 1 X.

^c Mowa o depeszy C 598 z 31 VII, nadanej 4 VIII 1942 r. – CAW, II.52.559, k. 81; AIPN, 1114/13, k. 93.

^d W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 29 V.

^e W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 7 X 42. To oczywisty błąd w rozszyfrowaniu. Zob. dok. nr 455.

^f Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN.

^g W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 5 VIII.

^h W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 624. Najprawdopodobniej chodzi o depeszę C 624 – AIPN, 1114/13, k. 118. Dodatkowo informacje o kurierce „Klary”, która podjęła z „Janki” 5 sierpnia „elementy do fałszowania młynarek”, znalazła się w depeszy C 647 z 24 VIII 1942 r. – AIPN, 1114/13, k. 155.

¹ Zob. dok. nr 462.

² Depesza „Kaliny” C 418 z 15 V, nadana 19 V 1942 r. – AIPN, 1114/12, k. 675.

³ Zob. dok. nr 386.

mnie obawą podcięcia ofiarnej, a wg oceny Pana Generała i sprzymierzeńców, tak skutecznej naszej pracy.

Dlatego niniejszy meldunek skierowuje do rąk Pana Generała.

Kalina 648

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.11, k. 123 (A_431, k. 129), mps⁴.

⁴ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.561, k. 47; AIPN, 1114.13, k. 158; AAN, 203/I-22, k. 30.

Nr 503 [Nr 330]

1942 sierpień 26, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Problem ukrywania angielskich jeńców w Polsce

Radiogram nr 764

Od Wandy

O. VI, L.dz. 3541/42

Dnia 26 sierpnia 1942 r.

Przyjęty 28 sierpnia 1942 [r.] godz. 16.48

Odczyt[any] 28 sierpnia 1942 [r. godz.] 18.10

W sierpniu razem z dwoma oficerami angielskimi, naszymi podopiecznymi, została wzięta cała rodzina, która ich przechowywała. Polakom grozi kara śmierci.

Uzyskajcie u przyjaciół, by zapowiedzieli oficjalnie odwet w razie stosowania kary śmierci lub tortur w stosunku do Polaków udzielających pomocy angielskim jeńcom.

Kalina 667

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.15.3, k. 113 (A_438, k. 127), mps¹.

¹ Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: CAW, II.52.561, k. 62; AIPN, 1114/13, k. 192; AAN, 203/I-22, k. 38.

Nr 504 [Nr 331]

1942 sierpień 27, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Sowiecki nalot na Warszawę w nocy z 20 na 21 sierpnia

Radiogram nr 770/PT

Od Wandy

Dnia 27 sierpnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 3557/42

Przyjęty 24 września [19]42 [r.] godz. 19.00

Odczyt[any] 25 września [19]42 [r. godz.] 11.40

Meldunek wywiadowczy nr 429, część I

Bombardowanie Warszawy 20 VIII godz. 23.15 – 1.00 21 VIII.

1. Nalot w 3 falach (obs. z podw)^a po 9–12 samolotów, kluczami, fale z kierunków wsch[ód-]zach[ód] i p[ó]łnoc[-]p[ół]noc[odn[ie]], wysok[osć] 2–3 tys. metrów, fale na różnych wysokościach. W okresie bombardowania miasto intensywnie oświetlone rakietami, utrzymującymi się w powietrzu. Bomby: burzące różnej wagi od 100–300 kg, zapalająca i ulotki propagandowe do żołn[ierzy] niem[ieckich]. Sądząc z położenia niektórych serii w pobliżu domniemanych celów, bombardowanie planowano na następujące obiekty: dworce, urząd telekom[unikacyjny], Bielany, Okęcie, Gestapo na Szucha, Pasta.

2. Początek alarmu lotniczego równocześnie z pierwszą serią wybuchów. OPL czynna – kilka k[arabinów] m[aszynowych] (Okęcie, pl. Narutowicza, Żoliborz). Pojedyncze działka małokalibrowe bez reflektorów (koszary lotnicze na Puławskiej). Myśliwców i ognia dział p[rzeciw]lotn[iczych] nie obserwowano.

Kalina 671

Radiogram nr 772/LEL

Od Wandy

Dnia 28 sierpnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 3557/42

Przyjęty 30 sierpnia 1942 [r.] godz. 04.45

Odczyt[any] 31 sierpnia 1942 [r. godz.] 11.25

Meldunek wywiadowczy nr 249, część II

3. Zrzucono około 250 bomb burzących i zapalających, wzniesiono 12^b pożarów. Większość bomb spadła na dzielnice mieszkalne prawie całej Warszawy. Uszkodzono poważnie domy czynszowe w kilku wypadkach zajęte przez wojsko (dwa szpitale). Żaden z domniemanych celów nie ucierpiał! Na kolei trafienia w domy^c. Poważne szkody na terenie odlewni żelaza Babit, oraz dwa warsztaty samochodowe pracujące dla wojska. Około 800 zabitych i 1000 rannych wśród ludności polskiej. 200 zabitych i 400 rannych

^a Tak w teście.

^b W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 16

^c W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: tory.

cywili niemieckich. Straty wojska około 500, a straty materiałowe około 34^c milionów zł – dane urzędowe, w rzeczywistości znacznie wyższe. Do świtu pożary ugaszono.

Kalina 672

Radiogram nr 773/MN

Od Wandy

O. VI, L.dz. 3557/42

Dnia 29 sierpnia 1942 r.

Przyjęty 30 sierpnia 1942 [r. godz.] godz. 05.35

Odczyt[any] 31 sierpnia 1942 [r. godz.] 11.15

Meldunek wywiadowczy nr 249, część III

4. Bombardowanie wykonane nocą z nadmiernej wysokości mimo braku OPL robiło wrażenie bezładnego, terrorystycznego, zadając o wiele większe straty ludności polskiej niż okupantowi.

Wojsko, władze i ludność niemiecka – zachowanie się więcej niż nerwowe, raptowny spadek buty i pewności siebie.

5. Oczekiwaliśmy i oczekujemy nalotów, liczymy się z naszymi ofiarami, ale chodzi o naloty planowe, dające straty niemieckie.

Niech bombardują Sprzymierzeni czy bolszewicy, ale Okęcie, Bielany, Szucha, stację rozrządową, dzielnicę niemiecką itd. i to z pułapu dającego szansę trafienia.

Kalina 673

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.4, k. 6–8 (A_560, k. 10–12), mps¹.

^c W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 35.

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 343–345 (KOL_063_0078, k. 349–351). Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.561, k. 64–66; AIPN, 1114/13, k. 199, 203–204; AAN, 203/I-22, k. 39–40.

1942 sierpień 27, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wódza: Sprawa awansów

Radiogram nr 783

Od Wandy

Dnia 27 sierpnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 3618

Przyjęty 3 września [19]42 [r.] godz. 06.15

Odczyt[any] 3 września [19]42 [r. godz.] 13.20

Naczelný Wódz

1. Melduję, że przyznany mi kontyngent awansów w ilości stu miejsc wykorzystałem dotąd częściowo i mianowałem: p[od]p[is]u[kowni]kami – 12, majorami – 27, kapitanami – 33, porucznikami – 14, razem 86, pozostaje 14 miejsc.

Proszę o przyznanie dalszych 300ª miejsc dla dokonania w jesieni br. mianowań zwłaszcza wśród oficerów z obszarów wschodnich Kraju, którzy w poprzednich awansach brali minimalny udział, oraz oficerów organizacji wcielonych ostatnio do PZP.

Jak ścisłą selekcję stosuję przy awansach oficerów w Kraju niech świadczy wyciąg z rozkazu KG: „do mianowań przedstawić^b wyłącznie tych członków, którzy wyróżnili się w pracy konspiracyjnej na stanowisku dowódczym i eksponowanym przez okres najmniej 8 mies[ięcy]”.

2. Spośród 36 oficerów przysłanych do Kraju w ubiegłym sezonie zrzutów, Naczelný Wódz mianował 7: Macieja¹, Wanię², Lipka³, Orlika⁴, Klona⁵, Gotura⁶ i Zabawkę⁷. Zapytuję:

a) czy przewidziane jest mianowanie innych na warunkach ustalonych w Centrali, czy też mogą specjalnie wyróżniających się mianować na warunkach ustalonych dla wszystkich oficerów w Kraju lub

^a W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w CAW i AIPN: 340.

^b W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w CAW i AIPN: przedstawiać.

¹ Maciej Kalenkiewicz („Maciej”).

² Alfred Paczkowski („Wania”).

³ Jan Smela (1910–1986) („Lipek”), kpt., w 1939 r. dowódca plutonu łączności w 6. Pułku Strzelców Podhalańskich, po ucieczce z niewoli niemieckiej przez Węgry dotarł do Francji, dowódca kompanii w 4. Dywizji Piechoty, po ewakuacji do Wielkiej Brytanii w 4. Brygadzie Kadrowej Strzelców i 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej, zrzucony w Polsce 6/7 I 1942 r., przydzielony do „Wachlarza”, następnie w Okręgu Wilno AK, m.in. szef Inspektoratu Rejonowego „B-C”, w latach 1944–1947 więziony w Związku Sowieckim, następnie w Polsce. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, Złotym Krzyżem Zasługi.

⁴ Zbigniew Piasecki (1914–1945) („Orlik”), por., absolwent Korpusu Kadetów nr 1 oraz Szkoły Podchorążych Broni Pancernych, w 1939 r. w 4. batalionie pancernym w Brześciu, udział w walkach w składzie Grupy „Dubno”, w styczniu 1940 r. udał się przez Węgry i Jugosławię do Francji, oficer w 3. batalionie czołgów, następnie w Wielkiej Brytanii, od lutego 1941 r. w dyspozycji Oddziału VI SNW, zrzucony w Polsce 6/7 I 1942 r., przydzielony do „Wachlarza”, następnie w Kedywie Okręgu Radom-Kielce AK oraz w Oddziale II KG AK, aresztowany 31 V 1944 r. w Warszawie, osadzony w obozie Gross-Rosen, skąd zbiegł w grudniu 1944 r., schwytany, osadzony w obozie Mittelbau-Dora, zamordowany prawdopodobnie wiosną 1945 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 4..., s. 158–160).

⁵ Tadeusz Klimowski („Klon”).

⁶ Stanisław Gilowski („Gotur”).

⁷ Zbigniew Bąkiewicz („Zabawka”).

b) czy zachodzą przyczyny, dla których nie mogą oni być mianowani w najbliższym czasie.

3. Proszę o przysłanie danych personalnych oficerów, których Centrala przewiduje do zrzutów w bieżącym sezonie dla pierwszego tercetu. Proszę o telegraficzne przesłanie tych danych. Ułatwi nam to rychlejsze danie im właściwego przydziału.

Kalina 685

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.4.2.B, k. 21–22 (A_315, k. 28–29), mps⁸.

⁸ Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: CAW, II.52.561, k. 74; AIPN, 1114/13, k. 225; AAN, 203/I-22, k. 43–44.

1942 sierpień 28, Warszawa – Gen. Rowecki do gen. Sikorskiego: Prośba o jurysdykcję dla naczelnego kapelana AK

Radiogram nr 784

Od Wandy V

Dnia 28 sierpnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 4022/42

Przyjęty 27 września 1942 [r.] godz. 21.10

Odczyt[any] 28 września 1942 [r. godz.] 14.45

Naczelnny Wódz

Zamierzam mianować księdza prałata płk. Tadeusza Jachimowskiego¹ naczelnym kapelanem i szefem służby duszpasterskiej Sił Zbrojnych w Kraju. Proszę o jurysdykcję od biskupa polowego.^a

Kalina 683

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.3.10, k. 1 (A_310, k. 6), mps².

^a Poniżej odręczna adnotacja: ks. prałat Michalski da za parę dni odpowiedź. [nieczytelna parafr] 7 X [19]42. Bronisław Michalski (1892–1968), ks., dziekan generalny WP, od 1919 r. w Wojsku Polskim, w 1939 r. dziekan DOK I Warszawa, w latach 1940–1946 należał do Kurii Biskupa Polowego, po wojnie na emigracji w Wielkiej Brytanii – wikariusz generalny dla Polaków. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

¹ Tadeusz Jachimowski (1892–1944), ks. od 1914 r., od listopada 1918 r. w Wojsku Polskim, uczestnik obrony Warszawy w 1939 r., w konspiracji przewodniczący Towarzystwa Patriotycznego, od lutego 1943 r. Szef Służby Duszpasterskiej KG AK, w 1944 r. członek Rady Jedności Narodowej, zamordowany przez Niemców w czasie Powstania Warszawskiego 7 lub 8 VIII 1944 r. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1..., s. 86–87).

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 2 (KOL_063_0078, k. 4). Rozszyfrowana treść depe-szy znajduje się w: CAW, II.52.561, k. 73; AIPN, 1114/13, k. 223; AAN, 203/I-22, k. 264.

1942 sierpień 31, Warszawa – Leon Fajner do członka Rady Narodowej Szmula Zygielbojma: *Wnioski w sprawie ratowania Żydów*

War[szawa, dnia] 31 sierpnia 1942 r.

Do p. Zygielbojma¹, członka Rady Narodowej RP w Londynie
[...]

Wnioski:

1. Konieczność natychmiastowej retorsji wobec obywateli państw niemieckich żyjących na terenach wszystkich państw sprzymierzonych z zagrożeniem natychmiastowych dalszych odwetów w razie kontynuacji rzezi ludności żydowskiej; uważać bowiem należy ten akt retorsji jako akt działania nie politycznego, ale strategicznego, gdyż to, co czynią władze niemieckie z ludnością żydowską, jest wojną, wojną *sui generis*, w której jedna strona – banda hitlerowska – jest uzbrojona od stóp do głów, a druga – ludność żydowska – została przez nią wyrafinowana, perfidnie i ostatecznie obezwładniona, jako całkowicie rozbrojona i bezsilna stała się przedmiotem bezprecedensowych, okrutnych i podstępnych działań wojennych rycerzy spod znaku Hitlera. Społeczeństwo żydowskie jako jeden z drobnych członków wielkiej rodziny sprzymierzonych ma prawo żądania od reszty sprzymierzonych bezzwłocznej i skutecznej pomocy w tej nierównej wojnie.

2. Skierowanie przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej i Radę Narodową do wszystkich wolnych społeczeństw świata apelu z przedstawieniem potworności hitlerowskich dokonywanych na ludności żydowskiej pod jarzmem faszyzmu niemieckiego będącej, i wezwaniem odnośnych rządów do natychmiastowej akcji retorsyjnej (zgodnie z p. 1).

3. Wezwanie przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej i Radę Narodową skierowane do społeczeństwa polskiego w kraju do udzielania wszelkiej pomocy ludności żydowskiej.

4. Apel do klasy robotniczej (fizycznej i pracowników umysłowych i inteligencji pracującej) całego świata z przedstawieniem rzezi dokonywanej na ludności żydowskiej i wezwaniem, by wywarła nacisk na swe rządy w kierunku postulatu ad 1. W szczególności chodzi też o zwrócenie się w tym samym celu do klasy robotniczej Związku Sowieckiego-

¹ Szmul Mordechaj Zygielbojm (1895–1943), polityk i działacz związkowy; w młodości uzyskał wykształcenie religijne i związał się następnie z ruchem socjalistycznym; w 1918 r. wstąpił do Bundu; 1921 r. został członkiem jego Komitetu Centralnego; od 1924 r. był członkiem Centralnej Komisji Związków Zawodowych i sekretarzem generalnym jej Sekcji Żydowskiej; w latach 1927–1933 zasiadał w Radzie Miejskiej Warszawy, zaś od 1937 r. do wybuchu wojny – w Radzie Miejskiej Łodzi; w tym czasie pisał do socjalistycznej prasy żydowskiej; po wybuchu wojny przebywał w Warszawie, gdzie współorganizował Robotnicze Ochotnicze Bataliony Obrony Warszawy; na krótko został aresztowany przez Niemców; współorganizował następnie struktury konspiracyjne i za zgodą Bundu został członkiem Rady Żydowskiej; w styczniu 1940 r. na polecenie Bundu przedostał się do Francji, a po jej kapitulacji do Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych, gdzie publikował i wygłaszał odczyty na temat sytuacji Żydów w okupowanej Polsce; w lutym 1942 r. został powołany do Rady Narodowej – na tym stanowisku włożył wiele wysiłku w alarmowanie społeczności międzynarodowej o masowym mordowaniu ludności żydowskiej w Polsce przez Niemców; domagał się rozwinięcia akcji ratunkowej i powzięcia kroków odwetowych względem Niemców; zainicjował wysyłanie pieniędzy dla podziemnego Bundu w Polsce; na wieść o kapitulacji powstania w getcie i w proteście przeciwko bezczynności aliantów wobec Niemieckich zbrodni 12 V 1943 r. popełnił samobójstwo (D. Stola, *Zygielbojm Szmul Mordechaj* [w:] *Słownik judaistyczny. Dzieje. Kultura. Religia. Ludzie*, t. 2, Warszawa 2003, s. 845; A. Rowiński, *Zygielbojma śmierć i życie*, Warszawa 2000).

go, w którym znajduje się znaczna ilość jeńców niemieckich wojskowych i cywilnych. Poinformować dokładnie społeczeństwo niemieckie o faktach rzezi.

5. Przesłanie przez władze oficjalnej wydanej pomocy materialnej dla pozostałej ludności żydowskiej, zupełnie spauperyzowanej i zdanej na śmierć głodową.

6. Zwrócenie się do CKB² w New Yorku i do przedstawicielstwa B. w Związku Sowieckim, jeśli takie istnieje oraz do przedstawicielstw B. w innych krajach, jeśli takie istnieją o działalność w myśl powyższych wskazań oraz o pomoc materialną.

7. Stałe porozumiewanie się z nami, informowanie natychmiastowe co w powyższych sprawach działo i co ma być uskutecznione oraz informowanie o wszystkich innych sprawach wybitnej wagi w skali krajowej i międzynarodowej. (Przesyłanie ewentualnych pism, dokumentów itp. oraz znaczącego sukursu materialnego podobną drogą jak pisma i dokumenty). Wszystko skierowywać do rąk pozostałego tu członka CK.

Niniejsze pismo należy natychmiast zakomunikować CK w New Yorku i o potwierdzeniu przezeń odbioru tu zawiadomić.

L. Berezowski³

PS. Treść interview udzielonego oddawcy niniejszego pisma może być zakomunikowana przezeń czytelnikom oficjalnym dopiero po zapoznaniu się Waszym i CK z nią i oddaniu jej temu.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.13.5, k. 64–73 (A_272, k. 77–86), mps⁴.

² Centralny Komitet „Bundu”.

³ Leon Feiner, właśc. Löbl Fajner (1886–1945) („Berezowski”), dr praw, adwokat, od 1920 r. działacz żydowskiej organizacji socjalistycznej „Bund”, w latach 1940–1941 więziony przez sowieckie władze bezpieczeństwa, od grudnia 1942 r. członek Komisji Koordynacyjnej ŻKN, wiceprzewodniczący i ostatni przewodniczący Rady Pomocy Żydom „Żegota”, od kwietnia 1944 r. reprezentant „Bundu” w Centralizacji Stronnictw Demokratycznych, Socjalistycznych i Syndykalistycznych (A.K. Kunert, *Feiner Leon [w:] Warszawa walczy 1939–1945. Leksykon*, red. K. Komorowski, Warszawa 2014, s. 232–233).

⁴ Kopia pisma znajduje się w: SPP, MSW.16, k. 386–395 (MSW_016, k. 389–398); IPiMS, MPK, A.21.5/5, b.p.

1942 wrzesień 1, Londyn – Prezydent RP: Dekret o tymczasowej organizacji władz na ziemiach RP

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej

z dnia 1 września 1942 r.

o tymczasowej organizacji władz na ziemiach Rzeczypospolitej¹

Na podstawie art. 25 ust. (5), art. 63 ust. (1), art. 74 i art. 79 ust. (2) ustawy konstytucyjnej stanowią, co następuje:

Art. 1

1. Ustanawia się urząd Delegata Rządu dla ziem Rzeczypospolitej zwalnianych od okupacji.

2. Urząd Delegata Rządu pełni mianowany w tym celu minister, jako zadanie szczególne.

3. Przed przedstawieniem wniosku o mianowanie Prezes Rady Ministrów zasięga opinii Rady Ministrów.

Art. 2

1. Delegat Rządu pełni swój urząd do czasu przybycia na ziemie Rzeczypospolitej Prezesa Rady Ministrów bądź zastępującego go ministra.

2. Z chwilą przybycia na ziemie Rzeczypospolitej Prezesa Rady Ministrów bądź zastępującego go ministra, prawa i obowiązki Delegata Rządu, przewidziane w dekreście niniejszym, przechodzą z samego prawa na Prezesa Rady Ministrów bądź zastępującego go ministra i wygasają z chwilą przybycia na ziemie Rzeczypospolitej Prezydenta Rzeczypospolitej i wznowienia tam czynności Rządu.

3. Poszczególni członkowie Rządu przejmują naczelne kierownictwo właściwych działów administracji państwowej z chwilą, gdy znajdą się na ziemiach Rzeczypospolitej.

Art. 3

Równocześnie z mianowaniem Delegata Rządu nastąpi mianowanie w tym samym trybie dwóch jego następców na wypadek opróżnienia się urzędu Delegata Rządu. Kolejność następstwa oznaczają pisma nominacyjne.

Art. 4

1. Delegat Rządu ogłasza w Dzienniku Ustaw o objęciu przez siebie jawnej władzy na podstawie uchwały Rady Ministrów.

2. Prezes Rady Ministrów ogłasza w Dzienniku Ustaw o objęciu przez siebie władzy, o przejmowaniu naczelnego kierownictwa właściwych działów administracji państwowej przez poszczególnych ministrów oraz o wznowieniu czynności Rządu.

Art. 5

1. Z chwilą objęcia jawnej władzy służą Delegatowi Rządu na ziemiach zwalnianych od okupacji uprawnienia władz naczelných w zakresie administracji państwowej, z wyjątkiem administracji spraw zagranicznych.

2. Delegat Rządu wykonywa swe uprawnienia zgodnie z dyrektywami i instrukcjami Rządu.

¹ Wysłano pocztą nr 8 do Delegata Rządu przez kuriera politycznego Jana Cegłowskiego („Konik”), skok 1/2 X 1942 r. Po otrzymaniu poprawek z Kraju dekret został wydany 26 IV 1944 r.

Art. 6

1. Delegatowi Rządu służy w ramach przepisów art. 5 prawo wydawania tymczasowych rozporządzeń w przypadkach, w których w myśl obowiązujących przepisów prawnych prawo to mają Prezes Rady Ministrów, Rada Ministrów i ministrowie.

2. Delegatowi Rządu służy prawo uchylania bądź zmiany wszelkich przepisów prawnych, wydanych przez władze okupacyjne.

Art. 7

1. Delegatowi Rządu służy prawo mianowania, przenoszenia i zwalniania funkcjonariuszów państwowych oraz określania ich uposażeń bez względu na to, jaka władza z mocy obowiązujących przepisów prawnych jest uprawniona do mianowania.

2. Mianowanie następuje do odwołania (provizorycznie) i na stanowiska, określone w piśmie nominacyjnym. Dotyczy to również przypadków powoływania do służby funkcjonariuszów, pozostających w służbie państwowej w dniu 1 września 1939 r., bez względu na ich poprzednie stanowiska i stosunek służbowy.

3. Uprawnienia, przewidziane w ustępach poprzedzających, Delegat Rządu może przekazywać władzom sobie podległym.

Art. 8

Uprawnienia przewidziane w art. 6, z wyjątkiem prawa wydawania rozporządzeń wymagających uchwały Rady Ministrów, oraz w art. 7 przechodzą na ministrów, przejmujących kierownictwo właściwych działów administracji państwowej w myśl przepisów art 2 ust. (3), odpowiednio do ich właściwości.

Art. 9

1. Do czasu wznowienia przez Ministra Sprawiedliwości wydawnictwa Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej części I i II Delegat Rządu wydaje Dziennik Ustaw RP, część III. W Dzienniku Ustaw część III ogłasza się rozporządzenia i zarządzenia Delegata Rządu oraz inne akty urzędowe, których ogłoszenie w Dzienniku Ustaw przewiduje dekret niniejszy lub których ogłoszenie zostanie uznane za potrzebne.

2. Rozporządzenia Delegata Rządu wchodzą w życie z dniem ogłoszenia w Dzienniku Ustaw, jeżeli nie postanowiono inaczej.

Art. 10

Organem pracy Delegata Rządu jest Biuro Delegata Rządu. Zarządzenie Delegata Rządu określi statut organizacyjny Biura. Statut ten może przewidywać podział Biura na departamenty lub wydziały, odpowiadające poszczególnym działom administracji państwowej, kierowanym przez Delegata Rządu (art. 5). Statut ten będzie ogłoszony w Dzienniku Ustaw.

Art. 11

1. Na czas nieobecności Naczelnego Wodza dowództwo sił zbrojnych na ziemiach zwalnianych od okupacji sprawuje wyznaczony przez Naczelnego Wodza i podlegający mu bezpośrednio Dowódca Sił Zbrojnych w Kraju.

2. Dowódca Sił Zbrojnych w Kraju służy prawo stawiania Delegatowi Rządu wniosków w sprawach łączących się bezpośrednio z działaniami wojennymi oraz będących w związku z obronnością Państwa, tudzież dezyderatów co do wydawania rozporządzeń i zarządzeń w powyższych sprawach.

Art. 12

1. Powołuje się Radę Jedności Narodowej jako organ doradczy i opiniodawczy Delegata Rządu.

2. Rada składa się najmniej z 9, najwyżej 15 członków, delegowanych do Rady przez Polityczny Komitet Porozumiewawczy, na czas jej istnienia. Skład Rady zatwierdza Rada

Ministrów uchwałą, podaną do wiadomości Delegata Rządu i ogłoszoną w Dzienniku Ustaw po objęciu przez niego jawnej władzy.

Art. 13

1. Rada Jedności Narodowej wydaje opinie w sprawach wniesionych przez Delegata Rządu na jej posiedzenia oraz może przedstawiać Delegatowi Rządu wnioski, opinie i uwagi we wszelkich sprawach należących do zakresu działania Delegata Rządu.

2. Delegat Rządu obowiązany jest zasięgnąć opinii Rady przed wydaniem rozporządzenia, stanowiącego o prawach lub obowiązkach obywateli.

3. W przypadkach nagłych Delegat Rządu może zażądać wydania opinii w ciągu 48 godzin, a jeżeli uchwała Rady w tym czasie nie zapadnie, wydać rozporządzenie bez wysłuchania opinii.

Art. 14

1. Pierwsze posiedzenie Rady Jedności Narodowej zwołuje Delegat Rządu niezwłocznie po jej utworzeniu. Rada wybiera na tym posiedzeniu przewodniczącego, jego zastępcę i sekretarza.

2. Posiedzenia Rady zwołuje jej przewodniczący lub jego zastępca według swego uznania albo na żądanie Delegata Rządu lub przynajmniej 3 członków Rady.

3. W posiedzeniach Rady mogą brać udział, bez prawa głosowania, Delegat Rządu, ministrowie, Dowódca Sił Zbrojnych w Kraju oraz delegowani przez nich urzędnicy bądź osoby wojskowe.

Art. 15

1. Rada uchwali swój regulamin. Do czasu uchwalenia regulaminu lub jeżeli regulamin inaczej nie postanowi uchwały Rady zapadają większością głosów przy obecności co najmniej 1/2 jej członków.

2. Członkami Rady nie mogą być funkcjonariusze państwowi oraz wojskowi w służbie czynnej.

Art. 16

1. Rada rozpoczyna jawne obrady z chwilą objęcia jawnej władzy przez Delegata Rządu.

2. Rada ulega rozwiązaniu na mocy uchwały Rady Ministrów powziętej na wniosek Prezesa Rady Ministrów, chyba że osobny przepis ustawodawczy postanowi inaczej.

Art. 17

1. Mianowanie Delegata Rządu, jego następców oraz powołanie Rady Jedności Narodowej nastąpi niezwłocznie po wejściu w życie niniejszego dekretu.

2. Zakres działania Delegata Rządu oraz Rady Jedności Narodowej, tudzież stosunek ich do organizacji wojskowej w Kraju w czasie od mianowania Delegata Rządu do objęcia przez niego jawnej władzy, określają uchwały i postanowienia Rządu oraz oparte na nich regulaminy i instrukcje.

Art. 18

Wykonanie dekretu niniejszego porucza się Prezesowi Rady Ministrów i wszystkim ministrom.

Art. 19

Dekret niniejszy wchodzi w życie z dniem podpisania i będzie ogłoszony w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej części I i III, po objęciu przez Delegata Rządu jawnej władzy.

Prezydent Rzeczypospolitej
Wł. Racziewicz

Prezes Rady Ministrów	W. Sikorski
i Minister Spraw Wojskowych	St. Mikołajczyk
Minister Spraw Wewnętrznych	E. Raczyński
Kierownik Ministerstwa Spraw Zagranicznych	H. Strasburger
Minister Skarbu	J. Kwapiński
Minister Przemysłu, Handlu i Żeglugi	W. Komarnicki
Minister Sprawiedliwości	J. Stańczyk
Minister Pracy i Opieki Społecznej	St. Stroński
Minister Informacji i Dokumentacji	M. Seyda
Minister Prac Kongresowych	J. Haller
Minister	K. Popiel
Minister	

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.1.1.1, k. 50–53 (A_001, k. 67–70), mps².

² Tekst projektu dekretu znajduje się w: SPP, t. A.3.2.2, k. 128–134 (A_287, k. 134–140); SPP, MSW.15, k. 266–272 (MSW_015, k. 268–274).

1942 wrzesień 1, Londyn – Gen. Sikorski: Przemówienie do Kraju w trzecią rocznicę wybuchu wojny

Obywatele Rzeczypospolitej! Trzeci rok wojny, rozpętanej w sposób zbrodniczy przez szaleńców Hitlera, dobiegł dziś końca. Od wyników tej wojny zależy, czy narody uciśnione i świat cały zostanie pogrążony w wielkiej niewoli, czy też zapanuje na świecie sprawiedliwość, czy narody mniejsze lub większe żyć będą mogły w godności i szacunku wolne i niepodległe, czy też będą miały prawo urządzać się swobodnie, czy podstawowe zasady demokracji zapanują zarówno w życiu wewnętrznym narodów, jak i w ich współżyciu na terenie międzynarodowym. Polska, rozpoczynając ten bój śmiertelny rzuciła na szalę wypadków cały dorobek narodowy, wszystko co miała, czym była i czym jest. Ciężkie i bohaterskie walki wrześnieowe oraz ich wynik fatalny Polacy traktują jako przegraną kampanię, a nie jako przegraną wojnę.

Hitler za swe dotychczasowe zdobycze zapłacił drogo krwią młodzieży germańskiej, nie zbliżając się, a oddalając od swych celów ostatecznych. Straty niemieckie w ludziach od początku tej wojny dochodzą dzisiaj do 1 500 000 poległych oraz zaginionych oraz 3 000 000 rannych i chorych, z których co najmniej milion nie powróci nigdy do szeregów. Tymczasem Imperium Brytyjskie i Stany Zjednoczone zachowują wciąż w stanie nienaruszonym swój potencjał ludnościowy. Straty Niemców w sprzęcie i materiale wojennym są również olbrzymie. To prawda, że mogą uzupełnić oni te straty, wyzyskując do ostateczności kraje okupowane, ale i w tej dziedzinie wyczerpanie staje się coraz bardziej widoczne. Od początku wojny Trzecia Rzesza straciła ponad 10 000 samolotów bojowych na froncie zachodnim i południowym, a daleko większą liczbę na froncie wschodnim. Pociąga to za sobą stratę co najmniej 50 000 bezcennego, bo trudnego do wyszkolenia personelu latającego. Zmusiło to Niemców do skrócenia czasu szkolenia personelu, co obniża wartość bojową ich lotnictwa. Luftwaffe przechodzi kryzys, który jest pierwszym sygnałem zbliżającej się klęski.

Marynarka wojenna Trzeciej Rzeszy, choć unika starannie bitew, straciła od początku wojny 2 pancerniki, 5 krążowników, 13 kontrtorpedowców i ponad 80 okrętów pomocniczych. Jej straty w okrętach podwodnych są daleko większe i niezmiernie dotkliwe. W tonażu handlowym zatopiono Niemcom oraz Włochom ponad 7 000 000 t[on].

Słusznie więc naród niemiecki przyjął we wrześniu 1939 r. wybuch wojny z nietajonym lękiem. Społeczeństwo Trzeciej Rzeszy pamięta, że wojna 1914–1918 roku zakończyła się pomimo wspaniałych zwycięstw całkowitą katastrofą polityczną, społeczną i gospodarczą Niemiec. Tak będzie i dzisiaj, gdyż „Blitzkrieg” skończył się bezpowrotnie na bezkresnych przestrzeniach rosyjskich, jak skończył się i w Afryce Północnej. Niemcom do chwili obecnej nie udało się na froncie wschodnim przeprowadzić naczelnego zadania, jakim jest pobicie głównych sił sowieckich. Nie rozgromili oni południowej armii sowieckiej na Kaukazie, co przedłuży kampanię przez zimę. Zdawać sobie trzeba atoli sprawę, że duża część sił obydwu walczących stron nie jest jeszcze zaangażowana w boju, oczekując na dalszy rozwój wydarzeń. W ich przebiegu odgrywa dużą rolę front afrykański, gdyby bowiem nie udało się Niemcom rozwinąć uderzenia w kierunku północnym przez Stalingrad wzdłuż Wołgi, wzmogą Niemcy swoje wysiłki w Egipcie celem przejścia na Środkowy Wschód.

Wypad na Dieppe stwierdził dowodnie, że inwazja na kontynent jest zupełnie możliwa. Gromadzące się w W[ielkiej] Brytanii wojska amerykańskie i już dziś ogromna, a w niedługim czasie druzgocąca przewaga aliantów w powietrzu zwiastują, co czeka Niemców w przyszłości. Za Warszawę, Rotterdam i Belgrad Niemcy otrzymali już swoją zapłatę, ale zapłata jaka ich czeka w nadchodzących miesiącach za ciężkie okrucieństwa, zniszczenia i zbrodnie, będzie o wiele większa. Oczywiście, że w operacjach niosących na kontynent sprawiedliwość i wyzwolenie uciśnionym narodom, a zasłużoną karę oprawcom, wezmą udział nasze zaprawione w trudach i boju wojska lądowe. Nie zabraknie w nich wspaniałego lotnictwa polskiego i obok sławnych flot W[ielkiej] Brytanii i Stanów Zjednoczonych bić się będzie równie dzielnie jak dotychczas marynarka polska.

Wojna nie skończy się w roku 1942, jak się niektórym wydawało. Przeciągnie się ona przez czwartą, tak straszną dla was zimę. Wprawdzie historia wojen zna wielkie niespodzianki, w które obfitować mogą wojny o charakterze totalnym i powszechnym, okres obecny jednak i początek następnego roku obliczony jest raczej na wyczerpywanie stopniowe przeciwnika. To osłabienie wroga pod względem moralnym i fizycznym to przygotowywanie gruntu do ostatecznego triumfu. Polega ono na wzmożeniu i skoncentrowaniu sił koalicji przeciwniemieckiej oraz podejmowaniu przez nią planowych uderzeń rozstrzygających. Swego czasu przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny zdecydowało ostatecznie o jej wyniku. Dzisiaj decyzja Brazylii, największego, bo 46-milionowego kraju Ameryki Południowej o znakomitym położeniu strategicznym charakteryzuje najlepiej sytuację Niemiec. Krok republiki południowo-amerykańskiej jest odpowiedzią na przechwałki hitlerowskie. Jest aktem wiary w niechybne zwycięstwo sprzymierzonych. Niedawno Prez[ydent] Roosevelt stwierdził publicznie, że kara zasłużona nie ominie zbrodniczy. Rejestrujcie nazwiska katów oraz współwinnych szerzącego się w kraju bestialstwa, gdyż raz na zawsze wypełnić musimy to zło z korzeniami.

Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej! Przemawiając do was w imieniu rządu, wzywam was do wytrwania i do cierpliwości. Musicie baczyć pilnie, aby waszej gotowości do największych nawet ofiar nie wyzyskano ze szkodą dla was i Rzeczypospolitej. Będziecie nadal wzorem godności, poczucia honoru narodowego i zdyscyplinowania.

Źródło: „Biuletyn Informacyjny” nr 36 (140) z 10 IX 1942 r., s. 3–4¹.

¹ Zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1074–1075. Pełen tekst przemówienia został opublikowany w „Dzienniku Ustaw RP” 1942, nr 8, s. 50–51 (zob. *Rzeczpospolita Polska czasu wojny. Dziennik Ustaw RP i Monitor Polski 1939–1945...*; *Źródła do dziejów Polski...*, s. 39–41).

1942 wrzesień 1, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Półroczny meldunek organizacyjny – charakterystyka okresu – wyniki pracy – straty – Ordre de Bataille – Szare Szeregi – stosunki z organizacjami politycznymi – tabela oflagów – tabela stalagów

Poczta Kaliny [nr 3B/I]¹
Dnia 1 września 1942 r.
Zaszyfrowano: 20 XII 1942 [r.]

O. VI, L.dz. 1215/tjn./43
Odczytano: 3 III 1943 [r.]
Dnia 17 marca 1943 r.

**Komendant Sił Zbrojnych
w Kraju**

L. 170 – 1 IX [19]42 [r.]

**Meldunek organizacyjny nr 170
za czas od 1 III do 31 VIII [19]42 [r.]**

W ślad za meldunkami organizacyjnymi nr nr 37², 63³, 79⁴ oraz 118⁵.

Wstęp

Rozdział A. Charakterystyka okresu i wyniki pracy

¹ Emisariuszka Elżbieta Zawacka („Zo”), wysłana 17 XII 1942 r. do Waleriana (Hiszpania), wróciła z drogi. Po raz drugi wyszła 8 II 1943 r., zabierając m.in. ten meldunek i drogą na Hiszpanię dotarła do Centrali 4 V 1943 r. We wcześniej już Centrala otrzymała ten meldunek wieziony z kraju przez kuriera do Wery, skąd ten dokument oraz inne zostały nadane do Centrali w okresie od 8 II do 29 III 1943 r.

Elżbieta Zawacka (1909–2009) („Zelma”, „Zo”, „Sulica”), gen. bryg. WP; studiowała na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UAM; pracowała jako nauczycielka, od 1930 r. pracowała społecznie w PWK; w kampanii polskiej 1939 r. uczestniczyła w obronie Lwowa; po kapitulacji miasta przedostała się do Warszawy; w konspiracji od końca października 1939 r. początkowo organizowała struktury SZP na Śląsku i w Zagłębiu; kierowała łącznością konspiracyjną Podokręgu Zagłębie, a następnie Okręgu Śląsk ZWZ; jako kurierka dowódcy okręgu regularnie objeżdżała miasta okręgu, docierała także do Krakowa i Wrocławia; w grudniu 1940 r. została skierowana do KG ZWZ do Działu Łączności Zagranicznej Oddziału Łączności Konspiracyjnej „Zagroda”; jeździła m.in. do Berlina, organizowała szlaki kurierskie na zachód; wiosną 1942 r. została dodatkowo mianowana szefową WSK na Śląsk; zdekonspirowana w Warszawie w lutym 1943 r. wyruszyła jako emisariuszka Komendanta Głównego AK do Sztabu NW; głównym jej zadaniem była próba usprawnienia łączności; do Londynu dotarła w maju tr.; we wrześniu tr. została zrzucona do kraju; objęła kierownictwo Odcinka Zachód „Zagrody”, sprawowała je do marca 1944 r., kiedy to była zmuszona opuścić Warszawę; następnie w WSK KG AK; brała udział w Powstaniu Warszawskim, pod koniec września tr. ponownie przydzielona do „Zagrody”, której struktury po upadku powstania organizowała w Częstochowie; po wkroczeniu Armii Czerwonej pozostała w konspiracji DSZ, a następnie WiN, którą kontynuowała do czerwca 1946 r.; następnie powróciła do pracy nauczycielskiej; aresztowana we wrześniu 1951 r.; skazana w listopadzie 1952 r. na 10 lat więzienia, zwolniona w lutym 1955 r.; powróciła do pracy naukowej; równolegle gromadziła dokumenty dotyczące szczególnie dziejów „Zagrody”, konspiracji pomorskiej, a także uczestnictwa kobiet w II wojnie światowej; przez cały czas podlegała rozpracowywaniu przez służby bezpieczeństwa PRL; po 1989 r. czynna w działalności kombatanckiej. Odznaczona Orderem Orła Białego, dwukrotnie Orderem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, pięciokrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 3..., s. 122–131; K. Minczykowska, *Cichociemna general Elżbieta Zawacka „Zo”*, Warszawa 2014; K.A. Tochman, *Elżbieta Magdalena Zawacka (1909–2009)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 5..., s. 630–641).

² *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. 1..., wyd. 2, s. 630–642.

³ *Ibidem*, s. 912–927.

⁴ Zob. dok. nr 369.

⁵ Zob. dok. nr 461.

- I. Ogólna charakterystyka okresu
- II. Prace wykonane w Komendzie Głównej:
 1. Utworzenie wydziałów broni w KG
 2. Alfa – „203” [Wydział Marynarki Wojennej]
 3. Opracowanie szczegółowych wskazówek OSZ dla poszczególnych rodzajów broni
 4. Akcja scaleniowa
 5. SOP
 6. WSK
 7. Legalizacja
 8. Utrzymanie łączności konspiracyjnej z Oflagami, Stalagami i skupiskami wywiezionych na roboty do Rzeszy
 9. Wywiad
 10. Przygotowania bojowe do powstania
 11. Dywersja
 12. Wydawnictwa wyszkoleniowe
 13. Zagadnienia kwatermistrzowskie
 14. Łączność konspiracyjna
 15. Łączność operacyjna
 16. Propaganda
 17. Studium historyczne wojny polsko-niemieckiej z 1939 r.
 18. Sytuacja pieniężna
 19. Biura wojskowe
 20. Opieka nad dorszami „215”⁶
 21. Kontakty z Czechami
- III. Wyniki pracy w terenie
- IV. Zamierzenia Komendy Głównej na następne półrocze
- Rozdział B. Warunki i bezpieczeństwo pracy
- Rozdział C. Straty
- Rozdział D. O[rdre] de B[ataille]
- Rozdział E. Uzbrojenie
- Rozdział F. Akcja scaleniowa
- Rozdział G. Współpraca wojskowa z ugrupowaniami politycznymi
- Rozdział H. Komendy Obszarów i Okręgów
- [...]
- Wstęp**
- Przedstawiam meldunek organizacyjny za czas od dnia 1 III do dnia 31 VIII 1942 r.
- Wykaz kryptonimów i objaśnienia do załączonych tabel wysyłam osobną pocztą jako
- M. 170 bis⁷.
- Rozdział A**
- Charakterystyka w okresie i wyniki pracy**
- I. Ogólna charakterystyka okresu**
- Okres sprawozdawczy charakteryzują:

⁶ „215” w kluczu oznacza „dorsze”, tj. kryptonimowa nazwa zbiegłych z niewoli niemieckiej jeńców angielskich, nad którymi zorganizowała opiekę KG AK i przez pewien czas Delegatura Rządu.

⁷ SPP, t. A.3.3.1.3, k. 203–205 (A_291).

1. Wzmoczony terror wobec społeczeństwa polskiego, zapoczątkowany terror okupanta wobec ludności ukraińskiej w woj. stanisławowskim i litewskiej na Kowieńszczyźnie. Drakońska likwidacja gett w Warszawie i na prowincji.

2. Spadek wytrzymałości nerwowej Narodu.

3. Akcja pseudodwusyjna Sowietów, wywołująca represje wśród społeczeństwa polskiego niewspółmiernie do szkody okupanta.

4. Nasilenie pracy koncepcyjnej w Komendzie Głównej.

5. Uruchomienie akcji Wachlarza – „303”.

6. Stosunkowo poważne osiągnięcia organizacyjne w okręgach wschodnich, uciążliwe wysiłki utrzymania stanu organizacyjnego w okręgach zachodnich.

7. Znaczne straty na stanowiskach kierowniczych w Komendzie Głównej i Okręgach GG.

8. Znaczny odsetek chorób wśród żołnierzy Sił Zbrojnych w Kraju (gruźlica otwarta, schorzenia jelit, żołądka, wątroby).

9. Trudności współpracy Komendy Sił Zbrojnych w Kraju z odcinkiem politycznym.

II. Prace wykonane w Komendzie Głównej

1. Utworzenie wydziałów broni w KG

Celem przepracowania na szczeblu Komendy Głównej zagadnień org[anizacyjnych], mob[ilizacyjnych], pers[onalnych], wyszk[oleniowych], inf[ormacji], bojowych i zaopatrzenia poszczególnych rodzajów broni na okresy konspiracji, powstania i OSZ – utworzyłem wydziały broni: piechoty, artylerii, broni pancernej, motoryzacji i kawalerii, saperów, łączności, lotnictwa oraz referat żandarmerii, na wzór odnośnych departamentów MSWojsk., z uwzględnieniem potrzeb i warunków konspiracyjnych.

Zasadnicze zadania poszczególnych wydziałów broni:

a) opisy użycia sprzętu bojowego zdobycznego,

b) studium regulaminów i instrukcji n[ie]p[rzyjacie]la oraz studium doświadczalne obecnej wojny w zakresie swej broni,

c) instrukcje wyszkoleniowe szeregowych i dowódców,

d) instrukcje i wytyczne do walki powstańczej,

e) orientacja w zasobach dowódców i specjalistów w Kraju,

f) przepracowywanie zagadnień organizacyjnych swej broni,

g) opracowanie szczegółowych wskazówek OSZ swej broni.

Zarządziłem utworzenie w K[omen]dach Obszarów i Okręgów referentów broni: artylerii, saperów, lotnictwa, łączności i ref. motoryzacji.

2. Alfa – „203” [Wydział Marynarki Wojennej]

Zorganizowana we wrześniu [19]41 r. w oparciu o ZOR zgrupowanie żołnierzy marynarki wcieliłem z dniem 1 IV [19]42 [r.] do Sił Zbrojnych w Kraju i podporządkowałem Komendantowi Obszaru [nr] V. Alfa obejmuje całość organizacji zagadnień Marynarki w Kraju. Kierownikiem Alfa jest ob. Witold⁸ – kmdr ppor.

⁸ Antoni Gniewecki (1897–1948? 1949?), komandor porucznik (1942), żołnierz POW i Wojska Polskiego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, w 1939 r. w Kierownictwie Marynarki Wojennej – szef Oddziału Organizacyjnego, w konspiracji organizator „Alfy”, uczestnik Powstania Warszawskiego, po upadku powstania w obozach jenieckich w Niemczech, w 1945 r. wrócił do kraju, pracował w Ministerstwie Żegluga, współorganizator Związku Uczestników Walki Zbrojnej z Niemcami. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, trzykrotnie (dwukrotnie) Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (W. Pater, *Gniewecki Antoni Ludwik [w:] Encyklopedia Gdyni*, Gdynia 2006, s. 222; *Warszawa walczy 1939–1945...*, s. 254; B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, *Wydział Marynarki Wojennej „Alfa” Komendy Głównej Armii Krajowej*, Toruń 2001).

3. Opracowanie szczegółowych wskazówek OSZ dla poszczególnych rodzajów broni

Ustaliłem wytyczne celem usprawnienia OSZ:

a) odtwarzanie artylerii i broni technicznych w ośrodkach, ze specjalnym naciskiem na formacje zmotoryzowane,

b) odtwarzanie kawalerii konno tylko brygad: wileńskiej, nowogródzkiej i wołyńskiej; zmotoryzowanie pozostałej kawalerii – w końcowej fazie OSZ,

c) dostosowanie organizacji broni pancernej i formacji zmotoryzowanych do wzoru niemieckiego, ze względu na przewidywany sprzęt zdobyczny. Wykonano żmudną pracę zrekonstruowania, częściowo z pamięci, etatów osobowych i materiałowych, dla wszystkich odtwarzanych oddziałów do W[ielkich] J[ednostek] włącznie.

4. Akcja scaleniowa

Przeprowadziłem dalsze całkowanie wysiłku organizacyjno-wojskowego przez wcielanie organizacji paramilitarnych do szeregów Sił Zbrojnych w Kraju (patrz rozdział F).

5. SOP

Rozwój SOP-u dostosowywałem do potrzeb wynikających z planu bojowego. Szczegółowe wyniki – Meldunek L. 109 z dn. 10 II [19]42 r.^a, a o trudnościach w pracy SOP-u – L. 138 z dn. 8 VII [19]42 r.^b

6. WSK

W dziale WSK przygotowałem programy i metody szkolenia oraz przeprowadziłem studium zadań przewidzianych dla kobiet (patrz M[eldunek nr] 118, Rozdz. A.I/7)⁹.

7. Legalizacja

Wzmógł pracę komórki legalizacyjnej przy pokonywaniu trudności przekraczania licznych granic i olbrzymiego zapotrzebowania dokumentów w następstwie rozwoju organizacyjnego, obejmowania nowych terenów i wymiany ludzi zagrożonych.

Wobec wzrastających trudności legalizacji nakazałem przechodzenie nowych ludzi całkowicie w podziemie.

O olbrzymim zapotrzebowaniu dokumentów legalizacyjnych ruchu i pobytu świadczą poniższe cyfry:

Przeciętna miesięczna produkcja komórek technicznych:

- a) – nowych druków 33,
- pieczęci (kauczuk[owych] i metalowych) 225,
- klisz chemigraficznych 200 – w tym 60% dokumentów pobytu, a 40% dokumentów ruchu;

b) – zapotrzebowań na komplety dokumentów – przeciętnie sto dziennie.

8. Utrzymanie łączności konspiracyjnej z Oflagami, Stalagami i skupiskami więzionych na roboty do Rzeszy

[...]

9. Wywiad

W pracy informacyjno-wywiadowczej okres sprawozdawczy charakteryzują:

a) rozrost sieci wywiadowczej na terenie zafrontowym na wschodzie, a w szczególności na terenie „213” [Ukraina], oraz sieci wybrzeża morskiego;

^a W dokumencie błędnie: 10 I [19]42 r. Zob. dok. nr 421.

^b W dokumencie błędnie: 24 VII [19]42 r. Zob. dok. nr 480.

⁹ Zob. dok. nr 461.

b) rozbudowa komórki kontrwywiadowczej w Komendzie Głównej i usystematyzowanie jej pracy. W komórce tej scentralizowano kierownictwo sprawami bezpieczeństwa naszej pracy.

10. Przygotowania bojowe do powstania

Przepracowałem szczegółowo z K[o]m[en]d[an]tami Obszarów i K[o]m[en]d[an]tami Okręgów ich zadania, organizację dowodzenia i łączności, podział sił i środków oraz metodę walki.

Prace sięgnęły do szczebla ognisk walki i ośrodków dywersji, o czym szczegółowo melduję w raporcie operacyjnym 154¹⁰.

11. Dywersja

Przepracowałem zadanie^c dywersji jako elementu walki w powstaniu.

Zadania według planu przekazano w teren, gdzie jest w toku przygotowywania do realizacji.

Wyniki akcji bieżącej dyw[ersyjnej] w Kraju i na wschodzie (Wachlarz „303”) meldowane w raportach okresowych specjalnych.

Z końcem okresu sprawozdawczego rozpoczęto nasilenie wystąpień dywersyjnych na terenie GG, w szczególności na komunikacje n[ie]p[rzyjacie]la.

Zamierzone nasilenie dywersji w Rzeszy nie zostało zrealizowane wskutek strat w komórkach organizacyjnych („249”¹¹, „206”¹², „244”¹³) i wzmożonej czujności n[ie]p[rzyjacie]la.

12. Wydawnictwa wyszkoleniowe

a) Wydano:

- Instrukcję bojową, cz. VI. A – Ognisko Walki (Miasto), maszynopis;
- Opis i użycie broni piechoty niemieckiej (druk);
- Program dla zastępczych kursów SPP, który jest równocześnie programem dla szkolenia niższych dowódców (druk).

[...]

13. Zagadnienia kwatermistrzowskie

a) Dla przygotowania obsady kwatermistrzowskiej okręgów zorganizowałem kurs dla kwatermistrzów.

b) Celem zwiększenia wydajności produkcji w okręgach konspiracyjnych^d przystąpiłem do zorganizowania:

- w Kwatermistrzostwie Komendy Głównej;
- Wydziału Zaopatrzenia, zestawiającego zapotrzebowania wszystkich broni i służb, i planującego zaopatrzenie wojska;
- w Szefostwie Biur Wojskowych;
- Wydziału Produkcji, kierującego produkcją na potrzeby wojska w okręgach konspiracyjnych^e.

^c W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: zagadnienie.

^d W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: okr[esie] konsp[iracji].

^e W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: okr[esie] konsp[iracji].

¹⁰ Zob. dok. nr 515.

¹¹ Komenda Główna.

¹² Okręg Berlin.

¹³ Okręg Śląsk.

c) Produkcja granatów ręcznych dwóch typów (z zapalnikiem uderzeniowym i czasowym) odbywała się w dwóch ośrodkach produkcyjnych, poprzednio zorganizowanych. Podjęte próby rozszerzenia produkcji na Okręgi (Bazy)^f częściowo się udają.

Przystąpiono do wyrobu granatów w 3 Okręgach.

d) Produkcja materiałów wybuchowych i środków zapalających, prowadzona centralnie, rozwijała się pomyślnie, pokonywając niezwykle trudne warunki bezpieczeństwa, dzięki wielkiej ofiarności i odwadze fachowców.

Przeprowadzono prace przygotowawcze do uruchomienia produkcji w Okręgach.

e) Zakup broni i amunicji od n[ie]p[rzyjacie]la, próbowany na całym terenie, daje dotychczas wyniki małe.

W okresie sprawozdawczym uzyskano tą drogą kilka sztuk broni maszynowej piechoty i kilkadziesiąt kb i pistoletów.

W dalszym ciągu kładę nacisk na wykorzystanie wszystkich nadarzających się w tym względzie okazji.

14. Łączność konspiracyjna (poza łącznością sieci wyw[iadu], dyw[ersji], „303” [Wachlarza] i ZO, propagandowej – BIP – oraz sieci „N”).

a) łączność terenowa z Okręgami:

- wysłano przesyłek pocztowych 160,
- wysłano kurierów i ludzi do pracy 165,
- przyjęto z terenu członków sztabu i kurierów 2707^g,
- przerzut ludzi i poczty przez linie graniczne 110 razy,
- uruchomiono kilka szlaków sztafetowych dla przesyłek paczek objętościowych, gdyż transport ich kolejną połączony jest z dużymi trudnościami i niebezpieczeństwem;
- przeprowadzono szkolenie w zakresie służby kurierskiej dla 4 Okręgów (7 osób) i dla Komendy Głównej (32 osoby).

b) Łączność zagraniczna:

– Wysłano przez granicę 20 razy, otrzymano 14^h razy. Wysłano 8 emisariuszy i kurierów dla montowania baz;

– Zorganizowano łączność:

Kierunek zachodni:

- w Jance zmontowano skrzynkę dla wymiany poczty z Centralą;
- uruchomiono wysuniętą placówkę Cyrk w Kamilli z własnym personelem kurierskim i przejściami na teren Wery;

Kierunek południowo-wschodni:

- nawiązano stałą łączność z bazą Bolek II oraz
- uruchomiono wysuniętą placówkę Latarnia w Leszku;

Kierunek północny:

- od lipca łączność z bazą Anna zerwana z powodu aresztowań.

c) Kancelaria i szyfry:

– Przygotowano 6 kompletów szyfrów na mob[ilizację] dla potrzeb korespondencji Komendy Głównej z K[omendami] O[kręgów]. Przeszkolono zapasowe zespoły szyfrankie dla poszczególnych K[omend] O[kręgu].

^f W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: okręgi bazy [powstania].

^g W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 270.

^h W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 15.

- Wykonano 893 strony szyfru, odczytano 338 stron.
- Opracowano szczegółowe wytyczne przystosowania komórek łączności konspiracyjnej Komendy Głównej i Okręgów na okres powstania.

15. Łączność operacyjna

- a) Odtworzono prawie całkowicie schematy sieci łączności telekomunikacyjnej MPiT¹⁴ na obszarze bazy.
- b) Wykonano 27 nadajników i 47 odbiorników.
- c) Prowadzono normalną korespondencję z zagranicą z wydajnością 1500 na 1000 grup dziennie.
- d) Opracowano plan łączności na okres powstania.
- e) Opracowano instrukcję służby łączności – jak w pktcie 12 niniejszego sprawozdania.

16. Propaganda

- a) Wydaje się i kolportuje stałą prasę:

– „Biuletyn Informacyjny” (tygodnik)	24 000 egz.,
– „Wiadomości Polskie” (dwutygodnik)	8 000 „
– „Insurekcja” (miesięcznik)	6 000 „
– „Żołnierz Polski” (miesięcznik)	11 000 „
– oraz tygodnik „Agencja Prasowa”	150 ¹⁵ egz., przeznaczony dla wszystkich redakcji pism podziemnych.

W tajnych zakładach wydawniczych odbito:

- 10 000 egz. broszury „Duch Wojska Narodowego”, stanowiącej zaktualizowanie książki Hołówni¹⁵ „Oficer Polski”¹⁶, a także
- cz. III broszury propagandowej o 1939 r. pt. „Walka o Honor”.

b) Propaganda „N”.

Praca „N” rozwija się pomyślnie i odbywa się regularnie. Kolportażem swym sięga od frontu rosyjskiego do granicy francuskiej. Nadal przybiera formę wydawnictw periodycznych (broszur i ulotek), doraźnych oraz akcji dywersyjnej (anonimów, fałszywych wezwań, obwieszczeń itp.). Szczegóły melduję w osobnym raporcie.

c) Mały sabotaż.

Akcja małego sabotażu (propagandy ulicznej) prowadzona jest regularnie i intensywnie tylko w „234” [Warszawie]. W innych miastach niezwykle silny nacisk policyjny, wysiedlania itp. nie pozwalają na należyte jej rozwinięcie.

17. Studium historyczne wojny polsko-niemieckiej z 1939 r.

Trwa zbieranie materiałów do historii wojny polsko-niemieckiej z 1939 r. Są to opracowania uczestników walk wrześniowych w formie dziennika działań dowódców i pamiętników.

ⁱ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 1500 na 2000.

^j rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 140.

¹⁴ Ministerstwo Pocht i Telegrafów.

¹⁵ Tadeusz Hołówni (1889–1931), członek PPS i Związku Walki Czynnej, współorganizator POW, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, wchodził w skład najwyższych władz PPS, w latach 1925–1927 dyrektor Instytutu Badania Spraw Narodowościowych, pracownik MSZ, 1930–1931 poseł na Sejm RP, zamordowany 29 VIII 1931 r. w Truskawcu przez nacjonalistów ukraińskich. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (I. Werschler, *Z dziejów obozu belwederskiego. Tadeusz Hołówni – życie i działalność*, Warszawa 1984).

¹⁶ Mowa w tekście dokumentu o książce T. Hołówni: *Oficer polski*, Warszawa 1921. Przedruk książki został wydany w Warszawie w 1996 r. Zob. W. Chojnacki, *Bibliografia zwartych i ulotnych druków...*, s. 93. W pracach nad broszurą brał udział gen. S. Rowecki – S. Rowecki, *Wspomnienia i notatki autobiograficzne (1906–1939)*, oprac. A.K. Kunert, J. Szyrmer, Warszawa 1988, s. 210.

18. Sytuacja pieniężna

Pokonywałem trudności zaopatrzenia pieniężnego, wzmagające się z powodu spadku dolara (do 19 złotych w sierpniu) i zmniejszenia chłonności zubożałego społeczeństwa.

W praktyce wymiana dolarów ogranicza się do rynku Warszawy.

19. Biura wojskowe

Prace biur wojskowych rozwijają się planowo.

20. Opieka nad dorszami – „215”

Zorganizowano specjalną komórkę opiekującą się dorszami. Otrzymują oni: kwatery, dokumenty, wikt, odzież i ekwiwalent gotówkowy na wydatki osobiste.

Udziela im się lekcji języka polskiego, niemieckiego i francuskiego.

Starania ewakuacji do kraju napotykają na duże trudności wskutek:

a) słabej znajomości języków, co uniemożliwia poruszanie się po terenach okupowanych,

b) trudności przekraczania licznych kordonów granicznych,

c) małej chęci wyjazdu ze strony zainteresowanych.

W okresie sprawozdawczym aresztowano 4 dorszów (2 oficerów i 2 szeregowych).

Stan obecny dorszów: 1 oficer i 9 szeregowych.

21. Kontakty z Czechami

Nawiązywanie kontaktów z Czechami w terenie nie dało konkretnego i trwałego rezultatu ze względu na wyspy w naszych komórkach „244” i „222” [w Okręgu śląskim i krakowskim].

III. Wyniki pracy w terenie

1. Wszystkie KO wyteżyły cały wysiłek, aby odbudowywać wyspane sztaby i niższe komendy, ochronić ludzi i prace przed stratami.

Podkreślam, że strata kierownika jest bardzo dotkliwa z tego powodu, że wprowadzenie nowego człowieka staje się coraz trudniejsze, że wymaga powiązania^k porwanych ogniw organizacyjnych, a niejednokrotnie budowy zupełnie na nowo.

2. Komendy Obszarów i Okręgów były zaabsorbowane pracą nad planem bojowym, sprecyzowaniem zadań, typowaniem ognisk walki.

3. W Okręgach i Obwodach przeprowadziłem^l ćwiczenia aplikacyjne na szczeblach dowódców ognisk walki i niżej, w myśl zadań przewidzianych na powstanie. Jako pomoc służyły instrukcje bojowe Komendy Głównej, a w szczególności Instrukcja bojowa cz. VI. A. Ognisko Walki.

4. W ciągu maja i czerwca został zakończony pierwszy zastępczy kurs Szkoły Podchorążych Rez. Piech. – z dobrym wynikiem. Na ogół nie zanotowano wspaniałych kursów, za wyjątkiem zupełnie sporadycznych wypadków.

Podkreślam znikomy procent uczniów niedoprowadzonych do końca kursu.

Czynnych było:

– przy Ba[tali]onie KG	– 8 klas
– w „210” [Obszar nr I Warszawa]	– 27 „
– w „216” [Okręg Warszawa-Miasto]	– 78 „
– w „222” [Okręg Kraków]	– 40 „
Razem:	– 155 klas. ^m

^k W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: to wiązania.

^l W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: przeprowadz[ono].

^m Wyliczenie klas w oparciu o rozszyfrowaną treść meldunku (AIPN, 1114/16, k. 120. W podliczeniu powinno być: 153.

Stan klas średnio 4 do 5 elewów.

W lipcu br. w wymienionych okręgach rozpoczęto drugi turnus Szkoły Podchorążych, a nadto w Ba[tali]onie Komendy Głównej – kurs Szkoły Podoficerskiej w ilości ośmiu klas.

5. Komendy Okr[ęgów] w GG posunęły naprzód zagadnienie OSZ i przystąpiły do rozpracowania zagadnień kwatremistrzowskich, co napotyka na specjalne trudności wynikające z braku przygotowanych oficerów.

6. Rozwój SOP-u pod względem organizacyjnym i określania zadań, postępował intensywnie, mimo kontrakcji Trójkąta, który nie chce zrozumieć celu i przeznaczenia oddziałów SOP-u w powstaniu.

7. Specjalną uwagę poświęcały KO udoskonaleniu własnych metod obrony ludzi i pracy przed rosnącym niebezpieczeństwem.

Zwalczano powtarzające się próby przedostania do naszych szeregów konfidentów niemieckich i sowieckich.

8. Wzmocniona akcja scaleniowa przysporzyła sporo pracy, zwłaszcza komendantom obwodowym.

Podejmowanie kontaktów, kontrola wcielanych oddziałów, ocena ich wartości, określanie przydatności kadry i celowe jej wykorzystywanie, wyrównywanie różnic organizacyjnych, usuwanie tarć i nieporozumień, rozszerzanie szkolenia na nowe plutony, rozszerzanie sieci łączności konspiracyjnej i unikanie niebezpieczeństw płynących z przyjmowania większej ilości ludzi i grup – oto ważniejsze czynności akcji scaleniowej, ilustrujące ogrom wkładanej pracy w zespole nieprzygotowanymⁿ do czynu zbrojnego.

IV. Zamierzenia Komendy Głównej na następne półrocze

[...]

Rozdział B

Warunki i bezpieczeństwo pracy

[...]

Rozdział C

Straty

Zestawienie strat za okres sprawozdawczy podane jest w tabeli nr IV (zał. nr 4). Dane niekompletne i niepełne.

Wielkość i dotkliwość strat, ujętych suchymi cyframi w zestawieniu tabelarycznym, ilustruję poniżej wyszczególnieniem funkcji i przyczyn:

„249” [Komenda Główna]: – Kierowniczka łączności konspiracyjnej z obozami jeńców i skupiskami robotniczymi w Rzeszy,

– Kierowniczka komórki robotniczej oraz ponad 20° osób pracujących w tym dziale (prowokacja).

W Oddziale II aresztowano:

– 10 osób na terenie ZSSR (donos miejscowego Rosjanina),

– 18 osób na terenach wschodnich (aresztowania kurierów z radio, niewytrzymanie badań),

– 7 osób na terenach zachodnich (po trzymiesięcznej inwigilacji).

Nadto aresztowano około 135 osób (łapanki, zbiorowa odpowiedzialność).

ⁿ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: zespolenie przygotowań.

^o W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 10.

– Kierownik ZO na Rzeszę, skrzynka terenowa dla „299”^p [Obwód Częstochowa] i lokal kontaktowy Oddziału III.C. (12 osób) – rozpracowanie.

– Dwóch radiotelegrafistów przy pracy (wygoniometrowanie), a następnie 17 ludzi z tego działu, m.in. kierownik warsztatów produkcyjnych Oddziału V.O. (załamanie się aresztowanego przy badaniach).

– Kierownik pododdziału łączności zagranicznej oraz szereg kurierów i łączników krajowych i zagranicznych (przejścia graniczne).

– Kierownik działu redakcyjnego „N”.^q

– Jedna z komórek Oddziału VII (6 ludzi i gotówka) – prowokacja.

– Kierownik magazynu intendenckiego „Wachlarza” i dwu pracowników (denuncjacja). [...]¹⁷

Rozdział D

O[rdre] de B[ataille]

Dane odnośnie [do] O. de B. zawarte są w tabeli nr V (zał. nr 5 i 6)¹⁸.

Rozdział E

Uzbrojenie

Stan broni podają w tabeli nr VI. (zał. nr 7).

Wyjaśniam, że:

1. Podane w tabeli ilości są nieściśle, gdyż skontrolowanie w terenie posiadanego stanu broni jest bardzo trudne, a często w ogóle niemożliwe.

2. Z wykazanej broni zaledwie 30% jest należycie przechowywane i konserwowane. Z pozostałej ilości znaczna część niezdadna do użytku.

3. Wartość prowadzonej w ewidencji amunicji po trzyletnim przechowywaniu, przeważnie w warunkach nieodpowiednich, może okazać się problematyczna.

Brak taśm i magazynków do broni maszynowej. (Dlatego zamierzam uruchomić ich produkcję w konspiracji).

Rozdział F

Akcja scaleniowa

I. Akcja scaleniowa kontynuow[ana] w okresie sprawozdawczym doprowadziła do wcielenia:

1. Oddziałów wojskowych [OW] (Unii),

2. Oddziałów wojskowych PLAN („216” [Okręg Warszawa-Miasto]), bardzo słabe pod względem liczebnym,

3. Częściowego wcielenia oddziałów wojskowych organizacji „Polska Niepodległa” („216”^r).

II. Przewidziane przygotowanie w najbliższym czasie do wcielenia:

1. Oddziałów wojskowych PN na terenach „219”^s [Podokręg Wilno-Miasto] i „248” [Okręg Radom].

^p W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „291”. W wykazie kryptonimów „291” oznacza Inspektorat Rejonowy Inowrocław.

^q W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN dopisano: (przypadek).

^r W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „219”. Według wykazu kryptonimów „219” oznacza: Podokręg Wilno-miasto.

^s W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „210” [Obszar nr I Warszawa].

¹⁷ Pominięto opis strat innych komórek organizacyjnych – SPP, t. A.3.3.1.3, k. 167–169 (A_291); CAW, II.52.517, k. 51–53; AIPN, 1114/16, k. 162–164.

¹⁸ SPP, t. A.3.3.1.3, k. 194–195 (A_291).

2. POZ (Polskiej Organizacji Zbrojnej) na terenie całego Kraju.

3. Reszty oddziałów KOP-u na terenie „216”.

III. Reszta podporządkowanych mi już organizacji przewidziana jest do wcielenia w okresie późniejszym. Są to:

1. KPN (Kadra Powstańców Niepodległościowych),

2. ZOR (Związek Odbudowy Rzeczypospolitej),

3. Oddziały wojskowe „Wolność i Lud” (ZSP) Związek Syndykalistów Polskich.

IV. Ponadto istnieją organizacje dotychczas niepodporządkowane, które, ze względu na ustosunkowanie się do PZP, można podzielić na dwie grupy:

a) Grupa organizacji uznających zasadniczo potrzebę jednolitej akcji wojskowej, warunkujących jednak swoje przystąpienie zbyt daleko idącymi żądaniami autonomicznymi lub zwlekających ze zrealizowaniem scalenia. Do tej grupy należą:

1. „Konfederacja Narodu” (ONR Falanga). Żądają dużej samodzielności w prowadzeniu akcji bojowej. Kierownictwo nieodpowiedzialne.

2. „Związek Strzelecki”. Zgłaszali współpracę wojskową, wysuwając daleko idące żądania autonomii.

3. ZPN (Związek Powstańców Niepodległościowych). Lawiruje, nie chcąc się wiązać z wojskiem, a starając się równocześnie stworzyć pozory jakiejś nieokreślonej współpracy wojskowej.

b) Grupa organizacji ustosunkowanych wrogo do PZP:

1. „Szaniec” (ONR). Prowadzi w dalszym ciągu wrogą agitację, zarówno w prasie, jak i słownie w terenie.

2. „Miecz i Pług”. Przecistawiają się nieostrożną agitacją w najniższych komórkach swych oddziałów akcji scaleniowej, doprowadzili do dekonspiracji i aresztowań.

V. Jak meldunek L. 118, oddziały „Muskietierów” zostały wcielone do PZP.

Wobec systematycznych prób wyłamywania się i niewykonywania danych im zadań rozkazem z dn. 8 VII [19]42 r. zwolniłem Dr. Zet „313” [inż. Witkowski] ze stanowiska kapitanatu¹, przenosząc go do rezerwy, z poleceniem przekazania funkcji i mienia organizacji „Muskietierów” panu 150¹⁹ mjr. piech.

Wbrew memu rozkazowi dr Zet „313” przekazał kierownictwo organizacji kapitanatowi na czele z panem „P”²⁰ kpt. piech.

Na skutek tego, rozkazem z dn. 8 III^u. br. nakazałem panu „P” natychmiastowe podporządkowanie się wraz z całą siecią organizacyjną wyznaczonemu p. „150”. Pan „P” rozkazu tego nie wykonał, motywując, iż jego bezpośrednią władzą jest „Kapitanat”, a on jest tylko organem wykonawczym. Solidaryzując się z osobą dr. Zet „313”, prosił również o przeniesienie do rezerwy. Ponieważ takie stanowisko jest wyraźnym wykroczeniem przeciwko dyscyplinie wojskowej, a objęcie kierownictwa organizacji przez „Kapitanat” – zwykłą samowolą, nakazałem p. „150” rozwiązanie organizacji z dniem

¹ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: kapitana Musz.

^u W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: VIII.

¹⁹ Wincenty Mischke (1894–1969) („Henryk”), od 1911 r. członek „Sokoła”, uczestnik Powstania Wielkopolskiego, w 1939 r. dowódca kompani w Szkole Podchorążych Piechoty w Komorowie, w kampanii polskiej dowodził batalionem w Kresowej Brygadzie Kawalerii, uciekł z niewoli niemieckiej, w konspiracji w organizacji „Muskieteryzy”, następnie w AK, inspektor KG AK, po wojnie do 1949 r. służył w „ludowym” WP. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Orderem Virtuti Militari IV i V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi.

²⁰ Ludwik Plater-Zyberk (1894–1981), 13 V 1943 r. wywieziony do KL Auschwitz.

27 VIII br., 378, prowadzenie jej likwidacji i z dniem 1 X przekazanie wszystkich żołnierzy do mojej dyspozycji.

VI. „Szare Szeregi”

1. „Szare Szeregi” męskie.

Czynne ośrodki na terenie prawie całej Polski z wyjątkiem „285”^v [Polesie], „229” [Wołyń], „256” [Wilno] i „244” [Śląsk].

Ośrodki te grupują młodzież w wieku od 14–25 lat, z bardzo dużą przewagą 17–25-letnich, w ilościach: na terenie GG – 3800, na ziemiach zachodnich – 600, na ziemiach wschodnich – 350.

Odczuwa się dotkliwy brak instruktorów-wychowawców, wśród których były duże aresztowania, zwłaszcza na ziemiach zachodnich i wywożenia z terenów wschodnich, gdzie w ten sposób „Szare Szeregi” utraciły 80% stanu posiadania.

Współpracę z PZP uregulowałem na wiosnę br. specjalnym rozkazem. Położyłem nacisk na konieczność specjalizacji jak największej ilości starszej młodzieży do użycia jej w zespołach łączn[ości], saper[ów], wyw[iadzie] i mot[oryzacji] oraz przygotow[anie] młodszych na okres OSZ do zadań wojskowej służby pomocniczej. „Szare Szeregi” męskie zamierzają wciągnąć jak największą młodą narybku spośród 13–16-letnich oraz wyszkolonego odpowiedniego zastępu kierown[ików] – przodowników. Akcję tę przygotow[ano] już i oprac[owano] instr[ukcję] „Wskazówki dla przodownika”.

^w2. „Szare Szeregi” żeńskie.

W innych^x 11 Okręgach, w których pracuje 250 ośrodków „Szarych Szeregów” żeńskich. Skupiają one 580 instruktorek, 3000 młodzieży środowiska własnego i 1700 młodzieży z innych środowisk.

Przeszkolono w dziale sanitarnym 1320, w dziale łączności 750.

Nieczynne okręgi „207” [Pomorze], gdzie praca została ostatnio rozbita na skutek aresztowań, oraz „285” [Polesie] i „227”^y [Łódź], gdzie pracy jeszcze nie zapoczątkowano.

Udział „Szarych Szeregów” żeńskich w pracy konspiracyjnej i OSZ uregulowałem na wiosnę br. specjalnym rozkazem.

Zamierzenia na następne półrocze:

– Nasilenie prac na terenie „274” [Obszaru nr II Białystok].

– Rekonstrukcja ośrodków w „267” [Obszarze nr III Lwów].

– Zapoczątkowanie prac w „285” [Polesie] i „207”^z [Pomorze].

3. „Szare Szeregi” męskie i żeńskie nie posiadają dotąd wspólnej reprezentacji.

Podjąłem akcję wyłonienia wspólnej reprezentacji tych środowisk, za pośrednictwem księdza kanonika Mauersbergera²¹, wiceprzewodniczącego z [19]39 r.

^v W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „280” [Obwód Radzyń].

^w Akapit uzupełniony według rozszyfrowanej treści meldunku – AIPN, 1114/16, k. 166.

^x W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Czynnich 11 okr[ęgów].

^y W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „229” [Okręg Wołyń].

^z Pierwotnie zapisano: „2?0”; obok dopisano odręcznie: = (207). W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „229” [Okręg Wołyń].

²¹ Jan Paweł Mauersberger (1877–1942) („Longin”), ksiądz, działacz harcerski, w 1902 r. przyjął święcenia kapłańskie; katecheta w szkołach E. Konopczyńskiego i J. Kowalczykówny w Warszawie, wykładowca metodyki nauczania religii na kursach kształcenia nauczycieli, od 1915 r. członek Naczelnej Komendy Skautowej w Warszawie, w latach 1916–1918 przewodniczący Komendy Naczelnej ZHP; pracownik Departamentu Oświaty Rady Stanu; w 1918 r. organizator Naczelnego Inspektoratu Harcerskiego; kapelan 1. Pułku Inżynieryjnego proboszcz SPPiech.; w latach 1920–1924 w Warszawie; starszy kapelan Inspektoratu Lotnictwa; w 1923 r. i w latach 1927–1929 przewodni-

Akcja dała częściowy wynik, który zniweczony został przez nagły zgon księdza kanonika.

Zamierzam ją powtórnie podjąć inną drogą.

Rozdział G

Współpraca wojskowa z ugrupowaniami politycznymi

1. „237” [Koło – PPS]. Zasługuje na podkreślenie pozytywny stosunek zwierzchnictwa „237” [Koła] do PZP na odcinkach: pracy bojowej, SOP-u i akcji scaleniowej.

Podporządkowywanie zorganizowanych i częściowo uzbrojonych plutonów rozwija się stale.

Po szeregu wysp w ubiegłym i obecnym półroczu, działalność wojskowych oddziałów „237” [Koła] osłabła.

2. „302” [Trójkąt – Stronnictwo Ludowe]. Porozumienie moje z „302” [Trójkątem], zawarte w dniu 20 II br., o czym meldowałem w meld[unku nr] 118, nie zostało przez „302” [Trójkąt] zrealizowane.

Stwierdziłem, że wspólny rozkaz L. 88 z dnia 20 II br.²² nie dotarł do wielu komórek „302” [Trójkąta].

„Chłostra” informuje nadal fałszywie, demagogicznie szerokie masy słabo uświadomionych członków i sympatyków Rocha²³, którzy wstępując w ich szeregi, wierzą, że służą w szeregach naszej armii konspiracyjnej.

W piśmie z dnia 20 II br. „302” [Trójkąt] stwierdził, że „Chłostra” nie jest przeciwną organizacją wojskową. Bezpośrednio po tym organizowano ze zdwojoną energią bataliony chłopskie, rozwinęto próby wyciągania z naszych szeregów pojedynczych oficerów i podoficerów, a w jednym wypadku całego plutonu („279”^{aa}) [Obwód Radzimin].

W niektórych obwodach [Trójkąt] usiłuje^{ab} podważyć autorytet Komendy Sił Zbrojnych w Kraju przez rozszerzenie pogłosek, jakoby Rząd powierzył „Chłostrze” mandat na przygotowanie czynu zbrojnego.

Pomimo zapowiedzi usunięcia z regulaminu „Chłostry” terminologii wojskowej nie tylko nie dotrzymał zobowiązania, ale w sierpniu br. wydał szczegółowy program kursu szeregowych pt. „Powstaniec”²⁴ (zał. nr 8).

Cytuję wyjątki z „treści lekcji”: „Chłostra jest zorganizowaną wojskową częścią ruchu ludowego”. Punkt II: Zadania Chłostry: „musimy wziąć powszechny udział w jego tworzeniu (Państwa), a więc w powstaniu. Musimy to jednak uczynić w sposób zorganizowany pod chłopskimi sztandarami i pod chłopskim kierownictwem zależnym od Rządu Polskiego”. Punkt III: „Oddziały taktyczne chłopskie, jest to część sił zbrojnych nowej Polski, oddzielnie zorganizowanych, z własnym dowództwem. Oprócz oddziałów

czący ZHP, 1924–1925 naczelny kapelan ZHP, 1920–1924, 1931–1929 wiceprzewodniczący ZHP, 1920–1929 i 1931–1939 członek Naczelnej Rady Harcerskiej, 1934–1939 kanclerz Kurii Polowej WP, 1940–1942 przewodniczący ZHP; poszukiwany przez Gestapo ukrywał się w Konstancinie, zmarł 12 VIII 1942. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski (W. Błażejowski, S. Broniewski, *Mauersberger Jan Paweł (1877–1942)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 20..., s. 257–258; F. Dębski, *Mauersberger Jan Paweł (1877–1942)* [w:] *Harcerski słownik biograficzny*, t. 1, red. J. Wojtycza, Warszawa 2006, s. 141–143).

^{aa} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „289” [Obwód Sochaczew].

^{ab} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: usiłują.

²² Zob. dok. nr 461, zał. 8.

²³ Kryptonim ruchu ludowego w okresie okupacji niemieckiej.

²⁴ Zob. W. Chojnacki, *Bibliografia zwartych i ulotnych druków...*, s. 93–94.

taktycznych Chłostry w skład sił zbrojnych Polski wchodzi: Wojsko Polskie za granicą, milicja robotnicza i organizacje wojskowe”. (O Armii Krajowej ani słowa).

Punkt VI: „Przysięga żołnierska Chłostry jest uroczystym zobowiązaniem się do służby zbrojnej narodowej i sprawie ludowej”.

Punkt VIII: „Honor żołnierski jest to szacunek, z którym ogół odnosi się do żołnierza, ze względu na jego wierność sprawie ludowej i gotowość poświęcenia życia dla jej zwycięstwa”.

Punkt XVII: „Awanse w Chłostrze na wyższe stopnie będą regulowane przez komendanta głównego Chłostry, na podstawie upoważnienia Rządu Rz[eczy]p[ospo]litej, po spełnieniu przewidzianych do danego awansu warunków”.

Punkt XVIII: „Dla działań Chłostrza dzieli się na oddziały, np. sekcja, drużyna, pluton, kompania, batalion”.

Stwierdziłem, że na niektórych terenach „287” [Okręgu Lublin], komendy^{ac} „302” [Trójkąta] zostały opanowane przez element komunizujący.

Aby położyć wreszcie kres niezdrowej atmosferze, zakłamaniu^{ad} i próbom rozbijania zwartości organizacji^{ae} wojskowej, zwróciłem się do zwierzchnictwa „302” [Trójkąta] w dn. 18 VIII [19]42 r. (załączam odpis L. 496/I) z żądaniem zwolnienia z Chłostry i powrotu do oddziałów żołnierzy, którzy samowolnie opuścili szeregi Sił Zbrojnych w Kraju. Przestrzegłem, że opuszczenie oddziału stojącego w obliczu n[ie]p[rzyjacie]la jest przestępstwem przeciw obowiązkowi wojskowemu (art. 48 WKK). (Zał. nr 9)²⁵.

Stwierdzam, że w obecnej fazie współpraca „302” [Trójkąta] z nami zależy wyłącznie od ich dobrej woli i pozbycia się tendencji demagogii.

3. „246” [Kwadrat – Stronnictwo Narodowe]. Praca organizacji wojskowej „246” [Kwadratu] odbywa się w lokalnych grupach o charakterze wojskowym, występujących pod różnymi nazwami: „BON” i „TON” w „244” [Śląsku], „Legia Narodowa” w „227” [Okręgu Łódź], „Armia Narodowa” na terenie „210”^{af} [Obszaru nr I Warszawa] i „267” [Obszaru nr III Lwów], „Grupa Przewrotu” w „222” [Okręgu Kraków] oraz w grupach o charakterze polityczno-wojskowym kierowanym bezpośrednio przez zwierzchnictwo „246” [Kwadratu].

Praca organizacji wojskowej ONR-ów nie podlega „246” [Kwadratowi].

W lutym br. zarysował się nacisk dołów „246” [Kwadratu] na ich zwierzchnictwo, aby się scalili w pracy z PZP. Komendy trzech okręgów zgłosiły mi bezpośrednio prośbę o wcielenie.

W lutym br. objąłem swoimi rozkazami większość okręgu „262”^{ag} [Warszawa-Powiat], a w czerwcu br. wcieliłem ich do szeregow.

W marcu br. zwierzchnictwo „246” [Kwadratu] zgłosiło swój akces do Sił Zbrojnych w Kraju.

Zaprzysiężenie i początek I fazy wcielenia wyznaczyłem na dzień 4 XI [19]42 [r.].

4. „Raclawice”. Współpracują rzetelnie i wydajnie na pewnych odcinkach pracy wojskowej.

Mają pewne wpływy w POZ (patrz rozdz. F.II).

^{ac} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: komórki.

^{ad} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: zakłamania.

^{ae} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: pracy.

^{af} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „220” [Obwód Dobromil].

^{ag} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: „202” [Inspektorat Rejonowy Sieradz].

²⁵ Zob. niżej – zał. 9 do rozdz. G.

Ułatwiają wcielanie tej organizacji wojskowej, która z dniem 1 IX wejdzie w II fazę.

5. „275” [Prostokąt – Stronnictwo Demokratyczne] i „282” [Romb – Stronnictwo Pracy]. Nie prowadzą własnej roboty wojskowej. W swojej prasie szerzą dobrze ideę zespolenia wysiłku organizacji wojskowej pod komendą Sił Zbrojnych w Kraju.

6. „Polscy Socjaliści”²⁶: Stawiają postulat, że walka niepodległościowa musi być równocześnie walką mas ludowych o sprawiedliwość społeczną, stąd nieufność do kierownictwa Sił Zbrojnych w Kraju i brak szerszej współpracy wojskowej, z wyjątkiem małego odcinka dywersji. Ich demagogiczne wystąpienia i napady na wojsko latem br., o czym meldowałem, nie zostały odwołane.

Rozdział H

Komendy Obszarów i Okręgów

Stan organizacyjny Obszarów i Okręgów ma być funkcją postawionych zadań bojowych w powstaniu.

W bazie powstańczej dążę do osiągnięcia pewnych stanów nasilenia bronią i materiałem wybuchowym oraz do posunięcia daleko OSZ.

W okręgach zachodnich ograniczam się do utrzymywania szkieletu dowódczego związków plutonów bojowych.

W okręgach wschodnich kładę nacisk na przygotowanie dywersyjnej osłony powstania w bazie. Ponadto w „267” [Obszar nr III Lwów] i w „256” [Okręg Wilno] stworzenia sił zbrojnych do opanowania tych rejonów.

Osiągnięcia organizacyjne uzależnione są warunkami pracy i bezpieczeństwa, które charakteryzuję w rozdziale B. Wpływa na to dalej bardzo różne nasilenie tercjami^{ah}, elementem konspiracyjnym czynnym, bronią. Z tego punktu widzenia najkorzystniej przedstawia się GG, najgorzej tereny zachodnie, z małymi wyjątkami w „281” [Inspektorat Rejonowy Rybnik], „202” [Inspektorat Rejonowy Sieradz] i w podokręgu południowym „207” [Okręg Pomorze].

Osiągnięcia organizacyjne wszystkich obszarów i okręgów oceniam jako dodatnie. [...]²⁷

Komendant Sił Zbrojnych w Kraju
Grot

Załączniki:

1. Tabela I. „Oflagi” – do Rozdziału A.II. pkt 8
2. „ II. „Stalagi” – „ „ A.II.”8.
3. „ III. „Stalagi” – „ „ A.II.”8.
4. „ IV. Straty – „ „ C.
5. „ V. O. de B. – „ „ D.
6. Uzupełnienie Tabeli V – „ „ D.
7. Tabela VI. Uzbrojenie – do Rozdz. E.
8. „Powstaniec” z sierpnia 1942 [r.], do Rozdz. G pkt 2.
9. Odpis pisma L. 496 z dn. 18 VIII [19]42 [r.] do Zwierzchnictwa „302” – do Rozdziału G. pkt 2.

^{ah} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: ter[enów] d[owód]cami.

²⁶ Zob. dok. nr 461, przyp. 3.

²⁷ Pominięto omówienia poszczególnych obszarów i okręgów – SPP, t. A.3.3.1.3, k. 176–187 (A_291); CAW, II.52.517, k. 58–65; AIPN, 1114/16, k. 219–226.

Załącznik nr 1 do Meld[unku] organizacyjnego nr 170 z 1 IX 1942 [r.]**Tabela I****do Rozdziału A.II/8****Oflagi**

Nr Oflagu	Stan liczebny oficerów
II. C.	6 400
II. D.	2 200
II. E. Karny	2 400
IV. C. Karny	40
IV. D.	31
VI. E.	1 000
VII. A.	3 680
X. C. Karny	1 860
XVII. A.	171
Razem:	17 782

Zmiany:

1. Zlikwidowano w maju 1942 r. obozy:

– II.B. – Arnswalde,

VIII.E. – Johannisbrunn,

XII.A. – Hadamar.

2. Powstał nowy obóz:

– II.D. – Grossborn-Westfalenhoff (Pomorze niem.).

Załącznik nr 2 do Meld[unku] organizacyjnego nr 170 z 1 IX 1942 [r.]**Tabela II****do Rozdziału A.II/8-b****Stalagi**

Numer Stalagu	Stan liczebny	Ilość korespondentów	Przerzucono i pokwitowano szyfr	Wysłano i pokwitowano instrukcję	Wysłano i pokwitowano „Głos Ojczyzny”
I.A.	5 681	2	nie	nie	nie
I.B.	654	1	tak	nie	nie
II.E.	381	4	tak	tak	nie
IV.A.	969	3	tak	tak	tak
IV.G.	983	1	nie	nie	nie
V.D.	5 527	2	tak	nie	tak

Numer Stalagu	Stan liczebny	Ilość korespondentów	Przerzucono i pokwitowano szyfr	Wysłano i pokwitowano instrukcję	Wysłano i pokwitowano „Głos Ojczyzny”
VI.A.	873 ^{ai}	1	nie	nie	nie
VI.B.	211	4	tak	tak	tak
VI.C.	462	2	tak	tak	tak
VI.G.	2 725	9	tak	nie	tak
VI.J.	3 061	1	tak	nie	nie
VII.A.	938	2	tak	tak	tak
X.A.	379	3	nie	nie	nie
X.B.	849	1	tak	nie	nie
XI.B.	1 107	1	tak	nie	tak
XII.A.	498	3	tak	tak	tak
XII.B.	3 688 ^{aj}	1	tak	nie	tak
XII.F.	758	1	tak	tak	tak
XIII.A.	496	2	tak	nie	tak
XVII.A.	573	1	nie	nie	nie
XXI.A.	14	1	nie	nie	nie
Razem:	30 827	46			

Zmiany: Obóz V.E. przeniesiony do V.D. (Strasburg, Alzacja).

Załącznik nr 4 do Meldunku o organizacji nr 170 z 1 IX 1942 [r.]

Tabela IV
do Rozdziału C
Straty

Kryptonim Okręgu:	Zabici:	Aresztowani:	Wywiezieni:
„249” [Komenda Główna]	10 + 2/43	29 + 8/218 ²⁸	1 + 0/9
„210” [Obszar Warszawa]	7 + 0/6	11 + 3/212	1 + 1/-
„216” [Okręg W-wa-Miasto]	14 + 4/25	14 + 3/22	4 + 3/12

^{ai} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 872.

^{aj} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 3689.

²⁸ W tym 187 z Oddziału II.

Kryptonim Okręgu:	Zabici:	Aresztowani:	Wywiezieni:
„287” [Okręg Lublin]	22 + 27/28	13 + 20/73	2 + 26/33
„248” [„ Radom]	2 + 0/1	30 + 10/70	-
„222” [„ Kraków]	7 + 0/17	31 + 2/76	2 + 1/210
„227” [„ Łódź]	16 + 0/34	45 + 3/70	19 + 4/489
„244” [„ Śląsk]	-	22 + 6/62	-
„247” [Obszar nr V Poznań]	-	1 + 0/-	-
„269” [Okręg Poznań]	-	30 + 20/300	-
„207” [„ Pomorze]	-	2 + 2/10	-
„274” [Obszar nr II Białystok]	-	4 + 1/4	-
„254” [Okręg Białystok]	-	1 + 0/2	-
„287” [„ Polesie]	-	2 + 0/10	-
„245” [„ Nowogródek]	1 + 0/-	-	-
„267” [Obszar nr III Lwów]	-	1 + 1/0	-
„217” [Okręg Lwów]	1 + 0/-	5 + 0/15	-
„232” [„ Stanisławów]	1 + 0/-	4 + 0/18	-
„229” [„ Wołyń]	-	/3	-
„256” [„ Wilno (samodzielny)]	-	8 + 1/4	-
Razem:	81 + 33/154	253 + 80/1169	29 + 35/753
Ogółem:	268	1502	817

Uwagi: 1. W liczniku podani są oficerowie plus funkcyjni typu oficerskiego, w mianowniku: funkcyjni typu szeregowych.

2. Zestawienie w dalszym ciągu nie obrazuje istotnie poniesionych strat, wobec braku ewidencji i utrzymywania zasady łączności konspiracyjnej powoduje, że po stracie przełożonego nie zawsze da się ustalić straty podkomendnych.

Załącznik nr 5 do Meldunku] org[anizacyjnego nr] 170 z 1 IX 1942 r.^{ak}
Tabela V do Rozdziału D
O[rdre] de B[ataille]

Kryptonim Okręgu:	Inspek- toraty	Obwody	Plutony	Ilość						Uwagi
				oficerów		podchorążych		podoficerów		
				w sztabach	plutonach	w sztabach	plutonach	w sztabach	plutonach	
				b		c		d		
a										
„249” [Komenda Główna]	-	-	13/-	249	148	30	69	22	124	
„210” [Obszar nr I Warszawa]	-	-	-	51	-	10	-	19	-	
„228” [Podokręg Lewobrzeżny]	2	5	30/98	54	244	11	155	26	1420 ^{al}	
„295” [„ Prawobrzeżny]	3	7	112/41	62	290	10	243	19	2704	
„264” ^{am}	4	11	-	11	-	2	-	1	-	
„216” [Okręg Warszawa-Miasto]	6	1	210/82	126	554	17	460	23 ^{an}	3860 ^{ao}	
„287” [„ Lublin]	5	14	234/-	90	331	15	266	38	2527	
„248” [„ Radom]	4	12	260/-	80	360	33	203	65	3460	
„222” [„ Kraków]	8	29	380/137	613 ^{ap}	738	83 ^{aq}	916	101	4533	
„227” [„ Łódź]	5	18	-/410	74 ^{ar}	145 ^{as}	12	186	158	3120	
„244” [„ Śląsk]	5	23	-/277	174	177	-	-	259	2469	Stan I III [19]42

^{ak} Poniziej pieczętka, częściowo uzupełniona odręcznie: Załącznik nr 5 do L.dz. 1215/tj.43.

^{al} W egzemplarzu z IIP w Ameryce (IPN BU 2587/24, k. 49): 142.

^{an} Według wykazu kryptonimów do meldunku organizacyjnego nr 170 „264” oznacza – Obwód Oszmiana, co jest oczywistą pomyłką. Powinno być: „265” – Podokręg na terenach włączonych do Reszcy (woj. warsz.). W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i IPN: „265”.

^{ao} W egzemplarzu z IIP w Ameryce znajdującym się w AIPN (2587/24, k. 49): 26.

^{ap} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i IPN: 3680.

^{aq} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i IPN: 213.

^{ar} W egzemplarzu z IIP w Ameryce znajdującym się w AIPN (2587/24, k. 49): 73.

^{as} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i IPN: 185.

Kryptonim Okręgu:	Inspek- toraty	Obwody	Plutony	Ilość						Uwagi	
				oficerów		podchorążych		podoficerów			
				w sztabach	plutonach	w sztabach	plutonach	w sztabach	plutonach		
				b		c		d			
„247” [Obszar nr V Poznań]	-	-	-	4	-	-	-	-	7		
„269” ^{au} [Okręg Poznań]	5	13		Brak danych							
„207” [„ Pomorze]	10	12		Brak danych							
„203” [Wydział Marynarki Wo- jennej]	-	-	-	4	13	-	-	-	-	38	
„274” [Obszar nr II Białystok]	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	
„254” [Okręg Białystok]	6	14	117/166	83	99	34	139	192	2352		
„285” [„ Polesie]	4	11	-	35	20	7	22	2 ^{au}	110		
„245” [„ Nowogródek]	3	8	-/102	18	51	-	106	-	393		
„267” [Obszar nr III Lwów]	-	-	-	105	-	41	-	115	-		
„217” [Okręg Lwów]	7	24	-/167	238 ^{av}	163	5	78	6	1137		
„238” [„ Tamopol]	4	13	-/76	12	45	-	53	6	621		
„232” [„ Stanisławów]	3	10	-/27	10	37	-	7	54	87		
„229” [„ Wołyń]	3	11	-	5	16	1	5	5	35		
„256” [„ Wilno]	5x/	17	-/26	Brak danych						x/ Pod- okręgi	
Razem ^{aw} :	92	253	1356/1609	1490	3431 ^{ax}	261	2908	1151	28804		
Razem ²⁹ :	92	253	1356/1609	2105	3431	311	2908	1111	28997		

^{at} Pierwotnie wpisano błędnie: „260” – następnie odręcznie poprawiono na: „269”.

^{au} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i IPN: 42.

^{aw} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i IPN: 23.

^{ax} Odczytana z szyfru.

²⁹ Wynikła z podsumowania rubryk pionowych po zestawieniu wykazu.

**Zal. nr 9 do Rozdziału G pkt. 2, Meld[unku] org[anizacyjnego nr] 170 z 1 IX [19]42 [r.].
Odpis
PZP
L.dz. 496 z dnia 18 sierpnia 1942 r.**

Do Pana **Zgrzebniaka**³⁰ w Trójkacie

Dla dobra sprawy, której służymy, stwierdzić muszę, że wspólne nasze zarządzenie z dnia 20 II [19]42 [r.]^{ay}, regulujące współpracę z Siłami Zbrojnymi w Kraju, na odcinku wojskowym, osiągnęło tylko częściowo pozytywny wynik.

W okólniku z dnia 20 II br.^{az} Trójkąt stwierdził, że Chłostra jest organizacją polityczną, zespalającą element stojący na gruncie ideologii Rocha. Zadaniem jej jest m[ie]dzy innymi oddanie do szeregów Sił Zbrojnych w Kraju zorganizowanego elementu wiejskiego. W żadnym wypadku nie jest organizacją przeciwstawną Sił Zbrojnych w Kraju, ani też nie jest organizacją wojskową.

1. W rzeczywistości jest inaczej.

Mimo uzgodnienia naszych stanowisk zaszły fakty przechodzenia z wojska do Chłosty poszczególnych dowódców (Biłgoraj, Pietrek³¹ w Sochaczewie, z[astęp]ca k[o]m[en]d[an]ta Obwodu Garbatka, mianowany przeze mnie porucznikiem), a w jednym wypadku całego plutonu (Cyrus³² w Sochaczewie, w dniu 19 III^{ba}).

Fakty te kwalifikuję jako przestępstwa przeciwko obowiązkowi wojskowemu, jako dezercję z szeregów Sił Zbrojnych w Kraju, dokonaną w obliczu n[ie]p[rzyjacie]la; opieram się w tym względzie na Instrukcji Naczelnego Wodza z dnia 16 I [19]40 r. nr 2³³, z której wynika, że członkowie Sił Zbrojnych w Kraju są żołnierzami armii działającej na froncie.

Stwierdzam, że żołnierz, który, wbrew swemu obowiązkowi wojskowemu, opuszcza w obliczu n[ie]p[rzyjacie]la swą jednostkę lub swe stanowisko służbowe, podlega karze więzienia, a nawet karze śmierci (art. 48 kkw).

Jestem odpowiedzialny za morale i dyscyplinę Sił Zbrojnych w Kraju i tego rodzaju przestępstwa będę tępił z całą surowością, dysponując aparatem sądu wojskowego, zatwierdzonego przez Naczelnego Wodza.

Komunikując Panu powyższe, jako odpowiedzialnemu przedstawicielowi zwierzchnictwa Trójkąta żądam, by wszyscy żołnierze, czynni w konspiracyjnych Siłach Zbrojnych w Kraju, którzy przeszli do Chłosty, zostali tam zwolnieni i zameldowali się bezzwłocznie w swych właściwych jednostkach.

^{ay} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 29 II [19]41.

^{az} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 29 II [19]41.

^{ba} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 19 VII.

³⁰ Józef Niećko (1891–1953) („Zgrzebniak”), żołnierz POW, polityk SL, członek Centralnego Kierownictwa Ruchu Ludowego, zwierzchnik BCH, w latach 1944–1945 przewodniczący SL w konspiracji, po wojnie w PSL, wykluczony w 1947 r. w związku z organizowaniem PSL-Lewica, 1945–1947 poseł do KRN, następnie do 1953 r. prezes RN ZSL, poseł na Sejm PRL (J. Niećko, *Na drodze do Polski Ludowej. Wybór pism z lat 1945–1949*, Warszawa 1967; *idem, O wewnętrzne życie wsi. Wybór pism z lat 1912–1948*, oprac. Z. Hemmerling, Warszawa 1985; Z. Adamowicz, *Józef Niećko (1891–1953). Zarys życia i działalności*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1998, nr 30, s. 255–290).

³¹ Zygmunt Pruski („Pietrek”), komendant Rejonu nr 4 w Obwodzie Sochaczew ZWZ, następnie w BCH, kierownik TON oraz Powiatowy Delegat Rządu w Sochaczewie.

³² Brak danych do identyfikacji.

³³ *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. 1..., wyd. 2, s. 175–183; jest to instrukcja gen. Sosnkowskiego, zatwierdzona przez gen. Sikorskiego jako Naczelnego Wodza.

Okoliczność ta wpłynie niewątpliwie na złagodzenie kary względnie winy.

W przewidywaniu, że ściganie dezercji i wykonywanie wyroków może wywołać poważne zadrażnienie między Siłami Zbrojnymi w Kraju a Trójkątem i że może być tłumaczone przez niezających kodeksu karnego wojskowego jako otwarta walka Sił Zbrojnych w Kraju z Trójkątem, wysunąć muszę żądanie, by Trójkąt wydał okólnik w myśl niniejszego pisma i rozesłał go aż do najniższych komórek organizacyjnych.

Jednocześnie proszę o nadesłanie mi odpisu tego okólnika celem usuwania dalszych tarć, ku dobru wspólnej dobrej^{bb} sprawy.

W przyszłości przewiduję, że przydzielenie do Chłosty żołnierzy Sił Zbrojnych w Kraju będzie mogło nastąpić na podstawie mej decyzji, po uprzednim przeniesieniu go do rezerwy.

W tym celu, w każdym poszczególnym wypadku, zachodziłaby potrzeba składania umotywowanego wniosku na moje ręce.

2. W rozmowach, poprzedzających wydanie naszego zarządzenia z dnia 20 II, Trójkąt zapowiedział zmianę regulaminu Chłosty.

W nowym regulaminie miały być usunięte wszystkie pojęcia wojskowe (ba[tali]on, oddział, taktyczny itd.) niestosowne dla organizacji politycznej.

Używane obecnie terminy wojskowe dezorientują członków Chłosty i wywołują wrażenie, że pełnią oni służbę w konspiracyjnych Siłach Zbrojnych w Kraju bądź też, że Chłostra jest wojskiem.

W tych warunkach, nie wgłębiając się poza tym w istotę rozpowszechnianych wersji, że Trójkąt otrzymał od Naczelnego Wodza mandat do organizowania Sił Zbrojnych w Kraju, ideowy element Chłosty może istotnie uważać się za czynnych żołnierzy konspiracyjnych Sił Zbrojnych w Kraju, którym nie jest. Ten mylny pogląd, pogłębiony propozycją^{bc} i użyciem, jako kryptonimów, określeń wojskowych, powoduje, przy zetknięciu się z rzeczywistością, głęboką walkę wewnętrzną u wartościowych jednostek, zdezorientowanych, gdzie jest właściwe wojsko.

Domagam się przeto dotrzymania danej zapowiedzi i usunięcia terminologii wojskowej z regulaminu Chłosty, a to celem zapobieżenia identyfikowaniu jej z wojskiem.

Ze względu na wagę zagadnienia, proszę o szybkie załatwienie mych dezyderatów.

Odpis niniejszego pisma przesyłam do Delegata Rządu^{bd}.

Komendant Główny PZP
Grabica

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.1.3, k. 147–208 (A_291, k. 154–215), mps³⁴.

^{bb} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: naszej.

^{bc} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: propagandą.

^{bd} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Gł[ównego] Del[egata] Rządu.

³⁴ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.517, k. 42–80; AIPN, 1114/16, k. 111–122, 159–168, 190–191, 204–208, 213–214, 219–226, 246–251, 259–263.

Nr 511 [Nr 336]

1942 wrzesień 2, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Drugi nocny nalot sowiecki z 1 września na Warszawę

Radiogram nr 790/ZRS

Od Wandy

O. VI, L.dz. 3956/42

Dnia 2 września 1942 r.

Przyjęty 23 września [19]42 [r.] godz. 19.20

Odczyt[any] 24 września [19]42 [r. godz.] 11.50

Meldunek sytuacyjny nr 1^a

Dnia 1 IX od godziny 22.30 do 23.15 lotnictwo sowieckie przeprowadziło ponowne bombardowanie Warszawy.

Nalot był jeszcze bardziej chaotyczny niż poprzedni i ugodził niemal wyłącznie w ludność polską. Ogromne zniszczenie materialne. M.in. zbombardowano szpitale cywilne Dzieciątka Jezus i św. Łazarza. Znaczne straty w ludności polskiej.

Mimo kompletnego braku OPL czynnej bombardowanie ze znacznej wysokości, wykluczającej celność.

Wśród społeczeństwa depresja. Szczegóły w ślad¹.

Kalina 697

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.4, k. 11 (A_560, k. 15), mps².

^a Powyżej odręczna adnotacja: Szef O. II. Odpis meld[unku] syt[uacyjnego] o bombardowaniu Warszawy otrzymanego z Kraju dn. 24 IX [19]42 [r.].

¹ Zob. dok. nr 517.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 346 (KOL_063_0078, k. 352). Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.561, k. 86; AIPN, 1114/13, k. 250; AAN, 203/I-22, k. 49.

1942 wrzesień 2, Londyn – Żygiełbojm: Przemówienie w trzecią rocznicę najazdu hitlerowskiego wygłoszone na wiecu Partii Pracy

[Tłumaczenie z języka angielskiego]

2 IX 1942 [r.]

Najgorszy los przypadł Żydom polskim [...]

Według ostatnich wiadomości, otrzymanych przez Rząd Polski w Londynie, masowa rzeź Żydów rozpoczęła się w Getcie Warszawskim, gdzie jest ich blisko 600 000. Około 7000 ludzi zabiera się dziennie z Getta jakoby na deportację. Wszyscy wiedzą jednak, że bierze się ich na zagładę. W dodatku władze niemieckie znajdują specjalną przyjemność w zmuszaniu przywódców żydowskich do przygotowywania list osób przeznaczonych na stracenie. Przewodniczący gminy żydowskiej w Warszawie A. Czerniakow popełnił samobójstwo, aby uniknąć tej ordalii.

Ilość Żydów zamordowanych przez Niemców w Polsce do maja tego roku oblicza się na 700 000 osób.

Jako przedstawiciel tych mas, powtarzam ich płacz, pełen bólu i protestu i ich wołanie do wszystkich ludzi o znalezienie sposobu na powstrzymanie tej największej zbrodni w historii ludzkości.

[...]

Musimy zdawać sobie sprawę z tego, że jeśli nie znajdziemy sposobu na uratowanie na czas tych ludzi w Polsce i w innych krajach okupowanych, nie będzie ani socjalistycznej Europy, ani żadnej innej Europy, nie będzie w ogóle Europy do ratowania. Cała Europa stanie się jednym wielkim cmentarzyskiem¹.

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, kol. 18, t. 5, bp, mps².

¹ Szmul Żygiełbojm, członek Rady Narodowej RP, wygłosił to przemówienie na wiecu protestacyjnym Labour Party 2 IX 1942 r. w Caxton Hall w Londynie. Był to jedyny wiec protestacyjny Labour Party przeciwko zbrodniarzom niemieckim w Polsce i Czechosłowacji w czasie wojny. Tekst przemówienia zamieścił londyński „Polish-Jewish Observer” 11 IX 1942 r. pod tytułem: „Poland the first bastion” [„Polska pierwszym bastionem”]. W wiecu tym ze strony polskiej udział wzięli również wicepremier S. Mikołajczyk, A. Ciołkosz i min. J. Stańczyk.

² W teczce zawierającej materiały Komitetu Redakcyjnego pierwszego wydania tomu szóstego: *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, znajduje się kserokopia artykułu pt. *Poland the first bastion* z pisma „Polish-Jewish Observer” z 11 IX 1942 r. oraz tekst tłumaczenia na język polski.

1942 wrzesień 3, Londyn – Gen. Sikorski do gen. Roweckiego: Sprawa bombardowań Warszawy

Depesza szyfr

L.dz. 3557/tj.42

M.p., 3 września 1942 r.

Kalina

Sugestie Pana Generała zawarte w Jego depeszach [nr] 581¹ i 582² dotyczące posłuszeństwa społeczeństwa polskiego legalnym władzom RP uwzględniłem w końcowej części mego przemówienia do Kraju 1 IX.³ Sugestie te znajdują również oddźwięk w audycjach naszego Ministerstwa Informacji na falach BBC.

W odniesieniu do bombardowania Warszawy Rząd Rzeczypospolitej wystosował protest do Rządu ZSSR przeciwko bombardowaniu obszarów polskich bez uzgodnienia z Rządem RP, jak również i przeciwko bezplanowemu bombardowaniu miast polskich. Zaproponowałem również Rządowi Sowieckiemu współpracę w celu nakierowywania bombardowań sowieckich ściśle na obiekty wojskowe.⁴

Sikorski
Gen. broni
3557^b

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.4, k. 9 (A_560, k. 13), mps⁴.

^a Poniżej pieczętka, częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 657; Zaszyfrowano dn. 3/9 1942; Nadano dn. 3/9 1942, M[itkiewicz].

^b W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w CAW: 3537/42.

¹ Zob. dok. nr 486.

² Zob. dok. nr 489.

³ Zob. dok. nr 509.

⁴ Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: CAW, II.52.615. Inne egzemplarze dokumentu znajdują się w: AAN, 203/I-27, k. 14–15 – tu jako: nr 657; nr 3537/42 – 12 IX [1942]; AAN, 2/1326, I/10, k. 25 – tu jako: nr 3557/42 z dn. 3/12 IX [1942].

1942 wrzesień 4, Londyn – Nota kierownika MSZ Raczynskiego do ambasadora sowieckiego przy rządzie polskim w Londynie: Oba sowieckie bombardowania Warszawy dotknęły głównie ludność polską i żydowską

Ministerstwo Spraw Zagranicznych
N. 49/Sow/42
Londyn, dnia 4 września 1942 r.

O. VI, L.dz. 4354/42
Dnia 17 października 1942 r.

Tajne
Do
Jego Ekscelencji
Pan Ambasador Aleksander Bogomołow
w Londynie

Panie Ambasadrze,

Rząd Polski otrzymał z Warszawy sprawozdania z bombardowania tego miasta w nocy z 20 na 21 sierpnia przez lotnictwo sowieckie. Obserwatorzy Rządu Polskiego donoszą, że bomby były rzucane z wielkiej wysokości, co utrudniło, jeśli nie uniemożliwiło, ich precyzyjność. W konsekwencji od bombardowania ucierpiały głównie dzielnice mieszkalne w całym mieście. Wśród ludności polskiej zostało zabitych około 800 osób i około 1000 rannych.

Z opisu przez radiostację moskiewską drugiego bombardowania Warszawy przez lotnictwo sowieckie, dokonanego w nocy z 1 na 2 września wynika, że specjalnie bombardowano między innymi okolice budynków Sztabu Głównego i Ministerstwa Spraw Wojskowych. Władzom sowieckim zapewne jest wiadome, że budynek Sztabu Głównego znajduje się między dzielnicą centralną miasta, która b[ardzo] ucierpiała w r. 1939, a utworzonym przez Niemców gettem. Budynek Ministerstwa Spraw Wojskowych został spalony w r. 1939. Oba budynki są oddalone od jakichkolwiek obiektów wojskowych czy przemysłowych i otoczone kwartałami ściśle mieszkalnymi.

Rządowi sowieckiemu niewątpliwie wiadomo, że po oblężeniu we wrześniu 1939 roku i zniszczeniu znacznego procentu budynków mieszkalnych oraz na skutek dopływu do miast uchodźców z zachodniej Polski zagęszczenie ludności w Warszawie, zwłaszcza w centrum miasta, zostało niemal podwojone w stosunku do epoki przedwojennej. W getto Warszawy po kilkanaście osób przypada na jedną izbę mieszkalną. Na półtora miliona z górą mieszkańców Warszawy jest tylko 9000 cywilnych Niemców. Projekt utworzenia dzielnicy mieszkalnej niemieckiej został, jak to wynika z informacji Rządu Polskiego, poniechany właśnie z uwagi na możliwość lotniczego jej bombardowania. Garnizon niemiecki rozmieszczony jest w koszarach w specjalnych dzielnicach miasta.

W tych warunkach bombardowanie miasta ze znacznej wysokości bądź na podstawie niedostatecznych danych o rozmieszczeniu obiektów wojskowych, komunikacyjnych, przemysłowych etc. musi prowadzić do niezwykle wielkich ofiar wśród polskiej i żydowskiej ludności Warszawy, a w konsekwencji może być przez ludność tę rozumiane inaczej, niż to leży w intencjach władz sowieckich.

Rząd Polski doskonale zdaje sobie sprawę z tego, że bombardowanie obiektów wojskowych niemieckich musi pociągać za sobą straty materialne i pewną ilość ofiar wśród

ludności cywilnej Warszawy, względnie innych miast polskich, jest jednak zdania, że jest możliwe, a nawet niezbędne tak zorganizować te bombardowania, aby mogły one dotyczyć przede wszystkim obiektów ściśle wojskowych.

Wychodząc z tego założenia, pragnę powrócić do propozycji porozumienia pomiędzy władzami wojskowymi polskimi i sowieckimi co do operacji lotniczych ponad terytorium Polski. Polskie władze wojskowe, które są w posiadaniu specjalnej znajomości tego terytorium i obecnego rozmieszczenia na nim obiektów wojskowych niemieckich, są w stanie przez te informacje zapewnić władzom sowieckim większą skuteczność operacji lotniczych przeciw obiektom wojskowym.

Będę Panu wdzięczny, Panie Ambasadorze, za łaskawe powiadomienie Rządu Związku Socjalistycznych Republik Rad o wyżej podanej propozycji i o zakomunikowanie mi odpowiedzi tego Rządu natychmiast po jej otrzymaniu.

Zechce Pan przyjąć, Panie Ambasadorze, zapewnienia mego najwyższego szacunku.

E. Raczyński

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A. 7.10.A, k. 239–240 (A_571, k. 241–242), druk powielany¹.

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 40–41 (KOL_063_0075, k. 42–43). Zob. S. Stroński, *Polityka rządu polskiego na uchodźstwie w latach 1939–1942*, t. 3, oprac J. Piotrowski, Nowy Sącz 2007, s. 516–517.

1942 wrzesień 8, Warszawa – Gen. Rowecki do gen. Sikorskiego: Plan powstania powszechnego – cele, czas i teren – nieprzyjaciele sprzymierzeńcy – kwestia Rosji – siły własne – decyzja i wykonanie

Poczta Kaliny nr 12B/XI¹
Dnia 8 września 1942 r.
Zaszyfrowano dnia 13 IX [19]42 [r.]

O. VI, L.dz. 1296/tjn./43
Odczytano dnia 22 marca 1943 r.

Raport operacyjny nr 154/III

Naczelnny Wódz

Przedstawiam drugi kolejny raport operacyjny, opracowany na podstawie sytuacji obecnej.

Kalina

Plan powstania

I. Warunki powstania

A. Cel powstania

1. Obalić okupanta niemieckiego przez:
 - zniszczenie administracji, organów partyjnych i ludności niemieckiej,
 - usunięcie wojska niemieckiego w drodze dobrowolnej lub przymusowej ewakuacji.
2. Zdobyć broń i wyposażenie wojenne przez:
 - dobrowolne lub przymusowe przejście ich od wojska niemieckiego (i ewentualnie włoskiego),
 - opanowanie i obronę wojskowych składów n[ie]p[rzyjacie]la na obszarze powstania.
3. Przeciwstawić się zakusom ukraińskim.
4. Przystąpić do odbudowy regularnej siły zbrojnej.
5. Współdziałać w odbudowie własnej administracji i koniecznych urządzeń państwowych, zwłaszcza komunikacji i przemysłu wojennego.
6. Utrzymać w Kraju bezwzględny porządek i spokój, tępiąc wszelkie próby przewrotowe i zamachowe.
7. Jak tylko położenie ogólne i siły własne pozwolą, przejść do ekspansji zbrojnej na nieopanowanych jeszcze suwerennych ziemiach Rz[eczy]p[ospo]litej oraz na tereny, których zajęcie jest dla przyszłej, mocnej Polski niezbędne.

B. Wybuch powstania

Powstanie wybuchnie wówczas, kiedy klęska niemiecka, skutkiem załamania się na froncie bądź bojowym, bądź wewnętrznym, stanie się niewątpliwa, to znaczy wtedy, gdy wystąpią zupełnie wyraźnie narastające w sposób ciągły objawy katastrofy niemieckiej.

Powstanie mogłoby wybuchnąć wcześniej tylko przy daleko idącej i czynnej pomocy zbrojnej z zewnątrz, czego z powodu braku danych (tamt. L. 1111/42² i L. 1786/42³) nie mogę brać jako podstawy kalkulacyjnej.

¹ Wysłany dn. 23 XI 1942 r. do Wery (Szwajcaria) i stąd nadany radiem do Centrali.

² Zob. dok. nr 431.

³ Meldunek operacyjny nr 115 z 28 III 1942 r. – zob. dok. nr 437.

O rozpoczęciu powstania decyduje Naczelny Wódz, moment wybuchu ustala Komentant Sił Zbrojnych w Kraju (KSZK).

C. Teren powstania

Powstanie obejmie całość ziem Rz[eczy]p[ospo]litej etnograficznie polskich, a więc tereny, na których ludność polska obecnie przeważa i na których istnieją warunki pozwalające na podjęcie od razu powstania.

Bazą powstania będzie Generalne Gubernatorstwo (bez obszaru lwowskiego) oraz tereny przyległe, a mianowicie: Zagłębie Dąbrowskie i Krakowskie, województwo łódzkie, ziemia płocka, zachodnia część województwa białostockiego, rejon Brześcia n. B[ugiem].

Pozostałe tereny Rz[eczy]p[ospo]litej znajdują się w innych warunkach, i jakkolwiek ludność polska tych terenów od pierwszej chwili będzie dążyła do podjęcia akcji powstańczej, to jednak siły miejscowe bez pomocy z zewnątrz mogą być za małe, by zapewnić powodzenie. Dotyczy to następujących terenów: Śląska, Poznańskiego, Pomorza, Wileńszczyzny, Nowogródzkiej, Polesia, Wołynia, Małopolski Wschodniej.

Każdy z tych terenów wymaga osobnego potraktowania, zależnie od warunków lokalnych oraz znaczenia operacyjnego i politycznego.

D. Położenie

1. Nieprzyjacieli

a) Niemcy

Siły zbrojne niemieckie w Europie Wschodniej są liczebnie co najmniej tak duże, jak w ub[iegłym] roku. W wypadku, gdyby znaczna część tych sił musiała być przerzucona na zachód, a nawet przy całkowitym wygaśnięciu walki na froncie rosyjskim, Niemcy będą zmuszeni pozostawić na zajętych obszarach rosyjskich znaczne siły wojskowe. Niezależnie więc od rozwoju działań niemiecko-rosyjskich muszą zawsze liczyć się z zagrożeniem powstania przez siły niemieckie, wracające do Rzeszy przez Polskę, jako z zagrożeniem głównym.

b) Włosi, Węgrzy, Słowacy i inni

W przeciwieństwie do [ub. roku]^a na wschód od nas znajdują się znaczne siły różnych narodów sprzymierzonych z Niemcami, zwłaszcza zaś Włochów, Rumunów i Węgrów. Powrót ich do macierzy będzie się odbywał, z wyjątkiem Rumunów, również przez Polskę. Nie upatruję w tym jednak szczególnego niebezpieczeństwa, ponieważ są to wojska, wysłane na wschód pod polityczną presją niemiecką i dlatego oceniam ich morale nisko. Powrót wojska węgierskiego przez Małopolskę Wschodnią uważam jako okoliczność dla nas dodatnią, która może zahamować zapędy ukraińskie. Porozumienie nasze z Węgrami, zwrócone ostrzem przeciw Ukraińcom, uważam za możliwe i prawdopodobne. Sądzę, że już dziś należałoby przez Centralę poczynić, w sposób poufny kroki, które by nam tę pomoc węgierską zapewniły.

W przewidywaniu klęski niemieckiej będą Węgrzy na powyższe zapewne podatni.

c) Ukraińcy

Są faworyzowani przez Niemców i mają warunki do jawnego polepszenia swej organizacji. Posiadają uzbrojone oddziały milicyjne, pełniące policyjną funkcję pomocniczą na terenie Małopolski Wschodniej, Wołynia i części Polesia. Formują też pod kierownictwem Niemców oddziały wojskowe. Przeważają nastroje Polsce wrogie, narastają tendencje niepodległościowe.

^a W dokumencie pozostawiono wolne miejsce na nierozszyfrowany fragment. Uzupełniono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/14, k. 466).

Upadające Niemcy, o ile nie zawrą przymierza z Kominternem, dadzą pomoc niepodległościowemu ruchowi Ukraińców, jako naturalnemu swemu sprzymierzeńcowi, przeciw Polsce w pierwszym rzędzie.

Ukraińcy podejmą próbę tworzenia swego państwa niepodległego, przy czym będą chcieli objąć nim terytorialnie Małopolskę Wschodnią, Wołyń i Polesie, ogólnie – do linii Bugu i Sanu.

W pierwszej fazie walk powstańczych, kiedy my rozgrywać będziemy zagadnienia niemieckie jako główne, oni będą mieli przewagę nad nami na tych terenach; lokalne siły polskie z trudem podjąć będą mogły walkę o Lwów. Będzie to walka obronna i trwać będzie musiała czas dłuższy, może nawet kilka tygodni, zanim wyruszy z Kraju odsiecz jako zorganizowana operacja wojskowa.

Jest rzeczą niezbędną, by nasze posunięcia polityczne, przynajmniej część Ukraińców (choćby Wołyń), dały nam jako neutralnych w tej walce. Szczegóły przedstawiłem w raporcie specjalnym L. 89, z 15 XI 1941 r.^b, uzupełnione następnie meldunkiem [nr] 127 z 10 VI 1942 r.^c

d) Litwini

W sposób ubliżający swej godności narodowej wysługiwali się bolszewikom, obecnie wysługują się Niemcom. Posiadają uzbrojoną milicję. Przejawiają wrogie nam nastroje. Przyczyniają się do niszczenia ludności polskiej na Wileńszczyźnie i sami biorą w tym walny udział.

Uważam, że Niemcy dadzą im poparcie do akcji przeciw nam, którą to akcję będą się starali pobudzić i wzmocnić.

Przewiduję, iż Wilno znajdzie się w położeniu analogicznym do Lwowa, z tym że akcja zbrojna z Kraju będzie mogła wyjść jeszcze później na Wilno niż na Lwów. Stąd też, w pierwszej fazie walk o opanowanie bazy powstańczej, nie nakazuję powstania na Wileńszczyźnie, zmierzającego do opanowania terenu przeciw Niemcom i przeciw Litwinom. Zamierzam je zsynchronizować z późniejszą operacją wojskową na Wileńszczyźnie. Natomiast, aby uchronić ludność rolniczą^d Wileńszczyzny przed wytypowaniem przez Litwinów w chwili załamania się Niemiec, konieczna jest zdecydowana groźba Rządu Polskiego, a poparta autorytetem Anglii i Stanów Zjednoczonych, że za próbę podobnego czynu spadnie na cały naród litewski surowa odpowiedzialność.

O powyższym raportowałem za L. 12?^e z 7 V i 145 z 24 VII⁴.

e) Białorusini

Przejawiają tendencje do umocnienia swego stanu posiadania i swej odrębności. Powrotowi państwowości polskiej przeciwstawiać się nie będą, jeśli całość koniunktury politycznej obracać się będzie na naszą korzyść i wzmacniać naszą siłę. Mogą więc być w chwili przewrotu naszym sprzymierzeńcem. W tym kierunku należałoby na ich środowisko oddziaływać.

^b W dokumencie błędnie: 15 VI. Zob. dok. nr 387.

^c W dokumencie błędnie: 22 VI. Meldunek nr 127 dotyczył spraw ukraińskich i białoruskich oraz zawierał prośbę o wytyczne.

^d W egzemplarzu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 38): polską.

^e W oryginalnym egzemplarzu Oddziału VI Sztabu NW: „L 12?“, a więc trzeciej cyfry (w jednostkach) nie odcyfrowano. Pod podaną datą 7 V wpisano: Meldunek zbiorowy [nr] 120, lecz dotyczy on innych zagadnień. Według rozszyfrowanej treści meldunku (AIPN, 1114/14, k. 467) chodzi o meldunek nr 121. Zob. dok. nr 458.

⁴ Meldunek nr 145 dotyczył sytuacji Polaków na Wileńszczyźnie. Zob. dok. nr 488.

Przedstawiłem powyższe w raporcie specjalnym 111^f z 2 III^g i 127 z 22 VI.

2. Sprzymierzeni

a) Mocarstwa zachodnie

Położenie nie uległo zasadniczej zmianie, ponieważ osiągnięcie kontynentu europejskiego przez siły anglo-amerykańskie dotąd jeszcze nie nastąpiło, a tylko ten sposób rozstrzygająco przyspieszy załamanie się Niemiec i wpłynie na nasze powstanie.

b) Rosja

Zaliczam ją tylko ze względów formalnych do państw sprzymierzonych, w rzeczywistości zaś trwam na stanowisku, że Rosja ustosunkuje się do nas wyraźnie wrogo, gdy siły jej na to pozwolą, a zamaskuje tą postawę, gdy będzie zbyt osłabiona. Dotąd Rosja, mimo korzystnych warunków w zimie [19]41/[19]42 nie zdołała zbliżyć się do naszych granic w sposób widoczny. Wiosną [19]42, groźba rosyjska była mniej więcej tak samo daleka jak w jesieni [19]41. Obecnie wojsko niemieckie odpycha ją jeszcze dalej.

Wydaje się, że z powodu ogromu poniesionych strat można już dziś ocenić siły rosyjskie jako niezdolne do wykonania potężnej akcji ofensywnej na Europę Środkową. Niemniej jednak groźba wkroczenia Rosjan w końcowej fazie wojny na obszar Polski jeszcze całkowicie nie znikła. Na ogół oceniam, że postawa, jaką zajmą Rosjanie w stosunku do nas po załamaniu się Niemiec, jest jeszcze zupełnie niewyjaśniona, dlatego muszę liczyć się z następującymi możliwościami (jak w meldunku moim [nr] 132^h z lipca [19]42 [r.]):

1. Rosjanie zupełnie rozbici przez Niemców:

W tym wypadku będziemy najprawdopodobniej mieli do czynienia [tylko]ⁱ z Niemcami. W razie gdyby doszło do przymierza niemiecko-rosyjskiego, zwiększy się jedynie ilość naszych zdeklarowanych wrogów.

2. Rosjanie pobici i odrzucani za Wołgę lub jeszcze głębiej na wschód:

W tym wypadku będziemy mieli do czynienia początkowo tylko z Niemcami, a próbie wkroczenia Rosjan do Polski, gdy wreszcie do nas przypełzną, będziemy mogli przeciwstawić się siłami już zorganizowanymi.

3. Rosjanie biją Niemców i, w styczności z nimi, wkraczają do Polski:

Wówczas nie ma żadnych szans na stawianie im oporu i przypuszczam, że rozgrywka między Rosją a Polską przesunie się na płaszczyznę polityczną, przy czym zasadniczym atutem polskim byłoby nasze wojsko emigracyjne, będące poza zasięgiem rosyjskim. W tym wypadku uważam, że należy siły zbrojne w Kraju nadal pozostawić w konspiracji i ujawnić je tylko w wypadku, gdy to okaże potrzebne Naczelnemu Wodzowi, przy ostatecznej rozgrywce z najazdem rosyjskim.

3. Własne

a) W Kraju

1. Przeciąganieⁱ się okupacji niemieckiej niszczy psychicznie i fizycznie siły Narodu. Ponosimy dotkliwe straty w ludziach, traconych przez okupanta. Ogół popada w coraz większą nędzę. Śmiertelność wzrasta bardzo. Dezorganizacja i wyczerpanie naszego stanu posiadania szybko postępuje. Ogólny potencjał bojowy obniża się. Zachodzi konieczność podniesienia nastrojów przez celowe, mądre (nie jak dotychczasowe bolszewickie) bom-

^f W dokumencie błędnie: 1111.

^g W dokumencie błędnie: 1 III.

^h W dokumencie błędnie: ??2. Uzupełniono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/14, k. 468). Zob. dok. nr 476.

ⁱ Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (203/I-18, k. 39).

^j W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 39): Przeciagająca.

bardowanie Niemców na naszym terenie oraz w związku z tym przez wzmoczoną naszą akcją dywersyjną i partyzancką. Konieczne to jest od wiosny 1943 r. najpóźniej.

W zakresie przygotowań wojskowych do powstania, stan jest następujący:

Teren bazy: plutonów bojowych około 2000. Przeciętne uzbrojenie na pluton – parę kb lub pistoletów, lub granatów ręcznych.

Tereny zachodnie: zorganizowana równowartość około 350 plutonów o uzbrojeniu jeszcze słabszym niż w bazie.

Tereny wschodnie: Lwów i Wilno równomiernie po około 120 plutonów szkieletowych, uzbrojenie słabsze niż w bazie.

2. Broń jest słabo konserwowana. Gros broni maszynowej, przechowywanej długo w ziemi, staje się niezdadne do użytku. Posiadam ograniczone możliwości produkcji, tylko w zakresie granatów ręcznych i materiałów wybuchowych. Nie można liczyć na poważniejszy wzrost liczebny sił w okresie konspiracyjnym, a tym bardziej na ich lepsze uzbrojenie w Kraju.

b) Na emigracji

1. Wojsko polskie w Anglii jest czynnikiem, na który liczę przede wszystkim we wsparciu powstania z zewnątrz. Jednak w obecnym stanie rzeczy muszę wziąć pod uwagę:

– że przerzut lotnictwa polskiego bezpośrednio z Anglii jest, według opinii Naczelnego Wodza (L. 1111/42), obecnie praktycznie nie do przeprowadzenia,

– że lotnictwo to, a także i inne siły polskie w Anglii mogą być, w chwili powstania, związane w walkach na kontynencie europejskim, np. w fazie^k lądowania anglo-amerykańskich sił na 'wybrzeżu zachodnim i północnym'^l i mogą nie być w stosownej chwili w rozporządzeniu Naczelnego Wodza,

– że lotnictwo to, a także i inne siły polskie w Anglii nie są jeszcze organizacyjnie i pod względem wyposażenia przygotowane do przerzutu do Polski.

2. Wojsko Polskie w Rosji i na Bł[iskim] Wschodzie jest czynnikiem, który oceniam zgodnie z L. 1111/42 jako nieuchwytny.

E. Wnioski

1. Jako głównego przeciwnika widzę Niemców, znajdujących się na terenie powstania i to przede wszystkim administrację, organizacje partyjne i ludność niemiecką, zaś w drugim rzędzie wojsko.

2. Jako dalszego przeciwnika widzę wojsko niemieckie, wracające ze wschodu poprzez Polskę do Rzeszy.

3. Jako dodatkowych przeciwników widzę w pierwszym rzędzie Ukraińców, w drugim – Litwinów. Istnieje nawet możliwość walki z Ukraińcami na terenie bazy od pierwszego dnia powstania. Od początku też będziemy zmuszeni do walki z Ukraińcami we Lwowie.

4. Groźbę rosyjską uważam nadal za możliwą i istotną. Dlatego pozostawiłem ją nadal w moim planie działania, w formie przewidywań kilku zasadniczych możliwości rosyjskich, natomiast w obecnym stanie rzeczy nie uważam za stosowne zaciemnianie moim podwładnym obrazu powstania moimi^m przewidywaniami, które, nie wiadomo w jakim stopniu, mogą się sprawdzić. Nastawiłem więc pracę konkretnie tylko na przygotowanie walki z Niemcami.

^k W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 40): razie.

^{l-l} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 40): wybrzeżach Morza Północnego.

^m W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 41): tymi.

Rozwój położenia na wschodzie wskaże mi, które przewidywania będę musiał w przyszłości uwzględnić.

5. Jakkolwiek w momencie wybuchu powstania zmuszony byłbym obecnie liczyć z pewnością tylko na własne siły, to jednak zdaję sobie sprawę z ogromu trudności, które trzeba by pokonać bez wsparcia naszego lotnictwa, oddziałów spadochronowych i piechoty powietrznej z Anglii. Toteż przyjmuję, że dalszy rozwój organizacyjny Wojska Polskiego w Anglii oraz dalszy rozwój położenia wojennego w Europie pozwoli obliczyć^a na konkretne możliwości intensywnego wsparcia powstania przez nasze wojsko w Anglii.

II. Decyzja

A. Myśl przewodnia

1. Oprzeć się na siłach i ośrodkach krajowych.

Wywołać powstanie, kiedy warunki na miejscu będą sprzyjały (powstanie nie może się nie udać).

Podnieść skuteczność działania przez zaskoczenie i równoczesność wybuchu powstania.

Dążyć do wzmocnienia sił i środków krajowych przez ściągnięcie niezbędne pomocy z emigracji.

2a) Objąć równoczesnym powstaniem tereny stanowiące bazę powstańczą: Obszar Warszawski i Okręg Radomski (Kielecki), Okręg Krakowski, Okręg Lubelski, Okręg Łódzki, wschodnią część Okręgu Śląskiego, [zachodnią część okręgu białostockiego,]^o zachodnią część Okręgu Poleskiego (rejon Brześcia n. B[ugiem]).

b) Jak najszybciej doprowadzić do opanowania czynnego narodowo i gospodarczo obszaru RP. Rozszerzać powstanie w 1 kolejności na zachód i opanować Poznańskie, Śląsk i Pomorze, przy czym w opanowaniu Pomorza liczę już na nasz desant morski.

c) Osłonić i ułatwić wykonanie powstania wzmoczoną akcją dywersyjną na wschodnich terenach Rz[eczy]p[ospo]litej i w miarę możliwości poza jej granicami wschodnimi.

d) Wcielanie terenów wschodnich rozpocząć po opanowaniu obszarów centralnych i zachodnich. Podjąć walkę obronną o Lwów przeciw Ukraińcom, jeżeli walkę tę chcieliby nam od pierwszej chwili narzucić.

B. Zadania dla wykonawców

1. Obszary i okręgi objęte powstaniem (w bazie powstańczej)

Komendanci obszarów i okręgów otrzymali ode mnie zadania, na podstawie których przygotowują powstanie na swym terenie. Przy wyznaczaniu zadań celem moim było, aby:

a) główny wysiłek w okręgach skierowany był na opanowanie obszaru zamkniętego w wieloboku Warszawa – Łódź – Kraków – Rzeszów – Lublin. Uważam bowiem, że jest to minimum tego, co muszę posiadać, by powstanie się udało i by były warunki dalszego, szybkiego jego rozwoju. Dlatego wskazałem jako główne cele:

- dla Obszaru Warszawskiego – Warszawę,
- dla Okręgu Radomskiego – rejon Radom, Kielce,
- dla Okręgu Krakowskiego – Kraków i Rzeszów,
- dla Okręgu Lubelskiego – zachodnią część okręgu, zwłaszcza rejon Dęblin, Puławy, Lublin,
- dla Okręgu Łódzkiego – Łódź.

b) przygotować sobie możność późniejszego działania na Poznańskie, Śląsk i Pomorze.

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 41): mi liczyć.

^o Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (203/I-18, k. 42).

W tym celu umieściłem wysiłek Okręgu Łódzkiego na kierunku Łęczycza, Kutno, Gośtynin, co, w połączeniu z działaniem Obszar Warszawskiego na kierunku Sochaczewa i Łowicza, ma mi utworzyć pomost dla działania na Kujawy i Wielkopolskę. Do działania na Śląsk podstawę uzyskuję przez nacisk na powstanie w rejonie Krakowa oraz przez wskazanie Okręgowi Radomskiemu jako drugiego celu działania Częstochowę.

c) oczyścić teren objęty powstaniem z ewentualnych zorganizowanych i niezorganizowanych band ukraińskich, to znaczy osiągnąć linię Bugu i Sanu łącznie z powiatem Przemyśl i Dobromil.

d) zabezpieczyć środkową część Kraju przed nadmiernym napływem transportu kolejowego i drogowego wojska niemieckiego wracającego ze wschodu, stwarzając takie warunki, aby transporty te kierowały się głównie przez Prusy Wschodnie i ewentualnie przez Małopolskę, omijając środek Polski.

e) nie rozpraszać wysiłków na terenie całego okręgu, lecz ograniczać się do opanowania głównych ośrodków (ogniska walki). Reszta padnie sama przez się.

2. Osłona od wschodu

Działania powstańcze zamierzam osłonić akcją dywersyjną i partyzancką od wschodu w ten sposób, aby przerwać na jakiś czas, a w najgorszym razie ograniczyć dopływ transportów wojska niemieckiego wracającego ze wschodu do obszaru objętego powstaniem. Do tego celu chcę użyć:

a) oddziałów okręgów wschodnich, przygotowanych do podjęcia dywersji na obszarze między linią Białystok – Brześć – Kowel – Lwów a wschodnią granicą Rz[eczy]p[ospo]litej;

b) oddziałów dywersyjnych („Wachlarz”), działających już na terenach między wschodnią granicą państwową Rz[eczy]p[ospo]litej a linią rzek Dźwina–Dniepr. W tym celu oddziały dywersyjne otrzymały, poza swym obecnym działaniem dywersyjnym bieżącym, zadania dywersji jako osłony powstania, to jest dywersji ściśle z nim związanej i prowadzonej bezpośrednio przed powstaniem i w czasie powstania. To drugie zadanie jest główne, a pierwsze służy, w moim rozumieniu, jako zaprawa i przygotowanie do wykonania zadania głównego. Zainteresowane okręgi wschodnie otrzymały analogiczne zadania dywersji osłonowej na swym terenie. Dywersyjna osłona powstania polegać będzie w wykonaniu na przerwaniu ruchu transportów kolejowych i kołowych, na obszarze między rokadą⁵ Białystok – Brześć – Kowel – Lwów a linią Dźwiny i Dniepru.

Początek akcji dywersyjnej będzie zsynchronizowany z wybuchem powstania.

Liczę, że w razie otrzymania do swego rozporządzenia lotnictwa z emigracji uda mi się wzmocnić działanie patroli dywersyjnych bombardowaniem transportów i podtrzymaniem wykonanych zniszczeń.

Z osłoną od wschodu wiąże się potrzeba opanowania przepraw na Narwi, Bugu i Sanie oraz na Wiśle i Wisłoce. Zadanie to otrzymają odnośne oddziały^p należące do bazy powstańczej. Jest to konieczne dla zwalczenia n[ie]p[rzyjacie]la, który mimo naszej osłony wdzierałby się na obszar bazy.

3. Przewidywania dalszego rozwoju powstania

Na ogół rozszerzenie powstania jest możliwe tylko w dwóch kierunkach: zachodnim i wschodnim. Działanie na Prusy Wschodnie i Gdańsk oceniam jako działania na cele wprawdzie bardzo ważne, ale dalsze, ponieważ wymagają one większych sił. Zamiarem

^p W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 44): okręgi.

⁵ Linia komunikacyjna o kierunku równoległym do linii frontu.

moim jest rozszerzać powstanie przede wszystkim na zachód, a to w kolejności: 1) Wielkopolska, 2) Śląsk, 3) Pomorze. Nie wykluczam, że zmiana położenia wojennego w Europie może wpłynąć na zmianę kolejności. Akcję na zachodzie uważam za ważniejszą, ponieważ:

1) tam jest, mimo prześladowań niemieckich, masa ludności polskiej;

2) chcę jak najprędzej pozbyć się całego elementu niemieckiego, który na tereny [te] masowo napłynął i który trzeba radykalnie wytępić, zanim zaczną wchodzić w grę rozmaite czynniki hamujące tę akcję.

Tereny na wschód uważam za stosunkowo trudniejsze do opanowania i dlatego wymagające użycia dużych sił, którymi przez dłuższy czas nie będę rozporządzał. Szczególnie opanowanie Małopolski Wschodniej musi doprowadzić do zaciętej walki z Ukraińcami. Sprawa Wilna, jakkolwiek wydaje się łatwiejsza do rozwiązania, nie obejdzie się również bez ekspedycji zbrojnej.

Z tych powodów i dlatego, że nie mogę rozpraszać swych sił, zamiarem moim jest:

a) Początkowo ograniczyć się do opanowania na wschodzie obszarów, które nie wymagają użycia specjalnych sił, lecz mogą być uchwycone lokalnymi oddziałami powstańczymi.

b) Jak tylko położenie pozwoli – skupić siły do działania najpierw na Lwów, później na Wilno.

Kolejność tę motywuję:

– bliskością Lwowa od naszych podstaw wyjściowych (Tomaszów Lubelski, Jarosław, Przemyśl, Sanok), natomiast dużo większą odległością Wilna;

– obawą, że w chwili wybuchu powstania w bazie, rozgorzeje walka z Ukraińcami w Małopolsce Wschodniej;

– wreszcie tym, że odpływ transportów niemieckich ze wschodu będę chciał ułatwić⁹, przede wszystkim na kierunku północnym.

C. Uruchomienie powstania

1. Okres czujności

W przewidywaniu zbliżającego się wybuchu zarządzę stan czujności. Stan ten może trwać od czterech dni (po wydaniu przeze mnie rozkazu) do dwóch tygodni, przy czym może on być odwołany.

W okresie czujności wszyscy żołnierze pozostają w miejscach swego przydziału, zachowują gotowość wyruszenia do powstania w ciągu 4 godzin od chwili otrzymania rozkazu pogotowia. W okresie czujności wszyscy dowódcy uruchamiają swą łączność bojową oraz kontrolują stan przygotowania i sprawność wszystkich podległych im oddziałów bojowych i służb.

2. Stan pogotowia

Stan pogotowia zarządzę dla całego terenu drogą radiową umówionym kodem. Trwać on będzie w przybliżeniu 40¹⁰ godzin i skończy się automatycznie wybuchem walki.

Okres pogotowia przeznaczony jest na wydobycie broni i amunicji, uzbrojenie oddziałów, przesunięcie ich na stanowiska wyczekiwania. Czynności te muszą być zakończone do godz. 24[.00] drugiej doby, a w czasie od godz. 0[0.00] do godz. [0]6[.00] trzeciej doby wszyscy dowódcy rozpoczną walkę. Ścisła godzina rozpoczęcia walki będzie w rozkazie

⁹ Tak w oryginalnym egz. sztabowym, zamiast „pchnąć”, czy innego podobnego czasownika.

¹⁰ W dokumencie błędnie: 4? Nadpisano odręcznie: 48. Poprawiono według rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującego się w AIPN (1114/14, k. 476).

pogotowia wskazana. Wszystkie czynności wykonane^s w okresie czujności i pogotowia powinny być ukryte przed nieprzyjacielem, aby uzyskać maksimum zaskoczenie.

3. Walka

W myśl otrzymanych dyrektyw ogólnych i zadań szczegółowych okręgi przeprowadzą walkę z okupantem, dążąc do zniszczenia przeciwnika zgodnie z punktem I.A.1 niniejszego planu i do opanowania terenu w jak najkrótszym czasie.

Walka prowadzona będzie w myśl instrukcji wydanych dotąd przez KSZK, zgodnie z zasadami zawartymi w załączniku nr 1 do niniejszego raportu.

Komendant Sił Zbrojnych w Kraju
Kalina

Załączniki⁶:

1. Zasady naszej walki powstańczej.
2. Sprawy lotnicze.
3. Sprawy łączności.
4. Inne sprawy związane z potrzebami powstania⁷.

Uwaga: Załącznik 3 „Sprawa łączności” i załącznik 4 „Inne sprawy związane z potrzebami powstania” (i zapotrzebowanie materiałowe i uzbrojeniowe) – musiałem z niniejszego raportu wyczołgać w związku z depezbami Centrali 2113, 2114, 2115, 2116¹, zmieniającymi proponowane przez nas zestawy uzbrojenia, minerskie, łączności, przedstawione w meldunku [nr] 107⁸ z 11 II [19]42 [r.].

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.1.2, k. 119–124 (A_380, k. 121–126), mps⁹.

^s W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 45): wykonywane.

¹ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/14, k. 475) numery depezb Centrali podano: 2713, 2114, 2115, 2110. W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 46): 2713, 2114, 2115, 2120.

⁶ Zob. SPP, t. A.3.9.1.2, k. 125–141, 158–164 (A_380, k. 127–143, 160–166); AIPN, 1114/14, k. 476–523.

⁷ Zob. *Organizacja wysyłki i odbioru zrzutów...*, s. 77–85.

⁸ *Ibidem*, s. 63–65, 75–76.

⁹ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: AIPN, 1114/14, k. 464–475; AAN, 203/I-18, k. 35–46.

1942 wrzesień 8, Waszyngton – Aide-mémoire płk. Onacewicza dla płk. Donovana: Sprawa łączności lotniczej z Krajem

Most Secret

Confidential

**Aide-mémoire for Colonel W.J. Donovan¹
relative to the air-liaison with Poland**

1. The air-liaison between Great Britain and Poland which was established for purposes of directing intelligence, organization and communication with the Polish Secret Military Organization, has, owing to many technical difficulties proved unsatisfactory.

2. Experience gained during the period of operations in 1941 and 1942 has led to the conclusion that:

a) The „**Halifax**” Air-craft allotted for these operations are unsuitable from the point of view of range, speed and ceiling.

b) The character of the task requires a permanent Polish flight with at least 6 air-craft, and Polish ground personnel.

c) The only suitable and adequate air-craft for the task is the USA „**Liberator**” (Consolidated) four engine bomber.

3. The purpose of the air-liaison between Polish G.H.Q. London and Poland is to execute a planned transfer by air of men, radio-equipment, money, arms and material² for the purpose of intelligence activity and direction, and assistance to Polish Secret Military Organization in the continuation of their methodical diversive and sabotage campaign against the Germans.

4. The question is one of extreme urgency. The loss of time that has already been suffered has done considerable prejudice to the undertaking and every further hour of delay is detrimental.

5. The Plan of operations drawn up by Polish G.H.Q. London, for the period 1942–1943, which was intended to commence August 1st, anticipates the execution of 100–120 operational flights to Poland.

6. The undertaking also requires such material as radio-equipment, subversive explosive, and incendiary material, small arms etc. So far many difficulties have been encountered in Washington with regard to the granting of priorities for this material.

¹ W 1942 r. Amerykanie, wzorując się na brytyjskiej organizacji SOE, niosącej pomoc okupowanym krajom Europy, stworzyli jej odpowiednik pod nazwą „Office of Strategic Services” (OSS). Szefem jej był: William J. Donovan (1883–1959) amerykański gen. major, prawnik, zastępca prokuratora generalnego USA, w I wojnie światowej dowodził batalionem piechoty, w 1940 r. odbył podróż studyjną po Europie i Afryce Północnej, od 1941 r. szef OSS (Biuro Służb Strategicznych), w latach 1949–1952 był członkiem Amerykańskiego Komitetu do Zbadania Zbrodni Katyńskiej, 1953–1954 ambasador USA w Tajlandii. Odznaczony m.in. Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (A. Lulushi, *Diabły Donovana. Komandosi OSS na tyłach wroga*, Warszawa 2017).

² NW 19 IX 1942 r. zażądał od dowódcy 1. Korpusu 20 oficerów i 10 podchorążych do służby w Kraju, którego potrzeby stawia na pierwszym miejscu. Dowódca AK w depeszy do Centrali z dnia 13 i 14 X 1942 r. wymienia materiał niezbędnie potrzebny do dyspozycji KG oraz na wyposażenie terenu. Materiał ma być zrzucany zestawami i ma odpowiadać potrzebom walki.

7. Full particulars concerning required number and kind of air-craft and the specification of required subversive materials are available to Colonel Guenther from the Polish General Staff.

It seems highly probable, that if Colonel Donovan directly approached General Eisenhower³ on the subject and obtained his appreciation of the importance of the task, upon General Eisenhower's direct recommendation in Washington, the required 6 „**Liberators**” and the priorities for the radio and subversive materials would be granted without delay.

The Polish Military Attaché in Washington has communicated Colonel Guenther and requested him to obtain from the Polish General Staff full particulars and data connected with the matter for submission to Colonel Donovan.

Colonel Włodzimierz Onacewicz
Military Attaché.
Polish Embassy,
Washington.

Washington, D.C.
September 8th, 1942

[Tłumaczenie z języka angielskiego
(dokonane przez redakcję pierwszego wydania)]

Washington, D.C.
Dnia 8 września 1942 r.

Poufne
Ścisłe tajne

**Aide-mémoire dla płk. W.J. Donovana
w sprawie łączności lotniczej z Polską**

1. Łączność lotnicza pomiędzy W[ielką] Brytanią a Polską, nawiązana dla potrzeb kierowania wywiadem oraz dla organizacji i kontaktowania się z Armią Krajową, z powodu licznych trudności technicznych okazała się niezadowolająca.

2. Doświadczenie, uzyskane w okresie operacji w latach 1941 i 1942 doprowadziło do wniosku, że:

a) samoloty typu Halifax przyznane do tych zadań są nieodpowiednie z powodu niedostatecznego zasięgu, szybkości i pułapu;

b) charakter tej działalności wymaga polskiej eskadry, liczącej co najmniej 6 maszyn, oraz polskiego personelu;

c) jedyną odpowiednią i nadającą się do tego zadania maszyną jest czteromotorowy amerykański bombowiec Liberator (wzmocniony).

3. Celem łączności lotniczej pomiędzy polskim Naczelnym Dowództwem w Londynie a Polską jest realizowanie planowego przerzucania drogą powietrzną ludzi, wyposażenia

³ Dwight David Eisenhower (1890–1969), generał armii USA, absolwent West Point, w 1942 r. dowódca wojsk amerykańskich lądujących w Afryce Północnej, dowódca inwazji na Sycylię i Włochy kontynentalne, dowódca sił alianckich w Europie Północno-Zachodniej, w latach 1953–1961 prezydent USA. Odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski, Orderem Wojskowym Virtuti Militari V klasy (D.D. Eisenhower, *Krucjata w Europie*, Warszawa 2004; S.E. Ambrose, *Eisenhower: żołnierz i prezydent*, Warszawa 1993).

radiowego, pieniędzy, broni i materiałów dla działalności wywiadowczej i pokierowania nią oraz pomoc dla Armii Krajowej w kontynuowaniu jej planowej kampanii dywersyjnej i sabotażowej przeciw Niemcom.

4. Jest to sprawa najwyższej pilności. Strata czasu, jaka już zaszła, wyrządziła znaczną szkodę temu zamierzeniu i każda dalsza godzina zwiększa szkodę.

5. Plan operacji, nakreślony przez Polskie Dowództwo Naczelne na okres 1942/[19]43, który miał się zacząć od 1 sierpnia br., przewiduje 100–120 lotów do Polski.

6. Potrzeba takich rzeczy jak sprzęt radiowy, materiały wybuchowe i zapalające, broń krótka itp. Jak dotąd napotkaliśmy w Waszyngtonie na wiele trudności, jeśli chodzi o przyznanie pierwszeństwa dla tych materiałów.

7. Wszelkie szczegóły dotyczące ilości i rodzaju samolotów oraz wyszczególnienie potrzebnych materiałów dywersyjnych są dostępne dla płk. Guenthera w Polskim Sztabie Głównym.

Wydaje się rzeczą bardzo prawdopodobną, że gdyby płk. Donovan skontaktował się bezpośrednio z gen. Eisenhowerem w tej sprawie i uzyskał od niego wyraźną aprobatę, że jest to sprawa ważna, to w wyniku bezpośredniego polecenia gen. Eisenhowera przyznano by w Waszyngtonie bezzwłocznie żądanych 6 Liberatorów oraz pierwszeństwa dla radia i materiałów dywersyjnych.

Polski Attaché wojskowy w Waszyngtonie komunikował się z płk. Guentherem i prosił go, aby uzyskał od polskiego Sztabu Głównego wszystkie potrzebne szczegóły i dane, dotyczące tej sprawy w celu przedłożenia ich pułkownikowi Donovanowi.

Płk Włodzimierz Onacewicz, Attaché Wojskowy
Ambasada Polska w Waszyngtonie

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, kol. 3/5, k. 58–59, mps⁴.

⁴ Odpis tego dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.2.3.2.1.4, k. 8–9 (A_056, k. 11–12).

1942 wrzesień 11, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Dalsze szczegóły o drugim nalocie sowieckim

Radiogram nr 815

Od Wanda 5¹

Dnia 11 września 1942 r.

O. VI, L.dz. 3956/42

Przyjęty 27 września 1942 [r.] godz. 06.50

Odczyt[any] 28 września 1942 [r. godz.] 11.45

Meldunek sytuacyjny nr 2

W ślad za meldunkiem sytuacyjnym nr 1².

Nalot sowiecki na Warszawę 1 IX [19]42 r. Zrzucano ponad 200 bomb, w tym kilkadziesiąt cięższych^a. Bombardowano z pułapu 2500–1000 m z oświetl[eniem rakietami]. OPL żadna. Straty ludności ok. 100 zabitych i 300 rannych, domów zburzonych 32^b, uszkodzonych 40, rozrzuć[onych] po całym mieście. Straty niemieckie nieznaczące. Zniszczono centralę łączn[ości] transp[ortu] wojsk[owego] w gmachu Ministerstwa Komunikacji i część szpitala wojskowego na Pradze. Pośród zakładów przemysłowych pracujących dla okup[anta] zburzono piekarnię Michlera³ i fabrykę margaryny Wetzla^c. Prawdopodobnie współdziałali dywersanci sow[ieccy] przez sygnalizację światłami z ziemi. Szczegóły tej współpracy rozpracowuję.

Nalot był chaotyczny, nieoprac[owany] i zadał straty prawie wyłącznie ludności polskiej. Wśród społeczeństwa spowodował przygnębienie i oburzenie na Sowiety.

Kalina 723

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.4, k. 12 (A_560, k. 16), mps^d.

^a W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: większych.

^b W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 33.

^c W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Wetzwa.

¹ Jedna z radiostacji KG AK.

² Zob. dok. nr 511.

³ Piekarnia Zakładów Zbożowych „Karol Michler i Spółka” znajdowała się obok Pałacyku Michlera (znanego powszechnie jako Pałacyk Michla) przy ul. Wolskiej 40.

⁴ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 346 (KOL_063_0078, k. 352). Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.563, k. 20; AIPN, 1114/13, k. 278 – tu jako: M[eldunek] syt[acyjny] nr 3; AAN, 203/I-22, k. 56–57.

1942 wrzesień 14, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: „Wachlarz”, akcja dywersyjna przeciw Niemcom na wschód od granic Polski – przygotowanie – okres próbny – wyniki – trudności – wnioski

Dnia 14 września 1942 r.
Pocztą Kaliny przez Werę¹

O. VI, L.dz, 1499/tj.43
Dnia 31 marca 1943 r.

Tajne

**Meldunek nr 151
o dotychczasowej akcji „Wachlarza”
(do 1 IX 1942 r.^a)**

I. Zrealizowanie^b koncepcji akcji czynnej na wschód od granic RP rozpoczęto w listopadzie 1941 r.

II. Teren akcji pomiędzy Dźwiną i Dnieprem a granicą RP.

III. Zadanie:

a) główne – osłona powstania przed wycofującymi się ze wschodu Niemcami i ewentualnie przed napływającymi bolszewikami;

b) akcja bieżąca, mająca na celu zniszczenie szlaków komunikacyjnych i urządzeń tyłowych, oraz jako zaprawa do akcji głównej.

IV. Wykonano w okresie organizacyjnym (XI [19]41 – IV [19]42 [r.]):

a) zorganizowano centralę „Wachlarza”;

b) opracowano plan akcji czynnej^c;

c) zwerbowano ok. 150 osób z terenu GG;

d) wyszkolono zwerbowanych ludzi na około 50 kursach 1- i 2-tygodniowych, z wyjazdami na ćwiczenia terenowe;

e) zorganizowano centralne magazyny materiałów wybuchowych, broni, amunicji i ekwipunku;

f) zorganizowano sieć łączności kurierskiej, przejść granicznych i ośrodków łączności (Wilno, Grodno, Lida, Białystok, Mińsk, Baranowicze, Brześć n. B[ugiem], Pińsk, Równe, Lwów, Tarnopol, Płoskirów);

g) zorganizowano transport samochodowy, kolejowy, wozami i pieszo, zarówno w Warszawie, jak i przez liczne granice, aż na tereny odcinków „Wachlarza”;

h) wyszukano źródła i wyekwipowano przeszło 150^d ludzi w odzież, buty, opatrunki, apteczki, busole, mapy itp.;

^a W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: do 12 IX [19]42.

^b W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Realizowanie.

^c W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: opracowano plan akcji.

^d W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 100.

¹ Meldunek ten zabrany dnia 19 XI 1942 r. pocztą kurierską 11E/XI przez emisariuszkę „Zo”; drogą na Francję i Hiszpanię „Zo” przybyła do Londynu 4 V 1943 r. Data wpisu dokumentu do dziennika podawczego – 5 V 1943 r. Ponadto dnia 9 I 1943 r. pocztą kurierską 1B/I zawiózł kurier do Wery, która przekazała meldunek do Centrali wśród dokumentów nadawanych od 27 III – 5 IV 1943 r. Centrala otrzymała ten meldunek 31 III 1943 r.

V. Trudności w okresie organizacyjnym:

a) chaos na terenie akcji „Wachlarza” na skutek walk likwidacyjnych armii bolszewickiej, potem walk z partyzantami i dywersantami sowieckimi;

b) brak możliwości poruszania się na tych terenach: niefunkcjonowanie kolei wobec przeprowadzonych zniszczeń przez cofających się bolszewików, zakaz używania kolei przez ludność cywilną, lotne patrole niemieckie, kordony wojskowe;

c) brak podziału organizacyjno-administracyjnego na terenach akcji – trudność uzyskania odpowiednich dokumentów;

d) brak jesienią 1941 r. obrazu stosunków na terenach wschodnich. Próby natychmiastowego montowania „Wachlarza” na terenie zawiodły, stąd konieczność montowania zorganizowanych ekip, wyposażonych w odpowiednie alibi.

VI. Okres próbny (od V [19]42 [r.]):

Od pierwszych dni maja począwszy rozpoczęło się przerzucanie ludzi i materiałów wybuchowych na teren akcji, a na koniec maja zostały nakazane pierwsze próbne akty dywersji:

a) dotychczas przerzucono z Warszawy na odcinki ok. 150 ludzi, z czego gros zalegalizowano w terenie. Przerzucono przez wszystkie granice cały posiadany materiał wybuchowy (ok. 1100 kg szedytu własnej produkcji, 11,2 kg plastyku i mat[eriału] wybuchowego „808”), to jest całą ilość, jaką w zrzutach z 1941/[19]42 otrzymałem (wraz z potrzebną ilością środków zapalających);

b) akcja bojowa. Skierowana przede wszystkim przeciw transportom kolejowym. Patrole bojowe w składzie 1 + 4 ludzi wysadzają przy pomocy min samoczynnych pociągi zdążające na wschód:

1) V [19]42 [r.]: 7 wypadów patroli dywersyjnych na odcinku IV. Stwierdzono na pewno 2 wykołnienia z przerwą w ruchu kilkadziesiąt godzin;

2) VI [19]42 [r.]: 2 wypadu, jeden na odcinek IV, drugi na III. Stwierdzono na pewno jedno przecięcie toru III;

3) VII [19]42 i VIII [19]42 [r.]: 7 wypadków sabotażu i dywersji^e na odcinkach V, IV, III. Stwierdzono na pewno dwa wykołnienia i jedno na szeroką skalę przeprowadzone zniszczenie sieci telegraficznej.

VII. Straty: 12 zabitych, 7 zaginionych, 4 rannych, 14 aresztowanych, z tych: 6 dotychczas nie wypuszczonych. Poza tym 4 aresztowanych w centrali „Wachlarza”.

VIII. Trudności w okresie próbnym:

Stosunkowo wysokie straty w porównaniu z wykonanymi zadaniami bojowymi wynikają z olbrzymich trudności istniejących obecnie w terenie, mianowicie:

a) masowe mordy ludności za akty dywersji i sabotażu wywołują^f nieufność do przybyszów;

b) wyniszczenie elementu polskiego bądź przez bolszewik[ów], bądź przez Niemców;

c) pełno w terenie agentów ukraińskich, białoruskich i litewskich, wysługujących się Niemcom, a zwalczających wszelkimi sposobami Polaków;

d) coraz liczniejsze bandy rozbójnicze;

e) oddziały dywersyjne bolszewickie, zwalczające naszą dywersję. Żądają od polskich dywersantów zaświadczeń z warszawskiej centrali polskiej partii komunistycznej. 4 zabitych w „Wachlarzu” – to straty spowodowane przez dywersję bolszewicką;

^e W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 7 wypadów patroli dywers[yjnych].

^f W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: powodują.

f) pokrajanie terenu całym szeregiem granic, za przekroczenie których grozi kara śmierci (Gen[eralne] Gub[ernatorstwo], Ukraina, Reich, Białoruś, Litwa, Łotwa, obszary przyfrontowe);

g) coraz ostrzejsze przepisy legitymacyjne i poruszania się w terminie, nawet z gminy, do gminy oraz gęste luźne oddziały kontrolne;

h) ochotnicy „Wachlarza”, przeważnie ludzie z miast, nieumiejący wykorzystywać terenu i przystosować się do miejscowych warunków, a poza tym nieznający przeważnie języków miejscowych względnie niemieckiego;

i) skoczkiwowie też są zbyt po miejsku i za mało terenowo przygotowani do pracy na wschodzie.

IX. Wnioski:

Mimo olbrzymich trudności wyżej przedstawionych, akcja „Wachlarza” powoli postępuje naprzód. Niewątpliwie ułatwiłoby ją uzyskanie od bolszewików zasady honorowania naszych dywersantów działających na Wschodzie, naturalnie bez żądania współpracy z oddziałami sowieckimi.

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.3, k. 3–4 (A_384, k. 7–8), mps².

² Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.9.2.1.3, k. 5–6 (A_384, k. 9–10). Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.515, k. 1–3; AIPN, 1114/14, k. 449–453; AAN, 203/I-18, k. 1a–3.

1942 wrzesień 17, Warszawa – Kierownictwo Walki Cywilnej: Protest przeciwko prześladowaniu Żydów

Oświadczenie

Obok tragedii przeżywanej przez społeczeństwo polskie, dziesiątkowane przez wroga, trwa na naszych ziemiach od roku blisko potworna planowa rzeź Żydów. Masowy ten mord nie znajduje przykładu w dziejach świata, błędną przy nim wszelkie znane z historii okrucieństwa. Niemowlęta, dzieci, młodzież, dorośli, starcy, kaleki, chorzy, zdrowi, mężczyźni, kobiety, Żydzi – katolicy, Żydzi – wyznania mojżeszowego, bez żadnej przyczyny innej niż przynależność do narodu żydowskiego są bezlitośnie mordowani, truci gazami, zakopywani żywcem, strącani z pięter na bruk – przed śmiercią, przechodząc dodatkową mękę powolnego konania, piekło poniewierki, udreki, cynicznego pastwienia się katów. Liczba ofiar zabitych w ten sposób przewyższa milion i wzrasta z każdym dniem.

Nie mogąc czynnie temu przeciwdziałać, Kierownictwo Walki Cywilnej w imieniu całego społeczeństwa polskiego protestuje przeciw zbrodni dokonywanej na Żydach. W tym proteście łączą się wszystkie polskie ugrupowania polityczne i społeczne.

Podobnie jak w sprawie ofiar polskich, odpowiedzialność fizyczna za te zbrodnie spadnie na katów i ich współników.

Kierownictwo Walki Cywilnej

Źródło: „Biuletyn Informacyjny” nr 37 (141) z 17 września 1942 r., s. 2¹.

¹ Zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1081. Oświadczenie to zostało opublikowane także w „Rzeczpospolitej Polskiej” nr 16 z 16 IX 1942 r. (zob. *Polacy–Żydzi 1939–1945. Wybór źródeł*, oprac. A.K. Kunert, Warszawa 2001, s. 216–217) oraz na stronie 41 w pierwszym wydaniu tomu trzeciego: *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, Londyn 1976.

1942 wrzesień 19, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Reakcja niemiecka na akcję „N”

Pocztą Kaliny
19 IX 1942 [r.]

O. VI, L.dz. 1440/43
Odczytano 24 III 1943 [r.]

Meldunek nr 152
Nieprzyjaciół o akcji „N”

Jak już meldowałem z rozkazu mego zostały podjęte z początkiem 1941 r. prace „N”. Celem jest prowadzenie propagandy dywersyjnej w wojsku niemieckim oraz wśród ludności cywilnej i w Rzeszy, i wśród Niemców na ziemiach polskich. Ten ostatni kierunek akcji ma spowodować również zwiększenie chaosu w administracji okupanta. Prace prowadzone są w wyjątkowo trudnych warunkach, mimo to jednak co tydzień ukazują się jeden druk co najmniej. Treść ich posiada z reguły charakter czysto niemiecki, uniemożliwiający łatwe rozpoznanie ich istotnego źródła pochodzenia. Często posiadają one formę starannie podrobionych [oficjalnych]^a instrukcji lub enuncjacji. Zasięg kolportażowy druków jest szeroki. Docierają one do wybrzeży kanału La Manche, do Czechosłowacji i krążą po ziemiach polskich, lecz największy wysiłek położony jest na kierowanie ich na front wschodni. Meldunki własne i analiza listów żołnierskich z frontu potwierdzają docieranie prasy „N” do najodleglejszych odcinków frontu i wykazują ich oddziaływanie na nastroje wojska. Nadmienić należy, że z uwagi na swą treść i czysto niemiecki charakter akcji mają wyraźną przewagę oddziaływania prób^b nad rozrzucanymi na froncie z samolotów drukami bolszewickimi, nacechowanymi prymitywizmem i niedostatecznym zrozumieniem psychiki żołnierza niemieckiego. Ostatnio doszły do mych rąk oficjalne enuncjacje Oberkommando der Wehrmacht i władz administracyjnych, wykazujące jak bardzo liczą się Niemcy ze skutecznością akcji „N” i w jaki sposób starają się jej przeciwdziałać. Enuncjacje te potwierdzają autorytatywnie kursowanie druków „N” na froncie [wschodnim] oraz bezsilność całej szerokiej aparatury organizacyjnej niemieckiej w dziedzinie przerwania dopływu wydawnictw „N” do szeregów wojskowych. Urzędowe periodyczne wydawnictwo „Oberkommando der Wehrmacht” – charakteryzuje instrukcje propagandowe, zawierające wskazówki dla oficerów i „Propagandakompanie” co do kierunku oddziaływania na nastroje wojska „Mitteilungen für die Truppe” nr 201 z czerwca 1942 r. przynosi specjalny artykuł poświęcony wydawnictwom „N”, w którym wyraźnie wymienia tytuły trzech. Tendencje ich określone są jako „całkiem prymitywnie” zamaskowane”, „formalnie szczególnie sprytnie”, cała akcja nazwana jest „trucicielską” (zał. 1, 4)^c. Wydawana dla wojska gazeta frontowa „Die Stosstruppe” w nr 626 z dnia 26 VII 1942 r. zamieszcza na pierwszej stronie dużym drukiem w specjalnej obwódce dla lepszego zwrócenia uwagi – artykuł ostrzegający, żołnierzy przed „niewinnie wyglądającymi drukami”, pochodzącymi istotnie od wrogiej propagandy. Artykuł ten wymienia

^a Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (203/I-18, k. 4).

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 4): propagandowego.

^c W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 4): sprytnie.

¹ Załączników nie zamieszczamy.

dwa nasze wydawnictwa. (Zał. nr 2 i 5). Ostrzeżenia powyższe nie są w stanie w żaden sposób paraliżować akcji „N”, która zaskakuje n[ie]p[rzyjacie]la zmiennością formy i różnorodnością poruszanych tematów. Nadto podkreślić warto, że reakcja niemiecka jest wybitnie spóźniona i następuje dopiero po kilkunastu tygodniach od chwili ukazania się i rozkolportowania danego druku. W związku z akcją dywersyjną wśród Niemców w Polsce i wprowadzeniu chaosu w administracji okupanta pozostaje oficjalny okólnik Gub[ernatora] warszawskiego Fischera² nr 39/42 z dnia 8 V [19]42 r. określający wydawnictwa „N” jako szczególnie „zręcznie zamaskowane” (zał. nr 3). Pozostaje „N” w bezpośrednim związku z szeregiem fałszywych w treści, a z pozoru autentycznych zarządzeń i wezwań podrobionych i rozesłanych przez „N”, które dały całkowicie pozytywne rezultaty. Fischer w okólniku swym wyraźnie zaznacza, że akcja ta jest pochodzenia polskiego, nazywając wydawnictwa „N” „politsche Hetzschriften”. Władze wojskowe [natomiast] nie chcą wyraźnie stwierdzić, że druki te pochodzą od Polaków w obawie kompromitacji i że nie są w stanie przeciwdziałać im na ziemiach przez siebie okupowanych. Wolą określić je jako środki rozkładowe propagandy „żydowsko-bolszewickiej”. Mimo że orientują się dokładnie co do istotnego ich pochodzenia. Załączniki C-1. Tłumacz. artykułu „Mitteilungen für die Truppe”, 2) tłumacz. artykułu z „Der Stosstruppen”, 3) okólnik gub. Fischera, 4) odbitka „Mitteilungen für die Truppe”, 5) odbitka „Die Stosstruppe”, 6) wydawnictwo „Urlauber Merckblatt”, 7) wydawnictwo „Die Zehngebotte”, 8) wydawnictwo „Unsere lieben Frontsoldaten” podpisane przez „N.S. Frauenschaft Ortsgruppe Koln”, 9) wydawnictwo List dr. Goebbelsa: „Am die Frontkameraden”³.

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.6.3.1, k. 42–44 (A_328, k. 46–48), mps⁴.

² Ludwig Fischer (1905–1947), dr praw, członek NSDAP, SA-Gruppenführer, poseł do Reichstagu, od października 1939 r. gubernator dystryktu warszawskiego, skazany przez Najwyższy Trybunał Narodowy na karę śmierci, stracony 8 III 1947 r. (*Raporty Ludwiga Fischera, gubernatora dystryktu warszawskiego, 1939–1944*, oprac. K. Dunin-Wasowicz, M. Getter, J. Kazimierski, J. Kaźmierska, Warszawa 1987).

³ Pozycje 6, 7, 8 i 9 są wydawnictwami „N”.

⁴ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.515, k. 4–5; AIPN, 1114/14, k. 454–458. Inny egzemplarz znajduj się w AAN, 203/I-18, k. 4–5. Meldunek według egzemplarza znajdującego się w zbiorach T. Żenczykowskiego został opublikowany w: *Akcja dywersyjna „N”*..., s. 72–74.

1942 wrzesień 22, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Zapotrzebowanie na skocz-
ków specjalistów

Warszawa, dnia 22 IX 1942 [r.]

Na 3652¹ podajcie dokł[adnie] drogę do firm portugal[skich], ewent[ualnie] wykorzy-
stamy do wysyłki kurierów.

Na 3798² na okres konsp[iracji] nie mam zapotrz[ebowania] na kobiety-skoczków
z wyjąt[kiem] wzorowo wyszk[olonych] i wytrzymałych tak fizycz[nie], jak i nerwowo
r[a]d[i]o]telegrafistek. Pożądana znajomość niem[ieckiego] plus ukr[aiński] lub rosyjski
lub białorus[ki].

Na 3997 recepta polega na indywidualnym dojściu do najczulszej aparatury wiado-
m[ego] urządzenia.

Na 3746³ podajcie, jakich szeregowych specjal[istów] zamierzacie przysłać. Nam
potrzeba r[a]d[i]o]telegrafistów pełnowartość[iowych] o silnym charak[terze] oraz ewen-
t[ualnych] kier[owników] patroli dyw[ersyjno]-min[erskich] z niem[ieckim] lub ros[yj-
skim] wzgl[ędnie] ukr[aińskim] i białorus[kim]. Wyposaż[enie] 400 d[olarów] p[apier-
rowych] wystarczające. Po 6 mies[iącach] otrzym[ają] ok. 13 d[olarów] p[apierowych]
mies[ięcznie].

Kalina 756

Źródło: CAW, II.52.563, k. 51, mps⁴.

¹ W depeszy 3652 z 9/10 IX 1942 r. „Rawa” informował o możliwości „wydostania z kraju kobiet za pośrednictwem firm portugalskich” – AAN, 2/1326, I/10, k. 26.

² W depeszy 3798 z 14/15 IX 1942 r. „Rawa” zapytywał „w jakim zakresie szkolić 7219 kobiety” – AAN, 2/1326, I/10, k. 28.

³ W depeszy 3746 z 12/17 IX 1942 r. zapowiadano przerzucenie „szeregowych specjalistów” i proszono o podanie wysokości ich uposażeń – AAN, 2/1326, I/10, k. 28.

⁴ Jest to rozszyfrowana treść depeszy. Analogiczny tekst znajduje się w: AIPN, 1114/13, k. 314 – tu jako: C 756 z 23 IX 1942 r.; AAN, 203/I-22, k. 69. Dwa fragmenty depeszy znajdują się w SPP, t. A.3.10.1.2, k. 310–311 (A. 420, k. 360–361) – tu jako: radiogram nr 857/S od Wandy 7 przyjęty 30 IX 1942 r. o godz. 09.03, a odczytany 30 IX 1942 r. o godz. 14.20.

1942 wrzesień 28, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Dalsze nasilenie terrorko niemieckiego przeciw Polakom

Radiogram nr 865/P

Od Wanda 5

Dnia 28 września 1942 r.

O. VI, L.dz. 4070/42

Przyjęty 30 września 1942 [r.] godz. 07.00

Odczyt[any] 30 września 1942 [r. godz.] 12.55

Meldunek informacyjno-sytuacyjny 1,42^a

I. Polityka Niemców w GG zaostrza się. Faktyczna władza przechodzi w ręce szefa policji Krugera¹, zależnego wprost od Himmlera. Ujawniono obecnie dyrektywy Himmlera z lipca zapowiadają, po Żydach, ostateczne złamanie Narodu Polskiego, grozi zniszczeniem inteligencji i elementów aktywnych.

W początkach sierpnia Goering² na odprawie Gauleiterów zarzucił Frankowi³ niedostateczną eksploatację GG na potrzeby Rzeszy. W wykonaniu tych dyrektyw:

1. Przeprowadza się masową brankę na roboty do Rzeszy. Ma być wzięte pięć procent ludności;

2. Przygotowuje się przesiedlanie Polaków z Krakowa, w Warszawie zaś przesiedlenie inteligencji na teren getta po Żydach;

3. Ogranicza się działalność organizacji, którym grozi likwidacja. Rzecznik rządu GG oświadczył Ronikierowi, że na zlecenie Berlina ma być zastosowany najostrzejszy kurs, który w morzu krwi utopi Polskę;

4. Przygotowuje się dalsze wywłaszczenia Polaków w handlu, przemyśle i rzemiośle. Zakazano udzielania uprawnień przemysłowych;

5. Jeden z kierowników prowincjonalnych Arbeitsamtów ujawnił, że prowadzone są przygotowania do branki stu tysięcy młodzieży od 14 lat do Rzeszy. Zgermanizowana w Niemczech, ma ona wrócić jako narzędzie niemieczenia Kraju.

^a Tak w tekście.

¹ Friedrich Wilhelm Krüger (1894–1945), SS-Obergruppenführer, od 1929 r. w NSDAP, od 1932 r. poseł do Reichstagu, w latach 1939–1943 wyższy dowódca SS i Policji w GG, pełnomocnik do spraw umocnienia niemieckości w GG, 20 IV 1943 r. oddział AK dokonał na niego nieudanego zamachu, w 1944 r. dowódca dywizji oraz korpusu SS, aresztowany w Austrii przez Amerykanów, popełnił samobójstwo.

² Hermann Göring (1893–1946), marszałek Rzeszy, od 1914 r. w wojsku niemieckim, od 1933 r. pruski minister spraw wewnętrznych i komisarz do spraw lotnictwa, w 1938 r. mianowany feldmarszałkiem, od 1939 r. pierwszy zastępca Hitlera, skazany w Norymberdze na karę śmierci, popełnił samobójstwo (R. Manvell, H. Fraenkel, *Göring*, Wrocław 2007).

³ Hans Frank (1900–1946), adwokat, od 1923 r. w SA, od 1929 r. szef biura prawnego NSDAP, minister sprawiedliwości Bawarii, minister sprawiedliwości III Rzeszy, prezes Akademii Prawa Niemieckiego, generalny gubernator na ziemiach polskich, stracony w Norymberdze 16 X 1946 r. (*Okupacja i ruch oporu w dziennikach Hansa Franka 1939–1945*, t. 1–2, Warszawa 1972; S. Piotrowski, *Dziennik Hansa Franka*, Warszawa 1956, D. Schenk, *Hans Frank, Biografia generalnego gubernatora*, Kraków 2009).

II. Ściąganie kontyngentów rolnych znacznie zaostrzone. Stawki zwiększone. Od 1 sierpnia obowiązuje tzw. wyjątkowy stan na okres żniw, podczas którego wszelkie wykroczenia karane są śmiercią. Wieszanie chłopów powszechne.⁴

Poza dotychczasowymi normami GG ma pokryć zwiększone zapotrzebowanie Rzeszy. W tym celu 30 proc. bydła w GG przeznaczone na wybicie.

Kalina 790

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.2, k. 134–135 (A_253, k. 147–148), mps⁵.

⁴ Depesza nadana w dwóch częściach.

⁵ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.563, k. 79–80; AIPN, 1114/13, k. 327–328; AAN, 203/I-22, k. 82–83.

1942 wrzesień 28, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Projekt preliminarza na 1943 r.

Radiogram nr 867

Od Wanda 5

Dnia 28 września 1942 r.

O. VI, L.dz. 4178

Przyjęty 4 X 1942 [r.] godz. 18.50

Odczyt[any] 5 X 1942 [r. godz.] 14.00

Przedstawiam projekt preliminarza na [19]43 [r.].

Cyfry preliminarza oparto na doświadczeniach roku bież[ącego] mianowicie budżet org[anizacyjny] na I kwartał [19]42 [r.] wyniósł 113 850 dol., zaś budżet na IV^a kw[artał] [19]42 [r.] – 464 000^b dol., czyli nastąpił wzrost o 410 procent, na fakt ten wpływają:

1) stała rozbudowa prac organiz[acyjnych], wyw[iadowczych], dywers[yjnych] itd., która pochłonęła około 200 proc.

2) wzrost drożyzny ok. 150 proc.

3) spadek dol. ok. 50 proc. w ciągu roku.

Dwa ostatnie czynniki omówiłem szczegółowo w meld[unku] zbiorowym [nr] 110 z 10 IX br.^c Trzy te czynniki będą na pewno nadal wpływać na wzrost sum prelimino-wanych w roku [19]43. Przyjmuję tylko liczbę 4 za mnożnik wzrostu wydatków kwartalnych [19]43 w porównaniu z [19]42 [r.] wobec czego preliminarz przedstawiałby się następująco:

Na prace wojsk[owego] wyw[iadu] i ZO	6 540 000 ^d dol.
Produkcja i zakup broni	10 420 000 „
Wachlarz	3 000 000 „
Razem	20 360 000 „

Pozycji Wachlarza nie zwiększamy. Poza budżetem na [19]43 [r.] zachodzi już aktualna potrzeba przynajmniej wstępnego określenia zwiększonych kosztów w okresie czuj-ności i pogotowia. Liczyć się wówczas trzeba ze zwiększeniem kadry jej zaopatrzeniem zwiększeniem dywersji wywiadu łączności itd. Wstawiam na razie kwotę 10 000 000 dol., z tym że jest to raczej kwota warunkowa, która dopiero w przyszłości będzie mogła być ściśle określona.

Kalina 789 c[iąg] d[alszy] n[astąpi].

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-22, k. 80): II.

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-22, k. 80): 42 846 000.

^c W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-22, k. 81): 150 z 15 IX bieżącego roku. – I o ten mel-dunek chodzi. Zob. AAN, 203/I-17, k. 528–530.

^d W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-22, k. 81): 6 640 000.

Radiogram nr 871

Od Wanda 5

Dnia 27 września 1942 r.

O. VI, L.dz. 4178

Przyjęty 5 X 1942 [r.] godz. 06.10

Odczyt[any] 5 X 1942 [r. godz.] 16.35

D[alszy] c[iąg nr] 789.

Poniżej z grubsza przewidywane wydatki poz[ycja] „okres czujności i pogotowia” przynajmniej 300 tys. ludzi (200 tys. GG plus 100 tys. wsch. i zach.), licząc na utrzymanie dziennie w chwili obecnej 50^e zł na 1 człowieka przez 15 dni otrzymamy 225 mln zł. Ekwiwal[ent] ofic[era] Sztab[u], pułk[u], dywiz[ji], armii 500 tys. zł. Ekwiwal[ent] 10 tys. ofic[erów] a 600 zł (d[owód]cy plut[onów], komp[anii], ba[tali]on[u] oraz jedn[ostki] spec[jalnej]) 6 mln zł. Utrzym[anie] 10 tys. wozów a 100 zł dziennie przez 45^f dni – 15 mln zł. Zakup części środków łączn[ości] (samoch[ody], motocykle rowery, konie i wozy) 12 mln zł, wzmożone: Z[wiązek] O[dwetu] 30 mln zł, wyw[iał] 3 mln zł, łączność 2 500 000 razem 300 mln zł, co dzielone przez kurs dol. 30 zł daje 10^g mln dol. Tę wstępną dotację na okres pogotowia i czujności trzeba dostarczyć dość wcześniej do kraju, tj. przynajmniej na 6 mies. przed okresem czujn[ości] i pogotowia, aby mogła być w odpowiedniej walucie rozprowadzona na czas w terenie.

W sumie zapotrzebowuje na r. [19]43:

a) budżet zwyczajny 20 360 000 dol.

b) wstępną dotację na okres czujn[ości] i pogot[owia] 10 mln dol.

Razem 30 360 000 dol.

Kalina 789

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.11, k. 130-131 (A_431, k. 136-137), mps¹.

^e W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-22, k. 81): 55.

^f W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-22, k. 81): 15.

^g W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-22, k. 81): 15.

¹ Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/13, k. 334, 337; AAN, 203/I-22, k. 80-82.

1942 wrzesień 28, Warszawa – Likwidacja getta warszawskiego – apel o pomoc Żydom

Zbrodnia, jakiej nie było dotąd

Wymordowaniem około 350 tysięcy ludności żydowskiej i pochodzenia żydowskiego, zamkniętych w getcie warszawskim zakończył Hitler realizację zapowiedzianego przezeń wyniszczenia Żydów. Gdy rzucał on narodowi niemieckiemu zapewnienie, iż w każdym razie, niezależnie jak się skończy wojna, Żydzi przestaną istnieć, zapewne nikt nie wierzył, że ta obietnica wzięcia zadośćuczynienia za brak zwycięstwa na skórze żydowskiej może być dokonana w dwudziestym wieku tak szybko przy pomocy na gigantyczną skalę zorganizowanego morderstwa. Komóż bowiem w głowie mogło się pomieścić, że ktośkolwiek jest zdolny – nawet Hitler – do mordowania co dzień po kilkadziesiąt tysięcy bezbronnych starców, dzieci, kobiet? Któż mógł sobie wyobrazić, że znajdzie się aparat zdolny do wykonania takiej masowej niczym nieosłoniętej zbrodni, że znajdą się ludzie w tak wielkiej ilości, by takie masowe morderstwo przeprowadzić. A jednak znaleźli się Niemcy i szumowiny ludzkie zebrane na dzikich polach Ukrainy, w zaułkach miast i miasteczek Łotwy czy Litwy, uruchomiony został specjalny aparat „Vernichtungskommando”, który przy pomocy SS-manów i żandarmów w biały dzień w ciągu dwóch miesięcy w sercu Europy, na ulicach naszej stolicy i na drogach wiodących do wszystkich naszych większych miast przeprowadził te bestialskie zamiary w życie. Obecnie w Warszawie zostało już tylko około 40 tysięcy Żydów, którym przedłużono istnienie, by wycisnąć z nich jeszcze przed śmiercią ostatek sił dla niemieckiego gospodarstwa. Takie grupki zostały także w wielu miastach Polski, gdy ogromna większość Żydów podobnie jak w Warszawie została wyniszczona.

Jakże wielką Niemcy wykazali tutaj różnorodność sposobu zadawania śmierci. Najprzód selekcja: który czy która nie potrafili biec pędem, nie mogli nadążyć^a za śmiertelnym pochodem „przesiedlanych” – ci ginęli na miejscu od kul. Starcy, kaleki, chorzy zostali w ten sposób wyselekcjonowani przede wszystkim. W Warszawie odprowadzano ich wprost z domów setkami na cmentarz i tam zabijano strzałami w tył głowy. Potem szły jednostki, które czymś zwróciły na siebie uwagę oprawców: matka ukrywała dziecko – w jej oczach dziecko zabijano uderzeniem o bruk i zgnieceniem obcasem głowy, za dzieckiem szła matka; starzec znaleziony w mieszkaniu, gdzie szukano kogoś ukrywającego się przed oprawcami, zostaje wraz z krzesłem wyrzucony na bruk przez okno, a potem staje się celem, do którego strzelają oprawcy z góry, a potem sprawdzają z zadowoleniem celność strzałów. Lepiej ubrani posiadacze mieszkań, obiecujących grubszy łup ginęli osobno. A reszta partiami po 7, 10, a nawet więcej tysięcy osób dziennie wędrowała na Stawki, gdzie po 100–120 ludzi zapakowywano do bydłowego wagonu na 40 osób. Wagon zamykano szczelnie, a jego podłogę wysypywano niegaszonym wapnem „dla higieny”. Nikt z wagonu nie mógł wyjść pod żadnym pozorem. Potrzeby naturalne musiały być wykonywane tu na miejscu. Niegaszone wapno zaczyna się lasować, gaz wypełnia wagon, dusi, zabija. Za kilka godzin, gdy pociąg przybywa do Treblinki lub innej stacji

^a W dokumencie błędnie: wydażyć.

przeznaczenia, w wagonach już żywych nie ma. Toteż nie czekają na nich żadne kwatery, tylko kwatery ostatnia: przez wielkie mechaniczne kopaczki wyryte jamy, wspólne mogiły dla kilkuset osób każda. Szybko, równie mechanicznie się je przykrywa. Ale ziemia nie może pochłonąć tego nadmiaru ofiar. W całej okolicy Trebłinki panuje trupi duszący zaduch. Ludność z niektórych wsi musi uciekać, w przejeżdżających pociągach już z daleka od miejsca wspólnych mogił miejscowi pasażerowie zamykają wszędzie okna i drzwi, by jakoś przedostać się przez ten pas zatruty.

Dziesiątki innych sposobów wynalazła jeszcze niemiecka zdolność do morderstwa. Komory^b gazowe, prąd elektryczny i zwykła rewolwerowa kula dosięgła tych, dla których nie starczyło niegaszonego wapna na podłogach wagonów, którymi jechali w ostatnią podróż.

Świat nie zna tak potwornej rozmiarów i metodą przeprowadzenia zbrodni. I nie prędko świat oswoi się z myślą, że została ona dokonana. A tymczasem około półtora miliona ludności żydowskiej zostało już wymordowane. Nie ma słów, które by wyraziły dość silnie reakcję ludzką na hitlerowskie bestialstwo. Nie ma kary dość bezwzględnej, by mogła być wymierzona winowajcom tej zbrodni.

Całe społeczeństwo polskie zajęło wobec masowego mordu Żydów stanowisko zdecydowane, pełne oburzenia i pogardy wobec morderców. Kierownictwo Walki Cywilnej w imieniu wszystkich organizacji opinii polskiej opublikowało ostry protest¹. Podobny protest oddzielnie został wydany przez katolicki „Front Odrodzenia Polski”². Za pomoc Żydom, którzy w znikomej ilości zdolali wymknąć się oprawcom – Niemcy wyznaczyli karę śmierci. Każdy uczciwy człowiek z pogardą traktuje te groźby, bo wie, że pomoc w nieszczęściu, ratowanie zagrożonego śmiertelnie bliźniego jest obowiązkiem silniejszym niż śmierć. Obowiązkiem każdego Polaka jest pomoc ofiarom niemieckiego bestialstwa.

Źródło: „WRN”³ nr 18 z 28 IX 1942 r.

^b W dokumencie błędnie: Kamery.

¹ Zob. dok. nr 520.

² Mowa o „Proteście” FOP z sierpnia 1942 r. (zob. „ŻEGOTA” Rada Pomocy Żydom 1942–1945. Wybór dokumentów, oprac. A.K. Kunert, Warszawa 2002, s. 70 oraz zob. weкладce ilustracyjnej niniejszego tomu).

³ Organ naczelny konspiracyjnej PPS, używającej kryptonimu „WRN”.

1942 wrzesień 30, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Żądanie odwetu na Niemcach celem zahamowania fali represji

Depesza

Nr 803
Od Wandy 5
30 IX 1942 [r.]

O. VI, L.dz. 4287
Odczyt[ana] 12, 13 X 1942 [r.]

^aNaczelnny Wódz!

Raport w sprawie akcji odwetowej

Melduję, że mimo otrzymania za L. 1509^b odpowiedzi na mój nr 152¹ w meld[unku] [nr] 120d², w sprawie odwetu za terror, muszę powrócić do tego zagadnienia. Terror niemiecki w Polsce osiąga swój punkt kulminacyjny. Zbrodnie niemieckie są dziś na porządku dziennym w potwornej skali i pozwalają domyślać się potworniejszych jeszcze zamiarów. Tajne rozkazy Himmlera z marca i lipca br. przewidują w r[oku] bież[ącym] ostateczną likwidację sprawy żydowskiej w Europie Wsch[odniej] oraz pacyfikację Polaków, likwidując w podobny sposób warstwę przodowniczą narodu. Na przykładzie Żydów, przy milczeniu całego świata, Polacy obserwują szybki i pewny w skutkach mord masowy kilku milionów ludzi, oczekując swojej kolei. Groźba ta nabiera z każdym dniem większych szans realizacji przez przechodzenie aparatu administracyjnego GG w ręce SS.

Jak dowodzą tego wysłane pocztą załączniki (8 zał. wysłane łącznie z M[eldunkiem] w[ywiadowniczym nr] 149³), opinia kraju coraz częściej zadaje sobie pytanie: jaką korzyść odniesie Polska ze zwycięskiego ukończenia wojny przez aliantów, skoro w międzyczasie zostanie wytępiony w znacznej części naród polski? Troska o los narodu, niszczonego codzienną eksploatacją społeczno-gospodarczą i masowymi represjami, wywołuje powszechne żądanie odwetu jako naturalny odruch społeczeństwa. Zrazu myślano o odwecie po zakończeniu wojny, o kompletnym zadośćuczynieniu za wszystkie zbrodnie popełnione przez Niemców.^a Wszystkie polskie ugrupowania polityczne żądały odwetu opartego na zasadzie solidarnej odpowiedzialności całego narodu niemieckiego.

Ostatnio jednak wzmaganie się terroru i obawa przed eksterminacją wywołały żądanie odwetu natychmiast, jako środka zahamowania represji niem[ieckich]. W opinii politycznej zarysowują się tu trzy kierunki:

1. Prąd pierwszy (większość opinii: „Kwadrat” i inne ugrupowania narodowe i katolicko-narodowe, „Romb”, „Trójkąt” – grupy demokratyczne „Koło”, Polscy Socjaliści),

^{a-a} Fragment raportu opuszczony w pierwszym wydaniu tomu szóstego: Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945, Londyn 1989, s. 261–263.

^b W rozszyfrowanej treści raportu znajdującego się w AIPN (1114/13, k. 342): 1599. L.dz. 1509. Zob. dok. nr 447, 450.

¹ Najprawdopodobniej chodzi o depeszę C. 152 z 7 III 1942 r., w której „Kalina” informował o rozstrzelaniu w Warszawie 100 więźniów politycznych i stwierdzał: „Konieczny wreszcie specjalny odwet naszych lotników przez silne bombardowanie ludności z zrzutem odnośnych odezw po niemiecku” – AIPN, 1114/12, k. 164.

² Zob. dok. nr 455.

³ Zob. AAN, 203/I-18, k. 491–527.

zgodnie żąda realizacji odwetu drogą odpowiedniej akcji aliantów i Rządu Polskiego. Własnej działalności Kraju w tym kierunku nie przewiduje się, poza ewentualną koniecznością narzuconej przez wroga samoobrony (załączniki 1–6);

2. Prąd drugi, reprezentowany dziś przez „Prostokąt”, zdobywa coraz więcej uznania w opinii, domagając się – poza akcją aliantów i Rządu – totalnej i aktywnej samoobrony, aż do własnej partyzantki włącznie (zał. 7);

3. Prąd trzeci, którego wyrazem jest „Myśl państwowa”⁴ (zał. 8), wywodzi się z negatywnej oceny dotychczasowej działalności Rządu i żąda natychmiastowej, bezpośredniej akcji w Kraju, bez oglądania się na Rząd.

Radiogram nr 893

Od Wanda 5

Przyjęty 12 października [1942 r.] godz. 08.45

Odczyt[any] 13 października [1942 r. godz.] 13.40

803

Komunistyczna PPR, posiadająca wpływ na nastroje pewnych środowisk polskich, usiłuje przechwycić inicjatywę, krytykując bierność czynników oficjalnych polskich, cywilnych i wojskowych i propaguje przejście do natychmiastowej akcji czynnej. Wedle PPR odwet ma polegać na dokładnie już określonej akcji partyzanckiej i terrorystycznej, prowadzonej w porozumieniu z dywersantami sowieckim (zał. 9).

Ostatnio sytuacja uległa dalszemu zaostrzeniu wskutek:

1. Masowych wypadków śmierci w Oświęcimiu i innych obozach, co uważa się za objaw planowego mordowania Polaków;

2. Stwierdzenia wielokrotnie porywania młodych kobiet do żołnierskich domów publicznych;

3. Masowych łapanek ulicznych, do udziału w których pociągana jest policja granatowa i polscy urzędnicy Urzędów Pracy;

4. Nałożenia na instytucje publiczne i zakłady kontyngentów pracowników, którzy mają być wywiezieni do pracy;

5. Terroru gospodarczego posuniętego do ostatecznych granic (zabieranie zboża siewnego i reszty kartofli), grożącego elementarnym głodem nawet wsi.

c[iąg] d[alszy] n[astąpi]

Radiogram nr 898

Od Wanda 5

Przyjęty 12 października [1942 r.] godz. 18.00

Odczyt[any] 13 października [1942 r. godz.] 15.00

803

Kraj domaga się odwetu nie tylko jako środka zahamowania terroru, ale także jako współdziałania sprzymierzeńców^c należnego mu za oddawane^d wspólnej sprawie usługi

^c W rozszyfrowanej treści raportu znajdującego się w AIPN (1114/13, k. 343): w przyg[otowaniu].

^d W dokumencie błędnie: nieoddawane.

⁴ Organ prasowy Komitetu Organizacji Niepodległościowych.

(dyw[ersja], wyw[iad], prace N), pociągające za sobą ciągle ofiary i wywołujące potęgowanie się terroru. Brak retorsji wywołuje daleko idące zniechęcenie do walki podziemnej, nastroje paniki i rozpacz coraz zęczniejsz wykorzystują komuniści, przeciwstawiając bezczynności czynników kierowniczych polskich i anglosaskich zdecydowanie i energię bolszewików. Na terror niemiecki ludność zaczyna patrzeć jako na początek akcji wyniszczenia nas „metodą żydowską”, zwłaszcza że mimo wykończenia już prawie Żydów stacjonują w kraju formacje litewskie, łotewskie i ukraińskiej policji pomocniczej. Coraz liczniejsze są głosy, że lepiej iść w lasy do bolszewickich band dywersyjnych, niż dać się biernie wyrzynać. Grozi to wywiązaniem się wbrew naszej woli walk masowych i pokierowaniem nimi przez komunę.

Uważam za bezwzględnie konieczne zahamowanie fali terroru.

D[alszy] c[iąg] n[astąpi]. 3 X [19]42 [r.]

Radiogram nr 899

Od Wandy 5

Przyjęty 12 października [19]42 [r.] godz. 19.40

Odczyt[any] 13 października [19]42 [r. godz.] 14.15

803

Do tego konieczne jest zastraszenie szerokiego ogółu Niem[ców] odpowiedzialnością za zbrodnie okupantów oraz wyraźne zagrożenie odpowiedzialnością tym Polakom, którzy współpracują z okupantami w terrorze (policja, urzędnicy), choćby nawet ta groźba spowodowała wśród nich szereg samobójstw, aresztowania i rozstrzelania.

Powinny tu być użyte następujące środki:

1. Wzmóżona akcja lotnictwa polskiego, brytyjskiego i amerykańskiego na Rzeszę z wyraźnym zaznaczeniem w ulotkach i przez radio, że jest to odwet za mordy na ludności cywilnej w Polsce – choćby naloty były skierowane na obiekty o znaczeniu strategicznym i operacyjnym;

2. Akcja lotnictwa przeciw obiektom wojskowym i rządowym w Polsce. Doświadczenie z nalotów sowieckich wykazuje, że bombardowanie łatwo dezorganizuje aparat okupantów, może więc być środkiem ocalenia przed grożącą eksterminacją narodu;

3. Retorsje na życiu, wolności i majątku Niemców przebywających w krajach sprzymierzonych;

4. Samoobrona w kraju drogą terroru [i represja^e] w stosunku do zdrajców Polaków, a potem w stosunku do Niemców, bez względu na represje^f.

Koniecznym składnikiem tej akcji jest oświadczenie radiowe rządu, grożące Polakom odpowiedzialnością sądową za współdziałania z Niemcami.

d[alszy] c[iąg] n[astąpi]

^e Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści raportu znajdującego się w AIPN (1114/13, k. 344).

^f W rozszyfrowanej treści raportu znajdującego się w AIPN (1114/13, k. 344): bezwzględna represja VD.

Radiogram nr 900

Od Wanda 5

Przyjęty 12 października [1942 r.] godz. 18.55

Odczyt[any] 13 października [1942 r. godz.] 13.30

803

Podkreślam, że ograniczanie się do deklaracji słownych i niedoprowadzenie do odwetu przez polskie czynniki kierownicze grozi im wyraźnie utratą autorytetu, a w szczególności podkopaniem tego⁸ zaufania, którym umęczony naród darzy osobę Pana Generała.

Realizacja terroru indywidualnego na Polaków, a potem i na Niemców oraz wzmożona nasza dywersja – będą możliwe pod warunkiem równoczesnych planowych bombardowań sprzymierzonych na ziemiach polskich.

Kalina 803 – 30 IX [19]42 [r.].

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, 1558/3, k. 14, 16, mps⁵.

⁸ *W rozszyfrowanej treści raportu znajdującego się w AIPN (1114/13, k. 344): tegoż.*

⁵ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 250–253 (KOL_063_0077, k. 254–257). Identyczny egzemplarz znajduje się w: CAW, IX.3.21.25, k. 53–54. Rozszyfrowana treść raportu znajduje się w: AIPN, 1114/13, k. 342–344. Tekst odczytanych depesz, w których był przesłany raport, znajdują się w: SPP, t. A.3.1.1.2, k. 139–143 (A_253, k. 152–156). Inny egzemplarz znajduje się w: AAN, 203/I-22, k. 87–90. Raport został przesłany do Londynu w kilku radiogramach, o numerach: 892, 893, 898, 899, 900. Odpis obszernych fragmentów dokumentu znajdują się w: SPP, t. A.1.2.2.1, k. 133–134 (A_004, k. 138–139); IPiMS, PRM 76/2, k. 102–103.

Nr 526 [Nr 1715]

1942 październik 1, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Naświetlenie możliwości operacyjnych na terenach Polski w odniesieniu do tez Naczelnego Wodza

Radiogram nr 731

1 X 1942 [r.]

O. VI, L.dz. 2111/tjn.43

Przyjęty 1 V 1943 [r.] godz. 17.00

Odczyt[any] 4 V 1943 [r. godz.] 15.00

Meldunek [nr] 156

Na 1786/42¹. Podstawą M[eldunku nr] 115ª były zapatrywania NW raportowane przez Kotwicza², jako obowiązujące i potwierdzone pismem N[aczelnego] W[odza] 841/III³.

Zamiarem moim było zwrócić uwagę na możliwości obszaru Polski dla zaskoczenia Niemiec z najgroźniejszego dla nich kierunku. Punktem wyjścia były wskazania NW, że „trzeba szukać możliwości desantowych w kilku rejonach jednocześnie, o ile możliwości, na przeciwnych skrzydłach” i że zaskoczenie uzyska się przez „zastosowanie na ogromną skalę desantów powietrznych łącznie z desantem jednostek pancernych oraz ruchy zbrojne narodów ujarzmionych” i zgodnie z tym oraz z charakterem wojny, nakreślonym w rozdziale C. 841/III opracowano M[eldunek nr] 115 (1786/42). Natomiast nie brano pod uwagę ani czołgów 28-tonowych, ani dywizji o 3600 pojazdach, lecz czołgi dużo lżejsze i dywizje znacznie słabsze, ponieważ punkt ciężkości leży nie w ciężkich walkach przełamujących, lecz w gwałtowności zaskoczenia.

Myśli, zawartych w M[eldunku nr] 115 nie biorę za podstawę planu powstania, które uzależniam zawsze i jedynie od faktycznego położenia na obszarze Polski i od stanu Niem[iec], przedstawionego w rap[ortach] oper[acyjnych nr] 63^b i 154⁴.

Kalina

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.9.1.1, k. 38 (A_379, k. 40), mps.

^a W dokumencie błędnie: M. 118. Zob. dok. nr 437.

^b W dokumencie błędnie: 64. Zob. Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945, t. I..., wyd. 2, s. 912–927.

¹ Zob. dok. nr 474.

² Maciej Kalenkiewicz („Kotwicz”).

³ SPP, t. A.2.2.1.2.4, k. 60–73. Jest to kopia pisma Naczelnego Wodza gen. Sikorskiego L.dz. 841/III.tj. z października 1941 r.

⁴ Zob. dok. nr 515.

1942 październik 1, Warszawa – Delegat Rządu: Oświadczenie piętnujące osoby pomagające Niemcom w wyniszczaniu narodu polskiego

M.p., 1 X 1942 r.

Oświadczenie

Najeźdźca, który postawił sobie za cel zniszczenie Narodu Polskiego, ani chwilę nie ustaje w swych wysiłkach.

Od szeregu tygodni jesteśmy świadkami wzmożonego na całym obszarze Polski „łapania” i wywożenia naszych rodaków. Tylko część ofiar jedzie na roboty. Innych wywożą na wschód, nie wiadomo dokąd i po co, lub do więzień, obozów koncentracyjnych i obozów pracy.

Wrogowi nie dość jednak samego niszczenia Narodu Polskiego. Powziął on zbrodniczą myśl wykonania tego rękoma jego własnych synów. Udało się to z Żydami – próbuje z Polakami. Do ostatnich łapań zaprzął więc Polaków – funkcjonariuszów Urzędów Pracy i członków policji granatowej. Chce w ten sposób już nie tylko wyniszczyć, ale i zohydzić Naród Polski. Honor tego Narodu, jego bezcenny skarb, przed światem całym splamić.

Znaleźli się Polacy z nazwiska i pochodzenia, którzy się podjęli hańbiącej roli chwytania własnych rodaków. Uchodzi im to dotychczas bezkarnie. Wprawdzie sięga ich pogarda i nienawiść Narodu, ale ohydą trwa.

Jako Reprezentant Rządu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, co następuje:

To co czynią ci urzędnicy Polacy jest w zrozumieniu obowiązujących przepisów polskich **zdradą**. Grożą za nią kary najcięższe, aż do kary śmierci łącznie.

Ci, których ręka sprawiedliwości nie dosięgnie już teraz, będą postawieni przed trybunałem, gdy wymiemy wroga z kraju. Sprawcy tych zbrodni nie mogą zasłaniać się tym, że złożyli przyrzeczenie posłuszeństwa władzom najeźdźcy, według bowiem podstawowych zasad prawa i moralności nie mogli oni zobowiązywać się do dokonywania lub współdziałania w dokonywaniu zbrodni przeciwko własnym rodakom.

Nie tłumaczy i nie obroni ich, że przez niewykonanie rozkazu wroga mogą narazić siebie i swe rodziny na represje. Nie ma bowiem usprawiedliwienia, jeżeli własną wolność ratuje się kosztem wolności setek i tysięcy rodaków, dla zabezpieczenia własnej rodziny pozbawia się żywicieli tysięcy rodzin, dla własnego – poświęca się życie tysięcy, a nade wszystko – gdy ułatwia się wrogowi zohydzenie własnego Narodu. Niech więc nie szukają usprawiedliwienia w tym, że są w jakimkolwiek stanie wyższej konieczności. Naród i Państwo ma prawo domagać się od nich, aby w jakimkolwiek sposób i bez względu na konsekwencje – uchylili się od współdziałania z wrogiem w hańbiącym tępieniu własnego Narodu.

Tego od nich żądam. Niech się opamiętają. Winnych każę ścigać już obecnie.

**Pełnomocnik na Kraj
Rządu Rz[eczy]p[ospo]litej Polskiej**

Źródło: „Biuletyn Informacyjny” nr 40 (144) z dnia 15 X 1942 r., s. 1¹.

¹ Zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1105–1106. Tekst oświadczenia został opublikowany także w „Rzeczpospolita Polska” nr 18 z 14 X 1942 r.

1942 październik 2, Warszawa – Delegat Rządu do min. Mikołajczyka: W getcie warszawskim już tylko 33 tysiące osób – likwidacja Żydów we Lwowie

Szyfr depesza

Nr 125

L.dz.K. 116/43

Kazia dn. 2 października [19]42 r.^{a1}

Otrzyma[ano] dn. 9 stycznia [19]43 r.

Stem

Dnia 12 września czynniki niem[ieckie] rozgłosiły, że wysiedlanie Żydów z getta warszawskiego zostało ukończone. ^bPozostało w gecie^b 33 tys. osób obojga płci, „które otrzymały” „numery na życie”. W tym już są i kolumny pracujące poza gettem. Poza tym pozostało kilka tysięcy ukrywających się w piwnicach i kanałach, którym grozi śmierć głodowa bądź zastrzelenie.

^dLikwidację Żydów we Lwowie rozpoczęto od powieszenia na balkonie zarządu gminnego wszystkich radnych gminy żydowskiej². Trupy wisiały 24 godziny, następnie rozpoczęto masakry i wywożenia, które zredukowały do 1/3 ^aa n r ł a 6 o – w s f ł g w 7 9 6 s i g 3 2 j ł przed 10 X [19]42 [r.]. Dla reszty utworzono getto zamknięte.

Wernic.

czyt. Z.M.

przep. Z.C.

Szyfr depesza

Nr 125.

M.p., grudzień [19]42 [r.]

Otrzyma[ano] dnia 9 stycznia [19]43 r.

Likwidację Żydów we Lwowie rozpoczęto od powieszenia na balkonie zarządu gminnego wszystkich radnych gminy żydowskiej. Trupy wisiały 24 godziny – następnie rozpoczęto masakry i wywożenia, które zredukowały do 1/3. Dla reszty utworzono getto zamknięte.

^a Fragment odręcznie wykreślono i nadpisano: M.p. grudzień [19]42 [r.].

^{b-b} Tekst poprawiono odręcznie, nadając mu ostateczną postać: W warszawskim gecie pozostało już tylko.

^{c-c} W dokumencie tu i dalej: którzy otrzymali.

^d Odręcznie dopisano: 1) Co miało oznaczać przedstawienie akapitu na początek depeszy.

^{e-e} Tekst zniekształcony albo przez pomyłki przy szyfrowaniu, albo przez pomyłki przy odszyfrowaniu. W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: do 20% stanu sprzed 10 VIII [19]42 r. Zob. także: Pro memoria (1941–1944). Raporty Departamentu Informacji Delegatury Rządu RP na Kraj o zbrodniach na narodzie polskim, oprac. J. Gmitruk, A. Indraszczyk, A. Koseski, Warszawa–Pułtusk 2004/2005, s. 252.

¹ Depesza była zapewne nadana dwukrotnie do Londynu. Daty pierwszego wysłania depeszy nie znamy. Drugi raz depesza została nadana przez radiostację nr 43 („Kazia”, KWC) do radiostacji nr 39 (MSW), odebrana w Londynie 8 I 1943 r. o godz. 16.22.

² Zob. *Kronika 2350 dni wojny i okupacji Lwowa 1 IX 1939 – 5 II 1946*, oprac. G. Mazur, J. Skwara, J. Węgieński, Katowice 2007, s. 289 – zapis dotyczy 10 VIII 1942 r. Zob. także F. Katzmann, *Rozwiązanie kwestii żydowskiej w dystrykcie Galicja*, oprac. A. Żbikowski, Warszawa 2001.

W warszawskim gecie pozostało już tylko 33 tys. osób obojga płci, które otrzymały „numery na życie”. W tym już są i kolumny pracujące poza gettem. Poza tym pozostało kilka tysięcy ukrywających się w piwnicach i kanałach, którym grozi śmierć głodowa bądź zastrzelenie.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.60, k. 257–258 (MSW_060, k. 272–273), mps³.

³ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.13.5, k. 89 (A_272, k. 102). Dokument został opublikowany w: *Depesze Kierownictwa Walki Cywilnej...*, s. 36. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-6, k. 26.

1942 październik 4, Londyn – Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza: Zadania ekipy „Rudego”

[L.dz.] 4213 1942 [r.]

Zadania dla ekipy Rudego

I. Ekipa Rudego w składzie: Rudy¹, Mikita², Dym³, Liberator⁴, Opor⁵ – tworzy zawiązek sztabu lotn[ictwa] d[owód]cy Armii w Kraju.

[II.] Tym zadaniem jej jest przygot[owanie] akcji lotn[iczej] na ter[enie] kraju oraz wykonanie zadań ogólnych niezależnych od niej. Rudy zreferuje d[owód]cy Armii w deklaracji lotniczej na korzyść powstania, uzgodni realizację i będzie pomocny w zestawianiu oraz przekazyw[aniu] danych potrzebnych dla Szt[abu] NW i dla d[owód]cy lotn[ictwa].

¹ Roman Rudkowski (1898–1954) („Rudy”), płk, żołnierz Legionów Polskich i WP, w 1939 r. dowódca dywizjonu w 4. pułku lotniczym, w kampanii polskiej 1939 r. w dyspozycji dowódcy lotnictwa, od grudnia 1939 r. w Wielkiej Brytanii, dowódca 301. dywizjonu bombowego, od września 1941 r. w Oddziale VI Sztabu NW, pierwsza nieudana próba zrzutu w Polsce 7/8 XI 1941 r., zrzuty 25/26 I 1943 r., od lutego 1943 r. szef Wydziału Lotnictwa KG AK, w nocy 29/30 V 1944 r. odleciał do Włoch w ramach operacji „Most II”, ponownie zrzuty w Polsce 16/17 X 1944 r., aresztowany 13 III 1945 r. przez funkcjonariuszy sowieckiego „Smierszu”, zwolniony 7 VII 1945 r., rozpracowywany przez służby bezpieczeństwa, w 1949 r. zbiegł z Polski, mieszkał w Londynie. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Orderem Wojennym Virtuti Militari IV i V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 2..., s. 184–188).

² Michał Tajchman (1910–1944?) („Mikita”), mjr, od 1931 r. w WP, w 1939 r. dowódca plutonu w 2. pułku lotniczym, ewakuowany do Lwowa, od listopada 1939 r. we Francji, następnie od czerwca 1940 r. w Wielkiej Brytanii, od września 1941 r. w 138. dywizjonie specjalnym RAF, zrzuty w Polsce 26/27 I 1943 r., przydzielony do Wydziału Lotnictwa KG AK, od czerwca 1943 r. kierownik referatu lotniczego w Komendzie Obszaru Warszawskiego AK, zginął w trakcie Powstania Warszawskiego, najprawdopodobniej 4 VIII 1944 r. Odznaczony Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy, czterokrotnie Krzyżem Walecznych (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 2..., s. 227–228).

³ Wacław Jan Pijanowski (1906–1995) („Dym”), mjr, absolwent Akademii Górniczej w Krakowie, od 1932 r. w WP, w 1939 r. oficer nadzoru technicznego w bazie 4. pułku lotniczego, od października 1939 r. we Francji, służył w PSP, od czerwca 1940 r. w Wielkiej Brytanii, oficer techniczny 304. dywizjonu bombowego, od maja 1942 r. w dyspozycji Oddziału VI, zrzuty w Polsce 26/27 I 1943 r., od marca 1943 r. referent techniczno-zaopatrzeniowy w Wydziale Lotnictwa KG AK, uczestnik Powstania Warszawskiego, po upadku powstania osadzony w obozie pracy w Turynii, po wojnie osiadł w Wielkiej Brytanii. Odznaczony czterokrotnie Krzyżem Walecznych (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 4..., s. 160–163).

⁴ Florian Edmund Adrian (1913–1944) („Liberator”), od 1933 r. w WP, w 1939 r. dowódca plutonu w Szkole Podoficerów Lotnictwa dla małoletnich, w kampanii polskiej dowodził plutonem obsługi lotniska, następnie w SGO „Polesie”, od listopada 1939 r. w SZP-ZWZ, w 1940 r. przedostał się do Francji, od czerwca 1940 r. w Wielkiej Brytanii, latał w dywizjonie bombowym nr 300, od jesieni 1942 r. w dyspozycji Oddziału VI, zrzuty w Polsce 26/27 I 1943 r., przydzielony do Wydziału Lotnictwa KG AK, kierownik referatu informacyjno-wywiadowczego, aresztowany i zamordowany 23 VI 1944 r. w Kielcach. Odznaczony Orderem Wojennym Virtuti Militari, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 1, Oleśnica 1994, s. 17–18).

⁵ Ignacy Bator (1916–1944) („Opor”), por., od 1934 r. w WP, radiooperator, uczestnik kampanii polskiej 1939 r., od listopada 1939 r. we Francji, służył w Polskich Siłach Powietrznych, od lutego 1940 r. w Wielkiej Brytanii, latał w 301. dywizjonie bombowym, następnie 138. dywizjonie RAF, od maja 1942 r. w dyspozycji Oddziału VI, zrzuty w Polsce 25/26 I 1943 r., przydzielony do Wydziału Lotnictwa KG AK, zginął w trakcie Powstania Warszawskiego, prawdopodobnie 5 VIII 1944 r. (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 2..., s. 24–25).

III. Szczeg[ółowe] omówienie zadań.

1. Akcja wsparcia lotn[icznego] powstania bazuje się na ogólnej koncepcji D[owód]cy Armii Kraj[owej] z [19]41 r. i na planie oprac[owanym] przez Szt[ab] NW i d[owód]cę lotn[ictwa], zaakceptowanym przez Nacz[elnego] W[odza].

Plan ten nie jest jeszcze zatwierdz[ony] i przyjęty do wykonania przez sztab angielski. Jego pełna realizacja dopiero z tą chwilą może się rozpocząć. Dla przygot[owania] wszystk[ich] elem[entów] do realizacji tego planu Rudy ma:

a) przepracować ze szt[abem] d[owódz]twa w kraju plan użycia lotn[ictwa], biorąc pod uwagę elementy wyszczeg[ólnione] w zał. nr 1.

b) przygot[ować] propoz[ycje] do wsparcia akcji przez ciężkie lotn[ictwo] bomb[owe] sprzymierzonych, działające z zewnątrz. Postulaty i propoz[ycje] d[owódz]twa z kraju AKA^a.

c) należy możliwie szybko przedstawić do Szt[abu] NW. Będą one stanowić post[ulat]y dla sprecyzowania planu org[anizacji] wsparcia i przerzutu. Należy również sygn[alizować] w następstwie wszystkie zmiany zachodzące w związku z sytuacją własną i nieprzyjaciela celem dostos[owania] do nich planu użycia lotn[ictwa].

2. Jest możliwe że syt[uacja] wojenna zmusi do rozpoczęcia akcji zanim^b lotn[ictwo] aliantów i nasze własne będzie mogło osiągnąć pełną gotowość org[anizacyjną] przewidzianą naszym planem. W szczególności może się zdarzyć, że:

a) sojusznicy nie będą dysponowali dost[ateczną] ilością lotn[ictwa] transp[ortowego],

b) nie będą w stanie dostarczyć dla wsparcia dost[atecznej] ilości ciężk[iego] lotn[ictwa] bomb[owego];

c) własne jedn[ostki] nie będą jeszcze wyposażone w odpow[iedni] sprzęt to jest mający dost[ateczny] zasięg i odpow[iadający] przewid[ywanym] warunkom taktycznego użycia w kraju,

d) poszczególne fragmenty planu nie będą całk[owicie] przygot[owane] lub ulegną ograniczeniu.

W związku z powyższym Szt[ab] NW będzie sygnalizował do kraju gotowość poszczególnych elem[entów] w stos[unku] do ustal[onego] planu. Dotyczyć to będzie: użycia brygady spadochronowej, transp[ortów] broni i amun[icji], got[owości] lotn[ictwa] myśliwsk[iego] do przerzutu, got[owości] lotn[ictwa] lekkiego bomb[owego] do przerz[utu], warunków akcji lotn[icznej] ciężk[ich] bomb[owców] sprzymierz[onych].

Ponadto podawane będą do kraju ewent[ualne] warianty i zmiany wynikające ze zmian stanu org[anizacji]. Będą one wymagały uwzględn[ienia] w planie akcji powst[ąńczej] w kraju.

3. Ogólnie trzeba stwierdzić, że planowana akcja lotn[icznego] wsparcia powstania będzie operacją nadzw[yczaj] trudną i dlatego należy podkreślić konieczność celowego i ekonomiczn[ego] użycia polsk[iego] lotn[ictwa] ze względu na jego szczupłość i brak rezerw pers[onalnych] i lot[nicznych]. Ponadto należy zwrócić uwagę na jak najlepsze przygot[owanie] lotnisk i obsł[ugi] naziemnej. Aby uniknąć zbędnych wypadków i szybkiego zużycia.

4. Zadania ogólne Rudego obejmują:

a) przygot[owanie] wykorzystania zdobyt[ego] niem[ieckiego] sprzętu i mat[eriałów] do akcji zbrojnej lotn[icznej]. W szczególności dotyczy to: opanowania odpow[iednich]

^a Tak w tekście.

^b W dokumencie błędnie: zamin.

obiektów niem[ieckich], a przede wszyst[kim] lotnisk bojowych i szkolnych magazynów sprzętu lotn[iczego], paliwa, uzbrojenia, amunicji oraz środ[ków] transp[ortu], zorg[ani-zowania] ośrodków oraz odpow[iedniej] segregacji, gromadzenia i kierowania zdobytego mat[eriału], przygot[owania] odpow[iednich] lokalnych organów kierowniczych, sprawozdawczość i łączność tak, aby umożliwić jak najszybszą centralną ewidencję i kierow[a]n[ie] całością akcji. Sprawne wykonanie powyższego będzie niezmiernie ważne dla akcji lotn[iczej] sprzym[ierzonych] z zewnątrz, albowiem zdobyte mat[eriały], a zwłaszcza paliwo i amunicja, umożliwią oszczędzanie trudnych transp[ortów] powietrzn[ych].

b) Przygot[owanie] planowego przesunięcia i zainst[alowania] lotn[ictwa] na terenie kraju z chwilą zakończenia działań wojennych. W szczeg[ółności] dotyczyć to będzie: inwent[aryzacji] majątku lotn[iczego] znajduj[ącego] się na obsz[arze] Polski i utrzymania jej w możliwej aktualności. Celowe byłoby, aby inwent[aryzacja] objęła również obsz[ar] Prus Wsch[odnich] i Zach[odnich] oraz górnego Śląska. Ewid[encji] i inwent[aryzacji] podlega: polski lotn[iczy] pers[oneł] fachowy wojsk[owy] i cyw[ilny], lotn[icze] fabryki warszt[aty] i instyt[ucje] techniczne pracujące obecnie na korzyść Niem[ców] z określeniem celowości, do jakiego służą, lotniska z określeniem ich przydatności dla sprzętu niem[ieckiego] i sprzym[ierzonych], szkoły parki lotn[icze] zbiorniki paliw i skł[ady] materiałowe z określeniem rodz[aju] mat[eriałów] stanowiącego ich wyposażenie. Dane te w miarę postępu prac[y] należy przekazywać do d[owód]cy lotn[ictwa] przez Sztab NW.

Przygotowania zabezpie[ieczenia] majątku lotn[iczego] na obszarze Polski na wypadek załamania się Niemiec, drogą przygotowania zawczasu kierownikom oddz[iałów] ubez[p[ieczeń] dla poszczeg[ólnych] obiektów lotn[iczych]. Zabezp[ieczenie] to powinno być zapewn[ione] tak pod względem bezp[ieczeństwa], jak i technicznym.

Inspektor lotnictwa Ujejski gen. bryg.
Zatwierdzam: Szef Szt[abu] NW Klimecki gen. bryg.
Rawa 4213

Nr 4213

Grup 3578^c

Osada 79^d

Załącz. 1. Wskazówki wykonawcze dla ekipy Rudego.

I. Siły i sprzęt do wsparcia powst[ania] przyjęte w planie przedst[awionym] sztabowi ang[ielskiemu] do zatwierdzenia.

1. W pierwszej kolejności lotnictwo: – 8 dy[wizji]onów lotn[ictwa] myśl[iwskiego] dziennego – 4 dy[wizji]ony lotn[ictwa] bomb[owego] lek[kiego] – odpowiednią ilość pers[onełu] ziemnego jako kadra obsługi ziemnej dla – wszystkich dy[wizji]onów bomb[owych] i myśl[iwskich] – 4 komp[anii] obsł[ugi] węzłów lotnisk – 4 komp[anii] obsł[ugi] lotn[ictwa] myśl[iwskiego] – 4 komp[anii] obsł[ugi] lotnisk bomb[owców].

Wojska spadochr[onowe]: 1 bryg[ada] spad[ochronowa] w składzie 4 ba[tali]onów mogących walczyć samodzielnie. Sprzęt wojenny: – broń i amun[icja] oraz sprzęt łączn[ości]

^c Adnotacja wprowadzona najprawdopodobniej podczas odszyfrowywania dokumentu w latach sześćdziesiątych XX wieku.

^d Adnotacja wprowadzona najprawdopodobniej podczas odszyfrowywania dokumentu w latach sześćdziesiątych XX wieku.

na 40 ba[tali]onów piech[oty] – sprzęt sap[erski] i san[itarny] na 90 ba[tali]onów – sprzęt łącz[ności] dla dowódz[stw] lotn[icznych] i dla sieci dozoru (częściowo będzie dost[arczony] w okr[esie] konsp[iracji])

– uzupełnienie mat[eriałów] lotn[icznych] i ewent[ualnie] amunicji dla ziemnych.

2. W dalszej kolejności – 2 dy[wizj]ony lotn[ictwa] bomb[owego] ciężk[iego] – 1 dy[wizj]on lotn[ictwa] myśl[iwskiego] nocnego – pers[onele] obsługi tych dywizj[onów] i komp[anie] lotnisk[owe] na jeden węzeł lotniska i 3 lotniska dy[wizj]onowe. 2.I. przyp[uszczalne] terminy gotow[ości]. Biorąc pod uwagę konieczność brania udziału całości lotn[ictwa] polskiego w [wyniku woj.]^e w wysiłku woj[ennym] W[ielkiej] Bryt[anii] oraz faktu, że uzupełnienia rezerw ludzkich dla lotn[ictwa] napływ[ają] bardzo powoli, got[owość] bojowa, tak jedn[ostek] boj[owych] lotn[ictwa], jak i wojsk spadochr[onowych] nie może być dokł[adnie] określ[ona] w czasie.

Warunki otrzym[ania] sprzętu lotn[iczego], a przede wszyst[kim] transp[ort], również zaważają poważnie na czasie uzysk[ania] pełnego pogot[owia]. Można jednak w przybliżeniu określić gotowość nast[ępujących]: – 7 dy[wizj]onów myśl[iwskich] marzec[/]kwiecień [19]43, – 1 dy[wizj]on myśl[iwski] data późniejsza, 3 dy[wizj]ony bomb[owców] lekk[ich] najwcześniej czerwiec [19]43 [r.], 1 dy[wizj]on bomb[owców] lekk[ich] data późniejsza, – 2 dy[wizj]ony bomb[owe] ciężkie druga połowa [19]43 [r.], – brygada spadochr[onowa], 3 ba[tali]ony strzel[eckie] czerwiec [19]43 [r.], – 1 ba[tali]on strz[elecki] wrzesień [19]43 [r.].

III. Warunki wykonania wsparcia powst[ania] przez siły z zewnątrz. Niezb[ędnym] warunkiem wykonania wsparcia będzie zdobycie odpowiednich węzłów lotnisk na terenie kraju tak usytuowanych, aby były zabezp[ieczone] od bezpośredniego zagrożenia przez nieprzyjac[ielskie] oddz[iały], a specjalnie jednostki szybkie – posiadały pełne warunki przyjęcia lotn[ictwa] ciężkiego i bojowego oraz dawały gwarancję swobodnej pracy pers[onele] lotn[iczego] – ułatwiały szybkie przygot[owanie] pers[onele] pomocn[iczego] dla obsługi lotn[isk]. Wybór węzłów lotnisk pozostawione jest d[owód]cy armii w kraju, który jedynie będzie w stanie określić, czy dane węzły będą odpow[iadały] warunkom operac[yjnym] planu powstania. Ze strony lotn[ictwa] istnieją tylko zastrz[ezenia] natury techn[icznej] i taktycznej przydatn[ości] lotnisk. Węzeł powinien posiadać najmniej trzy lotn[iska], z których jedno powinno nadawać się do lądow[ania] i startu samol[otów] transp[ortowych] o typie najcięższego bomb[owca] 4-motorowego / byłoby b[ardzo] pożąd[ane], aby węzeł posiadał do 5 lotn[isk], przy czym 2 byłyby zapas[owe] na wyp[adek] bombard[ania] lotnisk podstawowych i służyłyby jako składnice sprzętu oraz samol[otów] zapas[owych]. Łączn[ość] z bazami.

Prace przygot[owawcze] i sam przerzut lotn[ictwa] wymagają b[ardzo] sprawnej łączn[ości] między krajem a W[ielką] Bryt[anią] i jej bazami. Dzielimy ją na dwie zasadn[icze] fazy: w pierwszej – w okresie konsp[iracji] chodzi o 1) zapewn[ienie] [uwaga, dla sztyfranta dalszy ciąg rozpocząć od numeru 8503 mój błąd]^f sprawności bieżącej łączn[ości] lotn[icznej] z krajem jako podst[awy] do pomocy krajom w okresie konsp[iracji] (przerzut pieniędzy sprzętu i materiału); 2) przesyłanie sprawozdań i meld[unków] odnośnie [do] stanu lotnisk w kraju, a mianowicie: – lotnisk przewidz[ianych] jako węzły operac[acyjne], – zmian w urządzeniach lotn[isk] na węzłach, – zmian w wykorzystaniu lotn[isk] n[ie]p[rzyjacie]la (stan obsady pers[onalnej]), – obrony przeciwlotn[icznej] ziemnej wę-

^e Tekst wpisany podczas rozszyfrowywania dokumentu w latach sześćdziesiątych XX wieku.

^f Tekst wpisany podczas rozszyfrowywania dokumentu w latach sześćdziesiątych XX wieku.

złów, – rodzaju i ilości mat[eriałów] pędn[y]ch i bomb na lotn[iskach]; 3) przysyłanie meld[unków] odnośnie [do] postępu prac przygotowawczych w org[anizacji] przyjęcia transp[ortów] powietrznych oraz prac związanych z użyciem lotn[ictwa] boj[owego]; 4) zmont[owanie] w terenie sieci łączn[ości] lotniczej. W drugiej fazie w momencie rozpoczęcia powstania. Lotn[ictwo] powinno dysp[onować] własną bezpośrednią siecią łączn[ości] radiowej między d[łowód]cą lotn[ictwa] w kraju a d[łowód]cą kierującym transp[ortami] wsparcia powstania z baz zewn[ętrznych]. Łączn[ość] ta powinna być podzielona na dwie części – sieć nawigac[yjno-] transportową – sieć dowodz[enia] i zaopatrzenia. Sprzęt potrzebny dla uruchom[ienia] sieci łączn[ości] nawigacyjnej musi być zainstal[owany] w terenie w czasie konspiracji, a praca jego rozpocznie się w momencie wdrożenia pierwszego transp[ortu] powietrznego do kraju na dużą skalę.

Wojska spadochronowe. Sprzęt dla wzmocnienia sieci dowodzenia zostanie przywieziony wraz z obsługą pierwszym transp[ortem] wiozącym pers[one]l lotnictwa.

Sieć dozoru lotniczego. Skutecz[ność] pracy lotn[ictwa] myśl[iwskiego] uzależniona jest od wiad[omości] o działalności i ruchach lotn[ictwa] n[ie]p[rzyjacie]la.

Przyjęta została tu pewna koncepcja stworzenia w okresie konsp[iracji] sieci dozoru lotniczego obejmującej pierścieniem wybrane do akcji węzły lotnisk. Chodzi o sprawdzenie na miejscu warunków realizacji tej koncepcji i wypowiedzenie się o niej. Zdajemy sobie sprawę, że sieć dozoru lotniczego wymagać będzie dużej ilości posterunków dozoru i dobrego radiowego ich powiązania.

Nasze możliwości ograniczają się do przygot[owania] i wysyłki w okresie konsp[iracji] około 126 radiostacji i po jednym instr[uktorze] na stację, z tym że reszta obsługi zostanie wyszkolona na miejscu w kraju. Składnice dozoru zostaną uruchom[ione] na lotniskach zgrupowań myśl[iwskich] natychmiast po przybyciu jednostek myśl[iwskich] na teren kraju i przy pomocy sprzętu przywiezionego równocześnie z tymi jednostkami. Przygot[owanie] personelu pomocniczego i sprzętu transportowego. Jednostki lotnictwa przybywać będą do kraju jedynie z najbardziej niezbędną kadrą specjalistów i fachowców, wobec tego jest rzeczą konieczną przygot[owanie] z góry pewnej ilości pomocników i rąk roboczych na każdym lotnisku węzła. Przypuszczalne ilości przedstawiają się następująco: na lotnisko dla zgrupowania myśl[iwskiego] 2 dywizjony potrzeba około 260 ludzi – na lotnisko dla dywizjonu bomb[owego] potrzeba ok 200 ludzi – na lotnisko dla lotn[ictwa] transp[ortowego] potrzeba około 120 ludzi. W ilości te nie wchodzi pers[one]l potrzebny do rozdziału broni i amunicji oraz personel administracyjny. Pożądane jest, aby pers[one]l pomocniczy dla lotnictwa miał ogólne wiadomości o sprzęcie lotniczym i składał się z monterów, ślusarzy, elektryków i specjalistów radia.

Wskazany jest również przygot[owanie] możliwie dużej ilości środków transp[ortowych] dla lotnictwa. Potrzeba: na lotnisko dla zgrupowania myśl[iwskiego] – 5 sam[ochodów] osob[owych], 14 sam[ochodów] cięż[arowych], 8 motocykli.

– na lotn[isko] dla dywizjonu bomb[owego] – 4 sam[ochody] osob[owe], 20 sam[ochodów] cięż[arowych], 4 motocykle.

– na lotn[isko] transportowe 4 sam[ochody] osob[owe], 20 sam[ochodów] cięż[arowych], 4 motocykle.

1. Dla orientacji podaję projekt rozwiązania sieci dozoru lotniczego (zał. do zadań dla Rudego 4213) 1) miejsca postoju posterunków a) okręgowe zbiornice meldunkowe: Warszawa, Łódź, Radom, Kraków; b) posterunki 1. linii dozoru: 01 Błęź, 02 Szreńsk, 03 Mława, 04 Dzierżgów, 05 Chorzele, 06 Porciaki, 07 Kadzidła, 08 Miostkowo, 09 Łomża, 10 Zambrów, 11 Czyżewo, 12 Ciechno, 13 Drohiczyn, 14 Josice,

15 Międzyrzec, 16 Radzyń, 17 Kock, 18 Lubartów, 19 Lublin, 20 Bychawa, 21 Szastarka, 22 Żaklików, 23 Rozwadów, 24 Stale, 25 Baranów, 26 Mielec, 27 Dębica, 28 Brzostek, 29 Jasło, 30 Gorlice, 31 Szczucin, 32 Nowskorczyn, 33 Busko, 34 Pińczów, 35 Jędrzejów, 36 Włoszczowa, oprócz normalnego post[erunku] jest druga radiostacja jako pośrednicząca pomiędzy zbiornicami Krakowa, Radomia i Łodzi 37 Koniecpol, 38 Jajów, 39 Częstochowa, 40 Kłobuck, 45 Krzepice, 42 Praszka, 43 Bolesławiec, 44 Mikorzyn, 45 Namysłów, 46 Kalisz, 47 Grodzice, 48 Golina, 49 Słezin, 50 Piotrków Kujawski, 51 Osieczyna, 52 Włocławek, 53 Dobrzyń, 54 Płock, 55 Bożewo, 56 Sierpc.

c) Posterunki 2. linii dozoru: 60 Wyszogród, 61 Płońsk, 62 Nowe Miasto, 63 Strzębocin, 64 Pułtusk, 65 Wyszaków, 66 Katy, 67 Kałuszyn, 68 Latowicz, 69 Garwolin, 70 Sobolew, 71 Dęblin, 72 Puławy, 73 Karczmiska, 74 Józefów, 75 Ożarów, 76 Opatów, 77 Łagów, 78 Gorzkowice, 79 Łękiński, 80 Szczerców, 81 Wodawa, 82 Sieradz, 83 Jeziorsko, 84 Tniejów, 85 Graszów, 86 Kutno, 87 Żychlin, 88 Sanniki, 89 Nowy Sącz, 90 Łącko, 91 Nowy Targ, 92 Jabłońska, 93 Zawoja, 94 Żywiec, 95 Bielsko, 96 Oświęcim, 97 Katowice, 99 Zawiercie.

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, 1114/11, k. 546–557, mps⁶.

⁶ Analogiczny dokument znajduje się w: CAW, II.52.615, k. 302–304; AAN, 203/I-27, k. 129–136.

1942 październik 7, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Obejmowanie siecią wywiadowczą AK części Rzeszy i Austrii

Radiogram nr 967

Od Wanda 6¹

Dnia 7 października 1942 r.

O. VI, L.dz. 4776/42

Przyjęty 9 listopada 1942 [r.] godz. 18.30

Odczyt[any] 10 listopada 1942 [r. godz.] 16.10

Na 3688² –

1. Własną siecią wywiadowczą staramy się objąć ważniejsze punkty wybrzeża od Hamburga na wschód oraz rejon przemysłowy Berlina, Saksonii, Śląska, Sudetów i Austrii. Sieć tę mozolnie rozbudowuję. Największą przeszkodą w jej rozwoju jest brak kierowniczo wykwalifikowanych ludzi do obsadzenia terenu. Prosiłem o nich Centralę przed rokiem. Przysłani dotychczas b[ardzo] dobrzy, ale bez praktycznego doświadczenia wywiadowczego wymaganiom tej sieci jeszcze nie odpowiadają. Jeśli stać was na dublowanie naszych placówek to raczej przyslijcie^a ludzi na zasilenie istniejącej już sieci. Dublowanie [sieci]^b na tych terenach uważam za niewskazane. Motyw szybkiej łączności bezpośredniej na centralę uważam za fikcję, bo uruchomienie radia jest prawie niemożliwe, a szlaki łączności naziemnej jako II Centrali nawet z nami zawodzą choć wychodzimy z meldunkami bardzo daleko. Proszę o ludzi z następującymi kwalifikacjami: doświadczeni wywiadowczo, zdyscyplinowani, zimna krew, obrotność, gotowość do przestawienia się na prymitywne warunki życia i działanie małymi środkami pieniężnymi, znajomość języka niemieckiego. Ludzie wygodni, przesadnie ostrożni, umiejący pracować tylko pieniędzmi^c, traktujący służbę w kraju jako środek połączenia się z rodziną wykluczeni.

Kalina 828 – c[iąg] d[alszy] n[astąpi]

7 X [19]42 [r.]

Radiogram nr 968

Od Wanda 6

Przyjęty 9 listopada 1942 [r.] godz. 19.00

Odczyt[any] 10 listopada 1942 [r. godz.] 16.00

Ciąg dalszy [nr] 828 –

2. Zachodnich terenów Rzeszy nie obejmujemy i nie będziemy się tam rozbudowywać. Słuszniej więc, aby tam skierował wysiłek Oddz[iału] II Szt[abu] NW. Mogę pośredniczyć w wysyłce waszych ludzi na tereny.

^a W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN: przygotujcie.

^b Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/13, k. 394).

^c W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN: brać tylko pieniądze i.

¹ Jedna z radiostacji KG AK.

² Projekt uruchomienia placówki wywiadowczej na terenie Niemiec, nadany do gen. Roweckiego 10 IX 1942 r. (wg dziennika podawczego).

3. Penetrację na Czechy rozwijam, bazując się na Śląsku. Jeśli Oddz[iał] II NW ma możliwości zabazowania się w Pradze i wykorzystania ewentualnie łączności bezpośredniej z nią to równoległa praca dwu sieci byłaby [na tym terenie^d] możliwa.

4. Na Budapeszt i Bukareszt nie wychodzimy przejazd, ludzi centrali możemy ułatwić, zabazowania ich tam nie zrobimy.

Kalina 828 – 5 X [19]42 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.7.4.1, k. 11–12 (A_361, k. 17–18), mps³.

^d *Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/13, k. 398).*

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 203–204 (KOL_063_0077, k. 207–208). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/13, k. 394–395, 398; AAN, 203/I-22, k. 101–102.

1942 październik 9, Londyn – Ambasador Bogomołow do kierownika MSZ: Odpowiedź na notę w sprawie bombardowań Warszawy

Tłumaczenie noty sowieckiej¹

[Ambasada ZSRR]
9 Palace Green, Kensington,
października^a 1942 r.
Nr 118-b

O. VI, L.dz. 4354/42
Londyn, dnia 17 października 1942 r.

Panie Ministrze²,

W odpowiedzi na notę Pana z dnia 4 września bieżącego roku, mam zaszczyt zakomunikować, co następuje:

1. Rząd Sowiecki nie może zgodzić się z Pańskim przypuszczeniem o nieskuteczności bombardowania przez awiację sowiecką niemieckich obiektów wojennych w Warszawie, gdyż według informacji sowieckich władz wojskowych bombardowania te były całkowicie skuteczne.

2. Rząd Sowiecki nie może również zgodzić się z twierdzeniem Rządu Polskiego, jakoby ofiary wśród mieszkańców Warszawy wskutek bombardowań, dokonanych przez awiację sowiecką, mogły wywołać wśród mieszkańców niewłaściwe wyobrażenie o celach i zadaniach tych bombardowań. Takie przypuszczenie jest niesłuszne, gdyż powinno być jasnym, że bombardowanie przez awiację sowiecką niemieckich obiektów wojskowych w Warszawie, jak i w innych miastach okupowanych przez Niemców, nie tylko powoduje dotkliwe ciosy dla wojennych przedsięwzięć niemieckich, rezerwowych baz niemieckich oraz dla komunikacyjnych linii armii niemieckiej, lecz także podrywa prestige siły wojennej Niemiec i wzmacnia wśród podbitego przez Niemców społeczeństwa krajów okupowanych przekonanie o zbliżaniu się klęski hitlerowców i oswobodzenia ziemi rodzimej z niewoli niemieckiej.

Co się tyczy propozycji Rządu Polskiego, związanych z operacjami awiacji sowieckiej nad terytorium polskim okupowany przez Niemców, to Rząd Sowiecki gotów jest udzielić wskazówek swoim organom wojskowym co do zużytkowania informacji, mogącej być przedłożoną przez polskie organy wojskowe w interesach jeszcze większej skuteczności możliwych bombardowań niemieckich obiektów wojennych w Warszawie.

Proszę przyjąć zapewnienia mego wysokiego poważania.

Posel ZSRR przy Rządzie Polskim
A. Bogomołow

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.5, k. 89 (A_561, k. 96), mps³.

^a Brak daty dziennej. Na marginesie odręczna adnotacja: p. Min. Morawski. Nota przysłała dnia 12/X.

¹ Zob. dok. nr 514.

² Edward Raczyński (1891–1993), dyplomata, w latach 1934–1945 ambasador RP w Londynie, 1941–1943 równocześnie kierownik MSZ, 1979–1986 prezydent RP w Londynie (*W sojusznicy Londynie. Dziennik ambasadora Edwarda Raczyńskiego 1939–1945*, Londyn 1960; K. Kania, *Edward Bernard Raczyński 1891–1993, dyplomata i polityk*, Warszawa 2014).

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 39 (KOL_063_0075, k. 41). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.9.2.1.1.1, k. 44–45 (A_381, k. 46–47). Dokument według innego egzemplarza został opublikowany w: S. Stroński, *Polityka rządu polskiego na uchodźstwie w latach 1939–1942*, t. 3..., s. 517–518 – tu data: 9 X 1942 r.

1942 październik 15, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Akcja „N” w ostatnim kwartale – wyniki – wydawnictwa periodyczne i okolicznościowe

Pocztą Kaliny¹
Zaszyfrowano 15 października 1942 r.

O. VI, L.dz. 1439/43
Odczytano 23 marca 1943 r.

Meldunek nr 155

Sprawozdanie specjalne „N” za okres od 1 VII do 30 IX 1942 r.

Uwagi ogólne: W okresie sprawozdawczym akcja „N” napotykała na szczególne trudności spowodowane licznymi rewizjami bagaży i osób na dworcach i w pociągach, łapankami i represjami, i egzekucjami publicznymi (Kraków, Śląsk) oraz aresztowaniami w środowiskach najbardziej patriotycznej części społeczeństwa. Na skutek tego trzeba było wzmocnić szczególnie czujność przede wszystkim w czasie transportu oraz na terenach najbardziej zagrożonych lub dotkniętych prześladowaniami. Do tych niepomyślnych zjawisk dołączyły się aresztowania wśród zespołu pracowników „N” zarówno w Centrali (szef działu redakcyjnego² oraz kurier), jak i w terenie (kierownik komórki „N” w Częstochowie, łącznik w Lublińcu, tajemnicze zniknięcie innego kierownika komórki terenowej w Radomskim itd.).

Na szczęście aresztowania, dzięki dzielnej postawie aresztowanych, nie pociągnęły dalszych wysp, co umożliwiło utrzymanie ciągłości pracy, a nawet jej pogłębienie i rozszerzenie na nowe tereny. Należy w ogóle podkreślić dzielną postawę pracowników „N”, którzy mimo ciężkich warunków pracy ofiarnie wypełniali swe obowiązki; dzięki tej postawie osiągnięto wiele sukcesów. Do ważniejszych osiągnięć należy utworzenie nowych placówek „N” w Toruniu, Poznaniu i na Śląsku z możliwościami wysyłania bibuły „N” na terytorium właściwej Rzeszy (przede wszystkim do Berlina, Heidelbergu itd.) oraz utworzenie nowych punktów oparcia na wschodzie, szczególnie na Ukrainie sowieckiej (Płoskirów, Połonne). Zapewniono sobie również przerzut bibuły na Czechy. Opanowano jednocześnie drogi przerzutowe przez granicę poza teren GG, czym zapewniono komórkom terenowym stałą dostawę odpowiedniego materiału.

W okresie sprawozdawczym opracowano dwa stałe czasopisma periodyczne, będące kontynuacją czasopism z poprzedniego okresu („Frontkämpfer”, „Durchbruch”), wy-

¹ Meldunek ten wysłany był dwukrotnie: 23 XI 1942 pocztą nr 12.B/XI do Wery – Centrala 14 XII 1942 r. pokwitowała odbiór (szyfry do tego meldunku przekazano osobno radiem do Centrali); oraz pocztą nr 20F/XII dnia 24 XII 1942 r. przez Andrzeja Lipkowskiego („Arus”) na Walerianę – do Centrali dotarła tylko część poczty, a część wpadła w Walerianie.

² Jan Kawczyński (1909–1946) („Notecki”), ppor., dziennikarz, absolwent Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego (1934); do 1939 r. korespondent „Kuriera Warszawskiego” w Rzymie oraz w Paryżu; ochotnik w Armii Polskiej we Francji, szkolenie w obozie w Coëtquidan, w 1940 r. żołnierz w kampanii francuskiej, ranny, w niewoli niemieckiej w stalagu w Salzgitter, zbiegł w 1941 r.; w Warszawie; od 1941 r. kierownik Działu III (redakcyjnego, tzw. Centralna Redakcja) Wydziału „N” BIP KG ZWZ-AK; aresztowany 13 VII 1942 r., osadzony na Pawiaku, od września 1942 r. w KL Auschwitz, od października 1944 r. w KL Flossenbürg, do 9 V 1945 r. w podobozie Leitmeritz; po wojnie w Polsce, pracownik Polskiego Radia, wskutek nabytej w obozach gruźlicy leczyl się sanatoryjnie. Odznaczony Krzyżem Walecznych (S. Sierotwiński, *Kawczyński Jan* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 12..., s. 240–241; J. Dębski, *Kadra dowódcza SZP-ZWZ-AK...*, s. 315–316).

dawano jako pisma periodyczne „Klabautermann” oraz specjalne pismo dla Niemców w GG pod tytułem „Merkblatt für die Deutsche in Osten”, wydano również szereg nowych ulotek nawiązujących do aktualnych wydarzeń, względnie do intryg i problemów poruszonych w poprzednim okresie. Wypuszczono ponadto ozdobną broszurę z wyjątkami mów Hitlera w ten sposób zestawionymi, że kompromitują Führera. Dzięki tej różnaitości druków, dostosowanej do mentalności różnych środowisk niemieckich, propaganda „N” trafiała skuteczniej do przekonania Niemców. Można to było osiągnąć i dzięki temu, iż kolportaż był bardziej sprawny i wszechstronny i metody jego stale ulepszone. Główny nacisk położono w nim na usługę linii kolejowych, a to celem oddziaływania na transporty wojska idącego, względnie wracającego z frontu, jak również celem podrzucania bibuły do transportów ze sprzętem lub materiałem wojskowym, dzięki czemu mogła ona docierać w głąb Rzeszy i daleko na front, dostając się do rąk żołnierzy lub robotników niemieckich w chwili wyładowywania wagonów. Liczba ludzi stale zatrudnionych przy pracach „N” wynosiła ponad 700.

[...]

W okresie sprawozdawczym wydano 18 rozmaitych druków, w tym periodycznych: 3 numery pisma żołnierskiego „Der Frontkämpfer”, 2 numery socjaldemokratycznego „Durchbruch”^a, 4 numery czasopisma przeznaczonego dla Niemców w GG pt. „Merkblatt für die Deutschen im Osten”, (3 numery powielane) i jako kontrakcję Westblattu drukowane pt. „Ostwache” oraz wydano dwa numery czasopisma satyrycznego pt. „Klabautermann”^b. Do rzędu druków nieperiodycznych należały następujące ulotki:

1. „Die zehn Gebote des Nationalsozialistischen Frontkämpfers”, wydany rzekomo przez NSDAP. Celem tej ulotki jest budzenie nieufności armii w stosunku do NSDAP i SS.

2. Merkblatt für alle Wehrmachtmaenner, Anweisungen zur Bekaempfung von Freischaelern, wydawany rzekomo przez OKW celem ostrzeżenia przed partyzantami, a w gruncie rzeczy celem wywołania zgrozy i przerażenia.

3. Ulotka opozycyjna podpisana przez Der Deutsche Demokratenbund wskazuje na niemożność wygrania wojny i wzywa do obalenia Hitlera i zawarcia pokoju kompromisowego.

4. Ulotka Hessa podpisana przez NSDAP Der Erneuerungsbewegung, stwarzająca, jak poprzednie, pozory rozłamu partii narodowo-socjalistycznej, nawołuje do usunięcia Hitlera i zawarcia porozumienia z Anglią i Ameryką. W ulotce rzucono ponadto hasło tworzenia własnych komórek partyjnych.

5. Offener Brief eines alten Frontsoldaten an Herrn Gen. Feldmarschall von Bock³, pochodzący rzekomo z kół patriotycznej partii antyhitlerowskiej, a wzywający Bocka do położenia kresu swadom w NSDAP, ma na celu podważenie zaufania względnie pogłębienia nieufności partii do tego generała.

6. Ulotka obrazkowa przedstawiająca na jednej stronie Hitlera z zawiązanymi oczyma, jako najwyższego sędziego narodu niemieckiego, a z drugiej ośmieszająca ład hitlerowski; ma na celu dalsze wykipiwanie Führera i jego rządu.

^a W dokumencie: Der Bruch – poprawione przez redakcję pierwszego wydania.

^b W dokumencie: Kabauterman – poprawione przez redakcję pierwszego wydania.

³ Fedor von Bock (1880–1945), niemiecki marszałek polny, od 1935 r. dowódca Grupy Armii, dowodził w inwazji na Polskę w 1939 r., Francję w 1940 r. oraz Związek Sowiecki w 1941 r., zwolniony z dowództwa Grupy Armii Centrum w grudniu 1941 r., następnie dowodził Grupą Armii B, zwolniony w lipcu 1942 r., zginął 4 V 1945 r.

Ozdobna broszura pod tytułem [Der groeste Luegner der Weit^c] obejmująca 16 stron druku, zawiera cytaty z Mein Kampf i mów Hitlera w ten sposób zestawione, że jedna przeczy drugiej. Na okładce znajduje się karykatura Churchilla celem zainteresowania żołnierzy i wywołania w pierwszej chwili wrażenia, że druk pochodzi od Niemców, w tekście umieszczono kilka karykatur ośmieszających Hitlera (modlący się, przemawiający).

[...]

Kalina 3 X [19]42 [r.]^d

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.6.3.1, k. 45–50 (A_328, k. 49–54), mps⁴.

^c W tekście dokumentu pozostawiono wolne miejsce na tytuł – został on uzupełniony przez redakcję pierwszego wydania.

^d Data wpisana odręcznie.

⁴ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.515, k. 60–65; AIPN, 1114/ 14, k. 524–531. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 69–75. Dokument w całości (według egzemplarza z kolekcji T. Żenczykowskiego) został opublikowany w: *Akcja dywersyjna „N”*..., s. 74–80.

1942 październik 19, Londyn – Centrala do gen. Roweckiego: Uznanie władz angielskich dla wywiadu AK

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 4369/Tj.42

M.p., 19 X 1942 [r.]

Kalina

Przesyłam w dosłownym tłumaczeniu ocenę angielskiego Ministerstwa Lotnictwa, dotyczącą wykazu samolotów remontowanych w warsztatach Junkersa podanych w meld[unku] mies[ięcznym] 7/42.

„Uważamy te dwa meldunki za najbardziej wartościowe otrzymane w ostatnim okresie czasu. Są one niezmiernie ścisłe i zawierają kilka nowych wiadomości wartych opracowania. Winszujemy. Mamy nadzieję otrzymać więcej takich meldunków, z prośbą, aby w przyszłości dokładne daty i okres trwania napraw były podawane.

Będziemy zobowiązani za przekazanie autorom tych meldunków wyrazów uznania i wdzięczności w naszym imieniu za dostarczanie tak pożytecznych informacji”.^a

Rawa 4369

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.3.6.2.2, k. 307 (A_150, k. 334), mps¹.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 792; Zaszyfrowano dn. 20/10 1942; Nadano dn. 20/10 1942, M[itkiewicz].

¹ Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: CAW, II.52.615, k. 101; AIPN, 1114/11, k. 643; AAN, 2/1326, I/11, k. 1 – tu jako: nr 4369 z dn. 19/21 X [19]42 r.

Nr 534 [Nr 346]

1942 październik 20, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Przeprowadzenie akcji dywersyjnej („Wieniec”) na sześciu liniach kolejowych pod Warszawą

Radiogram nr 938/M

Od Wanda 7

O. VI, L.dz. 4446/42

Dnia 20 października 1942 r.

Przyjęty 21 października [19]42 [r.] godz. 18.50

Odczyt[any] 22 października [19]42 [r. godz] 16.40

Specjalny meldunek dywersyjny nr 1^a

W związku z moimi depeszami 581^b, 582^c i waszą odpowiedzią z dnia 5 VIII – 2985^d zarządziłem próbne jednoczesne przerwanie 7^e linii kolejowych wyprowadzających z Wacławki¹. Zadanie wykonano 8 X na 6 liniach. Patrole dywersyjne (w tym dwa kobiece) wykonały zadania bojowe po raz pierwszy, w sposób zadowalający. Zniszczenie torów naprawiono w 6–11 godzin. Podejrzenia zostały skierowane na PPR i komunistów.

Kalina 869

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.1.1, k. 137 (A_381, k. 141), mps².

^a Powyżej odręczna adnotacja: Bryg. Gubbins. Przesyłam odpis depeszy z dn. 20 X otrzymanej z Kraju dnia 22 X [19]42 [r.]. Odpis depeszy, bez ostatniego zdania, został wysłany do bryg. Gubbinsa 29 X 1942 r. – SPP, t. A.3.9.2.1.1.1, k. 139 (A_381, k. 143).

^b W dokumencie błędnie: 541. Nadpisano odręcznie: 3076. Zob. dok. nr 486.

^c Nadpisano odręcznie: 3085. Zob. dok. nr 489.

^d Pomyłka w szyfrowaniu. Nadpisano odręcznie: 3085. Zob. dok. nr 495.

^e W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN : 4.

¹ Kryptonim Warszawy.

² Fotokopia dokumentu (bez ostatniego zdania) znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 80 (KOL_063_0078, k. 82). Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/13, k. 474. Inny egzemplarz depeszy znajduje się w: AAN, 203/I-22, k. 121.

1942 październik 21, Londyn – Płk Protasewicz do SOE: Uwagi na temat partyzantki

Secret

**Polish General Staff,
VIth Bureau,
Rubens Hotel, S.W.1.**

21 X 1942 [r.]
No. 3997

Na pismo HBP/PD.1732 z dnia 22 IX przesyłam następujące uwagi na temat partyzantki, zestawione z fragmentarycznych informacji otrzymanych w różnych raportach z Kraju.

Ad 1. Napady partyzantów na dowództwa niemieckie miały niejednokrotnie miejsce w Polsce, zwłaszcza w początkowym okresie wojny. Obecnie, na terenie Polski, ten rodzaj partyzantki nie opłaca się, gdyż kwaterujące tam niemieckie sztaby wojskowe są nieważnymi dowództwami terytorialnymi (Ortskommandanturen), których zlikwidowanie nie daje wielkich korzyści z punktu widzenia wojny.

Wszystkie dowództwa terytorialne wyższego szczebla, jak

- Dowództwo Obert-Ost w Spale,
- Oberfeldkommandanturen (Warszawa, Kielce, Lublin, Kraków, Lwów),
- Dowództwa Inf[anterie] Divisionen z[ur] b[esonderen] v[erwendung]¹ Łódź i Baranowicze,
- Dowództwo Wehrkreiskommando Poznań

są zakwaterowane w niemieckich dzielnicach miast umocnionych do obrony i silnie strzeżone przez liczne ba[tali]ony wojska, SS i policji. Dowództwo Ober-Ost w Spale jest ponadto ubezpieczone przez wysiedlenie ludności w promieniu kilkunastu kilometrów i zabronienie wszelkiego ruchu dla osób cywilnych, a nawet wojskowych nieposiadających specjalnych przepustek.

W wojnie z Niemcami napady partyzanckie na dowództwa opłacają się – ze względu na represje – jedynie na obszarach wyludnionych, o słabej sieci dróg, silnie zalesionych, górskich lub bagnistych, przy czym mogą mieć na celu:

- a) zlikwidowanie sztabu,
- b) nękanie.

Ad a) Działanie partyzanckie dla zlikwidowania sztabu w zasadzie musi być akcją starannie przygotowaną (improwizacja jest wyjątkiem).

Przygotowanie akcji wymaga przede wszystkim rozpoznania przedmiotu działania.

Chodzi o uzyskanie wiadomości o:

- składzie sztabu, rozmieszczeniu personelu za dnia i w nocy,
- ubezpieczeniu sztabu w dzień i w nocy; sile i uzbrojeniu oddziału ubezpieczającego, ilości i sile placówek, względnie wart wewnętrznych, posterunków, służbie patroli łącznikowych i rontów w nocy, rozmieszczeniu oddziałów pogotowia,

¹ Dowództwa dywizji piechoty do specjalnego zastosowania.

- kierunkach dojścia strzeżonych silniej i słabiej, możliwości skrytego przeniknięcia w rejon rozmieszczenia sztabu przeciwnika,
- możliwości zaskoczenia,
- kierunkach przebiegu linii telefonicznych ze sztabu,
- drogach skrytego dojścia do podstaw wyjściowych do działania,
- warunkach terenowych ubezpieczenia akcji,
- drogach wycofania się po przeprowadzeniu akcji, względnie w wypadku jej nieudania się.

Im kompletniejsze dane o przedmiocie działania uda się zebrać, tym łatwiejsze będzie ustalenie planu akcji i jej przeprowadzenie. Z drugiej strony brak pełnych wiadomości nie powinien wstrzymywać lub odraczać napadu.

Siła i skład oddziału partyzanckiego wykonującego napad musi być dostosowana do każdego poszczególnego wypadku. Rzadko będzie przekraczać liczbowo ramy kompanii.

Im mniejszy oddział partyzancki, tym łatwiejsze przeprowadzenie działania.

Dlatego koniecznym jest oparcie akcji nie na sile oddziału, lecz na jak najpełniejszym zaskoczeniu przeciwnika.

Dla uzyskania zaskoczenia należy wykorzystać wszelkie możliwości i sposoby.

W tym celu dla akcji nie w ciemnościach używanie mundurów nieprzyjaciela względnie ubrań miejscowej ludności przynajmniej dla części oddziału jest bardzo wskazane.

Bardzo celowym jest również wykorzystanie innych masek, jak: podszycie się jako partia robotników, grupa kobiet itp.

Uzbrojenie oddziału musi być lekkie: pistolety maszynowe, pistolety, zaczepne granaty ręczne, materiał saperski niezbędny do przeprowadzenia zniszczeń stałych urządzeń nieprzyjaciela, nożyce do cięcia drutu, rakiety sygnalizacyjne. Wyposażenie w amunicję bogate na całą przewidywaną akcję.

Zadania poszczególnych grup partyzantów wykonujących napad powinny być ściśle sprecyzowane. Nie mogą jednak krępować wykonawców, którzy w czasie działania muszą wykazać jak najwięcej inicjatywy w pomaganiu sąsiadom i likwidowaniu przeciwnika, pamiętając, że w im krótszym czasie cel zostanie osiągnięty, tym więcej czasu będzie na swobodne wycofanie się.

W związku z tym, dla uniknięcia nieporozumień zwłaszcza w nocy, bardzo ważne jest ustalenie sygnałów wskazujących obecność grupy partyzantów.

Najodpowiedniejszą porą dla przeprowadzenia akcji jest noc.

Działanie poszczególnych grup partyzantów musi być zgrane w czasie. Początek akcji o wyznaczonej godzinie.

Uzależnienie rozpoczęcia napadu od wystąpienia jednej z grup lub na sygnał jest szkodliwe, gdyż sprowadza zazwyczaj zwłokę, która powoduje nieudanie się napadu.

Jeśli walka jednej z grup przez przypadek zostanie rozpoczęta przed wyznaczoną godziną, wszystkie inne grupy muszą rozpocząć akcję natychmiast, bez względu na nieukończenie przygotowań.

Grupy, które nie mogą rozpocząć napadu z powodu niedojścia do rejonu wyjściowego, w najgorszym razie nie wezmą udziału w napadzie.

Napadnięty sztab ma być zlikwidowany, jeńców brać nie należy.

Należy zabrać: wszelkie znalezione dokumenty nieprzyjaciela (również dokumenty osobiste ludzi), potrzebny sprzęt uzbrojenia, wyposażenia i zaopatrzenia.

Urządzenia stałe sztabu i sprzęt, który nie może być zabrany, ma być zniszczony.

Rannych partyzantów należy zabrać, przy zabitych, o ile nie mogą być ukryci, nie należy zostawiać przedmiotów, które by ułatwiły nieprzyjacielowi obławę.

Równoczesne wykonanie napadu na kilka sąsiadujących ze sobą sztabów nieprzyjaciela zwiększa bardzo silnie wyniki akcji i rozprasza wysiłki przeciwdziałania.

Wycofanie po przeprowadzeniu napadu na umówiony sygnał, różnymi drogami. Konieczne jest staranne zacieranie śladów na drogach rzeczywistego wycofania się oraz stwarzanie śladów na kierunkach fałszywych. To ostatnie winny wykonywać drobne patrole partyzantów niebiorące udziału w walce.

Jako ostatnie winny się wycofywać grupy ubezpieczające napad.

Po wycofaniu się jest bardzo wskazane „zaszycie się” grup partyzantów na czas obławy w dobrych i trudno dostępnych kryjówkach oraz skoncentrowanie wysiłków na śledzenie poruszeń oddziałów nieprzyjaciela i unikaniu z nimi starć.

Śledzenie ruchów nieprzyjaciela najlepiej wykonuje ludność miejscowa, komunikując sprostżenia prostymi znakami umówionymi niebudzącymi podejrzeń (np.: określone zajęcia gospodarcze normalne dla danej okolicy i pory roku, jak piłowanie drzewa w ustalonym miejscu, paszenie bydła, wywożenie nawozu, oranie, pranie bielizny w rzece lub stawie itp. Dymy z kominów są stosowane często, lecz budzą podejrzenia nieprzyjaciela).

Zabrane nieprzyjacielowi dokumenty należy jak najszybciej dostarczyć wyższemu dowództwu obszaru partyzantki.

Ad b) Nękanie sztabów nieprzyjaciela polega głównie na ostrzeliwaniu rejonów zakwaterowania sztabu przez drobne ruchliwe patrole partyzantów w dzień z dużej, a w ciemnościach z małej odległości.

Zasadniczo ostrzeliwanie należy przeprowadzać z lekkiej broni maszynowej.

Wyjątkowo, w korzystnych warunkach, oddanie kilku strzałów ze zdobytych lekkich moździerzy piechoty na rejon zakwaterowania sztabu nieprzyjaciela wywołuje duże skutki moralne.

Możliwości nękania sztabu nieprzyjaciela są bardzo duże, zależą od terenu oraz pomysowości i śmiałości partyzantów.

Do skutecznych sposobów na przykład należy: likwidowanie czujek, gońców, małych patroli, wykonywanie wszelkiego rodzaju pułapek w rejonie zakwaterowania sztabu itp.

Częste zmienianie sposobu nękania jest najskuteczniejsze, a także konieczne z punktu widzenia bezpieczeństwa wykonawców.

Siła patroli nękających – kilku ludzi. Patrole powinny pracować na zmianę.

Uzbrojenie patroli – lekkie, dostosowane do zadania.

Patrole muszą przebywać w trudno dostępnych kryjówkach, dość odległych od przedmiotu nękania.

Zależnie od warunków terenu i pory roku, patrole winny być wyposażone w szybkie środki lokomocji, jak: rowery, narty lub konie używane pod wierzch.

Przed wyruszeniem i w czasie marszu patrol musi być informowany o poruszeniach przeciwnika przez służbę dozorowania w sposób podany poprzednio.

Zadanie patrolu powinno być sprecyzowane ogólnie. Wykonanie należy pozostawić inicjatywie dowódcy patrolu.

Dowódca patrolu winien mieć prawo zmiany zadania, o ile stwierdzi, że akcja innego rodzaju da większe korzyści z punktu widzenia nękania przeciwnika. W związku z tym wybór odpowiedzialnych ludzi na dowódców patroli ma duże znaczenie.

Patrol ma iść skrycie, ubezpieczony, unikając za wszelką cenę spotkania z nieprzyjacielem.

Najbardziej niebezpieczne dla patrolu są przygotowane zasadzki.

Po wykonaniu zadania patrol winien przede wszystkim zniknąć, a następnie wycofać się skrycie, zacierając za sobą ślady.

Zebrane informacje o nieprzyjacielu dowódca patrolu musi przekazać jak najszybciej przełożonemu dowódcy.

Napady na transporty samochodowe.

Celem napadu na kolumnę transportową w ruchu może być:

- 1) zniszczenie części transportowanego materiału lub sprzętu;
- 2) zadanie strat nieprzyjacielowi w ludziach i
- 3) nękanie, i opóźnianie ruchu kolumny.

Napad prawie zawsze będzie wykonywany z zasadzki.

Przygotowanie zasadzki musi poprzedzić szczegółowe rozpoznanie.

Chodzi o zebranie wiadomości:

- o terenie otaczającym drogę i możliwościach przygotowania zasadzki,
- o rozmieszczeniu policyjnych oddziałów nieprzyjaciela zapewniających bezpieczeństwo w okolicy, w szczególności na odcinku drogi, gdzie ma być przeprowadzony napad.

- o natężeniu ruchu kolumn transportowych i rodzaju transportu (wojsko, sprzęt, materiał zaopatrzenia),

- o drogach dojścia do rejonu zasadzki,

- o warunkach ubezpieczenia akcji,

- o drogach skrytego wycofania się po wykonaniu zadania.

Siły oddziału wykonującego napad są zależne od zadania, zasadniczo rzadko przekraczają ramy plutonu.

Uzbrojenie lekkie (pistolety maszynowe, rkm, pistolety i granaty ręczne, materiał potrzebny do zniszczenia pojazdów nieprzyjaciela, rakiety sygnalizacyjne).

Napad – jak każda zasadzka – musi być oparty na zaskoczeniu. Dla uzyskania większego zaskoczenia często będzie wskazane przepuszczenie czołowej kolumny, zazwyczaj więcej zwracającej uwagi na ubezpieczenie.

Ze względu na trudny do przewidzenia ruch na drodze akcja musi mieć charakter błyskawiczny.

Jeśli napad ma być wykonany na kolumnę wojska w ruchu, przyjmie on formę gwałtownego napadu ogniowego na najbliższą odległość (ogień broni maszynowej i granatów ręcznych).

Gdy zaskoczony oddział nieprzyjaciela ogranie panika, należy jak najszybciej zniszczyć pozostawiony na drodze sprzęt przewożowy i materiał, barykadując im drogę.

Przy napadach na mniejsze kolumny i pojedyncze samochody oraz przy niezbyt silnym ruchu na drodze lepiej jest zatrzymać pojazd lub czoło kolumny, obezwładnić jadących, unikając wywołania alarmu w okolicy, po czym przeprowadzić zniszczenie.

Najdogodniejszą porą wykonania napadu jest późna noc, gdy jadący drzemią.

Jeńców brać nie należy, zabrać natomiast wszelkie znalezione akta.

Przed wycofaniem się jest bardzo wskazane wykonanie na drodze pułapek, a zwłaszcza założenie min, które zdetonuje sam nieprzyjaciel, usuwając zniszczony sprzęt, którym zabarykadowano drogę.

Wycofanie się powinno nastąpić w jak najkrótszym czasie.

Zatarcie śladów, zaszywanie się grupy partyzantów i obserwacja poruszeń nieprzyjaciela ma duże znaczenie.

Nękanie poruszających się kolumn na drogach.

Przy wykonywaniu zadań tego typu obowiązują zasady ogólne podane poprzednio (nękanie sztabów), z tym że należy wykorzystywać w jak najszerszym stopniu najrozsądniejszego rodzaju pułapki na drogach.

Należy się starać zmieniać jak najczęściej metody działania.

Niszczenie składów nieprzyjaciela.

Składy niemieckie są zazwyczaj silnie strzeżone. Dostęp do rejonu składów w dość dużym promieniu wzbroniony.

Niszczenie składu można przeprowadzić dwojako:

a) przez podłożenie ognia, wysadzenie wzgl[ędnie] podłożenie substancji, które zniszczą przechowywany materiał (sabotaż),

b) przez wykonanie napadu, a następnie podpalenie lub wysadzenie składu.

Wykonanie akcji podanej pod a) najlepiej przeprowadzi zatrudniony w składach personel robotniczy lub specjalny patrol, będący w zмовie z wartą.

Przygotowanie polega na podejściu do właściwego człowieka i dostarczeniu mu instrukcji i środków.

Ad b) Wykonanie napadu na skład nieprzyjaciela wymaga przygotowań, według zasad podanych poprzednio w punkcie o przygotowaniu napadu na sztab nieprzyjaciela.

Pamiętać należy, że głównie chodzi o jak najbardziej ciche zlikwidowanie wartowników, a następnie możliwie szybkie przeprowadzenie zniszczenia i wycofania się.

Niszczenie stałych linii telegraficznych.

Niszczenie telefonicznych linii polowych rzadko się opłaca; należy raczej do typu akcji nękającej.

Niezwykle ciężkie warunki komunikacji kolejowej na kontynencie, duża wrażliwość sieci kolejowej na wszelkie zaburzenia w ruchu i brak personelu do naprawy uszkodzeń sprawiają, że przerywanie kolejowej sieci telekomunikacyjnej, zwłaszcza na wschodzie, może spowodować duży chaos w ruchu kolejowym.

Podobnie jak inne działania partyzanckie, przecinanie linii telekomunikacyjnych może mieć miejsce głównie w wyludnionych i zalesionych okolicach. Wykonanie zadań tego rodzaju polega na wycinaniu i usuwaniu przewodów na możliwie dużych odcinkach.

W niektórych wypadkach akcja ta musi być przeprowadzona na większych i niewyludnionych obszarach.

Przygotowanie akcji wymaga rozpoznania.

Chodzi o zebranie informacji:

- o przebiegu stałych linii telegraficznych danego węzła kolejowego,
- o przebiegu linii pocztowych i komunikacji międzymiastowej (nie zapominać o kablach podziemnych).

Całkowite przerwanie łączności drutowej na ruchliwych węzłach kolejowych spowoduje duże zamieszanie w ruchu, jest jednak trudniejsze do przeprowadzenia.

W zasadzie tego typu działanie należy przeprowadzać równocześnie na większym obszarze w chwili zwiększenia ruchu transportów operacyjnych lub materiałowych.

Personel potrzebny do wykonania akcji zależy od ilości kierunków, na których mają być przecięte przewody.

Na jednym kierunku przerwę może wykonać patrol złożony z dwóch do czterech ludzi.

Uzbrojenie patrolu lekkie. Ludzie muszą mieć nożyce do cięcia drutu, wskazane posiadanie środków dla zatarcia śladów przeciw psom policyjnym.

Po wykonaniu zadania patrole mają jak najszybciej zaszyć się w kryjówkach.

Zwalczanie partyzantki przez Niemców.

Dla zwalczania działań partyzanckich we wschodniej części Polski Niemcy używają kombinowanych oddziałów SS, policji i wojska, dowodzonych centralnie obszarami przez dowództwa wojskowe.

Jedno takie dowództwo z generałem na czele stwierdzono w Chełmie.

Ma ono paraliżować działalność partyzantów w rejonie Chełm, Włodawa, Hrubieszów, Krasnystaw, Dorohusk.

Dowództwu podlegają zmotoryzowane kompanie SS, policji, ba[tali]onu Ukraińców, pewna ilość samochodów pancernych i lekkich czołgów. Ponadto dowództwo dysponuje trzema samolotami.

Sieć telefoniczną rozbudowano do wszystkich gmin.

W maju 1942 r. oddziały te przeprowadziły działania przeciw partyzantom w rejonie Chełm, Hrubieszów, Zamość.

W dniu 17 V Niemcy rozrzućili ulotki nakazujące ludności donieść policji do dnia 18 V wszystkie posiadane informacje o grupach partyzantów.

Same działania przeprowadzono w dniach od 26 do 29 V.

Miały one charakter normalnych obław.

Doszło do szeregu starć Niemców z partyzantami, przy czym w niektórych starciach straty niemieckie miały wynosić do kilkudziesięciu zabitych SS i policjantów.

Według ogólnikowych wiadomości podobne starcia partyzantów z Niemcami mają często miejsce na Polesiu i na północno-wschodnich obszarach Polski.

Niemcy używają ponadto następujących metod do zwalczania partyzantki:

Na obszarach wschodniej Polski Niemcy puszczają na wywiad do poszczególnych wsi urobionych przez siebie jeńców sowieckich, którzy mówią, że zbiegli z obozu jeńców i chcą dołączyć do grupy partyzantów. Jeńcy ci zazwyczaj otrzymują pomoc w środkach żywnościowych, noclegu itp. Ponadto otrzymywali niejednokrotnie dane o obecności grup partyzantów. Pomoc ta dawała Niemcom podstawy do akcji represyjnych, aresztowań, rozstrzeliwań ludności i palenia wsi.

W niektórych okolicach wschodniej Polski Niemcy organizują oddziały w sile 20–25 ludzi, dowodzone przez podoficerów niemieckich, lecz złożone częściowo z „urobionych” jeńców sowieckich. Oddziały te są ubrane w ubrania cywilne i w mundury sowieckie. Strój ten ma ułatwić podszyć się tych oddziałów pod grupy polskich partyzantów, zasilonych jeńcami sowieckimi, a przez to umożliwić podejście do ludności i do grup rzeczywistych partyzantów.

Ponadto oddziały te wykonują stałe napady rabunkowe na osiedla w celu wytworzenia sztucznie wrogiego stosunku ludności do partyzantów w ogóle, a przez to ułatwienie ich zwalczania.

Źródło: The National Archives, HS 4/203, brak paginacji, mps.

1942 październik 30, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: O potrzebie alianckiej akcji odwetowej na Niemcach

Pocztą Kaliny przez Werę nr 12.B/XI
Zaszyfrowano: 30 X 1942 [r.]

O. VI, L.dz. 424/tj.43
Odczytano: 1 II 1943 [r.]

Meldunek specjalny nr 160

Naczelný Wódz

Na tle ogólnego wzrostu terroru na ziemiach polskich pogorszyły się też w znacznym stopniu warunki pracy konspiracyjnej. Niemcy rozpoczęli bowiem bezprzekładną w dziejach świata akcję tępienia Narodu Polskiego na rdzennych jego ziemiach.

Akcja ta odbywa się w dwu płaszczyznach:

a) na płaszczyźnie kolonizacji niemieckiej, która dąży do zmniejszenia ilościowego^a ludności polskiej i do zapewnienia sobie ziem polskich, w szczególności Kresów, celem postawienia świata wobec faktów dokonanych.

W akcji tej stosowane są masowe wysiedlania, prowadzące do wyludniania całych okolic oraz do wywożenia na roboty do Rzeszy do miejscowości najbardziej zagrożonych bombardowaniami i na odcinki wschodniego frontu – do usuwania ^bpól minowych^b.

Metody zdobywania robotników są dwojakie: przez wyznaczanie kontyngentów dla gmin i przedsiębiorstw, względnie przez wysyłanie imiennych wezwań z zapowiedzią stosowania represji w razie niestawienia się odpowiedniej ilości lub przez pobieranie robotników drogą wybierania zdrowych i młodych bądź we dnie na łapanekach ulicznych i w pociągach, bądź w nocy – przez otaczanie wsi względnie dzielnic miast.

b) na płaszczyźnie stłumienia samej możliwości powstania na ziemiach polskich.

Na tle przewidywań niepomysłnych rozwiązań na froncie wschodnim zaistniała wśród Niemców obawa przed powstaniem polskim. Ujawnili nawet, że wiedzą, iż w krytycznym momencie Polacy zechcą im wbić nóż w plecy. Przed tą ewentualnością chcą się za wszelką cenę zabezpieczyć i w tym celu nawet powołali przy władzach okupacyjnych na ziemiach polskich referat przeciwpowstańczy (Widerstand^c) celem zwalczania przygotowań powstańczych.

Pod kątem zmniejszania potencjału sił polskich, zmniejszenia ilościowego^d ludności i obniżania ducha odporności odbywają się wysiedlania i łapanek.

Od września 1942 [r.] w GG, a ostatnio w Warszawie stosuje się nową formę terroru w postaci wieszania ludności polskiej na publicznych placach.

Na wzmożenie akcji niszczenia żywołu polskiego i coraz bezwzględniejszego i sprawniejszego tępienia akcji niepodległościowej wpłynął niewątpliwie szereg wysp ludzi i materiałów na terenie Kraju i w bazach (np. meldunki wywiadowcze i ogólnosytuacyjne na trasie Romek–Bey), które ujawniły wobec Niemców siłę wojskową PZP, jej strukturę

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 127): ilościowo.

^{b-b} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 127): min.

^c W treści cytowanego dokumentu: Widerstand.

^d W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 127): ilości.

organizacyjną, zakres prac wywiadowczo-dywersyjnych i „N” oraz metody pracy konspiracyjnej i technikę łączności.

Nie bez skutków będzie niewątpliwie ujawnienie w prasie angielskiej naszego wglądu w pocztę niemiecką.

Obudziło to zwiększenie czujności władz niemieckich, nieliczenie się z żadnymi środkami w celu sparaliżowania naszej akcji i nieustępliwego ścigania żołnierzy PZP, a przede wszystkim jej dowódców.

Tępienie PZP usiłują zrealizować przez wyłuskiwanie najbardziej aktywnych i kierowniczych elementów na tle ogólnych łapanek i aresztowań wśród inteligencji i działaczy społecznych oraz przez zastosowanie wzmożonej inwigilacji i kontroli.

Ujawniło się to przede wszystkim we wzmożonej kontroli dokumentów w miastach, na kolejach, nawet na szosach i drogach wiejskich^e, zazwyczaj przy jednoczesnej ścisłej rewizji osobistej, w ograniczeniach w meldowaniu się i rejestrowaniu nowo przybyłych w Arbeitsamtach, co uniemożliwia legalizowanie naszych ludzi w wielu ośrodkach pracy, między innymi w Krakowie, Lublinie i Radomiu. Dalej – w ostrej kontroli i licznych aresztowaniach przy przekraczaniu granic celnych i administracyjnych, wprowadzeniu przepustek miejscowych gminnych w Ostlandzie ze stosowaniem w wielu wypadkach natychmiastowego rozstrzeliwania w stosunku do ludzi niemogących się odpowiednio wylegitymować.

Spowodowało to szereg aresztowań wśród kurierów z oflagami i w ruchu między okręgami oraz utrudniło przekazywanie materiału i zaopatrzenia pieniężnego i uzupełnianie stanu przetrzebionych kadr.

Następnie wzmożła się niepomiarne obserwacja uliczna w Warszawie i w szeregu miast prowincjonalnych przez obstawienie lokali publicznych, dworców, rogów ulic, przystanków tramwajowych itp.

W niektórych miejscowościach zaczęli przeprowadzać masowe przesłuchiwanie ludności na temat nowo przybyłych i ludzi bez określonego zajęcia.

Niemcy udoskonalili swój system śledzenia. Zaszły wypadki, gdy śladem podejrzanej jednej osoby doszli do rozpoznania szeregu lokali i dokonali skutecznych aresztowań w kilkunastu lokalach równocześnie, paraliżując na tym odcinku samoobronę z naszej strony.

Na miejsce dozorców i lokatorów domowych^f powprawdzali wielu swoich agentów. Zahamowało to swobodę poruszania się i kontaktów w wielu ośrodkach na prowincji, a nawet w tak ruchliwym mieście, jak Warszawa, co zagraża wydajności naszej pracy.

Ponadto zebrane o nas wiadomości i stosowanie bezprzykładnych znęcań i tortur w stosunku do aresztowanych pozwoliło Niemcom zorganizować na szerszą skalę wyciąganie wiadomości od załamujących się podczas badań oraz próby docierania do nas od dołu przez nasyłanie agentów-informatorów. Np. stwierdzono obecnie dość liczne wypuszczanie z więzień osób, którym udowodniono niewątpliwą przynależność do akcji niepodległościowej.

Całemu szeregowi osób aresztowanych za akcję niepodległościową obiecują wolność i wynagrodzenie za wskazywanie osób pracujących w PZP, względnie za wejście do PZP celem informowania Gestapo.

Znamy wypadki wypuszczenia z Oświęcimia i oflagów z tym samym zadaniem.

^e W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: nawet na szosie drogach i wiosk[ach].

^f W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 129): domów.

Wzmogło się też ostatnio poszukiwanie mojej osoby według relacji jednego z majorów (aresztowany 6 tygodni temu i wypuszczony za cenę pozornie przyjętego zobowiązania wejścia z powrotem do PZP i informowania Gestapo o naszych pracach).

Większość osób więzionych za pracę niepodległościową jest zapytywana o moją osobę i nakłaniana do wskazania mnie za cenę wolności, bezpieczeństwa i wysokiej nagrody pieniężnej.

Te same usiłowania Gestapo odnoszą się do wielu komendantów i kierowników eksponowanych komórek.

Wskutek powyższej sytuacji dotknięte zostały poważniejszymi aresztowaniami wszystkie okręgi z wyjątkiem Warszawy, na odcinku K[omend]y Głównej działy prac: wywiadowczej, dywersji, zaopatrzenia pieniężnego i łączności.

Wzmogła się w szczególności na prowincji ostra kontrola życia polskiego i bardziej bezwzględne prowadzenie spraw politycznych przez Gestapo, grożące dalszymi wyspami.

Praca, mimo strat w ludziach, nie została przerwana, luki wypełniane, pomimo ogromnych trudności personalnych i trudności wprowadzania na teren nowych osób.

Melduję o powyższym celem zorientowania Centrali o potwornych warunkach obecnie prowadzonej pracy. Każdy miesiąc stale pogarsza sytuację całego społeczeństwa, a w szczególności PZP.

Nie podaję powyższego w formie skargi czy utyskiwania.

Bez względu na te tragiczne warunki praca nasza na odcinku wywiadu, dywersji, „N” i propagandy oraz przygotowań do powstania zbrojnego i OSZ trwa i ciągle posuwa się naprzód. Jednak obraz trudności piętrzących się przed nami i względ na to, że w każdym następnym kwartale warunki naszej pracy będą coraz trudniejsze i być może, że Niemcy w pewnej chwili działalność naszą mogą poważnie skreślać, nie pozwalając nam wykonać w całości obowiązku współpracy ze Sprzymierzeńcami (wyw[ia]d, dyw[ersja], „N”) każą mi szukać dróg, które by pozwoliły przetrwać ten najcięższy z punktu widzenia organizacji okres końcowy.

Widziałbym tu możliwość dopomożenia przez Centralę jedynie przez uzyskanie od Sprzymierzonych akcji bombardowania wskazanych obiektów na ziemiach RP i akcji odwetowej na ludności niemieckiej. Akcja zdecydowanych i kolejnych planowych bombardowań Sprzymierzonych^g powinna być robiona w porozumieniu z nami i z naszą pomocą w formie wskazywania celów.

Z tą akcją, dezorientującą tak bardzo czuły na każde bombardowanie system okupanta, powiązałbym nasze systematyczne wystąpienia dywersyjne na komunikację, na ośrodki niemieckie, na władze okupacyjne, w szczególności przeprowadzane pod osłoną tegoż bombardowania, celem powiększenia jego skutków.

To niewątpliwie zmniejszyłoby możliwość rozpoznania przez nich^h i nie groziłoby takimi represjami.

Następnie, celem osłabienia wszczętej przez Niemców planowej akcji wyniszczania żywiołu polskiego, grożącego obniżeniemⁱ potencjału naszych sił i spadkiem odporności szerokich rzesz, proszę ponownie o uzyskanie od Sprzymierzonych wszczęcia akcji odwetowej na Niemcach przebywających na terenach państw sprzymierzonych i odwetowych bombardowań ludności cywilnej Rzeszy przy jednoczesnym rozrzucaniu ulotek,

^g W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN dodatkowo: i Sow[ietów].

^h W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Niem[ców].

ⁱ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: zniszczeniem.

oznajmających, że bombarduje się ich za bestialskie i wbrew wszelkim konwencjom międzynarodowym postępowanie z ludnością krajów okupowanych, a w szczególności z ludnością polską.

Zapowiedź tej akcji odwetowej powinna być jak najczęściej nadawana przez radio w języku niemieckim i rozrzucana po terenie Rzeszy przy okazji bombardowań operacyjnych.

Obawa represji i wiadomość, że ich czyny na terenie Polski będą znane całemu cywilizowanemu światu, może w pewnej mierze zahamować rozpoczętą ostatnio planową akcję likwidacji ludności polskiej na wzór żydowskiej.

Planowe bombardowanie ośrodków siły niemieckiej na ziemiach Polski i wszczęcie natychmiastowej akcji odwetowej uważam za niezbędne dla podważenia morale okupanta, uchronienia obecnego potencjału sił przed rozbiciem oraz ostatecznego przygotowania okresu przedpowstańczego.

Równocześnie ten system bombardowań na naszych terenach byłby jedyną drogą do stworzenia warunków przeprowadzenia zwiększonej ilości zrzutów z zaopatrzeniem dla powstania.

Doświadczenie dotychczasowe wskazuje, jak znikomą ilość tych zrzutów mogą otrzymać w warunkach normalnych życia okupacyjnego w stosunku do ilości materiału zapotrzebowanego i obiecanego.

Czy nie można by już dzisiaj osiągnąć, by obok polskiej grupy lotniczej przeprowadzającej zrzuty, była w pełnej dyspozycji Naczelnego Wodza polska jednostka dalekiego bombardowania?

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.2, k. 164–168 (A_253, k. 177–181), mps¹.

^j W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: dotyczą[ące].

¹ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.515, k. 108–111; AIPN, 1114/14, k. 632–635; AAN, 203/I-18, k. 127–131. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: IPiMS, PRM 106, k. 2–6.

1942 listopad 7, Londyn – Gen. Klimecki do Oddziału II Sztabu Naczelnego Wodza: Skutki akcji dywersyjnej na kolejach pod Warszawą według danych niemieckich

Szef Sztabu NW

Gen. Klimecki 952

Dnia 7 listopada 1942 r.

O. II, L.dz. 6827/42

Dnia 20 listopada 1942 r.

Zał. do L. 4446^a

W ślad za pismem L. 4446/tj¹ z dnia 29 X [19]42 [r.] przesyłam odpis depeszy z Kraju, zawierający sprawozdanie z akcji dywersyjnej wykonanej na węźle warszawskim dnia 8 X [19]42 r.

„Ocena sytuacji na węźle kolejowym **Warszawa** przez władze kolejowe niemieckie w dniu 8 X [19]42 r. po wybuchu bomb na torach pod **Warszawą**.

Położenie bardzo ciężkie, pięć uszkodzeń na odcinkach – przerwało ruch na długie godziny.

Wobec przepełnienia obszaru zachodniej dysekcji wstrzymano przyjmowanie wszystkich pociągów towarowych i wojskowych – z dysekcji **Opole** w czasie 1.50–18.00 kierowanych do **Warszawy** i na wschód.

– wszystkich pociągów na wschód z dysekcji **Poznań** w czasie 3.20–20.00 oraz

– wszystkich pociągów towarowych i wojskowych z dysekcji **gdańskiej** od godz. 7.00–10.30.

Ilość pociągów przez punkt przejścia z **Terespola** jest mniejsza od rozkładowego o 18 wskutek uszkodzeń na węźle **Warszawa**, w **Platerowie** o trzy pociągi, a **Malkini** o dwa.

Uszkodzenia na węźle dnia 8 X [19]42 r.:

– godzina 0.25 – odcinek **Marki–Zielonka** km 8, pociąg 151151^b/91301 najechał na ładunek wybuchowy założony przez nieznaną sprawcę, oba tory rozerwane. Wykolejony parowóz wszystkimi osiami i 3 załadowane bagażowo-towarowe wagony wykolejone wszystkimi osiami. Wagon osobowy całkowicie zniszczony. Kierownik parowozu i kierownik pociągu lekko ranni. Ruch pociągów na odcinku na 20 godzin całkowicie w obu kierunkach przerwany;

– godzina 1.10 **Rembertów** blok **Antoniów** – wybuchł ładunek założony przez nieznaną sprawcę pod pociąg sanitarny 6870-647. Wybuch uruchomiony zdalnie przez kabel. Parowóz uszkodzony, ruch na obu torach przerwany. O godz. 6.30 naprawiono tor **Rembertów–Warszawa**, o godz. 7.30 tor **Warszawa–Rembertów**;

– godzina 0.27 przy bloku **Anin** na km 12,3 pociąg służbowy nr 7501 najechał na ładunek wybuchowy. Wykolejony parowóz 1 osi, ruch na obu torach głównych przerwany. Tor **Warszawa–Otwock** uruchomiono o godz. 6.33^c, tor **Otwock–Warszawa** o godz. 9.15^d;

^a W rozszyfrowanej treści depeszy nr 952 znajdującej się w AIPN na początku widnieją dwa zdania: Sprawozdanie z akcji dywersyjnej wykonanej na węźle warszawskim dn. 8 X. Przedstawiam w ślad za meldunkiem specjalnym dywersyjnym nr 1.

^b W rozszyfrowanej treści depeszy 952 znajdującej się w AIPN: 131151/91301.

^c W rozszyfrowanej treści depeszy nr 952 znajdującej się w AIPN: 6.30.

^d W rozszyfrowanej treści depeszy nr 952 znajdującej się w AIPN : 9.05.

¹ Zob. dok. nr 534.

– godzina 1.10 – odcinek **Warszawa–Praga–Legionowo** wybuchł ładunek podłożony przez nieznanych sprawców na km 13,6. Oba tory uszkodzone od 1.10 do 8.30;

– godzina 2.45 na odcinku **Pruszków–Gołębki–Warszawa Zachodnia** na km 1,8^e wybuchł ładunek założony przez nieznanych sprawców. Uszkodzone tory pomiędzy **Pruszkowem a Warszawą Zachodnią, Gołębki–Warszawa Zachodnia**;

– godzina 5.40 – odcinek **Warszawa Zachodnia–Kutno**, na km 5,8 znaleziono miejsce z założonym ładunkiem, tor **Kutno–Warszawa Zachodnia** czynny od godz. 8.05, **Skierniewice–Warszawa** od godz. 9.40^f.

Sprawozdanie niemieckie z dnia 9 X [19]42 [r.] ustala, że położenie poprawiło się, jednakże jest jeszcze ciągle naprężenie sytuacji”.

K1 952

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.1.1, k. 140 (A_381, k. 144), mps^g.

^e W rozszyfrowanej treści depeszy nr 952 znajdującej się w AIPN: 4,8.

^f W rozszyfrowanej treści depeszy nr 952 znajdującej się w AIPN: 9.48.

^g Rozszyfrowana treść depeszy „Kalinę” nr 952 z 7 XI 1942 r. znajdującej się w AIPN (1114/15, k. 6, 9).

1942 listopad 8, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Uwagi w sprawie Departamentu Wojskowego

C. 957

9 XI [1942 r.]

Naczelnny Wódz

Po zapoznaniu się z treścią projektu dekretu prez[ydenta] RP z [19]42 [r.] o tymczasowej organizacji władz na ziemiach RP¹ proszę

a) o wyłączenie spod kompetencji Delegata Rządu zakresu administracji wojskowej (art. 5 projektu dekretu).

b) o zmianę użytego w art. 17 ust. 2 projektu dekretu określenia „organizacja wojskowa”.

Ad a) Przepis art. 17 ust. 1 przewiduje mianowanie Delegata Rządu niezwłocznie po wejściu w życie dekretu o tymczasowej organizacji władz na ziemiach RP. Organem pracy Delegata Rządu jest biuro Delegata Rządu, które może być podzielone na departamenty lub wydziały odpowiadające poszczególnym działom administracji państwowej z wyjątkiem administracji spraw zagranicznych (art. 5 projektu dekretu). Obecny główny Delegat Rządu przysłał do mej wiadomości projekt statutu Delegatury Rządu wraz z projektem statutu biura Delegata Rządu przewidujący utworzenie Departamentu Spraw Wojskowych już w okresie konspiracji. Powyższe czynności przygotowawcze Delegata Rządu w zakresie administracji spraw wojskowych, głównie zaś włączenie tej administracji do zakresu działania Delegata Rządu, uważam zdecydowanie za niewskazane i niecelowe.

Kierowanie bowiem aparatem wojskowym w kraju w warunkach konspiracji, przygotowanie powstania zbrojnego oraz kierowania aparatem wojskowym w początkowych fazach walki wymaga jednego i jednolitego ośrodka dyspozycji w sprawach wojskowych.

Pełen zrozumienia wyraz daje temu uchwała komitetu dla spraw kraju z dn. 16 IV 1940 r.^a, postanawiając w pkt. 5., że sprawy organizacji wojsk i techniki wojskowej należą do wyłącznej kompetencji komendanta wojskowego.

Stworzenie Departamentu Spraw Wojskowych to podział obecnego aparatu wojskowego na komórkę dowodzenia i komórkę administracji wojskowej, to stworzenie dwu sieci organizacyjnych, zwiększenie ilości personelu, to przy znanym braku zasobów ludzkich w kraju, dalsze osłabienie zwłaszcza fachowej obsady jednej, a nawet obu komórek, to pomnożenie ilości kontaktów administracyjnych, to w rezultacie oderwanie departamentu wojskowego od bieżącej pracy wojskowej, to zwiększenie niebezpieczeństwa dekonspiracji, nie mówiąc o dużych trudnościach koordynacji pracy, sporach kompetencyjnych itp. W aktualnych warunkach tylko istnienie jednego ośrodka dyspozycji daje możliwość należytego wykonania zadań ciężących na siłach zbrojnych w kraju. Ośrodek ten widzę w K[o]m[en]dzie sił zbrojnych w kraju. Połączenie dowodzenia z administracją wojską nie może być jednak utrwalone.

^a W tekście błędnie: 16 IV [19]42 r. Chodzi o uchwałę KSK. Zob. Protokoły posiedzeń Komitetu dla Spraw Kraju, cz. 1: 1939–1941, oprac. W. Grabowski, Warszawa 2008, s. 207.

¹ Zob. dok. nr 508.

Toteż w zamierzeniach swych uwzględniłam konieczność dokonania rozdziału funkcji dowodzenia od administrowania, liczę się z życiową ewolucją w tym kierunku, czynię już obecnie przygotowania do zorganizowania komórki administracji wojska, a termin dokonania ostatecznego rozdziału przewiduję na okres wykształcenia się frontu i zaplecza, którego powstanie stworzy dopiero realne możliwości gromadzenia i administrowania zasobami ludzkimi i materiałowymi. Uważam, że w warunkach, w jakich znajduje się kraj, jedynie K[o]m[en]da Sił Zbrojnych w Kraju ma możliwość należytego przygotowania komórki administracji wojska, która w zespoleniu z wzorami wskazanymi przez Naczelnego Wodza zapewni zagadnieniom administracji wojsk najwłaściwszą strukturę organizacyjną.

Ponieważ Delegatowi Rządu do spełnienia zastrzeżonych mu czynności (udzielanie dyrektyw politycznych, kontrola wykonania budżetu wojskowego) nie jest potrzebny Departament Spraw Wojskowych i ponieważ proponowane przeze mnie rozwiązanie daje największą rękojmę skupienia wszystkich sił do walki, od której w razie utworzenia Departamentu Spraw Wojskowych wyłączony byłby jego personel, i właściwego wykształcenia się najbardziej życiowych form dla naczelných zagadnień wojska, proszę o wyłączenie spod kompetencji Delegata Rządu zakresu administracji wojskowej.

Ad b) Depeszą z dnia 14 II [19]42 r. nr 627^b Naczelnny Wódz uznał organizację wojsk w kraju ZWZ za Armię Krajową. W związku z tym i z uwagi na znaczenie, jakie posiada ten fakt na odcinku scalania ugrupowań wojskowych w kraju, proszę o zmianę użytego w art. 17 ust. 2 projektu dekretu określenia „organizacja wojskowa” na „Armia Krajowa” bądź w nawiązaniu do terminu używanego w pozostałej części projektu dekretu na „Siły Zbrojne w Kraju”.

KL 957 8 XI

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, 1114/6, k. 303, 306, 308, mps².

^b W dokumencie błędnie: 927. Zob. dok. nr 423.

² Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-22, k. 156–159.

1942 listopad 10, Londyn – Płk Protasewicz do gen. Roweckiego: Sprawa zrzutów lotniczych

Depesza-szyfr

L.dz. 4764/VI

Dn. 10 XI [19]42 r.

Kalina KKP

Mikołajczyk otrzymał 6 bm. depeszę z 2 bm., treści następującej:

„Ostatnie 2103¹ dokonane były na 2568² S.Ch. Wszystko pomyślnie. Proszę lepiej pakować (pękła skrzynka z fiołkami³) i na 2568 nie dawać ulotek. Chłostr. Grabowski⁴. ”⁵

Depesza ta, nadana bez zakryptonim[owania] i słabym szyfrem naraża na dekonspir[ację] akcji oraz stwierdza dwutorowość kierow[ania] akcją. Jest to groźne dla rozwoju akcji.

Podajcie pilnie, na jakie 2568 i kiedy oraz jakie ulotki były dane.^a

Rawa 4764

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.8.2.3, k. 9 (A_373, k. 58), rkps⁶.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 4834; Zaszyfrowano dn. 10/11 1942; Nadano dn. 10/11 1942, M[itkiewicz].

¹ Zrzuty.

² Placówki.

³ Granaty.

⁴ Józef Niećko („Grabowski”).

⁵ Chodzi o depeszę „Grabowskiego” nr 3 z 2 XI 1942 r. (nadała stacja nr 82 [„Wanda”]), L.dz.K. 4274/42 – IPiMS, A.9.III.4/1, b.p. Inna treść depeszy została opublikowana w: J. Jaźwiński, *Dramat dowódcy. Pamiętnik oficera sztabu Oddziału Wywiadowczego i Specjalnego*, t. 1 ..., s. 401.

⁶ Treść depeszy została opublikowana na stronie 355 w pierwszym wydaniu tomu drugiego: *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, jako przyp. 1 do dok. nr 350. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/11, k. 4 – tu jako: nr 4764 z dn. 10/11 XI [19]42 r. KKP.

1942 listopad 10, Londyn – Min. Selborne do gen. Sikorskiego: Podziękowanie dla Dowódcy AK za skuteczną akcję dywersyjną

Ministry of Economic Warfare

Berkeley Square House,
Berkeley Square, London, W.1.

Most Secret

F/5715/125.
10th November, 1942

755/Gab. NW i MSWojsk.
Dnia 11 listopada 1942 [r.]

My dear General,

You may remember that at the instigation of the Chiefs of Staff I approached you some months ago and asked that instructions should be sent to the Commander of your Secret Army to intensify the sabotage of railway and other communications leading to the Russian Front.

According to information which we have now received, from the VIIm Bureau, it appears that these attacks have recently been very successful. I should like to take this opportunity of congratulating you on the success achieved, and I should be grateful if you would send a telegram to the Commander of the Secret Army giving him our thanks and expressing our sympathy with the relatives of those who lost their lives in these operations and in the reprisals which followed them.

Now that the United Nations have taken the offensive, the importance of the role of the Secret Army in Poland has greatly increased and we look forward with confidence to the part which this force will play in the defeat of Germany.

Yours sincerely,
Selborne¹

His Excellency
General Sikorski, G.B.E.,
Rubens Hotel,
Buckingham Palace Road, S.W.1

[Tłumaczenie z języka angielskiego (dokonane przez redakcję pierwszego wydania)]

Najściślej tajne!

Ministry of Economic Warfare

No. F/5715/125
Dnia 10 listopada 1942 r.

O. VI, L.dz. 4843/tjn./42
Dnia 16 listopada 1942 r.

My Dear General,

Pan Generał pamięta zapewne, że za namową Szefów Sztabów zwróciłem się już do Niego przed kilkoma miesiącami z prośbą o wysłanie rozkazu do Dowódcy Polskiej Ar-

¹ Roundell Palmer (1887–1971), hrabia Selborne, w latach 1942–1945 minister wojny ekonomicznej, polityczny zwierzchnik SOE.

mii Tajnej, by zintensyfikowała sabotaż kolei oraz innych środków komunikacyjnych, prowadzących do frontu rosyjskiego.

Z informacji obecnie otrzymanych od VI Oddziału wynika, że te ataki odniosły ostatnio duże sukcesy. Pragnąłbym skorzystać z tej okazji, by powinszować Panu Generałowi odniesionych powodzeń i byłbym wdzięczny, gdyby Pan Generał zechciał zadepeszować do Dowódcy Tajnej Armii, wyrażając nasze podziękowania oraz nasze współczucie dla rodzin tych, którzy stracili życie w trakcie tych operacji oraz w represaliach, które były ich następstwem.

Teraz, gdy Narody Zjednoczone przedsięwzięły ofensywę, doniosłość roli Tajnej Armii w Polsce znacznie się zwiększyła i patrzymy z ufnością w przyszłość, w której ta siła odegra doniosłą rolę w zadaniu porażki Niemcom.

Yours sincerely,
Selborne

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.6.2.1, k. 242–243 (A_527, k. 251–253), mps².

² Fotokopie dokumentu znajdują się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 254 (KOL_063_0077, k. 258); SPP, kol. 63, t. 78, k. 276–278 (KOL_063_0078, k. 280–282). Treść pisma została przekazana do Dowódcy AK depeszą nr 854 z 18 XI 1942 r. – AIPN, 1114/11, k. 716; AAN, 203/I-27, k. 40–41.

1942 listopad 13, Warszawa – Gen. Rowecki: Powołanie kobiet do służby wojskowej

Pocztą Kaliny nr 9.B/III – przez Werę
Zaszyfrowano 17 XI 1942 r.

O. VI, L.dz. 1573
Odszyfrowano 1 IV 1943 r.

Meldunek nr 166
w sprawie powołania kobiet do służby w wojsku w okresie walki

Warunki okupacji oraz potrzeby konspiracyjne skłoniły mnie do użycia w dużym zakresie kobiet w szeregach Sił Zbrojnych w Kraju, niejednokrotnie na bardzo eksponowanych odcinkach.

Kobiety żołnierze w znakomitej większości zdały swój egzamin bez zarzutu. Wykorzystując wzory państw wojujących oraz zmuszony do tego dużym ubytkiem mężczyzn, zamierzam powołać kobiety do służby wojskowej w okresie walki w jeszcze szerszym zakresie.

Celem unormowania tego zagadnienia proszę o uzyskanie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej według załączonego projektu, który ma umożliwić użycie kobiet także w zasadniczej służbie wojskowej i zmierza do zrównania praw i obowiązków żołnierzy obojga płci oraz do usunięcia wszelkich zdezaktualizowanych formalności, związanych z ochotniczym poborem, na którym zamierzam oprzeć wojskową służbę kobiet.

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia..... o zmianie niektórych przepisów o służbie wojskowej.

Na podstawie art. 63, ust. 1 i art. 79, ust. 2 Ustawy Konstytucyjnej postanawiam, co następuje:

Art. 1. Ust. z dn. 9 kwietnia 1938 r. o Powszechnym Obowiązku Wojskowym (Dz.U. RP nr 25, poz. 220) wprowadza się zmiany następujące:

1. Art. 61 otrzymuje brzmienie:

Art. 61.1. W razie mobilizacji i w czasie wojny warunki zaciągu ochotniczego oraz sposób jego przeprowadzenia określa Minister Spraw Wojskowych oraz Komendant Sił Zbrojnych w Kraju.

2) Zaciąg ochotniczy może objąć również kobiety od ukończonych lat 18 do ukończonych lat 45, które są zdolne do pełnienia zasadniczej służby wojskowej i jeżeli nie zachodzą przyczyny wykluczenia ich od służby wojskowej.

2. W art. 102.2. Liczbę „19” zastępuje się liczbą „18”; dodaje się na końcu zdanie: „bądź władze wojskowe wyznaczone przez Ministra Spraw Wojskowych”, oraz nowy ustęp: „3. Kobiety, która ochotniczo zgłosiła się do pełnienia służby wojskowej pomocniczej, nie można bez jej zgody powołać do zasadniczej służby wojskowej”.

Art. 2. W Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. o Służbie Wojskowej Podoficerów i Szeregowców (Dz.U. RP nr 89, poz. 745), zmienionym rozporządzeniem b[ylego] Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 28 grudnia 1934 r. (Dz.U. RP nr 110, poz. 976), oraz dekretami Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 26 czerwca 1936 r. (Dz.U. RP nr 55, poz. 399) i z dnia 14 kwietnia 1939 r. (Dz.U. RP nr 35, poz. 221).

W art. 3 dodaje się na końcu nowy ustęp w brzmieniu:

„W czasie wojny żołnierzem staje się każdy, kto na podstawie ochotniczego zgłoszenia został wcielony do stanu faktycznego jednej z formacji wojskowych, choćby przy

tym nie zachowano formalności, przewidzianych w obowiązujących przepisach, jeżeli nie zachodzą co do niego przyczyny wykluczenia od służby wojskowej.

Art. 3. Kobiety żołnierze mają, zarówno w zakresie pełnienia służby wojskowej, jak też z tytułu jej pełnienia, takie same prawa i obowiązki jak mężczyźni.

Art. 4. Wykonanie Dekretu niniejszego porucza się Ministrowi Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i innymi interesowanymi ministrami.

Art. 5. Dekret niniejszy wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

[Kalina 13 XI 1942 r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.3, k. 18–19 (A_254, k. 26–27), mps, odpis¹.

¹ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: AIPN, 1114/16, k. 3–4. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 157–158. Inny egzemplarz meldunku znajduje się w: CAW, został on opublikowany w: *Armia Krajowa 1939–1945. Wybór źródeł...*, s. 105.

1942 listopad 14, Warszawa – Gen. Rowecki do gen. Sikorskiego: Sprawy łączności w planie powstania powszechnego

Pocztą Kaliny nr 12.B.XI. przez Werę
Zaszyfrowano: 17 XI [1942 [r.]

O. VI, L.dz. 962
Odczytano: 1 III [19]43 [r.]

Załącznik nr 3 do M[eldunku nr] 154¹

Sprawy łączności^a

Główne zadania łączności powstańczej

Myślą przewodnią powstania jest działanie jednoczesne i powszechne przy zaskoczeniu n[ie]p[rzyjacie]la. W czasie pierwszych godzin nocnej walki, które muszą być decydujące, nie ma miejsca na dowodzenie w sensie wpływania na przebieg akcji przez interwencję ze szczebla wyższych dowództw przy pomocy odwołów i rozkazów kierujących.

Dowodzenie w tym rozumieniu nastąpi dopiero po świcie nocy powstańczej, kiedy zostaną zebrane pierwsze meldunki sytuacyjne z terenu i dowództwa zdadzą sobie sprawę z powstałego położenia.

Ich środkami interwencji będą więc^b siły zwolnione z terenu, gdzie powstanie uyskało powodzenie, które to siły zostaną użyte do likwidowania oporu n[ie]p[rzyjacie]la, istniejącego^c jeszcze w innych miejscach.

Pojawiają się też wtedy odwoły na szczeblach K[omendy] S[ił] Z[brojnych w] K[raju], wsparte w myśl zał. nr 2, przede wszystkim [o] lotnictwo.

W tych warunkach punkt ciężkości dowodzenia powstaniem przenosi się na jego przygotowanie, a głównym aktem dowódczym jest wydanie jednoczesnego dla wszystkich rozkazu do powstania.

Na tym tle występują następujące zadania łączności:

1) przygotowanie powstania, 2) uruchomienie powstania, 3) natychmiastowe zebranie meldunków o przebiegu akcji powstańczej, 4) dalsze zadania zbliżające się stopniowo do zadań łączności o działaniach regularnych.

Uruchomienie powstania jest zadaniem głównym.

II. Uruchomienie powstania

Powstanie zostaje uruchomione dwoma zasadniczymi rozkazami:

„czujności”, a po jej osiągnięciu – rozkazem,

„pogotowia”, który jest już ostatnim rozkazem K[omendanta] S[ił] Z[brojnych w] K[raju] do powstania, wywołującym automatycznie jego wybuch po okresie niespełna dwu dni.

Uwaga: Dla pierwszego dnia **czujności** został ustalony skrót: „1-cz”, analogicznie – drugi dzień czujności ma skrót: „2-cz”, trzeci dzień: „3-cz” itd.

Pierwszy dzień pogotowia ma skrót: „1-pg”, drugi dzień pogotowia: „2-pg”.

Dzień **poprzedzający pogotowie** (przeddzień pogotowia) ma skrót: „opc”.^d

^a Powyżej odręczna adnotacja: **Egz. n[r] 1.**

^b W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 9): wtedy.

^c W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 9): istniejących.

^d W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 9): „opc”.

¹ Zob. dok. nr 515.

Wszystkie dni liczą się od godz. 00.00 do godziny 24.00.

1) Środki łączności, jakie zostaną wykorzystane do przekazania tych rozkazów, są następujące:

- a) oparte o zagranicę: – BBC – nadanie foniczne,
– radiostacje NW w W[ielkiej] Brytanii – nadanie telegraficzne,
– lotnictwo – rozrzucone ulotki o umówionej treści.

b) krajowe: – wewnętrzna radiowa sieć dowodzenia,
– wewnętrzna sieć dowodzenia, oparta o wszystkie dostępne^e rozporządzalne środki łączności, jak: kurierzy, poczta, telefon, telegraf (zwłaszcza sieć kolejowa), osobiste odprawy dowódców, oficerowie łącznikowi i oddziały łącznikowe itp.

Całość tej łączności będzie dla skrócenia nazywana w dalszym ciągu łącznością kuriersko-pocztową.

2) Zasadniczo^f, użycie powyższych środków łączności będzie dwojakie:

a) nadanie „powszechne” (na okólnik) to jest jednocześnie dla wszystkich dowództw, zasadniczo od dowódcy ogniska walki w górę,

b) przekazanie rozkazu kolejno, za pośrednictwem podległych dowództw, z zachowaniem normalnej drogi służbowej.

Do pierwszego sposobu przekazania będą^g użyte: BBC, radiostacje NW, radiostacje K[omendy] S[ił] Z[brojnych] W[ojny] K[raju] nadające „na okólnik”, lotnik.

Przekazanie rozkazów drogą służbową zapewnią: krajowa sieć radiowa i kuriersko-pocztowa.

Nadanie powszechne będzie zastosowane do przekazania rozkazów najpilniejszych, a więc w pierwszym rzędzie rozkaz pogotowia.

Kolejne przekazanie rozkazów drogą służbową będzie sposobem zasadniczym zarządzania stanu czujności.

Dla ważności rozkazu pogotowia wymagam na wszystkich szczeblach dowodzenia odebrania go co najmniej dwoma drogami, zasadniczo przez nasłuch BBC i radiostacji NW.

W stosunku do rozkazu czujności zasada ta obowiązuje jedynie dowództwa Okręgów (względnie Obszarów i Podokręgów).

Ulotki lotnicze mają znaczenie wyłącznie potwierdzenia rozkazu odebranego przy pomocy innych środków. Wyjątek stanowi strefa osłony powstania, to jest okręgi wschodnie i ich przedpola na wschód od granicy Polski sprzed września 1939 [r.], gdzie odebranie rozkazów czujności lub pogotowia przy pomocy jednego tylko środka, a więc także wyłącznie przy pomocy ulotek, uprawnia już do wdrożenia wykonania.

Z tego względu ulotki lotnicze mają większe znaczenie dla terenów osłony niż dla terenu bazy powstańczej.

Uruchomienie osłony od wschodu poprzedzi powstanie na bazie o czas ponad 24 godziny. Osiągnę to, wymagając wyższej sprawności mobilizacyjnej dywersyjnych oddziałów osłonowych od oddziałów powstańczych na bazie i przez odpowiednią pracę krajowej sieci radiowej.

Hasła central nadawczych z W[ielkiej] Brytanii i ulotki lotnicze, będące ogólnymi rozkazami czujności^h i pogotowia, zostaną wykorzystane również do uruchomienia osło-

^e W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 10): inne.

^f W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 10): Zasady.

^g W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 10): zostaną.

^h Pierwotnie wpisany wyraz: czynności – został odręcznie poprawiony na: czujności.

ny SZ, jednak trudności łącznościowe, związane z wcześniejszym jej terminem, nie obciążą central tych żadnymi dodatkowymi czynnościami, poza rozszerzeniem rozrzucenia ulotek także i na tereny wschodnie.

W okręgach konspiracyjnychⁱ ma miejsce szczegółowe zaznajamianie dowództw w terenie z przyjętym systemem uruchomienia powstania przez odprawy, ćwiczenia i kolejne próby poszczególnych działów łączności.

W końcu kwietnia 1943 r. przewiduję przeprowadzenie prób nadania powszechnego przy pomocy BBC i radiostacji NW. Hasła próbne dla tego nadania prześlę do Was łącznie z hasłami rzeczywistymi pod sygnałami: „hr” oraz „hrp”^j. Nadacie je na specjalne moje żądanie przesłane telegraficznie.

Ponieważ względ na zachowanie tajemnicy nie pozwala na przeprowadzenie próby generalnej wszystkich środków łączności, rolę dostatecznej kontroli przygotowania do odbioru rozkazu pogotowia spełni odebranie przez nie rozkazu czujności. Z tego względu sposób przekazania tego rozkazu będzie zbliżony do sposobu przekazania rozkazu pogotowia.

3) Szczegóły rozkazodawstwa.

W okresie konspiracji, przed zarządzeniem stanu czujności, zostaną zdeponowane w centralach nadania powszechnego oraz w odpowiednich dowództwach w terenie hasła czujności i pogotowia.

Hasła radiowe zostaną złożone w centralach nadawczych w 6 kompletach.

Oznaczenia kompletów będą następujące: pierwszy komplet – „hr 1”, drugi komplet – „hr 2”, itd., wreszcie szósty komplet – „hr 6”.

Ulotki lotnicze muszą być wydrukowane w 9 kompletach.

Oznaczenia ich będą następujące: pierwszy komplet – „hl 1”, drugi komplet – „hl 2” itd., wreszcie dziewiąty komplet – „hl 9”.

Treść haseł radiowych i ulotek lotniczych wyślę, ze względu na wielką doniosłość zachowania ich tajemnicy, osobną pocztą w ciągu najbliższych miesięcy.

Przed wydaniem rozkazu czujności odpowiednie dowództwa w terenie otrzymają nakaz wzmoczenia nasłuchu radiostacji nadania powszechnego.

W dniach, w których poweźmę decyzję zarządzenia czujności lub pogotowia, zwrócę się drogą radiową o nadanie jednego ze zdeponowanych kompletów haseł radiowych i zrzucenie jednego z kompletów ulotek.

Depesza ta będzie miała sygnaturę „KKH” (pilność alarmowa – hasło operacyjne).

Przykład depeszy: Centrala. L..... KKH. Nadać w dniach..... „hr 4”, „hl 6”. Oznacza to żądanie nadania kompletu haseł radiowych nr 4 i zrzucenia kompletu Nr 6 ulotek lotniczych.

Omawiana depesza będzie przesłana do Londynu najpóźniej do godz. 17.00^k. Zarówno BBC, jak i r[a]d[io]st[acja] NW muszą rozpocząć nadawanie żądanych haseł od rana dnia następnego.

Pierwsze nadanie będzie dla d[owódcz]twa w terenie rozkazem czujności. Nadanie to należy powtarzać codziennie po trzy razy przez cały czas trwania czujności aż dopóki nie zażądam nadania następnego kompletu haseł, będącego rozkazem pogotowia, lub przerwania z racji odwołania okresu czujności.^l

ⁱ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 11): W okr[esie] konsp[iracji]...

^j W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 11): „hrp” oraz „hlp”.

^k W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 12): 22.00.

^l Akapit według rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 11–12). W egzemplarzu dokumentu znajdującego się w SPP akapit został odczytany w formie zniekształconej – SPP, t. A.3.9.1.2, k. 137 (A_380, k. 139).

Hasła pogotowia muszą być nadawane również po trzy razy dziennie, ale już tylko przez dwa dni. Uwaga: Przesyłam na razie tylko dwa komplety hasel radiowych ze względu na konieczność zachowania tajemnicy i uniknięcie prowokacyjnego nadania hasel przez n[ie]p[rzyjacie]la.

System, w którym jedynie ode mnie osobiście będzie zależało, który komplet hasel zostanie ostatecznie nadany, zapewni w tym względzie największe bezpieczeństwo.

BBC nadaje hasło fonicznie. Hasłem może być strofka wiersza, melodia, śpiewka, pogadanka na określony temat, umówiona wiadomość itp. Hasło powinno być wyraźnie zapowiedziane i nadane na końcu polskiej audycji.

Godziny codziennego nadawania takich audycji, po zakończeniu których należy nadać hasło: 1. raz o godz. 07.00^m, drugi raz o godz. 11.30, trzeci raz o godz. 17.00, przy czym zasadnicze jest nadanie poranne, audycja 2. i 3. są tylko kontrolne.

Radiostacja NW nadaje hasło telegraficznie. Hasło składa się z 3-cyfrowej liczby, np. 124ⁿ, i musi być nadawane na ustalonej fali przez 20 minut, co jedną minutę, w tempie nieprzekraczającym 50/min. Nadanie poprzedzać wołaniem przez 10 minut, całość zatem każdego z 3 codziennych nadań będzie trwało łącznie z wołaniem ok. 30 min.^o

Godziny rozpoczęcia nadawania: 1. raz o godz. 07.00–07.30, 2. raz o godz. 10.00–10.30, 3. raz o godz. 17.30–18.00, przy czym zasadnicze jest również nadanie poranne.

Sygnał wywoławczy i falę podam łącznie z kompletem hasel.

Dla zapewnienia odbiorców w odbiorze hasel z r[ad]d[io]st[acji] NW proszę, by r[a]-d[io]st[acja] ta rozpoczęła od 1 lutego [19]43 [r.] nadawać codziennie aż do dnia czujności od godz. 07.00 MEZ do godz. 07.30, od 10.00–10.30 i od 20.00–20.30 krótkie ćwiczebne telegramy 3-grupowe w tempie zaczynając od 20 do 50/min.^p Fala i sygnał r[a]d[io]st[acji] NW muszą nam być podane w tym celu najpóźniej do końca grudnia.

Ulotki lotnicze.

Treść ulotek dla wszystkich kompletów będzie jednakowa. Komplety będą się od siebie różniły jedynie numerem umieszczonym w prawym górnym i w lewym dolnym rogu ulotki.

Ulotki powinny być zrzucone w ciągu najbliższej nocy od chwili otrzymania radiowego żądania nadania hasel (dep. KKH), względnie do południa dnia następnego, to jest w 1. dniu czujności i w 1. dniu pogotowia. Gdyby z jakichkolwiek powodów było to niemożliwe (warunki atmosferyczne), w okresie czujności ulotki mogłyby być zrzucone w ciągu dalszych dni. Zrzucenie ulotek w 2. dniu pogotowia byłoby już zbyt późne, by mieć większe dla powstania znaczenie.

Zrzucenie ulotek powinno nastąpić nad głównymi ogniskami walki i ośrodkami dywersyjnymi^q.

Lotnicy, startujący z baz poza Krajem, mieliby szczegółowo wytknięte miejsca zrzutu.

Potrzeby krajowe wynoszą około 130 takich punktów, rozrzuconych po całym terenie Kraju, a nawet dla kilku ośrodków dywersyjnych poza polską granicą wschodnią sprzed września 1939 [r.].

Gros punktów jest skupione na terenie GG.

^m W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 12): 7.50.

ⁿ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 12): 224.

^o Akapit uzupełniony według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 12). W egzemplarzu meldunku znajdującym się w SPP (t. A.3.9.1.2, k. 137) ten fragment odszyfrowano w postaci zniekształconej.

^p W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 12): 30/min.

^q W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 13): dyw[ersyjno-]wyw[iadowczymi].

Proszę o podanie, ile punktów zrztu można będzie uzyskać.

Jak z wyżej powiedzianego wynika, rozkaz pogotowia dotrze do wszystkich dowództw, do dowództw ognisk walki włącznie, rano w pierwszym dniu pogotowia.

Wewnętrzna łączność w ognisku, oparta na gońcach i improvizowanych technicznych środkach łączności, musi pozwolić na zmobilizowanie i doprowadzenie oddziałów do walki w ognisku w ciągu [ok.] 40 godzin.

Proszę o telegraficzne stwierdzenie, że powyżej przedstawiony plan uruchomienia powstania będzie przez Centralę wykonany w tych działach, które się na Centrali opierają.

III. Sprawy organizacyjne i wyszkoleniowe

A. Jak z wyżej omówionych zadań wynika, organizacja łączności powstańczej musi być terytorialna. Organami kierowniczymi są Szefostwa Łączności K[omenda] S[ił] Z[brojnych w] K[raju], Obszarów i Okręgów oraz referaty łączności Podokręgów, Inspektoratów i Obwodów.

Organami wykonawczymi są oddziały łączności do obsługi poszczególnych dowództw.

Wszystkie Szefostwa i oddziały mają w okresie konspiracji charakter kadrowych związków, które rozwiną się do etatów powstańczych w okresie czujności.

Obsada Szefostwa łączności K[omendy] S[ił] Z[brojnych w] K[raju] i w Dowództwach Okręgów jest na ukończeniu. Braki zostaną usunięte do zimy br.

Zapoczątkowana ewidencja kadry i specjalistów podaje na [dzień 1] VIII [19]42 r.: 14 mjr., 21^r kpt., 60 of. młodszych, 120 of. rez., dużą ilość pchor. i podofic. [sł. st.]

Stany powyższe będą się zwiększały w miarę postępu ewidencji. Daje mi to nadzieję pokrycia większości potrzeb personalnych łączności na okres powstania we własnym zakresie.

B. Obecny stan projektowania^s poszczególnych środków łączności przedstawia się następująco:

1) Radio.

Sieć zagraniczna „Z” łączy mnie z Centralą w Londynie i z niektórymi bazami za granicą. Jest kompletna i czynna. Dla usprawnienia jej oczekuję przysłania jak najszybciej 4–5 aparatów szybkiej telegrafii. Pozwoliłoby to zwiększyć korespondencję z Centralą, przy zmniejszeniu zagrożenia dla obsługi.

Wewnętrzną sieć dowodzenia podzieliłem na dwie sieci:

– sieć I rzędu, nazwana „O” – obejmuje K[omendant] S[ił] Z[brojnych w] K[raju] oraz D[owództwa]twa Okręgów (wzgl[ędnie] Obszarów i Podokręgów),

– sieć II rzędu, nazwana „I” – obejmuje D[owódz]twa Okręgów (wzgl[ędnie] Podokręgów) i D[owódz]twa walki w ogniskach.

W uruchomieniu sieci „O”, w oparciu o sprzęt przysłany z W[ielkiej] Brytanii, nie przewiduję większych trudności. Jeśli nie zawiedzie dostawa sprzętu, sieć ta będzie zmontowana najpóźniej do wiosny 1943 r.

Uruchomienie sieci „I” uzależnione jest nie tylko od dostawy sprzętu z Centrali, ale także od ilości radiooperatorów, których odnajdę w Kraju i otrzymam^t z Centrali.

^t W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 13): 20.

^s W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 13): przygotowania.

^t W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 15): uzyskam.

Oczekuję przysłania przynajmniej 30 radiooperatorów wyspecjalizowanych w sprzęcie konspiracyjnym, wysokowartościowych pod względem technicznym, odwagi i poświęcenia.

Kolejne etapy pracy nad wyposażeniem ognisk walki w potrzebny sprzęt radiowy i w jego obsługi będą następujące:

I faza – zorganizowanie jednostronnego nasłuchu. Wszystkie ogniska walki otrzymają rozkaz zaopatrzyć się we własnym zakresie w odbiorniki amatorskie. Sprzęt ten może odegrać jednak rolę jedynie pomocniczą. Wobec jego niedoskonałości technicznej, braku w Kraju części zamiennych, a zwłaszcza wobec uzależnienia zasilania od pracy elektrowni – oparcie na tym sprzęcie uruchomienia powstania jest wykluczone. Należy przewidywać, że w momencie wybuchu znaczna ilość elektrowni będzie nieczynna z braku opału, wywiezienia techników (fachowców) bądź też wskutek uszkodzenia urządzeń (bombardowania, zużycie maszyn, braku możliwości i materiałów do naprawy). Z tego względu ostatecznym moim celem jest wyposażenie wszystkich ognisk walki przynajmniej w jedną celkę Ł² normalnego ogniskowego zestawu uzbrojenia, a więc w jedną radiostację i w jeden dodatkowy odbiornik (wszystko typu konspiracyjnego).

Wobec różnych odległości korespondencji potrzebne są dwa typy radiostacji: radiostacje o przyziemnym zasięgu gwarantowanym 40 km, radiostacje o przyziemnym zasięgu gwarantowanym 70 km.

Jak tylko w tym celu zostaną przyjęte pewne jednolite typy (mogą to ewentualnie być obecnie przesyłane radiostacje Mk. I i Mk. II), proszę o podanie:

- jaki dokładny zasięg przyziemny będą miały te radiostacje,
- od ilu km zaczyna się zasięg fali odbitej, dla obu typów, w zależności od długości fali oraz pory dnia i roku,
- jakie należy stosować anteny, przyjmując pracę w jawnym okresie i w warunkach polowych.

Bez danych powyższych mam trudności w szczegółowym rozplanowaniu sieci.

Jakkolwiek jedynie bardzo nieliczne ogniska walki rozporządzają radiooperatorami, to jednak możliwe jest użytkowanie^u obsług na takim poziomie wyszkolenia, by mogły one odebrać hasła czujności i pogotowia nadane fonicznie przez BBC, a po zaprawie, jaką zgodnie z pkt. II.3 niniejszego załącznika przewiduję w lutym [19]43 r. – także hasła nadane telegraficznie najprostszym kodem przez radiostację NW. Wreszcie ogniska powinny być w stanie odebrać hasła powstaniowe podane kodem przez radiostacje nadawcze K[omendy] S[ił] Z[brojnych w] K[raju], D[owódz]tw Okręgów, Inspektorów i D[owód]ców Obwodów. W ten sposób zostałby zapewniony nasłuch jednostronny, co w zasadzie byłoby wystarczające do uruchomienia powstania; rezygnacja jednak z możliwości stwierdzenia, że hasło powstańcze zostało odebrane (niemożność pokwitowania) jest [bardzo] niewskazana. Ponadto, już pierwsze chwile po uruchomieniu będą wymagały sprawnego przekazywania meldunków sytuacyjnych, a dalej potrzebna będzie normalna korespondencja między d[owódz]twami powstańczymi.

II faza – wyposażenie ognisk walki w sprzęt i personel łączności – musi zatem pozwolić na włączenie dowództw wszystkich ognisk walki do sieci dowodzenia „I” (o dwustronnej korespondencji). Sprzętowo będzie to zależało od sprawności zrzutów spadochrono-

^u W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 15): uzysk[anie].

² Celka Ł – łączności. Przewidywano użycie dwóch typów celek łączności: „Ł.1” i „Ł.2”. Opis ich zawartości – zob. SPP, t. A.3.9.1.2, k. 160; *Organizacja wysyłki i odbioru zrzutów...*, s. 79.

wych zestawów dla ognisk. Zestawy te będą otrzymywać w pierwszej kolejności główne ogniska walki, tzw. inspektorskie – skąd nazwa sieci radiowej „I”. Do tych też ognisk będą najpierw kierowani radiooperatorzy, których odnajdę w Kraju i uzyskam z Centrali.

Reasumuję:

Biorąc pod uwagę wszystkie trudności zorganizowania omówionej łączności, oceniam, że począwszy od wiosny 1943 r., uruchomienie powstania przy pomocy radia będzie mogło się oprzeć:

- na kompletnej sieci zagranicznej „Z”,
- na kompletnej wewnętrznej sieci dowodzenia „O”,
- na wewnętrznej sieci dowodzenia „I”, rozbudowanej do tego stopnia, że będą w nią włączone wszystkie większe ogniska walki.

Ponadto:

– część ognisk mniejszego znaczenia będzie miało już radiostacje z dodatkowymi radioodbiornikami z celek Ł do jednostronnego nasłuchu BBC, radiostacji NW oraz radiostacji K[omendy] S[ił] Z[brojnych w] K[raju] i D[owódz]tw niższych – nie mogąc wykorzystać tych radiostacji do dwustronnej korespondencji w sieci „I” z braku wyszkolonych radiooperatorów,

– część wreszcie najmniej ważnych ognisk będzie miała nasłuch oparty jedynie na odbiornikach amatorskich. Zdublowanie łączności do tych ognisk przez inne środki, poza radiem, będzie musiało być zorganizowane ze szczególną pieczołowitością.

W celu obsłużenia wszystkich wyżej wymienionych sieci stworzyłem przy K[omendzie] S[ił] Z[brojnych w] K[raju] kompanię łączności (4 plutony – 16 stacji – 4 dodatkowe odbiorniki); tworzę przy d[owódz]twach obszarów i okręgów plutony^v radiowe (4 stacje – 2 dodatkowe odbiorniki); przewiduję utworzenie przy podokręgach i inspektoratach rejonowych po jednej drużynie radio (2 stacje – jeden dodatkowy odbiornik) oraz przy d[owódz]twach obwodów patroli do obsługi 8^w radiostacji z jednym dodatkowym odbiornikiem.

W powstaniu, w miarę zdobywania na n[ie]p[rzyjacie]lu stacji stałych (okupanci rozbudowali znaczną ilość stacji stałych i półstałych), przewiduję bezzwłoczne wprowadzenie ich do wewnętrznej sieci dowodzenia.

Sieć wywiadu „W” i dywersji „D”.

Dla sieci tych wydzieliłem oficerów z grupami operatorów i częścią potrzebnego sprzętu. W tej chwili przeprowadzają oni organizację swych sieci. Uruchomienie ich uważam za potrzebę bardzo pilną, toteż sprzęt użytku bieżącego, jaki zostanie przysłany z Centrali, będzie oddany w pierwszej kolejności do tego celu.

Chciałbym gotowość sieci „W” i „D” uzyskać z ciągu zimy [19]42/[19]43.

2) Łączność drutowa

Telefon polowy będzie mógł być użyty w początkach powstania tylko do krótkich połączeń kablowych na polu walki (0,5–1 km) oraz do włączania się do stałych tras (na polu walki i w sieci dowodzenia).

Na razie przewiduję wyposażenie K[omendy] S[ił] Z[brojnych w] K[raju] i Okręgów – po 6 aparatów polowych, Podokręgów i ognisk walki – po 4 aparaty polowe. Na każdy aparat po 2 km kabla.

Sprzęt powyższy wyprodukowany^x w Kraju.

^v W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 17): po 1 plutonie.

^w W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującym się w CAW (II.52.515, k. 16): 1.

^x W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-18, k. 18): wyprodukujemy.

Sieć krajowa teletechniczna została przez okupanta rozbudowana (dużo połączeń kablowych podziemnych). W pierwszych momentach działań będzie ona mogła być wykorzystana tylko w skromnym zakresie; jednak w miarę opanowywania terenu sieć ta stanie się w krótkim czasie najwydajniejszym na nim środkiem łączności.

Dla należytego jej wykorzystania staram się o ścisłą współpracę między Szefami Łączności wszystkich szczebli a przedstawicielami poczty i kolei.

Zbieram dokładne dane o istniejącej sieci telekomunikacyjnej na całym obszarze Rzeczypospolitej.

3) Środki żywe

Kurierzy i gońcy odegrają tak w uruchomieniu powstania, jak i w dalszym jego prowadzeniu poważną rolę. Kurierzy będą zazwyczaj dublować łączność radiową od ogniska walki w górę, goniec zaś będzie głównym środkiem łączności na szczeblu ogniska.

Sz szczególnie częste zastosowanie znajdą kolarze i sztafety kolarskie, konne lub piesze.

4) Środki dźwiękowe i wzrokowe – łączności naziemnej – wystąpią tylko w sieci bojowej ogniska walki.

5) Placówki łączności z lotnikiem – wystąpią na wszystkich szczeblach dowodzenia. We własnym zakresie potrafimy wykonać tylko środki sygnalizacji wzrokowej i podchwytynawcze. Wyposażenie placówek w S-fony, rakiety i dymy może być zapewnione tylko przez Sztab NW.

Proszę o przysłanie wyczerpujących danych co do przyjętych w W[ielkiej] Brytanii metod współpracy lotnika z ziemią.

Kod współpracy przysłać osobno.

6) Środki dla łączności lotniczej i opl

a) Sieć łączności lotniczej jest dopiero w stadium rozważań. Zgodnie z zał. nr 2 – ciężar stworzenia jej musi spocząć na pozakrajowych siłach zbrojnych.

Proszę o jak najszybsze poinformowanie, jak Sztab NW zamierza rozwiązać to zagadnienie.

b) Sieć Opl – zostało zapoczątkowane rozpoznanie i studium wykorzystania sieci niemieckiej.

Sprawy szkolenia i studiów.

Szkołę praktycznie w K[omendzie] S[il] Z[brojnych w] K[raju] i w niektórych Okręgach radiotelegrafistów i telefonistów.

Zarządziłem przeprowadzenie ewidencji wyszkolonych telefonistek.

W dziedzinie studiów technicznych i taktycznych łączności opracowano: „Instrukcję bojową Cz. II-B-Łączność” oraz „Instrukcję użycia radia, telefonu i sygnalizacji”. W opracowaniu jest instrukcja łączności z lotnikiem oraz tłumaczenie niektórych instrukcji niemieckich (organizacja i sprzęt).

Proszę o przysłanie opisów sprzętu niemieckiego, możliwie z fotografiami, oraz instrukcje taktycznego użycia, jakie Sztab NW posiada lub też ma możliwość zdobycia.

Również proszę o przysłanie w zrzutach zimowych charakterystyki sprzętu angielskiego przewidzianego na nasze zaopatrzenie w okresie powstania i odtwarzania wojska w Kraju.

IV. Zaopatrywanie

A. Pokrycie potrzeb bieżących.

Dla potrzeb bieżących rozporządzam w tej chwili 60 r[a]d[io]st[acjami] nadawczo-odbiorczymi i 25 odbiornikami. W ilości tej mieszczą się r[a]d[io]st[acje] przysłane z Centrali, r[a]d[io]st[acje] wyprodukowane w Kraju i zdobyczne sowieckie (desantowe).

Stan powyższy zwiększam przez produkcję krajową (8 punktów produkcji), która jednak jest bardzo ograniczona z braku materiału na wolnym rynku i trudności konspiracyjnych.

Produkcja obecna wynosi 10 r[a]d[i]o[st]ac[i] nadawczo-odbiorczych i 10 odbiorników miesięcznie. Wystarcza to zaledwie na pokrycie strat.

Celem uniezależnienia się od sieci konieczne jest zaopatrzenie radiostacji krajowych w generatory, których produkcja u nas jest niemożliwa. Z tych względów wystąpiłem do Centrali (w piśmie L.146) o przysłanie 60 generatorów typu obecnie nadsyłanego. Ponadto proszę, zgodnie z L.146, o co najmniej 60 radiostacji typu konspiracyjnego z generatorami i dodatkowo na razie 20 par małych słuchawek oraz 200 kwarców w pasie 2250–9000 Kc/s co 25 Kc/s, potrzebnych do przeprowadzenia prób w poszczególnych sieciach krajowych.

Poza tym pożądane są zawsze lampy zapasowe do przysyłanych radiostacji, gdyż nie jesteśmy w stanie dostać ich w Kraju i mamy już szereg tych radiostacji nieczynnych.

B. Pokrycie potrzeb powstania.

a) Plan użycia radia przewiduje następujące potrzeby:

1. Zmontowanie sieci „Z”, „O”, „I” i „D” wymaga: 340 r[a]d[i]o[st]acji i 340 dodatkowych odbiorników, w tym połowa o zasięgu przyziemnym gwarantowanym 40 km, a połowa o zasięgu przyziemnym gwarantowanym 70 km. Cały ten sprzęt wchodzi w ramy zapotrzebowania na zestawy uzbrojenia dla ognisk walki w celkach Ł. – por. zał. nr 4. W załączniku tym podana została potrzebna charakterystyka techniczna r[a]d[i]o[st]acji i odbiorników.

Proszę, by instrukcja użycia, dołączana do stacji, określała sposób instalowania anteny w warunkach konspiracyjnych i polowych, w ostatnim wypadku – dla osiągnięcia pełnego zasięgu przyziemnego.

Odbiorniki typu konspiracyjnego muszą umożliwiać odbiór fonii (BBC) i telegrafii (r[a]d[i]o[st]ac[i]a NW). Zasilanie ich zasadniczo bateryjne. Baterie możemy produkować w Kraju.

2. Potrzeby sieci wywiadowczej „W” pokryte będą z zapasu użytku bieżącego i rezerwy.

b) Plan użycia środków drutowych przewiduje potrzebę 1200 aparatów telefonicznych typu konspiracyjnego i ok. 2600⁹ km drutu telefonicznego. Całą powyższą ilość mam nadzieję wyprodukować względnie zakupić w Kraju.

c) Dla korespondencji z lotnictwem potrzebne są r[a]d[i]o[st]acje typu S-fon oraz dymy bojowe. Ani jednych, ani drugich nie jestem w stanie w Kraju wyprodukować.

V. Dwustronna łączność lotnicza w okresie konspiracji

Jest rzeczą specjalnej wagi, aby Centrala mogła zapewnić w okresie konspiracji łączność lotniczą z Kraju do siebie, przede wszystkim przez zastosowanie podchwytywacza, ale również przez lądowanie względnie wodowanie u nas w terenie. Uważam to za specjalnie pilne i ważne. Od tego zależy dalsza celowość naszej pracy wywiadowczej, której warunkiem jest, aby raporty i dokumenty zdobywane z takim wysiłkiem zaczęły nareszcie na czas docierać do Centrali. Ponadto przykładam wielką wagę do precyzyjnego uzgodnienia powstania i jego wsparcia z zewnątrz. Jest to możliwe jedynie przez kilkakrotną wymianę oficerów Sztabu NW i K[omendy] S[ił] Z[brojnych] w K[raju], zwłaszcza z działu operacji lotniczych i łączności.

⁹ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.515, k. 18): 2400.

Wykorzystanie do łączności dwustronnej używanych do przerzutu materiałów samolotów 4-motorowych lub wodnopłatowców może zaspokoić jedynie doraźnie najkornieczniejsze potrzeby.

Sprawne funkcjonowanie całej łączności lotniczej może mieć miejsce jedynie w wypadku, gdy zostanie ona oparta na poważnym dywizjonie łącznikowym, w skład którego, prócz maszyn przeznaczonych do przerzutu większego tonażu, wejdzie dla łączności kurierskiej kilka maszyn lekkich dalekiego zasięgu.

Samoloty kurierskie muszą się odznaczać jak najbardziej przystosowanymi do możliwości krajowych technicznymi właściwościami startu i lądowania.

[Tur] 14 XI [19]42 [r.].

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.1.2, k. 135–141 (A_380, k. 137–143), mps³.

³ Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: CAW, II.52.515, k. 9–19 – tu jako: M[eldunek nr] 154 bis a; AIPN, 1114/14, k. 491–502. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 7–21.

1942 listopad 16, Londyn – Gen. Sikorski do gen. Roweckiego: Sprawa apolityczności Sił Zbrojnych w Kraju – zaufanie i uznanie dla dowódcy i żołnierzy AK

O. VI, L.dz. 4138/Tjn.42
M.p., dnia 16 listopada 1942 r.

[Ścisłe tajne!]^a

Kalina^b

Na meldunki nr 95¹, 118² i 138³.

1. Podzielam całkowicie poglądy Pana Generała co do konieczności zachowania całkowitej apolityczności Wojska i pełnej jego wewnętrznej zwartości, zawarte w punkcie V pisma Pana Generała nr 55⁴ do Delegata Rządu.

2. Wyrazem tego był mój rozkaz L. 3316/Tj. z 15 VIII [19]42⁵, podporządkowujący Panu Generałowi wszystkie organizacje wojskowe istniejące na terenie Kraju, których celem jest współdziałanie w walce z nieprzyjacielem lub w pomocniczej służbie wojskowej.

3. Jako Naczelnny Wódz żądam od Pana Generała, jako Dowódcy Armii Krajowej, bezwzględnego przestrzegania tych zasad i w przyszłości.

4. Ze swej strony wpłynę na stronnictwa polityczne, by w obliczu powagi sytuacji w Kraju zechciały podchodzić do zagadnień wojskowych Armii Krajowej zupełnie obiektywnie, wyzbywając się wszelkich względów partyjnych. Jestem pewien, że to osiągnę.

5. Dla uniknięcia wszelkich tarć i zapewnienia jednolitości kierownictwa sprawami Wojska w Kraju, zamierzam wpłynąć na Ministra Spraw Wojskowych, by zamianował Pana Generała swym przedstawicielem przy Delegacie Rządu w Kraju.

6. Mając pełne zaufanie do Pana Generała, wierzę, że mimo niezwykle ciężkich i trudnych warunków, potrafi Pan Generał, przy współpracy Delegata Rządu, doprowadzić do scalenia całokształtu wysiłku wojskowego w Kraju, niezbędnego w obliczu zadań historycznych, przed którymi stoi Armia Krajowa.

Wyrażam przy tej okazji Panu Generałowi i Jego żołnierzom pełne uznanie za ofiarną, niezwykle niebezpieczną służbę [dla Ojczyzny]^c wobec wroga.

14 XI [1942 r.] Sik[orski]^d

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.2.2, k. 143 (A_287, k. 149), mps, rkps⁶.

^a Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu znajdującego się w SPP, t. A.3.2.2, k. 144 (A_287, k. 150).

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w SPP, t. A.3.2.2, k. 144 (A_287, k. 150): **Naczelnny Wódz – do Dowódcy Armii Krajowej.**

^c Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu znajdującego się w SPP, t. A.3.2.2, k. 144 (A_287, k. 150).

^d Data i podpis odręczne. W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w SPP, t. A.3.2.2, k. 144 (A_287, k. 150) podpis maszynowy: **Naczelnny Wódz** (–) Sikorski Gen. broni 4138.

¹ Zob. dok. nr 403.

² Zob. dok. nr 461.

³ Zob. dok. nr 480.

⁴ Zob. dok. nr 403.

⁵ Zob. dok. nr 498.

⁶ Przepisana treść depeszy, uwzględniająca odręczne poprawki gen. Sikorskiego, znajduje się w: SPP, t. A.3.2.2, k. 144 (A_287, k. 150). Kopie obu wersji dokumentu znajdują się w: SPP, t. A.3.3.3.1, k. 38–39 (A_349, k. 43–44). Inne egzemplarze dokumentu znajdują się w: IPiMS, PRM 76/2, k. 117; AAN, 2/1326, I/11, k. 6–7 – tu jako: nr 4138 z dn. 17/19 XI [19]42 r.

1942 listopad 16, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: W sprawie dekonspiracji placówek odbiorczych w Kraju

Radiogram nr 2166

Od Wandy 1
Dnia 16 listopada 1942 r.

O. VI, L.dz. 4921/42
Przyjęty 19 XI [19]42 [r.] godz. 15.30
Odczyt[any] 19 XI [19]42 [r. godz.] 17.00

Na 4764¹.

Nie było i nie ma w Kraju plac[ówek] odb[iorczych] Chłosty, przyjmujących przerzut lotniczy. Zasobnik rozbił się na plac[ówce] odb[iorczej] „Zamek”, która przyjęła zrzut w II okresie. Placówka ta była obsługiwana przez ludzi oddanych nam przez Trójkąt.

Żołnierze ci widocznie ujawnili tajemnicę wojskową czynnikom politycznym, które bezprawnie zrobiły ją tematem swej korespondencji.

Są oznaki, że nieudolne zaszyfrowanie naraziło system przyjęcia zrzutów na dekonspirację i że następny okres czuwania plac[ówki] odb[iorczej] był zdekonspirowany wobec nieprzyjaciela.

Przeprowadzam dochodzenie i podjąłem energiczne kroki u Delegata Rządu. Powyższy incydent jest konsekwencją tego, że Trójkąt odczuwa poparcie w Londynie dla prób swej roboty wojskowej w Kraju.

Przedstawcie powyższe Naczelnemu Wodzowi z moją prośbą o zrobienie z tym ostatecznego porządku.

Kalina 996

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.8.2.3, k. 10 (A_373, k. 59), mps².

¹ Zob. dok. nr 539.

² Inny egzemplarz dokumentu, zawierający w swojej treści kryptonimy, znajduje się w: SPP, t. A.3.3.3.1, k. 40 (A_296, k. 45). Rozszyfrowana treść depeszy, zawierająca również kryptonimy, znajduje się w: AIPN, 1114/16, k. 311 – tu jako: C. 996 KKP z 16/18 XI [1942 r.]; AAN, 203/I-22, k. 181. Inna treść depeszy została opublikowana w: J. Jąźwiński, *Dramat dowódcy. Pamiętnik oficera sztabu Oddziału Wywiadowczego i Specjalnego*, t. 1..., s. 401.

1942 listopad 17, Londyn – Plk Protasewicz do gen. Roweckiego: Tekst przysięgi żołnierzy AK

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 4869/tj.42

M.p., dnia 17 listopada 1942 r.

Kalina

Przesyłam tekst przysięgi żołnierzy Armii Krajowej, uchwalony przez Komitet dla Spraw Krajowych¹ i zatwierdzony przez Naczelnego Wodza 12 XI [19]42 [r.]:

Tekst przysięgi:

„W obliczu Boga Wszechmogącego i Najświętszej Marii Panny Królowej Korony Polskiej, kładę swe ręce na ten święty Krzyż, znak Męki i Zbawienia, przysięgam być wiernym Ojczyźnie mej, Rzeczypospolitej Polskiej, stać nieugięcie na straży Jej honoru i o wyzwolenie Jej z niewoli walczyć ze wszystkich sił aż do ofiary mego życia. Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej i rozkazom Naczelnego Wodza oraz wyznaczonemu przezeń Dowódcy Armii Krajowej będę bezwzględnie posłuszny, a tajemnicy niezłomnie dochowam, cokolwiek by mnie spotkać miało”.

Tekst formuły dla przyjmującego przysięgę:

„Przyjmuję Cię w szeregi Żołnierzy Armii Polskiej, walczącej z wrogiem w konspiracji o wyzwolenie Ojczyzny. Twym obowiązkiem będzie walczyć z bronią w ręku. Zwycięstwo będzie Twoją nagrodą, zdrada karana jest śmiercią”.^a

Rawa

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.1.1.1.1.B, k. 76 (A_022, k. 84), mps².

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 855; Zaszyfrowano dn. 18/11 1942; Nadano dn. 18/11 1942, M[itkiewicz].

¹ Tekst przysięgi został przyjęty na posiedzeniu KSK w dniu 18 IX 1942 r.

² Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/11, k. 7 – tu jako: nr 4869 z dn. 18/21 XI 42 r. Tekst przysięgi został przekazany do struktur AK przez „Grota” rozkazem nr 73 z 12 XII 1942 r. – AIPN, 0255/342, t. 16, k. 81.

1942 listopad 17, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Stosowanie kar dodatkowych przez WSS

Radiogram nr 188

Od Wandy 3

Warszawa, dn. 17 XI [19]42 [r.]

O. VI, L.dz. 5071

Przyjęty 28 XI [19]42 [r.] godz. 17.15

Odczyt[any] 30 XI [19]42 [r. godz.] 11.30

N[aczelny] W[ódz]

W ślad za 832ª oraz m[eldunkiem nr] 159 i na 2380/7 poprawki do statutu WSS.

Zdarzają się liczne przypadki, w których WSS, nie znajdując podstawy do wymierzenia kary śmierci, z uwagi na mniejszą wagę popełnionego przestępstwa, zawiesza postępowanie, ponieważ dochodzi do wniosku, że najsurowszą karą, jaką należałoby wymierzyć, jest kara pozbawienia wolności. Ponieważ wykonanie kary pozbawienia wolności [jest]^b w obecnych warunkach niemożliwe, powyższy wynik postępowania sądowego sprawia [zwłaszcza na sprawcy^c] wrażenie bezkarności. Celem zapobieżenia temu stanowi rzeczy oraz wobec konieczności zaostrzenia represji karnej zamierzam stosować względem oskarżonych kary dodatkowe, przewidziane w wojskowym kodeksie karnym. W związku z tym proszę o telegraficzne wyrażenie zgody na stosowanie kar dodatkowych wg KKW oraz unormowanych^d dekretem statutu WSS wraz z proponowanymi zmianami.

Kalina ??7^e 17 XI [19]42 [r.]

Radiogram nr 189

Od Wandy 3

Warszawa, dn. 17 XI [19]42 [r.]

O. VI, L.dz. 5071

Przyjęty 2 XII [19]42 [r.] godz. 09.00

Odczyt[any] 2 XII [19]42 [r. godz.] 16.40

Ciąg dalszy L. 987.

Projekt zmian. Wprowadza się nowy art. 7: „1) jeśli sąd uzna oskarżonego winnym przestępstwa, z[a] które zdaniem sądu należałoby wymierzyć jako najsurowszą karę pozbawienia wolności, ^frównocześnie zaś^f postanowieniem zawiesi postępowanie; 2) w przypadku, w którym sąd uzna [to] za niezbędne, wymierzy wyrokiem karę pozbawienia wolności oraz zastosuje względem oskarżonego karę dodatkową w myśl zasad KKW; 3) jednocześnie sąd wstrzymuje wykonanie kary pozbawienia wolności do czasu uruchomienia jawnego wymiaru sprawiedliwości”.

^a *Nadpisano odręcznie: 4300. Chodzi o depeszę „Kaliny” C. 832 z 7 X 1942 r., w której prosił o „wstrzymanie wydania dekretu o WSS w związku z poprawkami” – AIPN (1114/13, k. 402).*

^b *Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/15, k. 76, 78).*

^c *Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/15, k. 76, 78).*

^d *W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/15, k. 76, 78): unormowanie.*

^e *Podpisano odręcznie: 987.*

^{f-f} *W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/15, k. 74): wówczas.*

Ponadto proszę o skreślenie punktu c) z art. 3 ustęp 2 statutu oraz b) słów „bądź wniosku o zawieszenie postępowania” z art. 4 ustęp 1, a wreszcie c) o dodanie w art. 15 słów „oraz akta spraw w których wstrzymano wykonanie wyroku”.

Dotychczasowy ustęp 3 art. 6 oraz zdanie ostat[nie] ust. 4 art. 6 o treści: „Wyroki nie ulegają zaskarżeniu”, staje się artykułem 8. Dotychczasowe art. 7–13 stają się art. 9–15.

Kalina 987 – 17 XI [19]42 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.7, k. 45–46 (A_307, k. 52–53), mps¹.

¹ Rozszyfrowana treść depesz znajduje się w: AIPN, 1114/15, k. 74, 76, 78; AAN, 203/I-22, k. 174–175.

1942 listopad 20, Warszawa – Delegat Rządu Piekalkiewicz: Apel o solidarność społeczeństwa i wzajemną pomoc

W obliczu polskiej niedoli czwartego roku wojny

Rodacy!

Stoimy na progu czwartej wojennej zimy. Wyniszczone, zmaltretowane trzema latami okupacji społeczeństwo polskie pogrąża się w coraz cięższej niedoli. Terror gospodarczy wroga i jego bezwzględna rabunkowa gospodarka z dniem każdym coraz bardziej pogłębia bezmiar tej niedoli. Grabież i wywóz żywności z kraju, utrudnianie handlu wewnętrznego, niszczenie polskich placówek pracy, komplikowanie życia gospodarczego i społecznego mnożeniem przepisów, obliczonych na wszechstronne utrudnianie Polakom życia – wszystkie te metody działania niemieckiego na terenie polskim coraz bardziej anarchizują stosunki w kraju i wzmagają drożyznę. Pod jej brzemieniem coraz groźniej uginają się ramiona milionów Polaków, skazanych na życie wśród orgii tej drożyzny z minimalnych zarobków i dochodów. Toteż idące ku nam miesiące zimowe przyniosą nowe fatalne wzmócenie nędzy, głodu i niedoli, grożące katastrofalnymi skutkami społecznymi, zniszczeniem wielu tysięcy Polaków.

W obliczu tej tragicznej sytuacji, w którą wróg, chcący zniszczyć naród Polski, świadomie i celowo pogrąża nasz kraj – te wszystkie żywioły polskie, którym los dał do rąk majątek i dobrobyt, powinny zdać sobie jasno sprawę z ciążących na nich patriotycznych obowiązków i wyciągnąć z tego należyte wnioski. Obok nędzy i niedoli są jeszcze w Polsce, na wsi i w miastach, krocie Polaków, którym na niczym nie zbywa i którzy zachowali swój majątek. Obowiązkiem tych wszystkich Polaków – jest pomyśleć dziś o niedoli współrodaków, podzielić się z nimi chociaż częścią swego majątku i swych zasobów. Nikt z zamożnych Polaków nie może i nie powinien dziś patrzeć obojętnie na to, jak wokół giną inni Polacy, zepchnięci przez zbrodniczą gospodarkę wroga w otchłań głodu i nędzy. Ofiarnie wyciągnięta, pomocna dłoń uratuje dla Narodu i Państwa Polskiego tysiące istnień, a tym, którzy pośpieszą z tą braterską pomocą, da poczucie spełnienia ważnego patriotycznego obowiązku.

Niechaj nikt, komu warunki pozwalają na to, nie uchyla się dziś od czynnej pomocy biedniejszym współrodakom. Gdy wróg szaleje, by niszczyć społeczeństwo, niechaj solidarność narodowa będzie mu godną odpowiedzią.

W ciężką, czwartą zimę wojenną hasłem wszystkich ludzi zamożnych w Polsce winna być czynna, patriotyczna akcja niesienia jak najszerzej, jak najbardziej wydajnej pomocy tym, których gospodarka niemiecka pogrąża w nędzę i niedolę.

**Pełnomocnik na Kraj
Rządu RP**

Źródło: „Rzeczpospolita Polska” nr 20 (50) z 20 XI 1942 r., s. 1.

1941 listopad 21, Londyn – Gen. Sikorski do gen. Roweckiego: Uznanie Prezydenta RP dla dowódcy i żołnierzy AK – zapowiedź przesłania skrótu memoriału na temat dalszego prowadzenia wojny

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 4936/tj.42

M.p., dnia 21 listopada 1942 r.

Kalina

Przekazuję depeszę Naczelnego Wodza.

Rawa 4936

Prezydent RP prosił mnie o przekazanie Panu Generałowi i podwładnym żołnierzom jego najserdeczniejszych pozdrowień i wysokiego uznania za wybitnie ofiarną i tak ciężką służbę dla Ojczyzny. Zechce Pan Generał przekazać te słowa wszystkim podwładnym.

W najbliższym czasie prześlę Panu Generałowi streszczenie memoriału, jaki przedstawiłem Prezydentowi Rooseveltowi¹, Premierowi Churchillowi i Gen. Brookowi na temat dalszego prowadzenia wojny. Memoriał ten zorientuje Pana Generała w moich przewidywaniach oraz w możliwościach rozwoju sytuacji, która będzie miała również wpływ na użycie Armii Krajowej.^a

Sikorski

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.1.1.1.1.B, k. 102 (A_022, k. 110), mps.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 869; Zaszyfrowano dn. 23/11 1942; Nadano dn. 23/11 1942, M[itkiewicz].

¹ Zob. dok. nr 550.

1942 listopad 22, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wódza: Odpis pisma grupy Polskich Socjalistów z zarzutami przeciw Dowódcy AK – odpis pisma Dowódcy AK do Delegata Rządu w tej sprawie

Pocztą Kaliny przez Werę nr 15/B/XII¹
Zaszyfrowana 4 grudnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 270/tj.43
Odczytana 19 stycznia 1943 r.

Meldunek zbiorowy nr 169

Naczelnny Wódz^a

I. Dnia 21 VII [19]42 [r.] skierowałem do Głównego Delegata Rządu w sprawie kampanii Polskich Socjalistów przeciwko PZP pismo, którego odpis przedłożyłem Panu Generałowi.

W październiku otrzymałem od Delegata Rządu pismo Polskich Socjalistów następującej treści:

„W odpowiedzi na pismo Komendanta z dnia 21 VIII [19]42 [r.] donosimy co następuje:

1. Zastrzegamy się zdecydowanie przeciw wszelkim próbom ze strony czynników wojskowych^b narzucania nam takiego czy innego kierunku politycznego. Zupełnie oczywistą taką próbą jest list z 21 VIII [19]42 [r.].

Prowadzimy politykę i formułujemy nasze poglądy wyłącznie pod kątem widzenia całości i niepodległości Kraju i interesów mas pracujących.

Jedność w walce z okupantem zupełnie nie wyklucza rozmaitej oceny wydarzeń ze strony poszczególnych ugrupowań politycznych.

List, na który odpowiadamy, jest próbą nawrotu do czasów przed 1939 [r.]. Jest próbą stotalizowania myśli politycznej w Kraju.

2. Stosunek nasz do Rządu i ugrupowań wojskowych został sprecyzowany w naszej deklaracji ideowej². Podkreślamy, że stosunek nasz do Rządu londyńskiego jest bezwzględnie pozytywny. Uważając go za jedyną oficjalną reprezentację Polski, popieramy w pełni ogólną linię polityki rządowej.

Z faktu jednak, iż Rząd londyński posiada charakter „ogólnonarodowy”, a nie ma wyraźnie lewicowego zabarwienia, wynikają dla nas dwie zasadnicze konsekwencje polityczne:

a) Zastrzegamy sobie swobodę oceny poszczególnych posunięć rządowych;

b) Nie uważamy za możliwe, by Rząd w składzie obecnym, przy różnorodności swej podstawy społecznej, był w stanie rozwiązać wszystkie zagadnienia społeczne, polityczne, stojące przed Polską.

^a Powyżej odrębna adnotacja: **cz. I. Publikujemy, podobnie jak to miało miejsce w pierwszym wydaniu tomu drugiego:** Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945, punkt I z pierwszej części meldunku zbiorowego nr 169.

^b W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: czynnik[ow]ojsk[owy].

¹ Meldunek ten wysłany był kilkakrotnie pocztą kurierską do Hiszpanii i Szwajcarii. Według „Wykazu poczt”, sporządzonego w KG AK, pocztą oznaczoną powyższym numerem została wysłana do Wery 3 XII 1942 r. Wera nadała radiem do Centrali.

² Mowa o Deklaracji politycznej Polskich Socjalistów uchwalonej 1 IX 1941 r. – „Gwardia” nr 16 z września 1941 r., s. 1–3. Zob. *Wizje Polski...*, s. 77–79.

Ugrupowania wojskowe popierając^c, ściśle współdziałamy tylko w zakresie walki z okupantem.

Podkreślamy, że w zakresie akcji sabotażowej nasza współpraca przynosi bardzo poważne rezultaty.

Zdajemy sobie sprawę jednak, że mafijne wpływy sanacyjne, pozbawione masowego oparcia o społeczeństwo^d, z natury rzeczy najbardziej krzewią się w organizacji wojskowej.

Uważając, że te wpływy są największym niebezpieczeństwem [dla]^e przyszłego demokratycznego rozwoju Polski, staramy się te wpływy zwalczyć agitacją prasową.

Wojsko stać winno na straży Kraju, a nie mieszać się do spraw wewnętrznego ustroju.

3. Wysuwamy równoległe obok siebie hasło o niepodległości i o radykalnej przebudowie społecznej. Nastroje mas ludowych są radykalne i taka też jest nasza linia polityczna.

Z walką z okupantem i z walką o całość i granice Rzeczypospolitej – akcja ta **nasza harmonijnie się łączy**.

Uważamy, że koncentracja walki mas ludowych, szczególnie chłopów i robotników, łączy się nierozdzielnie z oparciem ustroju społecznego Polski na zasadach przebudowy społecznej.

4. Argumenty listu Komendanta, opierające się na wyrwanych i pozbawionych związku z całością poszczególnych zdaniach artykułów, stwarzają trudną podstawę dyskusyjną. W ten sposób udowodnić można wszystkie tezy, które się pragnie udowodnić.

Podkreślamy, że szereg artykułów w naszej prasie nosi charakter dyskusyjny, że stanowią one często materiał dla ostatecznego wykrystalizowania się naszego poglądu politycznego i że wobec tego jedynie słuszną platformą dyskusji czy zarzutów w stosunku do nas, jest polemika z naszymi oświadczeniami programowymi.

5. Uważamy, że zarzuty tego rodzaju, jak: „systematyczne bałamucenie opinii publicznej”, „podkopywanie autorytetu Rządu”, „niedojrzałości politycznej” – są na tego rodzaju poziomie, że dyskusja z nimi nie leży w granicach naszych możliwości^h.

W dniu 4 XI^f odpowiedziałem na nie pismem następującym:

„Pan Główny Delegat Rządu.

W dniu 21 VII [19]42 [r.] skierowałem do Głównego Delegata Rządu pismo, w którym zwracałem Jego uwagę na szkodliwą dla naszego wspólnego zadania^g działalność Polskich Socjalistów, bałamucącą opinię publiczną, podkopującą autorytet Rządu, krzyżującą pracę wykonywaną^h na Jego zlecenie i podważającą powagę i działalność Sił Zbrojnych w Kraju.

W piśmie przytoczyłem szereg potwierdzających to wyjątków z prasy [PS]. W jego zakończeniu prosiłem Głównego Delegata Rządu o wkroczenie oraz o danie Siłom Zbrojnym w Kraju ze strony organów Rządu ochrony przed napaściami czynników politycznych.

Obecnie, po trzech miesiącach, jako załatwienie tej sprawy otrzymałem pismo, z którego treści wynika, że pochodzi z kół Polskich Socjalistów, jednak ponieważ nie ma pod nim nie tylko daty, ale i podpisu, więc nie wiem nawet, kto za jego treść odpowiada.

List Polskich Socjalistów nie załatwia sprawy pod względem merytorycznym z następujących powodów:

^c W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: popieramy i...

^d W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: w społeczeń[stwie].

^e Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN.

^f W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 5 XI.

^g W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: nasz[ych] współ[nych] zadań.

^h W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: prace wykonywane.

W piśmie swym zwróciłem uwagę Delegata Rządu, że Polscy Socjaliści w prasie swej formułują obelżywy dla Sił Zbrojnych w Kraju i dla mnie argument spiskowania przeciwko Rządowi i to w akompaniamencie kłamstw i obelg, takich jak imputowanie mi chęci „rozgromienia demokracji” i zarzucanie „warcholstwa politycznego”.

Pomijając już sprawę dobrego imienia Wojska, którego w dzisiejszych warunkach nie mam możliwości obronić, co niewątpliwie Polskim Socjalistom dodaje śmiałości, chodzi o wynikającą stąd szkodę dla przygotowań do walki i skoncentrowania wysiłku wojennego.

Tymczasem, zamiast odwołania zarzutów i dania satysfakcji, czytam w liście Polskich Socjalistów stwierdzenie, że ich artykuły mają charakter dyskusyjny i zachętę do podjęcia polemiki prasowej.

Na tę drogę wkraczać nie zamierzam, zarówno dlatego, że byłoby to właśnie podejmowaniem przez wojsko akcji politycznej, jak i dlatego, że byłoby poniżej godności wojska tłumaczenie, że nie spiskuje przeciwko Naczelnemu Wodzowi i Rządowi.

Oceniam, że list Polskich Socjalistów sprawy nie załatwia i Polscy Socjaliści nadal podtrzymują swe zarzuty w stosunku do Krajowych Sił Zbrojnych i ich kierownictwa.

Proszę Pana Delegata o ponowne podjęcie próby skłonienia Polskich Socjalistów do wycofania się z lekkomyślnie postawionych Wojsku zarzutów. Gdyby próba ta nie dała pozytywnego rezultatu, musiałbym uznać za bezcelowe wszelkie usiłowania zorganizowania współpracy z Polskimi Socjalistami na odcinku wojskowym i wówczas musiałbym wyciągnąć z tego dalsze konsekwencje”.

Meldowałem o tym depeszą 1008 z 19 XI [19]42 [r].³

Kalina 22 XI [19]42 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.2, k. 235–238 (A_295, k. 243–246), mps⁴.

³ Zob. AAN, 203/I-22, k. 186.

⁴ Rozszyfrowana treść części I meldunku zbiorowego nr 169 znajduje się w: CAW, II.52.517, k. 25–27; AIPN, 1114/16, k. 83–85. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 164–166. Odpis pisma „Grota” do GDR z 5 XI 1942 r. znajduje się w: IPiMS, PRM-L/2, k. 3. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 32–33.

1942 listopad 23, Londyn – Naczelnny Wódz do gen. Roweckiego: Skrót zapowiedzianego memoriału dla aliantów zachodnich o możliwości najsukuteczniejszego zakończenia wojny przez uderzenie od Bałkanów

L.dz. 1484/III

O. VI, L.dz. 5045/42.

Dnia 23 listopada 1942 r.

Kalina

Podaję Panu Generalowi streszczenie mojej oceny sytuacji i możliwości działania¹, którą przesłałem w pierwszych dniach listopada prezydentowi Rooseveltowi, prem. Churchillowi i gen. Brookowi.

I. Rezultaty osiągnięte przez Niemców w 1942 roku

Kampania niemiecka na Wschodzie w 1942 roku nie wykazała tego rozmachu, co w 1941 roku.

Została podjęta późno – prawdopodobnie z powodu trudności transportowych i zahamowania kontruuderzeniem rosyjskim na Charków.

Kolejność wysiłku o ograniczonych celach (Kercz, Sewastopol, Woroneż, Kaukaz i Stalingrad) wskazuje o spadku możliwości zaczepnych Niemiec. Zabrakło możliwości, sił i czasu na dojście do Wołgi, a następnie na zwrot na Kaukaz lub Moskwę.

Rosja uratowała swoje żywe siły kosztem utraty zagłębia przemysłowego nad Donem i najbogatszych obszarów rolnych – Ukrainy i Kubania, oraz częściowego sparaliżowania południowej drogi zaopatrzeniowej w sprzęt wojenny i naftę – obniżyła tym swój potencjał militarny i gospodarkę państwową. Prawdopodobnie jednak Rosja podtrzymana materialnie przez Aliantów – zimę przetrzyma i będzie zdolna na wiosnę 1943 do dalszej obrony – może nawet przejawiać w ciągu zimy aktywność zaczepną.^a

W Afryce nastąpiła radykalna zmiana na korzyść Sprzymierzonych, do czego przyczyniło się w dużym stopniu ogólne osłabienie w powietrzu².

II. Jakie są możliwości działania Niemiec?

W najbliższej przyszłości Niemcy nie rozwiną prawdopodobnie poważnych działań zimowych na froncie rosyjskim, gdyż kosztowałyby one ich zbyt dużo. Nie można jednak wykluczyć szeregu zaskoczeń i uderzeń o celach ograniczonych. Również wydaje się mało prawdopodobne, aby Rosjanie mogli podjąć w ciągu zimy działanie na skalę rozstrzygającą. Wydaje się, że na froncie rosyjskim nie zajdą do wnosny zasadnicze zmiany, Armia

^a Na marginesie odręczna adnotacja: O. VI nadać do Kaliny 25 XI [19]42 [r.] – nieczytelna parafr.

¹ Zob. dok. nr 548. Memoriał nadawany był do Kraju w 12 depeszach między 1–5 XII 1942 r. Numery stacyjne od 897 do 908.

² Oczywiście chodzi tu o siły niemieckie i włoskie.

Czerwona wiązka będzie nadal tam poważne siły niemieckie, przy czym wykorzystując wyciąganie sił niemieckich z frontu wsch[odniego], może podjąć inicjatywę zaczepną.

Jaki będzie plan działania Niemców na rok 1943? Dalsze działania zaczepne

Na wiosnę 1943 roku Niemcy mogą spróbować podjąć po raz trzeci główne uderzenie na Rosję z zamiarem uzyskania ostatecznego rozstrzygnięcia. Ich cele na wschodzie pozostają te same – zajęcie Baku, zdobycie Moskwy, Leningradu i przecięcie drogi północnej w rejonie Wołogdy. Realizować je mogą kolejno, gdyż przyjąć należy jako pewnik, że jednoczesne silne uderzenia na kilku kierunkach wykraczają już poza ich obecne możliwości. Poza tym każdy dalszy ruch Niemiec na wschód wydłuża ich system komunikacji i utrudnia zaopatrzenie.

Uderzenie na Wielką Brytanię wydaje się mało prawdopodobne, wobec utracenia przewagi lotniczej przez Niemców.

Postawa obronna

Jeśli Niemcy dojdą do przekonania, że totalne zwycięstwo należy do przeszłości i że go nie osiągnie się przez działania zaczepne, mogą przejść do obrony. Będą się starać wówczas stworzyć takie warunki obronne, które mogłyby wykazać Sprzymierzonym, że wojna będzie długa i krwawa. Miałoby to skłonić Aliantów do zaprzestania wojny oraz dojścia do porozumienia międzynarodowego na zasadzie kompromisu.

W propagandzie swej będą wtedy operować tym silniej straszakiem bolszewickim, mieniając się obrońcami cywilizacji.

W jaki sposób mogliby Niemcy swój plan zrealizować?

1. Niemcy chcieliby przede wszystkim odebrać Sprzymierzonym szansę grania na dwu frontach. Jest to już dzisiaj niemożliwe, gdyż klęska w Afryce stworzyła możliwość bezpośredniego zagrożenia od południa. Z drugiej strony nie potrafili oni rozbić siły militarnej Rosji i tym samym wyeliminować wschodniego przeciwnika.

2. Zastosowanie obrony pozwoliłoby Niemcom zorganizować eksploatację zdobytego „Lebensraumu”, który pokryłby potrzeby wojny długotrwałej. Oddałby bowiem w ich ręce rosyjskie zboże, węgiel, żelazo i częściowo naftę. Wkład dotychczasowy w tę pracę Niemiec, który jest olbrzymi, wyklucza porozumienie III Rzeszy z Rosją. Hitler nie może zrezygnować z surowców i płodów rolnych częściowo już zagospodarowanej przez siebie Ukrainy, a Stalin bez skazania na stały głód – odstąpić te obszary Niemcom. Przerwanie intensywnych działań zaczepnych zmniejszy straty i zużycie materiałowe, co wpłynęłoby wydatnie na opanowanie tak groźnego dla nich w przyszłości kryzysu stanów armii niemieckiej oraz poprawy ich złych warunków transportowych.

3. Wyciągając z frontu wschodniego znaczne, a pełnowartościowe siły (ok. 50 W[ielkich] J[ednostek]) i przerzucając je na zachód oraz do centrum Rzeszy, mogliby Niemcy stworzyć dobre warunki obrony frontu zachodniego. Byłby to argument poważny, wskazujący Sprzymierzonym „beznadziejność” poszukiwania rozstrzygnięcia drogą zaatakowania Niemiec od zachodu. Poczucie beznadziejności będą się starać niewątpliwie pogłębiać przez dalszą ostrą walkę, prowadzoną na oceanach.

III. Plan działania Sprzymierzonych – ocena możliwości

Koncepcja, że przewlekanie wojny doprowadzi ostatecznie do wyczerpania zasobów niemieckich i że zwycięstwo może być osiągnięte bez decydujących i agresywnych przedsięwzięć, nie powinna być pod żadnym warunkiem brana pod uwagę. Zasada ta jest przyjęta przez wszystkich tych, którzy są odpowiedzialni za prowadzenie polityki Sprzymierzonych. Myśleć inaczej – byłoby błędem kapitalnym, który podobnie jak w wojnie ubiegłej spowodowałby jej zakończenie połowiczne, a więc bezowocne. Żadna więc akcja lotnicza prowadzona nawet na skalę największą ani rachuba na upadek morale narodu niemieckiego, znużonego trudami kampanii – nie może odwieść Sprzymierzonych od uderzenia całością rozporządzalnych sił w same Niemcy.

Naloty masowe na Niemcy oraz Włochy wywołują skutki fatalne dla państw Osi. Powinny one być kontynuowane jak najenergiczniej. Lecz należy je traktować tylko jako przygotowanie do rozstrzygającej ofensywy. Jest możliwe, że Niemcy, widząc w pewnym momencie groźbę podobnego uderzenia, którego skutków nie będą mogli opanować, spróbują jakiegoś wybiegu politycznego, aby wyjść cało z opresji.

Gdyby to się udało, to najstraszliwsza świata wojna zostałaby przegrana, a pokój, który by po niej nastąpił, byłby znowu jedynie tylko zawieszeniem broni.

Nie można jednak równocześnie odwlekać zbytnio ofensywy na kontynent, bo nie pozwala na to sytuacja Rosji i martyrologia narodów okupowanych. Siła oporu tych ostatnich jest niezwykle cennym czynnikiem zwycięstwa. A może ona w końcu spaść do zera. Niemcy będą niewątpliwie starać się o to, pogłębiając w narodach tych wrażenie bezcelowości przeciągającej się walki.

Kiedy i gdzie uderzyć?

Dwa będą zawsze ugrupowania zasadnicze armii niemieckiej: jedno na wschodzie, drugie na zachodzie. Wejść między nie, rozdzielić i pobić w odosobnieniu jedno od drugiego wydaje się słuszną myślą przewodnią. Zwłaszcza przy tym stosunku sił, jaki będzie istniał między Sprzymierzonymi a Niemcami w ciągu najbliższego roku. Okazja ta będzie do wykorzystania tak długo, jak długo istnieją dwa fronty. Dlatego czynnik czasu, w którym uderzenie nastąpi, posiada dla tych operacji wagę szczególną.

Rozdział niemieckich sił może być dokonany z dwu stron:

- od północy – z Morza Północnego przez Hamburg na Berlin,
- od południa – przez Bałkany i Włochy.

Kierunek północny – mógłby być bardzo wydajny. Godzi w samo serce Niemiec i pozwala na wyminięcie głównych zapór obronnych, jakimi są Ren i linia Zygfrйда. Byłby to równocześnie cios decydujący w cały niemiecki system okupacyjny.

Dwie są jednak zasadnicze trudności, które stawiają pod znakiem zapytania realność działania na tym kierunku. Są nimi duża ilość potrzebnego tonażu okrętowego, ze względu na znaczną przestrzeń wodną, oraz duża odległość od baz lotniczych, która utrudnia a nawet uniemożliwia użycie lotnictwa wsparcia, nieposiadającego jak dotąd zasięgu dostatecznego. Obydwa te momenty występują jeszcze ostrzej wobec łatwości, z jaką Niemcy mogą się skoncentrować do bitwy na tym kierunku, zaś obrona przeciwlotnicza jest również najsilniejsza w tym właśnie rejonie. Uzyskanie potrzebnej przewagi przez Sprzymierzonych wymagałoby zatem zaangażowania bardzo poważnych sił morskich i lotniczych.

Uderzenie na kierunku Hamburg–Berlin musi być zabezpieczone na obu skrzydłach:

- na południu – przez związanie sił niemieckich we Francji,
- na północy – przez obez władnienie lotnictwa i sił morskich niemieckich operujących w południowej Norwegii.

Pierwszy cel da się osiągnąć przez uderzenie na tereny północnej Francji i Belgii, drugi bądź przez wcześniejsze zajęcie południowej Norwegii, co mogłoby kosztować sporo sił, bądź przez akcję lotniczą morską skierowaną przeciw bazom floty niemieckiej i lotniskom znajdującym się na terenie Norwegii.

Kierunek południowy – przez Włochy, jako droga do Niemiec, jest odległy i terenowo trudny ze względu na dwie przeszkody do pokonania tj.: morze, a następnie wyjście z północnej Lombardii, daje jednak korzyści polityczne: możliwość wyeliminowania jednego z przeciwników; wojskowe: do bezpośredniego oddziaływania na Bałkany.

Druga droga od południa prowadzi przez Bałkany. Akcja podjęta wtedy, a oparta o dobrze rozbudowaną bazę na Środkowym Wschodzie – wyprowadza na żywotne dla Niemiec złoża naftowe, których odebranie wytrąci Niemcom jeden z głównych atutów, jakim mogą szermować w wykazaniu swej niezwyciężalności. Uderzenie od Bałkanów, połączwszy się z ruchem zbrojnym Polski i Czechosłowacji – dokonałoby całkowitego rozdziału sił niemieckich i odciąłoby od Rzeszy ich armie zaangażowane w Rosji.

Wydańność operacyjna działania na tym kierunku jest niewątpliwa. Przy braniu tego kierunku uderzenia pozostałby problem przerzutu wojska z Afryki Północnej na Bałkany oraz problem wsparcia lotniczego.

Najłatwiejsza droga do rozwiązania pierwszego problemu prowadzi bezsprzecznie przez Turcję, druga przez Włochy na Jugosławię, trzecia najtrudniejsza terenowo wprost na Grecję.

IV. Rola państw okupowanych

Istnieją zasadniczo cztery grupy państw okupowanych (Sprzymierzonych), które mogą odegrać rolę poważną w planowanych działaniach:

- grupa zachodnia – Francja–Belgia–Holandia,
- „ bałkańska – Grecja–Jugosławia,
- „ środkowa – Polska–Czechosłowacja,
- „ czwarta – Skandynawia,

jej znaczenie wyszłoby na plan pierwszy, gdyby warunki transportowe morskie i lotnicze pozwalały na głębokie oskrzydlenie Niemców od północy.

Dwa są zadania zasadnicze państw okupowanych, które się wiążą z przewidywaną akcją na kontynent:

- jedno to podjęcie na tyłach armii niemieckiej walki czynnej, związane ściśle z akcją armii Sprzymierzonych,
- drugie to możliwie najszybsza odbudowa narodowych sił zbrojnych w poszczególnych krajach i obsadzenie przez nich ich ziem.

Mogą one również oddać Sprzymierzonym jeszcze jedną nie mniej ważną od operacyjnych usługę, polega ona na przygotowaniu terenu dla załamania się morale niemieckiego.

Moment podjętej otwartej walki zależy w prostej linii od położenia państw okupowanych w stosunku do zamierzonej akcji Sprzymierzonych:

- grupa zachodnia i grupa bałkańska będą współdziałały w pierwszej fazie zdobywania przedmości na kontynencie,

– grupa środkowa – podejmie uderzenie właściwe na tyły niemieckie w momencie, w którym powstanie uzbrojonej ludności mieć będzie szanse realne powodzenia. Aż do tej chwili można tam będzie organizować dywersję o większym lub mniejszym znaczeniu wojskowym.

Ruch zbrojny państw okupowanych musi być rozpatrywany przez Naczelne Dowództwo Sprzymierzonych na tle wykorzystania sił powietrznych, jako najpotężniejszego elementu pola walki, który jest w ich dyspozycji. Są one nie tylko w stanie przerzucić w głąb Niemiec niszczące działanie bomb, ale mogą również uruchomić na ich tyłach tak dla Niemców groźne działanie całych zgrupowań taktycznych. Dzięki lotnictwu transportowemu istnieje dziś możliwość szybkiego przerzucenia walki w głąb nieprzyjacielskiego obszaru. Skojarzenie akcji lotnictwa z ruchami zbrojnymi narodów podbitych dać może bardzo poważne, a dziś nieobliczalne rezultaty.

W związku z powyższym rozważaniem – zarysowują się na rok 1943 następujące hipotezy co do użycia naszych Sił Zbrojnych:

1. **Armia Polska na Wschodzie**, której gotowość przewiduję około czerwca 1943 r., może być użyta:

– albo na kierunku kaukaskim, gdyby Niemcom udało się opanować Kaukaz i zagrozić Persji i Irakowi. Możliwość ta wydaje się obecnie nieprawdopodobna,

– albo w kierunku na Bałkany w połączeniu z siłami Sprzymierzonych.

2. **I Korpus Pancerno-Motorowy** – którego osiągnięcie gotowości bojowej przewiduję na maj 1943 [r.] – może być użyty w działaniach zaczepnych:

– albo na froncie zachodnim, gdyby akcja taka była przewidywana,

– albo z północno-zachodniego terenu Afryki.

W tym wypadku nie przewiduję w początkowej fazie działań połączenia Korpusu z Armią naszą na Wschodzie.

Gdyby te przewidywania co do użycia naszych Sił Zbrojnych zrealizowały się – istnieje możliwość przesunięcia mojego miejsca postoju wraz ze ścisłym Sztabem na teren Afryki, ażeby mieć możność czuwania nad warunkami zaangażowania naszych sił.

3. Polskie siły lotnicze i brygada spadochronowa pozostają w W[ielkiej] Brytanii w przygotowaniu do zadań krajowych.

Wszystkie te możliwości omówiłem z premierem Churchillem i gen. Brookiem, natrafiając na ich pełne zrozumienie.

Naczelnny Wódz
Sikorski^b
Generał broni

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.1.1.1.1.B, k. 103–106 (A_022, k. 111–114), mps, rkps.

^b Powyżej odręczny podpis: Sikorski.

1942 listopad 24, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Stronnictwo Narodowe podporządkowało swą organizację wojskową

Radiogram nr 217

Od Wandy 3

Dnia 24 listopada 1942 r.

O. VI, L.dz. 5144/42

Przyjęty 2 grudnia 1942 r. godz. 17.15

Odczyt[any] 3 grudnia 1942 r. [godz.] 16.00

1. Kwadrat podporządkował mi swą organizację wojskową. Dnia 4 XI zaprzysięgłem ich komendanta¹, a 19 XI zostali zaprzysiężeni ich komendanci okręgów. Dalsza akcja scalania w toku.

2. Na prośbę Kwadratu przekazuję dla dr. Folkierskiego² i dr. Bieleckiego³.

Kalina 1030

¹ Józef Wacław Rokicki (1894–1976) („Karol”, „Michał”), ppłk WP; w 1915 r. powołany w stopniu szeregowca do armii rosyjskiej; od stycznia 1916 r. na froncie; od września 1917 r. dowodził kompanią karabinów maszynowych w I Korpusie Polskim na Wschodzie; w czerwcu 1918 r. powrócił na terytorium Polski, a w listopadzie tr. uczestniczył w rozbrajaniu Niemców w Łodzi; w tym samym miesiącu został dowódcą kompanii karabinów maszynowych na froncie galicyjskim; od października 1919 r. odkomenderowany do Wojsk Samochodowych; w czasie wojny polsko-bolszewickiej pełnił m.in. funkcję referenta samochodowego w Dowództwie Frontu Południowego; po zakończeniu działań zbrojnych pozostał w WP, do 1934 r. służył w Wojskach Samochodowych; w kampanii polskiej 1939 r. był referentem zaopatrzenia samochodowego w sztabie DOK II Lublin; 19 IX 1939 r. dostał się do sowieckiej niewoli, z której udało mu się zbiec następnego dnia; od października tr. w konspiracji, od końca tr. pełnił funkcję komendanta Okręgu Lublin NOW; od września 1941 r. komendant główny NOW; 3 XI 1942 r. podpisał rozkaz o scaleniu NOW z AK; objął stanowisko inspektora KG AK na Okręg Kraków; w czasie Powstania Warszawskiego początkowo był oficerem Wydziału III Operacyjnego Komendy Okręgu Warszawskiego; 18 VIII 1944 r. mianowany komendantem obwodu Mokotów; 20 IX 1944 r. mianowany p.o. dowódcy 10. Dywizji Piechoty im. Macieja Rataja Warszawskiego Korpusu AK; w nocy z 26 na 27 IX 1944 r. podjął kontrowersyjną decyzję o ewakuacji Mokotowa, która została negatywnie oceniona przez specjalnie do tego powołaną komisję; po kapitulacji powstania – jeniec oflagów: Sandbostel i Murnau; po wojnie zamieszkał w Paryżu, w sierpniu 1957 r. powrócił do Kraju; zmarł 6 X 1972 r. w Warszawie, pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Odznaczony czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Medalem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (J. Rokicki, *Blaski i cienie bohaterskiego pięciolecia*, Niemcy 1949; A. Kuler, *Rokicki Józef Wacław [w:] Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 3 ..., s. 144–146; A.K. Kunert, *Rokicki Józef Wacław [w:] Polski słownik biograficzny*, t. 31 ..., s. 523–525; A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 2 ..., s. 160–162).

² Władysław Folkierski (1890–1961), działacz ruchu narodowego, historyk literatury; studiował historię literatury polskiej i romanistykę na UJ; w 1912 r. uzyskał doktorat, a w 1920 r. habilitację, w tym samym roku mianowany profesorem nadzwyczajnym, a w 1929 r. zwyczajnym; pracował na UJ, gdzie był m.in. dyrektorem Seminarium Filologii Romańskiej; od 1927 r. związany z ruchem narodowym; po niemieckiej agresji na Polskę przez Rumunię i Węgry przedostał się do Francji; w latach 1940–1941 z ramienia Stronnictwa Narodowego był członkiem Rady Narodowej, a następnie od jesieni 1944 r. ministrem Spraw Kongresowych w rządzie Arciszewskiego; od 1946 r. objął także Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego; w latach 1954–1961 z ramienia SN wchodził w skład Rady Jedności Narodowej, zmarł 3 VI 1961 r. w Londynie. Odznaczony francuską Legią Honorową (J. Danel, *Folkierski Władysław [w:] Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 15, Kraków 2011, s. 75–76).

³ Tadeusz Pankracy Bielecki (1901–1982), polityk SN, dr filozofii; w 1920 r. służył ochotniczo w WP, w latach 1930–1935 poseł na Sejm RP, 1934–1939 kierownik Sekcji Młodych SN, od czerwca 1939 r. prezes ZG SN, 1940–1945 członek Rady Narodowej RP, po wojnie na emigracji (T. Bielecki, *Podziemna walka o Polskę niepodległą*, Philadelphia 1979; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 1 ..., s. 124–125; S. Kilian, *Myśl społeczno-polityczna Tadeusza Bieleckiego*, Kraków 2000).

„Dr Folkierski i dr Bielecki.

Melduję nawiązanie współpracy z wojskiem. Komendant naszej organizacji złożył dnia 4 XI przysięgę na ręce k[o]m[en]d[an]ta Sił Zbrojnych w Kraju. Proszę was o przesłanie nam tą samą drogą waszej oficjalnej opinii i decyzji. List Demida⁴ i Tadzia⁵ pisany wiosną otrzymałem dopiero we wrześniu. Jesteśmy z wami solidarni. Stefan⁶ i Władek^{7,8}.

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.3.3.1, k. 44 (A_296, k. 49), mps⁸.

^a Poniżej odrębna adnotacja: Szef Sztabu NW Min. Mikołajczyk proponuje przekazanie mu aktu, jako mającego znaczenie polityczne. Sprawę dalszego postępowania uzgodni z min. Seydą i ze mną. 4 XII [19]42 – nieczytelny podpis. Odpis meldunku został przesłany do Ministra Spraw Wewnętrznych w dniu 4 XII 1942 r. – SPP, t. A.3.3.3.1, k. 45 (A_296, k. 50).

⁴ Aleksander Demidowicz-Demidecki (1900–1981), prawnik, adwokat, działacz narodowo-demokratyczny. Działacz Ruchu Młodych Obozu Wielkiej Polski, członek SN (Komitetu Głównego SN 1935–1939), w latach 1937–1939 prezes Zjednoczenia Zawodowego „Praca Polska”; uczestnik kampanii polskiej 1939 r., współorganizator i pierwszy komendant Organizacji Wojskowej SN; od grudnia 1939 r. na emigracji; z ramienia SN pracownik cywilny KG ZWZ, od 1940 r. członek Komitetu Politycznego SN, od 1942 r. członek Komitetu Zagranicznego Obozu Narodowego, 1944–1949 wiceminister spraw wewnętrznych, 1949–1954 przedstawiciel Wydziału Krajowego Rady Politycznej na kontynencie, 1952–1955 dyrektor pisma „Słowo Polskie”; przewodniczący oddziału TRJN, następnie RJN we Francji (1958–1963); członek Rady Instytutu Romana Dmowskiego w Londynie (A. Friszke, *Demidowicz-Demidecki Aleksander* [w:] R. Habielski, *Życie społeczne i kulturalne emigracji*, Warszawa 1999, s. 325–326; K. Kaczmarek, *O Wielką Polskę na wojennym wychodźstwie. Stronictwo Narodowe wobec rządu gen. Władysława Sikorskiego (1939–1943)*, Rzeszów 2013, s. 41; J. Baraniecki, *Stronictwo Narodowej Demokracji* [w:] *Kierownictwo Obozu Niepodległościowego na Obczyźnie 1945–1990*, red. A. Szkuta, Londyn 1996, s. 529, 530, 539, 546).

⁵ Tadeusz Bielecki.

⁶ Stefan Sacha (1888–1943) („Marek”, „Stefan”), działacz obozu narodowego; studiował filozofię w Wiedniu, Krakowie i Londynie; w sierpniu 1914 r. wcielony do armii austro-węgierskiej walczył początkowo na froncie rosyjskim, a potem włoskim; od 1919 r. związany z obozem narodowym, od końca lat dwudziestych członek jego władz naczelnych; w latach 1922–1927 i 1929–1935 był posłem na Sejm RP z ramienia ruchu narodowego; we wrześniu 1939 r. zgodnie z ustaleniami kierownictwa SN wyjechał do Lublina, skąd wrócił do Warszawy na początku 1940 r.; od 1940 r. członek konspiracyjnego prezydium SN, a od maja 1941 r. jego prezes; od czerwca 1941 r. reprezentował stronictwo w PKP, a potem KRP; uczestniczył w rokowaniach scaleniowych NOW z AK, 3 XI 1942 r. podpisał rozkaz o scaleniu; aresztowany podczas oblawy 15 V 1943 r., osadzony na Pawiaku; 29 V 1943 r. rozstrzelany w masowej egzekucji (M.L. Krogulski, *Sacha Stefan* [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 15..., s. 167–169; A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 2, s. 164–165; A.K. Kunert, *Sacha Stefan* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 34, Wrocław 1993, s. 253–254; W.J. Muszyński *Stefan Sacha* [w:] *Lista strat działaczy obozu narodowego...*, s. 274–275).

⁷ Władysław Jaworski (1908–1974) („Jacek”, „Olza”, „Wit”), wiceprezes ZG SN; studiował na Wydziale Prawa UJ; od lat dwudziestych związany z ruchem narodowym, m.in. w latach 1929–1931 pełnił funkcję prezesa Okręgu Małopolskiego MW; od 1937 r. członek ZG SN; w konspiracji od października 1939 r. początkowo pełnił funkcję kierownika Wydziału Organizacyjnego, w tym samym miesiącu został dokoptowany do konspiracyjnego ZG SN; w latach 1939–1941 członek KG NOW; w czerwcu 1941 r. objął stanowisko wiceprezesa ZG SN, zaś w maju 1943 r. po aresztowaniu dotychczasowego prezesa został jego następcą; od czerwca 1943 r. reprezentował SN w KRP, a po powstaniu RJN był od września 1944 r. członkiem jej Komisji Głównej i zastępcą przewodniczącego; po wkroczeniu Armii Czerwonej i narzuceniu Polsce komunistycznej władzy opowiedział się za zalegalizowaniem działalności partii, do czego jednak nie doszło, a on sam został aresztowany 19 VIII 1945 r. i skazany na 6 lat więzienia; zwolniony z więzienia we wrześniu 1946 r.; podjął działalność konspiracyjną, którą przerwał powtórne aresztowanie 7 VII 1947 r.; we wrześniu 1949 r. został skazany na 15 lat więzienia, w 1952 r. zmniejszono mu wyrok do 10 lat; po wyjściu z więzienia pracował jako radca prawny we Wrocławiu; pozostawał nadal w zainteresowaniu SB; zmarł 6 XI 1974 r. we Wrocławiu, gdzie został pochowany (J. Mysiakowa-Muszyńska, *Władysław Jaworski* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 4, Kraków–Warszawa–Wrocław 2010, s. 232–234).

⁸ Odpis depeszy znajduje się w: IPiMS, A.9.III.4/1, b.p. Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/6, k. 290; AAN, 203/I-22, k. 198.

1942 listopad 25, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Raport organizacyjny

Meldunek nr 168. Raport organizacyjny

By dać wam realny obraz naszych wysiłk[ów] i możliwości, podaję niżej krótki zarys rozwoju naszej sieci, cele, jakie wywiadowi zostały wytknięte, osiągnięty stan faktycz[ny] oraz przewidywania rozwojowe na najbliższą przyszłość.

I. Wywiad nasz, którego zespół kierowniczy rozpoczął swą organiz[ację] w 1937^a [r.], przez cały rok [19]40 obejmował tylko teren GG i wojew[ództwa] łódzkiego i opierał się wyłączn[ie] na wiadom[ościach] otrzymywanych przez lokalne rozpoznania okręgów. Centrala dysponow[iała] jako swym organem wyw[iadowczym] jedynie kilku parosobow[y]mi ekipami wyjazdowymi, których zadaniem było doraźne sprawdz[anie] i uzupełn[anie] ciekawsz[y]ch wiadom[ości] meldowanych przez okręgi. Org[anizacja] taka w [19]40 r. była wystarcz[ająca], bowiem na terenie nasz[ym] nic istotn[ego] się nie działo. Z tej też racji jak też z braku odpowiedn[ich] ludzi nie istniało biuro studiów, którego rolę spełniał osobiście szef oddziału. Na tereny okup[acji] sow[ietckiej] praktycznie dotrzeć wywiadem nie było można i wiadom[ości] stamtąd nie miałem. Próby penetracji na teren Prus Wsch[odnich], jak i na tereny włączone do Reichu, mimo ciągł[ych] i uporczyw[ych] wysiłk[ów] nie dały wynik[ów] wskutek braku odpowiednich ludzi. Rok [19]40 był okresem największ[ego] chaosu wewn[ętrznego] w kraju: pełnowartościowi ludzie pragnący służyć sprawie, a nie interes[om] partyjny[m] czy wręcz osobistym poszczególn[ych] spryciarzy, z dużą nieufno[ścią] odnosili się do stawianych im propozyc[ji] współpracy. Nadużywany w tym czasie zarzut „sanacyjności” niejednokrotnie rozbijał już zmontow[ane] komórki. Każdy z przywódców z reguły legitym[izował] się „mandatem rządu”, zamęt ten specj[alnie] silnie hamował rozbudowę jednolicie kierowanego wyw[iadu], natomiast dawał sprzyjające warunki dla poczynañ fantastyczno-wywiadowczych i innych typów w rodzaju muszkietera. Niejednej też grupie udało się w tym czasie uzyskać z różnych źródeł dość poważne fundusze. Oczyszczanie atmosfery i jednocześnie wysiłk[ów] pozytywnych zespołów stanowiło w tym okresie dla szefa naszej dwójki i poważne obciąż[enie] utrudniające mu pracę właściwą. Jesienią tegoż roku spotkało nas dość dotkliwe uderzenie ze strony Oddziału II – jakim się okazało utworzenie ekspozytury 741. Szef jej, miał tworzyć całkowicie nową sieć, wykorzystał pęd ludzi do legalności i dezawuuując ZWZ, skaperował cały szereg pracujący[ch] już w sieciach naszych okręgów. W specyficz[nym] ujęciu etyki pracy wyw[iadu] uznał on za możliwe posunąć się tak daleko, że nawet namówił zastępcę okręgowego ewidencjonisty z Krakowa, by ten ostatni dostarczał mu odpisów składanych nam meldunków, gdy „wcale nie jest pewne, czy ZWZ meld[unki] te prze[d]stawi w centrali, on zaś – jako kierownik ekspoz[ytury] podlegającej wprost NW na pewno materiały do właściw[ych] rąk dostarczy. Tam, gdzie nie [...]czało do...”^b ZWZ radził sobie pieniędzmi, których otrzymywał w stosunku do wyw[iadu] ZWZ niewspółmiernie więcej. Tego typu działaln[osc] w ogóln[ym] wyniku była raczej szkodliwa i wiele trudu kosztowała, by porwane sieci uzupełnić, a później po

^a Zapewne pomyłka, miało być: 1939.

^b Tak w tekście.

wpadce kierownictw[a] ekspozytury 441^c i podporządkowaniu się resztek – usanować panującą tam atmosferę i przetrworzyć ten zespół w sprawnie i solidnie pracującą komórkę wyw[ładu]. Sprawę tę porusza[m] szerzej, gdyż ona właśnie stanowi jedną z głów[nych] przyczyn mego negatywn[ego] ustosunk[owania] się do rozbudowy ekspozytur centrali na tych teren[ach], które penetrując czemu dałem wyraz w dep[eszy] swej 828 z 5 X¹. W zimie [19]40–[19]41 na skutek wzrastającego nasycenia naszych terenów wojskiem zdecydowałem się uruchomić w rej[onach] silniejszych zgrupow[ani], w których obserw[acja] okręgów była niedostatecz[na], własne placówki podległe szefowi dwójki z pominięciem okręgów: one też właściwie stały się pierwsz[ym] załącznikiem naszej centralnej sieci wyw[ładowczej]. Wiosną [19]41 [r.], kiedy stało się jasne, że Niemcy przeprowadzają koncentrację przeciw Rosji i wojna wydawała się nie unik[niona], postanowiłem pójść z wyw[ładem] w ślad za nacierającą armią.

II – w tym też czasie wytyczyłem dla wyw[ładu] następ[ujące] cele:

1. Na czas bieżący i na rzecz sprzymierzonych: na wsch[odzie] chwycić w miarę moż[ności] wszelk[ie] przejawy przewidywanej działaln[ości] wojenn[ej], idąc za armią niem[iecką] tak głęboko, jak tylko się da w granic[ach] nasz[ych] praktycz[nych] możliwości person[alnych] i techn[icznych]. Na czoło zagad[nień] wysunąłem kontrolę ruchu: na zachód – wobec przesuw[ania] się ciężaru wojny na morze – głów[ny] wysiłek rozpoznania skierować na porty dla uchwyc[enia]: produkcji, ruchu jednostek wraz z rozbud[ową] stoczni i urządzeń portów. W dziedzinie przemysłu skoncentrowa[łem] rozpozn[anie] na ważniejsze działy prod[ukcji] wojen[nej], a mianowicie na przem[ysł] hut[niczy], motor[owy], chem[iczny], elektr[yczny] i optycz[ny] oraz w miarę możliw[ości] na zasoby surowc[owe].

2. Na moją korzyść obecnie i na moment powstania a) systematycz[nie] rozpoznawać lokalizację wojsk i oddział[ów] paramilita[rych] n[ie]p[rzyjacie]la oraz jego urządzeń terenowych, składy lotniska itp. w kraju,

b) zapewnić sprawną obser[wację] terenów wschod[nich] aż do barier rzecznych Dźwina i Dniepr, by dać mi dostatecz[nie] wcześniej obraz odpływu armii niem[ieckiej] po jej załam[aniu] się oraz ruchów sow[ieckich].

3. Na rzecz powojen[nej] pracy O[ddziału] II montaż sieci prowadzić tak, by mogła ona stanowić oparcie dla rozbudowy przyszłej pokojow[ej] sieci wyw[ładu] O[ddziału] II.

III. Realizow[anie] powyższ[ych] rozległ[ych] celów musiało rzecz prosta rozłoż[yc] w czasie przy czym życie wysuwało coraz to nowe trud[ności] i przeszkody, które będą z powodów opóźnienia bądź nawet narzucały konieczność rezygnow[ania] z zamierzeń mniej istotnych. Tak np. okazało się, że wskutek słabych możliw[ości] techn[icznych] w produkow[aniu] dokumentów, a jeszcze bardziej wskutek małej przebojowości części wyznaczonych na wsch[odzie] ludzi i tylko nieliczni z nich rzeczywiście poszli w ślad Niemc[ów] i usadowili się dostatecz[nie] szybko w wyznaczon[ych] im punktach. Okazało się też, że przynajm[niej] na terenie Rosji nie da się zrealizow[ać] cel[ów].

Nasi ludzie bowiem psychicznie nie wytrzymują atmosfery życia sowiec[kiego], które wg ich relacji jest całkow[icie] wyrugowane ze wszystkich ryzów człowieczeństwa. Toteż w praktyce – podtrzymywani przez rzeczywisty patriotyzm mogą nie przetrwać w Rosji wojny, natomiast dosłownie nikt z nich, mimo najlepsz[ego] zabazowania, nie godzi się tam pozostać po jej zakończ[eniu]: mimo przeszkód montaż nasz nieustan[nie] trwa

^c Zapewne pomyłka, miało być: 741.

¹ Zob. dok. nr 530.

i w obec[ej] chwili organiz[acja] sieci przedstawia się następują[co]: cały teren penetracji jest podzielony na 4 ośrodki wyw[iadownicze]: ośr[odek] I obejmuje teren Polski z wyłączeniem prowinc[ji] wciel[onych] do Reichu. Ośr[odek] II Nadbałtyck[i], Wileńszcz[yzna] i Białoruś. Ośr[odek] III – Ukrainę sow[iecką] po linię Homel–Briańsk, jako granicę płn.

Ośr[odek] IV – Rzeszę wraz z teren[ami] przyłącz[onymi]. Pierwsze 3 ośrodki podzielone wewnątrz na ekspoz[ytury] przez terytorial[nych] szefów. Ich sieć składa się z nieliczn[ego] zespołu plasow[anego] w najważn[iejszych] węzłach komunik[acyjnych] wzgl[ędnie] ośrodkach administ[racyjnych] z podstawow[ym] zadaniem obserwacji ruchu. W obec[ej] chwili swymi mackami dochodzimy na p[ro]p[ri]um pod front i liczę, że potrafią one w ciągu zimy w dużej mierze rozświetlić dz[iedzinę] zlok[alizowania] odpoczyw[ających] wojsk, które z zagad[nienia] komunikat, eksploatacji terenu i osiągnięć Niem[ców] w zakresie odbudowy przemysłu: rzecz prosta wobec szczupłości sieci wiadomości[c]i będą miały sporo luk. Natomiast spodziewam się, że kontrola ruchu przez Dniepr będzie już w ^dzi-miałkow^d. Wielka wpadka szefostwa ośr[odka] II, która dotknęła też ziemie jego ekspoz[ytury] zahamow[iała] tam przejściowo pracę. Odbud[owa] trwa i liczę, że na tym terenie, gdzie zresztą nie zamierzam wysuwać się poza paru punkt[ami] za linię Dźwina Dniepr, całość sieci zostanie jeszcze rozbudow[ana]. Odmienne[ie] od poprzednich kształtów[iała] się rozbud[owa] ośr[odka] IV. Główne nasze wysiłki w ciągu r. [19]41 szły w dwu kier[unkach]: a) montażu sieci na wsch[odzie] celem uchw[ycenia] zer^e rejonów przewidywanej koncentr[acji] wiosen[nej] i jeśli się uda O[r]dre de B[ataille] armii niem[ieckiej]; b) organizacji biura studiów, które by potrafiło narastaj[ące] wciąż wiadom[ości] odpowiednio przepracowyw[ać] i zestaw[iać]. Ogranicz[one] możliwości pers[onalne], całkow[ity] brak w kraju ludzi fachowo w zakresie służby informacyjnej przygotowanie uniemożliwiały równocześ[nie] intensywną rozbudowę pracy na zach[odzie]. W tym więc terenie niemal do końca r[oku] [19]41 trwał zastój z wyjątkiem polsk[iego] wybrzeża i ^eZagł[ębia] śląsk[iego]^e, do których opanowania systematycz[nie] zmierzaliśmy od jesieni [19]40 [r.]. Czynnikiem hamuj[ącym] stała się tu też błędna, jak się później okazało, decyzja kierownika dwójki oparcia się w pracy na Rzeszę o org[anizację] Muszkietierów i organizacyjnego jej przetworzenia na ośr[odek] IV. Decyzja ta została powzięta z jednej strony na podstawie relacji szefa muszkietierów [o] posiadanej już przezeń w Reichu sieci i jej dużych możliw[ościach] rozwojow[ych], z drugiej na podstaw[ie] otrzymanych z tej organiz[acji] raportów, które wskazywały na znaczn[y] jej zasięg. Dopiero po kilku miesiącach współpracy wyszło na jaw, że rzekoma sieć jest jeśli nie całkow[icie] to przynajmniej w duż[ym] stopniu fikcyjną, a jeśli nawet jakieś Muszk[ieterów] komórki rzeczywiście w Reichu istniały, czego do dziś nie udało się ustalić, to na pewno przedstawiane przez tę org[anizację] raporty były przede wszyst[kim] kompilowane z zasłyszanych plotek i niem[ieckich] pism fachowych. Zręczność, z jaką szef musi raporty swe sporządzać, uprawdopodobniając je budzącymi zaufanie szczegółami (daty, rys[unki] tech[niczne] itp.). Wobec małego doświadczenia montującej się współcześnie komórki studiów przemysł[owych] sprawiły, że mimo możliwości Muszk[ieterów] znajdował przez kilka mies[ięcy], wiarę powodując z jednej str[ony] strat[y] czasu, z drug[iej] pieniędzy, jakie org[anizacja] Muszkiet[erów] nieprodukcyjnie zużywała na cele niemające nic wspóln[ego] z pracą, której się podjęła. Dopiero późną jesienią [19]41 [r.] rozpoczęli-

^{d-d} Tak w tekście.

^e Tak w tekście.

^{f-f} Tak w tekście.

śmy intensywniejszą penetrację w głąb Reichu, opierając ją początkowo o ośr[odek] I kierow[any] przez sprężyst[ego] i uczciw[ego] człowieka. Ponieważ teren ten interesuje was spec[jalnie] naszą na nim działaln[osć] i możliwości omawiam szerzej. Wobec ^{g-g}olbrzym niemożliw^g nasz warunek do wszechstronnego opanowania obszarów i zagadn[ień] ^{h-h}jako jedyny celów^h rozpoznania postawiłem prod[ukcję] wojen[na] w jej najważn[iejszych] działach. Sprawy wojsk[owe] z wyjąt[kiem] opl / komunik[acji,] wyżyw[ienia] itp. nie są przez nas na teren[ie] Rzeszy rozpoznaw[ane] i wszelk[ie] na te tematy wiadom[ości] są wiadom[osćmi] fragmentar[ycznymi] lub wręcz przygod[nymi]. Oceniam, że i w przyszł[ości] nie uda się nam praktycz[nie] rozszerzyć zakresu zadań ośr[odka] IV. Początkowe nasze poczynania były dość przypad[kowe] i chaotycz[ne], tzn. w biurz[e] stud[iów] przemysł[owych] z jednej strony miało zbyt mało mat[eriałów], z drug[iej] było jeszcze nie dość sprawne, by potrafiło sporządzić rzeczowy wszechstronny plan poszukiwań wiadomości. Toteż częstokroć braliśmy pod obser[wację] obiekty drugorzęd[ne], pomijając nawet najbardz[iej] istotne, zależało to wyłączeni[em] od przygodn[ych] kontaktów wyławian[ych] przez wyw[ia]d w poszczegół[nych] obiekt[ach] i w miarę możliwoś[ci] zamienianych na kontakt[y] stałe. Dopiero obecnie, opierając się na studium przedwoje[n]n[ym] sytuac[ji] przemysłu niem[ieckiego] oraz dzisiejsz[ych] wojenn[ych] powiązań zespołów fabryk, dochodzimy do typowania obiektów dla danego oddziału kluczowych, do któr[ych] staramy się przenikać. Znacz[nie] pod tym względ[em] lepiej przedst[awia] się dział morski, na który od dawna kierujemy nasz główn[y] wysiłek. Dzięki posiadaniu w zespole studiów morsk[ich] dwu dobr[ych] fachowców mogliśmy już znacznie wcześn[iej] niż w innych działach rozpocząć planową pracę i podciągać rezultaty. Organizacyjnie ośr[odek] IV, który przed paru mies[iącami] został usamodzieln[iony], przedstawia się następuj[ąco]: ośr[odek] składa się z 3 niczym z sobą poza kierownictwem niepowiązan[ych] sekcji: a) sekcja morska obejmująca wszyst[kie] niem[ieckie] porty i stoczn[ie] Bałtyku; b) sekcja zach[odnia], której zadań[ie]m jest penetrac[ja] Prus Wsch[odnich], naszych terenów przyłącz[ony] do Reichu z wyjąt[kiem] Śląska i Niem[iec] Wsch[odnich] i Central[ne]; c) sekcja pół[nocno-]zach[odnia] obejmuje Śląsk, Czechy i Austrię. Ze wzgl[ędu] na wielk[ie] trud[ności] zabazowania się i pracy na terenie Rzeszy siedziby zarów[n]o kierownictwa ośr[odka], jak i sekcji mieści[ły] się w kraju.

IV. Technika pracy na Zach[odzie].

1. Dobór i bazowanie ludzi.

Wobec b[ardzo] siln[ej] działalności kontrwyw[ia]du, w której żywy udział bierze cała niemal ludn[osć] [...]

polskimi o wysok[im] poziomie ideowym. Ma to tę złą stronę, że b[ardzo] wydatnie zmniejsza nasze ilościowe możliwości zagęszczania sieci. Początkowo, nie mając wyraźnie wytypowan[ych] celów do obserw[acji], wyszukiwaliśmy przez objazdowych agent[ów] tych ludzi pośród wywiezion[ych] na roboty do Rzeszy, których nam w kraju nadawano jako ideowo wartościow[ych] lub nawiązywaliśmy kontakty z przybyłymi na urlop robot[nikami] tej samej kateg[orii]. Z czasem uzyskawszy możliwości planowania takich ludzi, tam gdzie jest nam to potrzebne, przeszliśmy na oficj[alne] wysyłanie agentów do właściw[ych] obiektów wprost z kraju. Polaków, zasiedziały[ych] wzgl[ędnie] mających z jakichkolwiek innych powod[ów] swobodę ruchów obok możliwości i stałego legaln[ego] przebywania w interesuj[ącym] nas rejonie, urabialiśmy na kierow[ni-

^{g-g} Tak w tekście.

^{h-h} Tak w tekście.

ków] placówek. Wzgl[ędna] łatwość, z jaką dotych[czas] udawało się nam werbować, wypływała z przyznanego nam przez centralę prawa wyłączn[ości]. Podstawow[ym] i niezawodn[ym] argumentem dla każ[dego] porząd[nego] Polaka jest stwierdz[enie], że działaln[óść] swą rozwijamy z upoważn[ieniem] i na rozkaz wodza i że każdy inny, który by się w podobn[y] sposób legitymował, winien być traktow[any] jako prowokator. Obok wzgl[ędnych] łatwości wyławiania w teren[ie] cenn[ych] ludzi, których się dzięki takiemu postaw[ieniu] sprawy uwalnia od ideow[ych] wątpliwości, zapewnia to sieci dużą spolist[łość] i wydatn[ie] zwiększ[a] bezpieczeń[stwo], uniemożliwiaj[ąc] agentom polskiego k[ontr]w[ywiadu] wciskanie się do naszego środowiska. Dlatego też tak usilnie bronię się przeciw tworzeniu samodzielnych placówek ko¹.

II. Na teren przez nas penetrowany: obok możliwości rozbicia istniejącej już sieci. Eksp[ozytura] 741 wprowadzi to wśród miejsc[owej] Polonii chaos i zmniejszy warunki bezpieczeń[stwa]. Jeśliby więc interes służby wymagał tego, żeby jakiś rejon miał być rozpoznawaln[y] wprost O[ddział] II NW, jedynie słuszn[ym] rozwiązanie[m] byłoby mimo wszystko utrzymanie zasady wyłączn[ości] i przejęcia przez plac[ówkę] II nasz[ych] kontaktów. Bazowanie agent[ów] stałych w Rzeszy poza zupełn[ie] dobr[ym] i pewnym urząd pracy, co jednak ma tę wielką niedogodn[óść], że agent ma niezmiernie skrupow[ana] swobodę ruchu i wycinek jego obserwac[ji] jest b[ardzo] szczupły – jest w obecn[ych] warunkach niemal niemożliwe. Mężczyzna młody wzgl[ędnie] [w] sile wieku chodzący luzem jest w Rzeszy rzadkością. Niem[ieckie] dokum[enty] są w tym wypadku nie do pomysł[enia]. Jedyną bodaj dobrą legalizacją jest paszport zagraniczny, względ[nie] cudzoziemski ausweis jednej z hołdow[niczych] narodów (Bułgar, Węgier, Rumun, Chorwat, Słowak). Student z którejs z tych narodow[ości] zaopatrzonej w solidne papiery ma wzgl[ędna] łatwość uśpienia podejrzliwości władz i otoczenia. Ze względ[u] na niemożność uzysk[ania] takich dokument[ów] ten sposób legalizacji jest dla nas niedostępny. Natomiast sprawa podróży[ania] po Reichu nie przedstawia znaczniejsz[ych] trudn[ości], im większe są w tej dziedzinie utrudnienia dla ludn[ości], tym łatwiej jest się poruszać przy odpowiednio mocnych papierach. Te właśnie dwie przyczyny narzuciły nam konieczność swobodnego rozwiąz[ania] org[anizacyjnego] placówek: na ich kierow[ników] organizacyjn[ych] są wyznacz[ani] ludzie miejscowi mający swobodę ruchu i jakie takie zdoln[ości] organizacyjne, zaś kierownicy fachowi przebywający zasadniczo w kraju jedynie dojeżdżają do nich dorywczo i na krótko, by odebrać raporty, na miejscu wyświetlić niejasności i nastawić właściwie dalszą pracę.

2. Szkolenie ludzi.

Rok [19]40 i większość [19]41 był okresem samoustaw[iania] na wszyst[kich] szczeblach pracy wywiadowcz[ej]. Wywiadowcy po zupełnie ogólnik[owym] wytyczeniu zadań szli w teren i rozpoczynali pracę. Przysyłane raporty były też dość początkowo przysłowiow[ym] grochem z kapustą, z którego wyław[iano] od czasu do czasu jakąś cenniejszą wiadom[óść]. Doskonał[enie] sieci odbywało się, co zresztą obecnie jest w dużym stopniu uaktual[niane], wyłącznie drogą ocen raportów każde[go] agenta zawierających:

- a) szczegół[owe] omówienie ¹al. każd[ej]¹ meldow[anej] wiadomości;
- b) wyknięcie popeł[nionych] błędów z równoczes[nym] wykaz[aniem], jak daną wiadom[óść] należało by uzupełnić;
- c) nastawienie agenta na zdobyw[anie] wiadom[ości] nam potrzebnych z wyeliminow[aniem] spraw drugorzędnych, zbędnie absorbuj[ących]

¹ Tak w tekście.

¹⁻¹ Tak w tekście.

jego czas. W miarę wzrostu doświadcz[enia] aparatu kierownic[ego] uruchomiono dla agentów przed ich wysyłką w teren krótkie przeszkol[enia] wyw[iadowcze], które dość wydat[nie] przyspieszyły uzyskiw[anie] pozytyw[nich] wyników w pracy nowo powstających komórek. Dopiero jednak ostatnio suma doświadczeń wywiadu została oprac[owana] i ujęta „w tymczasową instr[ukcję] wyw[iadowczą”, która będąc zasadniczo podręcznik[iem] dla samodziel[nich] kierowników sieci, stała się równocześn[ie] w swych fragmen[tach] podstawą szkolenia nowych agent[ów]. Instr[ukcja] ta będzie dołączon[a] [do] meld[unku] miesięcz[nego] 12/42/3.

[3.] Łączność.

Łączn[osć] wewnątrz[na] ośr[odka] IV oparta jest wyłączn[ie] o sieć kurier[ów] i pocztę. Próby plasow[ania] radiostacji w portach, mimo wielu uporczywych wysił[ków] dawały wynik negatyw[ny]. Tłumaczą to tym, że Niemcy, bazując swą akcję przeciw Anglosasom przede wsz[ytkim] na łodziach podwod[nych], czynili wszystko możl[iwe], by swe porty i stocz[nie] zabezpie[ieczyć] przed szpiegostwem. A więc: porty i ich zabezpie[ieczenie] są z reguły traktow[ane] jak obszar fortecz[ny]: panuje w nich olbrzymi nacisk polic[yjny] – każdy podejrz[any] o możliwość działaln[ości] szpieg[owskiej] jest [w] najłepsz[ym] razie wysiedlany, zazwyczaj zaś zabijany. Ludn[osć] polska jest specjalnie obserwow[ana] i terroryz[owana]. Nieustanne i nieoczekiwane rewizje, wysiedl[enia] z mieszkań itp. uniemożliwiają ukrycie sprzętu. Na ludn[osć] Niem[iec] nawet antyhitlerowską nie można liczyć w sensie uzysk[ania] lokalu czy jakiegś in[nej] pomocy, która by zagrażała jej bezpieczeństwu. Znakomite przyrządy podsłuch[owe] wykrywają w ciągu 1–2 godzin miejsce pracy stacji i jedynie duża ilość tych miejsc i każdorazowa ich zmiana mogą uchronić nadającego. W nasz[ych] realn[ych] warunkach posiadanie liczn[yh] punkt[ów] nadawania w obcym i wrogim terenie jest nie do zysk[ania], dlatego też z uruchom[ienia] radia w portach definitywnie zrezygnowaliśmy. Nieco łatwiej dałoby się to przeprowadzić w wielk[ich] miastach we wnątrz[u] Rzeszy, ze wzgl[ędu] jednak na wolniejsze dezaktualizowanie się zbieranych tam wiadom[ości] niemal wyłączn[ie] przemysł[owych] nie robiliśmy w tym kierunku spec[jalnych] wysiłk[ów], zwłaszcza że dysponujemy minimaln[ą] ilością sprzętu i ludzi potrzebnej obecnie na wsch[odzie].

[4.] Warunki bezpieczeń[stwa].

Poza portami, gdzie praca jest spec[jalnie] trudna i niebezpiecz[na], docieranie do inn[yh] ośrodk[ów] i praca w nich przy zachowaniu ostrożności nie stwarza tak siln[ego] zagrożenia. Powstaje ono dopiero w czas[ie], gdy przeciwnik, przychwyciwszy jakieś przewożone raporty lub wiadom[ości] w rodzaju bezmyślnej niedyskrecji (prasy anglijskiej), stwierdza, że w danym urzędzie czy obiekcie prowadz[ona] jest praca wyw[iadowcza]. Wówczas nie wysilają się na wyszukiw[anie] winnych, stosuje masowe egzekucje Polaków, wśród których rzecz prosta niejednokrotnie nasi agenci giną. Dlatego też spec[jalną] naszą troską jest sprawa odpowied[niego] zabezpieczenia przewozów raport[ów] i wpadki. Jak to np. miało miejsce na waszych bazach – lub ogólnik[owo] nawet ujawnianie źródeł w prasie pociągają nieodwracalne skutki nie tylko dla sieci, ale dla ogółu Polaków.

5. Zagęszczanie sieci.

Dążąc do możliwie szeroko rozprzestrzenienia sieci na penetrowaną część Rzeszy, a dysponując nieznaczn[ą] tylko ilością ludzi, zwłaszcza o umiejętn[ościach] kierowniczych (których ilość w dodatku stale maleje wskutek systematyczn[yh] strat). Przez szereg miesi[ęcy] zmierzałem do rozrzuc[ania] po wszystkich interesujących nas obiektach i rejonach w pierwsz[ym] rzędzie portach, choćby zupełnie drobnych, nawet jedno-

lub dwuosobow[ych] komórek, które by mogły dać oparcie dalszej pracy. W obecn[ej] fazie wtyczki te rozbudowują do rozmiaru wieloosobow[ych] placówek, aby potrafiły dostarczać wiadom[ości] pełniejsz[ych] i dokładniejsz[ych] i to miało miejsce dotąd. W odniesieniu do portów, które was interesują, zamierzam sieć swą doprowadzić do stanu, jaki mamy w port[ach] polsk[ich], gdzie kierownik sekcji morsk[iej] dysponuje kilku obok siebie pracując[ymi] placówkami. Nie są one ze sobą w terenie powiązane, niebezpieczeń[stwo] walki konkurencyjnej jest usuwa[ne] w górze natychmiastową ingerencją. Tempo rozbud[owy] jest zależn[e] przede wsz[ystkim] od realnych możliwości znalezienia ludzi. Ocena ogólna.

1. Sieć wyw[iadowcza] nasza jest i pozostanie, mimo dość znacz[nej] liczebności, niezmiernie szczupłą i z tej racji stawiane jej zadania muszą być ograniczone. a) Na wsch[odzie] do poszukiw[ania] wiadomości wojsk[owych], b) na zachód przemysł[owych] i morskich. Stan ten musi być utrzymany. Każde bowiem zwiększenie zadań pociąga za sobą konieczność nowej pracy montażowej, na którą brak jest kierowników.

2. Rozbud[owa] w ramach wysuniętych zadań trwa i można oczekiwać, że mimo coraz trudniejsz[ych] warunk[ów] pracy wiadom[ości] będą coraz pełniejsze.

3. Łączno[ść] wewn[ętrzna] jest oparta całkow[icie] pwo^k kurierów. Wprowadz[enie] w szerok[im] zakresie radia jest w naszych warunk[ach] nierealne zarówno wskutek przeszkód zewn[ętrznych], jak i b[ardzo] ogranicz[onych] możliwości własnych. Przerwa w ruchu kolei poczt^l staje się w tych warunk[ach] równoznacz[ne] z zawiesz[eniem] prac. Dla zapewnienia sobie wiadom[ości] na moment naistotniejszych dla działań w kraju, jakim będzie załamanie się Niem[iec], usiłuję sortować mobową łączn[ość] radiową na bazie rze[k] obserwacyjnych Dźwina–Dniepr oraz w rejonie polskich portów.

Dla łączności aktualnej przewiduję zainstalow[anie] jedynie paru rad[iowych] podstacji na zadanie, przez które zostaną uruchom[ione] w miarę możn[ości].

4. Przetrwanie sieci poza okresem wydaje się iluzor[yczne]. Montowana w pośpiechu i w oparciu ludzi, którzy w ogromnej swej większości zechcą powrócić do kraju tak szybko, jak tylko to będzie możliwe, w większości przybędzie ona z penetrowanego terenu.

Kalina 25 XI [19]42 [r.]

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, III4/16, k. 39–46, mps.

^k Tak w tekście.

^l Tak w tekście.

1942 listopad 27, Londyn – Przemówienie Mikołajczyka do Rady Narodowej: Martyrologia Żydów w Polsce – protest Kraju, Rady Narodowej i rządu RP – wnioski i postulaty

Przemówienie Wicepremiera

S. Mikołajczyka

na 47 plenarnym posiedzeniu Rady
Narodowej RP dnia 27 XI 1942 r.
w Londynie

Wysoka Rado!

[...]

Osobną kartę w martyrologii Polski stanowią prześladowania mniejszości żydowskiej w Polsce. Dyspozycja Hitlera, że rok 1942 musi być rokiem wykończenia co najmniej połowy Żydów polskich, jest wykonywana z całą bezwzględnością i barbarzyństwem, jakiego nie znają dzieje świata. Znają Panowie szczegóły, więc nie będę ich powtarzał. Cyfry mówią same za siebie: z liczby przeszło 400 tys. osób w gecie warszawskim zlikwidowano ponad 260 tys. od 17 lipca poczynawszy, a więc w ciągu niecałych trzech miesięcy. Masowe mordy odbywają się w całym kraju, zgładza się Żydów polskich łącznie z Żydami innych krajów okupowanych, przywiezionych na teren Polski.

Idzie z Kraju protest gwałtowny przeciw mordom i grabieży całości. Towarzyszy protestowi współczucie i krzyk bezsily własnej wobec tego, co się dzieje.

Polacy tam w Kraju zdają sobie poza tym także w pełni sprawę z tego, jak to mówią raporty, że przyspieszone tempo mordu obowiązuje dziś w stosunku do Żydów, jutro obowiązywać będzie w stosunku do reszty pozostałych.

Protest podziemnej Polski wyraża się w następujących słowach: „W gecie warszawskim za murem odcinającym od świata kilkaset tysięcy skazańców czeka na śmierć. Nie istnieje dla nich nadzieja ratunku, nie nadchodzi znikąd pomoc. Ulicami przebiegają oprawcy, strzelając do każdego, kto się ośmieli wyjść z domu. Strzelają podobnie do każdego, kto stanie w oknie. Na jezdni walają się nieopogrzebane trupy.

Dzienna przepisowa ilość ofiar wynosi 8–10 tysięcy. Policjanci żydowscy obowiązani są dostarczyć ich do rąk katów niemieckich. Jeżeli tego nie uczynią, zginą sami. Dzieci niemogące iść o własnych siłach są ładowane na wozy. Ładowanie odbywa się w sposób tak brutalny, że mało które żywe dojeżdża do rampy. Matki patrzące na to, dostają obłądu. Ilość obłąkanych z rozpacz i grozy, równa się ilości zastrzelonych.

Na rampie czekają wagony kolejowe. Kaci upychają w nich skazańców po 150 osób w jednym. Na podłodze leży gruba warstwa wapna i chloru polewana wodą. Drzwi wagonu zostają zaplombowane. Czasem pociąg rusza zaraz po załadowaniu, czasem stoi na bocznym torze dobie, dwie. To nie ma już dla nikogo żadnego znaczenia. Z ludzi stłoczonych tak ciasno, że umarli nie mogą upaść i stoją nadal ramię w ramię z żyjącymi, z ludzi konających z wolna w oparach wapna i chloru, pozbawionych powietrza, kropli wody, pożywienia – i tak nikt nie pozostanie przy życiu. Gdziekolwiek, kiedykolwiek dojadą śmiertelne pociągi – zawierać będą tylko trupy.

Wobec tej męki wyzwoleniem stałby się tylko rychły zgon. Oprawcy to przewidzieli. Wszystkie apteki na terenie getta zostały zamknięte, by nie dostarczały trucizny. Broni nie ma. Jedyne, co pozostaje, to rzucanie się z okna na bruk. Toteż bardzo wielu skazańców wymyka się katom w ten sposób.

To samo co w gecie warszawskim, odbywa się od pół roku w stu innych mniejszych i większych miasteczkach i miastach polskich. Ogólna liczba zabitych Żydów przenosi już milion, a cyfra ta powiększa się z każdym dniem. Giną wszyscy. Bogacze i ubodzy, starcy, kobiety, mężczyźni, młodzież, niemowlęta, katolicy umierają z imieniem Jezusa i Marii, równie jak starozakonni. Wszyscy zawinili tym, że się urodzili w narodzie żydowskim, skazanym na zagładę przez Hitlera.

Świat patrzy na tę zbrodnię, straszliwszą niż wszystko, co widziały dzieje, i milczy. Rzeź milionów bezbronnych ludzi dokonywa się wśród powszechnego, złowrogiego milczenia. Milczą kaci, nie chcą się tym, co czynią.

Tego milczenia dłużej tolerować nie można. Jakiekolwiek są jego pobudki, jest to nikczemne. Wobec zbrodni nie wolno pozostawać biernym. Kto milczy w obliczu mordy, staje się współnikiem mordercy. Kto nie potępia – ten przyzwala”.¹ [...]

Przyłączam się w imieniu Rządu Polskiego ze względów zasadniczych do tego protestu Kraju i protestu Rady Narodowej. Rząd Polski staje w obronie wszystkich swych obywateli bez względu na wyznanie i na narodowość i czyni to w imię tak interesów państwowych, jak w imię uczuć ludzkich i zasad chrześcijańskich.

Łączą się z nim Polacy w Kraju i na obczyźnie.

Na zjeździe Rady Polonii w Buffalo w Ameryce na wniosek ks. Szubińskiego² uchwalono protest przeciw gettom i bestialskim prześladowaniom Żydów w Polsce³.

Takie jest stanowisko Polaków!

Dlatego pragnę również przy tej okazji przestrzec te nieliczne organy prasy żydowskiej, inspirowane z pewnością przez wrogów Polski, które na tle wspólnej tragedii nie mogą się powstrzymać od rozgrywek z Polakami, próbując ich postawić na równi z nazistami.

Nikt z Polaków nie rzuca kamieniem na Radę Żydowską miasta Warszawy, na policję żydowską, którą zbiry hitlerowskie używają na swoją hańbę do pomocy w tępieniu ludności żydowskiej. Jasnym protestem była ofiarna śmierć Czerniakowa.

Mamy przeto prawo żądać od tych nielicznych Żydów na terenie światowym, by nie rozpuszczali wieści nieprawdziwych, szkodzących Polsce w tym momencie, gdy nieprzyjaciół morduje tak Polaków, jak i Żydów, postanowił wytepić jednych, jak i drugich, stosując tylko wobec jednych – ze względu na mniejszą liczbę – przyspieszone tempo niszczenia.

Oby protest Rządu i protest Rady Narodowej reprezentującej wszystkie odłamy narodu polskiego wstrząsnął sumieniem świata, aby trafił wszędzie tam, gdzie ważą się decyzje,

¹ Cytat pochodzi z Odezwy Frontu Odrodzenia Polski, przesłanej przez Delegata Rządu do MSW jako zał. C do L.dz.K. 4407/42. Pelen tekst *Protestu FOP* (zob. „*ŻEGOTA*” *Rada Pomocy Żydom 1942–1945*..., s. 70; *Polacy–Żydzi 1939–1945*..., s. 212–216 – tu także tłumaczenie na język niemiecki i angielski).

² ks. Franciszek Szubiński, w latach 1916–1928 w parafii św. Klemensa, następnie proboszcz parafii św. Wojciecha w Nowym Jorku (Bronx).

³ Zob. *Protokół zjazdu Rady Polonii Amerykańskiej: Buffalo, New York, 17 i 18 października 1942 roku*, Chicago 1942.

przyśpieszające działania wojenne, by wołał o intensywniejsze ratowanie ludzi jeszcze żyjących, by po stronie alianckiej wzmacnił pragnienie kary za zbrodnie, przestrzegając zbirów, że pilnie śledzeni i rejestrowani nie ujdą zasłużonej kary i rychło twardą rękę sprawiedliwości na swych grzbietach odczują.

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, A.5.2/47a, k. 30–32, mps⁴.

⁴ Odpisy dokumentu znajdują się w: SPP, t. A.1.5, k. 10–12 (A_017, k. 14–16); SPP, t. A.3.1.1.13.5, k. 99–101 (A_272, k. 112–114). Pełny tekst przemówienia S. Mikołajczyka, za publikacją w „Dzienniku Polskim”, został opublikowany w: „ŻEGOTA” *Rada Pomocy Żydom 1942–1945...*, s. 74–76; *Polacy – Żydzi 1939–1945...*, s. 74–78 – tu także tłumaczenie na język niemiecki i angielski. Zob. S. Stroński, *Polityka rządu polskiego na uchodźstwie w latach 1939–1942*, t. 3..., s. 604–605.

1942 listopad 27, Londyn – Rada Narodowa RP: Uchwała w sprawie eksterminacji Żydów

Londyn, dn. 27 X 1942 r.

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej podał do wiadomości rządów alianckich i opinii publicznej ostatnie wiadomości o masowych mordach ludności żydowskiej w Polsce, dokonanych i systematycznie dokonywanych przez niemieckich okupantów. Liczba Żydów zamordowanych dotąd przez Niemców w Polsce od września 1939 r. wynosi ponad milion.

[...]

Rada Narodowa RP zwraca się do wszystkich narodów alianckich, do wszystkich narodów cierpiących dziś z Narodem Polskim pod knutem niemieckim, by wspólnymi siłami podjęły natychmiastową akcję przeciw temu podeptaniu i zbezczeszczeniu moralności i zasad ludzkości przez Niemców i przeciw eksterminacji Narodu Polskiego i innych narodów, której najpotworniejszym wyrazem są ostatnie masowe mordy, popełniane na Żydach w Polsce i w całej przez Hitlera gnębionej Europie.

[...]

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, A.5.2/47a, k. 29–30, mps¹.

¹ Pełny tekst uchwały, według publikacji w „Dzienniku Polskim” (zob. „ŻEGOTA” *Rada Pomocy Żydom 1939–1945...*, s. 76–77; *Polacy–Żydzi 1939–1945...*, s. 78–81 – tu także tłumaczenie na język niemiecki i angielski. Zob. S. Stroński, *Polityka rządu polskiego na uchodźstwie w latach 1939–1942*, t. 3..., s. 605; *Ten jest z Ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939–1945*, oprac. W. Bartoszewski, Z. Lewinówna, wyd. 3, Warszawa 2007, s. 745).

1942 listopad 27, Londyn – Naczelnny Wódz oraz Minister Obrony Narodowej do gen. Roweckiego: Mianowanie szefem Delegatury MON w Kraju

L.dz.K. 4943/42

Depesza szyfr

Kalina

Na prośbę Ministra Obrony Narodowej zgadzam się na powierzenie Panu Generałowi delegatury Ministra Obrony Narodowej przy Delegacie Rządu.

Jako Delegat Ministra Obrony Narodowej będzie Pan Generał otrzymywał wszystkie rozkazy i wytyczne związane z mobilizacją, organizacją i zaopatrzeniem Sił Zbrojnych w Kraju bezpośrednio od Ministra Obrony Narodowej.

Sikorski
Naczelnny Wódz
27 XI 1942 [r.]

L.dz.K. 4943/42

Depesza szyfr

Kalina

1. Za zgodą Naczelnego Wodza powierzam Panu Generałowi delegaturę Ministra Obrony Narodowej.

2. Delegat Ministra Obrony Narodowej:

- a) reprezentuje wobec Delegata Rządu sprawy Sił Zbrojnych w Kraju,
- b) kieruje sprawami mobilizacji i administracji wszystkich zasobów ludzkich i materiałowych potrzebnych dla organizacji i przeprowadzenia wysiłku zbrojnego w kraju,
- c) administruje budżetem Sił Zbrojnych w Kraju i nadzoruje jego wykonanie,
- d) przygotowuje wnioski do prac ustawodawczych Ministra Obrony Narodowej w zakresie Sił Zbrojnych w Kraju.

Rozkazy, zarządzenia i wytyczne w sprawach ad a, b i c – Delegat Ministra Obrony Narodowej otrzymuje bezpośrednio od Ministra Obrony Narodowej.

3. Uprawnienia delegata Ministra Obrony Narodowej przy Delegacie Rządu wygasają z chwilą przejęcia działu administracji Obrony Narodowej w Kraju przez Ministra Obrony Narodowej.

4. Delegat Ministra Obrony Narodowej uzgodni z Delegatem Rządu sprawy organizacji Departamentu Obrony Narodowej oraz współpracy w sprawach fachowych wchodzących w zakres działalności Delegata Ministra Obrony Narodowej.

Minister Obrony Narodowej
27 XI 1942 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.60, k. 390–391 (MSW_060, k. 405–406), mps, odpis¹.

¹ Obie depesze jako załącznik 1 i 2 do L.dz.K. 5370/tj.42. Inne egzemplarze obu depesz znajdują się w AAN, 2/1326, I/11, k. 9 – tu jako: nr 5012 z dn. 28/30 XI [19]42 [r.] oraz nr 5011 z dn. 28/29 XI [19]42 [r.].

1942 listopad 28, Londyn – Naczelnny Wódz do gen. Roweckiego: Nadzieja, że przy poparciu anglo-amerykańskim Rosja uzna wschodnie granice RP – wskazówki dla AK na wypadek wkroczenia wojsk sowieckich do Polski – konieczność jedności i zdyscyplinowania narodu

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 5060/tj.42
M.p., 28 listopada 1942 r.

Kalina^a

Sprawa ustosunkowania się Armii Krajowej do Sowietów w końcowej fazie wojny, postawiona słusznie przez Pana Generała¹, jest i moją troską nieustanną. Odnajdzie ją Pan Generał jako myśl przewodnią memoriału złożonego przeze mnie Churchillowi. Odlatując dzisiaj na zaproszenie Roosevelta do Waszyngtonu, postawię ją tam równie mocno jak w Londynie, gdzie osądzono ją jako jeszcze niedojrzałą do dyskusji ostatecznej.

Traktując na ogół przychylnie postawioną przeze mnie tezę okupacji wspólnej przez wojska angielsko-amerykańsko-polskie zajętych obecnie przez Niemców terenów, aż do wschodnich granic Polski, odroczone na razie wszelkie w tym względzie decyzje. Zależć one będą również od Rosji, której stanowisko ulega ciąglemu wzmocnieniu i na które, zgodnie z wyłożoną mi przez Churchilla opinią, Rząd Brytyjski liczy w drugiej fazie wojny, to jest w okresie walki z Japonią, jaka nastąpi po pobiciu Niemiec.^b

Granice pomiędzy Polską a Rosją nie mogą być postawione mocniej jak przez przekreślenie układów rozbiorczych, zawartych przez Niemcy i Rosję. Jak traktuje zresztą Rosja przyjęte przez siebie układy, widzimy w latach ostatnich. Wszystko zależy od realnego układu sił w danym momencie. Liczę, że ten układ w końcowej fazie wojny będzie dla Polski korzystny.

W grudniu 1941 roku, gdy Stalin żądał ode mnie niewielkich korektyw granicznych i proponował przymierze ściślejsze, nie zgodziłem się na żadną dyskusję na temat granic.^c

Być może, iż Rząd Polski doprowadzi ostatecznie Rząd Sowiecki, przy poparciu Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych do uznania naszych praw na wschodzie z równoczesnym uzyskaniem poparcia tego Rządu dla naszych postulatów na zachodzie, gdzie żądamy Prus Wschodnich, Gdańska i takiego wyprostowania naszych granic, by porty polskie na Bałtyku były zabezpieczone, a Śląsk Opolski powrócił do Polski.

Przewiduję w tej dziedzinie wystąpienie bezpośrednie wobec Rosji Sowieckiej z naszej strony. Mam również wiarę, że przekonam Roosevelta o konieczności solidarnego i mocnego wystąpienia wobec Rosji w razie, gdyby ta ostatnia zamierzała naruszać pol-

^a Poniżej odręczna adnotacja: **Najściślej tajne.**

^b Na marginesie odręczna adnotacja: Szef O. VI nadać 27 XI [19]42 – nieczytelna parafr.

^c Na marginesie pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 894; Zaszyfrowano dn. 1/XII 1942; Nadano dn. 1/XII 1942, M[itkiewicz].

¹ Zob. dok. nr 515.

ską suwerenność terytorialną. Niemniej przeto przewidywać muszę i taki rozwój wydarzeń, który mógłby wprowadzić Armię Czerwoną w granice Rzeczypospolitej w formie pościgu za wrogiem.

Podejmowanie w tym wypadku przez Kraj walki orężnej z wkraczającymi do Polski wojskami sowieckimi byłoby szaleństwem. Ukrywanie natomiast organizacji wojskowej, o której istnieniu jest poinformowany Rząd Sowiecki, doprowadzić by mogło do jawnej walki Sowieców z Armią Krajową. Walki, którą by mogła opacznie przedstawić propaganda komunistyczna w obozie sprzymierzonych.

Polecam zatem przygotować ujawnienie w tym wypadku Armii Krajowej oraz przystąpić do jej mobilizacji. Powinna ona wystąpić jak najsilniej liczebnie, manifestując swoją suwerenność i podkreślając swój stosunek pozytywny do Rosji Sowieckiej.

Przygotowuję grunt do tego rodzaju postępowania Armii i Kraju na terenie międzynarodowym.

Na tym terenie i w płaszczyźnie politycznej rozstrzygną się również nasze granice.^d

Jest nieodzownie koniecznym, ażeby Kraj, a szczególnie jego organizacja wojskowa, zademonstrowały wtedy jedność całkowitą i aby wpływy komunistyczne nie wzięły w nich góry.

Uświadamiać więc należy jak najenergiczniej w tym duchu wszystkich żołnierzy. Dążyć bezwzględnie do wchłonięcia przez Armię Krajową innych organizacji półwojskowych, których rozbicie zostałoby natychmiast wykorzystane przez Sowiety. Stałoby się ono wówczas nieszczęściem niezwykle groźnym dla Polski.

Dając dowód swego czysto państwowego ujmowania zagadnień, Armia Krajowa powinna stać się ośrodkiem krystalizacyjnym dla innych organizacji, do których patriotyzmu należy zaapelować. Godzina jedności działania może być bliska. Trzeba się więc do niej przygotować.

Nie mogę dość silnie podkreślić olbrzymiego znaczenia, jakie mieć będzie w tym momencie całkowita jedność narodowa i dyscyplina.

W ślad za wojskami sowieckimi przybędą niewątpliwie do Polski zdrajcy w rodzaju płk. Berlinga² i Wasilewskiej³, którzy zrobią wszystko, by doprowadzić do rozbicia narodu polskiego i znaczenia jego państwowości. Rząd po moim powrocie do Londynu wyda odpowiednie instrukcje Delegatowi.

Jednym z celów mojej podróży jest pozyskanie Roosevelta dla walki z anarchią i komunizmem w Europie przez rzucenie masy środków żywności, lekarstw i ubrań na kontynent. Mam pewne dane, że koncepcja ta ma wszelkie widoki powodzenia. Po-

^d *Na marginesie pieczątki częściowo uzupełniona odręcznie*: Nr stac. 895; Zaszyfrowano dn. 1/XII 1942; Nadano dn. 1/XII 1942, M[itkiewicz].

² Zygmunt Berling (1896–1980), żołnierz Legionów Polskich i WP, zwolniony z wojska w lipcu 1939 r., internowany przez władze sowieckie w Starobielsku i Griażowcu, szef sztabu 5. Dywizji Piechoty Armii Polskiej w ZSRS, zdezerterował w 1942 r., współzałożyciel ZPP, w 1943 r. mianowany sowieckim generałem, dowódca 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, następnie dowódca I Korpusu w ZSRS, w latach 1944–1947 poseł do KRN (D. Bargielowski, *Konterfekt renegata. General brygady Zygmunt Berling*, Warszawa 2013).

³ Wanda Wasilewska (1905–1964), sowiecka działaczka komunistyczna, płk Głównego Zarządu Politycznego Armii Czerwonej, dr na UJ (1927), w latach 1934–1937 w Radzie Naczelnej PPS, współpracowała z ambasadą ZSRS oraz MOPR, od 1939 r. obywatelka ZSRS, od 1940 r. wstąpiła do Związku Radzieckich Pisarzy Ukrainy, od 1940 r. członek Rady Najwyższej ZSRR, od 1941 r. w szeregach WKP(b), współorganizatorka Związku Patriotów Polskich, w 1944 r. mianowana wiceszefem PKWN, po wojnie pozostała w Związku Sowieckim (E. Salwa-Syzdek, *Działalność Wandy Wasilewskiej w latach drugiej wojny światowej*, Warszawa 1981).

mocy tej potrzebować będą nieodzownie i Sowiety, jest więc na czym budować naszą przyszłość.^e

Naczelnny Wódz
Sikorski, gen. broni^f

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.1.1.1.B, k. 108–111 (A_022, k. 116–119), mps⁴.

^e *Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie:* Nr stac. 896; Zaszyfrowano dn. 2/XII 1942; Nadano dn. 2/XII 1942, M[itkiewicz].

^f *Poniżej odręczna adnotacja: Pan General Minister Obrony Narodowej.* Otrzymał do osobistej wiadomości odpis – nieczytelna parafta.

⁴ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.1.2.3, k. 14–17 (A_007, k. 18–21).

1942 grudzień 1, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Sprawa przygotowań do walki z Niemcami (rozkaz nr 71)

L.dz. 5318

Radiogram nr 230

Od Wandy 5

Przyjęty 13 XII [19]42 [r.] godz. 09.58

Odczyt[any] 14 XII [19]42 [r. godz.] 14.50

Naczelnny Wódz

Przedstawiam rozkaz nr 71. Proszę Pana Generała o zapewnienie udziału lotnictwa bombowego i zasil[enie] oddziałów walczących uzbrojeniem i środkami sanit[arnymi] w wypadku, gdybyśmy musiał tę walkę wszcząć.

Kalina 1035, 1 XII

K[omendant] S[ił] Zbr[oynych] w Kraju dn. 10 XI. Rozkaz nr 71.

1. W związku z prowadzoną przez okupanta akcją tępienia Żydów występuje w społeczeństwie polsk[im] niepokój, że po zakończ[eniu] tej akcji Niem[cy] zaczną w ten sam sposób likwidować Polaków. Nakazuję zachować odp[owiedzialną]^a postawę i oddziaływać na społeczeństwo uspakajająco, a jakkolwiek zasadniczym celem Niemców w stosunku do nas jest wchłonięcie naszego narodu, to niewykluczone są próby wyniszczenia odpornej jego części metodą niszczenia Żydów.

2. Jeśliby Niemcy istotnie próbę taką podjęli, spotkają się z czynnym z naszej strony oporem, nie bacząc na to, że czas naszego powstania jeszcze nie nadszedł, podległe mi oddziały podejmą walkę zbrojną w obronie życia Narodu. W walce tej przejdziemy od obrony do natarcia, podcinając wrogowi wszystkie tętna jego frontu wsch[odniego]. O powyższej mojej decyzji powiadomić szeregi konsp[iracyjnych] sił zbr[oynych].

3. Aby uniknąć ewent[ualnej] prowokac[ji] ze strony nieprzyjaciela, rezerwuję sobie decyzję co do czasu i terenu wszczęcia tej walki.

4. K[o]m[en]d[an]tom obszarów i okr[ęgów] polecam:

a) meldow[ać] mi bez zwłoki stwierdzone próby niem[ieckie] zastosow[ania] do Polaków tych samych metod wyniszczenia, które stosują wobec Żydów,

b) przygot[ować] się do spraw[nego] i szybkiego podjęcia walki na mój rozkaz w re[jonie] wyznaczonym,

c) zarządzeniami ad b) w żadnym wypadku nie dezorganizować przygotowań do powstania i nie narażać tych przygotowań na dekonspirację.

Komendant Sił Zbr[oynych] w Kraju
Grot

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.9.1.1, k. 39 (A_379, k. 41), mps¹.

^a W dokumencie błędnie: opzn.

¹ Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/15, k. 185; AAN, 203/I-22, k. 200–201.

1942 grudzień 3, Warszawa – Delegat Rządu Piekalkiewicz: Odezwa o podporządkowaniu się zarządzeniom KWC

Powszechny obowiązek walki cywilnej Odezwa

Naród Polski z bezprzykładnym bohaterstwem walczy od przeszło trzech lat z terrorem germańskim, który staje się coraz bardziej masowym i przybiera coraz bardziej barbarzyńskie formy.

Podjęmowana przez społeczeństwo polskie w różnych kierunkach akcja samoobrony wymaga koordynacji i jednolitego kierownictwa. Ustanowione w Kraju przez Rząd Rz[eczy]p[ospo]litej czynniki cywilne i wojskowe powołały w swoim czasie do życia, jako podwładny sobie organ, Kierownictwo Walki Cywilnej. Ma ono na celu ujęcie inicjatywy i akcji społecznych w pewien system organizacyjny.

W związku z powyższym **wzywam całe społeczeństwo polskie do całkowitego podporządkowania się zarządzeniom, oświadczeniom i wezwaniom Kierownictwa Walki Cywilnej**. Każdy obywatel polski, prócz wspomnianego obowiązku posłuszeństwa, winien nadto starać się o jak najszybsze **rozpowszechnianie** tych zarządzeń, oświadczeń i wezwań, komunikując je swemu otoczeniu w każdy możliwy sposób, a przede wszystkim ustnie.

Wzywam poza tym **wszystkie organizacje niepodległościowe**, polityczne i społeczne, by w swych wewnętrznych zarządzeniach, rozkazach czy okólnikach, umieszczały wszystkie zarządzenia, oświadczenia i wezwania KWC ewentualnie w istotnym streszczeniu, zalecając przy tym swym członkom całkowite wobec nich posłuszeństwo.

Żądam wreszcie od redakcji prasy niepodległościowej, która to prasa w warunkach okupacyjnych winna się stać głównym i stałym pośrednikiem między mną i moimi organami a społeczeństwem polskim, by w całości – a jeśli na to nie pozwolą względy redakcyjne – to w każdym razie w istotnym streszczeniu podawała wszystko, co od KWC przychodzi.

Uchylenie się od wspomnianego obowiązku **będzie uważane za wyraz negatywnego stosunku** do idei ujednolicenia walki cywilnej, prowadzonej przez społeczeństwo polskie.

Niech zatem każdy Polak stanie się ogniwem w sieci łączności, pokrywającej cały teren Polski okupowanej. Niech każdy Polak stanie natychmiast na froncie walki cywilnej, by stawić czoło wrogowi w sposób jednolity i zorganizowany, zanim front walki cywilnej zmieni się na zbrojny.

**Pełnomocnik na Kraj
Rządu Rz[eczy]p[ospo]litej Polskiej**

Źródło: „Biuletyn Informacyjny” nr 47 (151) z 3 XII 1942 r., s. 1¹.

¹ Zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1162–1163.

1942 grudzień 1, Londyn – Min. Selborne do gen. Sikorskiego: W sprawie związania sabotażu z akcją wojskową, a nie polityczną

Ministry of Eoonomic Warfare,
Berkeley Square House,
Berkeley Square,
London, W. 1.

Gabinet NW i Min[istra] Spr[aw] Wojsk[owych]
L.dz. 818/tjn./42
Dnia 3 grudnia 1942 r.

His Ecellency General Sikorski,
Etc., etc., etc.,
Hotel Rubens,
Buckingham Palace Road,
S.W. 1.

Most secret

F/6862/125.

1st December, 1942

My Dear Prime Minister,

Thank you very much for your letter No. 4985-XIV-42 of the 27th November¹ from which I am extremely pleased to learn of your agreement, that „sabotage of industrial centres” should be linked to military rather than to political action, and that this suggestion will be put into effect.

I am most grateful to you for your consideration in making this adjustment and for facilitating co-operation between Polish and British Services in this matter as you have done in so many others.

Yours very sincerely,
Selborne^a

[Tłumaczenie z języka angielskiego
(dokonane przez redakcję pierwszego wydania)]

Dnia 1 grudnia 1942 r.
Ścisłe tajne!

Szanowny Panie Premierze!

Dziękuję Panu bardzo za list nr 4985/XIV/42 z 27 listopada. Z niezwykle zadowoleniem przyjmuję zgodę Pana na to, aby „sabotaż w ośrodkach przemysłowych” wiązał się raczej z działaniami wojskowymi niż politycznymi i że myśl zostanie zrealizowana.

^a Podpis odręczny.

¹ List, na który powołuje się Earl Selborne, podajemy w przekładzie na język polski, dokonany na kopii listu gen. Sikorskiego: „Dziękuję Panu za list z 25 bm. i życzenia z okazji mej podróży do USA. Podzielam Pana zdanie, że sabotaż w ośrodkach przemysłowych raczej wiąże się z akcją wojskową na kontynencie aniżeli polityczną. Jeżeli ponadto proponowany przez Pana podział kompetencji ułatwi współpracę z odpowiednimi resortami brytyjskimi, propozycje Pana uznać muszę za słuszne i zgadzam się na ich zmiany” – IPiMS, PRM 66, k. 411. Tekst listu w języku angielskim – IPiMS, PRM 66, k. 417.

Jestem ogromnie wdzięczny, że Pan wziął to pod uwagę, ułatwiając tym samym współpracę między siłami polskimi i brytyjskimi w tej sprawie, jak to Pan czyni i w wielu innych sprawach.

Szczerze oddany
Selborne

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.3.2.2, k. 122 (A_057, k. 128), fotokopia oryginału².

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 279 (KOL_063_0078, k. 283).

1942 grudzień 3, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Po aresztowaniach w konsulacie szwedzkim w Warszawie brak łączności z bazą Anna

M.p., 3 grudnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 270/43

Meldunek zbiorowy nr 169¹

[...]

D. Anna

Łączność z Anną nie istnieje. Od chwili aresztowań szwedzkich na terenie Wacławy² Anna jest tylko w stanie projektowania łączności z nami.

Zapowiadany kurier (vide Wasza 4293³) do Wacławy dotąd nie dojechał.

Jak podawałem (nasza 961⁴), skrzynki Anny na terenie Gdańska nie odnalazłem, gdyż osoba pełnomocna na skrzynce wyjechała z Gdańska jeszcze w 1939 [r.].

Na sprawdzoną i uaktualnioną moją skrzynkę w bliskim sąsiedztwie Gdańska (Danusie)⁵ również nikt nie przybył.

Na 5001⁶. Rozpocznę próbę dojścia do Łotwy, Estonii względnie Litwy po dostaniu od Anny skrzynki i noclegu w jednym z wymienionych państw. Równocześnie niech Anna określi czas drogi poczty z wybranej miejscowości do Centrali.

Termin wymiany wyznaczam^a na 15 każdego miesiąca z tym, że kurier Anny czeka przez 48 godzin na mego kuriera.

Ponadto odnawiam swoją prośbę dotyczącą wyrabiania przez Annę wiz wjazdowych dla naszych kurierów.

Aresztowani Szwedzi i Drzazga⁷ oraz jego urzędnik Wys.⁸ wywiezieni i siedzą w Berlinie. Warunki lepsze niż na Pawiaku. Starania czynione nad zwolnieniem Drzazgi nie dały rezultatu.

[...]

^a W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 73): wyznacza Anna.

¹ Według rozszyfrowanej treści meldunku (AIPN, 1114/16, k. 72) jest to część IIb meldunku nr 169. Zob. także dok. nr 549.

² Warszawa.

³ Zob. AAN, 2/1326, I/10, k. 38.

⁴ Depesza C. 961 (L.dz. 4818) „Kaliny” z 10 XI 1942 r. W niej mowa o poszukiwaniu w Gdańsku [ppor. rez. Tadeusza] Żółtowskiego, który jak się okazało, wyjechał w 1939 r. do Poznania – AIPN, 1114/15, k. 15; B. Chrzanowski, *Organizacja i funkcjonowanie...*, s. 85–86.

⁵ „Danusia” – kryptonim placówki „Zagrody” w Gdyni.

⁶ Zob. AAN, 2/1326, I/11, k. 9.

⁷ Aleksander Brzuzek (1887–1944) („Drzazga”), inż., wicedyrektor Polskiego Towarzystwa Elektrycznego „Asea” Spółka Akcyjna w Warszawie; pośredniczył pomiędzy KG ZWZ-AK a bazą wojskowej łączności zagranicznej w Szwecji krypt. „Anna”; aresztowany 18/19 VII 1942 r., stracony 10 VII 1944 r. (CAW, KKIMN, odrzucony 11 IX 1933 r.; R. Domańska, *Pawiak – więzienie gestapo. Kronika 1939–1944*, Warszawa 1978, s. 241; T. Dubicki, *Bazy wojskowej łączności zagranicznej...*, s. 126, 217).

⁸ Prawdopodobnie inż. Henryk Wysocki.

W związku z powyższym naświetleniem stanu łączności bazy – Centrala – wnioski moje przedstawi Centrali ustnie emisariusz ZO i szerzej omówi niniejszy meldunek.

Kalina 3 XII [19]42 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.2, k. 250–251 (A_295, k. 258–259), mps⁹.

⁹ Rozszyfrowana treść części IIb meldunku nr 169 znajduje się w: AIPN, 1114/16, k. 72–74. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 177–181. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 28–31. Część II meldunku nr 169 została opublikowana w: T. Dubicki, *Bazy wojskowej łączności zagranicznej...*, s. 210–217.

1942 grudzień 5, Londyn – Punkty do rozmowy Naczelnego Wodza z admirałem Leahy: Zagadnienia operacyjne – uderzenie przez Balkany – zagadnienie wzmocnienia Sił Zbrojnych w Kraju – potrzeba 12 Liberatorów dla łączności i zaopatrywania Kraju

December 5th, 1942

Aide-Mémoire for conversation between
General Sikorski and Admiral Leahy¹

1. In an operational memorandum put before the President, I put forward a conception of a thrust on Europe from the South through the Balkans and a swift synchronization of this operation with the armed movement of the Polish Army inside our Country in order to bring about an incursion on the rears of the German Forces engaged in the East and by an attack from within the Reich, [to] occasion their disaster.

2. Such an operation would facilitate the establishment of the Allied Forces along the pivot Belgrade–Warsaw, important to the security of Europe, and to reconstruction of the Armed Forces of Poland, Czechoslovakia and Yugoslavia. The reactivation of those States will rapidly provide the Allies with new contingents possessing considerable fighting experience.

3. In this light, I regard the prepared armed movement of the Polish Forces inside the Country, as one of the operational elements of the campaign. Its putting into motion demands coordination with the whole of the war-planning as well as the armed movement of the States, which extend over the same operational direction (i.e. Yugoslavia and Czechoslovakia).

4. I am, therefore, concerned with the definition, to the General Staff of the United States Army, of our anticipations in connection with the employment and organization of the Polish Army in Poland and the collaboration with regard to its part in the general plan of operations. This problem is already being considered and coordinated, in respect of its principal outlines, with the British Planning Committee. This necessitates, however, a number of indispensable preparations in the execution of which we are mutually interested with a view to the attainment of our purpose. – Our close collaboration with the United States General Staff in connection with this matter of common concern would therefore seem advisable.

5. During our conversation, President Roosevelt was conducive to this operational project and assured me of his assistance in one of the vital matters connected with the preparation of the armed movement of my Country, namely, the obtaining of twelve B. 24 „Liberator” aircraft for the purpose of liaison with Poland, transfer of equipment, arms and men.

I would, therefore, desire to obtain an indication as to the most expeditious method of:

a) putting into effect the above mentioned purpose in order to avoid the loss of the current operational period and hasten the procedure of preparations.

¹ William Leahy (1875–1959), wojskowy i polityk amerykański, w latach 1937–1939 szef operacji morskich USA, gubernator Portoryko, 1940–1942 ambasador USA w Vichy, 1942–1945 szef sztabu prezydenta USA.

b) facilitating our close contact with the proper branches of operational planning for the study in common of the outlined problem. These matters could be primarily discussed on our part by Colonel Marecki² and continued by the Polish Military Attaché in Washington.

[Tłumaczenie z angielskiego
(dokonane przez redakcję pierwszego wydania)³]

**Aide-mémoire gen. Sikorskiego do rozmowy
z admirałem amerykańskim Williamem Danielem Leahy**

1. W memorandum operacyjnym, przedłożonym Prezydentowi, wysunąłem koncepcję uderzenia na Europę od Południa przez Bałkany i szybką synchronizację tej operacji z Armią Krajową w Polsce w celu przeprowadzenia zbrojnej akcji na tyłach wojsk niemieckich, walczących na wschodzie i przez atak z obrębu Rzeszy spowodowania ich klęski.

2. Taka operacja ułatwiłaby usadowienie się wojsk alianckich wzdłuż linii Belgrad–Warszawa, ważnej dla bezpieczeństwa Europy i dla odbudowy sił zbrojnych Polski, Czechosłowacji i Jugosławii. Reaktywizacja tych państw szybko wzmocni Aliantów o nowe kontyngenty posiadające znaczne doświadczenie bojowe.

3. W tym świetle widzę przygotowaną organizację wojskową w Polsce jako jeden z operacyjnych elementów tej kampanii. Uruchomienie jej domaga się zgrania z całością planowania wojennego, jak też z (podziemnymi) ruchami zbrojnymi państw, które leżą na tym kierunku operacyjnym (tzn. Jugosławii i Czechosłowacji).

4. Zależy mi przeto na dokładnym przedstawieniu głównemu sztabowi armii Stanów Zjednoczonych tego, co przewidujemy w związku z użyciem i organizacją Armii Krajowej w Polsce oraz na współpracy, która by brała pod uwagę udział AK w ogólnym planie operacji. Ten problem został już rozważony i skoordynowany w głównych zarysach z brytyjską komisją planowania wojennego. To jednak pociąga za sobą pewną ilość niezbędnych przygotowań, w których realizacji jesteśmy wzajemnie zainteresowani ze względu na wspólny cel. Nasza ścisła współpraca z sztabem głównym Stanów Zjednoczonych w tej sprawie wspólnie nas obchodzącej – wydaje się wskazana.

5. Podczas naszej rozmowy Prezydent Roosevelt bardzo się skłaniał do tego projektu operacyjnego i zapewnił mnie o swej pomocy w jednej z żywotnych spraw, łączącej się z przygotowaniem sił zbrojnych w Polsce, mianowicie w otrzymaniu dwunastu samolotów typu Liberator B 24 dla łączności z Polską, dostawy wyposażenia, uzbrojenia i ludzi.

² Andrzej Marecki (1898–1943), płk dypl., od 1918 r. w WP, uczestnik III Powstania Śląskiego, w 1926 r. ukończył kurs WSWoj., attaché wojskowy w Sztokholmie, w 1939 r. kierownik referatu w Oddziale III Sztabu Głównego WP, następnie we Francji oficer łącznikowy, z kolei w Wielkiej Brytanii szef Oddziału III SG, komendant WSWoj. w Wielkiej Brytanii, zginął 4 VII 1943 r. w Gibraltarze. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, Złotym Krzyżem Zasługi.

³ Tłumaczenie dokumentu z okresu wojny pt. „Notatka dla Admirała Leahy” znajduje się w: IPiMS, A.XII.23/42, k. 6–9.

Pragnąłbym więc otrzymać wskazówki, w jaki sposób jak najskuteczniej:

a) osiągnąć powyższy cel, aby uniknąć straty obecnego okresu operacyjnego i przyspieszyć przygotowania,

b) ułatwić ścisłą łączność z właściwymi resortami operacyjnego planowania w celu wspólnego przestudiowania zarysowanego problemu. Z naszej strony w sprawach tych najpierw występowałby płk Marecki, a następnie kontynuowałby je polski attaché wojskowy w Waszyngtonie.

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, kol. 3/5, k. 69–70, mps⁴.

⁴ Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.2.3.2.1.4, k. 10–11 (A_056, k. 13–14).

Nr 562 [Nr 361]

1942 grudzień 6, Waszyngton – Admiral Leahy do płk. Onacewicza: odmowa przydziału Liberatorów – Sprawa łączności z Polską należy do Brytyjczyków

The Joint Chiefs of Staff
Washington
December 6, 1942

Colonel Włodzimierz Onacewicz
Polish Military Attaché
Polish Embassy
2633 Sixteenth Street, NW,
Washington, D.C.

Secret

My Dear Colonel,

Your memorandum on behalf of the Polish General Staff requesting six B-24 „Liberator” aircraft for the purpose of maintaining liaison with the Polish secret military and political organization in Poland has received careful consideration by the Joint United States Chiefs of Staff.

The Joint United States Chiefs of Staff cannot, however, take action on this request without jeopardizing basic agreements in which the United States and Great Britain have accepted definite responsibilities for the provision of aircraft within the various theaters of operations. In accordance with these agreements, Poland is within a British theater of operations and responsibility. In view of the unfulfilled demands in its own theaters and areas of responsibility, the United States has no Liberators available for additional commitments. Your request, therefore, has been referred to the British Chiefs of Staff for consideration in connection with possible allocation from British sources.

Sincerely yours,

For the Joint United States Chiefs of Staff:

William D. Leahy

Admiral, U.S. Navy,

Chief of Staff to the

Commander in Chief of the Army and Navy

[Tłumaczenie z języka angielskiego
(dokonane przez redakcję pierwszego wydania)]

The Joint United States
Chiefs of Staff
Washington
Dnia 6 grudnia 1942 r.

Zał. nr 1
O. VI, L.dz. 7486/tjn./43

Pułkownik **Onacewicz**
Polski Attaché Wojskowy
Ambasada Polska – Washington

Mój Drogi Pułkowniku,

Pańskie memorandum w sprawie prośby Polskiego Sztabu Generalnego o 6 samolotów B-24 „Liberator”¹, mających służyć do utrzymania łączności z polską tajną organizacją wojskową i polityczną w Polsce zostało starannie rozważone przez Joint United States Chiefs of Staff.

The Joint United States Chiefs of Staff nie mogą jednak działać w myśl tej prośby bez narażenia na szwank podstawowych porozumień, według których Stany Zjednoczone i Wielka Brytania przyjęły na siebie określone odpowiedzialności za dostarczenie samolotów w obrębie różnych teatrów operacyjnych. Zgodnie z tymi porozumieniami Polska znajduje się w obrębie brytyjskiego teatru operacyjnego i w zakresie brytyjskiej odpowiedzialności.

Ze względu na niewypełnione zapotrzebowania na swych własnych teatrach i w zakresie swej własnej odpowiedzialności Stany Zjednoczone nie mają żadnych samolotów „Liberator” do dyspozycji dla dodatkowych zobowiązań. Zatem prośba Pana została skierowana do British Chiefs of Staff celem rozważenia jej w związku z możliwością przydziału ze źródeł brytyjskich.

Z ramienia Joint United States
Chiefs of Staff
William D. Leahy, Admirał

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.3.5.6, k. 151, 156 (A_118, k. 160, 166), mps².

¹ Mowa o memorandum z 10 XI 1942 r. – zob. TNA, CAB 122/1587, b.p. Inne dokumenty w tej sprawie zob. dok. nr 475, 516, 561, 579, 582, 597, 608.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 289 (KOL_063_0078, k. 293). Kopia dokumentu znajduje się w: TNA, CAB 122/1587, b.p.

1942 grudzień 7, Londyn – Mjr Perkins do szefa Oddziału VI: Dwustronna łączność lotnicza z polską obecnie niewykonalna

HBP/PD/2439
7 XII [19]42
Room 98,
Horse Guards,
Whitehall, S.W.1.

O. VI, L.dz. 5256/42
Dnia 10 grudnia 1942 r.

To: – The VI Bureau

Subject: – Polish two-way Liaison.

A preliminary discussion was held with Group Captain Grierson¹ on this matter on Friday, 4th December. Wing Commander Sulinski² could not attend this meeting as it was arranged; it is therefore necessary for me to forward you the various points which were raised for your consideration:

1. Low octane petrol is entirely unsuitable for British type of aero engine, and it is exceedingly doubtful if the Air Ministry would ever agree to refuelling in this type of spirit.

2. Before any landing in enemy territory can be made, the landing area has to be photographed first, and the photographs submitted to the Air Ministry for control. It is highly improbable whether photographs of landing areas in Poland can be procured. The Mosquito flight to Danzig when the German battle cruisers were photographed was near maximum effort.

3. The only aircraft with sufficient range suitable for this task are the Halifaxes, and these machines require a concrete runway of approximately 1200–1400 yards. It is assumed that such runways are not at your disposal in Poland. It is doubtful whether the Air Ministry would sanction a flight by a Halifax unless they receive an assurance that such a runway was in existence for the return take-off.

4. The only flying boat with sufficient range which would be suitable to land on water in Poland, is the Catalina. This aircraft has a speed of approximately 100 miles per hour, and is therefore useless from a time and hours of darkness factor.

5. Aircraft suitable for this work is the Lockheed Hudson, but this has only a range of 500–600 miles.

¹ Colin McKay Grierson (1906–1991), oficer RAF, od 1941 r. Director Ops. Section, od 1944 r. zastępca szefa wywiadu SHAEF.

² Romuald Suliński (1908–1946), ppłk, w 1939 r. pilot 42 Eskadry Rozpoznawczej, w Wielkiej Brytanii pilot, a w 1942 r. dowódca Dywizjonu Bombowego nr 300, następnie w polskiej eskadrze 138. Dywizjonu RAF, w 1943 r. oficer w Sztabie Naczelnego Wodza, poległ śmiercią lotnika 4 II 1946 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Distinguished Service Order (DSO) („*Romek*” ppłk pil. Romuald Suliński. Dowódca 300 Dywizjonu Bombowego „*Ziemi Mazowieckiej*”, Warszawa 2011).

From the above you will see, while we are willing to investigate every channel for fulfilling this meritable project, there are some very considerable difficulties which have to be overcome, and which at the moment appear almost insurmountable.

Pr. H.R. Perkins^{3a}

Major

VL^b

[Tłumaczenie z języka angielskiego
(dokonane przez redakcję pierwszego wydania)]

HBP/PD/2439

Polska łączność dwustronna.

Rozmowa wstępna w tej sprawie przeprowadzona została z Group Captain Grierson w piątek dnia 4 grudnia. W/C Sulński nie mógł być obecny przy tej rozmowie jak to zostało ustalone poprzednio, jest więc rzeczą konieczną, abym przekazał Panom różne jej punkty do wiadomości.

1. Niskooktanowa benzyna jest nieużyteczna do brytyjskich typów silników lotniczych i jest bardzo wątpliwe, aby Air Ministry wyraziło zgodę na użycie tego typu mieszanki.

2. Przed dokonaniem lądowania na terytorium niemieckim miejsca lądowania musi być przedtem sfotografowane i zdjęcia dostarczone do Air Ministry do kontroli. Jest rzeczą mało prawdopodobną, aby można było zrobić zdjęcia miejsca lądowania w Polsce. Lot Mosquito do Gdańska, kiedy to sfotografowano niemieckie pancerniki, był bliski maksimum wysiłku.

3. Jedyny typ samolotu z wystarczającym zasięgiem do tego rodzaju zadań to Halifaxy, lecz te maszyny wymagają [betonowych] wybiegów o długości od 1200 do 1400 jardów. Wydaje się, że tego rodzaju wybiegów nie macie Panowie do dyspozycji w Polsce. Wątpliwą jest rzeczą, aby Air Ministry zgodziło się na lot Halifaxa, do czasu aż otrzyma zapewnienie, że taki wybieg jest gotowy dla startu powrotnego.

4. Jedyny wodnopląt z wystarczającym zasięgiem, który mógłby wodować w Polsce, to Catalina. Samolot ten jednak ma szybkość około 100 m.p.h. i z tego powodu nie jest odpowiedni ze względu na czas i godziny nocne.

5. Samolotem nadającym się do tego zadania mógłby być Lockheed Hudson, jednak zasięg jego wynosi zaledwie 500 do 600 mil.

Z powyższego widzą Panowie, że kiedy z naszej strony wykorzystujemy każdą okoliczność do zrealizowania tego projektu, mamy do pokonania dość znaczne trudności, które w chwili obecnej wydają się nie do pokonania.

Za majora Perkinsa

V. L[ong]⁴

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.10.3.1, k. 3–5 (A_429, k. 14–16), mps.

^a Podpis odręczny.

^b Wpisane odręcznie.

³ Harold A. Perkins („MP”), płk, od 1941 r. szef sekcji polskiej SOE, w 1942 r. szef Oddziału VI Sztabu NW wystąpił o odznaczenie Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

⁴ Vera Long, sekretarka płk. H.B. Perkinsa w sekcji polskiej SOE, następnie sekretarka szefa Wydziału „S” Oddziału Specjalnego SNW (SPP, SK 152, k. 23; P. Wilkinson, *Foreign Fields. The story of an SOE operative*, Londyn 2002, s. 107).

1942 grudzień 7, Warszawa – Gen. Rowecki do MON: Sprawa Delegatury MON w Kraju

C. 1067. bp. 7 XII

O. VI, L.dz. 5232
L.dz.K. 4943/42

MON

W związku z L 1/M z 28 XI¹ meld[uję] objęcie dodatk[owo] funkcji Del[egata] MON. Dążąc zgodnie ze stanowisk[iem] NW wyrażonym ostat[nio] w rozk[azie] z 17 XI nr 4138² do zapewnienia jednolitego kierow[nictwa] spr[awami] wojsk[owymi] w kraju, czemu dałem wyraz w meld[unku] z 31 I nr 104 i z 8 XI nr 957³. Zamierzam dla uniknięcia jakichkolwiek zagrażeń, uważając to za jedynie możliwe rozwiązanie w warunkach konspiracji, przygot[ować] w składzie S[ił] Z[brojnych] w kraju odpowiedni organ pracy Del[egata] MON. Przekształcenie go następnie w zawiązek Depart[amentu] ON i po rozbudowaniu przekazać Del[egatowi] Rządu w formie Depart[amentu] ON w okresie objęcia przez niego jawnej władzy (OSZ). Proszę o potwierdzenie mego stanowis[ka] w powyż[szej] spr[awie]. Uważam, że odmienne rozwiązanie nie usunęłoby tarć, którym pragnie zapobiec NW, jak to zaznacza w p[kt]. 5 rozk[azu] nr 4138/42.

KL 1067 – 7 XII

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, 1114/15, k. 241, mps⁴.

¹ Zob. dok. nr 555.

² Zob. dok. nr 543.

³ Zob. dok. nr 538.

⁴ Odpis dokumentu, bez ostatniego zdania, znajduje się w: SPP, MSW.60, k. 391 (MSW_060, k. 406). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-22, k. 214–215.

Nr 565 [Nr 1724]

1942 grudzień 10, Londyn – Gen. Kukiel do gen. Roweckiego: O wprowadzenie PPS-WRN do PKP i o włączeniu AN do AK

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 5131/tj.42
M.p. dnia 10 XII 1942 [r.]

Kalina

Na 1008¹. Zawiadamiam Pana Generała, że Komitet do Spraw Krajowych zalecił Delegatowi Rządu wprowadzenie WRN na miejsce PS do PKP. Sprawa jest w toku, co rozwiąże sytuację.^a

MON 2/M/5131

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.1.3, k. 301 (A_008, k. 308), mps².

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 5144/tj.42
M.p. dnia 10 XII [19]42 r.

Kalina

Na 1030³. Wiadomość o podporządkowaniu AN⁴ zakomunikowałem Rządowi, który wyraża uznanie. Przekazałem mu również depeszę Kwadratu, jako zawierającą momenty polityczne, do załatwienia.

Odpowiedzi udzieli Rząd na ręce Delegata.^b

MON 4/M/5144

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.3.1, k. 47 (A_296, k. 52), mps⁵.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 924; Zaszyfrowano dn. 11/12 1942; Nadano dn. 11/12 1942, M[itkiewicz].

^b Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 925; Zaszyfrowano dn. 11/12 1942; Nadano dn. 11/12 1942, M[itkiewicz].

¹ Depesza z 19 XI 1942 r., nie zamieściliśmy. Zob. AAN, 203/I-22, k. 186.

² Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.1.2.2.1, k. 300 (A_280, k. 315). Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.60, k. 379 (MSW_060, k. 394). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/11, k. 12 – tu jako: nr 5131 z dn. 11/12 XII [19]42 r.

³ Zob. dok. nr 551.

⁴ Armia Narodowa, używana czasem nazwa Narodowej Organizacji Wojskowej.

⁵ Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.60, k. 384–385 (MSW_060, k. 399–400). Odpis obu powyższych depesz, przesłany przez ppłk. dypl. Protasewicza do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za L.dz. 5144/42 – SPP, t. A.3.3.3.1, k. 48 (A_296, k. 53). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/11, k. 12 – tu jako: nr 5144 z dn. 11/12 XII [19]42 r.

1942 grudzień 10, Warszawa – Gen. Rowecki: Powołanie Legionu Śląskiego

Komenda Główna PZP¹

L. 794/42.O.I.²

10 XII 1942 r.

Z dniem 1 stycznia 1943 r. powołuję „LS” jako formację Sił Zbrojnych w Kraju.

Cel „LS”: zorganizować oddziały bojowe i zespoły pomocniczej służby wojskowej – kobiece (WSK³) w środowiskach Polaków wysiedlonych z Kuchni⁴.

Zadania „LS”: 1. Przygotować i wyszkolić zespoły dyw[ersyjne] na ośrodki komunikacyjne i ludzi. Zespoły te przejdą w właściwym czasie na mój rozkaz na teren Kuchni.

2. Zorganizować kadry dowódcze, a gdzie warunki na to pozwalają plutony boj[owe] oraz zorganizowane zespoły WSK. Oddziały te przejdą na teren walk o opanowanie Kuchni jako oddziały zwarte zasadniczo po wykonaniu wyznaczonych im zadań w bazie powstańczej⁵.

3. Propagować w ośrodkach wysiedlonych hasła odwetu i walki cywilnej oraz informować je o sytuacji w Kraju i na emigracji.

Wytyczne org[anizacyjne] „LS”

1. „LS” organizować na terenie okr[ęgu] Gobelin⁶.

2. Wykorzystać kontakty na środowiska wysiedlonych, które K[o]m[en]d[an]t Kuchni przekaze Gobelinowi.

3. K[o]m[en]d[an]t Kuchni zakomunikuje Gobelinowi swoje życzenia odnośnie [do] „LS”

4. Ustalam etat „referenta LS Okr[ęgu]” i jego zastępcy przy Gobelinie.

5. Zaszeregowuję referenta LS Okr[ęgu] do II kat., jego zast. do III kat.

6. Na wydatki rzeczowe przyznaję dla ref[erenta] LS Okr[ęgu] miesięczną dotację 2 lokale – 150 zł, podróże – 200 zł, kancelaria – 30 zł.

7. Stany „LS” wykazywać będą odnośnie Okręgi w swoim O[rdre] d[e] B[ataille] w osobnej rubryce poziomej pod liczbą 202.

Komendant Główny PZP

(-) **Tur**

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Armia Krajowa, 203/I-2, k. 9, mps.

¹ PZP – Polski Związek Powstańczy, jedna z nazw używanych przez Komendę Główną Armii Krajowej. Inna nazwa: Siły Zbrojne w Kraju.

² O.I. – Oddział I Organizacyjny Komendy Głównej AK.

³ WSK – Wojskowa Służba Kobiet

⁴ Kuchnia – kryptonim Okręgu AK Śląsk

⁵ Baza powstańcza – zgodnie z opracowanym Planem powstania powszechnego był to teren Generalnego Gubernatorstwa.

⁶ Gobelin – kryptonim Okręgu AK Kraków.

1942 grudzień 10, Warszawa – Gen. Rowecki: Rozkaz o reorganizacji Korpusu Zachodniego

Komenda Główna PZP

L. 796/42/O.I.

10 XII [19]42 r.

Na wiosnę powołałem do życia Korpus Zachodni. Stanowi on część Sił Zbrojnych w Kraju, szczególnie nastawioną do walki na Ziemiach Zachodnich. Korpus ten poddaje reorganizacji i oddaje do dyspozycji Komendanta Obszaru Ziem Zachodnich.

I. Cel KZ: Zorganizować pracę wojskową i wojsk[owej] służby pomocniczej kobiet w środowiskach Polaków wysiedlonych z ziem zachodnich.

Oddziały KZ przeznaczone są do wzięcia czynnego udziału w walce powstańczej o ziemie zachodnie, będą jednakże początkowo użyte na terenie odnośnych Okręgów do walki w bazie powstańczej.

II. Zadania KZ: 1. Zorganizować przede wszystkim kadry dowódcze (od dowódcy plutonu do dowództw ba[tali]onów włącznie), a w myśl R[ozkazu] o[r]ganizacyjnego] zawiązki dla jednostek ewid[encji] mac[ierzystej] dla parceli¹ i borówek².

2. Przygotować i wyszkolić zespoły dywersyjne na ośrodki komunikacyjne i ludzi. Zespoły te przejdą na teren Ziem Zachodnich na mój rozkaz,

3. Przygotować tam, gdzie warunki na to pozwalają, plutony bojowe oraz organizować zespoły WSK. Oddziały te odejdą na teren Ziem Zachodnich zasadniczo jako zwarte jednostki bojowe.

4. Informować ośrodki wysiedlonych o sytuacji w Kraju i na emigracji i propagować wśród nich hasła walki cywilnej.

III. Wytyczne org[anizacyjne]

1. Z dniem 15 XII 1942 r. podporządkowuję KZ komendantom odnośnych Okręgów PZP.

2. Dotychczasowe[go] komendanta Głównego KZ przemianowuję na inspektora KZ przy komendzie Obszaru [nr] V³. Dotychczasowi Komendanci Okręgów i Obw[odów] KZ przechodzą do odnośnych Komend Okr[ęgów] (Obw[odów]) PZP jako „referenci KZ”

3. Utrzymać stosownie do jego przeznaczenia zwartość KZ.

4. Ustalam etat:

– inspektora KZ przy Komendzie Obszaru [nr] V, jego zastępcy i łącznika.

– referenta KZ Okr[ęgu] i jego zastępcy w Cegielni⁴, Drapaczu⁵, Salonie⁶, Liceum⁷ i Gobelinie⁸.

¹ „Parcela” – kryptonim Okręgu Poznań AK.

² „Borówki” – kryptonim Okręgu Pomorze AK.

³ Ludwik Zygmunt Łęgowski (1892–1960) („Janusz”), ppłk. Odznaczenia: Order Virtuti Militari V klasy, trzykrotnie Krzyż Walecznych, Złoty Krzyż Zasługi.

⁴ „Cegielnia” – kryptonim Obszaru Warszawskiego AK.

⁵ „Drapacz” – kryptonim Okręgu Warszawa-miasto AK.

⁶ „Salon” – kryptonim Okręgu Lubelskiego AK.

⁷ „Liceum” – kryptonim Okręgu Radom-Kielce AK.

⁸ „Gobelin” – kryptonim Okręgu Krakowskiego AK.

Referenta KZ Obw[odu]:

- na terenie Cegielni w Drapaczu m. (2 etaty), Obroży⁹, Mewie¹⁰ i Łysce¹¹.
- na terenie Salonu w Ramie¹², Zegarze¹³ i Lustrze¹⁴,
- na terenie Liceum w Stokach, Wale¹⁵ i Strumieniu¹⁶,
- na terenie Gobelinu w Książce, Jabłeczniku¹⁷ i Naleśniku¹⁸.

Zaszeregowuję inspektora KZ do I kat[egorii], zastępcę inspektora KZ i referentów KZ Okr[ęgów] do II kat., zast[ępców] refer[entów] KZ Okr[ęgów] i ref[erentów] KZ Obw[odów] jako też personel pomocniczy do kat. III.

Na wydatki rzeczowe przyznaję miesięcznie dotację:

– insp[ektor] KZ	3 lokale – 300 zł, podróże – 500 zł, kancelaria – 50 zł.
– ref[erent] KZ Okr[ęgu nr] 2	„ – 150 „ „ – 150 „ „ – 50 „
– ref[erent] KZ Obw[odu nr] 1	„ – 75 „ „ – 125 „ „ – 25 „

5. Aktualne stany KZ i rozmieszczenie oddziałów zameldują odnośnym Komendantom PZP referenci KZ.

Stany KZ wykazywać będą Komendy Obszarów (Okręgów) w swoim O[rdrze] d[e] B[ataille] w osobnej rubryce poziomej pod liczbą 201.

Komendant Główny PZP
(–) **Tur**

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Armia Krajowa, 203/I-2, k. 8, mps¹⁹.

⁹ „Obroża” – kryptonim Obwodu Warszawa-powiat AK.

¹⁰ „Mewa” – kryptonim Obwodu Mińsk Mazowiecki AK.

¹¹ „Łyska” – kryptonim Obwodu Łowicz AK.

¹² „Rama” – kryptonim Obwodu Radzyń Podlaski AK.

¹³ „Zegar” – kryptonim Obwodu Zamość AK.

¹⁴ „Lustro” – kryptonim Obwodu Lublin-powiat AK.

¹⁵ „Wał” – kryptonim Obwodu Częstochowa AK.

¹⁶ „Strumień” – kryptonim Obwodu Opatów AK.

¹⁷ „Jabłecznik” – kryptonim Obwodu Jasło AK.

¹⁸ „Naleśnik” – kryptonim Obwodu Nisko AK.

¹⁹ Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.9.2.1.9, k. 1 (A_390, k. 3). Egzemplarz rozkazu skierowany do „Cegielni” znajduje się w: AIPN, 0255/342, t. 14, k. 15.

1942 grudzień 11, Londyn – Artykuł londyńskiego „Timesa” o prześladowaniu Żydów w Polsce i innych krajach

„The Times”

[Tłumaczenie z języka angielskiego]

London 11 XII 1942 [r.]

Prześladowanie Żydów

Nota polska do Aliantów

Nazistowska masowa rzeź.

Rząd Polski przesłał rządowi Sprzymierzonych notę dotyczącą szczegółów prześladowania Żydów przez Niemców.

Nota nadmienia, że Rząd Polski zwracał już kilkakrotnie uwagę świata cywilizowanego, w dokumentacji dyplomatycznej oraz w oficjalnych publikacjach, na działalność i metody rządu niemieckiego oraz wojskowych i cywilnych władz okupacyjnych stosowane „w celu zepchnięcia ludności do roli niewolników i ostatecznego zniszczenia narodu polskiego”. Metody te, użyte po raz pierwszy w Polsce, były następnie stosowane w mniejszym lub większym stopniu w innych krajach okupowanych przez wojsko Rzeszy Niemieckiej.

Na Konferencji rządów krajów okupowanych odbytej w pałacu St. James w Londynie 13 I [19]42 r. „uznano za jeden z głównych celów wojny ukaranie przy pomocy legalnego prawodawstwa winnych tych zbrodni lub odpowiedzialnych za nie, bez względu na to, czy byli rozkazodawcami, wykonawcami lub współuczestnikami”¹. Pomimo poważnych ostrzeżeń oraz oświadczeń prezydenta Roosevelta, Churchilla i Mołotowa², rząd niemiecki nie zaprzestał stosowania przemocy i terroru. Rząd Polski otrzymuje liczne raporty z Polski świadczące o stałym nasileniu niemieckich prześladowań narodów podbitych.

Przerażający obraz.

¹ Konferencja dziewięciu krajów okupowanych przez Niemcy, odbyła się w styczniu 1942 r. w Londynie w pałacu St. James. Zwołana była z inicjatywy gen. de Gaulle’a w celu uzgodnienia wspólnej akcji. Przewodniczącym został wybrany gen. Sikorski, głównym sekretarzem – Michał Potulicki. Postanowiono gromadzić do końca wojny szczegóły zbrodni popełnianych przez kraje Osi. Konferencja wydała 13 I 1942 r. deklarację:

1. Oświadczamy, że akty przemocy skierowane przeciw ludności cywilnej są sprzeczne z przyjętymi zasadami wojny lub agresji politycznej w rozumieniu cywilizowanych narodów.

2. Bierze się pod uwagę w tej sprawie notę zawierającą oświadczenie Prezydenta USA i Premiera Wielkiej Brytanii z 24 X [19]41 r.

3. Uznaje się za jedno z głównych celów wojny ukaranie przy pomocy legalnej jurysdykcji winnych i odpowiedzialnych za te zbrodnie bez względu na to czy byli rozkazodawcami czy współuczestnikami.

4. Postanawia się w imię solidarności międzynarodowej dopilnować, aby:

a) winni i odpowiedzialni, bez względu na narodowość, zostali odnalezieni, oddani pod sąd i osądzeni;

b) aby wyroki sądu zostały wykonane.

Teksty przemówień i oświadczeń na konferencji w St. James Palace zostały wydane przez Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych w broszurze „The Mass Extermination of Jews in German occupied Poland”, wyd. Hutchinson & Co. London, New York.

² Władysław M. Mołotow (właśc. Skriabin) (1890–1986), od 19 XII 1930 do 7 V 1941 r. przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych ZSRS, jednocześnie w latach 1939–1949 ludowy komisarz spraw zagranicznych, od 30 VI 1941 r. zastępca przewodniczącego Państwowego Komitetu Obrony.

Ostatnie raporty dają przerażający obraz sytuacji Żydów w Polsce. Nowe metody masowej zagłady, użyte w ostatnich miesiącach, potwierdzają fakt, że Niemcy dążą systematycznie do całkowitej zagłady ludności żydowskiej, polskiej oraz deportowanej z innych krajów Europy okupowanej. Rząd Polski uważa za swój obowiązek podać do wiadomości wszystkich krajów cywilizowanych dokładnie sprawdzone wiadomości, otrzymane z Polski, które szczegółowo wyjaśniają nowe metody zagłady zaadoptowane przez rząd niemiecki.

Nota podaje szczegóły zamieszczone już w prasie o zarządzeniu Himmlera z marca [19]42 r. dotyczącym zagłady 50% Żydów polskich do końca [19]42 roku, likwidacji gett, samobójstwie Czerniakowa, prezesa Rady Żydowskiej po otrzymaniu rozkazu dostarczania po 7000 ludzi dziennie na wysyłkę do obozów zagłady.

W końcu nota nadmienia, że „jest rzeczą niemożliwą określić dokładnie liczbę Żydów zgładzonych od początku okupacji. Wszystkie raporty zgadzają się, że ilość zabitych wynosi setki tysięcy... i że z 3 1/2 miliona Żydów w przedwojennej Polsce 1/3 zginęła w ostatnich trzech latach.

„Ludność polska sama dotknięta nieszczęściami, której wiele milionów albo wywieziono do Niemiec na prace niewolnicze, albo wygnano z domów i ziemi, i której wielu przywódców okrutnie wymordowano, stale wyraża poprzez tajne organizacje oburzenie oraz współczucie z powodu potwornego losu, który przypadł ich żydowskim współobywatelom. Rząd Polski posiada informacje dotyczące pomocy udzielanej Żydom przez Polaków. Ze zrozumiałych powodów szczegóły tej pomocy nie mogą być obecnie ujawnione. Rząd Polski reprezentujący legalną władzę na terenach, na których Niemcy systematycznie wyniszczają Żydów, obywateli polskich oraz obywateli innych krajów Europy okupowanej, uważa za swój obowiązek zwrócić się do Rządów Narodów Zjednoczonych z wiarą, że podzielą one jego opinię o konieczności nie tylko potępienia zbrodni Niemców, ukarania winnych, ale również znalezienia drogi do powstrzymania Niemców od kontynuowania dalszej masowej zagłady”.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, kol. 18/5, bp, mps³.

³ W ww. teczce znajdują się materiały redakcyjne pierwszego zespołu redakcyjnego tomu szóstego : *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*. Jest tam odbitka kserograficzna artykułu z „The Times” oraz maszynopis tłumaczenia na język polski.

1942 grudzień 11, Londyn – Plk Protasewicz do gen. Roweckiego: Tymczasowa jurysdykcja dla szefa Służby Duszpasterskiej AK

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 5061/Tj.42

M.p., 11 grudnia 1942 r.

Kalina

Na 683¹ i 985²:

Wikariusz Generalny WP udziela czasowo do powrotu Biskupa Polowego jurysdykcji kapelanowi księdzu Jachimowskiemu na pełnienie funkcji Szefa Służby Duszpasterstwa S[ił] Z[brojnych] w Kraju. Powrót Biskupa spodziewany w styczniu.^a

Rawa 5061

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.10, k. 3 (A_310, k. 8), mps³.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 936; Zaszyfrowano dn. 12/12 1942; Nadano dn. 12/12 1942, M[itkiewicz].

¹ Zob. dok. nr 506.

² Mowa o depeszy C. 985 z 18 XI 1942 r., w której „Kalina” prosił o załatwienie sprawy „udzielenia jurysdykcji dla kapelana głównego” – AIPN, 1114/15, k. 70.

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 3 (KOL_063_0078, k. 5). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/11, k. 15 – tu jako: nr 5061 z dn. 12/17 XII [1942].

1942 grudzień 11, Londyn – Minister Obrony Narodowej do gen. Roweckiego: Wytyczne organizacji Departamentu Obrony Narodowej

L.dz.K. 4943/42

Depesza szyfr

Kalina

Wytyczne w sprawie organizacji Departamentu Obrony Narodowej:

1. Departament Obrony Narodowej jest organem pracy Delegata Ministra Obrony Narodowej.

2. W okresie konspiracji, z uwagi na specyficzne warunki pracy, Delegat Ministra Obrony Narodowej zorganizuje w składzie Sił Zbrojnych w Kraju swój organ pracy w rozmiarach, odpowiadających potrzebom pracy konspiracyjnej, przygotowując jednocześnie jego przekształcenie w zawiązek Departamentu Obrony Narodowej i jego dalszą rozbudowę.

3. W okresie obejmowania jawnej władzy przez Delegata Rządu rozbudowany Departament Obrony Narodowej wchodzi w skład Biura Delegata Rządu.

4. Celem nadania rozbudowie Departamentu Obrony Narodowej właściwego kierunku prześlę Panu Generałowi przy najbliższej okazji statut Ministerstwa Obrony Narodowej.

5. Treść niniejszego rozkazu proszę przedstawić Delegatowi Rządu.

Minister Obrony Narodowej
11 XII 1942 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.60, k. 392 (MSW_060, k. 407), mps, odpis¹.

¹ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/11, k. 13 – tu jako: C. Nr 3M 5232 z dn. 12/14 XII [19]42 r. KK.

1942 grudzień 14, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Pozytywna ocena audycji dla Wileńszczyzny – prośba o częstsze przemówienia radiowe dla tamtejszych Polaków oraz dla Litwinów i Białorusinów

Radiogram nr 278

Od Wandy 5

Dnia 14 grudnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 5467/42

Przyjęty 20 grudnia 1942 [r.] godz.^a

Odczyt[any] 22 grudnia 1942 [r. godz.] 12.30

W ślad meldunków [nr] 121^b, 145^c.

Przemówienie min. Strońskiego z 23 IX¹, a w szczególności sprawozdanie z ^dartyku[łu] Timesa z 17 IX^d, wywołało dodatnie wrażenie w społeczeństwie polskim na Wileńszczyźnie. Litwini zareagowali silnie, część z nich demonstruje chęć odcięcia się od działalności przeciwpolskiej.

Proszę usilnie o częstsze audycje dla Wileńszczyzny, podkreślajcie, że nie istnieje żaden układ polsko-litewski, który by przekreślał przynależność Wileńszczyzny do Polski, że nie zrezygnujemy z naszych praw do Wilna i piętnujcie każdorazowo robotę antypolską Litwinów. Konieczne jest też ostrzec Białorusinów przed współdziałaniem z okupantem w działalności antypolskiej. Litwini i Białorusini posiadają legalnie radioodbiorniki.

Kalina 1080

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.1.1.2, k. 228 (A_253, k. 241), mps².

^a Brak godziny.

^b Nadpisano odręcznie: 4122. Raport specjalny z 11 V 1942 r. o sytuacji litewskiej. Zob. dok. nr 458.

^c Nadpisano odręcznie: 3759. Z dnia 24 VII 1942 r. o sprawach litewskich i sytuacji Polaków na Wileńszczyźnie. Zob. dok. nr 488.

^{d-d} Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści depezy znajdującej się w AIPN (1114/15, k. 280).

¹ Zob. S. Stroński, *Polityka rządu polskiego na uchodźstwie w latach 1939–1942*, t. 3..., s. 518–520.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 175 (KOL_063_0075, k. 177). Rozszyfrowana treść depezy znajduje się w: AIPN, 1114/15, k. 280 – tu jako: C. 1086 z 14 XII 1942 r.; AAN, 203/I-22, k. 226.

1942 grudzień 14, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Prośba o zgodę na stosowanie kar dodatkowych przez WSS

Radiogram nr 270/DF

Od Wandy 1
14 grudnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 5332
Przyjęty 14 XII [19]42 [r.] godz. 16.45
Odczyt[any] 14 XII [19]42 [r. godz.] 17.30

Naczelnny Wódz

W dep[eszy] z dn. 13 XI^a prosiłem o telegraficzne wyrażenie zgody zastosowania przez wojsk[owe] sądy spec[jalne] kar dodatkowych przewidzianych w kodeksie karnym wojskowym – ze względu na wagę i pilność przedstawionego zagadn[ienia] – aktualne wypadki zmuszają mnie do ponowienia powyższej prośby.

Kalina 1092 14 XII [1942 r.]

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.3.7, k. 48 (A_307, k. 55), mps¹.

^a *Nadpisano odręcznie: 5071. Zob. dok. nr 546.*

¹ Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/15, k. 292; AAN, 203/I-22, k. 228.

1942 grudzień 15, Londyn – Plk Protasewicz do gen. Roweckiego: Trudności w nawiązaniu dwustronnej łączności lotniczej z Polską

Depesza-szyfr

O. VI, L.dz. 5256/VI

Dn. 15 grudnia 1942 r.

Kalina KKK

Nadal szukamy rozwiązania problemu łączności dwustronnej¹. Obecnie:

1. Aby lądować – brak jeszcze odpow[iedniego] typu samol[otu] lekkiego o dostatecznym 2324². Dla samol[otów] czteromotor[owych] niezbędny pas beton[owy] długości ok. 1200 m. Wodnopłat Catalina ma tylko 160 km/g[odz.] – potrzeba na przelot ponad 20 godz. – nie starcza nocy i brak warunków bezpiecz[ęństwa]. Organizacja bazy pośredniej dla samol[otów] lekkich nadal wykluczona;

2. Aby podchwytywać pocztę – szukamy rozwiązania dla naszych 2262³ i w nocy. Problem ten jest dopiero w przygotowaniu do prób i u nas, i w Ameryce.

Przyślijcie pocztą:

1. Dokładne plany miejsc lądowania dla samolotu lekkiego, typu b[ardzo] szybkiego myśliwca. Musi to być dobre lądowisko długości minimum jednego kilometra. Z planami – opis warunków bezpiecz[ęństwa] dla powrotnego startu;

2. Szkice sytuacyjne miejsc podjęcia poczty – dla nalotu na niskiej wysokości – teren równy i otwarty – bez drzew i słupów. Mogą to być też jeziora z długim podejściem. Urządzenie byłoby ^austawione przy^a jeziorze.^b

Rawa 5256

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.10.3.1, k. 6 (A_429, k. 17), mps⁴.

^{a-a} Pierwotny tekst: zakotwiczone na – został odręcznie wykreślony i popisano: ustawione przy.

^b Poniżej pieczętka częściowo wypełniona odręcznie: Nr stac. 944BCD; Zaszyfrowano dn. 15/XII 1942; Nadano dn. 15/XII 1942, M[itkiewicz].

¹ Zob. dok. nr 561.

² Maksymalny zasięg samolotów.

³ Samolot łącznikowy.

⁴ Inne egzemplarze dokumentu znajdują się w: AAN, 203/I-27, k. 51 – tu jako: nr 944; Rawa 5256; AAN, 2/1326, I/11, k. 14 – tu jako: nr 5256 z dn. 15/16 XII [19]42 r. KKK.

1942 grudzień 16, Nowy Jork – Gen. Sikorski: Przemówienie o masakrze Żydów wygłoszone w Nowym Jorku¹

[Fragmenty]

16 XII 1942 [r.]

Jestem ogromnie wdzięczny za umożliwienie mi przemówienia do tak zasłużonego zgromadzenia świata prasy na temat dotyczący ściśle wszystkich narodów zjednoczonych.

[...]

Żeby uzmysłowić sobie w pełni przerażającą masakrę Żydów, musicie sobie państwo wyobrazić jakby np. cały Manhattan został odgradzony murami getta, za którymi wszyscy Żydzi z zachodniej półkuli świata zostali uwięzieni i stopniowo i metodycznie wyniszczani w grupach po kilka tysięcy dziennie salwami karabinów maszynowych, truci w komorach gazowych lub uśmierceni przy pomocy prądu elektrycznego.

[...]

Zastanówmy się nad reakcją naszej ludności. Przeczytam Państwu tekst protestu, który tajnie został ogłoszony w Poznaniu, Warszawie, Wilnie i Lwowie: „Liczba zabitych Żydów osiągnęła milion i zwiększa się z każdym dniem. Wszyscy giną, bogacze, ubodzy, starcy, kobiety, mężczyźni, młodzież, niemowlęta. Wszyscy zawinili tym, że się urodzili w narodzie żydowskim, skazanym na zagładę przez Hitlera. Dlatego my Polacy, katolicy musimy zabrać głos. Nie chcemy być Piłatami. Nie mamy możliwości czynnie przeciwdziałać morderstwu niemieckim. Nie możemy nic poradzić, nikogo uratować, lecz protestujemy z głębi serc, przejętych litością, oburzeniem i grozą”.

[...]

W obecnej wojnie Polska walczy nie tylko o swoją wolność. Tak jak w tradycji, walczy o najstarsze ideały: „Zjednoczenie wolnych z wolnymi, na podstawie wspólnej równości”. Mimo ogromnych trudności Polska pierwsza przeciwstawiła się brutalnej przemocy agresji. Będzie ostatnia, która zejdzie z pola bitwy.

[...]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, kol. 18/5, bp, mps².

¹ Generał Sikorski jako premier rządu polskiego wielokrotnie starał się zwrócić uwagę wolnego świata na prześladowania i zagładę Żydów w Polsce. W licznych przemówieniach protestował przeciw zbrodniom Niemców i starał się inicjować wspólne akcje pomocy. Z wielu jego wystąpień cztery poniżej podane należą do najważniejszych: 1. Dnia 9 VI 1942 r. wygłosił przez radio przemówienie do Kraju, które następnie zostało wysłane w formie noty dyplomatycznej do rządów krajów sprzymierzonych i neutralnych oraz zamieszczone w broszurze pt. „Bestiality unknown in any previous record in history” („Okrucieństwo nieznane w historii”) wydanej w lipcu 1942 r. przez polskie Ministerstwo Informacji i Dokumentacji w Londynie. 2. Dnia 29 X 1942 r. przemawiał w Albert Hall w Londynie na wiecu protestacyjnym zwołanym przez organizacje żydowskie (Board of Deputies of Jews). 3. Dnia 16 XII 1942 r. przemawiał w Overseas Press Club w Nowym Jorku (fragment powyżej). 4. Dnia 4 V 1943 r. mówił przez radio do Kraju.

² Znajdują się tu przetłumaczone fragmenty wystąpienia gen. Sikorskiego oraz odpis pełnego tekstu jego przemówienia w języku angielskim. Pelen tekst wystąpienia w języku angielskim znajduje się w: IPiMS, PRM 89, k. 506–513.

1942 grudzień 16, Warszawa – Delegat Rządu do Centrali: Zapowiedź nadesłania memoriału w sprawie granicy zachodniej na Odrze i Nysie

Szyfr depesza

Lena dn. 16 grudnia 1942 r.

L.dz.K. 1878/43

Nr 172

Otrzyma[ano] dn. 17 kwietnia 1943 r.

Odpowiedź na nr 98¹.

Moc wytrwania w kosztownej rzeczywistości dają nam świetlane wizje przyszłości. Wśród nich granica nad Odrą i Nysą^a Łużycką. Nie można społeczeństwa tej wizji pozbawiać, należy wskazywać jedynie na trudności jej osiągnięcia. W tym celu opracowałem krótki memoriał w sprawie granic zachodnich, różnych możliwych rozstrzygnięć, korzyści i trudności z nimi związanych. Przekazałem go członkom PKP i innym organizacjom. Memoriał ten przesyłam Wam pocztą². Wypowiadane opinie będę stale komunikować.^b

Wernic.

czyt. H.Z.

przep. Z.C.

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, MSW.60, k. 296 (MSW_060, k. 311), mps³.

^a W dokumencie: Nissą.

^b Poniżej odręczna adnotacja: Seyda. Na PKP – to pomyłka, powinno być: Na KSK.

¹ Depesza S. Mikołajczyka do Delegata Rządu z 27 X 1942 r. o uchwale Rady Ministrów w sprawie granicy z Niemcami. Zob. W. Grabowski, *Przygotowania rządu RP w latach II wojny światowej do objęcia w posiadanie tzw. ziem postulowanych* [w:] *Nad Odrą i Bałtykiem. Myśl zachodnia: ludzie – koncepcje – realizacja do 1989 r.*, red. M. Semczyszyn, T. Sikorski, A. Wątor, Szczecin 2013, s. 435–436.

² Memoriał „Możliwe programy graniczne Polski na Zachodzie” znajdował się w poczcie Delegata Rządu z 6 I 1943 r., wysłanej przez Budapeszt. Odbiór poczty został potwierdzony depeszą nr 62 z 12 V 1943 r. – AAN, 202/I-52, k. 1.

³ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.4.1.1.2, k. 4 (A_474, k. 13).

1942 grudzień 17, Londyn – Centrala do gen. Roweckiego: Zamiar podporządkowania BIP-u Delegaturze Rządu

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 5369/tj/42

M.p., dnia 17 XII 1942 [r.]

Kalina

1) Komitet do spraw Kraju (KSK) zamierza powziąć uchwałę podporządkowania BIP Delegatowi Rządu¹, proszę o wypowiedzenie się.

2) Czy przedstawiciel Żydów w Kraju Berezowski² zgłaszał się do Was o wydanie Żydom w Kraju broni dla samoobrony. Miał się rzekomo spotkać z odmową.^a

Rawa 5369

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.3.11.1, k. 181 (A_209, k. 194), mps³.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 959; Zaszyfrowano dn. 18/12 1942; Nadano dn. 18/12 1942, M[itkiewicz].

¹ Sprawami Oddziału VI (BIP) KG AK zajmowano się na posiedzeniu KSK w dniu 16 XII 1942 r. – IPiMS, A.20.1/2, b.p., porządek dzienny posiedzenia KSK.

² Leon Feiner (Fajner), inny pseudonim „Mikołaj”, oficjalny przedstawiciel Bundu.

³ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.13.4, k. 36 (A_271, k. 43). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/11, k. 16 – tu jako: nr 5369 z dn. 18/20 XII [19]42 r.

1942 grudzień 18, Waszyngton – Sumner Welles do gen. Sikorskiego: Zawiadomienie o wspólnej deklaracji rządów USA, Wielkiej Brytanii i Związku Sowieckiego, potępiającej przestępstwa niemieckie dokonywane na Polakach i Żydach

The Under Secretary Of State
Washington
December 18, 1942

L.dz. 4164/XXIV
7 VI 1943 [r.]

His Excellency
General Władysław Sikorski,
Prime Minister of Poland,
Polish Embassy,
Washington, D.C.

My dear General Sikorski:

Thank you very much for your letter of December 12 in which you make reference to the reports which you handed me on December 4 concerning the atrocities perpetrated by the German authorities against Poles and Jews in your country, and expressing the desire of your Government to accede to any declaration which may be made by the United States, British and Soviet Governments against these barbarous actions by the Nazis.

As you are no doubt aware the Governments of the United States, the United Kingdom, the Soviet Union and those United Nations' governments temporarily established in London issued on December 17, 1942 a joint resolution condemning in the strongest terms the barbarities inflicted on these unfortunate people.

Sincerely yours,
Sumner Welles^{a1}

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, PRM 69, k. 622, mps.

[Tłumaczenie z języka angielskiego]

Szanowny Panie Generale,

Dziękuję uprzejmie za pismo z 12 grudnia², nawiązujące do raportu wręzonego mi 4 grudnia w sprawie przestępstw dokonywanych przez władze niemieckie na Polakach i Żydach w Polsce i za wyrażenie pragnienia przyłączenia się Rządu Polskiego do każdej

^a Podpis odręczny.

¹ Sumner Welles (1892–1961), polityk i dyplomata amerykański, działacz Partii Demokratycznej, od 1915 r. w służbie dyplomatycznej, w latach 1937–1943 podsekretarz stanu, w 1940 r. wysłany do Europy ze specjalną misją (M. Fatałski, *Podsekretarz stanu Sumner Welles a sprawy polskie w latach II wojny światowej*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 2004, z. 148, s. 65–98).

² Jednocześnie z pismem gen. Sikorskiego do Sumnera Wellsa, rząd polski wystosował do rządów Narodów Zjednoczonych noty powiadamiające, na podstawie ostatnich wiadomości z Kraju, o zagładzie Żydów i sugerujące wspólny protest oraz potępienie tej akcji w nadziei, że zapobiegnie to dalszym zbrodniom niemieckim.

wspólnej deklaracji przeciw barbarzyńskiej działalności nazistów, która byłaby ogłoszona przez rządy Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Sowieckiego.

Jak Panu zapewne wiadomo, 17 grudnia 1942 rządy Stanów Zjednoczonych, Zjednoczonego Królestwa, Związku Sowieckiego oraz rządy Narodów Zjednoczonych przebywające czasowo w Londynie ogłosiły wspólną rezolucję potępiającą bardzo ostro akty barbarzyństwa, dokonywane na tych nieszczęśliwych ludziach³.

Z poważaniem,
Sumner Welles

Źródło: Studium Polski Podziemnej, kol. 18/5, b.p., mps.

³ Zob. S. Stroński, *Polityka rządu polskiego na uchodźstwie w latach 1939–1942*, t. 3..., s. 605–606.

1942 grudzień 19, Watykan – Ambasador Papée do Sekretariatu Stanu Watykanu: W sprawie likwidacji Żydów w Polsce¹

Nr 122/SA/283

Watykan, 19 grudnia 1942 [r.]

[Fragment]

A la Secrétairerie d'État
de Sa Sainteté
Au Palais du Vatican

[Tłumaczenie z języka francuskiego]

Ambasada Polska ma zaszczyt powiadomić Sekretariat Stanu Jego Świątobliwości o następujących informacjach otrzymanych z własnych źródeł.

Niemcy likwidują całą ludność żydowską w Polsce. Najpierw zostali zabrani starzy, ułomni, kobiety i dzieci, co jest dowodem, że nie są oni wywożeni na przymusowe roboty, oraz potwierdza informacje, że wywożona ludność zabierana jest do specjalnie przygotowanych pomieszczeń, gdzie zostaje zgładzona różnymi sposobami, podczas gdy młodzi, silni ludzie są wykańczani przymusową ponad siły pracą i głodem. Jeśli chodzi o ilość zgładzonych przez Niemców Żydów polskich, przekroczone już milion.

W samej Warszawie w połowie lipca 1942 r. było w getcie około 400 000 Żydów. W okresie lipca, sierpnia zostało wywiezionych na wschód 250 000, 1 sierpnia zostało wystawionych w getcie tylko 40 000 kartek żywnościowych.

W innych miastach Polski zagłada Żydów posuwa się w tym samym tempie.

Ambasada Polska pozostaje w największym poważaniu

Źródło: Studium Polski Podziemnej, kol. 18/5, bp, mps².

¹ Nota, przytoczona tu w niepełnym brzmieniu, była wystosowana w języku francuskim. Na jej kopii znajduje się dopisek: Odręcznie oddał ambasador Monsignorowi Tardini 21/XII [19]42 [r.]. Ambasador K. Papée wielokrotnie składał w Watykanie noty polskie w sprawach żydowskich, między innymi: w marcu 1941 r. przekazał „The German New Order in Poland”; 23 III 1943 r. memoriał o getcie warszawskim i obozach śmierci w Treblince itp., następnie memoriał o walkach w getcie warszawskim; 13 VII 1944 r. notę o Żydach na Węgrzech.

² Tu znajduje się tekst w języku polskim. Kopia noty w języku francuskim znajduje się w: IPiMS, A.44.122/28, b.p.

1942 grudzień 19, Londyn – Gen. Klimecki do Naczelnego Wodza: Negatywne stanowisko brytyjskiego Ministerstwa Lotnictwa wobec starań Naczelnego Wodza w USA o sprzęt lotniczy – prośba o dalsze starania u Amerykanów

**Szyfrem Oddziału Wywiadowczego
Depesza szyfrowa**

O. VI, L.dz. 5404/VI
Dn. 19 grudnia 1942 r.

Naczelnny Wódz Waszyngton

Mimo zobowiązania Sinclaira¹ nasze trzy samoloty specjalne używane są nadal do innych zadań. Obecnie zginęła jedna nasza załoga na Malcie (3 oficerów i 4 podoficerów).

Wiosną straciliśmy również jedną załogę nad Francją. Starania Pana Generała w USA w czasie poprzedniej podróży Air Ministry storpedowało, oświadczając, że przydzieli dla przerzutu do Kraju 6 Halifaxów z polskimi załogami i że użyte one będą przede wszystkim do zadań polskich. Niestety, nawet 3 obecnie przydzielone Halifaxy używane są do zadań polskich nie w pierwszej kolejności.

W tym stanie rzeczy nie jesteśmy w możności wykorzystać nawet nielicznych dni pogód w czasie zimowych miesięcy.

Plan wykonywany dotychczas sprawnie i z korzyścią dla wysiłku wojennego Aliantów musi ulec wstrzymaniu wobec wyczerpania w Kraju pieniędzy, materiału wojennego oraz braku dopływu specjalnie wyszkolonych ludzi, co odbije się niekorzystnie na akcji dywersyjnej i sabotażowej w okresie przerzucania części sił przez Niemców na front zachodni.

Proszę Pana Generała o interwencję w USA celem uzyskania od Ameryki sprzętu i bazy dla zorganizowania polskiego flightu dla przerzutu do Kraju.

Doświadczenie wykazało, że tylko flight przeznaczony wyłącznie do polskich zadań może zapewnić dalszą pracę na korzyść Armii Krajowej.

Klimecki

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.3.5.6, k. 154–155 (A_118, k. 164–165), mps².

¹ Archibald Sinclair (1890–1970), polityk brytyjski, działacz Partii Liberalnej, w latach 1919–1921 osobisty sekretarz Churchilla, od 1922 r. w Izbie Gmin, 1931–1932 minister do spraw Szkocji, od 1935 r. przywódca Partii Liberalnej, 1940–1945 minister lotnictwa.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 281–282 (KOL_063_0078, k. 285–286). Zob. S. Stroński, *Polityka rządu polskiego na uchodźstwie w latach 1939–1942*, t. 3..., s. 599 – tu liczne różnice redakcyjne.

1942 grudzień 20, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza i ministra Mikołajczyka: Nasilenie terroru niemieckiego

Pocztą Kaliny nr 1 B/T/
Zaszyfrowano 20 grudnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 1469/tjn./43
Odszyfrowano 29 marca 1943 r.

Meldunek zbiorowy nr 171
(Meldunek sytuacyjny [nr] 10²)

Naczelný Wódz i Stem

**Przegląd najważniejszych wydarzeń w kraju
za czas od 5^a do 12 grudnia 1942 [r.]**

Terror

Na Śląsku w pierwszych dniach grudnia rozpoczęły się aresztowania na olbrzymią skalę. Trwają one dotychczas i mają charakter polityczny, brak jednak dotąd bliższych danych. W związku z tymi aresztowaniami zapowiedziane są liczne egzekucje.

Pierwsza z nich odbyła się w Szopienicach, gdzie powieszono na rynku publicznie 10 osób.

W Płocku i powiecie płockim (w Bodzanowie i Rościszewie) za kolportaż prasy tajnej powieszono publicznie 40 osób.

Na ziemiach wschodnich, według napływających obecnie dopiero informacji, miały miejsce liczne wypadki odpowiedzialności zbiorowej.

W Jaszunach aresztowano, w związku z zabiciem inspektora kolejowego w Wilnie, większą ilość zakładników, z czego kilkunastu rozstrzelano.

W związku z katastrofą kolejową koło Jewja^b rozstrzelano 25 osób z okolicznych wsi.

W Ponarach rozstrzelano 14 osób.

W Sandomierskim, w lasach Stachowskich, koło Osiecka, odbywają się co noc masowe egzekucje podejrzanych o sprzyjanie „partyzantce” mieszkańców powiatu sandomierskiego i opatowskiego.

W Lubelszczyźnie nasilenie terroru trwa nadal z niesłabnącą siłą. Wysiedlenia mają charakter masowy i systematyczny, obejmują one na razie 4 powiaty: zamojski, puławski, krasnostawski i lubelski. Notowane są wypadki oddzielania dzieci od rodziców i wywożenia ich do powiatu garwolińskiego. Ludność tych powiatów ucieka masowo do lasów. Kontynuowanie tej akcji grozi całkowitym wyniszczeniem żywiołu polskiego w tym województwie.

W Warszawie, w okresie sprawozdawczym, aresztowania nieco osłabły.

^a W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 4.

^b W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Jewiarcz.

¹ Meldunek powyższy został wysłany pocztą kurierską dnia 9 I 1943 r. do „Wery” i stąd nadany radiem do Centrali 27 III 1943 r. Ponadto wysłany był jeszcze dwukrotnie inną drogą.

² Wyciąg z tego meldunku, określony jako m[eldunek] inf[ormacyjny] 10 został wysłany do Londynu depeszą nr 1120 z 18 XII 1942 r., zaszyfrowana 24 XII 1942 r., wpłynęła do biura Oddziału VI SNW 26 XII 1942 r. – AIPN, 1114/15, k. 358–359.

Z więzienia na Pawiaku zwolniono kilku zakładników, wziętych w nocy z 10 na 11 XI [19]42 [r.], m.in. ks. Zdzisława Lubomirskiego³ i hr. Tarnowską⁴. Również zwolniono szereg osób spośród aresztowanych w SIM⁵ (vide sprawozdanie nr 7⁶).

Pewne zelżenie kursu nastąpiło również w obozie w Oświęcimiu. W okresie od 1 do 28 XII pozwolono wysłać więźniom paczki żywnościowe kilka razy w tygodniu.

Udana ucieczka z więzienia w Kielcach miała miejsce w dniu 29 IX [19]42 [r.]. Dwunastu więźniów politycznych, po sterroryzowaniu i rozbrojeniu straży więziennej, zbiegło w okoliczne lasy.

Lapanki

Na terenie całego Kraju fala łapanek wzrasta. Stoi to w związku z wyznaczeniem nowego kontyngentu 300° tysięcy rąk roboczych, które mają być dostarczone do dnia 30 IV [19]43 [r.] (vide sprawozdanie nr 9⁷).

W Warszawie do punktu zbornego przy ul. Skaryszewskiej⁸ przybyły duże transporty złapanych w Łowiczu i Sochaczewie. Wiadomości o masowych łapankach, napływające z całego Kraju, m.in. z Siedlec, Radomia, Kielc, Miechowa, Sandomierza, Jasła i Wilna.

W powiecie kieleckim i miechowskim powróciło z robót w Rzeszy około 80 dziewcząt w ciąży lub z małymi dziećmi. Stan odmienny jest powodem do zwalniania z robót. Dziewczęta te oświadczyły, że padły ofiarą przemocy swych pracodawców.

Szkoły

Stopniowa likwidacja szkół. W Warszawie we wszystkich szkołach zarządzono przymusowe ferie świąteczne na przeciąg jednego miesiąca, od 12 XII [19]42 do 12 I [19]43 [r.]. Dalszy los szkół i personelu nauczycielskiego jest dotąd nieznany. Masowe zamykanie szkół ma również miejsce w większości miast prowincjonalnych i po wsiach.

Krążą pogłoski, iż do powiatu sandomierskiego i opatowskiego ma przybyć z Niemiec 20 tysięcy dzieci z nauczycielami i że dla nich są przeznaczone wszystkie budynki szkolne.

Koleje

Dezorganizacja ruchu kolejowego. W rejonie węzła kolejowego warszawskiego brak konserwacji torów powoduje, iż codziennie omal powstają jakieś przeszkody, wywołujące zahamowanie ruchu. W bieżącym tygodniu miały miejsce dwa większe wypadki: wskutek pęknięcia szyny w tunelu warszawskim wykołcił się parowóz i kilka wagonów; pod Pruszkowem wyskoczył z szyn parowóz. Obydwa wypadki spowodowały kilkugodzinne wstrzymanie ruchu kolejowego na całej linii.

^o W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 390.

³ Zdzisław Lubomirski (1865–1943) („Obomir”, „Rogalski”), od 1914 r. w Centralnym Komitecie Obywatelskim w Warszawie, Komitecie Narodowym Polskim, od 1917 r. w składzie Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego, 14 XI 1918 r. przekazał władzę Józefowi Piłsudskiemu, w latach 1928–1938 senator RP, w latach 1931–1935 prezes Naczelnej Rady Organizacji Ziemiańskich, we wrześniu 1939 r. w składzie Komitetu Obywatelskiego w Warszawie, aresztowany 10 XI 1942 r., zwolniony z Pawiaka 3 XII 1942 r., zmarł w kwietniu 1943 r. (P. Majewski, *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 3..., s. 371–373).

⁴ Maria Tarnowska.

⁵ Kawiarnia „SIM” (Sztuka i Moda) przy ul. Królewskiej 11. 25 X 1942 r. Niemcy aresztowali tam grupę mężczyzn.

⁶ Jest to meldunek informacyjny nr 7 z 21 XI 1942 r. „Wernica” i „Kaliny” do NW i „Stema”, z podtytułem: Sprawozdanie z najważniejszych wydarzeń w Kraju w okresie 14–21 XI 1942 r. Meldunku tego z wiadomościami o terrorze i aresztowaniach nie zamieszczamy.

⁷ Jest to meldunek informacyjny nr 9 z 10 XII 1942 r. „Wernica” i „Kaliny” do NW i „Stema”, z podtytułem: Przegląd najważniejszych wydarzeń w Kraju za czas od 29 XI do 4 XII [19]42 r., wysłany pocztą przez „Werę”; nie zamieszczamy.

⁸ W latach 1941–1944 przy ul. Skaryszewskiej 8 Niemcy zorganizowali obóz przejściowy, skąd wywożono Polaków na przymusowe roboty do Rzeszy.

Sprawy żydowskie

W getcie warszawskim rozpoczęły się znów egzekucje uliczne i strzelania do przechodniów. Likwidowane są też poszczególne drobniejsze warsztaty, zatrudniające Żydów. Tzw. „szopy Toegebensa”^d zostały całkowicie odcięte od reszty getta. Wśród resztek ludności żydowskiej powstają rozpaczliwe projekty samoobrony.

Z prowincji napływają wiadomości o całkowitej likwidacji gett w Kobryniu, Łunińcu i Brześciu, gdzie wymordowano na miejscu wszystkich Żydów oraz o masowych egzekucjach w Mołodecznie, Baranowiczach i we wszystkich miastach Małopolski i Wołynia.

Przegląd najważniejszych wydarzeń w Kraju za okres od 12 do 19 grudnia 1942 [r.]. (Meldunek sytuacyjny [nr] 11)

Aresztowania i represje

Fala aresztowań i represji trwa w dalszym ciągu w całym Kraju.

W Warszawie opróżnienie Pawiaka przez wysłanie licznych transportów więźniów do Oświęcimia wskazuje, iż należy się spodziewać w najbliższym czasie nowych, masowych aresztowań.

W Kielcach ucieczka 12 więźniów z więzienia (vide sprawozdanie nr 10⁹) spowodowała liczne aresztowania, szczególnie na przedmieściach Baranówki^e i Barwinka. Rozstrzelano również jednego ze strażników więzienia.

We wsi Ciepiałów, pow[iatu] iłżeckiego, pod pretekstem ukrywania Żydów, zamordowano w bestialski sposób gospodarzy 5 zagród, zamykając ich w oborze, którą następnie podpalamo. W rezultacie przeprowadzonych ostatnio masowych aresztowań w więzieniach Krakowa i dystryktu krakowskiego (Tarnów, Wiśnicz, Nowy Sącz i Jasło) znajduje się w chwili obecnej 4380 mężczyzn i 470 kobiet, więźniów Polaków oraz znaczna ilość Ukraińców, Żydów i volksdeutscheów.

W Lubelszczyźnie akcja eksterminacyjna i terrorystyczna przybrała rozmiary i natężenie nienotowane dotychczas w ciągu całej okupacji na terenie Generalnego Gubernatorstwa]^f.

W powiecie zamojskim wysiedlono całkowicie następujące wsie: Sitawiec^g, Wysokie, Stary Zamość, Kalinówka, Skierbieszów, Łaziska, Udrycze, Horynów, Komarów, Łabunie, Łabuńki, Krynicze^h, Lipsko, Zawady Płokieⁱ, Witloszcze i wiele innych. W pierwszych trzech wsiach wywieziono z każdej około 1500^j osób, z następnych tylko po kilkaset, gdyż ludność, nie czekając, masowo ucieka do lasów.

Wysiedlonych wywozi się furami i kolejami na punkt rozdzielczy w Zamościu, skąd wszystkich zdolnych do pracy kieruje się na roboty do Rzeszy lub do obozu w Majdanach.

^d W dokumencie błędnie: „szopy Goebbelsa”. Poprawiono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.519, k. 2).

^e W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Baranówka.

^f Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu z znajdującego się w AAN, (2/1326, I/13, k. 40).

^g W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 40): Sitaniec.

^h W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 40): Krynice.

ⁱ W dokumencie błędnie: Zawady Goskie. Poprawiono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.519, k. 3).

^j W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 2500.

⁹ Jest to meldunek informacyjny nr 10 z 18 XII 1942 r. „Wernica” i „Kalin” do NW i „Stema”, bez podtytułu, krótki, o aresztowaniach i łapaniach. Szedł drogą radiową; nie zamieszczamy – AIPN, 1114/15, k. 358.

Dzieci oddziela się od rodziców i wywozi w kierunku Lublina^k. Dwa^l transporty zostały skierowane do Lwowa. Wywożenia do Bełżca dotychczas nie stwierdzono.

Wysiedlonym pozwala się teoretycznie zabrać do 60 kg bagażu, który jednak następnie w obozie jest odbierany.

Cały inwentarz, zapasy i wszystkie ruchomości muszą być pozostawione na miejscu. Odbiór odbywa się bez żadnych formalności.

Dotychczas w samym powiecie zamojskim wysiedlono przeszło 12 tysięcy polskich gospodarstw. Do oczyszczonych w ten sposób wsi skierowuje się na razie nieliczną grupę volksdeutsche z Besarabii, mówiących po rusku. Skarżą się oni, że wysiedlą^m ich w ten sam sposób. Nastroje wśród nich są minorowe. Do każdej wsi przydzielono kilku SS-manów.

W Zamościu, według niesprawdzonych dotąd relacji naocznego świadka, wymordowano wszystkich starców z miejscowego przytułku.

Emerytów i niedołężnych wywozi się z miast do pobliskich wsi, pozostawiając ich bez środków do życia i skazując tym samym na wymarcie.

Oddzielanie dzieci spotyka się z oporem rodziców.

Nastroje ludności są rozpaczliwe.

Analogiczna akcja obejmuje również powiat lubelski, krasnostawski i hrubieszowski.

Branki i terror gospodarczy

Branka ludzi wzmacnia się z tygodnia na tydzień, nie tylko na terenie GG, lecz również na ziemiach zachodnich i wschodnich. Połączona jest ona z terrorem gospodarczym.

W Warszawie, po zlikwidowaniu targowiska na pl. Kercelego (o czym pisaliśmy w swoim czasie) w tygodniu ubiegłym miała miejsce analogiczna likwidacja targowiska na tzw. „Wołówce”, halach Mirowskich i Wielopolu. Wszystkie towary zrabowano, kramy zniszczono, a zatrzymanych skierowano do punktu wysyłkowego na ul. Skaryszewskiej. Ze Skaryszewskiej ostatnie transporty kierowane są do Gdańska lub Gdyni, gdzie powstała – zdaje się – jakaś nowa placówkaⁿ przemysłu wojennego. Od początku istnienia tego punktu wysyłkowego do czerwca br. wysłano ogółem ze Skaryszewskiej 67 tysięcy mężczyzn i 24 tysiące kobiet.

Stosunki, jakie panują na Skaryszewskiej, ilustruje najlepiej fakt, iż ostatnio zwolniono tam 4 urzędników niemieckich (Werner, Klugstein, Brucki^o i Huf)^p za gwałcenie przez nich przebywających tam zatrzymanych kobiet.

W Warszawie Arbeitsamt kładzie główny nacisk na wyławianie fachowców (przede wszystkim metalowców i budowlanych).

Wyławianie pracowników umysłowych oraz młodocianych nie daje, jak odtąd, dużych rezultatów, gdyż zwywani imiennie masowo nie stawiają się na wezwanie.

Kartoteka poszukiwanych za niestawiennictwo obejmuje w chwili obecnej przeszło 4500 nazwisk.

Szkoły

Masowe zamykanie szkół zawodowych w całym Kraju nasuwa obawy, iż wszyscy uczniowie od lat 14 będą wysłani do Rzeszy. W Warszawie przeznaczono już na wysyłkę pierwsze dwa semestry szkoły Zaorskiego (medycyna).

^k W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Dębina.

^l W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 4.

^m W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 41): wysiedlono.

ⁿ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: nowy zakład.

^o W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 41): Steinbrück.

^p W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Werner, Kluge, Steinbrück i Huf.

Do Krakowa przybył już w tym tygodniu pierwszy transport dzieci 14–17-letnich, zabranych ze szkół w Zakopanem, Jaśle i Nowym Sączu.

Znęcanie się nad kobietami

Z koncentracyjnego obozu kobiet Frauenkonzentrationslager w Fürstenbergen, Meklenburg, Ravensbrück, otrzymaliśmy wiadomość, że władze niemieckie poddają m.in. kobiety Polki, umieszczone w powyższym obozie, doświadczalnemu szczepieniu, które dokonywa się zwykle na zwierzętach, jak króliki, myszy, świnki.⁹

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.2, k. 235-237 (A_253, k. 249-251), mps¹⁰.

⁹ Poniżej słabo czytelna pieczętka, częściowo uzupełniona odręcznie, świadcząca o wypożyczeniu egzemplarza dokumentu do STS 43.

¹⁰ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.519, k. 1–4; AIPN, 1114/16, k. 265–271 – w obu przypadkach podano datę meldunku: 26 XII [19]42 [r.]. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-27, k. 243–247. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 39–41 – tu podpis: Kalina 26 XII [19]42 [r.].

1942 grudzień 20, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Stosunek okupanta niemieckiego do Litwinów, Białorusinów i Żydów – partyzantka sowiecka wywołuje represje Niemców na ludności polskiej – przymusowy pobór ludności ukraińskiej – postawa miejscowej ludności – sprawy cerkiewne na Ukrainie

Poczta Kaliny nr 1B/I przez Werę¹
Zaszyfrowano 20 grudnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 1495/tjn./43
Odszyfrowano 31 marca 1943 r.

Załącznik specjalny do Meldunku [nr] 167²

**Raport o położeniu na Wschodzie
15 X – 15 XI 1942 [r.]**

1. Polityka okupanta i administracja

Polityka niemiecka ostatniego miesiąca kierowała się na Wschodzie przede wszystkim koniecznością zdobycia robotnika do Rzeszy, walką z dywersją i eksploatacją rolniczą Ukrainy.

Żeby poznać reakcję społeczeństwa litewskiego, rozpowszechniono pogłoskę o tworzeniu państwa litewskiego z własnym rządem, bez resortów spraw zagranicznych, wojska i bezpieczeństwa, za cenę poboru powszechnego. Litwini przeciwstawiali się tej koncepcji, mając zdecydowaną wolę uchronienia materiału ludzkiego na miejscu. Świadczy o tym sprawa uniwersytetu kowieńskiego, okupanci zażądali od senatu akademickiego wydania odezwy do młodzieży, nawołującej do udziału w walce z bolszewikami. Wobec odmowy senatu i przedstawicieli studentów aresztowano, uniwersytet zamknięto. Po kilku dniach profesorów zwolniono, podobno na życzenie władz wojskowych obawiających się wzrostu dywersji i ucieczki młodzieży do lasów.

Kolonizacja Litwy przybiera charakter planowy: kraj podzielono wzdłuż Niemna na strefy litewską i niemiecką. Wysiedlonych Litwinów osadza się w gospodarstwach polskich, a Polaków wywozi się na roboty do fabryk w Estonii.

Na Białorusi^a brak własnego materiału ludzkiego skłania do posługiwania się urzędnikami litewskimi; sprowadzono tam też policję litewską i kilka ba[tali]onów litewskiej.

Do Białostockizny ściągnięto 180 policjantów granatowych z GG (Kraków i Częstochowa) i przydzielono do policji niemieckiej jako tłumaczy.

Mordowanie Żydów było praktykowane nadal: w obwodzie białostockim (bez miasta Białegostoku), w powiecie oszmiańskim, później wcielonym do Gen[eralnego] Kom[isariatu] Litwy, gdzie wykonali to Litwini.

W Baranowiczach zarządzono rejestrację Żydów fachowców, zapewne w celu wymordowania reszty.

Liczba wymordowanych w okresie sprawozdawczym Żydów na Polesiu szacowana jest na 50 000. Tylko w niektórych ośrodkach ocaleli nieliczni fachowcy.

^a W dokumencie: Białej Rusi.

¹ Zob. dok. nr 580, przyp. 1.

² Jest to raport o położeniu na wschodzie z 20 XII 1942 r. Meldunku tego nie zamieszczamy.

W dystrykcie Galicji odbywa się mordowanie Żydów w ramach akcji obejmującej całe GG.

W dystrykcie Galicji przedsięwzięto przesiedlanie Ukraińców spod Jaworowa, Żółkwi i Janowa, osadzając ich na gospodarstwach pożydowskich, poniemieckich i polskich w okręgu lwowskim.

W Reichskomisariacie Ukrainy władze cywilne gen[eralnego] komisariatu kijowskiego przejęły od wojska obłasti połtawską i kremieńczucką.

Od jesieni ustalono też na Ukrainie, jako wyłączny typ szkoły, 4-klasówkę najniższego stopnia organizacyjnego. Na takiej szkole ma się opierać ewentualne dalsze przeszkolenie zawodowe.

2. Stan bezpieczeństwa

Planowa partyzantka sowiecka obejmuje całe Polesie, gen. komisariat białoruski, obwód białostocki, powiaty oszmiański i wilejski, gen. komisariat litewski.

Partyzanci sporadycznie atakują pociągi, uszkadzają tory kolejowe, mosty, palą zbiorniki, zwłaszcza w większych magazynach, jak w Serweczcu, Świrze, Kustykach, większe majątki (48 – w okolicach Lidy i Szczuczyna) oraz młyny.

Oddziały partyzanckie pod Baranowiczami sięgają 2000–3000 ludzi. W bandach spory odsetek Żydów, zbiegłych przed rzezią.

Wobec wzmożonego przeciwdziałania Niemców, coraz częściej dochodzi do starć z policją i wojskiem.

Napad partyzantów na Mołodeczno w celu uwolnienia jeńców, zawiódł z powodu liczebnej przewagi policji litewskiej.

Największe rozmiary partyzantka przyjęła na wschodnim Polesiu, gdzie operuje kilkanaście tysięcy dobrze uzbrojonego wojska sowieckiego. Nie ograniczając się do codziennego drobnego sabotażu, dokonano tu dwu dużych przedsięwzięć: zniszczenie stacji Sienkiewiczze 31 X i wysadzenie wielkiego mostu na Prypecu pod Mozyrzem, które unieruchomiło linię kolejową Owrocz–Kalinkowice oraz opóźniło o dwa tygodnie transporty wojsk, spławiane Prypecią w kierunku Kijowa.

Główną metodą walki z dywersantami jest terror względem ludności miejscowej, polegający przede wszystkim na paleniu wsi. We wrześniu na Polesiu spalono 20 wsi wraz z ludnością, inwentarz wieziono na zachód lub umieszczono w sąsiednich majątkach. W obwodzie białostockim spalono 72 wsie, ludność częściowo wystrzelano, resztę wieziono na roboty. Na Polesie ściągnięto znaczne siły wojskowe i policyjne.

3. Stosunki społeczno-gospodarcze

Okres sprawozdawczy minął pod znakiem kończenia roku rolniczego. Zaostrzenie ściągania kontyngentów zbożowych i zwiększania kontyngentów bydła, które prowadzi do całkowitego przeważnie wyniszczenia pogłównia. Zboża wolno zostawić na zasiew 200 kg na hektar oraz 120 do 130^b kg na osobę na cały rok. Niesprawiedliwy podział kontyngentów na poszczególnych gospodarzy faworyzuje zamożnych. Zapowiada się głód. Dzięki należytemu zaopatrzeniu w sprzęt mechaniczny dostarczany z Niemiec lub z uruchomionych fabryk w Dniepropietrowsku i Winnicy, zbiory na Ukrainie prawobrzeżnej przeprowadzono sprawnie. Na Ukrainie lewobrzeżnej, nieprzejętej dość wcześnie przez administrację cywilną, obsiano i wyeksploatowano 50% stanu przedwojennego, a 25% możliwości. Zbiory pozwalają na wyżywienie armii frontu wschodniego (magazynuje

^b W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 15): 140.

się na miejscu) i pozostawiają niewielkie nadwyżki z ziem najbardziej na zachód położonych na wywóz do Rzeszy.

We wrześniu np. przechodziło przez Brześć dziennie 8 pociągów 50 wagonowych zboża i ponad 900^c wagonów bydła. Wyniki te osiąga się pełnym wyniszczeniem gospodarczym Kraju i najbardziej terrorem.

Ucisk coraz bardziej się zacieśnia, obejmując coraz dalsze dziedziny: w Ostlandzie spisuje się drób, ule pszczelne, wprowadzono nakaz oddawania skór owczych.

Wyrąb lasów jest rabunkowy. Drewno wywozi się na wschód.

W zakresie ustroju rolnego, po zakończeniu zbiorów, w skromnych rozmiarach przeprowadza się na Ukrainie dzielenie „wspólnot rolniczych” na „spółki rolnicze”.

Ankieta, przeprowadzona przez władze Reichskomisariatu, stwierdziła istnienie 2215^d majątków państwowych o łącznej powierzchni 6 300 200^e ha.

Obok rolnictwa, drugą dziedziną eksploatacji niemieckiej jest materiał ludzki. Na całej Ukrainie dokonywany jest obecnie pobór ludzi od 16 do 55 lat. Od poboru zwalnia tylko zły stan zdrowia lub świadectwo pracy.

Najbardziej drastyczną formę branka przyjęła w Kijowie, gdzie zarządzono wywiezienie do Rzeszy wszystkich bezdzietnych kobiet 16–45^f lat w ciągu dwu tygodni, 12 do 26 X.

Przymus pracy ogarnia coraz dalsze ziemie, w miarę przejmowania ich przez administrację cywilną.

4. Zachowanie się ludności

Orientacja polityczna Litwinów, Białorusinów i Ukraińców, wciąż jeszcze znajduje się w stadium kryzysu. Wrogi stosunek do obu okupantów nie wskazał jeszcze właściwej drogi do zapewnienia przyszłości. Przeważają nastroje nierealnego maksymalizmu nacjonalistycznego, obawa przed Polską.

W Białostockiem postawa chłopów polskiego doskonała, prawosławni Białorusini ciążą raczej ku bolszewizmowi. Antyniemieckie nastroje Białorusinów pogłębiają się; skutkiem wystąpienia radia londyńskiego, wielu Litwinów ustąpiło z eksponowanych stanowisk.

Na Wileńszczyźnie stosunek do Polaków poprawia się niedostatecznie.

Konspiracja litewska wysunęła pomysł federacji bałtycko-skandynawskiej, z pominięciem Polski i ob staje przy granicach traktatu sowiecko-litewskiego 1920, obejmujących Wilno, Grodno, Lidę, Oszmianę, Postawy, Święciany i Brasław.

Organizowana przez prezesa warszawskiego komitetu białoruskiego, notorycznego agenta Gestapo, dra Szczorsa, antyniemiecka konspiracja spotkała się z nieufnością, tak mińskich Białorusinów, jak i Polaków, z którymi szukano porozumienia.

W Reichskomisariacie Ukrainy doniosłe zdarzenie stanowi dokonane 8 X połączenie na zasadach autokefalii cerkwi autonomicznej na Ukrainie z ukraińską cerkwią autokefalaną. Kanonicznym zwierzchnikiem nowej cerkwi jest metropolita GG – Dionizy³, Rosjanin. Faktycznie zarządza nią Synod 5 najstarszych arcybiskupów, w którym większość mają Rosjanie. Sekretarzem tego Synodu jest biskup Mściśław Skrypyk.

^c W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 15): 90.

^d W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 15): 22 115.

^e W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 15): 6 300 000.

^f W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 16): 16–44.

³ Dionizy (Konstanty Nikolajewicz Waledyński) (1876–1960), biskup Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, w latach 1922–1934 biskup wołyński, 1923–1948 metropolita warszawski i całej Polski Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, 1948–1958 w areszcie domowym w Sosnowcu (S. Dudra, *Metropolita Dionizy (Waledyński) 1876–1960*, Warszawa 2010).

W GG przyjęcie przez Palladiusza Widobida-Rudenkę⁴ tytułu prawosławnego biskupa lwowskiego nie ma istotnego znaczenia, ze względu na znikomą ilość (2) parafii prawosławnych w dystrykcie Galicji, może zaś prowadzić do zatargu między ukrainizatorami a moskalofilskimi wiernymi.

Podnieść natomiast wypada ekspansję grekokatolików na ukraińskie ziemie prawosławne: otwarcie nowej parafii w Równym, działalność innej w Chełmie.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.2, k. 197–199 (A_253, k. 210–212), mps⁵.

⁴ Palladiusz (Piotr Widybida-Rudenko) (1891–1971) ukraiński biskup prawosławny.

⁵ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 82–83 (KOL_063_0075, k. 84–85). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/16, k. 13–17. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 159–163.

1942 grudzień 22, Waszyngton – Gen. Sikorski do prezydenta Roosevelta: Powtórna prośba w sprawie pomocy dla Polski i o przyznanie samolotów dla łączności z Krajem

Kancelaria

Prezydium Rady Ministrów

Wpłynęło dnia 7 czerwca 1943 r.

L.dz. 4130/XXIV

Washington, D.C.

December 22, 1942

More secret

Confidential

The President,
White House,
Washington, D.C.

Dear Mr. President,

In accordance with your recommendation during our talks on December 3rd, I discussed with Admiral Leahy and General Marshall¹ the question of assignment of B.24 Aircraft required for the maintenance of our liaison with Poland. Although I have met with the full understanding of the importance of the question and much favourable consideration, I did not succeed in obtaining a favourable decision.

The difficulty, as it appears to me, lies in the formal conciliation of my request with existing obligations in respect to the British Government, and consequently the question has once again come to a standstill.

Meanwhile, the message which I have just received from my Chief of Staff, a copy of which I take the liberty to enclose, is conclusive of the opportunities which we are losing, not only with regard to the progress of our military organisation in Poland, but even to its very existence.

Even the most exalted spirit of those who are determined to overcome the greatest difficulties will be of no avail without the means required for the struggle, the necessary material assistance and above all that invaluable moral support which they draw from every flight to Poland, or aircraft bringing aid.

In the fourth year of the war my Country still remains inflexibly loyal to our common cause, despite the unmerciful conditions of the struggle, for the preservation of its rights to life and freedom. I, therefore, believe that it is fully justified in demanding assistance indispensable to the upholding of its forces in a struggle which may go beyond even their limits of endurance.

Moreover, the conservation of that strength is not only connected with the apprehension for our own existence, but also with the solicitude for the reconstruction of Europe in which Poland constitutes one of the main factors.

I appeal to you once more Mr. President, in order that my Country might not be left to itself in this cruel fight which it is conducting with the relentlessness of all available

¹ George Marshall (1880–1959), od 1939 r. szef sztabu armii amerykańskiej, przewodniczący Komitetu Szefów Sztabów, po wojnie sekretarz stanu i twórca planu odbudowy zrujnowanej Europy (*European Recovery Program*).

means, and that it might be able to rely upon support for the continuation of their underground struggle.

It seems to me that the assignment of twelve or for the time being at least six liaison aircraft, which I so eagerly solicit, would be of disproportionate significance compared with its importance to the Country.

While fully confident that a favourable decision on your part, would overcome the technical difficulties, I would like to assure you that all the people of Poland, who are fighting for liberty would accept your generous help with deep gratitude.

Yours very sincerely,
Sikorski^a

1. Enclosure²

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, PRM 69, k. 626–627, mps³.

[Tłumaczenie z języka angielskiego]

Zał. nr 5

O. VI, L.dz. 7483/tj.43

Dnia 22 grudnia 1942 r.

Do Prezydenta Roosevelta,

Zgodnie z daną mi przez Pana Prezydenta w dniu 3 XII wskazówką uzgodnienia z Admiralem Leahy i Generałem Marshallem sprawy przydziału potrzebnych nam dla łączności z Krajem samolotów „Liberator”, przeprowadziłem właściwe rozmowy. Niestety nie uzyskałem pozytywnego dla nas rozwiązania, mimo że znalazłem pełne zrozumienie dla ważności i pilności tego problemu oraz spotykam wiele dobrych chęci w przyjściu nam z pomocą. Trudności leżą, jak widzę, w pogodzeniu formalnej strony zobowiązań istniejących w stosunku do władz brytyjskich z postulatem wysuniętym przeze mnie. Sprawa utknęła więc ponownie na martwym punkcie. Tymczasem – jak wynika z załączonego odpisu depeszy, który otrzymałem od mojego Szefa Sztabu w dniu 21 bm., tracimy wskutek braku samolotów możliwości już nie tylko rozwijania organizacji wojskowej w Kraju, ale po prostu podtrzymania jej egzystencji⁴. Najbardziej idealne nastawienie ludzi zdecydowanych na pokonanie największych trudności nie pomoże, jeśli brakować zacznie środków do walki, pieniędzy do życia i tej nieuniknionej dla nich moralnej podpory, jaką stanowi każdy przylot samolotu z ludźmi, którzy im pomoc przynoszą.

W czwartym roku wojny Kraj mój postawiony w tak okrutne warunki walki o zachowanie praw do życia i wolności, dochowuje niezłomnie wierności wspólnej sprawie. Dlatego sędzę, że ma pełne prawo, by dana mu była pomoc niezbędna na podtrzymanie jego sił, które mają jednak granice pewnej wytrzymałości.

^a *Obok odręczny podpis: Sikorski.*

² Załącznika tego nie zamieszczamy; jest nim przekład na język angielski listu gen. Klimeckiego – zob. dok. nr 579.

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.2.3.5.5, k. 3–4 (A_117, k. 19–20). Odpis dokumentu, wraz z tłumaczeniem na język polski, znajduje się w: IPiMS, A.XII.23/42, poz. 43. Tam też znajduje się rękopiśmienny tekst w języku polskim.

⁴ Zob. dok. nr 579.

A zachowanie ich związane jest już nie tylko z troską o nasz własny byt, ale z troską o odbudowę przyszłej Europy, dla której Polska jest jednym z głównych ogniw.

Dlatego apeluję do Pana, Panie Prezydencie, po raz wtóry, aby Kraj mój nie został pozostawiony sam sobie w tej okrutnej walce, jaką prowadzi wszystkim, na co go tylko stać, lecz [aby] liczyć mógł na realną pomoc dostarczoną mu bodaj przez nasze własne samoloty. Wydaje mi się, że wkład 12, a najmniej 6 samolotów łącznikowych, o których odstępianie proszę, jest doprawdy niewspółmiernie niski w stosunku [do] wagi, jaką to posiada dla Kraju.

Wierząc, że Pan Prezydent zechce znaleźć mimo wszelkich trudności rozwiązanie pozytywne, zapewniam z góry o zadzierzgnięciu wobec Niego wielkiego długu wdzięczności przez walczący za wolność Naród Polski.

Sikorski

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.3.5.5, k. 5–6 (A_117, k. 21–22), mps⁵.

⁵ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 261a (KOL_063_0078, k. 265).

1942 grudzień 23, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Niezbędność BIP-u jako części składowej aparatu wojskowego

Radiogram nr 307/KBW

Nr 1124

O. VI, L.dz. 5501/42

Od Wanda 1

Przyjęty 25 XII [19]42 [r.] godz.18.00

23 XII 1942 [r.]

Odczyt[any] 25 XII [19]42 [r. godz.] 21.20

Na 5369¹ ad 1. BIP Biuro Informacji i Propagandy KG, KO, KObw. jest częścią^a składową wojskowego aparatu dowodzenia mego i moich dowódców okręgów i obwodów, niezbędne nie tylko w specjalnym życiu konspiracyjnym, ale i w akcji powstańczej. W trzyletniej konspiracyjnej aparaturze BIP-ów jako czynnik informacji i propagandy wojska zdał swój egzamin. Przy pracy tej setki żołnierzy straciło życie lub tkwi w obozach koncentracyjnych.

Wykluczam możliwość podporządkowania komukolwiek właściwych organów wojskowych. Jeśli Delegat Rządu potrzebuje podobnego organu, niech go sobie utworzy.

Dalszy ciąg nast[ąpi] w L. 1125^b.

Kalina 1124 – 23 XII [19]42 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.6.2.1, k. 27 (A_326, k. 33), mps².

^a W dokumencie błędnie: sięcią. Nadpisano odręcznie: częścią.

^b W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującego się w AIPN (1114/15, k. 369): 1195.

¹ Zob. dok. nr 576.

² Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/15, k. 369; AAN, 203/I-22, k. 244. Odpis treści dokumentu znajduje się w: piśmie Szefa Oddziału Specjalnego SNW do MON z 26 XII 1942 r., L.dz. 5501/tj.42 – IPiMS, PRM 106, k. 28.

1942 grudzień 23, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wódza: Wobec eksterminacji ludności polskiej w Zamojszczyźnie i w innych powiatach Dowódca AK zarządził opór zbrojny i oczekuje czynnej pomocy lotniczej

Radiogram nr 304/NG

Od Wandy I

Dnia 23 grudnia 1942 r.

O. VI, L.dz. 5521/42

Przyjęty 24 grudnia [19]42 [r.] godz. 17.30

Odczyt[any] 24 grudnia [19]42 [r. godz.] 18.30

Naczelnny Wódz

Niemcy realizują doraźnie plan kolonizacyjny, tworząc wał niemieckiego osadnictwa, obramowujący GG od wschodu. Zaczęto od powiatów: zamojskiego, lubelskiego, puławskiego, krasnostawskiego i hrubieszowskiego. Najsilniejsza eksterminacja trwa w Zamojszczyźnie. Od 28 listopada do dnia dzisiejszego wysiedlono z Zamojszczyzny ok. 30 wsi całkowicie, inne częściowo, w sumie ok. 10 000 gospodarstw. Akcję prowadzi SS, za próby sprzeciwu rozstrzeliwania. Osiedlają przeważnie Niemców rumuńskich. Chłopów spędzają do obozów wojennych, skąd część idzie na roboty, część zostaje przesiedlona, inni wprost przepędzeni. Rodziny rozbijają. Dzieci, zwłaszcza małe do lat 6 zabierają do Rzeszy. Zabijają matki, niechące oddać dzieci. Starców chorych wywożą w niewiadomym kierunku. Jeden transport do Oświęcimia, pewnie dla ich zniszczenia. Ludność masowo ucieka do lasów. Liczne wypadki podpalania zagród przez wysiedlonych i wybijania inwentarza.

Zarządziłem akcję czynnego oporu oraz szerokiej akcji dywers[yjnej] na terenie Lubelszczyzny.

Konieczna pomoc od Was, czekam na wiadomość, kiedy mogę liczyć na udział w naszej akcji obronnej przynajmniej kilku waszych bombowców. Cele podam¹.

Kalina 1123 23 XII

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.2, k. 26 (A_383, k. 29), mps².

¹ W depeszy wysłanej tego samego dnia gen. Klimecki informował gen. Roweckiego, że powiadomił NW będącego wówczas w USA (SPP, t. A.3.9.2.1.2, k. 46 (A_383, k. 49); IPiMS, PRM 76/1, k. 312), oraz że rząd RP będzie interweniował u Churchilla w sprawie bombardowań. Prosił, aby cele podane przez Dowódcę AK nie przekraczały linii Gdańsk–Toruń–Poznań – CAW, II.52.615, k. 330; IPiMS, PRM 76/1, k. 313.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 255 (KOL_063_0077, k. 259). Odpis dokumentu znajduje się w: IPiMS, PRM 76/1, k. 311. Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/15, k. 364; AAN, 203/I-22, k. 243–244. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-9, k. 17 – ten dokument został opublikowany w: I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej...*, s. 506.

1943 grudzień 23, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Zawiadomienie o przekazaniu Żydom broni

C. 1125 p2 23 XII

Na 5369^a. Ad 2. Żydzi po niewczasie z różnych grupiek, też komun[iści], zgłaszają się do nas po broń, tak jakbyśmy mieli pełne magazyny. Tytułem próby wydałem im 10 pistolet[etów]. Nie mam pewności, czy w ogóle tę broń użyją. Więcej broni nie dam, gdyż jak wiecie, sami nie posiadamy jej. Czekam na dostanie.

KL 1125 /1942/

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, 1114/15, k. 372, mps.

Radiogram nr 347

Nr 1125^b

Od Wanda 6

4 I 1943 [r.]

O. VI, L.dz. 81/43

Przyjęty 7 I [19]43 [r.] godz. 08.15

Odczyt[any] 7 I [19]43 [r. godz.] 13.50

Na 5369¹. Ad 2. Żydzi ponieważ z różnych grupiek, również komuniści, zgłaszają się do nas po broń, tak jakbyśmy mieli pełne magazyny. Tytułem próby wydałem trochę pistoletów, nie mam pewności, czy w ogóle tę broń użyją. Więcej broni nie dam², bo jak wiecie, sami jej nie mamy, czekamy na dostanie. Podajcie, jaką łączność mają nasi Żydzi z Londynem.

Kalina 1124 – 4 I [19]43 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.13.4, k. 35 (A_271, k. 42), mps³.

^a W dokumencie błędnie: 5569.

^b W dokumencie błędnie: 1124. Zob. dok. nr 583.

¹ Zob. dok. nr 576.

² Pomimo tej zapowiedzi Armia Krajowa nadal udzielała pomocy Żydom (zob. K. Iranek-Osmecki, *Kto ratuje jedno życie... Polacy i Żydzi 1939–1945*, Warszawa 2009, s. 202–212).

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 79, k. 159 (KOL_063_0079, k. 163). Kopia depeszy znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.13.4, k. 36 (A_271, k. 43). Odpis depeszy znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.13.4, k. 34 (A_271, k. 41) – tu z błędną L.dz. 78/43. Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/15, k. 367 – tu jako: C. 1124/1; AAN, 203/I-22, k. 244. Fotokopia depeszy, wraz z tłumaczeniem jej treści na język niemiecki i angielski, została opublikowana w: *Polacy–Żydzi 1939–1945. Wybór dokumentów*, oprac. A.K. Kunert, Warszawa 2001, s. 218–219.

1942 grudzień 23, Warszawa – Kierownictwo Walki Cywilnej do min. Mikołajczyka: Przymusowe wysiedlanie licznych wsi polskich – ludność domaga się akcji obronnej – prośba o pomoc

Depesza-szyfr

Nr 17

Wanda¹, dnia 23 grudnia 1942 r.

L.dz.K. 5027/42

Otrzym[ano] 27 grudnia 1942 r.

P[an] Mikołajczyku

Wszystko wskazuje, że okupant idzie na planowe niszczenie chłopów. W powiecie Zamość od 28 listopada wysiedlono 54 wsie, przy czym we wsi Kidów² masowo wymordowano 170 chłopów. Powiat Tomaszów zaczęto wysiedlać 14 grudnia. Następnie będą Puławy. Osiedlają Niemców z Rosji i Besarabii. Zauważono: żandarmeria niechętnie i połowicznie wykonuje rozkazy. Akcję prowadzi Gestapo, głównie rękoma Ukraińców.

Wysiedlonych gromadzą za drutami, wydzielają transporty dzieci, starych, młodych i wywożą. Przewaga starszych ucieka na inne tereny, a młodzież do lasów. Ludność prze do zorganizowanej akcji obronnej, czego nie da się uniknąć. Pierwsze krwawe utarczki były. Najbliższe dni i noce mogą obficie spłynąć³ krwią i łunami pożarów. Alarmujcie świat, zagrożenie odwetowym bombardowaniem bezbronnych miast niemieckich. Mamy mało broni i amunicji.

Kierownictwo Walki Cywilnej

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, MSW.60, k. 295 (MSW_060, k. 310), mps⁴.

¹ „Wanda” – kryptonim radiostacji nr 82 (Stronnictwa Ludowego). Depesza została nadana przez radiostację nr 82 do radiostacji nr 39 (MSW) w dniu 23 XII 1943 r., odebrana w Londynie o godz. 10.50. Depesza została nadana powrotnie przez radiostację nr 82 w dniu 26 XII 1942 r. o godz. 16.30 (czasu londyńskiego) – IPiMS, A.9.III.4/42, b.p.

² Właściwie: Kitów. Mowa o niemieckiej pacyfikacji tej wsi, przeprowadzonej 11 XII 1942 r. Zostało wówczas zamordowanych co najmniej 164 mieszkańców. Zob. także: *Pro memoria (1941–1944)*..., s. 291.

³ W tekście depeszy: spłonać.

⁴ Dawna sygnatura: SPP, MSW, t. 74, poz. 254 (zob. *Depesze Kierownictwa Walki Cywilnej*..., s. 35).

1942 grudzień 25, Londyn – Uchwała rządu o ograniczeniu oporu czynnego do terenu Lubelszczyzny

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 5523/VI

Dn. 25 XII 1942 [r.]

Kalina KKP

Podaję do wiadomości uchwałę Rządu:

„Delegat i Kalina. Po otrzymaniu wiadomości Rząd uważa opór ludności przeciw niszczeniu żywej siły Narodu, w obszarze gdzie Niemcy przystępują do tępienia jej, za konieczny.

Rząd uważa zarazem za bezwzględnie konieczne nierozszerzanie oporu poza obszar bezpośrednio dotknięty działaniami niemieckimi oraz poleca unikania nawet pozorów ruchu czy też powstania ogólnego.

Z powyższego wynika konieczność bezwzględnego ograniczenia akcji czynnego oporu i sabotażu do terenu powiatów Lubelszczyzny objętych akcją i niedopuszczenia do wybuchu powstania ogólnego za żadną cenę.

Rząd przypuszcza, że decyzje dotychczas u was powzięte zapadły przy porozumieniu delegata i komendanta Sił Zbrojnych, i oczekuje ścisłego porozumienia na przyszłość w takich wypadkach.

O dalszych poczynaniach Rządu w następnej depeszy. Stem”^a

Klimecki 5523

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.1.2.2.1, k. 138 (A_004, k. 143), mps¹.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 6978; Zaszyfrowano dn. 26/XII 1942; Nadano dn. 26/XII 1942.

¹ Odpisy depeszy znajdują się w: IPiMS, PRM 76/1, k. 317; SPP, t. A.3.9.2.1.2, k. 38 (A_383, k. 41). Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: CAW, II.52.615; AIPN, 1114/11, k. 822; AAN, 203/I-27, k. 152 – jako: Nr 5529 z 25/26/28 XII 1942 r. z podpisem: Klimecki 5529. Odbiór depeszy został pokwitowany 26 XII 1942 r. o godz. 8.50 rano – SPP, t. A.1.2.2.1, k. 137 (A_004, k. 142). W depeszy nr 1135 z 27 XII 1942 r. gen. S. Rowecki pisał: „Wasza nr stac[yjny] 6978 z 25 XII bardzo pomyłona, niezrozumiała, sprawdźcie i powtórzcie” – AIPN, 1114/15, k. 397.

1942 grudzień 31, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Akcja odwetu za wysiedlanie wsi polskich w toku – prośba o odpowiednią audycję radiową

Radiogram nr 342

Nr 1154

O. VI, L.dz. 37/43

Dnia 31 grudnia 1942 r.

Odczytany 4 stycznia [19]43 r. g[odz.]. 19.50

Depesza 5529¹ podpisana Stem i Klimecki zawierała zgodę na zarządzoną przeze mnie uzgodnioną z Delegatem Rządu reakcję na niemiecką akcję wysiedleńczą w Lubelszczyźnie z zastrzeżeniem, aby ograniczyć ją do terenu objętego wysiedleniem. W tym duchu wydałem rozkazy, których wykonanie w toku.

Wypowiedź radiowa Wicepremiera z 29 XII dobrze przyczyniła się do uśpienia czujności Niemców, ale została zrozumiana w Kraju jako nawoływanie do bierności i przez to wprowadziła zamęt w opinii, stwarzając pozory braku harmonii między Rządem a Władzami w Kraju².

Proszę o stwierdzenie przez radio zgodności obecnego naszego działania – najlepiej przez wezwanie społeczeństwa w Kraju do karnego podporządkowania się rozkazom Delegata Rządu i moim.

Kalina 1154 – 31 XII 1942 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.2, k. 40 (A_383, k. 43), mps³.

¹ Zob. dok. nr 587.

² Wydrukowana w londyńskim „Dzienniku Polskim” 30 XII 1942 r. pt. „Wstrząsające wiadomości z Kraju – Całe wsie wysiedlane i mordowane – Przemówienie radiowe min. Mikołajczyka”.

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 258 (KOL_063_0077, k. 262). Odpisy depeszy znajdują się w: SPP, t. A.3.9.2.1.2, k. 41 (A_383, k. 44); IPiMS, PRM 76/1, k. 322. Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/6, k. 319 – tu jako: C. 1154 bp. 2 I 1943 r.; AAN, 203/I-22, k. 258.

1943

1943 styczeń 2, Londyn – Prezydent Raczkiewicz do papieża Piusa XII: Prośba o potępienie eksterminacji Żydów i Polaków

Ścisłe tajne

Telegram Pana Prezydenta Rzeczypospolitej
do Papieża Piusa XII

Ostatnie tygodnie upływającego roku przyniosły z Polski nowe wstrząsające wiadomości. Terror, którego ofiarą stały się od lat czterech wszystkie warstwy i odłamy społeczeństwa polskiego, przybrał formy przerażające nie tylko wymyślnym okrucieństwem stosowanych metod, ale także rozległością zasięgu. Eksterminacja Żydów – a wśród nich wielu osób rasy semickiej, lecz wyznania chrześcijańskiego – okazała się pierwszą próbą stosowania systematycznie i niemal naukowo zorganizowanego mordu masowego. Obecnie takiemu masowemu wyniszczaniu poddawana jest ludność rdzennie polska w powiatach zamojskim, krasnostawskim, hrubieszowskim, a częściowo też tomaszowskim, puławskim i lubelskim województwa lubelskiego. W samym powiecie zamojskim wysiedlono 54 wsie i wyrzucono właścicieli z przeszło 10 tys. gospodarstw. Dzieci – zwłaszcza poniżej 6 lat – wywieziono do Niemiec. Matki, które ich broniły, pomordowano. Starców, chorych i kaleki pognano w niewiadomym kierunku; wiemy że to oznacza śmierć. Przodowników wiejskich zamknięto w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu; resztę ludności męskiej w sile wieku deportowano pod strażą na roboty przymusowe. Gdy natrafiono na opór w jednej wsi, Kitów, zabito stu siedemdziesięciu chłopów.

Ojcze Święty! Prawa boskie sponiewierane, godność ludzka zdeptana, setki tysięcy pomordowano bez sądu, rodziny rozerwane, kościoły zbezczeszczone i zamknięte, religia w podziemiach – oto obraz Polski, jaki wyłania się z raportów, które otrzymujemy z Kraju. W tej tragicznej chwili naród mój walczy już nie tylko o swój byt, walczy o wszystko, co było mu świętym. I pragnie on nie zemsty, ale sprawiedliwości, woła nie tylko o pomoc materialną i dyplomatyczną – bo wie, że ta tylko w nikłym stopniu dojść go może – co o głos jasno i wyraźnie wskazujący na zło i potępiający tych, co jemu służą. Jestem przeświadczony, iż właśnie umocnienie go w wierze, że prawo Boże nie zna kompromisów i wyższe jest nad przemijające względy ludzkie, wzmoże w nim hart do dalszego wytrwania. Utrzyma ono w nim tego ducha nadprzyrodzonej niemal odwagi, który pozwolił katolikom polskim w Warszawie podnieść w imię zasad chrześcijańskich protest przeciw poniewieraniu i mordowaniu Żydów, nie bacząc na to, że każde słowo odezwu ściągnąć mogło na nich okrutne represje.

W przeszłości, w chwilach dla Polski ciężkich, ale mniej od obecnej krwią i łzami nabrzmiałych, zwracały się do niej niejednokrotnie ojcowskie słowa wielkich poprzedników Waszej Świątobliwości. Niech więc i dzisiaj, gdy na rozległych połaciach kraju naszego ani kazać, ani już nawet modlić się po polsku nie wolno, ciszę tę przerwie głos Stolicy Apostolskiej. Niech na tych, co bez pociech religijnych umierają w obronie wiary swej i obyczaju, spłynie błogosławieństwo Namiestnika Chrystusowego.

Tę oto prośbę umęczonego narodu składam z całym poczuciem odpowiedzialności
jako głowa Państwa Polskiego u stóp Waszej Świątobliwości.

Władysław Raczkiewicz^a

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, A 48.Z.II.24, k. 1–3, mps¹.

^a *Poniżej odręczna adnotacja: 2/1 [19]43 [r.]*

¹ Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.1.1.2, k. 1 (A_002, k. 5) – u góry dokumentu maszynowa adnotacja:
Nadany za pośrednictwem Ambasady RP przy Stolicy Apostolskiej. Wysłany z Londynu 3 I 1943 r.

1943 styczeń 2, Warszawa – Gen. Rowecki: Ocena położenia Polski

2 I 1943 r.

[...]

Ogólne położenie międzynarodowe i w ramach jego położenie Polski

W ramach ogólnego położenia międzynarodowego świata następujące rysują się kolejne zagadnienia. Przede wszystkim zagadnienie Niemiec i ich złamania, wiąże się to z zakończeniem wojny w Europie. Zmuszenie siłą lub koncesjami Japonii do przerwania względnie zakończenia działań wojennych w Azji i uporządkowanie obszaru Dalekiego Wschodu. Zarówno na zakończenie wojny w Europie, jak i na Dalekim Wschodzie wywiera swój niewątpliwy wpływ Rosja Sowiecka. Ten wpływ Rosji Sowieckiej nie jest tylko konsekwencją jej wykazanego dotychczas wielkiego potencjału militarnego, jest bowiem również rezultatem idei, którą Rosja Sowiecka jako państwo komunistyczne reprezentuje. Hasło przeniesienia rewolucji komunistycznej na inne tereny Europy i Azji jest tutaj ostrzeżeniem dla Anglososów bardzo wyraźnym. Stalin dyskontuje wyraźnie ofiary, które Rosja w walce z Niemcami ponosi i żąda koncesji dla Rosji w urządzaniu Europy Środkowej, a w każdym wypadku bezpośredniego pogranicza zachodniego Rosji Sowieckiej. Również możliwość użycia Rosji w drugiej fazie wojny, poza ukończeniem w Europie, do likwidacji konfliktu z Japonią jest dla Anglososów, a w szczególności dla Anglii zachęcająca. Stąd też opinia angielska, jeśli chodzi o stosunek do Rosji, jest wyraźnie podzielona. Jedni oceniają Rosję jako zbiorowisko zarzewia rewolucji światowej, grożącej w pierwszym rzędzie Imperium Brytyjskiemu, a ponadto jako potęgę, która wychodząc z obecnej wojny zwycięsko oraz z dużymi zdobyczami terenowymi i materialnymi (odszkodowania), stanie się następnym kolejnym przeciwnikiem dla Wielkiej Brytanii. Stara tradycyjna polityka angielska (państwo najsilniejsze jest zawsze przeciwnikiem Wielkiej Brytanii) odżywa tu w całej pełni. I dlatego te koła angielskie chciałyby widzieć Rosję jak najbardziej wyczerpaną, zniszczoną obecną wojną, niezdolną do jakiegokolwiek większej działalności politycznej czy militarnej po rozgromieniu Niemiec. Mimo woli nasuwa się tu przypuszczenie, czy zbyt powolna pomoc angielska dla Rosji od czerwca [19]41 roku, tak wyraźnie występująca, nie jest właśnie powodowana tym, aby Rosja wykonała swoje zadanie wykrwawienia Niemiec, ale nie mogła na tym swym powodzeniu nic w przyszłości zbudować. Inni Anglicy, a ci w tej chwili zewnętrznie główny głos mają, inaczej oceniają sprawę Rosji. Uważają, że Rosja jest niezbędna do tego, aby można było powalić Niemcy, potem zaś konieczną będzie, aby za jej pośrednictwem zadać cios w serce Japonii. Przypuszczają oni, że w toku toczącej się wojny i odrodzonego patriotyzmu narodowego rosyjskiego, powiększanego militarnymi powodzeniami Rosji, ustrój komunistyczny Rosji będzie musiał ulec takim przeobrażeniom, że po wojnie Rosja przestanie być państwem komunistycznym w dzisiejszym tego słowa znaczeniu, a więc jako zarzewie rewolucji światowej przestanie być groźna. Natomiast w Europie Środkowej i Wschodniej możliwa jest hegemonia Niemiec albo Rosji. Wobec tego stawiają oni na Rosję.

W Stanach Zjednoczonych ten stosunek do Rosji Sowieckiej jest więcej z rezerwą. Ameryka traktowała zawsze Rosję Sowiecką podejrzliwie jako ognisko rewolucji komunistycznej. Te poglądy, obecnie poczynając od osoby prezydenta, dominują.

Stosunek sprzymierzonych do Niemiec jest bardziej prosty. Zgodni są oni w tym, że Niemcy muszą być położone na łopatki, że ich kapitulacja musi być pełna, a dalsze urządzenie Niemiec w ramach nowej Europy musi być takie, aby nieprędko mogły przygotować nową wojnę rewanżową. Dla nas przegrana Niemiec jest pewna, jest to jedynie kwestia czasu. Wszystkie ofiary, umęczenie, straty moralne i fizyczne, które kraj w ciągu czteroletniej okupacji ponosi, zostaną wyrównane po klęsce Niemiec. Teoretycznie sprzymierzeni zgadzają się z tą tezą, zapewniając nas o ukaraniu niemieckich zbrodniarzy wojennych. Jeśli zaś chodzi o sprawę naszych granic północnych i zachodnich, to przyjmując minimalne ich wyrównanie i uzupełnienie w postaci włączenia do Polski Prus Wschodnich, Gdańska, reszty Śląska Górnego, i wyrównanie granicy na Pomorzu Zachodnim, jednak nawet te stosunkowo skromne nasze żądania nie znajdują pełnego zrozumienia u sprzymierzonych, a w szczególności u Anglików. Podobno niewątpliwym dla nich jest przyłączenie do Polski Prus Wschodnich oraz ewentualne uzupełnienie na Górnym Śląsku. Naturalnie koniecznym będzie wyrażne i pełne zorientowanie opinii amerykańskiej i angielskiej ^ao konieczności^a takiego, a nie innego ustalenia naszych granic północnych i zachodnich. W każdym razie nie sądzę, aby w ramach pokoju, zawieranego z pobitymi Niemcami, gdy wszystkim będzie zależało na ich maksymalnym osłabieniu, nie dało się uzyskać dla nas tych rozważnych, minimalnych żądań terytorialnych i granicznych na północy i zachodzie (na przykład w porównaniu z takim nieraz wysuwanym żądaniem zachodniej naszej granicy na Odrze i Nysie^b Łużyckiej).

Bez porównania bardziej skomplikowanym dla Polski zagadnieniem jest sprawa Rosji Sowieckiej i naszej wschodniej granicy. Pod naciskiem Anglii rząd polski zawarł w lipcu [19]41 roku układ z Rosją, która napadnięta przez Niemcy, dotychczasowego swego kontrahenta w okupowaniu ziem polskich, znalazła się siłą wypadków w obozie sprzymierzonych. Układ ten miał na celu: tworzenie Wojska Polskiego w Rosji oraz uratowanie setek tysięcy wywiezionych do Rosji rodzin polskich. Układ ten nie miał najważniejszej rzeczy, a mianowicie potwierdzenia ze strony Rosji naszych granic wschodnich w myśl traktatu ryskiego. Wkrótce po zawartym układzie Rosjanie nie omieszkali wielokrotnie zaznaczyć, że uważają sprawę granic między nami a nimi za otwartą.

Pomimo zawartego później w końcu [19]41 roku, podczas bytności gen. Sikorskiego w Moskwie, tak zwanego paktu przyjaźni polsko-rosyjskiego, stosunki nasze z Rosją Sowiecką niewiele się poprawiły. W ciągu całego [19]42 roku wyszło na jaw, że bolszewicy nie zamierzają bynajmniej dotrzymać warunków z lipcowego układu polsko-rosyjskiego. W zakresie wojska polskiego robili trudności: ograniczyli jego liczbę, nie dopuszczali kandydatów, nie zgodzili się oddać wcielonych do wojska rosyjskiego Ukraińców i Białorusinów z wschodnich województw Rz[eczy]p[ospo]litej, nie dostarczali żywności dla formowanego wojska nawet w tym zakresie, do którego się zobowiązali, zatrzymywali transporty broni, umundurowania, środków sanitarnych przesyłanych przez sprzymierzonych dla Armii Polskiej w Rosji.

Na odcinku pomocy Polakom wywiezionym do Rosji bolszewicy od początku stwarzali trudności nie do pokonania: nie dopuszczali delegatów polskiej ambasady do miejsc, gdzie przebywali wywiezieni Polacy, utrudniali ich wydobywanie i koncentrowanie w odpowiedniejszych rejonach, uniemożliwiali dostarczenie Polakom środków sanitarnych oraz żywności, jak również ubrań. W końcu wyaresztowali mianowanych

^{a-a} *Nadpisano odręcznie.*

^b *W dokumencie: Nissie.*

przez ambasadę delegatów dla pomocy Polakom i ostatecznie uniemożliwili jakąkolwiek im pomoc.

Warunki tworzenia Wojska Polskiego w Rosji tak się w ciągu [19]42 r. pogorszyły, że nie było innego wyjścia, jak spowodowanie przeniesienia wszystkich oddziałów polskich tak sformowanych, jak będących w trakcie formowania, z Rosji do Persji, co też zostało uskutecznione.

Tak więc, z układu polsko-rosyjskiego z lipca [19]41 r. pozostało jedynie wyraźne nieuznanie przez Rosję Sowiecką naszej granicy wschodniej. W pełni zrozumienia powyższego, gen. Sikorski, nie mogąc widocznie uzyskać dostatecznych zapewnień w sprawie naszej granicy wschodniej od rządu angielskiego, po raz drugi udał się do Roosevelta, u którego wydaje się, że znajduje większe zrozumienie dla sprawy polskiej, a w szczególności z racji przypuszczalnego konfliktu sowiecko-polskiego wobec nieuznania przez Sowiety naszej granicy wschodniej.

Rosja Sowiecka, jeśli tylko w tej wojnie wyjdzie w stanie jakiegokolwiek jeszcze siły i prężności militarnej, niewątpliwie sięgnie po Estonię, Łotwę, Litwę i Besarabię. Na odcinku zaś granicy z Polską na pewno Rosja będzie wówczas chciała przynajmniej obszary białoruskie i ukraińskie również włączyć do swego imperium, jeśli fakt chociażby przejściowego i częściowego okupowania ziem polskich (np. w pościgu za cofającymi się Niemcami) nie spowodował z ich strony próby stworzenia rządu komunistycznego pseudopolskiego i powzięcia wzorem litewskim czy łotewskim „historycznej” deklaracji o zgłoszeniu się komunistycznej Polski do ZSSR.

Nie ulega więc żadnej wątpliwości, że Rosja Sowiecka jest dla Polski wrogiem nr 2 i fakt wkroczenia wojsk rosyjskich na ziemie polskie, chociażby w formie sprzymierzeńca w pościgu za Niemcami byłby dla nas aktem wybitnie niebezpiecznym.

Konfederacja polsko-czeska, zawarta przez rządy polski i czeski w Londynie, nie przybrała na razie żadnych form bardziej konkretnych. Raczej przypuszczać należy, że po pierwszych dwóch aktach zawartych w formie bardzo ogólnej, jakby propagandowej nic więcej nie zrobiono. Podobno Benesz¹ na terenie międzynarodowym stwarza poważne trudności Polsce, kombinując z bolszewikami na własną rękę, bez uwzględnienia potrzeb w przyszłości zamierzonej konfederacji polsko-czeskiej. Podobno istnieją próby porozumienia czesko-ukraińsko-białorusko-litewskiego jako frontu wyraźnie przeciwpolskiego.

Wobec zbliżającego się końca wojny i pewnej klęski Niemiec zaczynają się już objawy szukania ratunku i szykowanie sobie drogi odwrotu przez wasalów niemieckich. Węgrzy, którzy w roku [19]40 okazywali nam (emigracja) dużo sympatii i pomocy, potem pod naciskiem Niemców swój stosunek zmienili. Obecnie zaczyna się proces odwrotny. Węgrzy zaczynają na różnych odcinkach zgłaszać nam swoje usługi.

Podobne wiadomości nadchodzą z Rumunii. Tylko na tych sąsiadów w niczym poważnie nie można liczyć. Tym niemniej można będzie tą skrucłą rumuńską wykorzystać do pewnych ułatwień dla nas.

Litwa, to mikroskopijne państwo, które w tej wojnie dwukrotnie przedstawiło swą wartość. Raz najpierw, współpracując z bolszewikami, a potem zdradzając ich na korzyść wkraczających Niemców. Teraz zaś współpracujących całkowicie z okupantem niemieckim i wykorzystujących jego do porachunków najpierw z Żydami, a potem i z Polakami.

¹ Edward Benesz (1884–1948), czechosłowacki polityk, od lipca 1940 do marca 1945 r. prezydent Republiki Czechosłowacji na uchodźstwie (M.K. Kamiński, *Edvard Beneš kontra gen. Władysław Sikorski. Polityka władz czechosłowackich na emigracji wobec rządu polskiego na uchodźstwie 1939–1943*, Warszawa 2005).

Chociaż przyznać trzeba, że w czasie najazdu niemieckiego na Polskę w 1939 r. Litwini po zajęciu przez nich Wilna zachowywali się z początku w stosunku do Polaków, a szczególnie w stosunku do polskich oddziałów wojskowych, które po katastrofie wrześniowej przeszły granicę litewską, względnie przyzwoicie. Obecnie jednak szowinizm i nienawiść Litwinów do Polaków wzięły górę, i od dwóch lat Litwini, wykorzystując okupacyjny aparat niemiecki, dążą do jak największego wyniszczenia ludności polskiej na ziemiach województwa wileńskiego. Równocześnie jednak sami Litwini rozumieli, że niczego nie mogą się po Niemcach spodziewać, że w najlepszym razie, przy zwycięstwie Niemiec, mogą zostać „narodem parobków” przy boku „narodu panów”. Rozpoczęli też podziemną, własną działalność niepodległościową. Próbowali porozumieć się z nami. Komendant okręgu wileńskiego miał z mego polecenia rozmowę z przedstawicielami ich stronnictw chrześcijańskich i ludowych. Wysunięte przez nich warunki, aby przed rozpoczęciem rozmów otrzymali zgodę na włączenie po wojnie do Litwy Wilna, Mołodeczna, Lidy i Grodna, wykluczały w ogóle jakiekolwiek dalsze rozmowy. Niech czekają. Muszą zrozumieć, że przyszła Litwa może egzystować jako państwo częściowo niepodległe (w najlepszym razie) jedynie w ramach państwa polskiego. Inaczej będą piłką przerzucaną od Rosji do Niemiec lub odwrotnie, przy czym o pozorach nawet niepodległości w tych warunkach nie może być mowy.

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Armia Krajowa, 2/1326, I/55, k. 5–7, mps².

² Cały dokument został opublikowany w: H. Piskunowicz, J. Stępień, *Generała „Grota” Kroniki ciąg dalszy*, „Przegląd Historyczny” 1990, z. 3–4, s. 635–654.

Nr 591 [Nr 375]

1943 styczeń 4, Londyn – Ministerstwo Obrony Narodowej do gen. Roweckiego: Sprawie podporządkowania Chłostry na tych samych zasadach jak SN i PPS

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 26/tj.43

M.p., dnia 4 stycznia 1943 r.

Kalina

Dążeniem Stema jest podporządkowanie Chłostry Generałowi na tych samych zasadach co O[ddziałów] W[ojskowych] Kwadratu i Koła. Proszę podać mi te zasady i ewent[ualne] precedensy dalej idącego podporządkowania.

Wydaje mi się, że trudno robić różnice w traktowaniu tych 3 organizacji, natomiast w przyszłości pożądane dalej idące scalenie wszystkich organizacji z S[iłami] Z[brojnymi], co będziemy popierać na tutejszym gruncie.^a

MON

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.3.1, k. 51 (A_296, k. 51), mps¹.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 12; Zaszyfrowano dn. 4/1 1943; Nadano dn. 4/1 1943, M[itkiewicz].

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 90 (KOL_063_0075, k. 92).

1943 styczeń 4, Warszawa – PPS-WRN do min. Kwapińskiego: *Apel do kierownictwa brytyjskiej Partii Pracy w sprawie represji na Rzeszę za zbiorowe morderstwa popełnione na obywatelach Polski*

Szyfr-depesza

Lena¹, dnia 4 stycznia 1943 r.
Nr 3 [cz. I i II]

L.dz.K. 1106 i [11]07/43
Otrzymano 13 marca 1943 r.

Centrala

Przekazuję depeszę WRN do Jana Kwapińskiego².

Wernic.

Prosimy o przekazanie poniższej depeszy wg adresu:

Zarząd Ang[ielskiej] Partii Pracy na ręce V prem[iera] Attlee³.

Centralne Kierownictwo Ruchu Mas Pracujących reprezentuje wszystkie formy przedwojennego ruchu socjalistycznego w Polsce, zwraca się do was towarzysze w sprawie, która jest nie tylko sprawą Polski. Niszczycielska akcja Niemców, stosując wobec nas zasady wojny totalnej wchodzi w nowe stadium zdobywania przestrzeni dla Niemców. Po wyrugowaniu chłopów polskich z ojcowizny w zachodnich dzielnicach Kraju, włączonych do Rzeszy, po wymordowaniu tam setek tys[ięcy] obywateli i zrabowaniu^a całego ich dobra, dokonali potwornej masakry [co najmniej]^b półtoramiliona obywateli polskich – Żydów^c. Obecnie zaś rozpoczęli taką samą niszczycielską akcję wobec Polaków na terenie Ziemi Centralnych. Spalono już tutaj setki wsi wraz z ludźmi i dobytek. Nie ma dnia bez masowych egzekucji. Nie ma miejscowości, gdzie by nie stały już szubienice. W Lublinie i Zamościu, ^dgdzie obecnie najbardziej szaleje ta zbrodnicza akcja, ^dkierowana przez szefa tamtejszego^e Gestapo, Globocnika⁴, ^fwyrzuca się ludność^f z siedzib,

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): skonfiskowaniu.

^b Uzupełnienie w nawiasie kwadratowym według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (202/I-7, k. 2).

^c W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): pochodzenia żydowskiego.

^{d-d} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): w których to okęgach na razie skoncentrowała się ta zbrodnicza akcja.

^e W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): lubelskiego.

^{f-f} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): stoimy wobec wyrzucania ludności.

¹ „Lena” – kryptonim radiostacji nr 46 Delegata Rządu na Kraj.

² Jan Kwapiński (właśc. Piotr Edmund Chałupka) (1885–1964), od 1901 r. w PPS, członek Organizacji Bojowej PPS, aresztowany i skazany w 1907 r. na karę śmierci, wyrok zamieniono na 15 lat katorgi, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, przywódca Związku Zawodowego Robotników Rolnych RP, w latach 1922–1930 poseł na Sejm RP, w 1939 r. prezydent m. Łodzi, aresztowany przez NKWD w czerwcu 1940 r., od października 1941 r. delegat Ambasady RP w Taszkencie, 1942–1947 minister przemysłu, handlu i żeglugi w rządzie RP w Londynie, 1943–1944 wicepremier, po wojnie na emigracji, 1948–1964 członek Centralnego Komitetu Zagranicznego PPS. Odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Walecznych (J. Kwapiński, *Wspomnienia 1904–1939*, Paryż 1965; J. Kwapiński, *1939–1945. Karty z pamiętnika*, Londyn 1947; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 3..., s. 295–297.

³ Clement Richard Attlee (1883–1967), polityk brytyjskiej Partii Pracy, od 1935 r. lider tej partii, w latach 1942–1945 wicepremier rządu Zjednoczonego Królestwa, następnie do 1951 r. premier, reprezentował Wielką Brytanię na konferencji w Poczdamie w 1945 r.

⁴ Odilo Globocnik (1904–1945), Austriak, od 1931 r. członek NSDAP, od 1938 r. Gauleiter Wiednia, w latach 1939–1943 dowódca SS i policji w dystrykcie lubelskim, następnie na analogicznym stanowisku w Trieście (B. Rieger, *Odilo Globocnik. Twórca nazistowskich obozów śmierci*, Poznań 2009).

zabiera silniejszych mężczyzn i kobiety na roboty do Rzeszy, a „słabszych kieruje się” do obozów, gdzie ofiary ^hmorduje się^h w komorach gazowych.

C[iąg] d[alszy] n[astąpi]

Lena, dnia
Nr 3, cz. III

L.dz.K. 1129/43
Otrzym[ano] dn. 15 marca [19]43 r.

Jednocześnie działa cały stary aparat wyniszczania w obozach Oświęcimia, Treblinka, Radogoszcza, na Majdanku itp., gdzie dotychczas zamordowano z górą paręset tysięcy osób. Niemcyⁱ cynicznie oświadczają, że kiedy sami^j giną na frontach, to muszą liczbę Polaków jako [swoich] sąsiadów odpowiednio zmniejszyć. Przy okazji każdej przegranej, jak obecnie po zwycięstwie [sojuszników] w Afryce, cały^k paroksyzm okrucieństwa spada na nas. Doprowadzeni jesteśmy do stanu, w którym dotychczasowe formy samoobrony lada chwila przestoczą się w jawne^l powstanie pozbawione szans powodzenia, ^mbo pójdziemy^m z gołymi [prawie] rękoma [przeciwko całej potędze okupanta].

C[iąg] d[alszy] n[astąpi]

Lena
Nr 3, cz. IV

L.dz.K. 1132/43
Otrzymano 19 marca 1943 r.

Nie przyjmujcie naszych słów jako skargi. Na długo bowiem przed wybuchem obecnej wojny z całą świadomością wybraliśmy swój los walki z faszyzmem. „Zróbcie coś jednak dla znalezienia sposobu okiełzania” totalnego barbarzyństwa Niemiec. Tu nie pomogą zapowiedzi ukarania po wojnie [bezpośrednich] sprawców zbrodni, nie przełamią one przestępczej bierności, z jaką przygląda się tym zbrodniom całe niemieckie społeczeństwo. Naród niem[iecki] powinien^o już dziś zrozumieć, że jest odpowiedzialny za czyny zbrodniarzy hitlerowskich.

C[iąg] d[alszy] n[astąpi]

^{g-g} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): reszty.

^{h-h} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): są mordowane.

ⁱ W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): Agenci niemieccy.

^j W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): Niemcy.

^k W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): coraz nowy.

^l W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): otwarte.

^{m-m} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): albowiem będzie podjęte.

ⁿ⁻ⁿ W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): Pomyślcie jednak, czy nie znalazłoby się sposobów na okiełznanie.

^o W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): musi.

Szyfr-depesza

Lena, dnia
Nr 3a, cz. V

L.dz.K. 1133/43
Otrzym[ano] dnia 19 marca 1943 r.

[A] Zrozumie to tylko wówczas, jeśli za zbiorowe morderstwa w naszym Kraju będą natychmiast wymierzane represje godzące nie w armię, ale będącego^p za obszarem [bezpośrednich] działań wojennych – ośrodki cywilnego życia. Może wówczas nasz protest zyska na sile. Wiemy, jak trudno człowiekowi kulturalnemu zdecydować się na podobną metodę, lecz dziś^q skrupuły wasze [tylko] karmią okrucieństwo okupanta.

C[iąg] d[alszy] n[astąpi]

Czyt. H.Z.
Przep. M.R.

Szyfr-depesza

Lena
Nr 3, cz. VI

L.dz.K. 1134/43
Otrzymano, 19 marca 1943 r.

Dlatego też zwracamy się dziś do was, tak samo jak w 1939 roku wołaliśmy [o] waszą pomoc z oblężonej W[arsza]wy, w chwili gdy pod przemocą wroga upadało nasze Państwo "z apelem"^s o wykorzystanie ostatniego środka, mogącego 'choć w części okiełzać' morderców hitlerowskich. Aby Kraj nasz mógł zachować do chwili przełomu chociażby minimalne warunki życia, świat musi przyjść nam z natychmiastowym ratunkiem. Wolność, Równość, Niepodległość.

Centr[alne] Kierownictwo Ruchu Mas Pracujących

Czyt. T.Rz.
Przep. H.Z.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.4.3.1.2, k. 25–27a (A_485, k. 32–35), mps⁵.

^p W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): stojące po.

^q W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): dzisiaj.

^r W dokumencie błędnie: kardiau. Poprawiono według egzemplarza znajdującego się w Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku.

^{s-s} W dokumencie błędnie: za **polem**. Poprawiono według egzemplarza znajdującego się w Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku.

^{t-t} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 2): dać choćby częściowe okiełznanie.

⁵ Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 2–2v. Dokument według egzemplarza znajdującego się w Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku został opublikowany w: „*My tu żyjemy jak w obozie warownym*”. Listy PPS-WRN..., s. 423–424.

1943 styczeń 4, Londyn – Ministerstwo Obrony Narodowej do gen. Roweckiego: Odpowiedź w sprawie BIP-u

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 5501/tj.42

M.p., dnia 4 I [19]43 [r.]

Kalina

Na 1124¹. Sądzę, że jest wskazane stopniowe odciążenie aparatu S[ił] Z[brojnych] od agend i prac, które właściwie winny leżeć w kompetencji władz cywilnych, z zachowaniem sobie inf[ormacji] i prop[agandy] w zakresie czysto wojskowym. Proszę rozważyć rzecz w tym duchu i uzgodnić z Delegatem właściwy sposób przeprowadzenia, tj. czy przekazanie samych prac, czy również części personelu. Charakter i zakres prac przedstawionych przez Karskiego² istotnie przerasta zadania SZ i w miarę krzepnięcia organizacji cywilnej ona musi część przejąć. Dublowanie niepożądane.^a

MON 5501

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.6.2.1, k. 30 (A_326, k. 36), mps³.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 11; Zaszyfrowano dn. 4/1 1943; Nadano dn. 4/1 1943, M[itkiewicz].

¹ Zob. dok. nr 583.

² Jan Koziński (1914–2000) (Jan Karski, Kucharski, „Witold”), urzędnik MSZ, emisariusz CKON w 1940 r. do Paryża, następnie emisariusz rządu RP do Kraju, żołnierz ZWZ-AK, w 1942 r. emisariusz z Kraju do Londynu, po wojnie wykładowca na uniwersytecie Georgetown w Waszyngtonie. Odnaczony Orderem Virtuti Militari V klasy (J. Karski, *Tajne państwo. Opowieść o polskim podziemiu*, Warszawa 2000; E.T. Wood, *Karski. Opowieść o emisariuszu*, Kraków–Oświęcim 1996; S.M. Jankowski, *Karski. Raporty tajnego emisariusza*, Poznań 2009; W. Piasecki, *Jan Karski. Jedno życie. Kompletna opowieść*, t. 2: (1939–1945) *Inferno*, Kraków 2017).

³ Brudnopis rękopiśmienny depeszy, datowany na 31 XII 1942 r., znajduje się w: SPP, t. A.3.6.2.1, k. 29 (A_326, k. 35). Inne egzemplarze dokumentu znajdują się w: IPiMS, PRM 106, k. 29; AAN, 2/1326, I/14, k. 1.

1943 styczeń 6, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Sprawy duszpasterstwa

Radiogram nr 29

Nr 19

O. VI, L.dz. 158

Od Wandy V

Przyjęty 10 I [19]43 [r.] godz. 17.30

Odczyt[any] 12 I [19]43 [r. godz.] 17.00

Na 3481^a Waszą 5061¹ z 17 XII. Wikariusz generalny udzielił jurysdykcji przedstawionemu przeze mnie kandydatowi na naczelnego kapelana i szefa duszpasterstwa w Kraju. Co znaczy żądanie ponownego przedstawienia kandydata na szefa duszpasterstwa przez radę kapłańską? Rada kapłańska jest tylko organem społecznym duchowieństwa w Kraju związana w spółdziałaniu z kierownictwem. Czekam na potwierdzenie przez biskupa polowego nominacji naczelnego kapelana i szefa duszpasterstwa w Kraju i udzielenie mu jurysdykcji wikariusza generalnego z prawem mianowania kapelanów wojsk. Warunki życia konspiracyjnego nie pozwalają na przesłanie Wam nazwiska kandydata^b na kapelana^c.

Kalina 19

6 I [19]43 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.8, k. 10 (A_249, k. 14), mps².

^a *Odręcznie poprawiono na:* 5481.

^b *Odręcznie poprawiono na:* kandydatów.

^c *Odręcznie poprawiono na:* kapelanów.

¹ Zob. dok. nr 569.

² Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 29–30. Fotokopia dokumentu została opublikowana w: *Bóg i Jego polska owczarnia w dokumentach 1939–1945*, oprac. K. Jasiewicz, Warszawa–Londyn 2009, s. 256.

1942 styczeń 7, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Prośba o ogłaszanie przez radio o akcjach dywersyjnych, dokonanych przez AK w odwet za wysiedlanie ludności na Lubelszczyźnie

Radiogram nr 21/BWN

Od Wandy 1

Dnia 7 stycznia 1943 r.

O. VI, L.dz. 111/tjn./43

Przyjęto 8 stycznia [19]43 [r.] godz. 16.35

Odczyt[any] 9 stycznia [19]43 [r. godz.] 11.30

W uzupełnieniu akcji samoobrony ludności wysiedlonej w Lubelszczyźnie zarządziłem wykonanie w nocy z 31 XII na 1 I szereg akcji dywersyjnych. Wyszczono 1 most kolejowy, wykolejono dwa pociągi, zerwano tory w trzech miejscach, zniszczono w kilku miejscach urządzenia stacyjne i telekomunikacyjne, podpalono kilkanaście osiedli przeznaczonych dla osadników niemieckich.

Ogłoście to przez radio, dalsza akcja w toku.

Kalina 23 – 7 I [19]43 [r.]

Uwaga:

Odczytanie opóźnione z powodu
błędneho zaszyfrowania.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.1.2, k. 2 (A_382, k. 4), mps¹.

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 258 (KOL_063_0077, k. 262). Odpis depeszy znajduje się w: IPiMS, PRM 76/1, k. 326. Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 40. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w AAN, 203/I-23, k. 17 – tu jako: C.26.

1943 styczeń 7, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Przesłanie sprawozdania Komisji Rewizyjnej za 1941 r.

Pocztą Kaliny przez Werę nr [18 f/XII]¹
Zaszyfrowano dnia 11 I 1943 r.

O. VI, L.dz. 751
Odczytano dnia 15 II 1943 r.

Meldunek nr 174

Przedstawiam sprawozdanie Komisji Rewizyjnej za rok 1941.

Kalina – 7 I [19]43 [r.]

Sprawozdanie komisji rewizyjnej za rok 1941

Komisja w składzie: Przewodniczący oraz przedstawiciel Delegata Rządu – **Karwowski** Jan², oraz Członkowie Komisji – **Kulesza** Józef i **Kotarba** Juliusz.

Składa niniejszym sprawozdanie z działalności finansowo-gospodarczej [PZP]^a za czas [od 1 I] 1941 – 3 XII [19]41 [r.].^b

Badania swoje Komisja przeprowadziła 4 razy w ciągu roku, co kwartał, w następujących kierunkach:

- a) preliminarz,
- b) księgowość, kontrola i kasa,
- c) przedsiębiorstwa i magazyny.^c

^a Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 42).

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującego się w AAN (203/I-18, k. 256): 1 I 1941 – 31 XII 1941.

^c Na marginesie odręczna adnotacja: Przesłano prez[ydentowi] RP i NW za L. 181/43[...].

¹ Pocztą ta została wysłana po raz pierwszy 17 XII 1942 r. przez Walerianę, ale wróciła do Warszawy. Ponownie wysłana 8 II 1943 r.

² Mikołaj Dolanowski (1895–1978) (Jan Karwowski, Jerzy M. Hryniewski), mjr WP; w czasie I wojny światowej służył w armii rosyjskiej; od listopada 1918 r. w POW, pełnił funkcję zastępcy komendanta KN 3 POW; w 1919 r. ukończył studia na Wydziale Prawa i Ekonomii na uniwersytecie w Odessie; brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej m.in. jak szef Oddziału II w sztabie 19. Dywizji Piechoty; w okresie międzywojennym m.in. pracował w Ministerstwie Komunikacji, następnie związany z BBWR, był m.in. jego sekretarzem generalnym (1928–1932), podsekretarzem stanu w MSW (1932–1934) i posłem (1930–1935); w czasie kampanii polskiej 1939 r. znajdował się w Warszawie, od początku blisko współpracował ze strukturami SZP, przeprowadzając na potrzeby rodzącej się konspiracji wymianę pieniędzy, do czego wykorzystywał oficjalnie pełnione stanowisko; do wiosny 1940 r. był zastępcą I komendanta Okręgu Warszawa-miasto Henryka Józewskiego; w latach 1942–1944 pełnił obowiązki przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Oddziału VII KG ZWZ-AK; w czasie okupacji politycznie związany był z konspiracyjnym obozem pilsudczykowski, m.in. był przewodniczącym Wydziału Politycznego KON; po śmierci Zygmunta Hempla w Powstaniu Warszawskim stanął na czele KON; w lecie 1945 r. przedostał się do Wielkiej Brytanii, gdzie w dalszym ciągu prowadził działalność niepodległościową, m.in. w 1954 r. przez kilka miesięcy pełnił funkcję premiera Rządu RP na uchodźstwie; 1949–1950 i 1973–1977 członek Rady Narodowej RP; od 1954 r. był rozpracowywany przez strukturę MBP; zmarł 15 III 1978 r. w Londynie, pochowany na cmentarzu South Ealing. Odznaczony Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski (pośmiertnie), Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości, dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi (*Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 1..., s. 403–404; M. Gałęzowski, *Wierni Polsce...*, s. 81–89).

A. Preliminarz

Preliminarz w zasadzie określany co kwartał, po zamknięciu roku został zestawiony rocznie, przy czym otrzymano na tej podstawie następujące dane:

– preliniowano za wszystkie kwartały r. [19]41:	Mk.	773.820.–
	Dol. pap.	62.600.–
	Rubli sow.	600.–

co przeliczone po kursie ówczesnych dni dało sumę:

	zł 6,310.250.–
oraz	zł 9,132.530.–

Razem preliniowano na [19]41 r.: zł 15,442.780.–

– Wydatki za wszystkie kwartały [19]41 r. wyniosły:

Mk.	767.837.96 ^d
Dol. pap.	34.146.–
Czerwońców	27.592.45
Kor. czesk.	5.636.50
Pengö	2.000.–
Dol. złot.	720.–
Rubli złot.	1.085.–

co przeliczone po kursie ówczesnych dni daje sumę:

	zł 5,068.708.84
oraz	zł 9,931.641.56

Razem wydatki za [19]41 r. wyniosły: zł 15,000.350.40.

Zestawiwszy sumy preliniowane z wydatkami otrzymamy:

Preliminowano:	zł 15,442.780.–
Wydano:	zł 15,000.350.40
Zaoszczędzono:	zł 442.429.60.

Ponieważ prócz tego uzyskano od Obszaru

nr III Lwów, zwrot dol. pap. 6150, czyli: zł 307.500.–

Przeto suma zaoszczędzona wzrasta do: zł 749.929.60

W porównaniu z budżetem [19]40 r., który wynosił: zł 8 798 976,55, budżet za [19]41 r. wzrósł prawie dwukrotnie. Wpłynęły na jego zwyczaj dwa czynniki: zwyczaj cen oraz wybuch wojny sowiecko-niemieckiej i odwrót sowiecki, co pozwoliło przystąpić do zorganizowania okręgów wschodnich, zupełnie prawie – z powodu braku dopływu środków pieniężnych i materiałowych – wyniszczonych. Poza tym wywiad i łączność, zdążające za posuwającą się na wschód linią bojową, musiały pospieszyć zwiększyć swe preliminarze, co uwydatnia się w ich przekroczeniach budżetowych, jak i w wydawaniu walut niepreliminowanych, jak czerwońce, ruble złote, dolary złote itp.

Nadmienić należy, że ekwiwalenty uposażeniowe w [19]41 r. nie zmieniły się w stosunku do 1940 r., mimo bardzo dużej zwyczaj cen, aż do lipca [19]41 r. Dopiero w lipcu, a następnie w październiku i grudniu Komenda Główna zdecydowała się dać jednorazowe dodatki, szczególnie celem jakiego takiego zaopatrzenia pracowników na zimę, przy czym uwzględniono przede wszystkim najsłabiej uposażonych, przyznając im najwyższe normy dodatku. Pracownikom w Warszawie, których zwyczaj cen szczególnie dotkliwie dotknęła, wydano na święta Bożego Narodzenia deputaty żywnościowe oraz najbardziej potrzebującym sprzedano 1000 par zelówek po cenie zniżonej.

^d Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 42): 767 877,96.

Stosunek rzeczowych wydatków do personalnych wyraził się w [19]41 r. następująco:

Personalne: zł 4,017.919.03.

a) Majątek

1) w walucie krajowej i papierach wartościowych:

– Pożyczka Śląska 1 szt.;

2) w walutach obcych, złocie i brylantach:

⁸² Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 43): 30.

– pierścionek platyn[owy] z 14 brylan[tami] i szafirem	1 szt.
– złoto w przedmiotach	309.15 gr,
– „ w sztabkach i złoto dukatowe	592.80 „
– dolary złote fałszywe	690,
– sztabka złota dukatowego	1.200.65 „
– złom złoty w przedmiotach	16.35 „
– bony dolarowe złote na dolarów złotych	1.030.

Bony opiewające na dolary złote zostały wypuszczone w porozumieniu i do spółki z Delegatem Rządu. Dla wojska wybite zostało bonów na ogólną sumę 10.000 dolarów złotych, z czego do 31 XII [19]41 r. wojsko podjęło ponownie^b 3600 dolarów złotych, rozchodziło zaś na zapotrzebowanie Okręgów w czasie 16 X – 31 XII [19]41 r. bonów na 2.570 dolarów złotych. Ile z tego sprzedano nie można jeszcze określić ściśle, ale na podstawie części meldunków przypuszczać należy, że z sumy tej około 150^c dolarów zostało rozsprzedane.

b) **Wpływy** kasy głównej wyniosły za 1941 r.:

	Złotych	Dolarów papier.	Marek	Koron słowac.	Czerwońców
– od Romka	-	334.120	13.830	20.000	-
– „ Centrali	-	30.560	40.500	-	1.000
– „ Anny	179.000	4.670	-	-	-
– „ Greta ³	-	31.995	-	-	-
– darowizny	14.500	-	-	-	-
– od Sławy	-	-	-	1.780	-
– „ Sępa ⁴ z Romka	64.836	-	-	-	-
Razem:	258.336	401.345	54.330	21.780	1.000

Uwaga: W ofiarodawcach prywatnie figurują wpływy prasowe, które były zużywane wprost przez redakcję. Na każdy wpływ istnieje dowód w postaci małego protokołu zdawczo-odbiorczego. Komisja rewizyjna badała księgę główną i jej dowody kwartalnie i znalazła zawsze zgodne z rzeczywistym stanem księgowania.

Poniżej szczegółowy wykaz sum otrzymanych z Centrali i Baz względnie zaginionych na skutek aresztowań kurierów:

^b Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 43): bonów na.

^c Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 43): 1500.

³ Berlin („Greta”).

⁴ Jan Mazurkiewicz (1896–1988) („Jaś”, „Zagłoba”), gen. bryg., żołnierz Legionów Polskich, POW i WP, oficer Oddziału II SG, inspektor Związku Strzeleckiego, w 1938 r. uczestnik działań dywersyjnych na Rusi Zakarpackiej, 17/18 IX 1939 r. wysłany z Kołomyi na czele grupy żołnierzy (14 ludzi) na tereny okupowane z zadaniem utworzenia organizacji wojskowo-dywersyjnej (grupa wycofała się na Węgry), gdzie założył konspiracyjną TOW i dowodził nią; w bazie ZWZ „Romek” zastępca kierownika referatu łączności z Krajem; odwołany z Węgier, w KG AK szef Kedywu, uczestnik Powstania Warszawskiego, po powstaniu w „Nie” i Delegaturze Sił Zbrojnych; aresztowany 1 VIII 1945 r., 4 września wydał deklarację o wyjściu z AK z konspiracji; 1949–1956 więziony, następnie we władzach ZBoWiD. Odznaczony Orderem Virtuti Militari IV klasy (S. Mazurkiewicz, *Jan Mazurkiewicz „Radosław” „Sęp” „Zagłoba”*, Warszawa 1994; M. Ney-Krwawicz, *Komenda Główna Armii Krajowej...*, s. 449).

[data otrzymania]	[od kogo]		Złotych	Dolarów papier.	Marek	Koron słowac.	Czerwońców
7 I	- Romek [nr] 2 i 3		-	34.000	-	-	-
	- „ „ 5 i 6		-	20.000	-	-	-
8 I	- „ „ 4		-	30.000	-	-	-
	- „ „ 1		-	-	13.830 ^j	-	-
21 I	- „ „ 7 i 8		-	12.000	-	-	-
31 I	- „ „ 10		-	19.960	-	-	-
	- „ „	zaginęło	-	40	-	-	-
8 II	- „ „ 9		-	29.000	-	-	-
	- „ „ 11		-	25.000	-	-	-
11 II	- Anna		-	1.700	-	-	-
	- Romek 12	zaginęło	-	24.000	-	-	-
18 II ^k	- „ 13		-	22.000	-	-	-
12 III	- „ 16		-	10.000	-	-	-
24 III	- „ 14		-	-	-	20.000	-
	- „ 15		-	30.000	-	-	-
11 IV	- „ 17		-	20.000	-	-	-
18 IV	- Anna		20.000	-	-	-	-
22 IV	- Centrala ^l		-	580	40.500	-	1.000
20 V	- Anna		21.000	-	-	-	-
24 V	- „		31.000	-	-	-	-
28 V	- „		11.000	-	-	-	-
10 VI	- „		26.000	-	-	-	-
2 VII	- Romek 18	zaginęło	-	20.000	-	-	-
	- „ 19		-	10.000	-	-	-
24 VII	- Anna		27.000	-	-	-	-
8 VIII	- Romek 20		-	5.000	-	-	-
13 VIII	- Anna		20.000	-	-	-	-
29 VIII	- „		23.000	-	-	-	-
1 X	- Greta		-	2.000	-	-	-
3 X	- Romek 21		-	5.000	-	-	-
27 X	- „ 22		-	5.290	-	-	-
29 X	- Anna		-	200	-	-	-
31 X	- Romek 23		-	10.830	-	-	-
	- Anna		-	600	-	-	-

^j Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 44): 13 890.

^k Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 44): 28 II.

^l Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 44): Centr. Nut.

[data otrzymania]	[od kogo]		Złotych	Dolarów papier.	Marek	Koron słowac.	Czerwońców
4 XI	- Greta		-	25.000	-	-	-
10 XI	- Romek 24		-	6.000	-	-	-
11 XI	- Centrala, Ziege ⁵		-	10.000	-	-	-
18 XI	- Greta		-	4.995	-	-	-
27 XI	- Romek ŁŃ i ŁO		-	20.000	-	-	-
3 XII	- Anna		-	1.000	-	-	-
8 XII	- Romek ŁP		-	10.000	-	-	-
9 XII	- Centrala, Ziege		-	19.980	-	-	-
	- „ „	[zaginęło]	-	20	-	-	-
16 XII	- Sława		-	-	-	1.780	-
	- Anna		-	1.020	-	-	-
23 XII	- „		-	150	-	-	-
27 XII	- Romek		-	10.040	-	-	-
	Razem:		179.000	401.365 ^m	54.330	21.780	1.000
		Zaginęło:	-	44.040 ⁿ	-	-	-

Ogółem doszłe i przepadłe wyniosły:

- Romek	-	378.160	13.830	20.000	-
- Centrala	-	30.580	40.500	-	1.000
- Anna	179.000	4.670	-	-	-
- Greta	-	31.995	-	-	-
- Sława	-	-	-	1.780	-

Prócz tego od Romka otrzymano 1941 dolarów papierowych prywatnych, zaginęło 321 dolarów papierowych.

c) **Straty** kasy głównej w ciągu 1941 r.

Na podstawie szczegółowych protokółów z dochodzeń Komisji Rewizyjnej, zdecydowano spisać na straty następujące sumy przepadłe w Kraju:

1. 40.– dol. pap. Kraków – zguba podczas transportu;
2. 550.– „ „ Patrycja⁶ (Stankiewicz⁷) – zguba podczas transportu;
3. 87.340.– zł banknotów (Robert) – zamiana na dolary złote fałszywe i areszt[owanie];
4. 1.500.– „ „ (Irena) – zguba;

^m Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 44): 401 345.

ⁿ Według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 44): 44 065.

⁵ Stanisław Niemir Bidziński („Karol Ziege”).

⁶ Kryptonim działu krajowej łączności kurierskiej w Oddziale V KG ZWZ.

⁷ Irena Wyrębowska (1903–1945) (Irena Stankiewicz, „Sewera”), instruktorka PWK, w konspiracji kierowniczką „Patrycji”, przerwała pracę z uwagi na chorobę, po powrocie do pracy – kierowniczką łączności alarmowej w Oddziale V KG AK (*Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939–1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej*, Warszawa 1988).

5. 35.637.87 – zł banknotów (Prof. Bazyli) – areszt[owanie] i konfiskata;
6. 200. – dol. pap. 15-ka⁸ (Gruda⁹ i Marian) – zguba lub kradzież;
7. 2.000. – marek 15-kr (Kazik¹⁰) – zguba względnie kradzież w podróży.

d) **Kasa podręczna.** Organizacyjnie podzielona od III kwartału na:

- kasę wypłat dla oddziałów i
- kasę operacji walutowych.

Salda jej Komisja Rewizyjna sprawdzała ze stanem faktycznym co kwartał, znajdując je zawsze w porządku. Również co kwartał Komisja kontrolowała dziennik kasy podręcznej, sprawdzając go z kontami oddziałów i ruchem walut, przy czym również nie zauważono żadnych uchybień.

Na każdy bieżący miesiąc kasa podręczna, jako dowody, przedstawia kartki zapotrzebowani z oddziałów. Po upływie miesiąca kartki te przechodzą do rachunkowości, która, po sprawdzeniu zapisów w dzienniku kasy podręcznej i po rozpisaniu wypłat na konta oddziałów, kartki niszczy.

e) **Kasa i biura walutowe** działały sprawnie przez cały rok. Wymiany walut – jak sprawdzano co kwartał – odbywały się po przeciętnych kursach walut obcych na wolnym rynku.

f) **Księgowość** w swej metodzie nie uległa zmianom zasadniczym w stosunku do charakterystyki jej w sprawozdaniu za 1940 r.¹¹ Przybyło jedynie kont oraz udoskonaliły się rachunki konta C.

Jak doświadczenie wykazuje, system i funkcjonowanie księgowości są sprawne i celowe.

Komisja Rewizyjna sprawdzała szczegółowo co kwartał zapisy księgowości z wszystkimi dowodami z oddziałów oraz porównywała zapisy w książkach uzupełniających się (np. kasa główna i kasa podręczna, ruch walut i konta oddziałów, dziennik kasowy i transakcje biur walutowych itp.) i znajdowała zawsze stosunek dowodów do zapisów oraz ksiąg między sobą – w największym porządku.

g) System kontroli został rozbudowany w ten sposób, że przy okręgach znajduje się komisja rewizyjna, która bada rozrachunki kwartalne przed wysłaniem ich do Komendy Głównej, po czym protokolarnie stwierdza ich prawidłowość i celowość.

Komisja składa się przeważnie z 3 osób niezwiązanych przysięgą posłuszeństwa w stosunku do Komendanta Okręgu, lecz uproszonych przezeń do tej funkcji jako osoby pełne zaufania z miejscowego społeczeństwa.

Podobne komisje są już we wszystkich okręgach z wyjątkiem nowo zorganizowanych na wschodzie.

C. Przedsiębiorstwa w 1941 r.

Na ogół wszystkie przedsiębiorstwa pracowały bez deficytu, dostosowując się do obecnych, często doraźnych, możliwości zarobkowania.

Księgowość prowadzona właściwie i przejrzysto.

⁸ „15” – kryptonim Oddziału V KG ZWZ-AK.

⁹ Leon Chendyński („Gruda”).

¹⁰ Kazimierz Sołtysik (1918–1992) („Kazik”), od maja 1940 r. kurier trasy „Las”, aresztowany 16 IV 1941 r., więziony w Budapeszcie, po zwolnieniu przerzucony do Polski, uczestnik Powstania Warszawskiego, absolwent WSE we Wrocławiu, w latach 1948–1974 członek ZNP. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

¹¹ Zob. *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. 1..., wyd. 2, s. 975–985.

Magazyny. Toczące się od jesieni 1940 r. prace nad uporządkowaniem spraw magazynowych, po aresztowaniu poprzedniego magazyniera¹² i zaginięciu części materiału buchalteryjnego, należy właściwie uznać za ukończone. Nie zdołano w nich zrealizować postulatów uzgodnienia stanów na czas zmiany w osobach magazynierów, a widoki na takie uzgodnienie wydają się znikome. Wobec tego podstawą obecnej księgowości jest stan przyjęty przez obecnego magazyniera, w chwili obejmowania przez niego funkcji.

Zasada nieprzechowywania artykułów ulegających zepsuciu jest już zrealizowana.

Zapasy przechowywane są stale w 4 magazynach pod zamknięciem.

Według oświadczenia magazyniera – dawna kartoteka, ukryta swego czasu w ziemi, uległa zbutwieniu, jednak to nie wpływa na zmianę, bo na podstawie kartoteki założono nową książkę towarową jeszcze przed jej zbutwieniem, przy obejmowaniu magazynu. Ten system prowadzenia ewidencji towarów nie budzi zastrzeżeń. Nie obejmuje on środków opatrunkowych i map, które obecnie są przechowywane i administrowane poza gospodarką magazynami żywnościowymi, z czego środki opatrunkowe przeszły w ogóle do administracji sanitarnej dzielnic.

D. Wnioski Komisji

Opierając się na czterokrotnych szczegółowych badaniach w ciągu 1941 r. oraz biorąc pod uwagę warunki pracy PZP, Komisja doszła do następujących wniosków:

1. Wydatki są uzasadnione odpowiednimi dowodami,

2. Księgowanie wszelkich operacji jest zgodne i właściwe; system księgowania przejrzysty oraz pozwala dogodnie – jak na warunki pracy konspiracyjnej – kontrolować bezpośrednich odbiorców dotacji.

3. Ze względu na wymogi konspiracji pracy, Komisja zaleca:

a) zniszczyć wszelkie dowody (kwity, rachunki itp.) sprzedaży nielegalnych w przedsiębiorstwach, po dokonaniu rocznej, przez komisję, kontroli; pozostanie w ten sposób w przedsiębiorstwach jedynie księgowość sprzedaży legalnych;

b) zniszczyć protokoły kwartalne Komisji za I do IV kwartału 1941 r., zachowując jedynie niniejszy z wymienionymi w nim załącznikami;

c) zniszczyć wszystkie dowody rozliczeniowe z oddziałami za IV kwartał (za I–III kwartały zostały już – na podstawie decyzji Komisji przy kwartalnych badaniach – zniszczone), bowiem zgodność zaksięgowania ich Komisja stwierdziła szczegółowo odnośnie [do] każdego.

J. Karwowski

J. Kotarba

J. Kulesza

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.11, k. 145–149 (A_431, k. 152–156), mps¹³.

¹² Edmund Hintze (1907–1994) („Edmund”), aresztowany w łapance 22 IX 1940 r., osadzony w obozie Auschwitz do 5 XI 1941 r. (nr obozowy 4250), powrócił do pracy w Oddziale VII KG AK. Ponownie aresztowany na krótko w 1943 r. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (J. Dębski, *Kadra dowódcza SZP-ZWZ-AK...*, s. 290).

¹³ Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/1-18, k. 256–263. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 42–46.

1943 styczeń 8, Waszyngton – Prezydent Roosevelt do gen. Sikorskiego: Uzasadnienie odmowy dostawy samolotów amerykańskich – obietnica osobistej interwencji u premiera Churchilla

The White House
Washington, D.C.
January 8, 1943

General Wladyslaw Sikorski
Prime Minister and Commander in Chief
of Polish Armed Forces,
Polish Embassy
2633 Sixteenth Street, NW.
Washington, D.C.
Secret

Dear General Sikorski:

I have given most careful consideration to your letter of December 22, 1942¹, regarding the assignment of B-24 aircraft required for the maintenance of your liaison with Poland. I regret very much that it is impossible for the United States to act favorably on this request.

As our Joint Chiefs of Staff pointed out in their letter to you of December 6, 1942², we cannot take action on this matter without jeopardizing basic agreements in which the United States and Great Britain have each accepted definite responsibilities for the provision of aircraft within the various theaters of operations. In accordance with these agreements, Poland is within a British theater of operations and responsibility. In view of the many very heavy demands made upon us for aircraft of this type in our own theaters and areas of responsibility, we simply do not have any available for additional commitments.

I feel, however, that your proposal has so much merit that I am referring it personally to the British Prime Minister, with the request that he give it all possible consideration.

With warmest personal regards,

Sincerely yours,
Franklin D. Roosevelt^a

^a *Podpis odręczny.*

¹ Zob. dok. nr 582.

² Zob. dok. nr 562.

[Tłumaczenie z języka angielskiego
(dokonane przez redakcję pierwszego wydania)]

O. VI, L.dz. 7483/tj.43. Zał. nr 6
The White House,
Washington, D.C.
Dnia 8 stycznia 1943 r.

Generał Władysław Sikorski
Premier i Naczelnny Wódz
Polskich Sił Zbrojnych

Drogi Generale Sikorski,

Rozważyłem jak najstaranniej list Pański z dnia 22 grudnia w sprawie przydziału samolotów B 24, potrzebnych do utrzymania łączności Pana z Polską. Nadzwyczaj żałuję, że nie jest możliwe dla Stanów Zjednoczonych załatwić przychylnie tę prośbę.

Jak nasi Joint Chiefs of Staff zaznaczali w liście do Pana z dnia 6 grudnia 1942 [r.], nie możemy rozwinąć akcji w tej sprawie bez narażenia na szwank podstawowych porozumień, w których Stany Zjednoczone i Wielka Brytania, każde państwo ze swej strony, przyjęły pewną określoną odpowiedzialność za dostarczenie samolotów w obrębie różnych teatrów operacyjnych. Zgodnie z tymi porozumieniami Polska znajduje się w obrębie brytyjskiego teatru operacyjnego i w zakresie odpowiedzialności Wielkiej Brytanii.

Ze względu na wielkie zapotrzebowania stawiane nam na samoloty tego typu w obrębie naszych własnych teatrów wojennych i w obszarach należących do zakresu naszej odpowiedzialności, nie mam po prostu żadnych możliwości do pokrycia dodatkowych zobowiązań.

Odczuwam jednak, że propozycja Pana jest [tak] dalece godna uwzględnienia, że przedstawię ją osobiście Premierowi Brytyjskiemu, prosząc o poświęcenie jej największej uwagi.

With warmest personal regards,

Sincerely yours,
Franklin D. Roosevelt

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, A.XII.23/42, b.p., mps³.

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 287 (KOL_063_0078, k. 291). Kopie obu dokumentów znajdują się w: SPP, t. A.2.3.5.5, k. 6–7 (A_117, k. 23–24). Odpis tłumaczenia na język polski znajduje się w: SPP, t. A.6.3.2, k. 4 (A_531, k. 30) – tu wpisana odręcznie L.dz. 488/43.

1943 styczeń 8, Londyn – Wicepremier Mikołajczyk: Przemówienie radiowe wzywające kraj do działania według wskazań czynników międzynarodowych

[8 I 1943 r.]

Rodacy! Wieści, jakie nadeszły ostatnio od was, podano do wiadomości opinii świata i rządów sprzymierzonych. Rząd Polski i Rada Narodowa Rzeczypospolitej pilnie rozpatrzyły wasze żądania oraz środki i sposoby przeciwdziałania. Premier Sikorski powiadomił o tym w Ameryce prez[ydenta] Roosevelta. Poczyniono odpowiednie kroki wobec Stanów Zjednoczonych i W[ielkiej] Brytanii. Akcja niszczenia masowego chłopów polskich rozciągnięta została ostatnio z powiatów zamojskiego, hrubieszowskiego, krasnostawskiego, biłgorajskiego, garwolińskiego i lubelskiego na powiat sokołowski. Potwierdzają te wieści nawet sami Niemcy, donosząc w „Krakauer Zeitung” i innych swoich pismach o zakrojonej na szeroką skalę akcji osiedleńczej na tych terenach i powołania dla tych powiatów organizacji niemieckiej dla osiedlania kolonistów i zaopatrywania ich w środki dla zagospodarowania. Możemy dziś Niemcom powiedzieć jedno: Niemców prędzej czy później osiągnie karząca ręka sprawiedliwości. Za rabunek i grabież, za głód i poniewierkę wysiedlonych i na roboty przymusowe zapędzonych, za mordowanie duchownych i uczonych, za wywłaszczanie mas chłopskich, za gwałt i bezprawie nie ujdą oni swego losu. Polacy! Równocześnie nie wolno nam zapominać, że pełny i ostateczny wymiar sprawiedliwości i ukaranie licznych zbrodni zależne jest jedynie od jak najszybszego zwycięskiego zakończenia wojny. Stąd też nasze wezwania do spokoju i rozwagi. Nie dajcie się sprowokować. Nie dajcie sobie przez Niemców narzucić taktyki i wywołać niewczesny poryw narodu, by utopić go w morzu krwi. Chrońcie siebie i kraj od niepotrzebnej krwi rozlewu. Jeśli nawet musicie działać w samoobronie, działajcie rozważnie. Wiecie o tym wszyscy, że przez cały czas panowała i panuje pełna harmonia działania pomiędzy rządem a krajem. **Dlatego też rząd jest pewien, że w obecnych ciężkich przejściach nie zawiedzie w społeczeństwie zmysł i wola działania według wskazówek czynników międzynarodowych w kraju.**

Źródło: „Rzeczpospolita Polska” nr 1 (53) z 12 I 1943 r., s. 1.

1943 styczeń 8, Londyn – Centrala do Delegata Rządu i Dowódcy AK: Instrukcja Rządu RP w sprawie akcji bojowej

Depesza szyfr

L.dz. 108/tj.43

M.p., dnia 9 I 1943 [r.]

Kalina KKK

Instrukcja Rządu RP dla Delegata Rządu i Dowódcy Armii w Kraju

Rząd RP aprobował decyzję Delegata Rządu i Dowódcy Armii w związku z ostatnimi wypadkami w woj[ewództwie] lubelskim.

Rząd RP stoi na stanowisku bezwzględnej lokalizacji kontrakcji. Opór masowy, zdaniem Rządu, prowadziłby tylko do masowej rzezi. Wyobrażamy sobie kontrakcję jedynie w formie zamachów, dywersji i sabotaży, ograniczonych ściśle terytorialnie do obszarów objętych obecną akcją niemiecką.

Generalne powstanie w Polsce uważamy za jeden z ważnych czynników w przyszłych rostrzygających działaniach na kontynencie Europy. Nie może ono rozpocząć się przedwcześnie, gdyż nie osiągnęłoby swego celu, pozbawione skutecznej pomocy i możliwości odsieczy. Opierajcie się ewentualnemu naporowi dołów.

Przypuszczamy, że decyzje Wasze były powzięte za porozumieniem wszystkich czynników decydujących i liczymy na to w podobnych wypadkach na przyszłość.^a

MON. Stem
108 – 8 I 1943 r.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.1.2.3, k. 18 (A_007, k. 22), mps.

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 28 bmK; Zaszyfrowano dn. 9/I 1943; Nadano dn. 9/I 1943, M[itkiewicz].

1943 styczeń 12, Warszawa – Gen. Rowecki do gen. Sikorskiego: Odpowiedź na zarządzenie Naczelnego Wodza na wypadek wkroczenia wojsk sowieckich do Polski – postulaty wojskowe, polityczne i społeczne

Radiogram nr 68, 69, 70

Od Wandy 1

Dnia 12 stycznia 1943 r.

O. VI, L.dz. 217/tjn./43

Przyjęty 18 stycznia [19]43 [r.] godz. 16.47

Odczyt[any] 19 stycznia [19]43 [r. godz.] 12.20

Naczelnny Wódz.

Potwierdzam odbiór nr 5060¹.

W razie wkroczenia w pościgu za Niemcami Rosjan do Polski mam potraktować ich jako sprzymierzeńców i nie dopuścić do walki z nimi. Mam natomiast czynnie zamianować prawa Polski do jej terytorium przedwojennego przez akcję zbrojną przeciw Niemcom, pełną mobilizację Sił Zbrojnych w Kraju i ujawnienie sieci. Rozkaz ten rozumiem jako wydany jedynie na wypadek, gdy potężne armie rosyjskie, bijąc Niemców, wkraczają na ziemie polskie. Rozkaz ten wykonam, jednak z całym poczuciem odpowiedzialności melduję wyniki wszechstronnego rozpatrzenia w kraju tego zagadnienia.

I. W całym niemal narodzie ugruntowane jest przekonanie, że Rosja jest naszym wrogiem nr dwa i tkwi w nim głęboka do niej nieufność wskutek:

- a) jej postępowania w ostatnich stuleciach,
- b) jej postępowanie w latach [19]39–[19]41,
- c) obecnego stosunku Sowietów do układu polsko-rosyjskiego z [19]41 r.,
- d) dwulicowości w obecnej akcji pseudodywersyjnej i
- e) mocnego przekonania ogółu, że wszedłszy do Polski, Rosjanie ustąpią z niej tylko przed siłą.

Wykonanie rozkazu nr 5060 wymaga zdyscyplinowania opinii publicznej, panowania nad nią i zmuszania jej do przejawienia życzliwości przy zachowaniu wielkiej czujności, której usypiać nie należy pod grozą psychicznego poddania się przewadze rosyjskiej, oraz z racji tego, że wkraczający Rosjanie, jeśli złamią zawarte układy i naruszą swe obowiązki sprzymierzeńcze, automatycznie staną się naszymi wrogami. Osiągnąć takie zdyscyplinowanie społeczeństwa można tylko drogą szybko podjętej energicznej propagandy opartej na solidnych podstawach politycznych i potwierdzających je faktach.

Akcja może mieć powodzenie:

Po pierwsze gdy Kraj dowie się, że sprawa granic wschodnich jest rozstrzygnięta dla nas wyraźnie ostatecznie i co najważniejsze pomyślnie, to znaczy nie zostały przesądzone zmiany terytorialne na naszą niekorzyść, oraz że stan ten poparty jest autorytetem państw anglosaskich.

Po drugie, gdy Rosjanie okażą minimum lojalności w stosunku do nas, przedstawiając chociażby obecną swą dywersję i partyzantkę z przeciwpolskiej na wyraźnie przeciwniemiecką, ewentualnie oddając jej kierownictwo w moje ręce.

¹ Zob. dok. nr 556.

Takie fakty lub inne podobne pozwoliłyby zaryzykować pogląd, że ewentualne wkroczenie Rosjan do Polski będzie miało charakter przejściowy i sprzymierzeńczy.

II. Zgodnie z depeszą nr 5060 rozumiem wagę jednolitej i zwartej postawy całego narodu jako suwerennego gospodarza Kraju. Zdając sobie jednak dobrze sprawę z ryzyka i widma tragedii, przed którą staje Polska w chwili wkraczania na ziemie jej wojsk rosyjskich, pragnę podkreślić niebezpieczeństwo tego na odcinku:

a) wojskowym,

b) politycznym,

c) społecznym,

oraz szukam zabezpieczenia przed nimi.

[ad] a) na odcinku wojskowym zarządzę i wykonam powstanie przeciw Niemcom przy każdym możliwym rozwoju wydarzeń w wypadku wkraczania Rosjan na ziemie polskie, chociażby Niemcy nie dojrżeli do dotychczas przewidywanej akcji powstańczej. Rozpocznę zatem walkę tak wcześniej, by uprzedzić wkroczenie Rosjan: zaatakuję Niemców, nawet gdyby uprzedzenie nie udało się – wkroczenie może bowiem nastąpić najpierw drogą desantów lotniczych. Uważam jednak za konieczne, aby takie przeciwniemieckie wystąpienie Sił Zbrojnych w Kraju miało natychmiastowe wsparcie przez desant naszych sił emigracyjnych przewidzianych dla wsparcia powstania, a także i przez oddziały anglosaskie.

D[alszy] c[iąg] nr 60 nastąpi

O. VI, L.dz. 247.

Radiogram nr 71/GKM

Od Wandy 3

Przyjęty 19 I [19]43 [r.] godz. 17.32

Odczyt[any] 20 I [19]43 [r. godz.] 14.00

Ciąg dalszy [nr] 60.

Desanty te zrzucone przede wszystkim we wschodniej połaci kraju stanowiłyby widomy znak współpracy narodów anglosaskich z nami i skrzępowwałyby Rosję w ewentualnych aktach nielojalności wobec nas. Powinny więc być dla nich zaskoczeniem. Naturalnie ta nasza akcja przeciw Niemcom musiałaby być zaplanowana i realizowana pewnymi rejonami czy strefami, tak aby czas od jej rozpoczęcia do wkroczenia Rosjan był skrócony do minimum.

[ad] b) Pod względem politycznym prócz groźby imperialistycznego dążenia Rosji do przodownictwa we wschodniej i częściowo środkowej Europie oraz ewentualnego podjęcia na nowo hasła panslawizmu szczególnie niebezpiecznym może być dla nas dążenie do zamknięcia w granicach ZSSR wszystkich ziem zamieszkałych przez Ukraińców i Białorusinów. Jednolita postawa wszystkich mieszkańców Polski w stosunku do tej próby nowego rozbioru będzie zapewniona, jeśli uda się przeciągnąć na naszą stronę te narody. To mogłoby tym bardziej zapewnić nam poparcie anglosaskie w tej sprawie i utrudnić grę Rosji. Aby to osiągnąć, konieczna wydaje się wyraźna deklaracja o zrównaniu tych mniejszości w prawach i zapewnieniu im możliwości kulturalnego rozwoju. Nie wystarczy jednak ograniczyć się do obietnic, lecz trzeba by wydać odpowiednie dekrety i rozporządzenia.

D[alszy] c[iąg] n[astąpi]

19 I [19]43 [r.]

Radiogram nr 72/LXD

Od Wandy III

Przyjęty 19 I [19]43 [r.] godz. 18.30

Odczyt[any] 20 I [19]43 [r. godz.] 13.35

Ciąg dalszy nr 60.

Jeśli ziemię wschodnie utrzymamy – to akty takie i tak będą konieczne, jeżeli nie to nie mogą zaszkodzić. Sądzę, że wobec wyraźnej już dla Ukraińców i Białorusinów nie-realności widoków na niepodległość pożądaną dla Narodu wynik dałoby wyraźne określenie granicy naszych koncesji i danie tym narodom do zrozumienia, że poza tą granicą istnieje tylko wydanie ich Rosji.

Na podobnej drodze można by spróbować przełamać opór Litwinów.

[ad] c) Dla jednolitości postawy Narodu najgroźniejsza jest możliwość wyzyskania przez komunistów antagonizmów społecznych zaostrzonych przez okupację. Atrakcyjność haseł komunistycznych poparta wynikami wojennymi i pozbawioną skrupułów propagandą może wywołać fatalne rozbięcie społeczeństwa. Ponieważ następstwa tego byłyby gorsze niż skutki niedostatecznie przygotowanych reform ustrojowych, uważam za konieczną szybką akcję przebudowy społeczno-gospodarczej. To odstąpienie od wyznawanej dotychczas zasady podjęcia reform dopiero po zakończeniu wojny o nasze granice jest niezbędne, jeśli chcemy wyrwać oręż wrogiej a podstępnej propagandzie sowieckiej, w wypadku wkraczania wojsk rosyjskich na ziemię polskie.

Dalszy ciąg nastąpi.

16 I [19]43 [r.]

O. VI, L.dz. 247

Radiogram nr 73/WTM

Od Wandy III

Przyjęty 21 I [19]43 [r.] godz. 16.00

Odczyt[any] 22 I [19]43 [r. godz.] 15.00

Wykonanie przebudowy nie jest jeszcze możliwe, ale konieczne byłoby dostatecznie wczesne, nie tylko ogłoszenie bardzo radykalnego i postępowego programu reform, ale i zapoczątkowanie ich pewną ilością aktów prawnych. Półśrodki i obietnice tutaj nie wystarczą. Tylko znając rozstrzygnięcie Pana Generała w poruszonych przeze mnie sprawach, mógłbym, działając w ścisłym porozumieniu z Delegatem Rządu, przeprowadzić akcję przygotowawczą do wykonania rozkazu nr 5060 we wskazanym duchu.

Bez tych rozstrzygnięć nie będzie możliwe zapewnienie jednolitej i zgodnej z interesem Narodu postawy wobec wkraczających Rosjan.²

Kalina 60

12 I 1943 r.

Rawa. W razie wyjazdu Naczelnego Wodza do Moskwy proszę raport niniejszy niezwłocznie Mu tam dostarczyć.

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.1.1, k.43–48 (A_379, k. 45–50), mps³.

² Zob. dok. nr 615.

³ Kopie dokumentu znajdują się w: SPP, t. A.3.9.2.1.4, k. 1–6 (A_385, k. 8–13); SPP, t. A.9.1.12, k. 2–7 (A_687, k. 4–9).

1943 styczeń 13, Warszawa – Stronictwo Ludowe do Centrali: O samoobronie przed niemiecką kolonizacją

Szyfr-depesza

Nr 5¹

L.dz.K. 298/43

Wanda, dnia 13 stycznia 1943 r.

Otrzymano dnia 24 stycznia 1943 r.

W czasie nasilenia akcji Gestapo w Zamojskiem^a zadysponowaliśmy kontrakcją obronną. Plan: Palić wsie zajęte przez Besarabów², atakować ekspedycje karne. W tym celu 27 XII ub. roku sformowana została kompania ekspedycyjna samoobrony. Dowództwo z naszego ramienia objął Mara³. W nocy 28 XII podpalono osiem wsi, w niektórych odbyły się walki z uzbrojonymi kolonistami. Zginęło 16 do 30 kolonistów bez własnych strat.

Dokoń[czenie] nast[ąpi]
Trójkąt

Czyt. A.R. i M.R.
przep. M.R.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 26 (MSW_064, k. 36), mps.

^a Wyraz: Zamojskiem – *ręcznie wykreślono i nadpisano*: Lubelszczyźnie.

¹ Depesza została nadana 23 I 1943 r. przez radiostację nr 82 („Wanda”) do radiostacji nr 39 (MSW), odebrana w Londynie o godz. 17.50.

² Niemcy z Rumunii przesiedleni na Lubelszczyznę.

³ Jerzy Mara-Meyer (1919–1943), (Eugeniusz Zakrzewski, „Filip”, „Vis”), w latach 1940–1941 ogniomistrz pchor. w PSZ, zaprzysiężony w MSW w Londynie 12 XI 1941 r., zrzucony w Polsce 30/31 III 1942 r., przydzielony do BCh, 20 VI 1942 r. dowodził akcją na posterunek policji we wsi Nielisz, 31 X 1942 r. mianowany podporucznikiem, poległ w Warszawie 27 V 1943 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Walecznych (K.A. Tochman, *Jerzy Mara-Meyer. Kurier do Delegatury Rządu*, „Biuletyn IPN” 2009, nr 10–11: W. Grabowski, *Kurierzy cywilni („kociaki”) na spadochronach. Zarys problematyki* [w:] *Si vis pacem, para bellum. Bezpieczeństwo i polityka Polski. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Dubickiemu*, red. R. Majzner, Częstochowa–Włocławek 2013, s. 175–201).

Nr 602 [Nr 1737]

1943 styczeń 13, Warszawa – Delegat Rządu do Centrali: Celowość akcji odwetowych na Lubelszczyźnie

Szyfr-depesza

Nr 16¹

Lena, dnia 13 stycznia 1943 r.

L.dz.K. 966/43

Otrzymano dnia 3 marca 1943 r.

Stem

Depeszowałem już, że akcja w Lubelskim jest prowadzona w porozumieniu ze mną. Zgodnie z powszechną opinią jest "konieczne zapobieżenie" masowemu mszczeniu Polaków przez wykazanie, że nie pójdzie to tak łatwo jak z Żydami. Wydaje się, że zamierzony cel osiągnięto, akcję swą na razie Niemcy wstrzymali. Będę zgadzał się tylko na konieczną reakcję, aby nie dopuścić do przedwczesnego wybuchu ogólnego powstania. Jest konieczne, aby w swych przemówieniach wzywał Pan do karności w stosunku do zarządzeń Delegata.

Wernic²

Czyt. i przep. M.R.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 45 (MSW_064, k. 55), mps³.

^{a-a} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 5): konieczna dla zapobieżenia.

¹ Depesza została nadana 2 III 1943 r. przez radiostację nr 46 („Lena”, DR) do radiostacji nr 39 (MSW), odebrana w Londynie o godz. 15.00.

² Jan Piekalkiewicz („Wernic”).

³ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 5. Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.13.5, k. 112 (A_272, k. 125). Odpis dokumentu znajduje się w: IPiMS, PRM 105, k. 24.

*1943 styczeń 18, Warszawa – Delegat Rządu do Centrali: Apel o akcję odwetową alian-
tów za terror niemiecki*

Szyfr-depesza

Nr 20¹

Lena, dnia 18 stycznia 1943 r.^a

L.dz.K. 320/43

Otrzymano dnia 22 stycznia 1943 [r.]

Akcja w Zamojszczyźnie była przeprowadzona zgodnie z poglądami PKP. Nie uważam, aby Wasza akcja była zbyt daleko idąca. W Kraju panują [raczej]^b opinie o zbyt małej aktywności sojuszników w związku z terrorem niemieckim. Kraj pragnie nie tylko uchwał, lecz natychmiastowych zarządzeń odwetowych, choćby^c w postaci bombardowania Niemiec. Staram się rozpowszechnić przekonanie, że Rząd nasz czyni wszystko, aby to osiągnąć, nie leży do to jednak w jego mocy.

Wernic

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 49 (MSW_064, k. 59), mps².

^a Powyżej odręczna adnotacja: Na KSK. Siudak.

^b Uzupełnienie w nawiasie kwadratowym według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN, 202/I-7, k. 5.

^c W dokumencie znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 5): chociażby.

¹ Depesza została najprawdopodobniej nadana 21 I 1943 r. z radiostacji nr 46 („Lena”, DR) do radiostacji nr 39 (MSW), odebrana w Londynie o godz. 14.00 lub 14.50 – IPiMS, A.9.III.4/42, b.p. W „Dzienniku stacyjnym” odnotowano odbiór o tym właśnie czasie dwóch depesz od radiostacji nr 46, obie depesze nosiły nr 70 (co zapewne błędnie zapisano, zamiast 20). Co interesujące, jedna depesza liczyła 175 grup szyfru, a druga – tylko 161 grup. Zgodnie z adnotacją w egzemplarzu dokumentu z AAN (202/I-7, k. 5) depesza liczyła 161 grup.

² Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.64, k. 50 (MSW_064, k. 60). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 5 – tu jako: depesza licząca 161 grup szyfrowych.

1943 styczeń 21, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Dalsze wysiedlania – dzieci oddzielane od rodziców – terror – sprawy żydowskie

Począta Kaliny przez Werę nr 3B/I
Zaszyfrowano 21 stycznia 1943 [r.]^a

O. VI, L.dz. 599/tjn./43
Odczytano 12 lutego 1943 [r.]

Meldunek zbiorowy nr 175

Część A

Sprawozdanie z najważniejszych wydarzeń w Kraju nr 14 za okres od 9 do 16 stycznia 1943 [r.]

Naczelny Wódz

Los dzieci z Zamojszczyzny

Transporty dzieci oddzielonych od rodziców kierowane są głównie do powiatu garwolińskiego. Ogółem dotąd przybyło 30 wagonów.

Dzieci rozlokowano głównie w Żelechowie, Sobolewie, Siławie^b i w szeregu wsi (maj.^c Sobienie-Jeziory).

Do Chełma przybył transport 7 wagonów z dziećmi. Każdy wagon pilnowany był przez dwóch ...v...^d, którzy nikogo nie dopuszczali. Transport ten skierowano dalej na Włodawę. Zachodzi obawa, czy nie był on wysłany do znanego obozu śmierci w Sobiborze, który leży na tej linii.

Do Warszawy w dniu 10^e stycznia przybył duży transport^f dzieci (8 dziewczynek i 6 chłopców w wieku od 10^g miesięcy do 3^h lat). Dzieci pochodziły z Zamościa (przedmieście Majdan) oraz zⁱ okolicznych wsi: [Dub,] Lipsko, Sitaniec, folw[ark] Zdanów. Dzieci zeznają, iż po tygodniu przebywania w obozie w Zamościu oddzielono je od rodziców i wysłano początkowo do Sobolewa koleją, stamtąd przewieziono podwodami do Stoczka, gdzie ich umieszczono w domu ludowym. Po kilkutygodniowym pobycie w Stoczku przewieziono je autami do Warszawy, gdzie oddano [je] miejskiemu pogotowiu opiekuńczemu dla dzieci.

Stan dzieci opłakany. Poodmrażane, zawszone, chore. Dzieci zgodnie zeznają, że starsze ich rodzeństwo i w ogóle całą młodzież ponad lat 13 z obozu rozdzielczego wysłano wprost do Rzeszy.

W Lubelszczyźnie, a szczególnie w pow[iecie] zamojskim, panuje zupełny chaos. Większość ludności, nie czekając wysiedleń, ucieka do lasów, tak iż są gminy, z których

^a W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 22 I 1943 r.

^b W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Piławie.

^c W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 47): m.in.

^d W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: gestap[owców].

^e W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 9.

^f W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 47): przybyła grupa 14 dzieci.

^g W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 19.

^h W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: 13.

ⁱ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: czterech.

uciekło 70, a nawet 90 procent mieszkańców (gm. Skierbieszów). Np. we wsi Lawozi (?) pozostało dwie osoby. Przed ucieczką ludność pali i niszczy gospodarstwa, bije żywy inwentarz, a niejednokrotnie morduje pojedynczych Niemców. Życie gospodarcze zamarło zupełnie.

Sprawa wysiedlań stała się przedmiotem konfliktu między kierownikiem całej akcji Globocnikiem a gubernatorem dystryktu lubelskiego Zoernerem^{kl} i szefem gospodarczym dystryktu Klaussem.

Aresztowania w Warszawie

W nocy z 8 na 9 stycznia aresztowano 107 kobiet i 320 mężczyzn (obwieszczenie urzędowe podawało tylko liczbę 200 osób) między innymi znaną pisarkę Polę Gojawiczyńską² i szereg wyższych urzędników PKO i PZUW^l.

Dalszych masowych aresztowań, zarówno w Warszawie, jak i na prowincji należy się spodziewać w najbliższym czasie, gdyż wszystkie zarządy miejskie i gminne na terenie całego GG otrzymują polecenie sporządzenia spisów: oficerów, działaczy politycznych i społecznych itp.

W Warszawie takie wykazy sporządzają specjalnie odkomenderowani do Wydziału Ewidencji urzędnicy Gestapo.

Nowa fala terroru objęła cały Kraj.

W Garwolinie i pow[iecie] garwolińskim od paru tygodni działa karna ekspedycja, składająca się ze 150 żandarmów, którzy pod pretekstem walki ze szmuglem i wyłapywania Żydów mordują wszystkich podejrzanych. Miejsce kaźni urządzili w lesie „Kotwica” pod Garwolinem, gdzie co dzień rozstrzeliwuje się kilkanaście osób.

W Nowosiólkach pod Wilnem za zabójstwo dwóch policjantów litewskich rozstrzelano 30 Polaków.

Na Polesiu za „udzielenie pomocy dywersantom” kilkanaście wsi wraz z mieszkańcami spalono. Fakty takie miały miejsce w Żabince, Małorycie, Dywinie.

W Łomaczewie^m wymordowano nawet sto kilkanaście dzieci w ochronce.

W Poznaniu, za pomoc w ucieczce jeńcom wojennym, na mocy wyroku sądu specjalnego zostali straceni dnia 17 grudnia [19]42: Bolesław Kierczyński, Bronisław Sobkowiak, Witold [Vernbo-ⁿ]Łaszczyński^o, Irena Maszkiewicz^p i Maria Klichowska.

^j W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Nawóz. W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 47): Nawóz.

^k W dokumencie błędnie: Zlerterem.

^l W dokumencie błędnie: PBUW. Poprawiono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN.

^m W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW i AIPN: Domaszewie. W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 47): Domaczewie.

ⁿ Uzupełnienie według egzemplarza znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 47).

^o Tak w cytowanym dokumencie. Natomiast z pracy Łukasza Jastrzębia i Joanny Luberskiej wynika, że chodzi tu o Witolda Łaszczyńskiego, zamordowanego 15 XII 1942 r. (zob. Ł. Jastrzęb, J. Luberska, *Ofiary terroru i działań wojennych 1939–1945 zarejestrowane w księgach zgonów Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu*, Kórnik 2017, s. 108).

^p Tak w cytowanym dokumencie. Natomiast z pracy Łukasza Jastrzębia i Joanny Luberskiej wynika, że chodzi tu o Irenę Markiewicz, zamordowaną 15 XII 1942 r. (zob. Ł. Jastrzęb, J. Luberska, *Ofiary terroru i działań wojennych 1939–1945...*, s. 114).

¹ Ernst Zörner (1895–1960), w 1933 r. nadburmistrz Drezna, w latach 1939–1940 starosta Krakowa, 1940–1943 gubernator dystryktu lubelskiego, odwołany ze stanowiska i wysłany na front.

² Pola (Apolonia) Gojawiczyńska (1896–1963), powieściopisarka, publicystka; aresztowana 8/9 I 1943 r. w Warszawie, więziona na Pawiaku, zwolniona 15 V 1943 r.; po wojnie aktywnie działała na rzecz upamiętnienia osób więzionych i zamordowanych na Pawiaku (autorka artykułu *A Pawiak?*, „Życie Warszawy”, luty 1959 r.). (*Pawiak był etapem. Wspomnienia z lat 1939–1944*, oprac. R. Domańska, Warszawa 1987, s. 493; <http://www.muzeum-niepodleglosci.pl/pawiak/o-muzeum/historia-muzeum/apel-o-upamietnienie/>, dostęp 9 IX 2015 r.).

Łapanki

W Warszawie 15 stycznia miała miejsce wielka łapanka na terenie całego miasta, głównie jednak na terenie Pragi i obydwóch mostów.

Wobec bardzo znacznej ilości zatrzymanych, nie mogąc ich pomieścić na Skaryszewskiej, część skierowano na Pawiak.

W Krakowie starosta powiatowy Dat (?) ogłosił listę 11 gospodarstw, które zostały skonfiskowane, ponieważ synowie i córki właścicieli nie stawili się na wezwanie do wyjazdu do Rzeszy.

Podobne rozporządzenie, zapowiadające konfiskatę i wywiezienie całej rodziny w razie niestawiennictwa na wezwanie, ogłoszono w pow. garwolińskim. W powiecie tym żandarmeria przydzielona do Arbeitsamtu ma polecenie strzelać w czasie łapanki do wszystkich próbujących uciekać.

W gminie Sobienie-Jeziory zabito podczas łapanki 6 osób, a następnie w drodze do Garwolina 2 osoby jedynie za opuszczenie nóg na zewnątrz furmanki.

Sprawy żydowskie

Dowódca SS i policji w dystrykcie warszawskim wydał zarządzenie, iż każdego Żyda spotkanego poza obrębem żydowskiej dzielnicy mieszkaniowej należy natychmiast bez wstąpienia jakiegokolwiek dochodzenia zastrzelić.

Utworzenie gett prowincjonalnych, o czym pisaliśmy w poprzednich sprawozdaniach, okazało się jedynie pozorem dla ściągnięcia w celu zgładzenia większej liczby Żydów.

W Otwocku 27 Żydów, którzy zgłosili się do getta zastrzelono natychmiast.

Masowe transporty Żydów przychodzą nadal do Treblinki. Z obozu tego wysłano ostatnio 32 wagony ubrań po Żydach do Rzeszy.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.2, k. 266–268 (A_295, k. 274–276), mps³.

³ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.519, k. 17–18; AIPN, 1114/16, k. 299–301. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 264–266. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 47–48.

1943 styczeń 22, Londyn – Gen. Sikorski do Delegata Rządu: W sprawie angielskich represji lotniczych na Niemczech

Depesza

Nr 10

L.dz.K. 325/43

Londyn, dnia 22 stycznia 1943 r.

Pilna^a

Delegat

^bPrzekazuję depeszę Generała.

Stem^b

Po otrzymaniu wiadomości z Kraju zwróciłem się w porozumieniu z Rządem do Premiera Churchilla, stawiając ponownie sprawę represji lotniczych. W odpowiedzi Premier Brytyjski zapewnił mnie, że przy najbliższym bombardowaniu jednego z ważniejszych miast niemieckich Rząd Brytyjski ogłosi, że nastąpiło ono w odpowiedzi za okrucieństwa niemieckie, popełniane wobec Polaków. Bombardowanie obiektów w Polsce, jak również użycie wyłącznie lotnictwa polskiego jest w tej chwili niewykonalne ze względów technicznych. Wczorajsze oświadczenie ministra Attlee w Izbie Gmin, w którym stwierdził on bezpośredni związek pomiędzy ostatnimi wydarzeniami w Polsce a nalotami na Berlin, jest rezultatem tej akcji.

Sikorski

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.12, k. 22 (MSW_012, k. 24), mps¹.

^a Adnotacja odręczna.

^{b-b} Tekst dopisany odręcznie.

¹ Pierwotny tekst dokumentu z odręcznymi uwagami znajduje się w: IPiMS, PRM 106, k. 7 – tu data: 20 I 1943 r. Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 76, k. 218 (KOL_063_0076, k. 220). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/14, k. 9 – tu jako: nr 272 z dn. 21/22 I [1943 r].

1943 styczeń 22, Warszawa – Gen. Rowecki: Rozkaz o utworzeniu Kierownictwa Dywersji (Kedyw)

PZP¹

L.dz. 84

dn. 22 I 1943

I. Uporządkowanie odcinka walki czynnej

Wchodzimy w ostatnią fazę wojny. W związku z tym odcinek walki czynnej wysuwa się na czoło zagadnień. Dotychczasowe wysiłki ZO² i Wachlarza mają być złączone i wzmocnione przez dopływ świeżych sił dotychczas niebiorących udziału w walce czynnej. Komendantom Okręgów polecam niezwłocznie przystąpić do montowania odcinka walki i osobistego nim kierowania. Kładę nacisk na coraz większą dyspozycyjność podległych oddziałów, przez co rozumiem ich gotowość do natychmiastowego wykonania otrzymanych rozkazów. Dla planowania i kierowania całością walki czynnej w okresie poprzedzającym powstanie, nakazuję zorganizować komórki sztabowe w KG i Komendach Obszarów i Okręgów.

Komórki te nosić będą wewnątrz organizacji nazwę „Kedyw” i podlegać będą właściwym komendantom przez SS³. Kedywowi zapewnią Komendanci Obsz[arów] i Okr[ęgów] łatwą i wydajną współpracę innych komórek sztabów oraz dowództw niższego szczebla w terenie.

Pomiędzy Komendantami Obsz[arów] i Okr[ęgów], Szefami ich sztabów, Kierownikami ich „Kedywów” i BIP-ów zapewniona być musi specjalnie szybka i odrębna łączność umożliwiająca łatwe wydanie rozkazów wykonawczych do pilnych akcji bojowych i propagandowego ich wykorzystania.

II. Cel akcji

1. Nękanie przeciwnika i zadanie mu coraz mocniejszych ciosów przez akcję dywersyjną i sabotażową oraz stosowanie już w chwili obecnej wobec okupanta odwetu, za akty gwałtu w stosunku do ludności polskiej.

2. Zaprawianie i hartowanie ludzi do wykonania zadań bojowych w okresie powstania, oraz utrzymywanie w społeczeństwie postawy bojowej i przygotowanie w ten sposób atmosfery sprzyjającej powstaniu.

¹ Polski Związek Powstańczy – kryptonim Armii Krajowej.

² Związek Odwetu (Związek Odwetowy).

³ Szefów sztabów.

III. Zadania

A. – „Kedyw” Komendy Głównej (etat – zał. 1, 2, 3, 4)⁴ ma za zadanie:

1. Planowanie akcji dywersyjnej i sabotażowej w skali ogólnej oraz opracowanie wytycznych do niej dla Okręgów.

2. Kierowanie akcją Oddziałów Dyspozycyjnych „Kedywu” K[omen]dy Głównej.

3. Kontrola działu „Kedywu” w Okręgach w dziedzinie wyszkolenia, zaopatrzenia, wykonania i stanu organizacyjnego.

4. Studium metod i sposobów prowadzenia akcji dywersyjnej, sabotażowej i partyzanckiej, opracowanie i wydawanie niezbędnych instrukcji i wytycznych.

5. Szkolenie dowódców zespołów patroli dywersyjnych w zakresie akcji dywersyjnej, sabotażowej i partyzanckiej oraz instruktorów technicznych dla potrzeb Okręgów.

6. Badanie i opiniowanie materiałów, sprzętu oraz pomysłów w zakresie dotyczącym akcji dywersyjnej i sabotażowej.

7. Produkcja centralna środków walki dywersyjnej i sabotażowej.

8. Zaopatrywanie Okręgów, w miarę posiadania zasobów, w materiał i środki do bieżącej walki dywersyjnej i sabotażowej.

9. Nadzór nad odcinkiem pracy tych organizacji społecznych, których zadaniem jest współdziałanie w walce czynnej, oraz udzielanie im pomocy w zakresie wyszkolenia i zaopatrzenia materialowego].

B. „Kedyw” Komendy Okręgu względnie Obszaru (etat – zał. 5⁵) ma za zadanie:

1. Planowanie i kierowanie bieżącą akcją dywersyjną, sabotażową i partyzancką na terenie Okręgu.

2. Kierowanie akcją oddziałów dyspozycyjnych „Kedywu” K[om]and[yn]dy Okr[ęgu].

3. Szkolenie dowódców patroli i wykonawców do akcji dywersyjnej i sabotażowej.

4. Zaopatrywanie odcinka walki czynnej w niezbędny sprzęt, materiał i środki.

IV. Zarządzenia organizacyjne

1. Oddziały i zespoły o charakterze dywersyjnym i sabotażowym znajdujące się na terenie poszczególnych Okręgów przechodzą pod rozkazy Komendantów Okręgów. Nie dotyczy to oddziałów dyspozycyjnych „Kedywu” KG.

2. Z chwilą zmontowania „Kedywu” zespoły ZO i Wachlarza tracą odrębność organizacyjną.

3. Na zmontowanie „Kedywów” przeznaczam czas do końca marca br., tak aby od dnia 1 kwietnia br. odcinek walki czynnej był całkowicie uporządkowany.

4. W załącznikach 6⁶ i 7⁷ podaję etaty i zadania poszczególnych elementów organizacyjnych dla walki czynnej.

⁴ W dokumencie tu i dalej błędnie: Kedywa.

⁵ Załączników nie zamieszczamy.

⁶ Zob. I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej...*, s. 509–510; *Dokumenty do dziejów Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”*, oprac. M. Jedynak, Kielce–Kraków 2014, s. 66–67.

⁷ Zob. *Dokumenty do dziejów Zgrupowań Partyzanckich AK...*, s. 68.

⁸ Zob. I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej...*, s. 510–511; *Dokumenty do dziejów Zgrupowań Partyzanckich AK...*, s. 69.

V. Ustalam etat dla Okręgu^b:

– 4 zawiązki oddziałów partyzanckich.

Komendant Główny PZP
(–) Grabica

Otrzymuje:

Komendant „Arki”⁸ – tekst i zał. 5 i 7

Za zgodność:

“Bolek”⁹ – 30^c

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Armia Krajowa, 203/I-2, k. 14–15, mps¹⁰.

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującego się w AIPN (1769/13, k. 78) punkt 5 (a nie V): Ustalam etat dla okręgów (obszarów) – odnośnie [do] zawiązków oddziałów partyzanckich, ośrodków dywersyjnych i rejonów dywersyjnych – jak zał. 8.

^{c-c} Adnotacja odręczna.

⁸ Kryptonim Okręgu Łódź AK.

⁹ Wacław Janaszek („Bolek”) (1903–1944), ppłk, saper, od 1920 r. w WP, absolwent Oficerskiej Szkoły Inżynierii oraz Wyższej Szkoły Inżynierii w Warszawie, w 1939 r. w batalionie mostowym, oficer w sztabie Armii „Pomorze”, uczestnik obrony Warszawy, od jesieni 1939 r. w konspiracji, SZP-ZWZ-AK, a także POZ, od grudnia 1942 r. Szef Sztabu „Kedywu” KG AK, uczestnik Powstania Warszawskiego, zamordowany w szpitalu powstańczym 27 IX 1944 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej*, t. 1..., s. 87–88. „30” – kryptonim „Kedywu” KG AK).

¹⁰ Dokument został opublikowany w: I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej...*, s. 507–509. Kopie dokumentu znajdują się w: SPP, t. A.3.9.2.1.1.2, k. 9–10 (A_382, k. 11–12); AIPN, 1769/13, k. 77–78. Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.9.1.1, k. 55–57 (A_379, k. 57–59). Egzemplarz dokumentu przeznaczony dla Komendy Obszaru Lwów AK, z niewielkimi różnicami w tekście, znajduje się w: CAW, WBBH, IX.3.33.5, k. 1–2 (dawny: WBBH, III/35/3, k. 1–2) – ten egzemplarz został opublikowany w: *Dokumenty do dziejów Zgrupowań Partyzanckich AK...*, s. 63–65.

1943 styczeń 29, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Wysiedlenia na Lubelszczyźnie – opór ludności – kontrakcja AK

Radiogram nr L27/B

Od Wandy III

Dnia 29 stycznia 1943 r.

O. VI, L.dz. 415/tjn./43

Przyjęty 30 stycznia [19]43[r.] godz. 17.28

Odczyt[any] 31 stycznia [19]43 [r. godz.] 14.40

1. W Lubelszczyźnie trwają wysiedlenia o zmniejszonym nasileniu, jednak rozszerzyły się na powiaty Janów, Biłgoraj, Tomaszów i Hrubieszów. Ludność stawia bierny opór, podpala zagrody, wybija dobytek i ucieka do sąsiednich powiatów i do lasów.

2. W końcu grudnia oddziały nasze wzmocnione zgłaszającymi się ochotnikami, podjęły kontrakcję. W noc sylwestrową wykonano akty dywersyjne, jak w dep[eszy nr] 23^a. Ponadto podpalono kilkanaście wsi skolonizowanych i dokonano szeregu aktów dywers[yjnych] na linii kolej[owej] Lublin–Lwów. Było ok. 60 uszkodzeń. Podpalanie wsi i napady na kolonistów są prowadzone nadal z pomyślnymi wynikami.

3. Reakcja ludności i nasza spowodowała zamarcie życia gosp[odarczego]. Wywołało to zatarg między administracją a prowadzącą wysiedlenie SS. W dniu 4 stycznia wydano okólnik wstrzymujący wysiedlenie jakoby na okres świąt. Obecnie jednak podjęto je na nowo. Na nasze pierwsze wystąpienia odpowiedziano w kilku miejscach terrorem, jednak obecne napady i podpalania pozostają bez reakcji, a oddziały nie są ścigane.

4. Ludność przyjęła nasze wystąpienia z zadowoleniem jako początek akcji czynnej, ale niewystarczającej i domaga się rozszerzenia jej bez względu na straty.

Kalina 90. 29 I [19]43 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.3, k. 32 (A_254, k. 40), mps¹.

^a W dokumencie błędnie: 26. Zob. dok. nr 595.

¹ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-9, k. 25 – tu jak: nr 99 z 29 I 1943 r. Ten dokument został opublikowany w: I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej...*, s. 511–512.

1943 styczeń 30, Londyn – Brytyjskie Ministerstwo Lotnictwa do premiera RP: Sprawy łączności lotniczej z Krajem – zwiększenie ilości polskich załóg – obietnica przydziału Liberatorów i utworzenia samodzielnej polskiej eskadry

**Air Ministry,
Whitehall, S.W.1.**
30th January 1943

His Excellency General Sikorski,
Polish Embassy,
47 Portland Place,
London, W.1.
L.dz. 118/43¹

Most secret

^aDear Prime Minister,^a

When you were recently in Washington you sent me a message asking for an allocation of Liberators for use in maintaining liaison with Poland. We have been considering how best we can meet these requirements and I now have the following proposals to make:

(I) To increase the establishment of Polish aircrews in No. 138 Squadron to 6+1 i.e., an addition of 3 aircrews.

(II) To allocate 3 Liberators IIIs as soon as these can be made available and technically suitable for the task. It is not likely that this will be before June 1943.

(III) In the meantime, with the 6+1 Polish crews in No. 138 Squadron, more use can be made of the Halifax aircraft now available in the Squadron.

(IV) The question of the formation of a selfcontained Polish Flight within the Squadron should be postponed until after this winter's operations to Poland. By that time a re-organisation could take place within the Squadron without upsetting the operational programme, and the Polish Flight would be ready to recommence its operations by the end of August 1943. By this time, the Liberators will, it is hoped, have been introduced into the Squadron.

I attach a brief technical note explaining why there will be a delay in providing Liberators for the task.^b

Yours sincerely,
Archibald Sinclair^c

^{a-a} Wpisane odręcznie.

^b Poniżej pieczętka częściowo wypełniona odręcznie: **Gabinet NW i Min[istra] Obr[ony] Narod[owej] Akta tajne jawne**; Dnia 5 mies. 2; L. 118/rok 1943.

^{c-c} Wpisane odręcznie.

¹ Liczba dziennika gabinetu NW i MON.

Air Ministry
Whitehall, S.W.1.
Air Ministry
30th January 1943.

L.dz. 118/43

Most secret

Drogi Premierze,

W czasie Pańskiej bytności w Waszyngtonie, przesłał mi Pan notatkę z prośbą o przydzielenie Liberatorów dla utrzymania łączności z Polską. Rozważyliśmy możliwości zadośćuczynienia temu życzeniu i obecnie pragnąłbym złożyć Panu Premierowi następujące propozycje:

1) Zwiększenie etatu polskich załóg w dy[wizj]onie 138 do 6+1, to jest o dalsze trzy załogi.

2) Przydzielenie trzech Liberatorów III natychmiast, gdy będą one technicznie zdolne do tego rodzaju zadań. Nie wydaje się, by było to możliwe przed czerwcem 1943 r.

3) W międzyczasie, mając 6+1 polskich załóg w dy[wizj]onie 138, będzie możliwym lepsze wykorzystanie samolotów Halifax przydzielonych do tego dy[wizj]onu.

4) Sprawa utworzenia samodzielnej polskiej eskadry (flight) w ramach dy[wizj]onu będzie musiała być odłożona do końca okresu zimowych lotów do Polski. Do tego czasu będzie mogła być przeprowadzona reorganizacja dy[wizj]onu bez utrudnienia bieżących operacji. Eskadra polska byłaby w ten sposób gotowa do rozpoczęcia normalnej działalności z końcem sierpnia 1943 r. Do tego czasu jest nadzieja, że Liberatory zostaną w dy[wizj]onie wprowadzone.

Załączam krótką notatkę techniczną wyjaśniającą przyczyny opóźnienia w dostawie Liberatorów do tych zadań.

Yours sincerely,
Archibald Sinclair

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.10.1, k. 74–76 (A_708, k. 76–78), mps².

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 290-292 (KOL_063_0078, k. 294–296). Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.6.2.2, k. 1–3 (A_528, k. 10–12).

1943 luty I, Warszawa – Gen. Rowecki do gen. Sikorskiego: Możliwości współpracy z podziemiem czechosłowackim

Radiogram nr 186

Nr 123

O. VI, L.dz. 716

Od Wandy VI

Przyjęty 15 luty [19]43 [r.] godz. 19.20

1 II 1943 [r.]

Odczyt[any] 17 luty [19]43 [r. godz.] 17.00

Naczelnny Wódz

We wrześniu 1942 r. wydział „N”¹ podjął za moją aprobatą próbę nawiązania kontaktu z czeskim ruchem niepodległościowym i wciągnięcia go do współpracy w zakresie akcji „N”.

Delegat „N” Rudy² udał się do Pragi, gdzie nawiązał kontakt z dyrektorem miejscowego gimnazjum, używającym pseudonimu „Pepa”. Czesi zainteresowali się pracami „N” i odnieśli się do nich pozytywnie, obiecując w niedługim czasie podjęcie ich na swoim terenie. W czasie trzykrotnego pobytu Rudego w Pradze rozmowy wykroczyły poza ścisły zakres akcji „N” i przybrały charakter bardziej ogólny. Rudy stwierdził, że Czesi nie są dostatecznie zorientowani w sprawach konfederacji i traktują zawarte porozumienie dość nieufnie, widząc w nim więcej korzyści dla Polski niż dla siebie. Aby ich przekonać co do pozytywnych intencji Polski, Rudy zawiózł im szereg pism polskich z artykułami na temat Czechosłowacji i konfederacji. Pisma te były przyjęte z zainteresowaniem i dokładnie przestudiowane. Na 10 I br. ustalono konferencję Rudego w Morawskiej Ostrawie z delegatami czeskiej organizacji „Czeski Odboj” z Pragi, Brna, Ołomuńca i Pilzna dla omówienia metody akcji „N” na terenie Czechosłowacji. Rudy zjawił się w oznaczonym terminie, jednak konferencję odroczone pod pretekstem choroby Pepy i aresztowań w Morawskiej Ostrawie.

Dokończenie w części II.

Radiogram nr 187

Od Wandy VI

Przyjęty 17 luty [19]43 [r.] godz. 08.20

Odczyt[any] 18 luty [19]43 [r. godz.] 11.30

Dokończenie nr 123.

Istotną przyczyną przesunięcia konferencji na nieokreślony jeszcze termin jest prawdopodobnie wątpliwość Czechów, czy Rudy posiada właściwe pełnomocnictwa, a być może chęć zasięgnięcia opinii w tej sprawie w rządzie Czechosłowackim w Londynie.

W Morawskiej Ostrawie wręczono Rudemu książkę Fiali pt. „Soudobé Polsko”³, która jest dla nich jakby katechizmem w sprawach polskich, z prośbą o wypowiedzenie się na jej temat.

¹ Dywersyjna propaganda antyniemiecka.

² Rudolf Zaždel albo Zaždek, inny pseudonim „Jarach”.

³ V. Fiala, *Soudobé Polsko*, 1936.

Z tej ostatniej rozmowy wynika, że Czesi obawiają się koniunkturalności przyjaźni polsko-czeskiej i możliwości wciągnięcia ich przez konfederację w zatarg z Rosją.

Dla ułatwienia i urealnienia nawiązanych obecnie kontaktów z Czechami proszę o spowodowanie, aby rząd czeski w Londynie wyjaśnił „Czeskiemu Odbojowi”, że Rudy występuje z naszego ramienia i działać będzie w myśl moich dyspozycji. O potwierdzeniu pełnomocnictw Rudego winien być poinformowany wyżej wymieniony Pepa, z którym Rudy utrzymuje kontakt.

Przez akcję „N” zamierzam rozwinąć ogólniejszą współpracę i kontakty z Czechami również na odcinku sabotażowo-dywersyjnym, a w końcu na uzgodnieniu wystąpień powstańczych.

Kalina 124
1 II [19]43 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.1.2.2.1, k. 148–149 (A_004, k. 153–154), mps⁴.

⁴ Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 154–156.

1943 luty 2, Warszawa – Delegat Rządu do Centrali: Skarga na dywersyjną rolę radiostacji „Kościuszkowski” w Moskwie – prośba o przeciwdziałanie

Szyfr-depesza

Lena, dnia 2 lutego 1943 r.

L.dz.K. 810/43.

Nr 32¹

Otrzyma[ano] dnia 22 lutego 1943 r.

Proszę o zwrócenie uwagi na audycje nadawane w języku polskim przez radiostację komunistyczną w Moskwie Kościuszkowski². Propaganda jej^a wprowadza chaos i zamęt w Kraju przez sprzeczne z naszymi założeniami z instrukcjami wezwania do natychmiastowej akcji zbrojnej. Przez fałszywą ocenę sytuacji i podrywanie zaufania do politycznej i militarnej działalności naszych sojuszników. Wskazane jest, by rozgłoszenia nasza prowadziła odpowiednią kontrpropagandę i ogłosiła, że^b Kościuszkowski nie ma nic wspólnego z propagandą rządu.

Wernic

czyt. M.R.

przep. Z.C.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 72 (MSW_064, k. 82), mps³.

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 8): uprawiana przez nią.

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 8): iż propaganda.

¹ Depesza „Wernica” nr 32 nadana przez radiostację nr 46 („Lena”, DR), odebrana w Londynie przez radiostację nr 39 (MSW) 22 II 1943 r. o godz. 14.45.

² Zob. A. Karolak, *Sprawy ruchu oporu w okupowanej Polsce w audycjach rozgłoszeń im. T. Kościuszki*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2013, t. 91, s. 19–30; A. Karolak, *Kwestia reformy rolnej i powojennych granic Polski w audycjach rozgłoszeń im. Tadeusza Kościuszki*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, vol. LI, nr 2, s. 85–114; A. Karolak, *Działalność Związku Patriotów Polskich w ZSRS w audycjach rozgłoszeń imienia Tadeusza Kościuszki*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2017, t. VIII/1, s. 101–122.

³ Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.4.1.1.2, k. 5 (A_474, k. 14). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 8.

1943 luty 3, Londyn – Gen. Sikorski do Delegata Rządu: Sprawy polityczne w Kraju – postulat jedności i współpracy osłabiany przez ilość ugrupowań i przerost tajnej prasy – nadrzędność ogólnonarodowych interesów

Sekretariat
Prezesa Rady Ministrów
L.dz. 157/XXII/43.
Londyn, 3 lutego 1943 r.

Ścisłe tajne^a

Do Szefa Sztabu NW
Pana Generała T. Klimeckiego,
w Londynie

Z polecenia Pana Premiera pozwalam sobie przesłać w załączeniu tekst depeszy dla Delegata Rządu, z uprzejmą prośbą o polecenie przekazania jej szyfrem do Kraju:

„Delegat Rządu.

Wewnętrzne stosunki polityczne w Kraju wymagają uporządkowania. Dyktuje to nam wejście w nowy okres wojny, która przesila się i zbliża do końca. Konieczność tego potwierdza również mój ostatni pobyt w Ameryce i informacje przywiezione przez Witolda Karskiego¹. Odtworzywszy na Obczyźnie dwukrotnie Siły Zbrojne, będące podstawą dla prac Rządu RP, działającego chwilowo poza granicami Państwa i uzyskawszy, mimo niezwykle ciężkich, a spowodowanych przez poprzedni regime warunków, na terenie międzynarodowym stanowisko silniejsze dla Polski od innych, musimy się zająć o wiele energiczniej tym ważnym a pilnym dzisiaj dla nas problemem. Podkreślam przy tym z naciskiem, że najzupełniej fałszywe i bezpodstawne są pogłoski o celowym niszczeniu przez Wielką Brytanię Polskich Sił Zbrojnych. Dzięki Bogu nasze straty w dotychczasowych działaniach są minimalne.^b

Celem moim było zawsze i jest, gdy o stosunkach wewnętrzno-politycznych w Kraju mowa, ich jak najściślejsze skonsolidowanie. Pojmuję jedność narodową rzetelnie i dosłownie. Nikomu nie dawałem jakichkolwiek pełnomocnictw, by tę sprawę inaczej przedstawiać.

Boleję nad obecną, daleko posuniętą dekompozycją polityczną w Kraju. Jest ona przeciwna moim zamierzeniom i będę dążył do jej usunięcia. Współpraca lojalna i rzeczowa wszystkich w Kraju, specjalnie poważniejszych ośrodków politycznych, a szczególnie Delegata Rządu i Stronnictw Koalicyjnych, dla Polski nowej, którą przeciwstawimy tej, jaka przegrała wojnę, jest moim celem. Kto by działał czy mówił inaczej, nie ma do tego prawa i postępowałby w niezgodzie ze mną.

^a Adnotacja odręczna.

^b Na marginesie pieczątką częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 119; Zaszyfrowano dn. 4/II 1943; Nadano dn. 4/II 1943, M[itkiewicz].

¹ Jan Kozielski (Jan Karski, „Witold”).

Szczerze będę pomagał stronnictwom, by uregulowały swoje wewnętrzno-organizacyjne sprawy, szczególnie gdyby to było uzależnione od dobrze postawionej łączności z ich przedstawicielami w Londynie.

Zostaną wydane odpowiednie zarządzenia przez Rząd, a rozkazy przez Naczelnego Wodza, co do kompetencji współpracy i współzależności PKP, Delegatury Rządu, Sił Zbrojnych i luźnych ośrodków politycznych.^c

Dołożę wszelkich starań, by wyłoniło się wzajemne zaufanie i współpraca w pierwszym rzędzie pomiędzy politycznymi czynnikami, administracyjnym aparatem zastępczym a Krajowymi Siłami Zbrojnymi. W naszej sytuacji osiągnięcie tego ma znaczenie pilne i niesłychanej wagi. W błędzie bowiem są ci, którzy przygotowują się do rewolucyjnych przewrotów. Wepchnęłyby one Kraj automatycznie w ręce Sowietów, gdyż wielkie demokracje zachodnie odwróciłyby się od niego. Może natomiast liczyć na pomoc i poparcie nie tylko USA, lecz także Wielkiej Brytanii Kraj, który w przygniatającej większości przygotowuje zgodnie nowe zasady organizacji społecznej, politycznej i gospodarczej, oparte na czterech wolnościach człowieka.

Doszło do mej wiadomości, że rozszerza się w Kraju pogłoski jakoby chaos polityczny i organizacyjny ^dPolski Podziemnej^d i uniemożliwienie wyłonienia się autorytetów, czy to organizacyjnych, czy indywidualnych, leżało w mojej intencji. Jest to fałsz. Przeszłość moja jest dowodem, że nie jestem człowiekiem, który by szedł przeciw Narodowi, którego dziś pragnę bardziej niż kiedykolwiek widzieć zjednoczonym, a nie zwalczającym się i pogrążonym w chaosie. Sytuacja nasza zewnętrzna i niebezpieczeństwa czekające nas w chwili przegranej Niemiec, winny zastać Polskę zjednoczoną wewnętrznie i zgodną.^e

Doszły do Rządu i do mnie zarzuty zarówno co do technicznej, jak i merytorycznej strony politycznej łączności Londynu z Krajem. Zrobię wszystko, co będzie możliwym, aby usprawnić ją i postawić na odpowiednim poziomie technicznym, z tym by była ona partyjno bezstronna, obsługująca jednakowo wszystkie polityczne ośrodki. W miarę możliwości winny być używane do spełnienia niektórych prac państwowych luźne, a tak liczne ośrodki polityczne, lojalne wobec Rządu, a stojące poza PKP. Delegat Rządu i jego aparat resortowy i terenowy ma tu do spełnienia rolę olbrzymią. Odczuwamy ogromny brak ludzi. Nie zwiększajmy go więc sami. Z mocą przy tym podkreślam, że jest dla nas nieszcześciem rozbić społeczeństwa na wiele grup i grupek, wzajemnie się zwalczających. Osłabia to energię Narodu, wprowadza go w błąd i nieraz daremnie ludzi naraża. Szczególnie szkodliwym jest przerost prasy tajnej w Warszawie, co za wszelką cenę należy ukrócić.

Zadaniem naszym winno być dążenie do zgodnego współdziałania, opartego o solidarność, zaufanie i konsolidację, a nie rozbijanie narodu. Ogromne możliwości stoją przed Narodem Polskim. Równie wielkie grożą mu atoli niebezpieczeństwa nawet w chwili niechybnego zresztą zwycięstwa. Winien on stanąć na platformie rzetelnej demokracji, prawdziwej jedności, legalizmu, a nie interesów różnych koterii i nieodpowiedzialnych grup.^f Wszystkie ośrodki dążące otwarcie lub tajnie do współdziałania z Niemcami, automatycznie wykluczają się z ogólnonarodowej konsolidacji. Bezwzględnie trzeba również

^c *Na marginesie pieczątki uzupełniona częściowo odręcznie:* Nr stac. 120; Zaszyfrowano dn. 4/II 1943; Nadano dn. 4/II 1943, M[itkiewicz].

^{d-d} *Wyrazy:* Polski Podziemnej – *nadpisano odręcznie.*

^e *Na marginesie pieczątki częściowo uzupełniona odręcznie:* Nr stac. 121; Zaszyfrowano dn. 4/II 1943; Nadano dn. 4/II 1943, M[itkiewicz].

^f *Na marginesie pieczątki częściowo uzupełniona odręcznie:* Nr stac. 122; Zaszyfrowano dn. 5/2 1943; Nadano dn. 5/2 1943, M[itkiewicz].

odrzuć tych, którzy bałamucąc ludność polską, dążą do Sowietyzacji Polski. Na zasadach Narodowej Jedności zbudowany jest Polski Rząd w Londynie, jak i jego zastępcze władze w Kraju. Działają one i będą działać w imię nadrzędnej polskiej racji stanu i interesów ogólnonarodowych. Trzeba by zrozumieli to wszyscy Polacy, o ile odpowiadać mają wymaganiom, stawianym im przez przełomową historyczną chwilę. Niestety nie byłby brak takiego zrozumienia. Służąc nadal Narodowi, Polsce i demokracji za wszelką cenę będę do tego dążył. Sukcesy w Waszyngtonie osiągnięte na tej właśnie drodze w moim szczerym przekonaniu w tym względzie mnie utrwalają.

Proszę o podanie mej depeszy do wiadomości Dyrektorów Departamentów, PKP oraz wybitniejszych politycznych czynników w Polsce. Do wiadomości otrzymuje ją również w odpisie Dowódca Armii Krajowej.

**Sikorski”
Sekretarz^s**

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.1.2.2.1, k. 144–147 (A_004, k. 149–152), mps².

^s Poniżej nieczytelny podpis.

² W pierwszym wydaniu tomu drugiego: *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, dokument został opublikowany tylko częściowo (4 części z 8), według egzemplarza – SPP, t. A.2.1.1.1.1.B, k. 152–155 (A_022, k. 160–163). Fotokopia tegoż dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 76, k. 220–223 (KOL_063_0076, k. 222–225). Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.012, k. 34–37 (MSW_012, k. 36–39). Tekst pierwotny dokumentu z odręcznymi poprawkami gen. W. Sikorskiego znajduje się w: IPiMS, PRM 105, k. 41–43. Rozszyfrowana treść depeszy skierowanej do gen. S. Roweckiego znajduje się w: AIPN, 1558/3, k. 30–31. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/14, k. 16–17 – tu jako: Centrala nr 466 z dn. 4/5 i 8/9 II [19]43 r.

Nr 612 [Nr 385]

1943 luty 4, Londyn – Gen. Sikorski do Delegata Rządu: O wprowadzenie PPS-WRN do PKP

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

L.dz.K. 544/43

Nr 20

Londyn, dnia 4 lutego 1943 r.

B[ardzo] pilna

Do Pana

Delegata Rządu

Proszę o jak najrychlejsze załatwienie wykonania uchwały KSK z dnia 29 września 1942 r. i wprowadzenie WRN do PKP na miejsce Polskich Socjalistów¹.

Sikorski^a

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.012, k. 38 (MSW_012, k. 40), mps².

^a Powyżej podpis odręczny: Sikorski.

¹ Zob. dok. nr 655.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 76, k. 224 (KOL_063_0076, k. 226).

1943 luty 4, Warszawa – Gen. Rowecki: Organizacja Komendy Głównej Armii Krajowej

4 II 1943 r.

Organizacja centrali – komendy sił zbrojnych w Kraju

W ciągu całego ubiegłego okresu, druga połowa [19]41 i [19]42 rok, ZWZ scalający niemal wszystkie organizacje wojskowe, stopniowo przemianowałem na siły zbrojne w kraju. W tym czasie Londyn nadesłał nam przemianowanie ZWZ na Armia Krajowa¹. Pomijając już to, że w tym czasie było wydanych przeze mnie szereg rozkazów i zarządzeń jako przez komendanta sił zbrojnych w kraju, sam termin Armia Krajowa nie był szczęśliwy, gdyż jako pojęcie operacyjne mogłoby w tej Armii Krajowej znaleźć się kilka podległych armii na różnych kierunkach operacyjnych. Dlatego też pozostawiłem przyjęty dotychczas termin siły zbrojne w kraju, obok równoległego określenia Armia Krajowa, a równocześnie zwróciłem się do Londynu o wyrażenie na powyższe zgody. W ten sposób przez blisko trzy lata używana nazwa ZWZ zaczęła wychodzić z użycia. Jako codzienny kryptonim dla sił zbrojnych w kraju przyjąłem PZP².

Komenda sił zbrojnych w Kraju

Komendant – bez zmiany. Zastępca komendanta – gen. Korczak³. Pełni równocześnie funkcję K[o]m[en]da[nta] obszaru zachodniego; m[iejsce] p[ostoju] Warszawa. Współpraca z Korczakiem bardzo dobra. Żadnych tarć lub nieporozumień. Wybitna jego lojalność. Zawsze do każdej pracy gotowy, nigdy nie ma zawiele. Jako zastępca mnie odciąża we wszystkich sprawach związanych z D[elegatem] Rz[ądu] i jego aparaturą, jak również odcinkiem politycznym (głównie z kwadratem⁴). Jemu też bezpośrednio podporządkowałem teczke⁵ Benedykta⁶ oraz produkcję konspiracyjną (Ryszarda⁷). Przewiduję stopniowe

¹ Zob. dok. nr 423.

² Polski Związek Powstańczy (PZP).

³ Gen. Tadeusz Komorowski („Korczak”).

⁴ Stronnictwo Narodowe („Kwadrat”).

⁵ Szefostwo Biur Wojskowych („Teczka”).

⁶ Ludwik Muzyczka (1900–1977) („Benedykt”), ppor./ppłk c.w., prawnik, żołnierz Legionów Polskich i WP, do 1921 r. w 5. pułku piechoty, następnie w Tymczasowej Komisji Rządzącej Litwy Środkowej, w latach 1922–1925 w administracji państwowej w Wilnie, kierownik Związku Strzeleckiego w okręgach (kolejno): Nowogródek, Wilno i Gdańsk, od 1933 r. starosta w Dziśnie, a następnie w Wyrzysku (1935–1939), w kampanii polskiej 1939 r. komisarz prezydent Inowrocławia, a następnie w dowództwie etapów Armii „Pomorze” i „Poznań”, w konspiracji współtwórca Organizacji Orła Białego, od marca 1940 r. szef koordynacji do spraw tworzenia tajnej administracji, 1941–1944 Szef Biur Wojskowych KG ZWZ-AK, od września 1944 r. szef administracji w Delegaturze MON w kraju, po upadku Powstania Warszawskiego w niewoli niemieckiej, po powrocie do kraju od maja 1945 r. w DSZ, a następnie w Zrzeszeniu WiN, aresztowany 22 XII 1945 r., skazany na 10 lat więzienia, zwolniony 23 XII 1948 r., ponownie aresztowany 20 X 1950 r., skazany na 5 lat więzienia, zwolniony 25 IX 1954 r. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Orderem Virtuti Militari V klasy, Orderem Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (S. Salmonowicz, *Ludwik Muzyczka 1900–1977 polityk i żołnierz. Przyczynek do dziejów Armii Krajowej*, Warszawa 1992; idem, *Ludwik Muzyczka „Benedykt” (1900–1977). Materiały historyczne do dziejów Komendy Głównej Armii Krajowej*, red. M.J. Mazurkiewicz, Warszawa 2018).

⁷ Witold Gokieli (1904–1956) („Kord”, „Ryszard”), urodzony 10 lipca 1904 r. w Częstochowie, syn Szymona (lekarz) i Lucyny z domu Rozenfeld; w 1926 r. ukończył studia na Wydziale Mechanicznym Politechniki Warszawskiej; w 1920 r. służył ochotniczo w Wojsku Polskim; w latach 1926–1927 pracował w fabrykach lotniczych we Francji; od 1927 r. pracował w Podlaskiej Wytwórni Samolotów w Białej Podlaskiej, następnie, od 1930 r. na kierowniczych stanowiskach w Państwowych Wytwórniach Uzbrojenia; we wrześniu 1939 r. ewaku-

ustawienie Korczaka w ten sposób, aby w jego rękach znalazły się wszystkie elementy związane z utworzeniem w przyszłości Departamentu Obrony Narodowej.

Szef sztabu KSK – pułkownik Grzegorz⁸. Ten sam, który po śmierci Albrechta⁹ objął funkcję szefa sztabu. Dzięki swej wysokiej inteligencji, przygotowaniu, różnym przedwojennym funkcjom w wojsku, ma dużą łatwość i umiejętność pracy na szczeblu szefa sztabu. Daleko większą od śp. Albrechta. Ogrom zagadnień skupiających się na szefie sztabu, zarówno w dziedzinach związanych z bieżącą pracą organizacyjną, z prowadzeniem walki z okupantem, z przygotowaniem powstania zbrojnego, z przygotowaniem planów odtwarzania sił zbrojnych po ukończeniu powstania, w swej lwiej części opierają się na jego barkach. Wprawdzie w tych wszystkich dziedzinach ostateczne przepracowanie i zatwierdzenie przychodzi zawsze do mnie, ale zanim to nastąpi, cała technika przygotowania elementów do danego zagadnienia, przepracowania go oraz ujęcia w formę projektu należy do Grzegorza i do odnośnej komórki sztabowej. Jedynie BIP i Efka podlegają mi bezpośrednio.

Dotychczas nie udało mi się ustawić dublera obok Grzegorza. Dopiero ostatnio, gdy zdecydowałem zmianę kwatermistrza na Wrzosa¹⁰, uważam, że gdy ten wejdzie w dziedzinę swej pracy kwatermistrzowskiej, będzie mógł równocześnie być zastępcą szefa sztabu.

Erazm¹¹, szef oddziału III, przy swoich wielkich zaletach dowódczych i jako oficer operacyjny nie mógłby być szefem sztabu ze względu na pewne cechy swego charakteru, utrudniające mu zorganizowanie pracy szeregu równoległych komórek. Ewentualnym kolejnym, następnym kandydatem na szefa sztabu spośród oficerów, których dobrze w pracy konspiracyjnej poznałem i którzy wykazali się w tej pracy pozytywnymi rezultatami, byłby ppłk [...] ¹², obecny szef Wydziału Broni Pancernej i Motoryzacji, a następny ppłk Kuczaba¹³, obecny pomocnik szefa sztabu na odcinku łączności i przyjmowania zrzutów (tak zw. V op.)

Oddział I sztabu.

Szef oddziału – w dalszym ciągu Kortum¹⁴. Trzyma oddział pierwszy jednakowo w rękach, wyrobił się przez te trzy lata ogromnie. Mimo braków technicznych z racji nieposia-

owany z Fabryką Amunicji nr 2 do Krzemieńca; w konspiracji od 1940 r. w ZWZ; zastępca szefa Biur Wojskowych KG ZWZ, jednocześnie pod pseudonimem „Kord” kierował referatem przemysłu; od lipca 1942 r. szef Wydziału (Oddziału) Produkcji Konspiracyjnej (krypt. „Drzewo”, „Perkun”, „Waga”, „Cieśla”) KG AK; w Powstaniu Warszawskim brał czynny udział w produkcji uzbrojenia; po upadku powstania osadzony w obozie w Lubece; po wojnie, w latach 1945–1947 dyrektor techniczny Centralnego Zarządu Przemysłu Zbrojeniowego, następnie, do 1949 r. na kierowniczym stanowisku w Centralnym Zarządzie Przemysłu Metalowego; mieszkał w Warszawie przy ul. Opoczyńskiej 4b m. 9; od 9 IX 1949 r. do 2 XII 1954 r. więziony w areszcie prewencyjnym, fałszywie oskarżony o działalność sabotażową oraz szpiegostwo; Zmarł 5 VII 1956 r. w Warszawie, pochowany na cmentarzu wojskowym na Powązkach. Odznaczony Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy, dwukrotnie Złotym Krzyżem Zasługi (W. Grabowski, *Szefostwo Biur Wojskowych Komendy Głównej Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej*, Warszawa 2011, s. 49).

⁸ Płk Tadeusz Pełczyński.

⁹ Płk Janusz Albrecht.

¹⁰ Zygmunt Miłkowski („Wrzos”).

¹¹ Stanisław Tatar („Erazm”).

¹² W dokumencie brak nazwiska lub pseudonimu. Chodzi zapewne o ppłk. Janusza Bokszczanina.

¹³ Kazimierz Pluta-Czachowski („Kuczaba”).

¹⁴ Antoni Marian Stanisław Sanojca (1899–1990) („Cis”, „Knapik”, „Kortum”, „Lubicz”, „Marian”, „Skaleń”), płk, żołnierz Legionów Polskich, POW i WP, w czasie kampanii polskiej 1939 r. dowódca 3. batalionu 40. pułku piechoty, uczestnik obrony Warszawy jako dowódca pododdziału „Wola”; w konspiracji od końca września 1939 r., współorganizator SZP, szef Oddziału I Organizacyjnego Dowództwa Głównego SZP, a następnie, do kapitulacji

danía Wyższej Szkoły Wojennej, daje sobie radę. Panuje świetnie pamięciowo nad całym życiem organizacyjnym. Zna doskonale personalia oraz wszelkie zmiany w terenie. Dawna jego drobiazgowość, która mu początkowo zasłaniała szersze ujmowanie zagadnień, ustąpiła. Jest pierwszorzędny i niezastąpiony pracownikiem. Jego pierwszy zastępca Kuba¹⁵, dawny komendant okręgu łódzkiego, był ostatnio szefem biura pers[onalnego], a obecnie w związku z reorganizacją komendy rezerw obejmuje funkcję jej komendanta. Zakres prac jedynki jest olbrzymi. Poza normalnymi pracami oddziału pierwszego łączy on w sobie szereg komórek specjalnych, a mianowicie: 1. park – legalizacja, dokumenty, przepustki itd. 2. biuro personalne. 3. obserwatorium – grupa inspektorów komendy głównej. 4. inspektorat główny SOP. 5. WSK. 6. komórka łączności z oflagami. 7. referat OSZ, 8. WSS – wojskowy sąd specjalny KG, który w najbliższym czasie zostanie zawieszony przez oddział pierwszy.

Wśród bieżących prac oddziału pierwszego najważniejsze to bieżąca korespondencja i kierowanie życiem organizacyjnym obszarów i okręgów. Wszystkie sprawy związane z rozbudową sił zbrojnych obecną lub przewidywaną na okres OSZ reguluje ten oddział.

Park obsługuje kolosalną ilość komórek. Dlatego też utworzono jego ekspozyturę dla obszaru warszawskiego, dla Kedywa, dla [oddziału] II. Ilość zapotrzebowanych dokumentów w parku przekracza nieraz 100 kilkadziesiąt dziennie. Przy tym żądane są dokumenty i druki najrozmaitszych kategorii, z różnych okupacji i na tereny różnych krajów Europy. W tych warunkach, i wobec pracy w konspiracji częste są zarzuty na niedostatecznie sprawne funkcjonowanie parku. W rzeczywistości wysiłki jego są olbrzymie, jednak nie udało się dotychczas znaleźć kierownika, który by całość parku potrafił wziąć w ręce celem odpowiedniego nim pokierowania. Dlatego też Piotr¹⁶, którego wyznaczyłem na szefa sekretariatu Del[egatury] MON¹⁷, a który dotychczas jako drugi zastępca Kortuma dozorował parku, ten serwitutu będzie musiał jeszcze chwilowo zatrzymać.

Powstania Warszawskiego, Oddziału I KG ZWZ-AK; od lipca 1944 r. zastępca szefa Sztabu KG AK, w czasie powstania zastępca dowódcy Grupy „Północ”, ciężko ranny, jeniec oflagu Lamsdorf i IIC Woldenberg; po uwolnieniu powrócił do kraju; od marca 1945 r. na czele Obszaru Południowego organizacji „Nie”, a następnie DSZ i WiN; w sierpniu 1945 r. współorganizator deklaracji ideowej „WiN”; po wyjeździe za granicę płk. Bokszczanina zastępca prezesa ZG WiN; aresztowany 5 XI 1945 r., wskutek amnestii zwolniony, ponownie aresztowany w 1949 r., zwolniony w 1953 r.; od 1956 r. członek RN ZBoWiD. Odznaczony Orderem Virtuti Militari IV i V klasy, Krzyżem Niepodległości i ośmiokrotnie Krzyżem Walecznych (M. Ney-Krwawicz, *Komenda Główna Armii Krajowej...*, s. 458–459; G. Mazur, *Sanojca Antoni* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 34..., s. 524–526; A. Zagórski, *Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” w dokumentach*, t. 6, cz. 3, Wrocław 2000, s. 620–622).

¹⁵ Stanisław Juszczakiewicz (1897–1967), płk, od 1918 r. w WP, w kampanii polskiej 1939 r. dowódca batalionu w 25. pułku piechoty, w konspiracji od października 1939 r. komendant obwodu Łódź-miasto SZP-ZWZ, od 1940 r. inspektor rejonowy ZWZ w Łodzi, do sierpnia 1940 r. szef sztabu Komendy Okręgu Łódź ZWZ, do maja 1942 r. komendant ZWZ-AK w Łodzi, do wybuchu Powstania Warszawskiego zastępca szefa Oddziału I KG AK, w powstaniu dowódca Zgrupowania „Kuba” na Starym Mieście, po upadku powstania w niewoli niemieckiej, po wojnie na emigracji, przewodniczący Głównej Komisji Weryfikacyjnej AK, 1954–1967 członek Zarządu SPP. Odznaczony Orderem Virtuti Militari IV i V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 3..., s. 95–96).

¹⁶ Józef Majer (1897–?) („Piotr”), ppłk dr, kpt. rez. piech. (1932), mieszkał w Bielsku Śląskim, sędzia Sądu Najwyższego, w konspiracji od 1939 r. zastępca A. Sanojcy w Oddziale I Dowództwa SZP/Komendy Okupacji Niemieckiej ZWZ/Komendy Głównej ZWZ-AK, ponadto czasowo doradca prawny gen. S. Roweckiego, aresztowany w kwietniu 1944 r.

¹⁷ Ministerstwo Obrony Narodowej.

Biuro personalne prowadził początkowo osobiście szef I, potem Kuba, obecnie ma objąć świeżo mianowany ppłk¹⁸ z obszaru Cegielnia¹⁹. Obok prowadzenia pamięciowej ewidencji obsady naszych dowództw w centrali i w terenie biuro pers[onalne] musi poprzez swych pracowników wyszukiwać oficerów w terenie, przygotowując ich do zajęcia wolnych stanowisk. W związku z przeprowadzaną akcją scalania różnych organizacji wojskowych, w ścisłej współpracy z komendą rezerw, biuro pers[onalne] przejmując licznych oficerów i rozdziela ich na różne obszary i okręgi, wypełniając nimi brakujących oficerów w terenie. To samo robi biuro pers[onalne] z oficerami nadsyłanymi z Londynu do nas.

Obserwatorium. W grupie inspektorów komendy głównej zarysowuje się kilku, którzy reprezentują pierwszorzędną wartość inspektorską, a w razie potrzeby dowódczą, oraz kilku, którzy bądź ze względu na swój stan zdrowia, wiek lub też kwalifikacje nie dają nadziei na większe ich wykorzystanie. W ostatnim roku jeden z inspektorów tej grupy zmarł, trzech jest obłożnie chorych (jeden gruźlica, drugi narośl na mózgu, trzeci poważne choroby). W grupie I najlepiej przedstawia się obecnie Ostoja²⁰ – szef obserwatorium, potem Stach²¹ inspektor w Orzechu²². Zapowiadają się dobrze Odra²³ z Gobelinu²⁴ oraz płk Kaw.^a, inspektor dla Włóczki²⁵. W najbliższym czasie grupę inspektorów trzeba będzie powiększyć, dołączając do niej nawet oficerów w niższych stopniach, aby zdobyć rezerwuar kandydatów na komendantów obszarów i okręgów oraz przyszłych dowód-

^a *Tak w tekście; zapewne miało być: kaw[alerii]. Chodzi zapewne o ppłk. Michała Stempkowskiego.*

¹⁸ Jan Gorazdowski (1896–1957), płk, członek sakutingu i PDS, od marca 1917 r. w I Korpusie Polskim na Wschodzie, od listopada 1918 r. w WP, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, dowódca kompanii kolejno w 34., 15., 61., 20. pułku piechoty, od 1933 r. w Okręgowym Urzędzie WF i PW w Krakowie, a od 1933 r. w analogicznym urzędzie w DOK I Warszawa, w kampanii polskiej 1939 r. dowódca batalionu PW w składzie SGO „Polesie”, w konspiracji od października 1939 r. szef Wydz. I Komendy Okręgu Warszawa-miasto SZP-ZWZ-AK, od lutego 1943 r. szef Biura Personalnego w Oddziale I KG AK, po rozwiązaniu AK w organizacji „Nie”, a następnie w Delegaturze Sił Zbrojnych na Kraj, aresztowany 4 VIII 1945 r., zwolniony we wrześniu tr., po ujawnieniu się – zastępca przewodniczącego Komisji Likwidacyjnej Obszaru Centralnego b. AK, aresztowany ponownie 13 I 1949 r., skazany na 15 lat więzienia, zwolniony 24 III 1956 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1..., s. 71–72).

¹⁹ Obszar Warszawski AK („Cegielnia”).

²⁰ Stefan Józef Ludwik Broniowski (1894–1958) („Ostoja”), płk dypl. piech., mgr praw, żołnierz Legionów Polskich, zwolniony w 1917 r. po kryzysie przysięgowym, następnie w WP, dowódca batalionu w 67. pułku piechoty, w latach 1928–1930 studiował w WSWoj., komendant SPRP w Zambrowie, od 1931 r. dowódca 16. pułku piechoty, 1935–1938 w GISZ, od 1938 r. dowódca piechoty dywizyjnej w 28. DP, w dniach 8–16 IX 1939 r. dowodził dywizją, z niewoli niemieckiej został zwolniony w październiku 1939 r., w konspiracji wchodził w skład Biura Inspekcji KG AK, w styczniu 1944 r. został zwolniony z AK. Odznaczony: Orderem Virtuti Militari IV klasy, Krzyżem Niepodległości, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski IV klasy.

²¹ Władysław Filipkowski (1892–1950) („Stach”), płk art., absolwent Uniwersytetu Lwowskiego, członek Związku Strzeleckiego, żołnierz Legionów Polskich i WP, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, w latach 1927–1935 dowódca 1 pułku artylerii lekkiej, członek Komendy Naczelnej Związku Legionistów, w 1939 r. II dowódca piechoty dywizyjnej w 16. Dywizji Piechoty, w kampanii polskiej 1939 r. w 1. Dywizji Piechoty Legionów (Armia „Modlin”), w październiku tr. krótko w niewoli sowieckiej, skąd zbiegł, 1940–1943 inspektor KG ZWZ-AK na Lwów, od sierpnia 1943 do końca lipca 1944 r. komendant Obszaru nr III we Lwowie, aresztowany 2/3 VIII 1944 r. przez sowieckie władze bezpieczeństwa, zwolniony w listopadzie 1947 r. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Orderem Virtuti Militari V klasy, dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski IV klasy (G. Mazur, J. Węgierski, *Konspiracja lwowska...*, s. 65–66).

²² Obszar Lwowski AK („Orzech”).

²³ Płk dypl. dr Stanisław Rostworowski („Odra”).

²⁴ Okręg Kraków AK („Gobelin”).

²⁵ Kryptonim „Włóczka” używany był w odniesieniu do Okręgowej Delegatury Rządu Łódź.

ców na przewidziane kierunki operacyjne. Już bowiem w ciągu lutego część inspektorów otrzyma swoje mobilizacyjne zadania dowódcze.

Główny inspektor SOP. Jest nim w dalszym ciągu ppłk Gal[ica]²⁶. SOP został niemal wszędzie na terenie bazy powstańczej rozbudowany. Wprawdzie Trójkąt²⁷ próbował zwalczać tworzenie SOP-u na wsiach, lecz nic z tego nie wyszło. Trochę nieporozumień, wzajemnych pretensji, dekonspiracji, a SOP, gdzie został uformowany, tam się racjonalnie rozwija. Wreszcie i Trójkąt, widząc, że nic tu nie poradzi w rozmowach wyprostowujących jego stosunek do wojska, oświadczył, że nie zwalczałby SOP-u, gdyby zmienić nazwę tego ostatniego na taką, która by wskazywała, że to jest również wojsko, a nie – jak podejrzewali – korpus bezpieczeństwa publicznego. Aby te obawy uspokoić, kazałem dodać W na początku, dlatego też obecnie SOP nazywa się WSOP. W tym czasie opracowano bardzo dobrą instrukcję użycia WSOP, która jest w druku i w najbliższym czasie zostanie w teren rozesłana. Zawiera ona wskazówki opanowania i ochrony obiektów, zwalczania spadochroniarzy n[ie]p[rzyjacie]la oraz jego dywersji itd.

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Armia Krajowa, 2/1326, 1/55, k. 12–13, mps²⁸.

²⁶ Ppłk Władysław Galica.

²⁷ Stronnictwo Ludowe („Trójkąt”).

²⁸ Tekst został opublikowany w: H. Piskunowicz, J. Stępień, *Generała „Grota” Kroniki ciąg dalszy*, „Przegląd Historyczny” 1990, z. 3–4, s. 651–654.

1943 luty 5, Londyn – Gen. Sikorski i min. Mikołajczyk do Stronnictwa Narodowego w Kraju: Wyjaśnienie w sprawie członków Stronnictwa Narodowego w rządzie i Radzie Narodowej

Nr 24

L.dz.K. 603/43

Londyn, dnia 5 II 1943 [r.]

Ścisłe tajne

Delegat Rządu dla SN do wiadomości Komendanta.

Rząd RP wyraża uznanie za podporządkowanie Armii Narodowej Komendantowi Sił Zbrojnych w Kraju. Krok ten przyczyni się niewątpliwie do wzmożenia wysiłku zbrojnego Polski w decydującym momencie.

Równocześnie Rząd RP komunikuje, że za reprezentantów Stronnictwa Narodowego w Rządzie uważa nadal pp. Seydę¹, Komarnickiego², a w Radzie Narodowej pp. Zaleską³, dr. Celichowskiego⁴, Fenglera⁵, Rybickiego⁶ i Szydłowskiego⁷. Tym Panom komunikuje wiadomości otrzymywane z Kraju.

Jedność Narodowa Rządu polega na rzetelnej współpracy przedstawicieli stronnictw politycznych, a nie na samym fakcie reprezentacji tych stronnictw w Rządzie. Stanowisko pp. Bieleckiego i Folkierskiego uniemożliwiałoby tę współpracę. Nie licząc się bowiem z obecnymi warunkami, prowadzą oni publicznie akcję antyrządową, głosząc poglądy sprzeczne z zasadami demokratycznymi. Zyskali oni sobie niestety miano polskich faszystów i totalistów, a prowokując w ten sposób ataki gwałtowne ze strony publicznych

¹ Marian Seyda.

² Wacław Komarnicki (1891–1954), prof., dr praw, w latach 1918–1920 pracownik MSW, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, 1921–1939 wykładowca USB, 1928–1935 poseł na Sejm RP, 1939–1941 więziony w obozie w Gruzowcu, w styczniu 1942 r. wykluczony z SN, 1942–1944 minister sprawiedliwości, od sierpnia 1943 r. wchodził w skład KSK, 1945–1954 wykładowca na uniwersytecie w Oksfordzie, Polskiej Szkole Nauk Politycznych w Londynie (*Wacław Komarnicki o ustroju państwa*, oprac. S. Kilian, Warszawa 2000; P. Majewski, *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 3..., s. 155–156).

³ Zofia Zaleska (1895–1974), dziennikarka, działaczka społeczna, od 1919 r. w RN Narodowej Organizacji Kobiet, pracowała m.in. w „Kurierze Warszawskim”, „Kurierze Poznańskim”, w latach 1933–1935 posłanka na Sejm RP, 1940–1945 wchodziła w skład I i II Rady Narodowej w Paryżu i Londynie, po wojnie na emigracji, 1954–1957 była przedstawicielem rządu RP w Irlandii (*Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 483).

⁴ Stanisław Celichowski (1887–1947), dr praw, adwokat, od 1915 r. w Lidze Narodowej, uczestnik Powstania Wielkopolskiego, w latach 1932–1939 zasiadał w sejmiku wojewódzkim w Poznaniu, 1935–1939 członek ZG SN, 1939–1941 więziony w ZSRS, 1942–1945 członek II Rady Narodowej, 1943–1945 m.in. kierownik Działu Administracji Okupacyjnej; podsekretarz stanu Ministerstwa Odbudowy Administracji Publicznej w Londynie, wykładowca na Polskim Wydziale Prawa w Oksfordzie. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (S. Celichowski, *Prawo cywilne na Ziemiach Zachodnich Polski*, Londyn 1945).

⁵ Roman Fengler (1907–1954), dziennikarz „Kuriera Poznańskiego”, w latach 1939–1941 więziony w ZSRS, 1942–1945 członek II Rady Narodowej, po wojnie na emigracji, pracownik RWE (L. Gawlikowski, *Pracownicy Radia Wolna Europa. Biografie zwykłe i niezwykłe*, Warszawa 2015, s. 199–200).

⁶ Lucjan Rybiński (1891–1956), inż. rolnik, prezes RN Spółdzielni Mleczarskich, działacz OWP i SN, w latach 1942–1945 członek II Rady Narodowej, w 1942 r. wiceprzewodniczący II Rady Narodowej.

⁷ Stefan Zbigniew Szyszkowski (1904–?) (Zbigniew Szydłowski), dr, w latach 1938–1939 inspektor w Ministerstwie Przemysłu i Handlu, 1939–1940 służba wojskowa, 1940–1941 stypendysta British Council, 1942–1945 członek II Rady Narodowej RP.

czynników w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych, przynieść mogą szkody poważne sprawie polskiej. W tych warunkach wejście ich do Rządu zachwiałoby naszą pozycją na terenie międzynarodowym, podrywając wiarę w rzetelność głoszonych przez Rząd i społeczeństwo polskie zasad demokratycznych.

Rząd RP zwraca się więc do przedstawicieli Stronnictwa Narodowego w Kraju o:

1. Podtrzymywanie w dalszym ciągu z nim współpracy tak w Kraju, jak i w Londynie, zgodnie z najżywotniejszymi interesami Polski;

2. Spowodowanie zmiany dotychczasowego stanowiska pp. Bieleckiego i Folkierskiego.

Minister Spr[aw] Wewn[ętrznych]
Mikołajczyk^a

**Prezes Rady Ministrów
i Naczelnny Wódz**
Sikorski^b

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.12, k. 42 (MSW_012, k. 44), mps⁸.

^a Podpis odręczny.

^b Powyżej podpis odręczny: Sikorski.

⁸ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 76, k. 225 (KOL_063_0076, k. 227). Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.3.3.1, k. 49 (A_296, k. 54). Kolejne wersje dokumentu, w tym z odręcznymi poprawkami gen. W. Sikorskiego, znajdują się w IPiMS, PRM 105, k. 46–53.

1943 luty 6, Londyn – Naczelny Wódz do gen. Roweckiego: Sprawa wkroczenia wojsk sowieckich na terytorium Polski – porozumienie z Rosją konieczne, jednak nie kosztem praw i granic Polski – w wypadku braku pomocy zachodnich aliantów konieczność stworzenia faktów dokonanych przez powstanie w Kraju

Depesza szyfrowa

O. VI, L.dz. 247/tjn./43

Dnia 9 lutego 1943 r.

Dnia 6 lutego 1943 r.

Ściśle tajne!

Kalina^a

Na nr 60¹

Rozumiem całkowicie stosunek Kraju do zagadnienia rosyjskiego i jego powagę. Z drugiej strony musicie zrozumieć, że wojny na dwa fronty Polska ani dziś, ani w przyszłości prowadzić nie może i że porozumienie z Rosją jest koniecznością. Porozumienie to nie może być okupione rezygnacją z naszych praw i naszych granic i musi dokonać się w duchu deklaracji podpisanej przeze mnie ze Stalinem. W deklaracji tej podkreślono wyraźnie suwerenność terytoriów polskich. Uzyskanie dalszych^b precyzji w układach z Rosją było wykluczone. Stwierdziła to od tego czasu wielokrotnie wroga nam postawa Rosji, która winna ulec zmianie przy należyтым nacisku Roosevelta i Churchilla. Mam podstawę, by na to liczyć. Jeżeliby zaś nie dało się osiągnąć tej zmiany, to po moich długich konferencjach w Waszyngtonie Amerykanie, a mam nadzieję i Anglicy oceniliby ten fakt jako niemożność dogadania się totalistycznej Rosji z demokracją. Dla tej sprawy nasze stosunki z Rosją Sowiecką stają się dzisiaj sprawdzianem.

Polska zawarła układ z Rosją, deklarując po wykonaniu ze strony rosyjskiej reparacji, do czego się zobowiązała, w tajnym załączniku do umowy z 31 lipca 1941 roku, chęć przyjaznej współpracy, ale z Rosją, która zatrzyma się na naszych granicach wschodnich, gdy o Europie Środkowo-Wschodniej mowa. Nie poszliśmy i nie idziemy natomiast na żadne porozumienia z Kominternem.

U decydujących czynników państw^c anglosaskich narasta^d świadomość niebezpieczeństwa sowytyzacji Europy, i myśl, że trzeba uprzedzić Sowiety w Europie Środkowej i Środkowo-Wschodniej. Casablanca² i Adana³ są symptomami skoordynowanej akcji.

W decydujących kołach wojskowo-brytyjskich opracowano dwa plany. Pierwszy przewiduje, że przy najmniejszych objawach załamania się Niemiec, Anglicy i Amerykanie pójdą na kontynent od razu tymi siłami i środkami, jakie będą mieć w danej chwili.

^a Na marginesie odrębna adnotacja: 247/133; data zasz. 6 II 43.

^b W egzemplarzu depeszy znajdującym się w AAN (203/I-4, k. 4): dalszej.

^c W egzemplarzu depeszy znajdującym się w AAN (203/I-4, k. 4): państwowych.

^d W egzemplarzu depeszy znajdującym się w AAN (203/I-4, k. 4): wzrasta.

¹ Zob. dok. nr 600.

² Konferencja 14–24 I 1943 r. z udziałem prezydenta USA, premiera Wielkiej Brytanii oraz przywódcy Wolnej Francji Charlesa de Gaulle’a.

³ Konferencja z 11 III 1943 r. z udziałem najważniejszych władz Wielkiej Brytanii oraz Turcji – zob. IPiMS, PRM 110, k. 4–7, Depesza ambasadora Sokolnickiego z 8 II 1943 r.

Pójdą z Wielkiej Brytanii, a więc najkrótszą drogą. Dopiero z chwilą, gdy wojska anglosaskie staną na lądzie europejskim i pochwycą bazy, powstanie możliwość desantów spadochronowych na większą skalę, i samolotowych naszych i sojuszniczych, na polskim terytorium, co mogłoby je ochronić przed faktami dokonanymi ze strony Sowietów. By wkroczyć na ziemię polskie, wojska sowieckie dokonać muszą jeszcze wysiłków olbrzymich. Na razie Niemcy są pobici tylko na kierunku południowym, na którym chroni nas przestrzeń i zniszczone komunikacje. Na wypadek jednak najgorszy, gdyby wkroczenie to miało nastąpić, zanim wojska sprzymierzone do nas dotrą i bez ścisłej umowy z nami, my musielibyśmy uprzedzić Rosjan i stworzyć fakty dokonane przez powstanie Kraju i przejście władzy wojskowej i administracyjnej, stawiając na pierwszym miejscu miasta wschodnie z Wilnem i Lwowem na czele. Wojska sowieckie musielibyśmy traktować jako sprzymierzone, a za każdy akt nielojalności z ich strony żądać interwencji anglosaskiej.

Nie sądzimy, by zatajenie organizacji było możliwym i NKWD podjęłoby z nią niezwłocznie walkę. Mają niestety na usługach wielu Polaków, nawet starszych oficerów zawodowych i są zbyt dobrze w naszych stosunkach zorientowani. Atut współdziałania z wojskami sowieckimi potrafimy wygrać politycznie.

W każdym wypadku zastrzegam, że rozpoczęcie powstania może nastąpić tylko na mój rozkaz.

Dysponowanie dla wyłącznie celów polskich dywizjonem bombardującym jest o tyle nierealne, że bombardowanie rzeczywiste obiektów w Polsce jest dziś niewykonalne z powodu braku samolotów o dość dalekim zasięgu. A poza tym obecna sytuacja jest trudna, tak że walka o zgodę na eskadrę polską dla łączności z Krajem, co uzyskałem ostatecznie, trwała bardzo długo.

Poruszone sprawy mniejszościowe i ustrojowe są przedmiotem prac Rządu. Pan Generał otrzyma w tym względzie wyjaśnienia przez Delegata.^e

**Naczelnny Wódz
Sikorski**

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.1.1, k. 49–51 (A_379, k. 51–53), mps⁴.

^e Poniżej odręczna adnotacja: 133/6/2-1943.

⁴ Kopie depeszy znajdują się w: SPP, t. A.9.1.12, k. 9–11 (A_687, k. 11–13); SPP, t. A.3.9.2.1.4, k. 7–9 (A_385, k. 14–16). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-4, k. 4. Wcześniejsze wersje dokumentu, wraz z rękopisem gen. W. Sikorskiego, znajduje się w: IPiMS, PRM 106, k. 8–13.

1943 luty 8, Londyn – Gen. Sikorski: Rozkaz wzywający do zachowania rozwagi wobec postawy sowieckiej

Pocztą nr 6/43 – 700/tj.43

O. VI, L.dz. 558/tj.43

M.p., dnia 9 II 1943 [r.]

Kalina

Przekazuję

Rawa 558

Treść – jak zał.^a

**Depesza-szyfr: do Dowódcy Armii Krajowej
Naczelný Wódz**

Londyn, dnia 8 lutego 1943 r.

Rozkaz oficcerski tajny nr 1

Naród polski przeżywa dzisiaj najcięższy okres w tej wojnie. W Kraju szaleją Niemcy, opanowani strachem przed powstaniem na tyłach swych armii. Wytępiłi oni setki tysięcy patriotów polskich, zrabowali prawie całe nasze mienie narodowe, zniszczyli kulturę i naukę polską, czyniąc to na oczach nieprzygotowanych przejściowo do przeciwdziałania skutecznego – demokracji zachodnich. Nie zniszczyli Niemcy atoli i nie zniszczą sił duchowych i biologicznych trzydziestomilionowego narodu. Świadom swej roli historycznej, trwa on niezłomnie w oporze, narzucając nam, a nie odwrotnie, swą nieugiętą linię postępowania.

Na obczyźnie i w Siłach Zbrojnych znalazło się wiele elementów, które nie rozumieją nigdy wielkości obecnej chwili historycznej. Powodowani względami płaskimi, sieją oni i potęgują niezadowolenie, chcąc zaszczerpić w szeregach naszych rozkład, który zgubiłby Sprawę. Pracują nad tym także tajni agenci wroga i to zarówno członkowie niemieckiej piątej kolumny, jak i przedstawiciele Kominternu. Chcieliby oni rozsadzić zwartość Polskich Sił Zbrojnych i zniszczyć jedyne narzędzie siły, które wg moich zamierzeń odegrać ma w zgodzie z Wielkimi Aliantami najpoważniejszą, a dla nas decydującą rolę w końcowej fazie wojny.

Podpisując pierwszy układ z Rosją, którego treść ostateczna z największym trudem uzgodniona została przez Rząd Brytyjski ze Stalinem, a który od tego czasu niestety rząd sowiecki wciąż zwalcza, miałem na oku nie tylko uwolnienie Wasze i los setek tysięcy obywateli polskich, więzionych w Rosji, ale i cel wyższy. Był nim i jest przyjazny, pomimo doznanych krzywd, stosunek wzajemny Polski i Rosji na zasadach wyłożonych przeze mnie w Moskwie publicznie 4 i 5 grudnia 1941 roku. Od tego czasu nie zmieniłem swego^b zasadniczego stanowiska, które zostało zaaprobowane zgodnie przez odpowie-

^a Poniżej dwie adnotacje: 1) pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. ...; Zaszyfrowano dn. 12/II 1943; Nadano dn. 194, St[efan] J[agiełło]; 2) odręczna: Odczytano przez Kalinę dep[eszę nr] 466 z 26.3.[19]43 (1425/tj.43).

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-27, k. 163): mego.

działne czynniki Państwa, które uznają niezmiennie^c potrzebę tego dobrego współżycia. Odkładając wyrównanie doznaných krzywd na czas późniejszy, zgodnie z wolą Rządu, którą ten ostatni wyraził jednomyślnie uchwałą z dnia 19 maja 1942 r., byłem gotów^d stanąć wraz z Wami, jako Armia Polska, u boku wojsk sowieckich na froncie wschodnim i walką czynną ze wspólnym wrogiem przypieczętować braterstwo broni.

Stało się niestety inaczej, lecz nie nasza w tym вина. Dzisiaj czynniki sowieckie usiłują wygrać ten argument przeciw nam i przeciw obywatelom polskim, deportowanym siłą do ZSSR w latach 1940/[19]41 i rzuconym tam na straszną poniewierkę, i narażonym na prześladowania, których historię odtworzymy w razie potrzeby wobec całego świata. Obecnie natomiast, chcąc wymusić na nas ustępstwa terytorialne, grożą nam wygłodzeniem naszych siostr i braci, którzy pozostali jeszcze przy życiu, przez usiłowanie przerwania pomocy, którą Rząd Polski zorganizował wspomagany ofiarnie przez Imperium Brytyjskie i Stany Zjednoczone AP. Doszło do tego nawet, że wszystkich obywateli polskich znajdujących się w ZSSR chciano by^e uznać za obywateli sowieckich.

Rząd RP, świadom swej odpowiedzialności przed Bogiem i historią, broni zawsze i nieugięcie słusznego stanowiska i niezniszczalnych praw Polski i Polaków. Broni czujnie^f swych współobywateli, jak to uczynił prawie na całym świecie, podejmując ciężar olbrzymi, nieznany dotąd w historii, na swe barki.

Czynniki sowieckie wykorzystują swe obecne powodzenia na froncie, by narzucić Sprzymierzonym jednostronnie swoją^g wolę. Nie osiągną tego ani nie zagłodzą obywateli polskich, których traktują jako zakładników na terenie ZSSR, a jeżeli doprowadzą do zerwania z Polską stosunków, to z własnej tylko winy – pod warunkiem, że zachowamy w dzisiejszej chwili przełomowej spokój niewzruszony i zimną krew. A idąc za odpowiedzialnymi czynnikami polskimi w Londynie, odpowiemy na te posunięcia jednością i zgodą.

Oczekuję tego od Was, znając dokładnie pogląd na te sprawy naszych wielkich Sprzymierzeńców i przyjaciół na Zachodzie.

Siły przeciwsowieckie na całym świecie są duże. Do nich to apelują dzisiaj Niemcy, ponosząc klęski na Wschodzie. Nie możemy im ułatwiać nawet pośrednio ich niecej gry. Stosunki polsko-sowieckie stają się coraz wyraźniej i dla obcych – sprawdzianem przyszłego stosunku Rosji komunistycznej do demokracji. Pozostawiając politykę Prezydentowi i Rządowi RP, za którą ponoszą oni pełną i wyłączną odpowiedzialność przed Narodem, nie dajmy się sprowokować do kroków nierozważnych. Apeluję o to do Was, Żołnierze, w imię nadrzędnej dyscypliny narodowej.

Dzisiaj Polska ma uznanie przez wszystkich, bo nawet przez wroga, legalne władze państwowe, a Jej pozycja wyjątkowa na terenie międzynarodowym została ugruntowana przez ostatnie negocjacje z Rządem Stanów Zjednoczonych. Za niedopuszczenie do zmarnowania tego dorobku polskiego przez nieobliczalne występy jest odpowiedzialny każdy Polak. Krew polska, tak obficie dotąd przelana i bezgraniczne ofiary Narodu i Jego Sił Zbrojnych, nie mogą pójść i nie pójdą na marne.

Niech żyje wielka i sprawiedliwa dla wszystkich Swych synów – Polska!

^c W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-27, k. 163): nieodzownie.

^d W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-27, k. 163): gotowy.

^e W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-27, k. 163): chciano.

^f W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-27, k. 163): czynnie.

^g W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-27, k. 163): swą.

Rozkaz ten, jako wyjątkowy, a najściślej tajny, odczytają i skomentują na odprawach oficerskich dowódcy Wielkich Jednostek Wojska, dowódcy dywizjonów Lotnictwa i dowódcy okrętów Marynarki Wojennej. Treść rozkazu ma być wykorzystana jak najszerzej, a poufnie jako materiał na specjalnie zorganizowanych w tym celu pogadankach żołnierskich w całych Siłach Zbrojnych. Dowódcy wszystkich szczebli ukróć niepoczytalną akcję przeciwaliancką wywrotowców, sięgając do regulaminem przepisanych^h środków sądowych i dyscyplinarnych.

Naczelnny Wódz
Sikorski
gen. broni

Z polecenia Naczelnego Wodza przekazuję Rozkaz Tajny Oficerski nr 1 wg specjalnego rozdzielnika.

Rozkaz ten został wydany w 64 numerowanych egzemplarzach. Bezpośredni jego odbiorcy zarządzają komisyjne spalenie wszystkich egzemplarzy po odczytaniu i wykorzystaniu. Żadne fragmenty tego rozkazu nie mogą być w jakikolwiek sposób publikowane.

Dowódca Armii Krajowej wyda na mocy otrzymanego szyfru Rozkaz Oficerski Tajny nr 1 w koniecznie potrzebnej ilości egzemplarzy. Po odczytaniu i wykorzystaniu rozkazu zarządzi komisyjne spalenie wszystkich egzemplarzy.ⁱ

Szef Sztabu Naczelnego Wodza
T. Klimecki
gen. bryg.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.1.1.1.1.B, k. 157–160 (A_022, k. 165–168), mps^l.

^h W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (203/I-27, k. 164): przewidzianych.

ⁱ Poniżej odręczna adnotacja: p. ppłk Protasewicz celem nadania 8 II B[...] ppłk.

^l Odpisy dokumentu znajdują się w: CAW, II.52.617, k. 2–3; AAN, 203/I-27, k. 162–164.

1943 luty 8, Warszawa – Delegat Rządu do min. Mikołajczyka: Rada Pomocy Żydom, złożona z przedstawicieli wszystkich stronnictw, potrzebuje dodatkowych funduszków – rząd powinien zainicjować utworzenie Ogólnego Komitetu Pomocy dla Żydów

Szyfr-depesza

M.p.^a, dnia 8 lutego 1943 r.
Nr 1^{bl}

L.dz.K. 431/43
Otrzymano dnia 16 lutego 1943 r.

Do Pana Min. Mikołajczyka^c

Utworzony Komitet pomocy Żydom, o którym już donosiłem, przekształcił się na Radę Pomocy Żydom², przy pełnomocniku Rządu w Kraju. Do Rady wchodzi przedstawiciele stronnictw polskich i Żydów. Rada postanowiła, aby poza kwotami wyasygnowanymi z budżetu na pomoc Żydom zwrócić się do Rządu w Londynie o zainicjowanie powołania ogólnego komitetu pomocy Żydom, celem zbierania specjalnych funduszków i przekazywania ich do kraju. Potrzeby są ogromne, konieczne są duże środki.

Podpis^d

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.4.1.1.2, k. 6 (A_474, k. 15), mps³.

^a M.p. – ręcznie wykreślono i nadpisano: Lena. „Lena” to kryptonim stacji nr 46 Delegata Rządu na Kraj.

^b Numer depeszy wpisano odręcznie.

^c Cały wiersz wykreślono i nadpisano: Do Stema.

^d Podpis – wykreślono i dopisano z boku: Wernic.

¹ Depeszę nr 10 nadała do Londynu stacja nr 82 (SL, krypt. „Wanda”, „Lidia”), odebrana przez stację nr 39 (MSW) 10 II 1943 r. o godz. 16.00

² Nastąpiło to 4 XII 1942 r.

³ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 3.

1943 luty 8, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Zasady akcji scaleniowej w Kraju

Radiogram nr 197

Od Wandy

Dnia 8 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 725/tjn./43

Przyjęty 15 lutego [19]43 [r.] godz. 18.40

Odczyt[any] 18 lutego [19]43 [r. godz.] 14.30

Na 26¹ melduję:

1. Akcję scaleniową prowadzę od początku według tych samych zasad, które obowiązują wszystkie bez wyjątku^a organizacje o charakterze wojskowym.

2. Przedstawiam zasady scalania według brzmienia art.^b 124 z dnia 5 marca [19]42 [r.]. I faza stanowi taktyczne podporządkowanie oddziałów pod względem bojowym i wyszkoleniowym. Obejmuje ona:

a) wzajemne poznanie się komendantów PZP z kierownikami organizacji i oddziałami paramilitarnymi celem wytworzenia atmosfery zaufania;

b) kontrolę scalanych oddziałów pod względem organizacyjnym, liczebnym i jakościowym;

c) przygotowanie planu wcielenia.

[W I fazie organizacje paramilitarne zachowują swą strukturę organizacją i aparat kierowniczy (dowódczy).]^c

II faza stanowi wcielenie do szeregów SZ w Kraju całych plutonów, o ile są zwarte w rejonie – te plutony obok przydziału mob[ilizacyjnego] mogą zachować nazwę org[anizacji] paramilitarnej. Personel sztabów centralnego i terenowych otrzymuje indywidualne przydziały według przydatności. Pozostawiam organizacjom prawo oddziaływania ideologicznego na wcielone plutony przez kolportaż własnej prasy.

3. W grudniu ubiegłego roku „Trójkąt” zgłosił oddziały wojsk[owe] zorganiz[owane] w ramach SCH do szeregów SZ w Kraju. W dn[iu] 11 stycznia bieżącego roku wyznaczony przeze mnie komendant objął w obecności przedstawicieli Trójkąta i SCH swą funkcję i rozpoczął pracę techniczną^d scalania.

4. Proszę o zajmowanie stanowiska zgodnego z wydanymi przeze mnie rozkazami w sprawie scalania.

Kalina 101

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.3.3.1, k. 54–55 (A_296, k. 59–60), mps².

^a W dokumencie błędnie: z wyjątkiem. Na marginesie została umieszczona odrębna adnotacja: bez wyjątku popr[awie] T[adeusz] P[ieczyński]. W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 132): bez wyjątku.

^b W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 132): rozkazu. Zob. dok. nr 430.

^c Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 132).

^d W dokumencie wyraz błędnie zaszifrowany. Poprawiono według rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 132).

¹ Zob. dok. nr 591.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 90 (KOL_063_0075, k. 92). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 132.

1943 luty 8, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Odpis rozkazu po uwolnieniu z więzienia niemieckiego w Pińsku żołnierzy AK i więźniów politycznych

O. VI, L.dz. 1520/43

Warszawa, dnia 8 lutego 1943 r.

Dnia 1 kwietnia 1943 [r.]

Meldunek zbiorowy nr 179¹

Część B

Naczelnny Wódz

Przedstawiam rozkaz nr 84 z 8 II [19]43 [r.], który odnosi się do uwolnienia żołnierzy z więzienia pińskiego: „liczne inne udane działania bojowe” odnoszą się do akcji w Białymstoku, Kielcach, Końskich, Łomży.

Kalina

Komendant Sił Zbrojnych w Kraju

Dnia 8 lutego 1943 r.

Rozkaz nr 84

W okresie nasilenia bezpośrednich akcji Sił Zbrojnych w Kraju przeciwko okupantowi, wykonano również kilka śmiałych udanych napadów, celem odbicia naszych żołnierzy z rąk niemieckich. Miały one miejsce w szeregu punktów w Kraju i sprowadzały się przeważnie do napadów na więzienia lub konwoje niemieckie prowadzące aresztowanych.

Na specjalne wyróżnienie zasługuje ostatnia podobna akcja zbrojna. Z wnętrza Kraju wyruszył na dalekie Kresy oddział, złożony z żołnierzy i ochotników, pokonał olbrzymie trudności techniczne, w brawurowym wypadzie opanował więzienie, kładąc trupem kilku Niemców i odbił kilku więzionych tam naszych żołnierzy oraz wypuścił na wolność kilkudziesięciu więźniów politycznych, sam nie ponosząc strat ani w ludziach, ani w uzbrojeniu.

Akcja udała się dzięki odpowiednio^a precyzyjnemu przygotowaniu oraz odwadze wszystkich uczestników, przy całkowitym zachowaniu zimnej krwi i przytomności umysłu podczas i po napadzie.

Powyższa akcja stanowi piękny przykład czynu zbrojnego Sił Zbrojnych w Kraju, w ramach toczonej obecnie przez nas walki konspiracyjnej.

Obok licznych innych udanych działań bojowych świadczy o mocy ducha, odwadze oraz sprawności dowódczej i bojowej naszych szeregów.

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 65): odpowiedniemu.

¹ Meldunek nr 179 (przy którym gen. Rowecki przesłał odpis swego rozkazu nr 84 z 8 II 1943 r.), zaszyfrowany w Kraju 6 III 1943 r., był wysłany dwukrotnie: pocztą kurierską 9 B/III z dnia 11 III 1943 r. do Wery, skąd nadany został do Centrali drogą radiową dnia 28 III 1943 r.; oraz jako pocztą kurierską 11 F/III dnia 27 III 1943 r. przez „Pankracego” do Waleriany. Ta pocztą nie dotarła do Centrali, gdyż „Pankracy” vel „Pankowski” (prawdziwe nazwisko Jan Kazimierz Gralewski) zginął w katastrofie samolotu wraz z Naczelnym Wodzem w Gibraltarze 4 VII 1943 r.

Uczestników tej akcji zbrojnej wyróżniłem, mianując dwóch podporucznikami czasu wojny, nadając dwom Krzyż VM 5 klasy². Szeregowcom najdzielniejszym Krzyż Walecznych^b. Reszcie udzieliłem pochwały.

Komendant Sił Zbrojnych w Kraju
(–) Grot

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.3, k. 13 (A_384, k. 17), mps³.

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 65): szeregowi najdzielniejszych – Krzyżem Walecznych.

² Por. Jan Piwnik („Ponury”), dowódca akcji i por. Jan Rogowski („Czarka”), dowódca części ekipy. Jan Rogowski vel Szulak Jan vel Jaczyński Piotr vel Koba Julian vel Plecki Zbigniew vel Pomerski Piotr vel Zawadzki Stefan, ps. „Czarka”, „Kacz” (1913–1944), por.; absolwent Korpusu Kadetów nr 3 w Rawiczu (1932), słuchacz Wołyńskiej Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii (1933–1934), od 1934 r. na stażu w 13. pułku artylerii lekkiej, w latach 1935–1936 urzędnik Oddziału Narzędziowni Fabryki Samochodów Państwowych Zakładów Inżynierii w Ursusie, do 1939 r. administrator majątku Chinocze; członek SN, działacz Obozu Wielkiej Polski, w kampanii polskiej w 1939 r. dowódca plutonu artylerii 50. pułku piechoty, następnie w Oddziale Wydzielonym mjr. Leona Fudakowskiego; od 19 XI 1939 r. na Węgrzech, od stycznia 1940 r. we Francji; oficer ogniowy 3. baterii 3. pułku artylerii lekkiej, od lipca 1940 r. w Wielkiej Brytanii, od lipca 1940 do marca 1941 r. służba w 1. dywizjonie artylerii lekkiej, od sierpnia do września 1941 r. słuchacz III kursu łączności dla oficerów 4. Brygady Kadrowej Strzelców; zgłosił się do służby w kraju, zaprzysiężony w Oddziale VI SNW (28 XI 1941); 3/4 III 1942 r. odbył skok na placówkę odbiorczą „Pole”; przydzielony na II Odcinek „Wachlarza”, dowódca zgrupowania patroli, zastępca dowódcy por. Jana Piwnika „Ponurego”; w lipcu 1942 r. aresztowany z „Ponurym”, zbiegł; w Kedywie Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK, kierownik bazy kieleckiej w Warszawie, od czerwca do lipca 1943 r. oficer sztabu, dowódca 1. plutonu „warszawskiego” II Zgrupowania Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”, od września 1943 r. kierownik bazy kieleckiej w Warszawie krypt. „Start IV”; wydany Gestapo, aresztowany 3 I 1944 r.; skazany na karę śmierci 16 II 1944 r., rozstrzelany tego samego dnia. Odznaczony Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Walecznych, Medalem Wojska (SPP, kol. 23.234, Rogowski Jan; K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 1, Rzeszów 2008, s. 168–170; *Dokumenty do dziejów Zgrupowań Partyzanckich AK...*, s. 45, 306, 324, 325).

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 86 (KOL_063_0078, k. 88). Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: AIPN, 1114/16, k. 369–371; CAW, II.52.519, k. 28. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 281. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 65. Rozkaz nr 84 został opublikowany w „Biuletynie Informacyjnym” nr 7 (162) z 18 II 1943 r., s. 1 – zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1254–1255.

1943 luty 9, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Projekt wykorzystania Węgrów na Obszarze Lwowskim w razie wkroczenia wojsk sowieckich na ziemie polskie

Radiogram nr 215

Nr 177

O. VI, L.dz. 732/tj.43

Od Wandy 5

Przyjęty 16 II [19]43 [r.] godz. 20.00

9 II 1943

Odczyt[any] 18 II [19]43 [r. godz.] 15.40

^aW układzie powstania przeciwniemieckiego i na wypadek wkroczenia wojsk rosyjskich na ziemie polskie z Rosji Sowieckiej – polsko-ukraiński obszar lwowski jest dla nas terenem najcięższym.^a

Zaopatrzenie tego terenu w broń napotyka na trudności nie do pokonania (zasięg zrzutu). Pomoc z zewnątrz niezbędna.

Przedstawiam poniżej projekt wykorzystania Węgrów na korzyść obszaru lwowskiego:

1. Wejść już obecnie w porozumienie z rządem węgierskim lub czynnikami wojskowymi węgierskimi na temat ich pomocy na rzecz obszaru lwowskiego. Mianować pełnomocnika Naczelnego Wodza do spraw powyższych na Węgrzech ew[entualnie] powierzyć to k[o]m[en]d[an]towi bazy. Zapewnić mi należyty wpływ na realizację postulatów ad 2–4.

2. Na ziemi węgierskiej zorganizować zbrojne oddziały polskie (Legion Polski), które wejdą do walki na kierunku Borysław–Lwów.

3. Zapewnić dostarczenie broni przez Węgrów. Już obecnie spore¹ ich transporty uzbrojenia idące na front wschodni mogłyby być oddawane w nasze ręce na terenie Małopolski Wschodniej. W okresie powrotu jednostek węgierskich z frontu wschodniego do kraju już znaczna część ich uzbrojenia winna być nam odstąpiona.

4. W razie odwrotu ze wschodu pożądana przejściowa okupacja węgierska części obszaru lwowskiego.

Kalina 177 – 9 II [19]43 [r.]

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.9.1.1, k. 63 (A_379, k. 65), mps².

^{a-a} W egzemplarzu dokumentu w AAN (203/I-8, k. 18) pierwsze zdanie brzmi: W układzie powstania przeciwniemieckiego oraz na wypadek wkroczenia wojsk rosyjskich na ziemie polskie z racji sytuacji polsko-ukraińskiej Obszar Lwowski jest dla nas terenem najcięższym.

¹ W egzemplarzu dokumentu w AAN (203/I-8, k. 18): niektóre.

² Odpis depeszy znajduje się tamże, k. 64 (A_379, k. 66). Inny odpis znajduje się w: AAN, 203/I-8, k. 18.

1943 luty 11, Warszawa – O potrzebie cierpliwości w podejmowaniu akcji przeciwko wrogowi

Z bronią u nogi

W ciągu ostatnich paru miesięcy zachodzić zaczynają zjawiska wzmagające napięcie nerwowe kraju.

Z jednej strony – działają na nas silnie tak już od dawna wyczekiwane **klęski niemieckie**, wywołane podstawową zmianą, jaka zaszła w biegu toczącej się wojny: przejścia inicjatywy wojennej z rąk niemieckich w ręce naszych sprzymierzeńców. Codzienne wieści o zwycięstwach na polach walki, o sukcesach dyplomatycznych, o chmurach gromadzących się na froncie wewnętrznym Niemiec – wszystko to przyspiesza bicie serca i falą gorącej krwi podnieca mózg.

Z drugiej strony – wewnątrz Kraju **wzмага się nacisk okupanta**. Odnieść można wrażenie, że niemieckie czynniki policyjne i administracyjne, w chęci zapewnienia bezpieczeństwa tyłów przeżywającego kryzys frontu – powzięły myśl sprowokowania nas do przedwczesnego wystąpienia zbrojnego. Prowokuje się nas wysiedlaniami, przyjmującymi formę terroru. Prowokuje się barbarzyńskimi łapankami. Prowokuje się kierowaniem do obozów koncentracyjnych nowych tysięcy, a nawet dziesiątków tysięcy ludzi. Prowokuje się rozsiewaniem podniecających, szerzących groźę pogłosek. Prowokuje się przekraczającym miarę uciskiem wsi – branką ludzi na roboty i ponadkontyngentami. Z punktu widzenia niemieckiego – przedwczesny wybuch powstania jest rzeczą pożądaną – zapewnia bowiem łatwe i szybkie jego stłumienie oraz przez wybicie najaktywniejszego elementu i przeprowadzenie masowego mordowania ludności – zapewnia rozbicie naszych przygotowań wojennych i uspokojenie kraju.

Niestety – jest jeszcze wielu Polaków, którzy nie rozumieją ani sytuacji, ani toczącej się gry. Podnieceni klęskami niemieckimi i terrorem w Kraju – gotowi są poddać się szarpającym pierś uczuciom i chwycić bodaj natychmiast za broń. Podnieca tych ludzi niesumienna i szkodliwa dla narodu agitacja Kominternu, płynąca na falach tzw. „Radiostacji Kościuszki” oraz agitacja miejscowych komunistów. Podnieca ich nasza własna, stugębna plotka, wyolbrzymiająca każdy wypadek terroru do ram katastrofy. Panikarze i plotkarze mimo woli współdziałają z wrogiem, stwarzając nastroje rozpaczliwe, w których ostateczna depresja i bierność jednych kontrastuje z chęcią szaleńczych, przedwczesnych czynów powstańczych u innych.

Stwierdzamy: właściwe ośrodki i wojsko podziemne nie przyglądają się wydarzeniom z założonymi rękoma – lecz działaniom swoim nadają formy zgodne z polską racją stanu i rozkazami Naczelnego Wodza. Nie można dziś wymienić tych wszystkich aktów sabotażowych i dywersyjnych, które wykonaliśmy w ciągu trzech lat, ani tych wszystkich szkód, które wyrządziliśmy wrogowi; ogromna większość tych akcji musiała być maskowana innymi rękoma lub przypadkiem. Ostatnio oręż nasz stwardział, stał się ostrzejszy i coraz boleśniejsze zadaje wrogowi ciosy. Moglibyśmy zadawać ich więcej, moglibyśmy prowadzić akcję powszechniejszą – **ale tego nie robimy celowo**.

Oczywiście, jeśli barbarzyński wróg spróbował niszczyć Naród Polski metodami tępienia Żydów – wówczas losy zostaną rzucone i rozkazy do walki w obronie narodu

zostaną wydane. Ale chwilę tę określi nie panikarska plotka – lecz miarodajny rozkaz Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju.

A na dziś – obowiązywać nas wszystkich powinien rozkaz Naczelnego Wodza, wielokrotnie powtarzany przez Pełnomocnika Rządu, przez Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju oraz przez wszystkie odpowiedzialne czynniki polskie: **czekać z bronią u nogi**. Nie pozwolić się sprowokować! Obdarzać pełnym zaufaniem kierownictwo Narodu, które ma warunki do bardziej obiektywnego poglądu na sprawy niż przeciętny, pozbawiony informacji, obywatel oraz które jest bardziej miarodajne od obcych agentur w określeniu istotnych potrzeb Narodu.

Niech nerwy nasze, osłabione trzyletnią okupacją, nie wezmą góry nad rozumem. Szczególnie dziś – gdy już wyraźnie zarysowuje się zwycięstwo. Przyszłość Narodu żąda od nas wciąż jeszcze **cierpliwości, opanowania i bezwzględnej karności**.

Źródło: „Biuletyn Informacyjny” nr 6 (161) z 11 II 1943 r., s. 1–2¹.

¹ Zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1246–1247; *Prawdziwa historia Polaków. Ilustrowane wypisy źródłowe 1939–1945*, t. 2: 1943–1944, oprac. D. Baliszewski, A.K. Kunert, Warszawa 1999, s. 872–873.

1943 luty 12, Londyn – Szef Wywiadu do szefa Oddziału Specjalnego Sztabu Naczelnego Wodza: Sytuacja Polaków w Gdyni

Wywiad

L.dz. 685/Skn/43

O. VI, L.dz. 607

M.p., 12 II 1943 [r.]^a

Szef Oddziału Specjalnego w m[iejscu]

Informacje z Kraju

Poniżej podaję do wiadomości wyciągi z raportu oficera polskiej marynarki handlowej, który w grudniu 1943 [r.]¹ uciekł z Gdyni do Szwecji:

I. Na teren portu Gdynia potrzebna jest specjalna przepustka z fotografią, wystawiona przez odnośną władzę wojskową i potwierdzona przez Gestapo.

Członkom załóg statków i okrętów wystawiają imienne przepustki, wyjątek stanowią Szwedzi, którym w ogóle nie wolno opuszczać statku. Im przepustek nie wydają.

Odwiedzanie statków w porcie jest surowo wzbronione, nawet Niemcy nie mają prawa zbliżyć się do znajdujących się przy nabrzeżu statków. Straż pełnią liczni mundurowi i cywilni strażnicy – tak że jakikolwiek kontakt z załogą jest zupełnie niemożliwy.

II. Wszyscy Polacy mieszkają przeważnie w barakach lub szopach na przedmieściach Gdyni. Zostali oni wyrzuceni z miasta i nieraz muszą wstawać już o 4 rano, by zdążyć na czas do pracy (autobusy – w bardzo małej ilości – obsługują ludność niemiecką; Polacy zawsze narażeni są na wyrzucenie z autobusu, jeżeli dla Niemca nie będzie miejsca).

Źle robi radio z Londynu, nawołując: „Polaku, pracuj powoli”. To słyszą zdrajcy i Niemcy. Skutek jest taki: spóźnienie do pracy po raz pierwszy, drugi pociąga za sobą karę za sabotaż – czyli obóz koncentracyjny. To znaczy po 3–6 miesiącach, wykreślenie z listy żyjących. A to wszak i bez pouczenia jest zrozumiałe, że nikt dla Niemca akordowo pracować nie będzie, za ich stałe szykany, zmniejszone kartki żywnościowe, kartki odzieżowe i odmowę prawie wszystkiego, co jest niezbędne dla gospodarstwa domowego oraz opieki lekarskiej, szpitala, lekarstw itd.

III. Spryciarze, którzy mając metrykę urodzenia w ukraińskim języku, rosyjskim, węgierskim, litewskim itp. starali się wmówić władzom niemieckim, że byli mniejszością narodową w Polsce i że właściwie Polakami nie są. Ci otrzymali „Fremdempass”^b – gdzie w rubryce „Staatsangehörigkeit”² wpisano „unerklärt”³ albo „nansenowcy” mają wpisaną „statenlos”^c.

^a Poniżej odręczna adnotacja: kpt. Lipiński 13 II [19]43 [r.]. Zob. S. Pilarski, Oficer Ekspozytury 2 Oddziału II Sztabu Głównego WP mjr Wojciech Lipiński (1900–1966) [w:] Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Z działalności Oddziału II SG WP, t. 2..., s. 345–351.

^b Właściwie: Fremdenpass (niem.) – paszport cudzoziemca, dokument podróży dla cudzoziemców.

^c Właściwie: staatenlos (niem.) – bezpaństwowy.

¹ Oczywiście pomyłka. Prawdopodobnie chodzi o kpt. Leopolda Rusieckiego, który zbiegł do Szwecji jesienią 1943 r. (zob. B. Chrzanowski, *Organizacja sieci przerzutów drogą morską z Polski do Szwecji w latach okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, „Stutthof. Zeszyty Muzeum” 1984, nr 5, s. 27; B. Chrzanowski, *Organizacja i funkcjonowanie...*, s. 100).

² (niem.) – obywatelstwo, przynależność państwową.

³ (niem.) – niewyjaśnione.

Oni – oprócz Ukraińców i białogwardzistów są nadal Polakami, dzielą się radosnym i smutnym; mają jednak ten przywilej, że mogą mieć stanowisko pracowników umysłowych w biurach, czego nie może otrzymać Polak z żółtą legitymacją, oraz kartki żywnościowe mają jak Niemcy.

Jesienią jednak Niemcy zrobili selekcję i nadal tylko Ukraińcy i nansenowcy (białogwardziści) mają wyżej wymienione przywileje; reszta dzieli wspólny los Polaków.

IV. Jest rzeczą ważną, żeby w audycjach z Londynu jakoś dać do zrozumienia słuchaczom, dokąd najlepiej kierować się, czy na północ przez Szwecję, czy na wschód przez Rosję; zapewnić, że znajdą tam pomoc i opiekę.

Niestety, propaganda niemiecka takie wyrobiła mniemanie, że nasze placówki są bezsilne i władze obce zawsze wydadzą uciekiniera z powrotem w ręce niemieckie.

Szef Wywiadu
Żychoń^d
mjr

Dos. „Skn”⁴
IS

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.3.6.3.3, k. 12–13 (A_153, k. 23–24), mps.

^d Powyżej nieczytelny podpis odręczny.

⁴ „SKN” – kryptonim ekspozytury Oddziału II Sztabu NW (wcześniejszy kryptonim „Północ”), utworzonej w Sztokholmie w styczniu 1940 r. Zob. A. Peplowski, *Działalność Oddziału II Sztabu Naczelnego Wodza...*, s. 121–129.

1943 luty 12, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Sprawa Biura Informacji i Propagandy

Poczta Kaliny przez Werę
nr B/II
12 II 1943 [r.]

O. VI, L.dz. 1880/43
Otrzymano 19 IV 1943 [r.]

Meldunek zbiorowy nr 177
Część C
Wewnętrzne zagadnienia polityczne

Na depeszę 5501¹ melduję:

Ze strony czynników politycznych od dawna prowadzona była nagonka na pracę BIP, podejrzanego bezpodstawnie, że jest w moim ręku narzędziem jakiejś gry politycznej. Nie pomagało nic szczerze zaznajamianie czynników politycznych z organizacją i zakresem BIP-u, nie pomogła też zmiana na stanowisku jego szefa.

Dzięki trzyletniej konsekwentnej i planowej pracy, wolnej od wszelkich wpływów partyjno-politycznych, uzyskałem w BIP narzędzie, którego zaczęto mi zazdrościć, zwłaszcza gdy po utworzeniu Delegatury Rządu zaczęto tam odczuwać brak podobnego aparatu, a dzięki zaabsorbowaniu rozgrywkami politycznymi i dobieraniu do pracy ludzi według „klucza partyjnego” – nie potrafiono zebrać zespołu, nawet w części tak sprawnego.

Od początku zaofiarowałem Delegaturze korzystanie z pracy BIP i dotąd wszystkie biura D[elegatury] R[ządu] czerpią z niego pełną garścią.

To pozwoliło ocenić jego wartość i przyczyniło się od odnowienia pomysłu zabrania wojsku potrzebnego mu organu zamiast podjęcia mozolnej pracy nad stworzeniem aparatu własnego.

Melduję, że:

BIP nie prowadzi żadnej pracy leżącej w kompetencji władz cywilnych, a ja systematycznie unikam – nawet na żądanie Centrali – obciążania BIP sprawami niezwiązanymi specjalnie z wojskiem (moja dep[esza] 77/43)².

Tak atakowany przez czynniki polityczne „Wydział Informacji” zapewnia mi bezstronność i apolityczną informację o stanie politycznym i społecznym Kraju.

Żaden wyższy dowódca, tym bardziej w moim położeniu, nie może z takiej informacji zrezygnować. Stosunki w Kraju nie gwarantują mi bezstronności informacji, gdyby była ona kierowana przez czynniki cywilne.

Dowodzą tego np. takie sprawy, jak polityka socjalistów^a, tarć w Rombie, Kwadracie itp.

Z chwilą przybycia Pana Generała do Kraju aparat BIP będzie dla Pana bardzo cennym narzędziem.

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN, 2/1326, I?13, k. 50: Polskich Socjalistów.

¹ Zob. dok. nr 593.

² Depesza „Kaliny” z 21 I 1943 r. podaje, że sprawę informacji o zamknięciu Uniwersytetu Litewskiego odstąpiono do załatwienia Delegaturze Rządu. Nie zamieszczamy.

Ze wszystkich materiałów, zebranych i przestudiowanych przez „Wydział Informacji”, korzysta biuro D[elegatury] R[ządu] i są one główną podstawą jego raportów, gdyż dotąd, niestety, jego własne organy obejmują właściwie tylko Warszawę z okolicą i kilka punktów w Kraju.

Próby rozszerzenia tej sieci nie dają wyników, podczas gdy BIP, dzięki swej sieci terenowej, opartej o terytorialne dowództwa nasze, opanowuje niemal całość obszaru Rz[eczy]p[ospo]litej Polskiej, i to, korzystając z pomocy innych organów wojska, sięga i poza nie.

Niemniej atakowana jest działalność propagandowa BIP, która jest niczym innym jak akcją ideowo wychowawczą, nakazaną wojsku uchwałą KSK z 16 IV [19]40 r.³

Ponieważ podległe mi oddziały są w konspiracji rozproszone w terenie, a nie skupione w rękach dowódców, więc własna działalność wydawnicza jest koniecznym środkiem, oddziaływującym na nie, zastępuje mi rozkazyienne, odprawy i bezpośredni wpływ dowódców.

Wobec stałej dywersji różnych grup politycznych jest głównym środkiem utrzymania szeregów w zwartości ideowej i karności.

W naszych warunkach własne pismo to niemal sztandar.

Z tej działalności przecież w żadnym wypadku zrezygnować nie mogę.

Zaznaczam przy tym, że twierdzenie o krzepnięciu organizacji cywilnych jest grubą przesadą i do dublowania pracy BIP są one niezdolne.

Jednym z ważniejszych działów wojskowej propagandy jest propaganda narodowościowa („N”), która na swym odcinku niemieckim dała już tak dobre wyniki. Oddanie jej pod kierownictwo cywilne uważam za wręcz niedopuszczalne, jest to bowiem typowy nowoczesny środek walki w rękach właściwego dowódcy.

3. Personel BIP składa się z zaprzysiężonych żołnierzy, związanych zresztą sympatiami ze wszystkimi niemal kierunkami politycznymi w Kraju.

Mechaniczne przekazanie ich pod kierownictwo cywilne automatycznie spowodowałoby komplikacje formalnoprawne: powstałoby zagadnienie, czy zwalniać ich do rezerwy i zrezygnować z nich w wojsku, czy też wycofać do wojska.

Ponadto niewątpliwie wywołałoby to masowe zgłaszanie próśb o przeniesienie do innych działów pracy w wojsku.

Odrzucenie takich próśb wytworzyłoby niemożliwą w konspiracji atmosferę pracy, przychylenie się do nich – zdeorganizowałoby ją.

4. Widzę korzyści płynące z ewentualnego organizacyjnego połączenia informacji i propagandy cywilnej i wojskowej, ale w warunkach krajowych, bez szkody dla sprawy wojska, przygotowania i przeprowadzenia powstania – a o to chyba nam wszystkim przede wszystkim chodzi. Mogłoby to nastąpić tylko przy zachowaniu w wojsku kierownictwa połączonych aparatów, które pracowałyby przy szerokim uwzględnianiu potrzeb Delegatury, w duchu politycznych dyrektyw Delegata Rządu.

Jeżeli ta koncepcja nie mogłaby być przyjęta, to muszę obstawać przy obecnym stanie rzeczy.

Z obecnych agend BIP-u mógłbym ewentualnie w przyszłości przekazać Delegaturze najwyżej tylko niektóre referaty informacyjne (np. kulturalny, oświatowy) i ewentualnie obsługę informacyjno-radiową.

³ *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. 1..., wyd. 2, s. 359.

Natomiast kierowana dotąd wspólnie przez D[elegata] R[ządu] i przeze mnie „walka cywilna” musi być całkowicie podporządkowana moim rozkazom, jak to wskazują zresztą ostatnie doświadczenia.

Proszę Pana Generała o poparcie mego stanowiska i o ograniczenie ciągłych apetytów odcinka cywilnego – brania gotowych z takimi ofiarami i trudem budowanych komórek pracy wojska w Kraju.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.2, k. 281–282 (A_295, k. 289–290), mps⁴.

⁴ Odpis dokumentu znajduje się w: IPiMS, PRM 106, k. 30–31. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 49–51.

1943 luty 13, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Dalsze akty terroru niemieckiego

Pocztą Kaliny B/II przez Werę¹
Zaszyfrowano: 13 II [19]43 [r.]

O. VI, L.dz. 1878/tjn./48
Odszyfrowano: 19 IV [19]43 [r.]

Meldunek zbiorowy nr 177

Część D

**Sprawozdanie z najważniejszych wydarzeń w Kraju
za czas 6–13 lutego 1943 r.**

[...]

Terror

[...]

Dnia 4^{az} bm. silne oddziały Gestapo i żandarmerii otoczyły dom przy ul. Długiej 46, w którym znajdowała się drukarnia jednego z pism niepodległościowych³.

W ostrej walce, która się wywiązała, poległo ogółem z obu dziesięć osób. Wszystkich mieszkańców tego domu aresztowano.

[...]

Obóz w Majdanku

W obozie w Majdanku k. Lublina, trwa ciągle segregacja wywiezionych. Cele tej segregacji są dotąd nieznane. W obozie przebywa ok. pięć tysięcy mężczyzn, jeden tysiąc kobiet – Polaków, oraz trzy tysiące Żydów i dwa tysiące Żydówek.

W obozie panują fatalne warunki spowodowane zupełnym brakiem wody, niedezynfekowaniem baraków, brakiem szyb, opału i sienników. Brak też izby chorych, tak że chorzy leżą wspólnie ze zdrowymi.

[...]

Wysiedlenia

Akcja wysiedleńcza w Zamojszczyźnie ustała, zanotowano jednak przerzucenie tej akcji na powiat hrubieszowski, gdzie wysiedlono dotąd 25 wsi (gminy Białopole, Uhaniec, Dubienka, Miętka).

Do wysiedlonych wsi skierowano Ukraińców, wysiedlonych z Zamojszczyzny.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.3.2, k. 284–286 (A_295, k. 292–294), mps⁴.

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN, 2/1326, I/13, k. 54: 5.

¹ Meldunek ten był wysłany dwukrotnie: jako pocztą kurierską 8B/II dnia 21 II 1943 r. do Wery i stąd przekazana radiem do Centrali w dniach 14–27 III 1943 r.; oraz pocztą kurierską 11F/III dnia 27 III 1943 r. przez „Pankracego” do Hiszpanii 4 VII 1943 – zob. dok. nr 619, przyp. 1.

² Faktycznie miało to miejsce 6 II 1943 r. – zob. W. Bartoszewski, *1859 dni Warszawy*, wyd. 3, oprac. A.K. Kunert, Kraków 2008, s. 434; W.J. Muszyński, *Duch młodych. Organizacja Polska i Obóz Narodowo-Radykalny w latach 1934–1944. Od studenckiej rewolty do konspiracji niepodległościowej*, Warszawa 2011, s. 286.

³ Czasopismo „Szaniec”, Wydawnictwo ONR – grupa Szańca.

⁴ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 54–55.

1943 luty 14, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wódza: O pomoc dla usprawnienia Akcji „Wachlarza”

Radiogram nr 216/YVk

Od Wandy 1

Dnia 14 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 638.tj.43

Przyjęty 15 lutego [19]43 [r.] godz. 07.00

Odczyt[any] 15 lutego [19]43 [r. godz.] 11.00

Naczelny Wódz

W ślad 172¹. Organizacja Wachlarza jest mocno usadowiona w terenie. Operację przerywania wszystkich linii kolejowych mógłbym powtórzyć kilkakrotnie, w różnych odstępach czasu, jeżeli otrzymam wydatnie zwiększoną ilość lotów (materiał, ludzie i pieniądze).

Dla sprawnego wykonania tych operacji konieczne jest zwiększenie zasięgu lotów do rej[onu] Wilno i rej[onu] płn.-zach. Lwów, co motywowałem już w meld[unku nr] 146².

Liczę się, że operacje na taką skalę wywołają silną reakcję niemiecką w stosunku do ludności, chcę podjąć te operacje w terminie najbardziej dotkliwym dla Niemców.

Ponawiam usilną prośbę o przyspieszenie przekazania budżetu, jeszcze w obecnym sezonie lotów – przed wiosną br.

Kalina 185

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.3, k. 8 (A_384, k. 12), mps³.

¹ Depesza gen. Roweckiego z 11 II 1943 r., otrzymana przez Oddział VI dnia 14 II 1943 r.; dotyczy dywersji kolejowej na wschodnich ziemiach Polski; nie zamieszczamy. Zob. C. Chlebowski, *Wachlarz...*, s. 349.

² Jest to meldunek zbiorowy z 4 IX 1942 r., otrzymany przez Oddział VI dnia 23 I 1943 r.; nie zamieszczamy. Zob. AIPN, 114/14, k. 3–7.

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 107 (KOL_063_0078, k. 109).

1943 luty 17, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Sprawozdanie z Akcji „N” za ostatni kwartał 1942 r.

Poczta Kaliny nr 8 B/II
17 II 1943 [r.]^a
Zaszyfrowano 21 II 1943 [r.]

O. VI, L.dz. 1574
Odszyfr[owano] 6 IV 1943 [r.]

Meldunek nr 178

Sprawozdanie Specjalne „N” za okres od 1 X do 31 XII [19]42 [r.]

1) Uwagi ogólne: W grudniu 1942^b r. minęły dwa lata od chwili, gdy powołałem do życia „N” jako instrument walki rozkładowej u n[ie]p[rzyjacie]la. Po 2 latach pracy można stwierdzić znaczny rozwój pracy [N]^c zarówno w zakresie treści propagandy, metody oddziaływania dywersji, jak i szerokości zasięgu kolportażu, który siecią organizacji sięga dziś od Szczecina i Wrocławia po Wilno oraz Połonne i Płoskirów na Ukrainie, przenikając znacznie dalej na wschód i zachód. [Na przestrzeni tych dwu lat]^d „N” wydało dotychczas 86 rodzajów druków, nie licząc znacznych ilości odezw, listów i fałszywych zarządzeń rozsyłanych pocztą, oraz powielanych druków, wydawanych przez „N” okręg[owe].

Do ważniejszych osiągnięć w okresie sprawozdawczym należy założenie komórek „N” w Gdańsku, Gdyni i Szczecinie niemieckim. Z komórek tych stosuje się podrzut na statki wojenne i handlowe niemieckie i inne (szwedzkie i fińskie). Ostatnio podrzucono na statek „Servegobol” udający się do Szwecji oraz na statek amunicyjny udający się do Finlandii. Niezależnie od tego rozbudowywano drogi przerzutu granicznego na wschód i zachód.

2) Wytyczne propagandowe i rodzaje dróg^e. Głównym tematem „N” w okresie sprawozdawczym było ustawiczne podkreślanie faktu, że Niemcy wojnę już przegrali i że przewaga lotnicza i materiałowa przeszła w 1942 r. na stronę Aliantów. Prócz tego uprawiano intrygę osobistą przeciw generałowi von Bockowi, ostatnio zaś w grudniu zaczęto także intrygę przeciwko Goeringowi. Więcej niż w poprzednim okresie zwrócono uwagę na propagandę narodowo-socjalistyczną i systematycznie zwalczano jej argumenty. Porażka niemiecka w Afryce i na froncie wschodnim została w pełni wykorzystana. Prócz tego poruszono także aktualne bolączki trapiące zarówno żołnierzy na froncie, jak i ludność w Rzeszy. W okresie sprawozdawczym wydano 24 rozmaite druki w tym periodycznych: 3 numery pisma żołnierskiego „Der Frontkämpfer”, 3 numery socjaldemokrat[ycznego]^f „Der Durchbruch”, 6 numerów „Die Ostwache”, dla Niemców w GG i 3 numery czasopisma satyrycznego „Der Klabauterman”. Jako druki okazyjne ukazały się nasze ulotki:

1. „Kälteschaden” instrukcja przeciw odmrożeniom, wydana rzekomo przez Naczelną Komendę Armii. Zawiera przepisy przeciw odmrożeniom. W rzeczywistości ona jest tak skonstruowana, żeby wzbudzić w żołnierzu lęk przed nadchodzącą zimą.

^a W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.519, k. 24); AIPN (1114/16, k. 357); 7 II [19]43.

^b Pierwotnie wpisano: 1940 – następnie odręcznie poprawiono na: 1942.

^c Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.519, k. 19); AIPN (1114/16, k. 314).

^d Uzupełnienie według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.519, k. 19); AIPN (1114/16, k. 314).

^e W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW (II.52.519, k. 19); AIPN (1114/16, k. 314): druków.

^f Poprawiono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW, II.52.519, k. 19; AIPN, 1114/16, k. 314.

2. „Anordnung zur Beurteilung von Soldaten und Unteroffizieren” – wydana rzekomo przez Naczelną Komendę Armii; stwierdza, że każdy żołnierz ma prawo do urlopu i wzywa żołnierzy do starania się o urlopy. Celem jej było spowodowanie masowego zgłaszania się o urlop i wprowadzenie w ten sposób z jednej strony bałaganu, z drugiej strony rozgoryczenia wśród żołnierzy, którzy mimo „Anordnung” urlopu nie dostaną

3. „Ein Verrückter an der Macht” – wydana rzekomo przez zwolenników Hessa. Zestawia krótko 15 błędów kardynalnych Hitlera, zwracając przede wszystkim uwagę na kilkakrotnie zaprzepaszczone przez Führera szanse wygrania wojny, wzgl[ędnie] zawarcia korzystnego pokoju. Celem jej jest przedstawienie Hitlera jako nieobliczalnego polityka, ignoranta i nieudolnego Naczelnego Wodza, a nadto wywołać wrażenie, że istnieje rozłam w NSDAP¹.

4. „Deutsche” – ulotka wydana rzekomo przez „Die Sozialdemokratische Partei Deutschlands”. Wychodzi z założenia, że wojna jest przegrana. Niemcy wcale nie muszą odpowiadać za szaleństwa partii narodowo-socjalistycznej, lecz muszą radykalnie zerwać z Hitlerem, a wtedy otrzymają dobre warunki pokojowe.

5. „Aufruf der Front an die Heimat” – wydana rzekomo przez żołnierzy 159 pp. Maluje w dosadnych wyrazach okropności zimy rosyjskiej i stwierdza, że żołnierze niemieccy są już u kresu wytrzymałości. List jest pełen rozżalenia na to, że Gł[ówna]⁸ komenda fałszywie ogłosiła o przygotowaniu żołnierzy na zimę, że w futrach przeznaczonych na front chodzą kochanki SS-manów. Ulotka jest krzykiem rozpaczy. Celem jej jest wywołanie zaniepokojenia w Niemczech losem żołnierzy na froncie.

6. „Das Vaterland in Gefahr” – ulotka antykomunistyczna wydana rzekomo przez „Soldaten-Bund Hindenburg”. Stwierdza, że wojna z Wielką Brytanią jest przegrana, że jednak pod żadnym warunkiem nie wolno Niemcom przegrać wojny z Rosją Sowiecką. Ulotka w ponurych obrazach maluje los Rzeszy w razie załamania się frontu wschodniego i zajęcia Niemiec przez bolszewików i zwraca się z apelem o utrzymanie frontu wschodniego.

7. Ulotka obrazkowa – przedstawia Hitlera z zawiązanymi oczyma. Podpis: „Der Oberste Richter des Deutschen Volkes”.

8. Ulotka obrazkowa [II –] przedstawia obóz otoczony drutem kolczastym, w nim postacie: Polska, Norwegia, Francja, Belgia itd. Przed obozem siedzi Hitler. Podpis: „Die Neuordnung Europas”.

9. Ulotka „Soldati” – do żołnierzy włoskich. Wydana rzekomo przez stronnictwo Italia Reale, grupujące się dookoła dynastii Sabaudzkiej i głosząca hasło odrębnego pokoju z Anglią i Ameryką. Ulotka wylicza wszystkie straty, jakie ponieśli Włosi przez przymierze z Niemcami, i przedstawia Mussoliniego jako nierozważnego polityka, który doprowadza Włochy na skraj przepaści. Ulotka wzywa do usunięcia Mussoliniego i zawarcia odrębnego pokoju, przedstawiając pokój jako jedyną szansę ocalenia Imperium Włoskiego.

3) Kolportaż

W zakresie kolportażu „N” posługuje się zarówno drogą listową, jak i podrzutem. Podrzut stosuje się przede wszystkim na terenie GG i ziem wschodnich, gdyż chodzi o to, by nie ściągnąć podejrzeń na Polaków. Podrzuca się więc materiał do miejsc, lokali i pomieszczeń, w których przebywają lub znajdują się tylko Niemcy (koszary, szpitale, dworce, pociągi, parkingi, lokale niemieckie). Szczególnie chętnie jest stosowany pod-

⁸ Poprawiono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW, II.52.519, k. 20; AIPN, 1114/16, k. 325.

¹ Nazional-Socialistische Deutsche Arbeiter Partei (Narodowo-Socjalistyczna Niemiecka Partia Pracy).

rzut do pociągów wojskowych zarówno towarowych, jak i osobowych. Stwierdzono, że bibuła w ten sposób docierała nawet do najdalej wysuniętych pozycji (Stalino).

Na terenie ziem przyłączonych, jak i Reichu stosuje się przeważnie wysyłkę druków za pośrednictwem poczty.

W celu wywołania jak największego rozgłosu i famy dookoła prasy „N” wysyłkę bibuły skierowuje się kolejno do poszczególnie wybranych miast, rzucając na nie jednorazowo i w ciągu b[ardzo] krótkiego czasu większe ilości materiałów. Wychodząc z powyższego założenia, wybiera się przeważnie miasta małe i średnie, aby uniknąć rozproszenia akcji i zwiększyć przez to jej oddźwięk. Za normę do określenia „dawki” dla wybranego miasta przyjęto 1% jego liczby mieszkańców. Ponieważ jednak jak stwierdzono, bibuła jako „curiosum” przechodzi wielokrotnie z rąk do rąk, można przyjąć, że co najmniej 10% ludności „ostrzeliwanego” miasta ma możliwość zapoznać się z nią bezpośrednio, znacznie zaś większy procent dowiedzieć się o jej istnieniu. Przy adresowaniu i wysyłce zastosowano specjalną taktykę w celu uniknięcia wyławiania druków na pocztę. Opracowano starannie kryteria, którymi „N” posługuje się przy wyborze miast i rejonów, do których bibuła jest kierowana. Na podstawie wyników 3 kolejnych wyborów do Reichstagu (z dnia 31 VII [19]32 r., 6 X [19]32 r. i po objęciu władzy przez Hitlera z 5 III 1933 r.) uzyskano dane obrazujące tradycje polityczne w poszczególnych rejonach Rzeszy. Stwierdzono w ten sposób, że mimo dość znacznych przesunięć w ogólnej liczbie głosów oddanych na poszczególne listy, prowincje najbardziej opozycyjnie nastawione wobec hitleryzmu pozostały nimi we wszystkich 3 wyborach; rezultaty ich ilustrują zatem organiczne cechy układu stosunków tradycji i sympatii partii politycznych, które w ogólnych zarysach niewątpliwie przetrwały do dnia dzisiejszego.

Dane powyższe umożliwiają zatem kierowanie druków „N” w miejsca szczególnie wrażliwe i na grunt najbardziej podatny do reakcji i opozycji przeciwréżimowej. Dostosowano w ten sposób treść i rodzaj bibuły wysyłanej do miejscowych sympatii politycznych dla tej czy innej partii.

4) Założenie i rodzaj akcji specjalnych

Przez akcję specjalną w dalszym ciągu dążono do dezorganizacji władz i urzędów, instytucji i zakładów niemieckich oraz niemieckich przedsiębiorstw prywatnych do podrywania zaufania samych Niemców do swych władz urzędowych i partyjnych, do wytwarzania zamieszania i dezorientacji wśród miejscowych volksdeutschów, reichsdeutschów oraz wywołania paniki wśród nich. Wysyła się w dalszym ciągu fałszywe wzgl[ędnie] fikcyjne donosy, aby w ten sposób skłócić i siać intrygi między Niemcami albo spowodować władze do przedsięwzięcia zbytecznych, a jednakże absorbujących czynności urzędowych. Wydawano dalej fałszywe zarządzenia, które podrywały w następstwie zaufanie do każdego urzędowego pisma po przykrym „nabraniu się na kawał”. Zarządzenia te w wielu wypadkach przynosiły korzyść społeczeństwu polskiemu (wstrzymanie szarwarków, wywózki drzewa z lasów itp.). W celu denerwowania Niem[ców i]^h, wytwarzania wśród nich paniki, organizowano brygady telefonistów, którzy systematycznie niepokoili telefonami upatrzone ofiary, doprowadzając je do wściekłości lub przerażenia. Stosowane były też napisy i rysunki na murach, szybach itp.

[5)] Reakcja. Oto kilka fragmentów z meldunków terenowych, wskazujących, że propaganda „N” bierze. Z licznych obserwacji wynika, że ogół niemiecki nie tylko że się

^h Poprawiono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w CAW, II.52.519, k. 21v; AIPN, 1114/16, k. 334.

nie orientuje co do źródła pochodzenia bibuły, ale nawet z nią sympatyzuje. Zauważono to tak wśród żołnierzy, jak i ludności cywilnej. Najmniej podatna na propagandę „N” jest administracja, choć i tu zdarzają się ciekawe wyjątki – i policja. Wyjaśnienia władz i czynników partii, że bibuła pochodzi z nieczystego źródła wrogiej propagandy wcale nie powstrzymują czytelników pism „N” od czytania i podawania jej sobie z rąk do rąk, a nawet publicznego omawiania. Zjawiskiem tym zaniepokojony jest gubernator dystryktu Warszawa Fischer, czego dowodem, że w sprawozdaniu za miesiąc XI 1942 r. wspomina o naszej akcji². Do najciekawszych i najcharakterystyczniejszych zjawisk wywołanych przez propagandę „N” należy powstanie na terenie Łodzi partii „Hessa”.

Drogą systematycznej korespondencji doprowadzono do utworzenia grupy Niemców, którzy regularnie otrzymują i kolportują bibułę „N”. Pracują i z całym przejęciem w głębokim przeświadczeniu, że są uczestnikami niemieckiego ruchu podziemnej opozycji Hessa wywodzącego się z Altreichu. Obecnie montowanie opozycji niemieckiej w Łodzi zaszło tak daleko, że nawiązano w ostrożny sposób kontakt z jednym ze zwerbowanych i polecono mu skontaktować się z pozostałymi, mianując go jednocześnie ich dowódcą. Dobre wyniki zaobserwowano przy zwykłym podrzucie. W jednym z zakładów przemysłowych w Łodzi, robotnicy czytali grupkami wstępnie nadesłane im ulotki: „Volksgeossen”. Przechodziły one z rąk od rąk i zapomniano o pracy.

Żołnierz będący na urlopie, syn jednego z robotników, twierdził, że spotykał się z czymś podobnym też i w wojsku, ale tam mówiło się o tym na ucho. Łódź dalej melduje, że jeden z volksdeutsche w Izbicy Kujawskiej po otrzymaniu pisma „N” wzywającego na spotkanie dla zadeklarowania się za „organizacją Hessa”, sądząc, że to nadesłało Gestapo, zgłosił się na posterunek policji. Ta po przejrzeniu wezwania i ulotek uprzednio nadesłanych pobiła go za to, że nie zgłosił się zaraz po dostaniu pierwszej ulotki. W toku dochodzeń stwierdzono, że już prawie całe miasteczko czytało ulotki. Na zakończenie zajścia zjechał kierownik polityczny i wygłosił przemówienie, podkreślając, że jest to tylko „wroga nam propaganda”. Poznań też rejestruje ciekawe wypadki krążenia bibuły „N” wśród Niemców. Zauważono, że chętnie biorą i czytają prasę żołnierze z transportów wojskowych. Odbiorcy cywilni byli bardzo zaniepokojeni z otrzymania bibuły „N” i zdziwieni, jakim sposobem do nich dotarła. Jeden z odbiorców w Ostrowie Wielkopolskim zgłosił się do policji, głośno wyrażając swe oburzenie. W odpowiedzi oświadczono mu, że nie ma czego się denerwować, wypadków takich jest bardzo dużo.

Toruń donosi, że żołnierze interesują się treścią bibuły, prowadzą nad nią dyskusje, a w rozmowach z obcymi powtarzają zdania i myśli żywcem wyjęte z lektury „N”. Ponieważ bibuła „N” ukazała się na terenie koszar kilka razy z rzędu, zauważono, że czytelnicy oczekują dalszego ciągu z niecierpliwością i szukają druków w miejscach, w których już poprzednio ją znaleźli.

W następstwie wysyłania bibuły pocztą szereg osób otrzymało listy otwarte z dopiskiem „Geprüft”.

Gdynia. Na statku szkolnym podrzucono na pokładzie 60, a do sali jadalnej 20 ulotek. Załoga wszystkie pisma zebrała i skwapliwie ukryła. Po spostrzeżeniu ulotki przez jednego z oficerów zarządono zbiórkę i wezwano do oddania bibuły. Na skutek wezwania zwrócono zaledwie 5 ulotek.

Warszawa. Najwięcej popłochu narobiła wśród miejscowych Niemców instrukcja OPL wydana wprawdzie w poprzednim okresie, lecz która budziła długo jeszcze żywe

² Zob. *Raporty Ludwiga Fischera gubernatora Dystryktu Warszawskiego 1939–1944*, Warszawa 1987, s. 595–596.

zaniepokojenie w społeczeństwie niemieckim w Warszawie. W związku z tą instrukcją indywidualnie każdego Niemca zawiadamiał żandarm, że masek nie trzeba kupować. Odbiorcy są jednak zdania, że odwołanie nastąpiło jedynie na skutek braku masek i że niebezpieczeństwo istnieje. Prywatnie więc po cichu poszukują masek. Nawiązano kontakt z rodziną niemiecką w Warszawie nastawioną w sposób zdecydowanie antyhitlerowski. Tytułem próby przesłano jej do czytania i do zwrotu po przeczytaniu niektóre wydawnictwa, które cieszą się nadzwyczajnym powodzeniem i uchodzą oczywiście za wytwór zespołów niemieckich antyhitlerowskich. Ostatnio otrzymali do czytania tzw. „Churchilla”. Broszura podobała się. Została przyjęta entuzjastycznie i poszła w kurs do sympatyków ideowych, a przede wszystkim do pewnej grupy oficerów niem[ieckich] stacjonowanych w Warszawie. Niektórzy z nich byli niedawno w Rzeszy i komunikowali kolporterce „Churchilla”, że widzieli już tę broszurę w Niemczech i czytali ją. Broszura uchodzi za produkt i wydawnictwo organizacji antyhitlerowskiej w Rzeszy. Cieszy się w Altreichu ogromnym powodzeniem i jest rozrywana. Oficerowie dziwili się, że broszura ta zawędrowała z Rzeszy aż do GG.

Dwa egzemplarze „Klabauterman”, które znalazły się w jednym z powiatów Warszawy, przeczytało kilkudziesięciu żołnierzy. Po wykryciu tego faktu i przeprowadzeniu dochodzenia 2 żołnierzy niemieckich zostało rozstrzelanych. Na terenie Siedlec doszło do poważniejszych bójek między żołnierzami niemieckimi i włoskimi na skutek ulotki wydanej w języku włoskim dla stacjonującego tam oddziału włoskiego. Ulotka była rozchwytywana przez żołnierzy włoskich.

Radom stwierdza, że w biurach niemieckich otrzymują w kopertach (Deutschebuch-handlung) broszurę antyhitlerowską. Wywołała ona wśród nich znaczną konsternację, co nie przeszkodziło, że wszyscy ją przeczytali, a potem zanieśli do Gestapo. Tam nie chciano od nich jej wziąć, mówiąc, że ją już dobrze znają.

Kraków donosi, że w związku z kolportowaniem na terenie lotniska bibuły „N” ukazały się oficjalne napisy nakazujące oddawanie ulotek bez czytania wprost do komendy lotniczej. Jednocześnie wzmocniono na lotnisku posterunki. Na terenie Łańcuta jeden z dowódców stacjonowanego tam oddziału podarł przed frontem ulotkę „N”, nazywając ją trucizną łamiącą ducha bojowego żołnierzy.

Lwów podaje, że woźny Polak w szpitalu wojskowym we Lwowie, korzystając z nieuwagi sanitariuszy, wsunął paczkę pism „N” między gazety niemieckie. Sanitariusz niemiecki, sądząc, że nadeszły wraz z całą prasą, rozdał je oficjalnie jak wszystkie inne na salach. Chorzy je chętnie czytali.

[6] Wzmoczenie akcji „N” w roku 1943

Na skutek niepowodzenia na wschodzie i w Afryce od początku 1943 r. akcję komórki „N” poważnie wzmociono. Obecnie przejdziemy do coraz większej intensywności „N”, nasilając do maksimum w drugim kwartale br.

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.3, k. 20–26 (A_254, k. 28–34), mps³.

³ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.519, k. 19–24; AIPN, 1114/16, k. 314–361. Odpis dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-18, k. 267–277. Dokument według egzemplarza znajdującego się w zbiorach Tadeusza Żenczykowskiego został opublikowany w: *Akcja dywersyjna „N”*..., s. 91–97.

1943 luty 18, Warszawa – Delegat Rządu do Centrali: Sprawa odezwy do ludności ukraińskiej i białoruskiej

Szyfr depesza

Lena dn. 18 lutego [19]43 r.

L.dz.K. 1209/43

Nr 49a¹

Otrzym[ano] dn. 18 marca [19]43 r.

PKP dnia 14 II br. głosami Trójkąta, Koła i przewodniczącego przeciwko głosom Kwadratu i Rombu powzięto następująca uchwała:

„PKP uważa za konieczne rozwinięcie „żądania ważnych” deklaracji Rządu w stosunku do ludności ukraińskiej i białoruskiej w odezwach wydać się mających przez Rząd i Radę Narodową w Londynie oraz pełnomocnika rządu w Kraju. W odezwach tych należy wskazać prawa, jakie służyć będą mniejszościom w państwie polskim. Wezwać ludność ukraińską, białoruską oraz polską na ziemiach wschodnich do zgodnej współpracy nad ułożeniem pokojowych warunków współżycia, a w odezwie pełnomocnika Rządu należy ponadto zamieścić ostrzeżenie przed aktami gwałtu, które będą ścigane z surowością praw”.

Delegat

czyt. H.Z.

przep. Z.C.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 72 (MSW_064, k. 82), mps².

^{a-a} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 12): zasad zawartych w.

¹ Depesza nr 49a została odebrana w Londynie przez stację nr 39 (MSW) 17 III 1943 r. o godz. 14.30, nadała stacja nr 46 (DR).

² Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 12.

1943 luty 18, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Niewykonanie programu zrzutów – brak zaopatrzenia dla walki bieżącej i planowanego powstania

Radiogram nr 258/GHW

Od Wandy 1

O. VI, L.dz. 784/43

Dnia 18 lutego 1943 r.

Przyjęty 19 lutego [19]43 [r.] godz. 19.20

Odczyt[any] 20 lutego [19]43 [r. godz.] 12.25

Naczelnny Wódz. Do rąk własnych.

Biegnie 7 miesiąc zrzutów 42/43 dostaliśmy jedenaście niepełnych zrzutów zamiast obiecywanych blisko 100. Pozostają nam dwa miesiące. Nie otrzymaliśmy:

1. Reszty pieniędzy za rok ubiegły, a nic na [19]43.
2. Broni i materiałów wybuchowych nawet na bieżący dywersyjny użytek.
3. Dosłownie nic na wyposażenie powstańcze.
4. Ludzi obiecywanych nam niezbędnych.

Jeśli tak dalej będziemy zaopatrywani, nie tylko nie ma mowy o wyposażeniu nas do akcji powstańczej, ale nie będę w stanie zaopatrzyć naszej bieżącej akcji dywersyjnej i partyzanckiej w najniezbędniejsze środki.

Proszę Pana Generała o interwencję u Anglików, aby ostatnie dwa miesiące zrzutów wypełnić nie tylko całkowicie, ale wzmocnić przynajmniej o 100 procent, to jest minimum dwadzieścia cztery zrzuty na miesiąc w granicach 6ª Stelli¹. Podkreślam, że to jedyny realny sposób pomożenia z emigracji naszej ciężkiej walce z okupantem i że chyba na taką pomoc nawet u Anglików zasłużyliśmy naszą dotychczasową trzyletnią ofiarną pracą².

Równocześnie proszę o polecenie wstrzymania w marcu i kwietniu wszelkich zrzutów dla polityków, dając jedynie zrzuty dla walki.

Na następne miesiące do sierpnia byłoby konieczne uzyskać od sprzymierzonych samoloty mogące do nas docierać i przynajmniej w sposób ograniczony zaopatrywać w materiały. Może by się to dało osiągnąć przy użyciu Moskito³.

Kalina 221

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.10.1.3, k. 83–84 (A_421, k. 108–109), mps⁴.

^a W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 351): 3.

¹ „Stella” – strefa zasięgu samolotów dokonujących zrzuty. Strefa 3 sięgała po Bełżec, natomiast strefa 6 obejmowała Kamionkę Strumiłową. Obie te strefy miały być w zasięgu samolotów Liberator od 17 IX 1942 r. (*Organizacja wysyłki i odbioru zrzutów*..., s. 71).

² Pismem L.dz. 784/Sp. z 24 II 1943 r. Szef Sztabu NW gen. T. Klimecki zwrócił się do gen. C. Gubbinsa z żądaniem 36–50 lotów w ciągu 2 miesięcy i 5 000 000 dolarów USA w formie pożyczki na utrzymanie aktywności Armii Krajowej (*Organizacja wysyłki i odbioru zrzutów*..., s. 94).

³ Samolot brytyjski De Havilland Mosquito produkowany od 1940 r. w kilku wersjach (rozpoznawczej, myśliwskiej, bombowej). Używany m.in. w tajnych operacjach przerzucania ludzi oraz materiałów do Szwecji. W samoloty te były wyposażone m.in. polskie dywizjony lotnicze w Wielkiej Brytanii nr 305 i 307.

⁴ Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 351–352.

1943 luty 20, Warszawa – Gen. Rowecki do Bazy „Wera”: Nawiązanie obustronnej korespondencji

Nr W.1

20 II 1943 r.

Odszyfr[owano] 19 IV 1943 [r.] godz. 17.00

Pismo do Bazy Wera¹ nr 1

z dnia 20 II 1943 r.

Pismem tym rozpoczynam z Wami obustronną korespondencję, której celem jest współdziałanie² z Wami oraz informowanie nas o możliwościach Waszych docierania do Centrali.

1. Ustalam dalsze terminy wymiany poczty:

- a) Zasadnicze – 16/17 kwiecień,
15/16 maj,
18/19 czerwiec,
- b) Dodatkowe – 30 kwiecień/1 maj,
28/29 maj,^a
29/30 czerwiec.

2. Wobec przyszłej obustronnej wymiany poczty i dochodzenia moich ludzi na Wasz teren ustalam^b stałe punkty wymiany, tak aby [mój] człowiek po przekazaniu mojej poczty i zabraniu Waszej mógł wracać tej samej nocy. Konieczne przysyłanie^c Waszego materiału ściśle na oznaczony termin i oczekiwanie na mojego kuriera, który może przybyć z opóźnieniem spowodowanym trudnościami przekraczania granicy i dowiezienia poczty na odcinek Reginy na termin (opóźnienie pociągów).

3. Do czasu nawiązania przez Was łączności lądowej z Centralą przysyłać będę w obu terminach miesiąca tylko materiał na syfon³. Ustalam przy tym następujące oznaczenie pilności przesyłanych Wam depesz:

R.I. – b[ardzo] pilne. Nadawać poza kolejnością nawet w wypadku nieukończenia nadawania depesz z poczty poprzedniej oznaczonej niższym wskaźnikiem pilności.

R.II. – pilne. Nadawać po ukończeniu oznaczonych znakiem R.I. Dodanie KKK oznacza depesze najpilniejsze w tej grupie, KK – mniej pilne, K – najmniej pilne.

R.III. – normalne. Nadawać po ukończeniu wszystkich innych.

4. Podana przez Was wydajność nadawania 2000 grup dziennie jest dla mnie niewystarczająca. Dołóżcie wszelkich starań, aby ją co najmniej podwoić. Podkreślam, że wy-

^a Obok odręczna adnotacja: niewykorzystany.

^b W rozszyfrowanym tekście depeszy znajdującej się w AIPN (1114/25, k. 149): ustalcie.

^c W rozszyfrowanym tekście depeszy znajdującej się w AIPN (1114/25, k. 149): przesyłanie.

¹ Baza ZWZ/Oddział VI SNW („Wera”, „Panorama”) w Bernie w Szwajcarii.

² W rozszyfrowanym tekście depeszy znajdującej się w AIPN (1114/25, k. 149): wspólne planowanie łączności między Krajem a Wami...

³ Radiostacja.

dajność mojego syfonu pracującego w ogromnie trudnych warunkach konspiracyjnych wynosi 4000 grup dziennie to jest dwa razy więcej niż Wasza obecna.^d

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, SK.0356, k. 38 (SK_0356, k. 44), mps⁴.

^d Poniżej adnotacja maszynowa: **Uwaga:** Instrukcja wyjaśniająca szyfr „K”, pozostawiona przez Henryka została przez niego błędnie odtworzona. Powyższe pismo odszyfrowano dopiero po otrzymaniu depeszy z Centrali nr 2300 z dn. 17 IV g[odz]. 18.30, wyjaśniającej błędy – *odręczny podpis*: Lubiewa. Szczęsny Chojnacki (1902–1960) („Lubiewa”), ppłk, oficer wywiadu, od 1931 r. w PW kolejno w Wrocławiu, Frankfurtu, Monachium, od września 1939 r. w Szwajcarii, kierownik Ekspozytury „S” w Bernie, kierownik bazy ZWZ/Oddział VI do 18 IX 1944 r. Odznaczony trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (T. Dubicki, A. Suchcitz, Oficerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939–1945. Słownik biograficzny, t. 2, Warszawa 2011, s. 40–44).

⁴ Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/25, k. 149–150v; AAN, 203/I-27, k. 206–207.

1943 Luty 22, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Niemcy zwiększają ilość jednostek wojskowych w środkowej Polsce – AK może związać jeszcze większe siły, jeśli otrzyma niezbędną pomoc

Radiogram nr 290/CDF

Od Wandy 1

Dnia 22 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 806/43

Przyjęty 23 lutego [19]43 [r.] godz. 16.30

Odczyt[any] 24 lutego [19]43 [r. godz.] 11.05

Meldunek specjalny z dnia 22 II [19]43 [r.].

Niemiecki system wojskowy w Polsce

1. Siły okupanta na terenie Polski dalej wzrosły i według naszego niecałkowicie pełnego rozpoznania do połowy stycznia osiągnęły liczbę stwierdzoną: 11–12 d[owódc]tw dyw[izji], 52 d[owódc]tw p[ułku] p[iechoty] woj., 18 d[owódc]tw p[ułku] SS, 226^a ba[talio]nów piech[oty] woj. „wszelkich typów”, 34 ba[talio]ny SS, 9^b dy[wizjo]n art[ylerii], 7 ba[talio]nów straży granicznej, 58^c ba[talio]nów policji niemieckiej i szereg ba[talio]nów ukraińskiej, litewskiej i Ostlegionu.

Należy podkreślić, że gros tych notowań dotyczy Polski Centralnej. Rozpoznanie terenów wschodnich niekompletne, zaś terenów zachodnich i północnych bardzo nikłe.

Sieć d[owódc]tw W[ielkich] J[ednostek] na północnych i zachodnich obszarach wskazuje, iż ilość wojska winna tam być znacznie większa, niż to potrafilismy dotychczas stwierdzić, że zatem w rzeczywistości liczby są większe.

2. Prócz tego na terenie całej Polski wykańcza pospiesznie swoje formowanie w ba[talio]ny nieuchwytny dotąd ilościowo Selbstschutz, obejmujący wszystkie cywilne siły niemieckie.

W samej Warszawie stwierdzono 5 takich już gotowych ba[talio]nów [SA] po 600 ludzi.

Dalszy ciąg nastąpi.

Kalina 254/1

Radiogram nr 291/XKZ

Od Wandy 1

O. VI, L.dz. 806/43

Przyjęty 23 lutego [19]43 [r.] godz. 18.15

Odczyt[any] 24 lutego [19]43 [r. godz.] 14.40

Dalszy ciąg [nr] 254

3. W grudniu i styczniu ujawniono poważne przygotowania obronne Niemców na wypadek niepokojów (dokument).

^a W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 430): 22.

^b W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 430): 7.

^c W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 430): 55.

Polegają one na obronie całych rejonów (bloków) zakwaterowania garnizonów^d – przez możliwe najmniejsze, ale dostateczne siły i na wydzielaniu gros tzw. „Eingreifreserve”^e, które na specjalne hasło mają być użyte „do natychmiastowego tłumienia w zarodku wszelkich odruchów nieposłuszeństwa ze strony ludności polskiej”.

Wszystkie oddziały „des Ersatz-Heeres” zostały wyposażone w kilkudniowe żelazne porcje żywności i paszy, a ba[tali]ony itp. uczyniono ruchliwymi przez odpowiedni rozdział kuchni polowych, wozów i pojazdów mechanicznych.

Z wiosną Niemcy oczekują dalszego pogorszenia się ich krytycznego tutaj położenia. Stwierdzono przesunięcia ludności niemieckiej w skupienia zdolne do obrony, oficerów przesunięto z kwater do koszar. Pełne obstawienie wartami linii komunikacyjnych i ważnych obiektów, wszystkie posterunki wzmocnione z reguły są podwójne.

Tym wszystkim zarządzeniom towarzyszy rosnące zdenerwowanie. Zewnętrzne przejawy tego stanu:

- a) masowe i planowe wyłapywanie aktywnego elementu polskiego,
- b) systematyczne nagłe rewizje pojedynczych ludzi na ulicy wyraźnie [nie] tylko w poszukiwaniu broni,
- c) urzędowe ostrzeganie żołnierzy przybywających do miast GG, ^fgrożąc im napadami^f ze strony ludności i wynikającym stąd zakazem chodzenia w pojedynkę,
- d) masowe zgłaszanie się reichsdeutsche pod łada pretekstem po przepustki do Rzeszy, aby opuścić niepewny teren GG,
- e) przesuwanie godziny policyjnej na coraz wcześniejszą,
- f) intensywne narady władz administracyjnych nad niebezpieczeństwem powstania i środkami zaradczymi.

Dalszy ciąg nastąpi.

Kalina 254/2

Radiogram nr 292/HJL

Od Wandy 1

O. VI, L.dz. 806/43

Przyjęty 23 lutego [19]43 [r.] godz. 19.10

Odczyt[any] 24 lutego [19]43 [r. godz.] 16.20

Dalszy ciąg 254

4. Bojowa postawa społeczeństwa polskiego i kierowana przez nas akcja dywersyjno-sabotażowa systematycznie nasilana od września [19]42 r. z szeregiem większych wystąpień bojowych, meldowanych uprzednio osobno, wytwarzają na głębszych tyłach frontu niemieckiego stale wzrastający stan niepewności.

Niemcy dla zabezpieczenia tyłów trzymają w Polsce poważne siły wojska i policji.

Jesteśmy w stanie związać ich jeszcze więcej i pogłębiać narastający chaos, ale tylko przy poparciu z zewnątrz, Niemcy bowiem usiłują zdusić naszą aktywność przez terror i zbiorową odpowiedzialność wyradzającą się w masowe rzezie.

Przy dalszej bezkarności mogą nawet podciąć nasze możliwości. Własnymi środkami nie potrafimy ich pohamować. Dlatego konieczne jest wykonywanie odwetowych nalo-tów na ludność w Rzeszy i stosowanie represji na Niemcach w krajach sprzymierzonych.

^d W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 432): w poszczeg[ólnych] garnizon[ach].

^e W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 432): „Eingreifreserwen”.

^{f-f} W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 430): o grożąc[yh] im napadach.

Zdaję sobie sprawę, jak trudno jest to zrealizować, jednak chyba może kalkuluje się sprzymierzonym za kilka represyjnych nalotów i akcji odwetowych na Niemcach mieć unieruchomionych na ziemiach polskich ponad 12 dywizji piechoty i w sumie grubo ponad 300 ba[tali]onów piechoty.

My do walki i związania na razie dywersją i partyzantką jesteśmy gotowi. Trzeba nam tylko broni, amunicji i materiałów wybuchowych, no i represji na Niemcach, gdy zaczną stosować barbarzyńską odpowiedzialność zbiorową na niewinnej ludności.

Kalina 254/3

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.4, k. 17–20 (A_255, k. 34–37), mps¹.

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 47–51 (KOL_063_0075, k. 49–53). Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.4, k. 21–23 (A_255, k. 38–40). Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 430–435; AWBBH, III/21/19, t. IX, k. 157–159.

1943 luty 24, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Meldunek w sprawie walki konspiracyjnej

Meldunek z odcinka walki konspiracyjnej (KWK)
za okres XI, XII/[19]42 i I [19]43 [r.]

1. Dywersja na terenach woj[ewództwach] centralnych (warszawskie, kieleckie, lubelskie, krakowskie), przerwy w ruchu kolejowym spowodow[ane] 24 (w tym akcja odwetu na Zamojszczyźnie), na co złożyło się wysadzenie 5 mostów, wysadzenie torów na 7 liniach, wysadzenie linii telegr[aficznych] w 12 punktach. Połączone to było z wykojeniem pociągów w 5 wypadkach. Przerwy w ruchu maksym[alnie] 48 g[odzin], przeciętna 16 g[odzin], poza tym uszkodzono urządzenia na 5 stacjach kolejowych, przecięto kabel podziemny w 20 punktach spalono tartak. Podłożono środki zapalne o opóźnionym działaniu do 20 transportów. Na terenach województw półn[ocno-]wschodnich wykojenono 10 pociągów, podłożono środki zapalające o opóźnionym działaniu do 7 transportów, spalono 140 ton benzyny i 10 ton terpentyny, spalono stację benzynową z trzema składami wartości 60 mln mk.

2. Sabotaż na terenie województw centralnych:

Uszkodzono parowozów 245, wagonów w różnych pociągach 570. W fabr[yce] karab[inów] spowodow[ano] procent braków ponad normę, tak że Niemcy zarządzili dochodzenia. W fabryce silników skażono 27 silników lotniczych, przepalono 3 motory elektryczne, skażono 2 obrabiarki. W pomocniczej wytwórni amunicyjnej opóźniono przez nadmierne niszczenie części i przez biura kalkulacyjne. W fabryce urządzeń kolejowych unieruchomiono maszynę do wytaczania precyzyjnych części i w fabryce sprzętu samochodowego uszkodzono główną prądnicę. W fabryce kabli uszkodzono 3 silniki, przerwa w pracy silników 7–21 dni, w fabryce sprzętu optycznego spowodowano opóźnienie przy montażu na Ju 8600 roboczogodzin, w innej fabryce unieruchomiono na tydzień 2 maszyny do wyboru wyrzutni torpedowych. Zastosowano bakterie do skażenia 10 transp[ortów] bydła do Rzeszy. Poza tym skażono 17 wagonów bydła w rolniczych transportach.

3. Terror:

- a) zlikwidowano Polaków agentów G[esta]PO ponad 50,
- b) zlikwidowano około stu Niemców w walkach bezpośrednich i środkami ukrytymi, przy czym nie wszystkie wypadki śmiertelne możemy rejestrować,
- c) rozwinęto na szeroką skalę akcję pogróżkową imienną, która wzmocniona będzie likwidacjami. Wyniki bardzo dobre dużo objawów zastraszenia.

4. Odwet: W odpowiedzi na akcje wysiedleniowe Zamojszczyzny (26 XI 42 – 28 XII [19]42 [r.]) rozpoczęto [w] XII [19]42 [r.] planow[e] akcje odwetow[e] polegaj[ące] na niszczeniu dobytku i paleniu wsi wysiedlo[nych] (Skierbieszowa, Udrycze, Nawozie, Lipsko, Cieszyn, Komarów, Janówka, Wolice), napadach na osiedlanych Niemców (Grabowiec, Wierzbie) i szeregu akcji dywer[syjnych] na komunik[acje]. Celem uzupełnienia tej akcji w nocy z 31 XII – 1 I [19]43 [r.] wysadzono mosty i przepusty kolejowe: Chotyłów, Radom, Minkowiec, Ruskie Piasy, Werbkowice. Przerwano tory kolejowe: Skierniewice. Tunel linii średnic[owej] w Warszawie, Kraśnik; uszkodzono urządzenia

stacyjne Krasnobród, Szczebrzeszyn, przerwano urządzenia telekomunik[acyjne]: Miączyn, Szczebrzeszyn, st. Zamość, Werbkowice, Ruskie Piaski, Minkowiec.

W walkach z wojskiem i policją niemiecką straty: po stronie niemieckiej 10 zabitych i 4 rannych. Własne 2 zabitych, 4 rannych, 1 zaginiony, ponadto zabito około 30 osadników niemieckich.

Represje Niemców w związku za akcję odwetową w Zamojszczyźnie objęły około 500 rozstrzelanych Polaków i wielu aresztowanych.

5. Samoobrona: 17 I [19]43 [r.] przeprowadzona została akcja zbrojna na więzienie w Pińsku przez oddział wysłany z Warszawy bez strat własnych bezpośredni udział w uderzeniu brało 16 ludzi. Straż więzienna w czasie napadu 10 strażników i 2 Niemców. Zwolniono 3 naszych żołnierzy i 51 więźniów. Straty nieprzyjaciela 3 zabitych. Represje Niemców dotychczas 30 rozstrzelanych. Przeprowadz[ono] siłami miejscow[ymi] udaną akcję uwolnienia więźniów w Białymstoku, Łomży, Kielcach i Końskich. Akcje te spowodowały liczne rozstrzelania represyjne.

K[a]l[ina] 263

Źródło: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, 1114/17, k. 452–457, rkps.

1943 luty 26, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Organizowanie walki przeciw Niemcom strefami od wschodu przy przesuwaniu się frontu przez ziemie RP – niezbędna pomoc w uzbrojeniu i oddziałach spadochronowych – projekt instrukcji do zatwierdzenia przez Naczelnego Wodza

Radiogram nr 340

Od Wandy 2

Dnia 26 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 950/tjn./43

Przyjęty 6 marca [19]43 [r.] godz. 18.55

Odczyt[any] 8 marca [19]43 [r. godz.] 14.00

Naczelnny Wódz

W związku z L. 247¹ z dnia 6 II [19]43 [r.] melduję:

I. W wypadku wkroczenia Rosji w pościgu za Niemcami zachodzi konieczność nierównoczesnego powstania całego Kraju, lecz kolejno strefami, poczynając od wschodu.

Taka pierwsza strefa obejmowałaby ziemie wschodnie na północy z Wilnem, na południu ze Lwowem.

Druga strefa zakończyłaby się Białymstokiem, Brześciem, a dalej linią Bugu i Sanu. Dalsze strefy obejmowałyby resztę kraju.

Zachodzi konieczność upoważnienia mnie przez Pana Generała do uruchomienia powstania przynajmniej w dwu pierwszych strefach, bo^a moment wybuchu związany byłby z faktem wkraczania Rosjan, a nie ze stanem rozkładu Niemców^b.

II. Być powyższe wykonać i zmanifestować Polskę na Kresach Wschodnich, nawet w Wilnie i [we] Lwowie, muszę dostać od Pana Generała w porę pomoc w uzbrojeniu i [w] oddziałach spadochronowych.

Bez tej pomocy wysiłek nasz najofiarniejszy nawet będzie za słaby i nie da żądanych rezultatów.

Uzależnienie pomocy od opanowania baz na kontynencie uniemożliwia nam wykonanie zadania w wypadku wkraczania Rosji.

III. Podstawą do ułożenia stosunków z wkraczającymi wojskami rosyjskimi powinna być umowa polsko-rosyjska, precyzująca warunki współpracy wojskowej i cywilnej.

W razie niemożności jej uzyskania konieczna jest instrukcja, która ustalałaby jednostronnie nasze postępowanie.

Projekt takiej instrukcji dla terenu przedstawiam. Proszę o szybkie zajęcie wobec niego stanowiska, bo przeniknięcie rozkazu w teren wymaga 6^d tygodni.

C 300/1, ciąg dalszy w C 300/2

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: bowiem.

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: Niemiec.

^c W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: Aby.

^d W dokumencie błędnie: ? Poprawiono według egzemplarza znajdującego się w AAN.

¹ Zob. dok. nr 615.

Radiogram nr 341

Wanda 2
Dnia 28 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 950/tjn./43
Przyjęty 5 marca [19]43 [r.] godz. 20.30
Odczyt[any] 6 marca [19]43 [r. godz.] 15.50

Projekt wytycznych dla obszarów (samodzielnych okręgów) wschodnich: Wilno, Białystok, Wołyń, Lwów.

I. Możliwość wkroczenia Rosjan do Polski i nasza wobec nich postawa.

Z punktu widzenia naszego stosunku do Rosji należy rozróżnić dwa wypadki w końcowej fazie wojny.

Wypadek pierwszy: Rosjanie są daleko na wschodzie, osłabieni i wyczerpani przez Niemców, mogą się posuwać na zachód jedynie w miarę odpływu Niemców. W bazie wybucha powstanie przeciwko Niemcom uzależnione w czasie od skuteczności uderzenia anglosaskiego^e w Europie.

Wówczas obszary i okręgi wschodnie zapewniają osłonę powstania na bazie przez działania dywersyjne przeciwko masie wycofującego się wojska niemieckiego. Dotychczasowe rozkazy i wytyczne udzielane na odprawach dotyczyły tego właśnie wypadku. Obowiązują one nadal, z tym że ustosunkowanie się do Rosjan wmaszerowujących na zachodnie tereny^f opróżnione przez Niemców może być dwojakie, a mianowicie:

a) sprzymierzeńcze, jeśli Rosja posuwając się na zachód, będzie lojalna wobec umów zawartych z Polską i honorować będzie w pełni suwerenność terytoriów Rz[eczy]p[ospo]litej,

b) oporne lub wręcz wrogie, gdy^g Rosja w marszu na zachód nie liczyłaby się z suwerennym prawem^h Rz[eczy]p[ospo]litej, zerwałabyⁱ swe zobowiązania, czyli^j usiłowałaby narzucić nam swą wolę siłą.

Postawa jednolita dla całego narodu i dla wszystkich naszych terenów zarządzona wówczas zostanie przez Rząd Rz[eczy]p[ospo]litej.

C 300/2, dalszy ciąg w C 300/3.

Radiogram nr 342

Od Wandy 2
Dnia 28 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 950/tjn./43
Przyjęty 3 marca [19]43 [r.] godz. 19.09
Odczyt[any] 4 marca [19]43 [r. godz.] 14.55

Wypadek drugi: Niemcy pobici przez Rosjan uchodzą ze wschodu na zachód przez^k ziemie polskie, ścigani przez zwycięskie wojska rosyjskie. W tym wypadku na obszarach wschodnich leży obowiązek nie tylko działania dywersyjnego na uchodzących Niemców, ale dla zamanifestowania suwerenności Rz[eczy]p[ospo]litej [również] konieczność opanowania terenu, tam gdzie się to tylko da.

^e W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: Anglosasów.

^f W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: na zachód na tereny.

^g W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: jeśli.

^h W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: suwerennymi prawami.

ⁱ W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: zlekceważyłaby.

^j W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: w tym względzie i.

^k W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: poprzez.

W pierwszym rządzie w Wilnie i Lwowie.

Niniejsze wytyczne, które wydają na podstawie rozkazów Naczelnego Wodza, określają naszą postawę w obszarach i okręgach wschodnich w drugim wypadku, a mianowicie: wkraczających w pościgu za pobitymi Niemcami Rosjan traktujemy jako¹ sprzymierzeńców.

C 300/3, dalszy ciąg w C 300/4

Radiogram nr 343

Od Wandy 2

Dnia 28 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 950/tjn./43

Przyjęty 7 marca [19]43 [r.] godz. 18.41

Odczyt[any] 8 marca [19]43 [r. godz.] 15.50

II. Podkreślenie suwerennych praw Polski do Ziemi Wschodnich.

Konieczne jest, abyśmy na ziemiach wschodnich zademonstrowali wobec wkraczających Rosjan naszą wolę do utrzymania swych praw do tych ziem i swego stanu posiadania.

Można to osiągnąć przez podjęcie w stosownej chwili jawnej walki z Niemcami i przez natychmiastową restytucję władzy polskiej na tych terenach.

Przez podjęcie jawnej walki z Niemcami damy świadectwo swej żywotności na tych terenach, podkreślimy czynną naszą rolę we wspólnej walce przeciw Niemcom.

Przez wysiłek przywrócenia władzy Rz[eczy]p[ospo]litej damy wyraz ciągłości politycznego trwania Rz[eczy]p[ospo]litej na tych terenach.

W tym więc wypadku same działania dywersyjne, w których nie chodzi o jawne opanowanie terenu, nie stwarzają warunków w jakich ludność polska wspólnie z mniejszością narodową^m dawałyby wyraz swemu prawu gospodarowania na tych ziemiach.

Konieczne są fakty opanowania terenu i ustanowienia w nim władzy Rz[eczy]p[ospo]litej.

III. Moment wybuchu jawnej walki z Niemcami.

Podjęcie jawnej walki z Niemcami w warunkach, jakie są na Kresach Wschodnich, jest możliwe tylko wówczas, gdy nastąpi całkowita dezorganizacja Niemcówⁿ.

Takie warunki wystąpią prawdopodobnie tuż przed wkroczeniem wojska rosyjskiego. Uchwycenie takiej chwili jest zbyt trudne na szczeblu komendanta obszaru (okręgu). Toteż trzeba przewidzieć, że jawne działania zbrojne będą wybuchać samodzielnie, z inicjatywy dowódców na niskich szczeblach dowodzenia.

Pod takim kątem widzenia należy nastawić całą pracę przygotowawczą na ten wypadek.

Przewidując ogólnie, można określić, że warunki takie będą niewiele wcześniej niż na 24 godziny przed opuszczeniem terenu przez strażę tylną wroga.

Nr 300/4, dalszy ciąg w nr 300/5

Deszyfrował por. Eysymontt

¹ W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: jak.

^m W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: narodowościową.

ⁿ W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: niemiecka.

Radiogram nr 344

Od Wandy 2
Dnia 28 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 950/tjn./43
Przyjęty 7 marca [19]43 [r.] godz. 19.47
Odczyt[any] 9 marca [19]43 [r. godz.] 15.25

IV. Terenowy zasięg walki.

Wszędzie gdzie miejscową ludność polską, bądź to samą, bądź razem ze współdziałającymi mniejszościami narodowymi stać na to będzie – powinno dojść do jawnej walki z Niemcami celem opanowania w imieniu Rz[eczy]p[ospo]litej danej miejscowości.

V. Zasięg walki powinien być jak najszerszy i nie może się ograniczać tylko do największych ośrodków miejskich, lecz docierać wszędzie tam, gdzie to jest możliwe. Niemniej jednak to, co się dzieje w dużych ośrodkach, nadaje charakter terenowi, chodzi więc w pierwszym rzędzie o opanowanie wielkich miast, miast powiatowych oraz głównych centrów komunikacyjnych.

VI. Rola dywersji.

Dotychczas przewidywane działania dywersyjne pozostają nadal w mocy i chociaż punkt ciężkości walki na Kresach Wschodnich w omawianym wypadku przesuwają się na jawne działania powstańcze, to jednak dywersja ani nie może, ani nie powinna doznąć żadnego osłabienia.

Dywersja powinna w każdym wypadku wyprzedzać jawną walkę zbrojną z Niemcami podjętą przez nas na ziemiach wschodnich. Dywersja jest więc działaniem, które niezależnie od różnych możliwości na wschodzie powinno być zawsze wykonane.

VII. Ujawnienie się.

Cała akcja przeciw Niemcom^p na Kresach Wschodnich, obliczona na podkreślenie suwerennych praw Polski^q do tych obszarów, ma sens tylko wówczas, gdy zostanie wykonana przez jawnie działające siły polskie.

Nr 300/5, dalszy ciąg w nr 300/6

Deszyfrował por. Eysymontt

Radiogram nr 345

Od Wandy 2
Dnia 28 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 950/tj.43
Przyjęty 8 marca [19]43 [r.] godz. 18.42
Odczyt[any] 9 marca [19]43 [r. godz.] 17.35

Dlatego więc od chwili rozpoczęcia walki przeciw Niemcom należy wyjść z konspiracji i ujawnić swe siły w całości.

Zależy bowiem na tym, aby zademonstrować wobec Rosjan jak najliczniejsze siły własne i wystąpić jako zwarta całość. W tym celu d[owód]ca wojsk^r winien:

- wejść jak najprędzej w swoje normalne obowiązki k[o]m[en]d[an]ta garnizonu,
- rozciągnąć swą władzę także poza opanowaną miejscowość i to na możliwie największy teren,

^o Tak w cytowany dokumencie z SPP. W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN jest to dalszy ciąg pkt IV.

^p W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: przeciwniemiecka.

^q W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: polskich.

^r W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: wojskowy.

- na tym terenie ująć w karby organizacyjne jak największą ilość żołnierzy,
 - ujednolicić ich odznaki wojskowe (obowiązują mundur i odznaki z r. 1939, w razie braku ich jak w moim rozkazie R 5 meldunek [nr] 135²),
 - roztoczyć pieczę nad zdobytym i porzuconym mieniem wojskowym,
 - zapewnić bezpieczeństwo przynajmniej najważniejszych obiektów wojskowych lub posiadających ważne znaczenie wojskowe (np. stacja kolejowa, ważny most, lotnisko itp.),
 - utrzymać stały kontakt z miejscowym przedstawicielem władzy administracyjnej i uzgodnić z nim postępowanie wobec wkraczających wojsk rosyjskich,
 - zapewnić bezpieczeństwo publiczne wspólnie z władzami administracyjnymi.
- Nie wiadomo, czy uda się wszystkie te wysiłki organizacyjne wykonać w całości jeszcze przed wkroczeniem Rosjan.
- Jest to raczej wątpliwe.

Nr 300/6, dalszy ciąg w nr 300/7

Radiogram nr 346

Od Wandy 2

Dnia 28 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 950/tj.43

Przyjęty 8 marca [19]43 [r.] godz. 21.40

Odczyt[any] 10 marca [19]43 [r. godz.] 11.55

Trzeba jednak iść w tym duchu, aby wykazać wobec Rosji jak największą siłę liczebną i organizacyjną. Z tego samego powodu należy jak najprędzej przystąpić do odtwarzania siły zbrojnej.

W tym celu należy istniejącym elementem wojskowym nadać nazwy oddziałów stacjonowanych ongiś w opanowanych miejscowościach^s lub w ich^t pobliżu. Sił[ą] ludności polskiej na Kresach Wschodnich powinna wystąpić w możliwie najpokaźniejszych rozmiarach.

VII.^u Stosunek do Rosjan.

W chwili wkraczania Rosjan miejscowy polski dowódca wojskowy, działając w ścisłym porozumieniu z przedstawicielem władzy administracyjnej winien przyjąć ich i iść im na rękę tak dalece, jak to się mieści w roli gospodarza w stosunku do sprzymierzeńców.

Należy więc pamiętać, że odcięcie od naczelnych władz polskich jest tylko przejściowe i że one, a nie Rosjanie pozostają nadal i w każdym wypadku właściwą władzą przełożoną. Należy zaspakajać niezbędne świadczenia, ale przeciwstawiać się stanowczo próbom podporządkowania sobie władzom rosyjskim, powołując się w takich wypadkach na instrukcje otrzymane od właściwej władzy polskiej, tj. Naczelnego Wodza, który ze swej strony zrobi wysiłek natychmiastowego nawiązania łączności dowódczej z terenami uwolnionymi spod okupacji niemieckiej.

Nr 300/7, dokończenie w nr 300/8

Rozszyfrował por. Eysymontt.^v

^s W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: opanowanej miejscowości.

^t W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: jej.

^u Tak w cytowanym dokumencie, powinno być: VIII.

^v Adnotacja odręczna.

² Zob. dok. nr 481.

Radiogram nr 347

Od Wandy 2
Dnia 28 lutego 1943 r.

O. VI, L.dz. 950/tjn./43
Przyjęty 10 marca [19]43 [r.] godz.18.30
Odczyt[any] 14 marca [19]43 [r. godz.] 19.40

VIII. Kompetencje dowódców i łączn[ość].

Na terenie uwolnionym spod przemocy niemieckiej obowiązuje w okresie przejściowym zależność służbowa według obe[c]nego podziału organizacyjnego z tym że komendanci obszarów (samodz[ielnych] okr[ęgów]) będą samodzielnie dowodzić na swych terenach aż do chwili ponownego złączenia się obsz[aru] (okr[ęgu]) z centrum kraju. W okresie tym nakazuję komendantom obszarów i okr[ęgów] szukać łączności z Naczelnym Wodzem przede wszystkim przez Polską Ambasadę w ZSRR i utrzymanie^w łączności ze mną. W razie stwierdzenia nielojalności Rosji w stosunku do suwerennych praw Rz[eczy]p[ospo]litej – zachodzące fakty tego rodzaju należy meldować w najkrótszej drodze Naczelnemu Wodzowi.

IX. Pomoc z bazy.

W razie gdy ogólne położenie pozwoli, będę dążyć do udzielania w walce z Niemcami pomocy z bazy przynajmniej najważniejszym ogniskom albo w formie wzmocnienia dyw[ersji] elementami dyw[ersyjnymi], które mam w swej dyspozycji, albo w formie desantów spadochronowych. Ponadto w poszczególnych obszarach i okręgach zdeponuję dodatkowo w walucie amerykańskiej trzymiesięczne ich budżety, których użycie może mieć miejsce jedynie od chwili odcięcia obsz[aru] (okr[ęgu]) ode mnie.

Kalina nr 300/8 – 26 II [19]43 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, A.9.1.12, k. 15–27 (A_687, k. 17–29), mps³.

^w W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN: utrzymać.

³ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-6, k. 1–3 – tu jako: nr 300 z 27 II 1943 r.

Nr 633 [Nr 395]

1943 luty 27, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Straty w przygotowaniu akcji na więzienie w Mińsku

Radiogram nr 329/G

Od Wandy 3

O. VI, L.dz. 887/43

Dnia 27 lutego 1943 r.

Przyjęty 28 lutego [19]43 [r.] godz. 11.20

Odczyt[any] 1 marca [19]43 [r. godz.] 11.40

W czasie przygotowania akcji bojowej w celu uwolnienia z więzienia w Mińsku żołnierzy polskich i sowieckich, poległi we wspólnej walce z Niemcami dwaj polscy oficerowie i 1 sowiecki.¹

Kalina 290

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.3, k. 9 (A_384, k. 13), mps².

¹ Zob. dok. nr 636, 646.

² Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 504.

1943 marzec 1, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Charakterystyka półroczna – prace KG w tym okresie – Kierownictwo Walki Konspiracyjnej – wzmoczenie walki czynnej – wyniki pracy w terenie – straty – Ordre de Bataille – stan uzbrojenia – akcja scaleniowa – współpraca ze stronnictwami – obszary i okręgi

Komendant Sił Zbrojnych
w Kraju

Dnia 1 marca 1943 r.

Pocztą Kaliny^a nr 25 A/VI¹

O. VI, L.dz. 5277/tjn./43

Dnia 1 października 1943 r.

**Meldunek organizacyjny nr 190²
za czas od 1 IX [19]42 do 1 III [19]43 [r.]**

W ślad za meldunkiem organizacyjnym nr 170³.

Rozdział A. Charakterystyka okresu i wyniki pracy

I. Ogólna charakterystyka okresu

II. Prace wykonane w Komendzie Głównej:

1. Przygotowanie do akcji bojowej w powstaniu
2. Bojowa działalność bieżąca
3. Przygotowanie OSZ
4. W[ojskowa] S[łużba] O[chrony] P[owstania]
5. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego
6. WSK
7. Służba duszpasterstwa
8. Departament O[brony] N[arodowej]
9. Sprawy personalne
10. Komórka inspektorska
11. Współpraca z obozami jeńców i ośrodkami polskimi w Rzeszy
12. Legalizacja
13. Wywiad
14. Wyszukanie
15. Zagadnienia kwatermistrzowskie i produkcja konspiracyjna
16. Łączność konspiracyjna
17. Łączność operacyjna

^a W dokumencie błędnie: Lawiny. Pomyłka przy zapisie do dziennika podawczego O. VI. Meldunek ten dotarł do Centrali, kiedy Dowódcą AK był już gen. Komorowski ps. „Lawina” (gen. Roweckiego aresztowano 30 VI 1943 r.).

¹ Meldunek ten wysłany był pocztą kurierską przez Budapeszt i Lizbonę, potwierdzony przez Centralę 16 VIII 1943 r. Ponadto wysłany był *via* Francja okupowana; do Centrali doszedł prawie o miesiąc później.

² W meldunku tym nazwy i nazwiska podane były w liczbach od 301 do 459. Wyjaśnienie tego kodu liczbowego przesłano do Centrali osobno w zał. nr 9. Dla ułatwienia podajemy w niniejszym wydawnictwie nazwy i nazwiska już we właściwym brzmieniu.

³ Zob. dok. nr 510.

18. Propaganda
19. Biura wojskowe
20. Opieka nad dorszami „324”
21. Kontakty z państwami sąsiednimi

III. Wyniki pracy w terenie

IV. Zamierzenia Komendy Głównej na następne półrocze

Rozdział B. Akcja zbrojna na więzienia

Rozdział C. Warunki i bezpieczeństwo pracy

Rozdział D. Straty

Rozdział E. O[rdre] de B[ataille]

Rozdział F. Uzbrojenie

Rozdział G. Akcja scaleniowa

Rozdział H. Współpraca wojskowa z ważniejszymi ugrupowaniami politycznymi

Rozdział I. Komendy Obszarów i Okręgów:

[...]

Naczelnny Wódz

Przedstawiam meldunek organizacyjny za czas od 1 IX [19]42 do 1 III [19]43 [r.],
w ślad za meldunkiem organizacyjnym nr 170.

Wykaz kryptonimów, skrótów i objaśnień tabel w załącznikach.

Rozdział A

Charakterystyka okresu i wyniki pracy

I. Ogólna charakterystyka okresu

Okres sprawozdawczy charakteryzują:

1. Coraz bardziej nasilony terror okupanta, stosowany masowo i powodujący olbrzymi ubytek obywateli. Wzmoczone zwalczanie przez okupanta polskiej akcji niepodległościowej, co powoduje straty przede wszystkim w szeregach S[ił] Z[brojnych] w Kraju, skutkiem ich rozrostu organizacyjnego. Dalsze dotkliwe straty na stanowiskach dowódczych.

2. Akcja pseudodywersyjna Sowietów, powodująca represje niemieckie wobec społeczeństwa polskiego. Stała agitacja PPR i Kominternu (szeptana, prasowa i radiostacji „Kościuszkowski”)⁴.

3. Dalszy spadek wytrzymałości narodu oraz pogarszający się stan zdrowotny. Wzrastający odsetek chorób wśród żołnierzy SZ w Kraju i wyraźny spadek sił fizycznych wśród nich.

4. Wzmoczona akcja dywersyjna SZ w Kraju w formie planowych wystąpień bojowych bezpośrednio przeciw okupantowi (patrz rozdział A.II/2. „Kedyw”).

5. Wcielenie do szeregów SZ w Kraju gros organizacji paramilitarnych^a.

6. Zazębianie działania przeciw okupantowi z odcinkiem społecznym (patrz Rozdział A.II/1 i H – SOS)^b.

7. Poprawa na odcinku współpracy z czynnikami politycznymi.

^a W dokumencie błędnie: paramilitarnej.

^b W dokumencie błędnie: A.II/1 SOS 7.

⁴ Zob. dok. nr 610.

II. Prace wykonane w Komendzie Głównej

1. Przygotowanie do akcji bojowej w powstaniu

a) W październiku–listopadzie 1942 [r.] odbyto trzydniowe odprawy z każdym K[omendantem] Okr[ęgu] (K[omendantem] Obsz[aru]), podczas których przepracowano wszystkie najważniejsze zagadnienia organizacyjne, operacyjne i zaopatrzenia. W odprawie brali udział również Szefowie Sztabu i łączności Okr[ęgu].

b) Oddział operacyjny. Z ważniejszych zagadnień opracował: wytyczne do planu łączności na okres czujności, pogotowia i walki, wytyczne dla komendanta obszaru nr III Lwów, wytyczne dla szefa kolejnictwa wojskowego na powstanie i OSZ.

Projekt wytycznych dla obszaru wschodniego w związku z traktowaniem ZSSR jako sprzymierzeńca. Po zakończeniu prac związanych z planowaniem powstania, szczegółowo przepracowano z kom[endantem] Okr[ęgów] (K[omendantem] Obsz[arów]) plan bojowy.

Skontrolowano ich rozwiązanie i wytypowanie ognisk walki w bazie oraz ośrodki względnie rejonu dywersyjno-partyzanckie w okręgach osłonowych.

Instrukcje taktyczne w formie przykładów opanowania miasta, lotniska, węzła kolejowego, ułatwiające dowódcom powstania wszystkich szczebli planowanie walki, szkolenie podległych zgrupowań, plutonów – są w druku.

Wnioski do Centrali odnośnie [do] składu zestawów uzbrojenia do przerzutu powietrzem. Wytyczne odnośnie [do] rozdziału materiału uzbrojeniowego, pochodzącego z przewidzianych zrzutów w okresie zimowym [19]42/[19]43.

c) Szef Lotnictwa.

Zbierano i ewidencjonowano cele do bombardowań – opracowywano instrukcje i plan łączności lotniczej – posunięto naprzód pracę nad organizacją lotniczych baz w Kraju, niezbędnych do przyjęcia lotnictwa – przygotowano szereg elementów do realizacji lotniczej łączności dwustronnej.

d) Szef Saperów.

Prowadzono rozpoznanie oraz przygotowano do opanowania i tarasowania mostów: na Bugu od Zegrza do Krystynopola, na Wiśle w Warszawie, od Dębina do Szczuczyna, na Sanie i Wisłoce.

e) Szef Łączności.

Opracowano plan łączności do uruchomienia powstania i na okres walk.

2. Bieżąca działalność bojowa

a) W celu wzięcia w ręce indywidualnych wystąpień bojowych przeciw n[ie]p[rzyjacie]-l[owi] oraz opanowania odruchów rozpaczliwej maltretowanej terrorem okupanta ludności polskiej – w celu wypierania dywersji i partyzantki sowieckiej oraz w celu przygotowania gruntu (pod względem moralnym, fizycznym i technicznym) do zbliżającego się okresu wojny, a więc okresu przedpowstańczego – postanowiłem na jesieni ubiegłego roku stworzyć wyraźny ośrodek (D[owództwo] walki z okupantem w ramach Komendy SZ w Kraju.

W tym celu utworzyłem tzw. Kierownictwo Walki Konspiracyjnej (KWK), na czele którego stanąłem osobiście.

KWK obejmuje komórki sztabu komendy SZ konieczne do realizowania tej bieżącej walki z okupantem, powiązane specjalną siecią konspiracyjną, zabezpieczającą resztę sztabu KSZ przed ewentualnymi, nieuniknionymi w walce wysypami.

KWK obejmuje specjalnie zreorganizowane oddziały dywersyjno-sabotażowe, to jest tzw. centrale dywersji „Kedyw” (szczegóły patrz niżej), część BIP-u oraz komórki „N”, część O[ddziału] II w odniesieniu KW i bezpieczeństwa – a w przyszłości, gdy wreszcie będzie możliwe realizowanie naszych planowych bombardowań terenów niemieckich,

część aparatury Szefa Lotnictwa. Szef Sztabu K[omendy] S[ił] Z[brojnych] jest równocześnie szefem Sztabu KWK i moim tam zastępcą.

KWK muszą być podporządkowane wszystkim ośrodkom inicjatywy prywatnej na terenie Kraju okup[owanego] pragnące prowadzić walkę z okupantem, a więc również tzw. Kierownictwo Walki Cywilnej.

W tej walce z okupantem w konspiracji musi nastąpić pełna jednolitość kierownictwa i dowodzenia. Wszystkie najlepsze nawet chęci uboczne muszą być celowo pokierowane i wykorzystane.

b) W związku z powyższym przedstawiłem PZP na wszystkich terenach na aktywniejszą działalność bojową w okresie konspiracji.

Postawiłem dwa cele:

Nękanie n[ie]p[rzyjacie]l[a] i zadawanie mu coraz mocniejszych ciosów przez akcję dywersyjno-sabotażową, terrorystyczną i ewentualnie partyzancką oraz stosowanie już obecnie pełnego odwetu za akty gwałtu na ludności polskiej.

Również nakazałem stosować czynną samoobronę – zaprawianie i hartowanie żołnierzy do wykonywania zadań bojowych w okresie powstania oraz utrzymywania w społeczeństwie postawy bojowej i przygotowywania w ten sposób atmosfery sprzyjającej okresowi powstańczemu.

Dla wzmocnienia więc planowego nasilania odc[inka] walki czynnej uruchomiłem specjalne komórki dywersyjno-sabotażowe w K[omendzie] G[łówniej] i K[omendach] Okr[ęgów] (K[omendach] Obsz[arów]) pod nazwą „Kedyw”.

Komórki „Kedywu” w K[omendach] Okr[ęgów] na bazie stanowią dodatkowy aparat do planowania i kierowania całym odc[inkiem] walki czynnej w konspiracji, a w okr[ęgach] wschod[nich] główną część składową K[omend] O[kręgów] (K[omend] Obsz[arów]).

„Kedyw” oparłem o dotychczasową sieć organizacyjną ZO i „Wachlarza”, które zostały połączone obecnie w jedną całość. Sprawozdanie z ubiegłej działalności „Wachlarza” przedstawię osobno.

c) Elementy organizacyjne „Kedywu”.

Dla wykonania zadań walki czynnej w ramach „Kedywu” organizowane są: oddziały dyspozycyjne „Kedywu” K[omendy] G[łówniej] lub „Kedywu” K[omendy] Okr[ęgu] (K[omendy] Obsz[arów]), działające na całym^c podległym „Kedywowi” terytorium – związki oddziałów partyzanckich w okr[ęgach] przeznaczone do przygotowania akcji i zaopatrzenia materiałowego przyszłych oddziałów partyzanckich.

Rozbudowę oddziałów partyzanckich i ich bojowe uruchomienie zarządzam szczegółowymi rozkazami.

Ośrodki dywersyjne dysponujące pewną ilością oddziałów dla prowadzenia bieżącej akcji dywersyjnej przygotowują się do zadań na okres powstania (na terenie wschodn[im]).

Rejony dywersyjne stworzone z kilku ośrodków dyw[ersyjnych] nastawione na jeden kierunek działania i wymagające wspólnego dowodzenia (na terenie wschod[nim]).

d) Komenda „Kedywu” K[omendy] G[łówniej].

Komendantem „Kedywu” mianowałem obywatela Maja płk. piech., b[yłego] komendanta Obszaru nr II.

e) Wyniki akcji przedstawiam w comiesięcznych raportach specjalnych, a dla użytku publicznego ogłaszam niektóre wyniki w prasie wojskowej jako komunikaty KWK (Kierownictwa Walki Konspiracyjnej), o których ogłaszanie przez radio i prasę w Lon-

^c W dokumencie błędnie: całych.

dynie również proszę. Dla wyraźnego zaznaczenia naszych aktów dywersyjnych oraz dania kontrakcji PPR nakazałem firmowanie ich przez umieszczanie specjalnych znaków w kształcie pierwszych liter WP, splecionych w stylizowaną kotwicę.

Liczę się z tym, że na rozkaz N[aczelnego] W[odza] lub w sytuacji przymusowej będę w stanie od maja br. nasilić poważnie działalność bojową w bazie i okr[ęgach] wschod[nich].

3. Przygotowanie OSZ

[...]

4. WSOP

Dotychczasową konspiracyjną nazwę SOP zmieniłem na WSOP (Wojskowa Służba Ochrony Powstania).

Celem dokładnego sprecyzowania założeń organizacyjnych WSOP jako oddziałów wojskowych, przeznaczonych do działań ochronnych – opracowałem szczegółową instrukcję WSOP, uzgodnioną w punktach E i F z Głównym Delegatem Rządu, która zostanie wydana drukiem.

Instrukcja zawiera:

- a) Współdziałanie z oddziałami bojowymi PZP przy opanowywaniu obiektów ważnych w celu przejścia ich ochrony.
- b) Zwalczanie nieprzyjacielskich spadochroniarzy.
- c) Obrona przeciwlotnicza bierna, obrona przeciwgazowa i przeciwpożarowa. Chronienie obiektów wojskowych.
- d) Dozór jeńców wojennych.
- e) Zwalczanie akcji masowego gwałtu, dywersji i sabotażu.
- f) Zapewnienie porządku i bezpieczeństwa publicznego na obszarze objętym powstaniem, gdy władze bezpieczeństwa publicznego zapewnić własnymi siłami nie mogą.
- g) Różne.

[...]

5. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego

W listopadzie ubiegłego roku postawiłem to zagadnienie wobec Głównego Delegata Rządu, wychodząc z założenia, że wojsko musi skupić cały swój wysiłek na przygotowaniu i stoczeniu walki, a w związku z tym nie może być obciążone zadaniami, które ciążą na organach państwowych władz bezpieczeństwa publicznego. Dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego należy utworzyć Państwowy Korpus Bezpieczeństwa (PKB).

Ponieważ bezpieczeństwo zaplecza walki ma ścisły związek z działaniami wojennymi postawiłem Głównemu Delegatowi Rządu żądanie, aby:

- a) Organy bezpieczeństwa już obecnie w konspiracji przygotowywały się do swych zadań w ścisłym porozumieniu wojskiem.
- b) PKB na terenie operacyjnym w toku walki brał udział w walce razem z wojskiem – po ustaniu walki wykonywał właściwe mu zadanie pod komendą wojskową. Natomiast dysponowanie PKB poza terenem operacyjnym należy wyłącznie do władz administracji ogólnej.

Przyjęcie przez Głównego Delegata Rządu odpowiedzialności za organizowanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w Kraju skłoniło mnie do oświadczenia gotowości przyścia w tej dziedzinie z taką pomocą, która w niczym nie naruszałaby interesów organizacji, sprawności i liczebności SZ w Kraju. W związku z tym określiłem, z których roczników, obowiązanych do powszechnej służby wojskowej, może się PKB^d rekrutować.

^d W dokumencie błędnie: PKP.

Zgodziłem się ze stanowiskiem Głównego Delegata Rządu, że w wypadku gdy na obszarze objętym powstaniem władze administracyjne i organy bezpieczeństwa publicznego nie będą uruchomione – uprawnienia tych władz z mocy samego prawa przejdą na właściwe władze wojskowe (artykuł 4, ustęp 2, ustawa z dnia 23 maja [19]39 r. Dz.U. RP nr 57, poz. 366).

W tym wypadku w dziedzinie bezpieczeństwa publicznego wydzielę część oddziałów wojskowych, przede wszystkim z WSOP, które na przeciąg tego okresu przestaną być oddziałami wojskowymi i obejmą służbę bezpieczeństwa i porządku publicznego. Żołnierze tych oddziałów otrzymają specjalne znaki dla zaznaczenia charakteru ich służby policyjnej.

Z uwagi na to, że PKB musi być w konspiracji organizacją szkieletową, że na policję granatową nie można liczyć – uważam za konieczne, żeby Główny Delegat Rządu zorganizował strażę obywatelskie terytorialne, oparte o sieć komórek samorządowych – jako organ pomocniczy PKB.

Dotychczasowe próby ugrupowań politycznych różnych grup konspiracyjnych tworzenia własnych milicji nie dla celów państwowych – muszą ustać, a ich dorobek organizacyjny winien być przez Głównego Delegata Rządu scalony w jednolity organ państwowej władzy bezpieczeństwa publicznego.

Wobec ogromnego braku wyszkolonych i odpowiedzialnych oficerów PP oraz z uwagi na to, iż działalność oficerów PP w przeważającej części, tak w okresie 1939 [r.], jak w czasach okupacyjnych, była kompromitująca, uważałbym za wskazane przeszkolenie na ter[enie] Anglii pewnych ilości kandydatów do PKB wg ich własnych metod. Kandydaci winni być dostarczeni do Kraju w toku walki powstańczej lub po walce z przeznaczeniem przede wszystkim na Kresy i na tereny okupowane przez nas.

6. WSK

Opracowano wytyczne wyszkolenia:

- a) ogólnowojskowe dla żołnierzy-kobiet,
- b) dla służb administracyjnych,
- c) dla służby wartowniczej.

W opracowaniu wytyczne dla służby sanitarnej i łączności.

Ze swej strony opracowałem dekret o WSK, który przedstawiłem NW w poczcie z 4–13 XI 1942 [r.] za nr 166⁵.

7. Służba duszpasterska

Zorganizowano komórkę Naczelnego Kapelana SZ w Kraju i Szefa duszpasterstwa na podstawie jurysdykcji udzielonej przez Kurię Polową. W komórce NK zorganizowałem referaty: jurysdykcyjny (uprawniony przy administracji św. Sakramentów⁶, np. msza św., słuchanie spow[iedzi], śluby, błogosł[awieństwa], dyspensje i etc.) – koordynacji (na okres przejściowy sprawy unifikacji różnych duszpasterskich pod względem organizacji i wychowawczym), – organizacyjny i personalny (nominacje, przydziały etc.), – materiałowy (budżet, kaplice pol[owe], zabezpieczenie kościołów wojskowych, zaopatrzenie w utensylia: wino, świece, dewocjonalia etc.), – metrykalny (akta stanu cyw[ilnego] i rejestracja strat), – sądowy (gromadzenie aktów, informacje, pośredniczenie).

Wyznaczono poddziałeków okręgowych w inspektoracie rej[onu] Gdynia i Okręgu Warszawa-Miasto, oraz kapelana kwatery głównej SZ w Kraju.

⁶ W dokumencie błędnie: Sakramentu.

⁵ Zob. dok. nr 541.

Skomunikowałem się przez obywatela Budwicza⁶ z KSM⁷, od którego uzyskałem pełne poparcie moralne na organizację służby duszpasterstwa SZ w Kraju.

8. Departament O[brony] N[arodowej]

Zorganizowałem zawiązek Departamentu ON, w którym uruchomiłem komórkę prac ustawodawczych z dziedziny wojska.

Opracowanie rozbudowy zawiązku Dep[artamentu] ON w toku.

9. Sprawy personalne

[...]

10. Komórka inspektorska

Inspekcje KG nie objęły Okręgów Wilno, Polesie, Wołyń, Śląsk, Poznań i Pomorze – częściowo z powodu braku odpowiednich inspektorów, a częściowo z powodu braku warunków w terenie do odbycia inspekcji.

W pozostałych okręgach inspektorowie KG kontrolowali plan bojowy na szczeblach inspektoratów rejonowych, dowódców ognisk walki (ośr[odków] dyw[ersyjno]-party-z[ancich]), sprawdzali stan szkolenia (specjalnie zastęp[czych] kursów SPRP – Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty) oraz stan ogólnooorganizacyjny.

Inspekcje te dają wgląd w rzeczywistą pracę oraz podstawę oceny realności zarządzeń KG.

11. Współpraca z obozami jeńców i ośrodkami polskimi w Rzeszy

Zasadnicze rozładowanie obozów i wykorzystanie ośrodków polskich w Rzeszy wymaga coraz gwałtowniej rozwiązania.

Wnioski przedstawiłem N[aczelnemu] W[odzowi] nr 97 z dn. 6 I [19]42 r. i w m[el-dunku nr] 129 z 24 VI [19]42. Niestety nie otrzymałem dotąd ani poglądu NW, ani wytycznych, ani upoważnień do działania na własną rękę, o co prosiłem w dep[eszy nr] 226 z 26 II [19]43 [r.].

Stan łączności przedstawiam poniżej:

- a) oflagi: [...]
- b) stalagi. [...]
- c) organizacja obozów (zał. nr 8)⁸
- d) ośrodki robotnicze. [...]
- e) zamierzenia na następne półrocze. [...]

12. Legalizacja

Biuro legalizacji miało do pokonania dwie główne przeszkody:

a) olbrzymi wzrost zapotrzebowań na dokumenty ruchu i pobytu, np. w samej komórce przerzutu K[o]m[en]dy Gł[ównej] „Bazar” wysłano w ostatnim kwartale trzy razy więcej kurierów i ludzi, dochodząc do liczby 152 oraz zapotrzebowano miesięcznie 25 razy więcej dokumentów, dochodząc do liczby 1000;

b) coraz ostrzejsze i przymyślniejsze zarządzenia okupanta utrudniają ruch i pobyt.

⁶ Ks. Tadeusz Julian Jachimowski („Budwicz”), od lutego 1943 r. szef Służby Duszpasterstwa KG AK.

⁷ Ks. arcyb. A. Sapieha, metropolita krakowski (wg wykazu skrótów, zał. nr 10). Adam Stefan Sapieha (1867–1951), od 1905 r. szambelan papieski, od 1911 r. biskup krakowski, w latach 1922–1923 senator RP, od 1926 r. arcybiskup metropolita, w czasie obu wojen światowych rozwinął szeroką działalność charytatywną, od 1946 r. kardynał (M. Rożek, *Ksiądz Niezłomny Kardynał Adam Stefan Sapieha*, Kraków 2001; *Księga Sapieżyńska*, t. 1–2, red. J. Wolny, R. Zawadzki, Kraków 1986).

⁸ Nie zamieszczamy.

W okresie sprawozdawczym skierowano wysiłek na zdobywanie i aktualizowanie dokumentów oraz układanie zespołów dokumentów dla pobytu i ruchu. Dysponuję dokumentami ruchu na obszar od frontu sowieckiego do wybrzeża francuskiego.

Pomimo bardzo dużych trudności technicznych i lokalowych oraz z braku wykwalifikowanego personelu wynik pracy komórki legalizacyjnej jest bardzo duży.

Przedstawiam kilka cyfr charakteryzujących ogrom wykonywanej pracy legalizacji (cyfry dotyczą wyłącznie centralnego biura legalizacji KG):

a) przeciętna w miesięcznej produkcji komórek technicznych:

– kompletów druków	31
– pieczęci (met[alowych] i kaucz[ukowych])	358
– klisz drukarskich	37
– fotokopii i fotogr[afii]	105
– rysunków	110
– innych prac	27

b) przeciętna miesięczna ilość dokumentów wykonanych w komórkach:

– zatrudnienia	1188
– przemeldunkowej	1322
– zachodniej	676
– wschodniej	368
– dow[odów] osob[istych]	589
– metrykal[nej]	424
tj. łącznie	4567

13. Wywiad

Rozbudowa pracy wywiadowczej w myśl zadań i potrzeb własnych i Centrali postępuje stale naprzód. Usprawnienia wywiadowczej sieci łączności, mimo wysiłków nie uzyskano. Szereg aparatów radiowych wystawionych w terenie wpadło, szereg punktów już grających Niemcy zlikwidowali.

Wyniki pracy wywiadowczej w dużej mierze idą na marne, gdyż Centrala nie podejmuje miesięcznych raportów wywiadowczych, popartych cennymi dowodami, które dostarczamy do odległych punktów całej Europy własnym staraniem.

14. Wyszukolenie

a) Opracowano instrukcje i programy we właściwych rodzajach broni KG:

- Zasady walki powstańczej
- Instrukcja VIa – przykład opanowania małego miasta
- Instrukcja VIc – przykład opanowania lotniska pol[owego]
- Program kursu podoficerskiej szkoły piechoty
- Wytyczne wyszkolenia na pierwsze półrocze 1943 [r.]
- Opis i użycie granatu ręcznego
- Obsługiwanie haubicy 10,5 cm wz. 18
- Obsługiwanie haubicy 15 cm wz. 18
- Obsługiwanie armaty 10 cm wz. 18
- Działaczyny do haubicy 10,5 cm wz. 18
- Instrukcja o radio
- Instrukcja wykorzystania sieci stałej tele[fonicznej] dla działań powstańczych
- Instrukcja źródeł zasilania elektr[ycznego] na sieciach łączności
- Opis sprzętu łączności niemieckiej
- Opis sprzętu mot[oryzacyjnego] (podręcznik dla kierowców)

- Opis sprzętu mot[oryzacyjnego] (podręcznik dla mechaników)
- Instrukcja V jazdy na pojazdach mot[orowych]
- Instrukcja szkolenia kadr kaw[alerii] mot[orowej]
- Instrukcja zaopatrywania w mat[eriały] pędne i smary
- Instrukcja o ewidencji i rejestracji pojazdów mech[anicznych]

b) W opracowaniu:

[...]

c) Kursy wyszkolenia:

W okresie sprawozdawczym zorganizowano, kierowano, subwencionowano przez Wydział Broni Szybkich:

Kurs obsługi pojazdów o napędzie gazogeneratorowym.

Kurs niższy (czeladniczy dla mech[aników] mot[oryzacji])

Kurs wyższy (mistrzowski dla czeladników mech[aników] mot[oryzacji])

Czas trwania kursu mech[aników] – 3 miesiące (nie wliczając praktyki warsztatowej).

Kurs kierowców – 4 tyg[odnie].

d) Przebieg i wyniki pracy wyszkolenia w terenie obrazują punkt III rozdz. A i fragmenty w sprawozdaniu z okresu (rozdz. D).

15. Zagadnienia kwatremistrzowskie i produkcja konspiracyjna

a) Przeprowadzono dwa kursy dla kwatremistrzów w k[omendach] okr[ęgow] – celem częściowego wypełnienia braków.

b) Czyniono w dalszym ciągu wysiłki w kierunku zakupu broni i amunicji od n[ie]-p[rzyjacie]la, na razie jednak nie uzyskano pożądaných wyników.

Próby zdobywania broni siłą udały [się] w kilkunastu wypadkach.

c) W zakresie produkcji konspiracyjnej – zorganizowano kierownictwo aparatu produkcji, pracownie, magazyny i transport.

Zorganizowano i prowadzi się w szeregu warsztatach produkcję materiałów wybuchowych (szedyt).

Uruchomiono produkcję granatów ręcznych w K[o]m[en]dzie Gł[ównej], Okr[ęgow] Kraków i Radom.

Przygotowano produkcję gran[atów] c. w Okr[ęgach] Warszawa-Miasto, Radom, Białystok i Lublin.

Przygotowano produkcję części zamiennych do kb w K[o]m[en]dzie Gł[ównej] i Okr[ęgu] Radom.

Przygotowano produkcję ogni sygnalizacyjnych i dymów w K[o]m[en]dzie Gł[ównej].

Opracowano metody wyrobu rakiet [...] i motor[ortyzacji] w K[o]m[en]dzie Gł[ównej].

Opracowano metody specjalne do wyrobu lufek do „visa”.

Skonstruowano granat konspiracyjny.

Wykonano narzędzia dla[§] okręgowych kierowników produkcji.

Zorganizowano produkcję magazynków do coltów oraz magazynków do rkm wz. 28 – których na ogół brak.

d) Braki w uzbrojeniu.

Katastrofalny brak tasem do ckm wz. 36 i magazynków do rkm wz. 28. Wyrób taśm do ckm obecnie w Kraju jest niewykonalny.

[†] W dokumencie błędnie zaszyfrowano: **heksyilacr**.

[§] W dokumencie błędnie: na.

Wyrób magazynków do rkm trudny i niepewny z powodu niemożności przeprowadzania prób odbiorczych i przestrzelania.

Brak zupełny broni ppanc. i amunicji do niej, dla zwalczania lekkich czołgów i samochodów panc. w walkach ulicznych.

Brak granatników z amunicją do zwalczania oporu w domach w walkach ulicznych. W tej sprawie wysłałem specjalny meldunek do Centrali.

16. Łączność konspiracyjna

(Poza łącznością sieci wywiad[owczej], dyw[ersyjnej], propag[andowej] oraz sieci „N”).

a) Łączność terenowa z okręgami:

Wysłano przesyłek pocztowych – 210.

Wysłano kurierów i ludzi do pracy – 308.

Przyjęto z terenu członków sztabu i kurierów – 328.

Przerzut ludzi i poczty przez linie graniczne – 150 razy.

Z częścią Okr[ęgów] zorganizowano komunikację samochodową dla przewozu ludzi i przesyłek.

b) Łączność zagraniczna:

Wysłano przez granicę pocztę – 30 razy
w tym 17 razy do Centrali, a 13 razy do baz.

Otrzymano – 15 razy.

Wysłano emisariuszy i kurierów – 44 ludzi.

c) Kancelaria i szyfry:

W grupie krajowej zaszyfrowano – 600 stron,
odczytano – 210 stron.

W grupie zagranicznej zaszyfrowano – 660 stron,
odczytano – 230 stron.

d) Praca przygotowawcza do powstania i OSZ.

Opracowano zasady i wytyczne rozbudowy V-k⁹ na okres powstania i OSZ, na szczeblach KG i K[omend] Okr[ęgów] (K[omend] Obsz[arów]), które obejmują: dział kurierski, aparat kancelaryjny, dział likwidacyjno-archiwalny.

e) Przeszkolono ogółem 40 osób.

17. Łączność operacyjna

a) Zapoczątkowano organizację krajowej sieci radiotelegraficznej (OI)^{h10}.

Zapoczątkowano wyposażenie K[omend] Okr[ęgów] (K[omend] Obsz[arów]) w sprzęt radiowy.

Ustalono dla produkcji krajowej typ stacji radio-nadawczo-odbiorczej oraz typ odbiorników alarmowych.

Wyprodukowano 60 sztuk stacji nad[awczo]-odb[iorczych] i 90 radioodbiorników.

Zapoczątkowano produkcję odbiorników alarmowych, zespołów spalinowo-elektrycznych ogniwi.

Prowadzono korespondencję na sieci „Z”¹¹ z przeciętną wydajnością miesięczną 30 000 grup nadania i 20 000 grup odebrania.

^h W dokumencie błędnie: OE.

⁹ Oddział V sztabu KG AK – łączność konspiracyjna.

¹⁰ Sieć O od słowa „Okręg”, względnie „Obszar”, „Obwód”; sieć I od słowa „Inspektorat”.

¹¹ Sieć zagraniczna.

b) Udoskonalając system odbioru i ewakuacji zrzutów lotniczych, powiększono nasze możliwości odbiorcze 6-cioкратно w stosunku do poprzedniego sezonu. Trwa ciągły wysiłek na rozszerzenie aparatu odbiorczego na Okręgi Białystok, Wilno i Pomorze.

Dla dalszego usprawnienia odbioru zrzutów zorganizowałem własną produkcję aparatów odbiorczych.

W okresie sprawozdawczym wyewakuowałem pomyślnie pieniądze i sprzęt z 19 operacji.

18. Propaganda

a) Wydawnictwa prasowe. Mimo wzmocnionego terroru, kontroli ruchu i zagrożeń, akcja wydawania i kolportażu prowadzona była bez przerwy.

Nakład periodyków¹²:

„Biuletyn Informacyjny” (tygodnik)	25 000 egz.
„Wiadomości Polskie” (dwutygodnik)	9 000 „
„Insurekcja” (miesięcznik)	7 000 „
„Żołnierz Polski” (miesięcznik)	11 000 „
„Agencja Prasowa” (tygodnik dla redakcji pism podziemnych)	150 „
„Głos Ojczyzny” (na prawach rękopisu „EK”) ⁱ .	

Uruchomiono wydawnictwo agencji wschodniej i zachodniej.

Na rocznicę 11 listopada wydano jednodniówkę dla Łodzi: „Łódź w walce” i specjalną jednodniówkę dla Śląska.

Nasze wydawnictwa centralne stanowią podstawę dla około 30 organów prasowych okręgowych, rejonowych, obwodowych, a nadto obsługują szereg pism niepodległościowych.

b) Propaganda „N”.

Praca „N” rozwija się dobrze w formie periodycznych i doraźnych wydawnictw oraz akcji specjalnych. Szczegóły meldowałem w osobnych raportach.

c) Tajne zakłady wydawnicze wojskowe.

Rozbudowano tzw. TWZWⁱ i przystosowano ich wydajność do potrzeb życia konspiracyjnego. Akcja ta jest na ukończeniu

Na dzień 1 kwietnia br. tzw. W. będą posiadały: 3 drukarnie, z tych dwie o dużej wydajności, zaopatrzone w linotypy i urządzenia do cięcia papieru, fotochemografię i introligatornię.

Największą trudność stanowi dowożenie olbrzymich ilością papieru i wywożenie z drukarni gotowych wydawnictw. Np. nakład jednego n[u]m[er]u B.I. waży 250 kg.

W ciągu ostatnich 11 miesięcy zużyto około 28 ton (co odpowiada około 5 i pół miliona egzemplarzy 8-stronicowych pisma formatu „Insurekcji”).

Miesięcznie wykonuje się 80 klisz.

Zecernie składają po polsku, niemiecku, węgiersku, włosku, białorusku. W przygotowaniu: ukraiński, litewski i czeski.

ⁱ Niezidentyfikowane.

^j W dokumencie błędnie: W. – *Tajne Wojskowe Zakłady Wydawnicze*.

¹² Wymieniono tu najważniejsze konspiracyjne czasopisma, wydawane przez AK w Warszawie: „Biuletyn Informacyjny”, którego pierwszy numer ukazał się 5 XI 1939, był popularnym, najbardziej poczytnym organem prasowym AK; „Wiadomości Polskie”, wydawnictwo o charakterze ogólnopolitycznym, wychodziło od końca 1939, wyrażało opinie D[owódz]twa AK w sprawach zasadniczej wagi; „Insurekcja” – wojskowe czasopismo fachowe; „Żołnierz Polski” – wydawnictwo popularne o charakterze wychowawczym; „Głos Ojczyzny” – wydawnictwo przeznaczone dla obozów jenieckich i Polaków wywiezionych na przymusowe roboty do Niemiec. Przez krótki czas w 1942 r. wydawane było przez Delegaturę Rządu.

d) Kolportaż. Stały – GG, w Okręgach Białostok, „407”¹³, Wilno; nieregularny co dwa tygodnie w Okręgach Łódź i Poznań; dorywczo w Okręgach Nowogródek, Śląsk i Pomorze – do miejscowości położonych przy granicy GG; w montażu do Okręgu Wołyń.

e) Mały sabotaż.

Akcja małego sabotażu (propaganda uliczna) prowadzona jest intensywnie w Okręgach Warszawa-Miasto i Kraków. W innych miastach ze względu na silną obserwację policyjną stosowana być może tylko w niewielkim zakresie.

19. Biura Wojskowe

a) Przeorganizowano ilość biur wojskowych z 9 na 8 przez skumulowanie BW apro wizacji z BW rolnictwa.

Utworzono autonomiczną komórkę samorządową w Warszawie przy BW spraw wewnętrznych.

b) Przeprowadzono szczegółowe rozmowy z Szefem Departamentu A[ministracji] Z[astępczej] na temat postulatów S[ił] Z[brojnych] w Kraju, spraw organizacyjnych, rzeczowych oraz wzajemnej współpracy; – szereg inspekcji w terenie i odpraw z szefami WW¹⁴ w Okr[ęgach].

c) W uzgodnieniu z szefem Departamentu Sprawiedliwości AZ sprawa ewentualnego zastąpienia na okres walki sądownictwa powszechnego sądownictwem polowym.

20. Opieka nad Dorszami „324”

Pomoc dorszom udzielana była w okresie sprawozdawczym w dostatecznym zakresie, tak pod względem całkowitego zaopatrzenia materialnego, jak i opieki moralnej. W przygotowaniu zamierzona ewakuacja dorszy do [ich] kraju – przeprowadzono rozpoznanie i przetarcie tras. Odejście pierwszych transportów przewidziane na marzec i kwiecień br. (34 ludzi).

W pracy konspiracyjnej przydzielono 1 dorsza do stałej pracy w O[ddziale] II KG – inni trzej podejmowani są doraźnie do współpracy z naszą komórką lotniczą.

Stan obecnych dorszów: 1 oficer, 10 szeregowych.

21. Kontakty z państwami sąsiednimi

a) Łączność z Czechami podtrzymuję, jednakże trudność polegała na tym, że w rozmowach wysuwali zagadnienie polityczne, a uchylali się od omówienia pracy bojowej przeciw okupantom.

W lutym br. zdecydowali się na podjęcie tematu współdziałania wojskowego. W marcu ma się odbyć konferencja ich przedstawiciela wojskowego z wysłannikiem Komendy Sił Zbrojnych w Kraju.

b) Na terenie Obszaru nr III Lwów podjęto wstępne rozmowy z wojskowym przedstawicielem Węgier. Zmiana przedstawiciela wojskowego przerwała dalsze rozmowy. Przybyły niedawno nowy delegat węgierski podjął na nowo rozmowy z upoważnienia rządu węgierskiego.

III. Wyniki pracy w terenie

1) Ocena ogólna

W osiągnięciach organizacyjnych w bazie są wyraźne postępy, a co najmniej utrzymanie stanu posiadania na poziomie poprzednim.

¹³ W kluczu, dołączonym do tego meldunku, liczba 407 nie oznacza ani miejscowości, ani żadnego z okręgów. Najprawdopodobniej chodzi o okręg Polesie – oznaczony: 457.

¹⁴ Wydziały Wojskowe.

Pod względem jakości stała poprawa. Wyjątek stanowi Podokręg Mazowsze, gdzie pomimo wysiłku wyniki pracy są niewystarczające.

Zaliczone przez nas do bazy ter[eny:] Okręgi Śląsk i Łódź wykazują spadek organizacyjny i zbliżają się w swojej charakterystyce do okręgów zach[odnich].

Akcja zamojska jest sprawdzianem dobrej postawy bojowej oddziałów SZ w Kraju w tej części Kraju.

Utrzymanie stanu posiadania organizacyjnego w okr[ęgu] zach[odnim] jest niezmiernie trudne, przede wszystkim ze względu na trudności totalnego nacisku, wywieranego na tym terenie przez okupanta. Ciągłe znaczne straty wśród dowódców i kierowników.

Stan odbiega znacznie od wymaganego przeze mnie minimum i nie wykazuje tendencji do poprawy.

Rozbudowa organizacyjna okr[ęgów] wsch[odnich] wymaga pokonywania trudności wysyłania całych ekip dowódczych, plasowania ich w terenie, werbunku wśród małego rezerwuaru Polaków, osłony od nieprzyjazznych, często wrogiej postawy mniejszości narodowych. Postępuje ona powoli naprzód.

Najwyraźniejsze wyniki wykazują Okręgi: Wilno, Białystok i Lwów.

Na różnice w wynikach pracy w okr[ęgu] centr[alnym], wsch[odnim] i zach[odnim] wpływają odmienne warunki okupacji i różnice w układzie i nasyceniu tych terenów elementem polskim, aktywnym, niepodległościowym oraz elementem narodowościowo obcym.

W następstwie zachodzi potrzeba stosowania odmiennych metod pracy organizacyjnej i stawiania zróżnicowanych zadań na bieżący okres. Ta sama suma włożonych wysiłków pozwala okr[ęgom] zach[odnim] zaledwie utrzymać z trudem stan posiadania – w okr[ęgach] wsch[odnich] nadrobić straty czasu w b[yłej] okupacji sowieckiej – w bazie osiągnąć poważne wyniki we wszystkich zamierzonych kierunkach.

2. Główne wyniki pracy bieżącej

a) K[omendy] Okr[ęgów] (K[omendy] Obsz[arów]) i inspektoraty rejonowe pracowały intensywnie nad rozpracowaniem zadań bojowych. Szkolono dowódców ognisk walki (ośrodków dyw[ersyjno]-part[yzanckich]) – postąpiono znacznie naprzód.

b) Ukończono w okresie sprawozdawczym drugi zast[ępczy] kurs SPRP:

Wyniki:

Ba[tali]on Komendy Głównej	3 klasy	12 elewów
Obszar nr I Warszawa	10 klas	50 „
Okręg Warszawa-Miasto	75 „	392 „
„ Lublin	4 „	15 „
„ Radom	30 „	140 „
Razem:	122 klasy	609 elewów

Drugi kurs rozpoczęty został ze znacznym opóźnieniem i połączony będzie z trzecim kursem. Ogólny wynik szkolenia na kursach SPRP oceniam jako dobry, z wyjątkiem nauki o broni i wyszkoleniu strzeleckim z braku warunków do ćwiczeń praktycznych.

Uczniowie wykazali duży zapał, chęć zdobycia wiedzy wojskowej i sporą dyscyplinę.

W ba[tali]onie Komendy Głównej prowadzony był nadto kurs szkoły podoficerskiej w ilości 7 klas – 40 elewów.

Zarządziłem uruchomienie trzeciego zast. kursu SPRP z dniem 1 II [19]43 [r.], oraz pierwszego zast. kursu szkoły podoficerskiej z dniem 1 III [19]43 [r.]. (Podstawa Roz-

k[az] KG nr 10, z dn. 31 XII [19]42 r. o organizacji zastępczych kursów szkoleniowych niższych d[owód]ców piech[oty]).

Zorganizowano:

w ba[tali]onie KG	SPRP	5 klas	25 elewów
	Szk. Podofic.	15 „	75 „
Obszar nr I Warszawa	SPRP	10 „	50 „
	Szk. Podofic.	20 „	100 „
Okręg Warszawa-Miasto	SPRP	22 „	118 „
	Szk. Podofic.	40 „	202 „
„ Lublin	SPRP	4 „	20 „
	Szk. Podofic.	1 „	5 „
Okręg Kraków ^k	SPRP	45 „	185 „
Okręg Białystok	SPRP	20 „	128 „
Razem:	SPRP	107 „	526 „
	Szk. Podofic.	76 „	382 „

Kandydaci: Na kursach podch[orążych] zasadniczo z roczników 1922 i 1923 oraz w drodze wyjątku z roczników 1921 i 1924, którzy wyróżnili się w służbie konspiracyjnej.

Na kursach podoficerskich spośród roczników 1924 i 1922^l, posiadających minimum 7 klas szkoły powszechnej.

c) Dużo uwagi i pracy poświęcono podporządkowaniu i zdyscyplinowaniu w oddziałach wcielanych.

W myśl moich żądań przestawiono komendy i oddziały na wszystkich terenach z wyjątkiem Obszaru nr V Ziemia Zachodnie, na aktywniejszą działalność bojową w obecnym okresie.

d) Wysiłek uruchomienia produkcji konspiracyjnej został uwieńczony pomyślnym rezultatem zwłaszcza w Obszarze nr I Warszawa^m, Okręgach Warszawa-Miasto, Radom, Kraków.

e) Rozwój WSOP postępuje planowo.

f) Działalność informacyjno-propagandowa przybrała na sile i przestrzeni. Pokonano prawie wszędzie trudności kolportażu i gdzie indziej uruchomiono lokalne wydawnictwa.

g) Akcja „N” rozwija [się] intensywnie, zwłaszcza na Obszarze nr I Warszawa, w Okręgach Warszawa-Miasto, Radom, Kraków.

h) Ukończono organizację WW w Obszarze nr I Warszawa, w Okręgach Warszawa-Miasto, Lublin, Radom, Kraków.

3. Prace przygotowawcze

Prace przygotowawcze do OSZ w Okręgach bazy posunęły się naprzód.

IV. Zamierzenia Komendy Głównej na następne półrocze

[...]

^k Poprawiono w stosunku do pierwszego wydania według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN, 1114/16, k. 599.

^l Poprawiono według egzemplarza znajdującego się w AIPN, 1114/16, k. 599.

^m Poprawiono w stosunku do pierwszego wydania według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN, 1114/16, k. 599.

Rozdział B

Akcja zbrojna na więzieniu

[...] ¹⁵

Rozdział C

Warunki i bezpieczeństwo pracy

[...]

Rozdział D

Straty

Zestawienie liczbowe strat za okres sprawozdawczy podane jest w tabeli nr III (zał. nr 3).

Warunki konspiracyjne nie pozwalają w dalszym ciągu na dokładne obliczenie poniesionych strat, toteż cyfry wykazane w tabeli daleko odbiegają od faktycznego, o wiele większego odsetka ofiar w ludziach.

Dla zobrazowania wielkości strat nie tylko pod względem ilościowym, ale i jakościowym, wyszczególniam poniżej najważniejsze straty (aresztowania) w naszych komórkach – z podaniem funkcji i przyczyn.

1) Komenda Główna.

Oddz[iał] I – kierowniczka łączności oddziału (wejście przypadkowe na lokal cynkowany).

Kierownik komórki łączności z obozami jenieckimi (nielegalne sprawy uboczne).

Oddz[iał] V – oficer z komórki produkcji (donos – powieszony).

Kierownik komórki produkcji (rozpracowanie).

3 innych oficerów i 2 podoficerów (przypadek).

Oddz[iał] VII – 3 członków z komórki walutowej (rozpracowanie).

Komórka odbioru zrzutów – k[o]m[en]d[an]t odbioru (przez kontakt polityczny).

Ba[tali]on KG – 3 elewów z kursu szkoły podchorążych w czasie ćwiczeń (zaskoczenie).

[...]

Rozdział E.

O[rdre] de B[ataille]

Dane odnośnie [do] O. de B. zawarte są w tabeli nr IV (załączniki nr 4, 5, 6) i tabeli nr IV-a.

Rozdział F

Uzbrojenie

Stan broni podaję w tabeli nr V (załącznik nr 7). Wyjaśniam, że:

1) Podane w tabeli ilości są nieścisłe, gdyż skontrolowanie w terenie posiadanego stanu broni jest bardzo trudne, a często niemożliwe.

2) Z wykazanej broni zaledwie 30% jest należycie przechowywane i konserwowane. Z pozostałej ilości znaczna część niezdadna do użytku. Najlepiej przedstawia się krótka broń palna.

3) Wartość prowadzonej w ewidencji amunicji, po kilkuletnim przechowywaniu – przeważnie w warunkach nieodpowiednich – może okazać się problematyczna (np. stwierdzono to w czasie akcji zamojskiej).

¹⁵ Opuszczamy szczegółowy opis akcji na więzienie w Pińsku. Do tej akcji z 18 I 1943 r. nawiązuje – zob. dok. nr 619.

Rozdział G

Akcja scaleniowa

Rozkaz N[aczelnego] W[odza] z dnia 15 VIII [19]42 [r.] nr 3316¹⁶ znajduje coraz żywszy oddźwięk wśród organizacji paramilitarnych. Również wzrastające zaufanie do SZ w Kraju, ze względu na apolityczność w szeregach i wzrost realnej siły umożliwiło podporządkowanie ich moim rozkazom, względnie definitywne wcielenie do szeregów w Kraju.

Akcja scaleniowa kontynuowana z dużym wysiłkiem, narażeniem na dekonspirację i angażowaniem niejednokrotnie mojej osoby bezpośrednio doprowadziła do scalenia całkowitego:

1) POŻ (Polska Organizacja Zbrojna), która powstała z członków bądź zwolenników „Raclawic”. Jej oddziały znajdują się w całej GG, w Podokręgu Mazowsze, w Okręgach: Pomorze, Łódź, Śląsk oraz Białystok i przedstawiają poważny stan liczbowy, pierwszorzędnej wartości moralnej, dyscypliny i zwartości. Rekrutowała się przede wszystkim z elementu wiejskiego. Kadra dowódcza stosunkowo liczna – wartościowa.

2) PN (Jutro) – Oddziały są przeważnie pełnowartościowe, bez zabarwienia politycznego. Obejmują teren GG, Okręgu Łódź i luźne grupy w Okręgu Białystok.

3) „Jerzyki” – autonomiczna grupa w ZPN, z którym zerwała kontakt w październiku 1942 [r.], podporządkowując się SZ w Kraju.

Jest to grupa młodzieżowa powstała na zrębie ZW – Młodzieży Dalekiego Wschodu. Obejmuje Obszar nr I Warszawa, Okręgi Warszawa-Miasto, Kraków i Pomorze. Oddziały są bardzo wartościowe, bez zabarwienia politycznego – mają około 75% elementu ze średnim wykształceniem.

4) ZPR – o wartości średniej, rozpolitykowana, liczebnie słaba. Powiązana z komitetami wolnościowymi, wykazuje wybujałe ambicje na odcinku bezpieczeństwa, AZ, ZO [administracji zastępczej, akcji dywersyjno-sabotażowej].

5) Oddziały wojskowe KN – tzw. UBK (Uderzeniowe Ba[tali]ony Kadrowe). Oddziały powstańcze UBK występują w Obszarze nr I Warszawa, w Okręgu Warszawa-Miasto – o małych stanach, z liczną obsadą oficerów. Element nastawiony na akcję zbrojną już obecnie.

Dotąd wstrzymywałem się z wcieleniem tej grupy z uwagi na osobę kierownika politycznego „Wojciecha”¹⁷. Nieudana ich próbna akcja za Bugiem – tzw. wyprawa sterdyńska skłoniła mnie do zajęcia się tą grupą. Zarządziłem jej rozwiązanie i ewentualne wcielenie do SZ w Kraju.

6) Oddziały wojskowe OPW – składają się z wolnych oddzielnych grup: TOP (peowiacy), Legion Pułaskiego, Warta, kolejarze (Kolejowe Przysposobienie Wojskowe). Występują w Okręgu Warszawa-Miasto, stany nieliczne, brak kadry dowódczej.

7) ZS (Związki Strzeleckie) – Po przeszło rocznym wahaniu się i dążeniu do zachowania autonomii wewnątrz SZ w Kraju, Komendant Główny ZS płk Zawiślak¹⁸ i zarząd

¹⁶ Zob. dok. nr 498.

¹⁷ Wojciech Kętrzyński.

¹⁸ Józef Zawiślak (1890–1961) („Tunguz”), płk WP; w 1912 r. wstąpił do Polskich Drużyn Strzeleckich, od sierpnia 1914 r. w Legionach Polskich; wskutek ciężkiej rany odniesionej w bitwie Kostiuchnówką stracił prawą rękę; w 1917 r. służył w Polskiej Sile Zbrojnej; od listopada 1918 r. w WP; w lecie 1920 r. dowodził sformowanym przez siebie oddziałem białoruskim, z którym wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej; pozostał w wojsku; w 1926 r. awansował na podpułkownika, a od 1927 r. dowodził 28. pułkiem piechoty, a potem 84. pułkiem piechoty; w lipcu 1938 r. mianowany komendantem naczelnym Związku Strzeleckiego; w kampanii polskiej 1939 r. od 10 IX był

główny ZS wyraził gotowość wcielenia oddziałów do szeregów SZ w Kraju na ogólnych zasadach. Oddziały występują faktycznie tylko w Okręgu Warszawa-Miasto. Nie zdołano odbudować przedwojennej sieci organizacyjnej. Liczni oficerowie ZS i strzelcy weszli do czynnej służby SZ w Kraju – indywidualnie lub zespołowo, nie czekając na dyrektywy komendanta i zarządu ZS, jak np. w Okręgu Tarnopol, gdzie stanowią gros naszych oddziałów.

8) TOW – podporządkowana od 1940 [r.] organizacja dyw[ersyjno]-sabot[ażowa] mjr. piech.¹⁹ – są wcielani obecnie do Kedywu.

Do podporządkowania i wcielenia w najbliższym czasie:

1) ZOR (Związek Odbudowy Rzeczypospolitej). Oddziały średniowartościowe – znajdują się w Obszarze nr I Warszawa, w Okręgach Warszawa-Miasto i Kraków.

2) ZWiL (Związek Wolność i Lud) – wywodzi się z tzw. Andrzejⁿ. Oddziały nieliczne, słabe liczebnie pod względem dowódczym, bardzo ideowe, wyrobione i zwarte politycznie, nastawione do zadań ZO. Występują w Okręgu Warszawa-Miasto, w Obszarze nr I Warszawa i małe grupy w Obszarze nr III Lwów.

3) ZPN (Związek Powstańców Niepodległościowych). Po nieudanej próbie związania z organizacją „Miecz i Pług” – zameldował się pod rozkazy Komendy SZ w Kraju.

Do podporządkowania

1) NOW – oddziały wojskowe Kwadratu – objąłem 4 XI [19]42 [r.] pod swoje rozkazy. Akcja rozwija się powoli.

2) Chłostra – oddziały wojskowe Trójkąta. W ścisłym porozumieniu ze zwierzchnictwem Trójkąta, zarządziłem rozkazem nr 90²⁰ wcielenie oddziałów Chłostry – tzw. oddziałów taktycznych do szeregów SZ w Kraju. Wyzaczyłem specjalnego pełnomocnika dla wcielenia technicznego, który 11 I [19]43 [r.] objął swoją funkcję. Oddziały wojskowe Chłostry występują najliczniej w Okręgach Lublin i Radom, średnio na Obszarze nr I Warszawa.

Chłostra jest w trakcie organizowania w Okręgu Kraków – niezorganizowana zupełnie w Obszarze nr III Lwów. Poza bazą nie sięga wcale.

Oddziały nie przedstawiają większej wartości, mało spoiste, brak dowódców, część z nich rozpolitykowana i pod silnym wpływem politycznym przywódców. Przeszło roczna kontrakcja rozpolitykowanej Chłostry przeciwko SZ w Kraju wypaczyła morale oddziałów i obecnie nieuniknione będą tu i ówdzie tarcia i brak zaufania do naszych komendantów.

w sztabie GO „Włodzimierz”; 17 IX tr. na odprawie we Włodzimierzu opowiedział się za podjęciem walki z wkraczającą Armią Czerwoną lub odejściem za Bug; w późniejszych dniach zdołał uniknąć niewoli i przedostał się do Warszawy, gdzie podjął działalność konspiracyjną; prawdopodobnie przez jakiś czas był związany z KON, a przez jakiś czas prowadził samodzielną działalność opierając się na przedwojennych działaczach Związku Strzeleckiego; od 1943 r. w KG AK, brał udział w Powstaniu Warszawskim; odznaczył się w walkach na Śródmieściu; 20 IX 1944 r. mianowany dowódcą 36. pułku piechoty w ramach odtworzonej 28. Dywizji Piechoty; po kapitulacji Powstania w Oflagu XI B w Fallingbommel, po wyzwoleniu pozostał na zachodzie mieszkał w Londynie, a następnie w USA; zmarł 30 VI 1961 r. w Chicago. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Niepodległości, Orderem Odrodzenia Polski, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi (M. Gałęzowski, *Wierni Polsce...*, s. 774–781; A. Lenkiewicz, *Kawalerowie Krzyża Niepodległości w Powstaniu Warszawskim a.d. 1944*, Wrocław 2004, s. 116–118).

ⁿ Prawdopodobnie pomyłka.

¹⁹ Jan Mazurkiewicz („Sep”, później „Radosław”).

²⁰ Rozkaz Dowódcy AK zostanie zamieszczony w t. 3 jako zał. 7 do meldunku organizacyjnego nr 220.

Organizacje paramilitarne niepodporządkowane ze względu na wrogi lub nielojalny stosunek do Rządu lub Komendy SZ w Kraju

1) NSZ (Narodowe Siły Zbrojne) – pod dowództwem płk. piech. Oziewicza²¹ wywodzi się z ONR – Szaniec. Występuje napastliwie przeciwko SZ w Kraju, prowadząc demagogiczną agitację w prasie, w słowie, siejąc w terenie szkodliwy zamęt.

Próbują tworzyć tzw. armię narodową, przeciwstawiając ją Armii Krajowej. Wykorzystują ambicje drobnych organizacji paramilitarnych i łączą je pod firmą NSZ. Należą tu: „Miecz i Pług”, Związek Jaszczurczy, odpryski wcielonych KOP i OW – „Wilków”.

2) Barykady Wolności – oddziałów wojskowych PS (Polskich Socjalistów) – zgłosiły w listopadzie [19]42 r. chęć podporządkowania się Komendzie SZ w Kraju.

Nie podjąłem ich inicjatywy, bo PS nie odwołali zarzutów postawionych ZWZ w ich prasie. Istnieje chęć wykorzystania ich zespołów dyw[ersyjno]-sab[otażowych]. W ogóle nie przedstawiają większej wartości pod względem liczebności i zwartości.

3) Gwardia Ludowa, organizacja paramilitarna PPR – zgłosiła chęć podporządkowania się SZ w Kraju do walki z Niemcami.

Oceniam to jako podejście celem przeniknięcia do naszych szeregów. Uzależniłem rozmowę na te tematy od stwierdzenia od PPR, że nie jest ekspozyturą Kominternu, podporządkuje [się] bez zastrzeżeń Rządowi RP, Delegatowi Rządu, Komendzie SZ w Kraju, stoi na gruncie nienaruszalności granic polskich na wschodzie, jest gotowa protokolarnie przyjmując powyższe warunki podstawowe i przyjęcie ogłosić w prasie.

4) „Miecz i Pług” – pod dowództwem mjr. piech. st. sp. Orłowskiego²². Przejął całkowicie Szańca. Prowadzi wyraźnie wrogą agitację przeciwko akcji scalenia, nie wahając się przed ich dekonspirowaniem.

5) KPN (Kadra Powst[aniec] Niepod[ległościowych]) – kierownictwo rozpolitykowane. Oddziały występują w Okręgu Warszawa-Miasto, w jednym obw[odzie] Okręgu Lublin i kilku obw[odach] Okręgu Radom.

Nakazałem przekazać oddziały wojskowe KPN do SZ w Kraju – jeżeli nie wykonają – nakażę rozwiązanie.

Szare Szeregi

1) Sz[are] Sz[eregi] męskie. Czynne ośrodki na terenach:

– G[eneralne] G[ubernatorstwo]	33
– Okręgu Łódź	8
– „ Ślask, w insp. rej. Sosnowiec	2
– „ Poznań	17
– „ Pomorze	7
– „ Białystok	9
– „ Wilno	3
Razem:	79 ośrodków.

²¹ Ignacy Oziewicz (1887–1966) („Czesław”, „Czesławski”), płk, w latach 1907–1917 w armii rosyjskiej, od 1919 r. w WP, od 1935 r. dowódca 29. Dywizji Piechoty, ranny w kampanii polskiej 1939 r., internowany na Litwie, zwolniony, przedostał się do Warszawy, od 1941 r. w KG NOW, m.in. szef Oddziału III, zastępca komendanta głównego NOW, po rozłamie w NOW na tle scalenia z AK – komendant główny NSZ, aresztowany 9 VI 1943 r., więziony w KL Auschwitz i we Flossenbürgu; po wyzwoleniu w 1945 r. przebywał na emigracji do 1958 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 2..., Warszawa 1987, s. 141–142).

²² W wykazie kryptonimów pod liczbą 301 – „mjr dypl. sł. st. Orłowski”. Zapewne por/mjr Stefan Orłowski („Nałęcz”) – szef Wydziału Wojskowego w kierownictwie „Miecza i Pługa”.

Łączność zwierzchnictwo Sz[arych] Sz[eregów] ma z ośrodkami na terenie GG b[ardzo] dobrą i częstą, z ośrodkami w 341²³ na razie przerwana z powodu aresztowania komendanta Sz[arych] Sz[eregów] i dwóch jego zastępców, z pozostałymi słaba i nieregularna wskutek trudności przekraczania granic i ograniczeń ruchów na tych terenach. W Okręgach Wołyn i Polesie łączność nienawiązana. W myśl wytycznych objętych moim rozkazem z wiosny 1942 [r.] Sz[are] Sz[eregi] biorą udział na odcinkach: wyw[iadu], łączn[ości], kolport[ażu], małego sabotażu, akcji „N” i ZO. Rozpoczęły już szkolenie zespołów specjalnych (wyw[iadowczych], łączn[ościowych], sap[erskich], dyw[ersyjnych], mot[orowych]) i przygotowanie młodych zespołów poniżej 16 lat do zadań wojskowo-pomocniczych.

Na odcinku wychowawczo-kształceniowym Sz[are] Sz[eregi] zorganizowały akcję „M”, mającą na celu oddziaływanie na młodzież niezorganizowaną i pobudzanie ich do pracy w kierunku kształcenia charakterów, zdobywania wiedzy i doskonalenia sprawności fizycznej.

Sz[are] Sz[eregi] zamierzają w najbliższym czasie podjąć pracę w Okręgach Wołyn i Polesie i na pozostałych terenach Okręgu Śląsk, rozszerzyć akcję „M”, zorganizować akcję wychowawczą na terenie „Baudienstu”.

2) Sz[are] Sz[eregi] żeńskie. Kierowniczką²⁴ Sz[arych] Sz[eregów] żeńsk[ich] ma stały kontakt ze wszystkimi Okręgami, z wyjątkiem Okręgu Polesie, w którym pracy nie udało im się rozpocząć, i Okręgu Pomorze, gdzie z powodu dużych aresztowań sieć org[anizacyjna] Sz[arych] Sz[eregów] żeńskich uległa rozbiciu. Ogółem jest 239 ośrodków, skupiających 585 instruktorek, 3231 młodzieży środowiska własnego i 1328 młodzieży z innych środowisk.

Przeszkolono:

- 938 kandydatek do służby san[itarniej],
- 410 dla zesp[olów] łączn[ości],
- 130 w zakresie s[łużby] gosp[odarczej].

Nadto na zapotrzebowanie okręgów – Sz[are] Sz[eregi] żeńsk[ie] dostarczyły 270 osób do pracy na stanowiska indywidualne. Dalsze szkolenie w toku.

W zakresie prac przygotowawczych dla potrzeb wojska konsp[iracyjnego] podporządkowałem Sz[are] Sz[eregi] żeńsk[ie] Wojskowej Służbie Kobiet poprzez okręgowe referentki WSK celem zgrania i ujednolajnienia pracy wojskowej na odcinku kobiecym.

²³ Trudno ustalić, o co chodzi; w kluczu 341 oznacza Józefów.

²⁴ Józefina Łapińska (1900–1986) („Katarzyna”), dr (1934), nauczycielka, harcmistrzyni; w I Żeńskiej Łódzkiej Drużynie Skautowej (od 1914, zastępowa, plutonowa); organizatorka XXI Drużyny im. Emilii Plater, w latach 1920–1924 hufcowa V Hufca Żeńskiego, w 1920 r. komendantka Pogotowia Harcerek, 1922–1924 kierownik Wydziału Organizacyjnego Głównej Kwatery Żeńskiej, w 1923 r. zastępczyni komendantki Chorągwi Warszawskiej, od 1929 r. komendantka Chorągwi Kielecko-Radomskiej, od 1932 r. komendantka Harcerskiej Szkoły Instruktorskiej na Buczu, a następnie kierowniczka Wydziału Kształcenia Starszyny Głównej Kwatery Harcerek, 1931–1936 członkini Naczelnej Rady Harcerskiej, 1938–1945 komendantka Pogotowia Harcerek; działaczka PCK (1939–1940 organizatorka zakładów dla dzieci ofiar wojny), RGO (1941–1944, w dziale opieki nad dziećmi rodzin wojskowych), 1942–1944 w tajnym nauczaniu na kompletach w Gimnazjum im. Stefana Batorego; po upadku Powstania Warszawskiego naczelnik Wydziału Opieki nad Dziećmi Komitetu Opieki Społecznej w Krakowie, po wojnie do 1953 r. współorganizatorka i kierowniczka Towarzystwa Prewentoriów i Domów Dziecka, 1947–1949 kierownik działu planowania i organizacji Państwowego Zakładu Higieny Psychiczej; pracownik Polskiego Instytutu Przeciwegruźlicznego (m.in. pracownik Oddziału Metodyczno-Organizacyjnego, kierownik Sekcji Oświaty Sanitarnej i Szkolnictwa Sanitarnego) (AIPN, 1532/1716, Akta paszportowe; A. Rembalski, *Łapińska Józefina* [w:] *Harcerski słownik biograficzny*, t. 1..., s. 120–123; *Józefina Łapińska* [w:] *Harcerki 1939–1945. Relacje-pamiętniki*, Warszawa 1985, s. 251, 252).

3) Zarząd Główny Sz[arych] Sz[eregów] ukonstytuował się ponownie po śmierci ks. mg.²⁵ Przewodniczący²⁶ Zarządu Głównego pozostał w kontakcie i współpracy z Komendą SZ w Kraju.

Zamiarem Zarządu Głównego jest rozszerzyć i pogłębić pracę wychowawczą wśród Sz[arych] Sz[eregów], zwiększyć kadry i odświeżyć narybek.

Rozdział H

Współpraca wojskowa z ważniejszymi ugrupowaniami politycznymi

1) Koło

Pozytywna i lojalna współpraca tak zwierzchnictwa Koła, jak i komórek terenowych na odcinku wojskowym zasługuje na podkreślenie.

2) Trójkąt

Po odbyciu 4 XII [19]42 [r.] mojej zasadniczej rozmowy ze zwierzchnictwem Trójkąta zadeklarował on na piśmie zaufanie do Komendy SZ w Kraju gotowość współpracy i podporządkowania Chłostry.

Poważniejszych skutków tej deklaracji jeszcze nie odczuwam. Jestem w trakcie podporządkowywania centrali Chłostry i ustalania techniki wcielania oddziałów. W niektórych obwodach są jeszcze silne antagonizmy z poprzedniego okresu.

Na terenie bazy Trójkąt usiłuje tworzyć partyjną milicję o zadaniach zbliżonych do akcji bojowej.

3) Kwadrat

Pod wpływem trzeźwiejszej oceny sytuacji wewnątrzno-politycznej zwierzchnictwo Kwadratu skłania się do ścisłej współpracy.

4) Raclawice

Raclawice nie tylko że nie utrudniały wcielenia POZ – ale pracują specjalnie wydajnie na odcinku komórki zrzutów KG.

5) Prostokąt i Romb

Propagują dobrze w swej prasie ideę zespolenia wysiłku niepodległościowego pod Komendą SZ w Kraju.

²⁵ Według wykazu skrótów i pseudonimów ks. Jan Mauersberger.

²⁶ Piotr Tadeusz Kupczyński (1885–1967) (Tadeusz Wójcicki), historyk, pedagog, archiwista; absolwent Wydziału Prawa UJ, dr filozofii UJ (1913); 1914–1916 żołnierz Legionów Polskich, w 1920 r. żołnierz w wojnie polsko-bolszewickiej; nauczyciel w gimnazjum męskim S. Chrupczałowskiego, na Kursach Pedagogicznych dla kobiet, w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim im. E. Orzeszkowej, od 1921 r. dyrektor Państwowego Instytutu Nauczycielskiego, od 1926 r. Wyższego Kursu Nauczycielskiego, 1926–1928 wykładowca na Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wydziału Pedagogicznego Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, 1929–1932 na Studium Pedagogicznym UJ, 1927–1931 kurator Okręgu Szkolnego Krakowskiego, 1931–1933 naczelnik Wydziału w Ministerstwie Oświaty, 1933–1937 naczelnik Wydziału Oświecenia Publicznego Województwa Śląskiego, 1937–1939 kurator Okręgu Szkolnego Lwowskiego; podczas okupacji pracownik Związku Spółdzielni Spożywców „Społem”; wykładowca na tajnych kompletach Wolnej Wszechnicy Polskiej, od lipca 1940 r. kierownik Komisji Oświecenia Publicznego powstałej z inicjatywy ZWZ, od marca 1944 r. kierownik Komisji Oświaty i Kultury na m. Warszawę w Departamencie Oświaty i Kultury Delegatury Rządu na Kraj, od sierpnia 1942 do stycznia 1945 r. przewodniczący ZHP krypt. „Szare Szeregi”, 1945–1947 w Łodzi, kierownik Wydziału Lustracyjnego „Społem”, zastępca przewodniczącego komisji organizacyjnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, wykładowca Uniwersytetu Łódzkiego; od 1947 r. kustosz w Archiwum Gdańskim, 1949–1951 dyrektor Państwowego Archiwum w Szczecinie, 1953–1958 kierownik biblioteki technicznej Polskich Linii Oceanicznych, 1952–1953 przewodniczący Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1958–1962 przewodniczący Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych, od 1962 r. wiceprezes zarządu Gdańskiego Towarzystwa Naukowego (J. Hulewicz, *Kupczyński Piotr Tadeusz* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 16..., s. 212–214; Z. Głuszek, *Szare Szeregi. Słownik biograficzny*, t. 1, Warszawa 2006, s. 175–178).

6) Polscy Socjaliści

Zgłosił akces do naszej współpracy wojskowej. Nie podjąłem jej dotychczas, bo odwołanie przez nich zarzutów jest tylko formalne i czeze. W prasie swej uprawiają nieodpowiedzialną demagogię.

Współpraca z organizacjami akcji społecznej

1. SOS (Samoobrona Społeczna)

Pod wpływem wzrastającego terronu okupanta, stosowanego masowo, zaostrzyła się krytyka społeczeństwa wobec dotychczasowej bierności organów W[alki] C[ywilnej] i braku egzekutywy w terenie w stosunku do niemieckiej i polskiej współpracy z okupantem.

Równocześnie pojawiły [się] tendencje do zorganizowania samoobrony społecznej.

Z inicjatywy Prostokąta, innych grup demokratycznych i TOP powstała organizacja SOS, która postawiła sobie za zadanie stworzyć jednolitą egzekutywę społeczną w walce z okupantem przy ścisłej współpracy z Del[egatem] Rz[ądu] i Komendą SZ w Kraju.

W skład SOS weszły liczne organizacje niepodległościowe wszystkich kierunków politycznych, niektóre organizacje społeczne.

Zadania SOS ustalono jak niżej:

- Propaganda w kierunku usztywnienia postawy bojowej społeczeństwa i podtrzymywania jej w chwilach krytycznych;
- Akcja udziału w małym sabotażu;
- Organizowanie egzekutywy w terenie, szczególnie w zakresie pomocy ofiarom terronu niemieckiego.

Z trudem i powoli SOS rozbudowuje swą sieć w terenie.

Inicjatywa utworzenia SOS jest słuszna i celowa, lecz niestety spóźniona – realizacja trudna ze względu na różnorodność elementów organiz[acyjnych].

Stronnictwa polityczne, reprezentowane w PKP uchyliły się od udziału w SOS, upatrują w nim organizację przeciwstawną sobie pod względem politycznym. Ww. stronnictwa nie interesowały się bliżej dotąd odcinkiem walki z okupantem.

Ostatnio utworzono tzw. małe PKP dla celów W[alki] C[ywilnej]. W skład MPKP wszedł przedstawiciel SOS.

2. Uprawa – grupuje część ziemiaństwa i wywodzi się ze Związku Ziemian. Na zlecenie ksk ²⁹ oddawała pewne usługi w okresie bieżącym. Obecnie skierowuję jej wysiłek organizacyjny i możliwości na odcinek kwatermistrzowski.

Rozdział I

Komendy Obszarów i Okręgów

I. Obszar nr I

Szef Obszaru bez zmiany, komendant obyw[atel] Łaszcz²⁷, gen. bryg. Szef sztabu obyw[atel] Mostowicz²⁸, ppłk dypl. kaw. Utworzono dow[ództwo] ośrodka panc[ernego] i ref[eratu] lot[niczy]. Opracowano plan bojowy dla podokręgu Mazowsze. Prace nad OSZ na ukończeniu.

²⁹ Tak w cytowanym dokumencie.

²⁷ Albin Skroczyński.

²⁸ Zygmunt Dobrowolski (1897–1972), ppłk dypl., student SGGW, od 1918 r. w WP, absolwent WSWoj. (1931–1933), od 1936 r. wykładowca teŝe uczelni, w kampanii polskiej 1939 r. w Oddziale III sztabu Armii „Kraków”, w konspiracji od grudnia 1939 r. w SZP, ZWZ, AK, od 1940 r. szef sztabu Komendy Okręgu Warszawa-województwo ZWZ, od 1942 r. szef sztabu i zastępcą komendanta Obszaru Warszawskiego ZWZ-AK, od 1943 r. w Oddziale III KG AK, uczestnik Powstania Warszawskiego, po wojnie – w kraju. Odznaczony Krzyŝem Walecznych, Srebrnym Krzyŝem Zasługi (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1..., s. 59–60).

Przygotowano i przekazano do wykonania wytyczne dla komendantów obwodów, dowódców związków odtwarzania, dotyczące całokształtu prac do OSZ.

W dziale kwatermistrzowskim uruchomiono refer[aty] org[anizacyjny], mat[eriałowy], transp[ortowy].

Kontynuowano produkcję granatów ręcznych. W ramach WSOP przepracowano i przydzielono zadania poszczególnym inspektorom obwodów WSOP – z ustaleniem ilości plutonów potrzebnych do ochrony obiektów.

Zorganizowano sztab Kedywu i oddziałów dyspozycyjnych: 1 przy K[omendzie] Obsz[aru], a 2 w podokręgach lewobrzeżnym i prawobrzeżnym. Rozpoczęto szkolenie zespołów dyw. dla Podokręgu Mazowsze.

a) Podokręgi: lewobrzeżny i prawobrzeżny.

Podokręgi podzielone są:

Lewobrzeżny – na dwa inspektoraty rejonowe – 7 obwod[ów].

Prawobrzeżny – na trzy inspektoraty rejonowe – 7 obwod[ów].

Komendant Podokręgu lewobrzeżnego bez zmian – obyw. Roman²⁹, ppłk dypl. piech.

Komendant Podokręgu prawobrzeżnego – ob. Szeliga, ppłk art., k[o]m[en]d[an]t POZ.

Zadania bojowe przepracowane i sprawdzone we wszystkich obwodach. Szkolenie szereg[owych] prowadzone. W zakresie OSZ prace prowadzone w obw[odach]. W podokr[ęgach] zorganizowano aparat kwaterm[istrzowski] i wydano do obw[odów] wytyczne zaopatrzenia na okres powstania i OSZ. W większości obw[odów] w dziale s[łużby] san[itarniej] doprowadzono zaopatrzenie w opatrunki osobiste do 100%^p zapotrzebowania. Organizacja WSOP ukończona.

Przystępuje się do uzupełnienia kadr plutonów do pełnych stanów i szkolenia obr[o-ny] biernej, przeciwgazowej i przeciwlotniczej dla obiektów strzeżonych oraz zwalczania n[ie]p[rzyjacie]l[a] spadochroniarzy.

Referentki WSK wyznaczone we wszystkich obwodach przystępują do organizacji zespołów i służb.

Referaty wojskowe w obw[odach] zorganizowano. Kolportaż wydawnictw centralnych oraz własnych pism (7 tyg. druk. i 1 tyg. na powiel[enie]) pokrywa cały teren. Ogółem rozkolportowano (bez Okręgu Warszawa-Miasto) około 23 000 egzempl[arzy].

Komórka „N” działa intensywnie.

b) Podokręg Mazowsze – podzielono na 4 insp[ektoraty] rej[onowe] – 10 obw[odów]. Komendant Okręgu bez zmian – obyw. Kurp³⁰, ppłk piech. Inspektoraty rej[onowe] i kom[andy] obw[odów] obsadzone.

^p W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 652): 90%.

²⁹ Franciszek Jachieć (1889–1965) („Franciszek”), ppłk, żołnierz Legionów Polskich, w latach 1918–1935 w WP, w konspiracji od lutego 1940 r. komendant Obwodu Błonie ZWZ, następnie inspektor obwodów lewobrzeżnych Okręgu Warszawa-województwo ZWZ, od lutego 1941 r. zastępca komendanta Okręgu Warszawa-województwo, 1942–1945 komendant Podokręgu Zachodniego w Obszarze Warszawskim AK, po wojnie w kraju, 1950–1952 więziony. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, pięciokrotnie Krzyżem Walecznych (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1..., s. 85–86).

³⁰ Tadeusz Tabaczyński (1896–1971) („Grabowski”, „Kurp”, „Mazur”, „Soć”, „Zenit”, konspiracyjne nazwiska: Grabicz, Królikowski, Bronisław Rulka), ppłk WP; ur. w Kuluszkach, syn Stanisława i Izabelli z d. Wołyńskiej; do 1914 r. ukończył 6 klas gimnazjum im. J. Dąbrowskiego w Piotrkowie; od marca 1915 r. walczył w szeregach 5. pułku piechoty Legionów; w 1917 r. internowany w Szczypiornie; od września 1918 r. w WP, w szeregach 33. pułku piechoty uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, a w 1921 r. w III Powstaniu Śląskim; w okresie międzywojennym pozostał w WP, m.in. w latach 1928–1931 był wykładowcą w Szkole Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej, a od lutego 1935 r. w Centrum Wyszkołenia Piechoty w Rembertowie; w kampanii pol-

Ze względu na trudne warunki pracy w tym podokręgu, aresztowania i częste zagrożenia w sztabach insp[ektoratów] rej[onowych] i obw[odów] osiągnięcia organizacyjne skromne, zadania bojowe w terenie nieprzepracowane. Insp[ektorzy] rej[onu] i k[o]-m[en]d[an]ci obw[odów] odbyli 3 ćwiczenia aplikacyjne przy Obszarze nr I Warszawa w zakresie ogniska walki.

Kolportaż prasy dociera stale z Podokręgów lewobrzeżnego i prawobrzeżnego.

II. Okręg Warszawa-Miasto

Okr[ęg] podzielony jest na 6 dzielnic (insp[ektoratów] miejsc[owych]) i Obwód Warszawa-powiat.

Komendant Okręgu bez zmian – obyw. Komar³¹, ppłk dypl. piech. Szef Sztabu – obyw. Chirurg³², mjr dypl. art., który kieruje jednocześnie wydziałem III Okr[ęgu]. Sztab skompletowany, obsadzono referat lotniczy i referat art[ylerii] oraz wyznaczono dwóch insp. teren[owych]. Zorganizowano Kedyw.

Zadania bojowe są zaktualizowane bieżąco wraz ze zmianami powstałymi u n[ie]-p[rzyjacie]l[a]. Rozpracowano zadania w dzielnicach i Obwodzie Warszawa-powiat. Kontrolowano kilkakrotnie przez komendanta Okr[ęgu] i insp[ektorów] w terenie.

Komendanci dzielnic i Obwodu Warszawa-powiat przerobili ćwiczenia ze wszystkimi dowódcami taktycznymi w ramach zadań bojowych na poszczególne obiekty, a także ćwiczenia kwat[ermistrzowskie], san[itarne], sap[erskie]. W zakresie walki powstańczej szkolono szeregowych w oddziałach na tle przyszłych zadań bojowych i w znajomości sprzętu, broni i organizacji n[ie]p[rzyjacie]l[a]. Na ukończeniu reorganizacja plut[onów] boj[owych] na plut[ony] piech[oty] i plut[ony] spec[jalne].

W ramach OSZ ukończono elaboraty odtwarzanych jednostek, przygotowując obsadę pers[onalną] ofic[erów], podof[icerów] i zawiązków szereg[owych].

skiej 1939 r. dowodził grupą „Osowiec” wchodzącą w skład SGO „Narew”, a później walczył w szeregach w SGO „Polesie”, gdzie dowodził brygadą; w konspiracji od października tr., początkowo organizował struktury Okręgu Warszawskiego SZP w Ciechanowie, następnie w sztabie Okręgu Warszawa-województwo; od sierpnia 1940 r. dowodził II Inspektoratem tego Okręgu, a od października tr. był komendantem Podokręgu Północ; w marcu 1943 r. przeniesiony do Obszaru Lwów; ostatecznie w lipcu tr. objął stanowisko komendanta Inspektoratu Lwów-miasto i jednocześnie zastępcy komendanta Okręgu; aresztowany przypadkowo w sierpniu tr., więziony w więzieniu na Łąckim, następnie w obozach w Oświęcimiu, Buchenwaldzie, Gross-Rosen (gdzie był dowódcą obozowej organizacji konspiracyjnej), Mittelbau-Dora i Bergen-Belsen (gdzie również działał w strukturach konspiracyjnych); uwolniony w kwietniu 1945 r. pozostał na Zachodzie; powrócił do Polski jako inwalida w 1965 r., zamieszkał w Otwocku; zmarł 8 VII 1971 r. w Warszawie, pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Odznaczony Orderem Virtuti Militari IV i V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Niepodległości (G. Mazur, J. Węgierski, *Konspiracja lwowska...*, s. 206–207).

³¹ Antoni Chruściel.

³² Stanisław Weber (1906–1990) ppłk dypl. WP; w młodości uczestniczył w obronie Lwowa; ukończył Akademię Handlową we Lwowie, a następnie Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii i Oficerską Szkołę Artylerii w Toruniu; w latach 1936–1938 ukończył Wyższą Szkołę Wojskową w Warszawie i został mianowany oficerem operacyjnym 20. Dywizji Piechoty; od maja 1939 r. pełnił również funkcję jej kwatermistrza – na tym stanowisku walczył w kampanii polskiej 1939 r.; w konspiracji od 1939 r. oficer Wydziału III (Operacyjnego), od 1940 r. szef Wydziału III i od 1941 r. szef sztabu Komendy Okręgu Warszawa-miasto ZWZ, a następnie Komendy Okręgu Warszawa AK – funkcję tę sprawował również w czasie Powstania Warszawskiego, w którym został ciężko ranny; w czasie trwania walk awansowany do stopnia podpułkownika, a następnie mianowany szefem sztabu nowo utworzonego Warszawskiego Korpusu AK; po kapitulacji powstania w niewoli niemieckiej; po wyzwoleniu przydzielony do Sztabu Głównego PSZ w Londynie, w 1947 r. zdemobilizowany – pozostał w Wielkiej Brytanii; w 1972 r. powrócił do Polski; zmarł 26 kwietnia 1990 r. w Płońsku (SPP, BI 1236; A.K. Kunert, *General Monter Antoni Chruściel komendant podziemnej Warszawy*, Warszawa 2012, s. 182).

Skompletowano aparat kwaterm[istrzowski] w dzielnicach i Obwodzie Warszawa-powiat.

Przeprowadzono punkty żywnościowe, zorganizowano rej[ony] i punkty san[itarne]. Nawiązano kontakty z zakł[adami] san[itarnymi] miejsk[imi] w sprawach mat[eriałów] i poboru sani[tarnego] personelu. Przygotowano częściowo mat[eriał] opaskowy i znaki rozpoznawcze. Wyprodukowano 7800ª sztuk granatów ręcznych typu „u”³³ i części mechaniczne do dalszych 2250^r sztuk. W następnym^s okresie zamierzono doprowadzić produkcję do 15 000ⁱ szt. typu „u” i 20 000^u szt. typu „CZ”³⁴.

W ramach WSOP ustalono ostatecznie zadania dla oddziałów ochronnych i obwodów. „Wydano wytyczne dla służby opl biernej, użyteczności publ., obw. niem., łączn. i społ.” przy oddziałach bojowych.

Referentki WSK w dzielnicach i Obwodzie Warszawa-powiat uzupełniały obsadę poszczególnych działów służb, w szczególności w dziedzinie sanit[arnej] i gosp[odarczej]. Rozwinięto akcję werbunkową w zakresie patroli san[itarnych] i s[ł]u[żby] wartowniczej.

Akcja wydz[iału] wojsk[owego] rozwija się planowo we wszystkich działach. Nawiązano ściśle kontakty z odpowiednimi placówkami A[dministracji] Z[astępczej].

Kolportaż prasy prowadzony intensywnie i wystarczająco. Uruchomiono specjalny kolportaż dla robotników. W dziale prop[agandy] utworzono nowe działy cenzury i prop[agandy] ustnej. Nasilono akcję grupy propagandowo-sabotażowej „Wawer” (ulotki, gazowanie kin, napisy, niszczenie ogłoszeń niemieckich itp.).

Akcja „N” działa intensywnie i skutecznie.

III. Okręg Lublin

Okr[ęg] podzielony na 5 insp[ektoratów] rej[onowych] – 14 obw[odów]. Na stanowisko komendanta Okr[ęgu] przesunąłem obyw. Edwarda ppłk. piech., dotychczasowego Szefa Sztabu okr[ęgu].

Komendanta okr[ęgu] obyw. Halkę³⁵ mianowałem pełnomocnikiem dla wcielenia oddziałów Chłosty.

Na Szefa Sztabu wyznaczyłem obyw. Zuzię³⁶, ppłk. piech., dotychczasowego insp[ektora] rej[onowego] Zamościa.

^a W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 657): 9890.

^r W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 657): 2249.

^s W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 657): ostatn[im].

ⁱ W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 657): 1499.

^u W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 657): 9000.

^{v-v} Zdanie niekształcone. W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 657): Wydano wytyczne dla s[ł]u[żby] opl biernej, użyt[eczności] publ[icznej], ob[ozów] jenieck[ich], łączn[ości] i współpr[acy] z oddz[iałami] boj[owymi].

³³ Granat uderzeniowy o wybuchu natychmiastowym.

³⁴ Granat czasowy (tzn. z zapalnikiem czasowym).

³⁵ Płk Ludwik Bittner, od 20 III 1943 r. gen. bryg.

³⁶ Franciszek Żak (1897–1952), płk, od 1912 r. w Związku Strzeleckim, żołnierz Legionów Polskich, POW i WP, w latach 1935–1939 dowódca batalionu w 74. pułku piechoty, dowódca batalionu Obrony Narodowej „Lubliniec”, w konspiracji od listopada 1939 r. w SZP-ZWZ, 1940–1941 szef Inspektoratu Rejonowego Nowy Sącz ZWZ, następnie 1941–1942 szef Inspektoratu Rejonowego Zamość, 1942–1944 szef sztabu KO Lublin AK, od sierpnia 1944 do stycznia 1945 r. komendant Okręgu Lublin AK, z kolei w 1945 r. komendant Okręgu Lublin ROAK, przewodniczący Komisji Likwidacyjnej ds. AK w Okręgu Lublin, aresztowany 21 III 1945 r. przez NKWD, zwolniony we wrześniu. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Orderem Virtuti Militari V klasy, pięciokrotnie Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (I. Caban, *Ludzie Lubelskiego Okręgu...*, s. 222–224).

Sztab Okr[ęgu] niekompletny. Brak kier[ownika] wydz[iału] III, refer[entów] uzbrojenia, służby mot[orowej] i art[ylerii].

Zorganizowano na nowo Wydział Łączności Konspiracyjnej, zwiększono obsadę personalną innych wydziałów sztabu okr[ęgu] w związku z narastającymi potrzebami i zadaniami. Wskutek dużych masowych aresztowań na terenie okr[ęgu] i poniesionych strat w sztabach, a ostatnio z powodu rozpoczęcia przez n[ie]p[rzyjacie]l[ia] wielkiej akcji wysiedleń na terenie inspektoratu rejonowego Zamość.

Zakończono zbrojną interwencję naszych oddziałów. Nastąpiły duże zmiany w obsadzie insp[ektoratów] rej[onowych] i komend obw[odów].

Zadania bojowe rozpracowywane są obecnie w poszczególnych ogniskach walki i w plutonach. Odbywa się szkolenie dowódców plutonów w zakresie wykonania przydzielonych im zadań bojowych. Ze względu na duże nasilenie terenu agentami Ge[sta]po i mieszaną strukturą narodowościową we wschodniej części okręgu – szkolenie oddziałów prawie niemożliwe.

Wskutek aresztowań we wrześniu 1942 [r.] referenta OSZ okr[ęgu]³⁷ prace nad OSZ uległy zahamowaniu. Są zawiązki odtwarzanych jednostek. Rejon 5^w przepracowywany jest obecnie na szczeblu K[omendy] Okr[ęgu], a w ciągu marca 1943 [r.] przekazane zostaną wytyczne insp[ektorom] rej[onowym] dla zawiązku odtwarzania.

Kwatermistrze obw[odów] otrzymają w ciągu marca br. z K[omendy] Okr[ęgu] szczegółowe wytyczne O. de B. planu zaopatrzenia na okres powstania i organizacji służb.

Służba san[itarna] rozpoczęła szkolenie personelu w zakresie swych zadań i gromadzenie środków leczn[iczych] i opatrunkowych.

Organizacja WSOP posunięta naprzód. Zwiększono stany oddziałów, wzmocniono kadrę dowódczą, wyznaczono obiekty wymagające ochrony. Stan oddziałów WSOP jest jednakże w dalszym ciągu niewystarczający w stosunku do oczekujących zadań.

Praca WSK na terenie w stadium początkowym. Referentki obw[odowe] WSK wyznaczone z wyjątkiem obw[odów] Krasnystaw i Biłgoraj.

Okręg zasilany jest w wydawnictwa propagandowe. Na terenie insp[ektoratu] rej[onowego] Puławy wydawany jest w ilości 1000 egz. tyg. „Twierdza” o charakterze wychowawczo-propagandowo-informacyjnym.

Akcja wysiedleń i samoobrony na terenie inspektoratu rejonowego Zamość

Wobec wysiedleńczej akcji z inspektoratu rejonowego Zamość, rozpoczętej od listopada 1942 [r.] – zarządziłem w ścisłym porozumieniu z Delegatem Rządu, kontrakcję w postaci: samoobrony (palenie zagród, wybijanie bydła, opór czynny itd.).

Uderzenie w nocy z 31 XII [19]42 r. na 1 I 1943 [r.] na terenie inspektoratów rejonowych Zamość, Lublin i obszarach prowadzących na te tereny.

Szczegółowe meldunki w komunikatach K[ierownictwa] W[alki] K[onspiracyjnej].

Praca org[anizacyjna] na terenie insp[ektoratu] rej[onowego] Zamość, a przede wszystkim w obwodzie Zamość – uległa, w związku z akcją wysiedleńczą, w znacznej swej części zdeorganizowaniu.

Teren Obwodu Zamość w ciągu stycznia został w 3/4 wysiedlony. Znaczna część ludności, a przeważnie młodzież, ukrywa się w lasach. Tam również zgromadziły się nasze

^w Tak w cytowanym dokumencie. W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 657): R 5 – chodzi o rozkaz R 5 w sprawie OSZ.

³⁷ Prawdopodobnie kpt. Jerzy Antoszewicz. (Z analizy dat wynikało jednak, że to nie był kpt. Antoszewicz).

oddziały partyzanckie pod dowództwem obyw. Marii³⁸, dotychczasowego komendanta Obwodu Zamość. Działania naszych oddziałów paraliżują akcję n[ie]p[rzyjacie]ła przez palenie wsi z osadnikami niemieckimi, niszczenie linii komunikacyjnych na odcinku Zwierzyniec–Susiec.

Dnia 4 II 1943 [r.] n[ie]p[rzyjacie]ł w sile 2 komp[anii] wojska, ba[tali]onu Schutzpolicii, kilku oddziałów żandarmerii (około 40 ludzi), większego oddziału Wachenmanschaft (byłych jeńców sowieckich), ba[tali]onu piechoty, 2 samolotów i kilku samochodów pancernych, a ponadto pewnej ilości agentów i Ge[sta]po – rozpoczął wielką oblławę na nasze oddziały, liczące około 550 ludzi i na ludność cywilną zgrupowaną w rejonie leśnym Kosobudy, Józefów, Krasnobród i w rejonie Suśca.

Wobec grożącego naszym oddziałom otoczenia i rozbicia – inspektor rej[onowy] Zamościa uruchomił oddział interwencyjny z terenu Obwodu Biłgoraj w sile około 300 ludzi i uderzył z zewnątrz na otaczający pierścień nieprzyjacielski, celem otworzenia drogi otoczonym oddziałom obyw. Podlaskiego, por. piech.³⁹ Walki z n[ie]p[rzyjacie]ł[em] trwały około 10 dni. Straty nasze wynoszą ponad 25 zabitych, kilkudziesięciu rannych. Straty n[ie]p[rzyjacie]ła około 60^x zabitych żołnierzy i policjantów. 1 samochód pancerny i kilka samochodów transportowych zniszczono.

Po stoczonych walkach teren insp[ektoratu] rej[onowego] Zamość zaczyna się powoli uspakajać, jednak normalna praca organizacyjna na tym terenie będzie mogła być podjęta po upływie dłuższego czasu.

Ludność inspektoratów rejonowych Zamość i Lublin ocenia b[ardzo] przychylnie całą akcję SZ w Kraju.

^x W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 662): 67.

³⁸ Kpt. Stanisław Prus (inny ps. „Adam”). Stanisław Maksymilian Prus vel Romanowski Jan (1905–1945?) (ps. „Adam”, „Jan”, „Józef”, „Kmita”, „Łada”, „Maria”, „Płomieńczyk”, „Stefan”), mjr; absolwent Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie, kursu w Wojskowej Szkole Wysokogórskiej w Zakopanem; dowódca kompanii 3. Pułku Strzelców Podhalańskich; w 1933 r. przeniesiony do Pułku KOP „Głębokie”, od 1935 r. w Batalionie KOP „Łużki”, od 1936 r. dowódca 2. kompanii granicznej w Ćwiecinie; służba w 6. Pułku Strzelców Podhalańskich, dowódca kompanii, I adiutant dowódcy pułku; żołnierz ZWZ-AK, zastępca komendanta Obwodu ZWZ Krasnystaw, od sierpnia 1940 do lutego 1943 r. komendant Obwodu ZWZ-AK Zamość, od lutego do maja 1943 r. zastępca inspektora rejonowego, od marca do sierpnia 1943 r. dowódcy oddziałów dywersji bojowej i oddziałów leśnych Inspektoratu Zamojskiego, od sierpnia 1943 r. dowódcy zgrupowania OP-9, inspektora Inspektoratu Rejonowego „Zamość”; poszukiwany przez NKWD i UB ukrywał się w Lublinie, aresztowany w listopadzie 1944 r., zginął prawdopodobnie wiosną 1945 r. Odznaczony Krzyżem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Walecznych (ASG, 177/19, Dowództwo KOP; ASG, 177/21, Dowództwo KOP; ASG, 177/646, Dowództwo KOP; ASG, 177/647, Dowództwo KOP; CAW, AP 1319; Muzeum Historyczne Inspektoratu Zamojskiego AK im. Stanisława Prusa ps. „Adam” w Bondyrzu, Biogram Stanisława Maksymiliana Prusa; Z. Leszczyńska, *Giną za to co najgłębiej człowiek ukochar może. Skazani na karę śmierci przez sądy wojskowe na Zamku lubelskim (1944–1945)*, Lublin 1998, s. 194–196).

³⁹ Piotr Złomaniec (1910–?) („Szpak Tadeusz” „Podlaski”), por. rez. WP; ukończył seminarium nauczycielskie w Szczepleszynie; jako oficer rezerwy ukończył w Rembertowie sześciotygodniowy kurs dowódcy kompanii; w kompanii polskiej 1939 r. dowodził kompanią 9. pułku piechoty Legionów; w konspiracji od 15 III 1940 r., kiedy to został komendantem placówki Nowa Osada; w 1941 r. zorganizował kompanię, którą następnie dowodził; w okresie od 25 II do 1 V 1942 r. pełnił funkcję zastępcy dowódcy rejonu Skierbiszów, zaś od 15 V 1943 r. osobiście kierował rejonem Skierbiszów AK; w styczniu 1943 r. na rozkaz mjr. Stanisława Prusa „Adama” sformował leśny oddział partyzancki w sile kompanii, który został rozformowany już miesiąc później po bitwie w Lasowcach; następnie był szefem wyszkolenia Oddziału Partyzanckiego 9. pułku piechoty, po czym objął funkcję I adiutanta dowódcy 9. Zamojskiego Pułku Piechoty; od 15 V 1944 r. do końca okupacji pełnił funkcję oficera wyszkolenia obwodu Lublin-Wieś. Dalsze losy nieznane (J. Grygiel, *Związek Walki Zbrojnej Armia Krajowa w obwodzie Zamojskim 1939–1944*, Warszawa 1985, s. 210–211, 223–224; J. Józwiakowski, *Armia Krajowa na Zamojszczyźnie*, t. 1 i 2, Lublin 2001).

ⁿN[ie]p[rzyjacie]l jest zdezorientowany, zastraszony, nie reaguje jak dotychczas.^y
Ta pierwsza większa próba bojowa naszych sił zbrojnych zdała egzamin.

IV. Okręg Radom

Okręg podzielony na 5 insp[ektoratów] rej[onowych] – 12 obw[odów]. Komendant okr[ęgu] bez zmian – obyw. Przemysław płk piech. Szef Sztabu obyw. Brzeski⁴⁰, płk dypl. art. Sztab skompletowany.

Rozpracowanie zadań bojowych na ukończeniu.

Ze względu na duże trudności pracy wyszkolenie szereg[owych] prowadzone przez komendantów obwodów w znacznej tylko części indywidualne w zakresie przydzielonych zadań i znajomości broni n[ie]p[rzyjacie]la.

OSZ daleko posunięte. Wyznaczono refer[entów] OSZ w obw[odach] oraz dowódców zawiązku odtwarzanych jednostek. Nadano numerację wojsk[ową] plut[onom] boj[owych].

W dziale kwatermistrzowskim obsadzono referaty: uzbr[ojenia], int[endentury], mo[toryzacji].

Rozpoczęto produkcję granatów ręcznych.

Opracowano szczegółowe wytyczne zaopatrzenia mat[eriałowego] na obw[ody] oraz rozpoczęto gromadzenie pewnych zapasów żywności, środków sanitarnych i opatrunków osobistych.

W ramach WSOP dokonano ostatecznego przydziału obiektów przeznaczonych do ochrony i rozpoczęto szkolenie oddziałów do oczekujących ich zadań.

Referentka okręgowa WSK rozpoczęła pracę. Wyznaczono referentki obw[odowe] i przystąpiono do organiz[acji] służb: łączn[ości], san[itarniej], pomocn[iczej] żołn[ierskiej] i warsztatowo-reper[acyjnej].

W[ydział] W[ojskowy] K[omendy] Okr[ęgu] niekompletne. W terenie praca jeszcze nie rozpoczęta.

Prasa dociera do wszystkich ośrodków. Komórka „N” działa.

V. Okręg Kraków

Okręg podzielono na 8 insp[ektoratów] rej[onowych] – 29 obw[odów]. Ze względu na przewidywane potrzeby walki powstańczej przystąpiłem do organizacji podokr[ęgu] w inspektoracie rejonowym Rzeszów.

Komendę Okr[ęgu] objął obyw. Grudzień, płk. piech.⁴¹ Szef Sztabu bez zmiany – obyw. Nawoj, ppłk piech.⁴²

^{y-y} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 662) zdanie to brzmi: Nie są zdezorientowani, zastraszeni, nie reagują jak dotychczas.

⁴⁰ Wacław Jan Świeciński (1896–1978) („Stwos”), ppłk dypl., żołnierz POW i WP, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, absolwent WS Woj. (1923–1925); w latach 1937–1939 zastępca dowódcy 30. pułku artylerii lekkiej, odszedł z wojska 1 VII 1939 r., w kampanii polskiej 1939 r. w Grupie Operacyjnej gen. Andersa, w konspiracji od 1940 r. w ZCZ, następnie w Konfederacji Zbrojnej, następnie w sekcji artylerii w KG AK, od maja 1942 r. szef sztabu KO Radom–Kielce AK, od marca do czerwca 1943 r. szef Kedywu tamże, w październiku 1943 r. wystąpił z wnioskiem o zwolnienie do rezerwy, od listopada 1943 r. w NSZ – zastępca dowódcy głównego i szef sztabu, aresztowany 4 I 1945 r., skazany na karę śmierci, zwolniony 27 VII 1950 r. Odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Orderem Virtuti Militari V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi.

⁴¹ Józef Spychalski (inne ps. „Socha”, „Soroka”, „Samura Maciej”, „Ścibor”).

⁴² Kazimierz Putek (inny ps. „Zworny”). Putek Kazimierz (1891–1949) („Gama”, „Kamień”, „Nawój”, „XI”, „Zworny”, konspiracyjne nazwisko: Ludwik Nabielski), płk dypl. WP, dr praw; ur. w Krakowie syn Wincentego i Tekli z d. Kufter; uczył się w IV Gimnazjum Klasycznym w Krakowie, gdzie w 1909 r. uzyskał świadectwo dojrzałości; od 1910 r. studiował na Wydziale Prawa i Administracji UJ; w 1914 r. powołany do armii austro-węgierskiej walczył na froncie serbskim, a potem rosyjskim; w 1918 r. zweryfikowany w stopniu mjr. służył w WP; od 26 XI tr. uczestniczył w odsieczy Lwowa, w kwietniu 1919 r. ciężko ranny ponad rok przebywał w szpitalu, 1 IX 1920 r.

Poprzedni komendant Okr[ęgu] obyw. Wrzos, płk dypl. kaw. objął stanowisko kwatremistrza w Komendzie Głównej.

Wszystkie inspektoraty rej[onowe] obsadzone za wyjątkiem inspektoratu rejonowego Nowy Sącz, który po zeszlórocznych wyspach i stałym dużym zagrożeniu, odbudowywany być musi bardzo ostrożnie.

Brak obsad w komendach obw[odów] Nowy Sącz i Nowy Targ.

Zadania bojowe przepracowano z dowódcami wszystkich szczebli do dowódców plutonów włącznie.

Prace przygotowawcze do OSZ na ukończeniu, z wyjątkiem inspektorów rej[onu] Nowy Sącz i Krosno. Istnieją wszystkie zawiązki odtwarzania jednostek i wyznaczeni są dowódcy, za wyjątkiem ośr[odka] panc[ernego] i lot[niczego].

Dział kwatremistrzowski zorganizowany, brak referenta mot[oryzacji].

Przystąpiono do produkcji granatów ręcznych i mat[eriałów] wybuch[owych]. Rozpoczęto gromadzenie środków sanit[arnych].

Organizowanie oddziałów WSOP wykonano w 75%, w stosunku do przyszłych zadań ochrony. Na terenie inspektoratów rejonowych 828^z i Krosna rozpoczęto montowanie WSOP na nowo.

Akcja WSK objęła dotychczas 5 insp[ektoratów] rej[onowych]. Utworzono około 40 zespołów san[itarnych], 17 łączn[ości], 17 gospod[arczych].

Nadto Sz[are] Sz[eregi] żeńskie zorganizowały oddzielnie pewną ilość zespołów sanit[arnych] i łączn[ości].

BIP pracuje intensywnie. Kolportaż miesięczny około 15 000 egzemplarzy, w tym wydawnictwo własne (Biul[etyn] Inf[ormacyjny]⁴³) ponad^{aa} 5000 egzemplarzy. W ramach W[alki] C[ywilnej] prowadzono stałą propagandę prasową i uliczną (napisy, ulotki, sabotaż kin, loterii itp.).

W ramach akcji wydawniczo-propagandowej prowadzono kurs dziennikarsko-korespondencyjny.

VI. Okręg Łódź

Okr[ęg] podzielony na 5 insp[ektoratów] rej[onowych] – 18 obw[odów].

mianowany szefem sekcji personalnej w dowództwie 3. Armii; pozostał w wojsku; w latach 1922–1924 ukończył Wyższą Szkołę Wojenną; w 1925 r. awansowany do stopnia podpułkownika; w okresie międzywojennym pełnił szereg funkcji w WP: m.in. w dowództwie DOK IV Łódź oraz dowództwie 40. pułku piechoty Dzieci Lwowskich; w kampanii polskiej 1939 r. walczył w szeregach 40. Pułku Piechoty Dzieci Lwowskich; nie poszedł do niewoli, rozpoczął działalność konspiracyjną w szeregach ZWZ, a następnie AK; 1941–1943 szef sztabu w Komendzie Okręgu ZWZ-AK Kraków; w 1943 r. wyznaczony komendantem Podokręgu Rzeszów; dowodził całością działań na terenie Podokręgu podjętych w ramach akcji „Burza”; po wkroczeniu Armii Czerwonej na Rzeszowszczyznę ujawnił się jako dowódca 24. Dywizji Piechoty AK; wobec braku porozumienia polecił podległym sobie oddziałom powrócić do konspiracji; 12 XII 1944 r. aresztowany przez NKWD, które przekonało go o konieczności ujawnienia; w styczniu 1945 r. wydał rozkaz organizacyjny o wyjściu z konspiracji i polecenie formowania dywizji; zwolniony 25 I tr., wobec braku powodzenia nakazanej przez niego akcji formowania dywizji został ponownie aresztowany pod koniec lutego 1945 r.; zwolniony w listopadzie tr., włączył się do prac Komisji Likwidacyjnej AK; zmarł 27 II 1949 r. w Krakowie; pochowany na cmentarzu w Podgórzu. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi (A. Zagórski, *Putek Kazimierz*, [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 1..., s. 120–122; A. Zagórski, *Putek Kazimierz* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 29, Kraków 1987, s. 466–467).

^z Pomyłka, gdyż klucz kończy się na 459.

^{aa} W cytowanym dokumencie błędnie: ponadto. Poprawiono według rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 667).

⁴³ Chodzi o „Małopolski Biuletyn Informacyjny”.

Na skutek dalszych aresztowań i rozszyfrowania komendy musiałem odwołać komendanta okr[ęgu] obyw. Juliana płk. piech.⁴⁴ Na jego miejsce mianowałem obyw. Barbarę ppłk. kaw.⁴⁵

Sztab Okr[ęgu] niekompletny. Brak Szefa Sztabu, kierownika wydziel[ia] III i IV, WSOP. Kedyw niezorganizowany. Po wyspach insp[ektoratu] rej[onowego] Koło-Konin od kilku m[iesią]cy nieczynny.

Brak również obsad komend obw[odów:] Kutno, Gostynin, Sieradz, Kalisz.

Zadania bojowe przepracowano z dowódcami ognisk walki i dowódcami plutonów. Oddziały bojowe szkolono w zakresie opisu broni n[ie]p[rzy]jacie]la i broni panc[ernej]. Ze względu na wyjątkowo trudne warunki pracy zastępcze kursy Szkoły Pchor. Piech. oraz szkoła podof[icerska] uruchomione być nie mogły.

W zakresie OSZ opracowano szczegółowe elaboraty okr[ęgu].

Wyznaczono ref[erentów] OSZ w insp[ektoracie] rej[onowym] Łódź, „409”⁴⁶ i Sieradz.

W czynnych Obw[odach] wyznaczono komendantów miast i gmin, którzy mieli opracować szczegółowe instrukcje.

Przejęciowo^{ab} utworzono zawiązki odtwarzanych jednostek i wyznaczono dowódców.

Ze względu na brak ludzi w terenie oraz w dziale stanowiska insp[ektora] okr[ęgu] WSOP, praca w tym dziale nie rozpoczęta.

W ramach plut[onów] boj[owych] grupuje się pewne starsze roczniki, które przeznaczone zostały do zadań ochronnych.

^{ab} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 668): Częściowo.

⁴⁴ Ludwik Czyżewski (1892–1985) („Julian”, „Dali”, „Franciszek”, używał nazwiska Józef Zabłudzewicz), komendant łódzkiego i lwowskiego Okręgu AK, gen. bryg. WP; ur. w Wadolinie (pow. Rohatyn), syn Michała i Wiktorii z d. Zawistowskiej; ukończył gimnazjum klasyczne w Brzeżanach i rozpoczął studia lekarskie na UJK we Lwowie; był członkiem Związku Strzeleckiego i Związku Walki Czynnej; w czasie I wojny światowej służył w armii austro-węgierskiej; od 1917 r. związany z POW; od listopada 1918 r. w WP, dowodził I batalionem 26. pułku piechoty; po wojnie polsko-bolszewickiej zweryfikowany w stopniu kpt.; w 1931 r. awansowany; od 1932 r. pełnił funkcję zastępcy dowódcy, a od 1936 r. dowódcy 2. pułku piechoty Legionów w Sandomierzu; pułkiem tym dowodził w czasie kampanii polskiej 1939 r., m.in. przez cztery dni skutecznie bronił pozycji w rejonie Borowej Góry, a następnie brał udział w obronie Modlina; po zwolnieniu z obozu jenieckiego w szeregach ZWZ, gdzie początkowo pełnił funkcję Inspektora KG ZWZ; w maju 1942 r. wyznaczony komendantem Okręgu Łódzkiego AK; okręgiem kierował z Warszawy; na skutek wielu aresztowań w komendzie okręgu został odwołany ze stanowiska i 15 III 1943 r. objął komendę Okręgu Lwów AK; w lutym 1944 r. na własną prośbę przeszedł do dyspozycji KG AK, prawdopodobnie prośba ta była spowodowana dekonspiracją oraz niepowodzeniem rozmów z Ukraińcami; po rozwiązaniu AK był nauczycielem w szkole w Kaliszu, a następnie pracował we Wrocławiu; w 1972 r. władze RP na uchodźstwie mianowały go gen. bryg.; zmarł 25 III 1985 r., pochowany w Piotrkowie Trybunalskim. Odznaczony Orderem Virtuti Militari IV i V klasy, dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Medalem Niepodległości, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (L. Czyżewski, *Od gór Borowskich do Zakrocymia*, Warszawa 1982, *Wspomnienia dowódcy obrony Zakrocymia w 1939 r.*, Warszawa 1973; G. Mazur, J. Węgierski, *Konspiracja lwowska...*, s. 51–52; B. Szewdo, *Czyżewski Ludwik [w:] Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 10, Wrocław 1964, s. 39–42).

⁴⁵ Michał Stempkowski (1896–1988), płk, od listopada 1917 r. w I Korpusie Polskim w Rosji, następnie w POW i WP, w wojnie polsko-bolszewickiej dowódca szwadronu w 1. pułku szwoleżerów, w 1923 r. przeniesiony do rezerwy, od 1928 r. ponownie w WP, w latach 1938–1939 zastępca dowódcy 4. pułku strzelców konnych; uczestnik kampanii polskiej 1939 r.; w konspiracji od października 1939 r. w SZP-ZWZ, 1941–1942 szef Inspektoratu Rejonowego Lublin, aresztowany przez Niemców, następnie zwolniony, 1943–1945 komendant Okręgu Łódzkiego AK, aresztowany w marcu 1945 r., skazany na 10 lat więzienia, zwolniony w październiku 1945 r., przewodniczący Komisji Likwidacyjnej Okręgu Łódzkiego AK, po wojnie – w kraju, członek ZBoWiD, ROPCiO. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Orderem Virtuti Militari IV i V klasy, sześciokrotnie Krzyżem Walecznych, Orderem Odrodzenia Polski V klasy, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (M. Starczewski, *Stempkowski Michał [w:] Polski słownik biograficzny*, t. 43, Warszawa–Kraków 2005, s. 393–396).

⁴⁶ Według klucza z kryptonimami „409” oznacza Obwód Racibórz-Koźle.

Po aresztowaniu okr[ęgowej] refer[entki] WSK praca podjęta została obecnie na nowo.

Powołano refer[aty]: san[itarny], służby pomocn[iczej] żołn[ierskiej], ogólno-adm[ini-stracyjnej]; refer[aty] obw[odów] obsadzono tylko w insp[ektoracie] rej[onowym] Łódź, obwodach: Łęczyca, Sieradz. Nawiązano łączność z PCK. Sekcja sanitarna prowadzi szkolenie opatr[unkowo-]sanit[arne].

Działania dywer[syjne] prowadzone są w skromnym zakresie tylko na terenie insp[ektoratu] rej[onowego] Piotrków.

Po wsyspie „Biul[etynu] Kuj[awskiego]” – kolportaż prasy zawieszony.

VII. Okręg Śląsk

Po wyspach z lata i jesieni ub. roku praca org[anizacyjna] na terenie Okr[ęgu] była zupełnie rozbita. Z 5 insp[ektoratów] rej[onowych] pozostał nietknięty tylko insp[ektorat] rej[onowy] Rybnik. Znaczną część sztabu Okr[ęgu] aresztowano, reszta musiała się ukryć w Gen[eralnym] Gub[ernatorstwie]. Został tylko szef wyd[ziału] II.⁴⁷

Komendantem Okr[ęgu] mianowałem obyw. Macieja, płk. piech.⁴⁸, b[yłego] szefa Sztabu Okręgu Łódź. Udał on się na teren okr[ęgu] w X [19]42 [r.] i rozpoczął montowanie pracy od podstaw. Sztab Okr[ęgu] obecnie jeszcze niekompletny. Brak szefa sztabu i kierownika wyd[ziału] III, który aresztowany został w grudniu 1942 roku⁴⁹.

Uruchomiono 6 insp[ektoratów] rej[onowych] – 20 obw[odów].

1. Inspektorat rejonowy Sosnowiec. Obw[ody]: Chrzanów, Olkusz, Sosnowiec. Sztaby inspekt[oratu] i obw[odów] obsadzone.

⁴⁷ Por/kpt. Antoni Siemiginowski („Wiktor”).

⁴⁸ Paweł Zagórowski (1896–1946) („Góra”, „Góralik”, „Maciej”, „Strzemię”), płk dypl. WP; w gimnazjum należał do Związku Strzeleckiego, od 1914 r. w Legionach Polskich, służył w 5. pułku piechoty, od 1918 r. w WP; pozostał w wojsku, w latach 1930–1932 ukończył WSWo.; w 1935 r. przeniesiony w stan spoczynku, 1938–1939 był kierownikiem komórki wojskowej, a potem dyrektorem administracyjnym Państwowych Zakładów Lotniczych w Mielcu; nieoficjalnie miał też pełnić funkcję kierownika do spraw bezpieczeństwa i zadań specjalnych na obszarze COP, m.in. organizował na tym terenie sieć dywersji pozafrontowej; w kampanii polskiej 1939 r. wykonywał zadania związane z działalnością i organizacją sieci dywersji pozafrontowej, a także objął stanowisko komendanta Okręgu Kraków Organizacji Orła Białego; po jej scaleniu z ZWZ został I zastępcą komendanta ZO w komendzie Obszaru Południe ZWZ; zdekonspirowany w lipcu 1940 powrócił do Warszawy; od jesieni tr. do końca 1941 r. był szefem sztabu Okręgu Łódź ZWZ, a następnie od czerwca 1942 r. komendantem Okręgu Śląskiego AK z siedzibą w Krakowie; we wrześniu 1943 r. ze względów zdrowotnych wyjechał do Warszawy; wtedy też awansowany do stopnia pułkownika dyplomowanego; w czasie Powstania Warszawskiego był szefem sztabu Obwodu Mokotów; po upadku powstania – w niewoli niemieckiej; zmarł prawdopodobnie w 1946 r. (choć niektóre źródła podają 1945 lub nawet 1944 r.). Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Niepodległości, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi (A. Kuler, *Zagórski Paweł [w:] Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 1 ..., s. 146–147).

⁴⁹ Alfred Zawadzki (1912–1942) („Kos”, „Blady”, fałszywe nazwiska: Kazimierz Ostachowicz, Stanisław Staszowski), por. dypl. art.; ur. w Petersburgu syn Karola i Heleny z d. Antosiewicz; w 1921 r. wraz z rodzicami przeniósł się do Polski i zamieszkał w Kolonii Niedźwiada (pow. Lubartów), gdzie uczęszczał do szkoły powszechnej, a następnie do 1932 r. do Gimnazjum Państwowego im. Henryka Sienkiewicza w Sarnach, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości; od września 1933 do czerwca 1934 r. uczył się w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, a następnie we wrześniu tr. wstąpił do Szkoły Podchorążych Artylerii w Toruniu; po jej ukończeniu promowany na ppor.; przydzielony do 1. baterii 16. dywizjonu artylerii motorowej i wraz z nią do 10. Brygady Kawalerii Pancernej; w jej szeregach walczył w kampanii polskiej 1939 r.; 19 IX tr. przekroczył granicę węgierską i został internowany; po ucieczce przedostał się do Francji; służył w PSZ; po kapitulacji Francji ewakuowany do Wielkiej Brytanii; w okresie od grudnia 1940 do maja 1941 r. ukończył I kurs WSWo. na obczyźnie; zgłosił się do służby w Kraju, zaprzysiężony 6 II 1942 r.; zrzucony w nocy z 8 na 9 IV 1942 r.; przydzielony do Okręgu Śląsk AK, do Oddziału III Sztabu Okręgu; aresztowany w grudniu tr. na dworcu w Piotrkowicach; zamordowany wkrótce potem w czasie przesłuchania w siedzibie Gestapo w Cieszynie. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, czterokrotnie Krzyżem Walecznych (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 3 ..., s. 131–132; J. Tucholski, *Cichociemni*, Wrocław 2010, s. 510).

2. Inspektorat rejonowy Zawiercie. Obw[ody]: Zawiercie, Lubliniec, Tarnowskie Góry. Sztaby inspekt[oratu] i obw[odów] obsadzone,

3. Inspektorat rejonowy Bielsko. Obw[ody]: Bielsko, 456^{ac}, Wadowice. Komendy obw[odu] w organizacji – brak inspektora rejonowego.

4. Inspektorat rejonowy Rybnik. Obw[ody]: Rybnik, Racibórz–Koźle, Pszczyna, Oświęcim. Komendy obw. obsadzone. Inspektorat ten jako nietknięty wyspami, utrzymał całkowicie działalność organizacyjną. Działalność jego sięga aż do Odry. Na terenie Obwodu Racibórz–Koźle znajduje się kilka placówek, opierających się o polskie obozy robocze.

5. Inspektorat rejonowy Karwina. Obw[ody]: Karwina, Jabłonków, Cieszyn. Komendy obwodów w organizacji.

6. Inspektorat rejonowy Katowice. Obw[ody]: Katowice, Chorzów, Gliwice, Będzin. Komendy obwodów w organizacji.

Na terenie inspektoratu nawiązano kontakty i podporządkowano kilka luźnych grup organizacji wojskowych o charakterze dywersyjnym. Organizacji pracy w tym inspektoracie nadano charakter 5 kolumny z zadaniem silnej penetracji na zachodniej granicy RP. Montuje się drobne samodzielne grupy bojowe do działań dywersyjno-sabotażowych, sięgające aż po Odrę.

Plan bojowy Okr[ęgu] rozpracowywany jest przez komendanta Okr[ęgu] z inspektoratami rej[onowymi] w formie ćwiczeń aplikacyjnych. Inspektorzy rej[onowi] rozpoczęli rozpracowywać zadania z dowódcami ognisk walki.

Ze względu na wyjątkowo ciężkie warunki pracy konspiracyjnej na terenie Okr[ęgu], zastępcze kursy SPRP uruchomione być nie mogą.

Prace z zakresu OSZ w toku w insp[ektoratu] rej[onowego]: Rybnik i Sosnowiec. W pozostałych wykonane będą w miarę postępu organizacyjnego na tych terenach.

Pozostałe działy pracy w początkowej fazie organizacyjnej.

VIII. Obszar nr V Zachodni

Komendant Obsz[aru] bez zmian – obyw. Korczak, gen. bryg., pełniący jednocześnie funkcję zastępcy komendanta Sił Zbrojnych w Kraju. Szef Sztabu – obyw. Bąbel^{ad50}, ppłk dypl. piech. Sztab niekompletny. Obsadzono tylko wydział V konsp.-op.

Ze względu na bardzo trudne warunki legalizacji na terenie Obszaru, komenda Obszaru dowodzi w dalszym ciągu z Leny.

W okresie sprawozdawczym położono główny wysiłek na nawiązanie stałej łączności z podległymi okr[ęgami] i na uzupełnienie i uplasowanie w terenie komend okręgowych.

Opracowano zadania dla pozostałego w dyspozycji komendanta Obszaru [nr] V Korpusu Zach[odniego]. Oddziały KZ znajdujące się na terenie GG podporządkowane zostały komendantom odnośnych [Okręgów]^{ae} SZ w Kraju, przez ustanowionych przy [Komen-

^{ac} W dokumencie błędnie: 453 – oznaczający Obwód Zamość. Prawdopodobnie chodzi o Obwód Żywiec (456).

^{ad} W dokumencie błędnie: Babel.

^{ae} W dokumencie błędnie: KKR.

⁵⁰ Mirosław Józef Kalinka (1893–1949), płk dypl., od 1918 r. w WP, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej (6. pułk piechoty), absolwent WS Woj. (1924–1925), od 1929 r. w KOP, w 1939 r. wykładowca Centrum Wyszczolenia Piechoty w Rembertowie, w kampanii polskiej 1939 r. w sztabie GO „Piotrków”, kwatermistrz dowództwa obrony Modlina, w latach 1942–1943 szef sztabu Komendy Obszaru Zachodniego AK, aresztowany, więziony na Pawiaku, 26 XI 1943 r. osadzony w KL Auschwitz, przeniesiony w 1944 r. do obozu we Flossenbürgu, w listopadzie 1943 r. miał być osadzony w obozie w Litomierzycach w Czechach, podobno wiosną 1945 r. zbiegł z obozu, przebywał na emigracji, służył w PSZ, zdemobilizowany w 1947 r. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

dach Okręgów]^{af} referentów KZ. Na referentów KZ wyznaczono z reguły dotychczasowych komendantów okr[ęgu] KZ. Komendant Główny KZ mianował obywatela Ost⁵¹ inspektorem KZ przy sztabie komendy Obszaru [nr] V. KZ przygotować ma kadry dowódcze i zawiązki jednostek ewid[encyjno-]ma[cierzystych] dla 3?^{7ag} i Okręgu Pomorze, przygotować i wyszkolić zespoły dywersyjne, a w miarę możliwości plutony bojowe i zorganizować zespoły WSK. Oddziały te przeznaczone są zasadniczo do walki na teren Obszaru nr V Zachodniego, w pierwszej fazie jednak użyte będą do walki w bazie powstańczej.

IX. Okręg Poznań

Komendant Okręgu bez zmiany – obyw. Kosiarz, ppłk piech.⁵², b[yły] komendant Okręgu Śląsk. Szef Sztabu na razie vacat, już jest upatrzony na to stanowisko mjr sap.⁵³ Obowiązki szefa sztabu pełni zastępczo szef wydziel[iały] II. Sztab w zawiązku.

Dzięki wytężonej [i] jednocześnie ostrożnej pracy K[omendanta] Okr[ęgu] i przy wydanej pomocy pozostałego w terenie, po wyspach z ubiegłego roku, jednego inspektora rejonowego Ostrów Pozn., obyw. Franka, kpt. łączn.⁵⁴, obecnego szefa wydzielu VI – udało się powiązać porwane kontakty z członkami komend obwodowych^{ah} i oddziałów bojowych i przystosować^{ai} do odbudowy sieci organizacyjnej Okr[ęgu nr] VII.

Okręg podzielono na 7 inspektoratów rej[onowych] – 27 obw[odów].

Dotychczas obsadzono insp[ektoraty] rej[onowe:] Poznań, Ostrów Pozn., Leszno. Insp[ektorat] rej[onowy] Poznań-miasto ze względu na stałe zagrożenie jego nie będzie na razie obsadzony, lecz dowodzony wspólnie przez inspektora rej[onu] Poznań.

Pozostałe insp[ektoraty] rej[onowe] Gniezno, Wągrowiec, Nowy Tomyśl zorganizowane zostaną w ciągu marca i kwietnia 1943 r.

Komendy obwodów zorganizowanych dotychczas obsadzono wszystkie: w inspektoracie rejonowym Ostrów Pozn. – 14 obw[odów], w insp[ektoracie] rej[onowym] Leszno – 8 obw[odów] i 4 obw[ody] z inspektoratu rej[onu] Poznań. Insp[ektorat] rej[onu] Poznań-miasto – 1 obw[ód], insp[ektorat] rej[onowy] Gniezno – ...v...^{aj} Obw[ód] w inspektoracie rejonowym Nowy Tomyśl.

^{af} W dokumencie błędnie: KSRK.

^{ag} Prawdopodobnie miało być: 397, tzn. Okręgu Poznań.

^{ah} W dokumencie błędnie: obwodu.

^{ai} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 677): przyst[ąpić].

^{aj} Fragment meldunku błędnie zaszyfrowany, trudny do odczytania. Z treści rozszyfrowanej meldunku (AIPN, 1114/16, k. 677), również niezbyt czytelnej, wynikałoby, że w inspektoratach rejonowych Gniezno i Nowy Tomyśl funkcjonowało po 1 obwodzie.

⁵¹ Rudolf Ostrihansky.

⁵² Henryk Kowalówka.

⁵³ Brak danych do identyfikacji.

⁵⁴ Jan Kamiński (1912–1944), mjr; absolwent Korpusu Kadetów nr 3 w Rawiczu (1933), Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie (1935); służba w 81. pułku piechoty; w kampanii polskiej 1939 r. żołnierz 81. pułku piechoty w ramach Armii „Prusy”; od 1939 r. żołnierz SZP-ZWZ-AK; współorganizator Inspektoratu Rejonowego Ostrów Wielkopolski Okręgu Poznań ZWZ, obwodów w Ostrowie, Kępnie, Krotoszynie i Jarocinie, współorganizator Samodzielnego Wydziału Kurierskiego; w 1940 r. w ramach Okręgu Poznań ZWZ oficer do zleceń, następnie od 1941 r. pełnomocnik komendanta Okręgu Poznań ZWZ ds. łączności z KG ZWZ; od 1941 r. szef Wydziału I (Organizacyjnego), w 1943 r. Wydziału V (Łączność Operacyjna), Wydziału VI (BIP) Komendy Okręgu Poznań ZWZ-AK; w tr. p.o. szef sztabu Okręgu Poznań AK; oficer zrzutowy; aresztowany 15 X 1943 r.; więziony w siedzibie Gestapo w Domu Żołnierza, w Forcie VII, w obozie w Żabikowie (Więzienie Policji Bezpieczeństwa i Wychowawczy Oboz Pracy Poznań-Junikowo, od kwietnia 1944 r.), skazany przez sąd doraźny na karę śmierci, rozstrzelany w obozie w Żabikowie 7 VI 1944 r. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Virtuti Militari V klasy – pośmiertnie (G. Mazur, *Biuro Informacji i Propagandy SZP-ZWZ-AK 1939–1945*, Warszawa 1987, s. 405; *Encyklopedia konspiracji wielkopolskiej...*, s. 244–245).

Plan operacyjny negocjowy.

Wyszkolenie w niewielkim zakresie prowadzone jest na terenie inspektoratu rejonowego Wągrowiec, w formie ćwiczeń aplikacyjnych, a nawet nieco i w terenie.

Sieć wydawnicza istnieje w ważniejszych ośrodkach. Inne działy pracy w początkowej fazie organizacyjnej.

X. Okręg Pomorze

Okręg podzielono na 3 Podokręgi:

Podokręg morski – 4 insp[ektoraty] rej[onowe]: Gdynia, Gdańsk (Wolne Miasto), Gdańsk-miasto, Tczew (6 obw[odów]);

Podokręg środkowy – 4 insp[ektoraty] rej[onowe]: Bydgoszcz, Chojnice, Grudziądz i Brodnica (12 obw[odów]);

Podokręg kujawski – 3 insp[ektoraty] rej[onowe]: Inowrocław, Toruń, Włocławek (8 obw[odów]).

Komendant Okr[ęgu] bez zmiany – obyw. Aureliusz, ppłk art. Szef sztabu – obyw. Kamień, mjr piech. Sztab Okręgu niekompletny.

Wyjątkowo trudne warunki pobytu i poruszania się na terenie Okr[ęgu] uniemożliwiają normalną pracę. Komendant Okr[ęgu] obyw. Aureliusz, który w końcu ub. roku udał się na teren Okręgu Pomorze, powrócił na teren Komendy Głównej, nie mogąc nawiązać kontaktów z przebywającym w Okręgu Pomorze od dawna obyw. Kamieniem.

W związku z masowymi aresztowaniami, dokonanymi na terenie Okręgu na przełomie 1942 – praca organizacyjna w większości ter[enu] i komórek uległa zawieszeniu. Komendant Podokręgu morskiego został aresztowany. Od pozostałych 2 komendantów meldunki nie nadchodzą, przeto nie mogą określić bliżej obecnego stanu organizacyjnego Okręgu. Jest on jednak niewystarczający.

XI. Obszar nr II Białystok

Po wsypie 1942 r. sztab Obszaru organizowano na nowo. B[yły] komendant Obszaru obyw. Pobóg, gen. bryg. z powodu poważnej choroby nie mógł pełnić dalszej funkcji. Na stanowisko komendanta Obszaru wyznaczono obyw. Izabelkę, płk. kaw.⁵⁵ – dotychczasowego inspektora głównego Komendy Głównej.

Szef Sztabu bez zmiany – obyw. Grzymała, mjr piech.⁵⁶ Sztab niekompletny. Brak szefa wydz[iału] III i szefa sap. Ze względu na w bezpieczeństwo pracy i brak lokali część sztabu przebywa na razie w GG, skąd stopniowo po przygotowaniu alibi przetrzucani są na teren Obsz[aru].

Zadania bojowe przepracowano z komendantami okr[ęgów] Białystok i Nowogródek.

⁵⁵ Edward Godlewski (1895–1945), gen. bryg., od 1917 r. w I Korpusie Polskim na Wschodzie, następnie w 4. Dywizji Strzelców Polskich gen. Żeligowskiego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, od 1930 r. dowódca 20. pułku ułanów, w latach 1935–1939 dowódca 14. pułku ułanów, w konspiracji od października 1939 r. w SZP-ZWZ, do jesieni 1942 r. inspektor KG ZWZ-AK na Białystok, 1942–1944 komendant Obszaru Białystok AK, od maja 1944 r. komendant Okręgu AK Kraków, aresztowany 19 X 1944 r. przez Niemców, więziony na Montelupich w Krakowie, osadzony w obozie Gross-Rosen, a w 1945 r. w obozie Mauthausen. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Orderem Virtuti Militari IV i V klasy, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (S. Piwowarski, *Pułkownik kawalerii Edward Józef Godlewski – IV komendant Okręgu Krakowskiego Armii Krajowej*, „Krzysztofony. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego miasta Krakowa” 2004, z. 22).

⁵⁶ Mikołaj Aleksander Krajnik (1901–1943), w 1939 r. w SP Piechoty w Komorowie (dowódca 4. kompanii), w kampanii polskiej 1939 r. dowódca 3. batalionu w 114. pułku piechoty (Armia „Modlin”), w latach 1942–1943 szef sztabu Obszaru nr II AK, zginął w listopadzie 1943 r. podczas przekraczania granicy w drodze do Warszawy. Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi.

W najbliższym okresie Sztab Obsz[aru] przystąpi do skontrolowania przygotowań do zadań bojowych w okręgach i wzajemnego zgrania działań bojowych okręgów Białystok i Polesie.

Opracowano dla okręgów wytyczne wyszkolenia [i] przystąpiono do zorganizowania sieci łączn[ości] taktycznej całego terenu.

XII. Okręg Białystok

Okręg podzielony na 6 insp[ektoratów] rej[onowych] – 14 obwodów. Komendant Okr[ęgu] bez zmiany – obyw. Mściśław, mjr piech. Szef Sztabu – obyw. Las, mjr dypl. piech.⁵⁷ Sztab niekompletny – brak kwatermistrza, szefa int[endentury], ref[erenta] lot[niczego] i OSZ. Inspektoraty rej[onowe] i komendy obw[odów] obsadzone.

Plan bojowy przepracowany z insp[ektorami] rej[onowymi] i komendantami obw[odów]. Wyznaczono dowódców na poszczególne ogniska walki i przeprowadzono kalkulację sił do wykonania zadań. Na całym terenie zorganizowano plutony bojowe pełne i częściowo szkieletowe. Przy każdej placówce utworzono sekcje sap[erskie] i patrole dywersyjne oraz patrole łączn[ości] i san[itarne]. Odbyto ćwiczenia aplikacyjne z dowódcami plutonów i drużyn na podstawie wytycznych opracowanych przez komendę Obsz[aru].

W ramach OSZ przystąpiono do organizowania zawiązków dowództw odtwarzania jednostek.

WSOP w organizacji. Na terenie każdej gminy istnieje pluton względnie drużyna WSOP.

Referentka okręgowa WSK i referentki obwodowe wyznaczone – praca organizacyjna rozpoczęta.

OSZ^{ak} rozpoczęte. W[ydziały] W[ojskowe] w komendzie okręgowej obsadzone. Rozpoczęto organizację referatów w obwodach.

Ze względu na duże trudności przerzutu i poruszania się w terenie, kolportaż prasy niewystarczający.

XIII. Okręg Polesie

Okręg podzielony na 4 insp[ektoraty] rej[onowe] – 11 obw[odów].

Na skutek poważnego zagrożenia odwołałem komendanta obyw. Ordyńskiego, ppłk. piech., a mianowałem p.o. komendanta Okr[ęgu] obyw. Żuka, mjr. piech.⁵⁸, dotychczas-

^{ak} W dokumencie błędnie: NBZ.

⁵⁷ Bartłomiej Wincenty Ściegienny (1899–1968) („Las”, „Olcha”, „Adam”, „Pilica”, konspiracyjne nazwiska: Wincenty Bartłomiejczyk, Stanisław Wydrychiewicz, Stanisław Bobowicz), ppłk. dypl. WP; ur. w Seceminie (pow. Włoszczowski), syn Ludwika i Katarzyny z d. Wydrych; od 1 XI 1918 r. w WP; od października 1919 do maja 1920 r. ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty w Warszawie, następnie jako dowódca plutonu w 101. pułku piechoty do listopada tr. uczestniczył w walkach z bolszewikami; od 1922 r. do 1924 r. w rezerwie, po czym ponownie powołany do wojska dowodził plutonem, a następnie kompanią w różnych pułkach piechoty; w 1922 r. uzyskał jako ekstern świadectwo dojrzałości; w okresie od listopada 1933 r. do października 1935 r. ukończył WSWoJ., następnie służył m.in. w DOK V w Krakowie jako dowódca referatu, i w Oddziale I SG WP; w kampanii polskiej 1939 r. służył w Sztabie Armii „Karpaty” i następnie sztabie Frontu Południowego; 19 IX tr. przekroczył granicę węgierską i został internowany; po ucieczce z obozu przedostał się do Francji, gdzie służył w PSZ; w czerwcu 1940 r. ewakuowany do Wielkiej Brytanii; zgłosił się do służby w kraju; 7 IV 1942 r. został zaprzysiężony i w nocy z 3 na 4 IX tr. został zrucony do kraju; przydzielony do Okręgu AK Białystok jako szef sztabu i zastępca Komendanta Okręgu; położył duże zasługi dla organizacji tamtejszych struktur; po wkroczeniu Armii Czerwonej pozostał w konspiracji w szeregach AK, a potem ROAK; aresztowany przez NKWD 2 III 1945 r.; więziony w Białymstoku, a następnie w Warszawie na Mokotowie; zwolniony na podstawie amnestii w grudniu tr.; pracował w Pabianicach, a następnie w Warszawie; zmarł 12 XI 1968 r. w Warszawie. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 2..., s. 220–223; J. Tucholski, *Cichociemni*, wyd. 3, Warszawa 1988, s. 426).

⁵⁸ Janusz Dobroski (1896–1955), od 1917 r. w Polnische Wehrmacht (Polska Siła Zbrojna), od 1918 r. w WP, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, w 1939 r. w 84. pułku piechoty (adiutant dowódcy), w konspiracji od 1939 r.

sowego Szefa Sztabu komendy Okręgu Polesie. Główny wysiłek skierowałem na organizację ośrodków dywersyjnych. Rozbudowa organizacji postępuje bardzo wolno przede wszystkim z braku elementu polskiego.

Sieć komendy Okr[ęgu] zmontowano. Łączność z Obszarem nr II Białystok funkcjonuje. Kolportowanie periodyków odbywa się.

XIV. Okręg Nowogródek

Okręg podzielony na 3 insp[ektoraty] rej[onowe] – 7 obw[odów]. Ze względów taktycznych obw[ód] Wołożyn przydzieliłem do Okręgu Wilno.

Komendant Okr[ęgu] bez zmiany – obyw. Prawdzic, mjr br. panc. Szef Sztabu vacat. Brak obsady insp[ektoratu] rej[onowego] w półn.^{al} Pozostałe insp[ektoraty] rej[onowe] i komendy obw[odów] obsadzone. Opracowanie zadań bojowych ukończono. Wykonanie ich będzie możliwe po otrzymaniu mat. sap. i łączności.

W zakresie przyszłych zadań bojowych przeprowadza się szkolenie oddziałów bojowych. Utworzono 7 okr[ęgów] dywers[yjnych], 12? ośr[odków] partyzanckich, nadto luźne oddziały partyzanckie.

Ze względu na bardzo trudne warunki pracy, brak kadry w terenie i przeważający odsetek obcych narodowości, pozostałych działów pracy nie rozpoczęto.

XV. Obszar nr III Lwów

Komendant Obszaru bez zmiany – obyw. Prut, gen. bryg. Po aresztowaniu szefa Sztabu obyw. Leona, stanowisko objął obyw. Korab⁵⁹, mjr dypl. piech. Sztab skompletowany – brak na razie szefa wydz[iału] III. Przystąpiono do zmontowania komendy Okr[ęgu] Stanisławów, rozbitej wskutek aresztowań.

Plan operacyjny ukończono. Opracowano plan opanowania inspektoratu rejonowego Lwów-miasto i działań dywersyjnych na terenie Obsz[aru]. Szkoła PRP nie utworzona. Opracowano dla Okr[ęgu] szczegółowy plan OSZ.

w SZP-ZWZ, w latach 1940–1941 komendant obwodu (dzielnicy) Warszawa Wola ZWZ, aresztowany w maju 1941 r., osadzony na Pawiaku, w marcu 1942 r. zbiegł z więzienia, zastępca komendanta Okręgu Polesie AK, od jesieni tr. komendant tegoż okręgu, zagrożony aresztowaniem – w kwietniu 1944 r. wyjechał do Warszawy, w maju przekazał Okręg następcy, uczestnik Powstania Warszawskiego na Mokotowie, oficer operacyjny 10. Dywizji Piechoty AK, po upadku powstania działał w AK w okolicach Milanówka, więziony w latach 1950–1952. Odnznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi.

^{al} Tak w cytowanym dokumencie.

⁵⁹ Tadeusz Wojciech Wojciechowski (1908–1944) (nazwisko konspiracyjne: Franciszek Adamski, „Dziekan”, „Korab”, „Ragoza”, „Ryszard”), ppłk. dypl. WP; ur. w Rzeszowie, syn Romana i Eleonory z d. Krokosz; uczył się w gimnazjum w Rzeszowie i tam też w 1927 r. uzyskał świadectwo dojrzałości; ukończył z pierwszą lokatą Szkołę Podchorążych Piechoty w Ostrowi Maz., a następnie służył w 58. pułku piechoty; w latach 1937–1939 ukończył WSWoj.; w kampanii polskiej 1939 r. oficer operacyjny, a następnie p.o. szef sztabu 20. Dywizji Piechoty, zaś w obronie Warszawy oficer operacyjny w sztabie Pododcinka „Północ”; uczestniczył w rokowaniach kapitulacyjnych; należał do pierwszej grupy oficerów zbiegłych z niewoli; w konspiracji od jesieni 1939 r.; początkowo był referentem wyszkolenia w oddziale IIb Dowództwa Głównego SZP, a później Komendy Głównej ZWZ, następnie wyznaczony zastępcą ppłk. Kazimierza Bąbińskiego szefa Wydziału Wyszczolenia w Oddziale III ZWZ-AK; od jesieni 1939 r. był organizatorem grupy konspiracyjnej, która w późniejszym okresie przekształciła się w Batalion sztabowy („Baszta”), z tego powodu przez niektórych jest uznawany za jego pierwszego dowódcę; w kwietniu 1942 r. przeniesiony do Lwowa został szefem sztabu Komendy Okręgu Lwów i jednocześnie szefem Oddziału III Komendy Obszaru; po aresztowaniu ppłk. Mieczysława Dobrzańskiego został p.o. szef sztabu Komendy Obszaru; 10 I 1943 r. formalnie mianowany na to stanowisko; aresztowany 4 X 1943 r. odrzucił propozycję Gestapo odzyskania wolności za zaprzestanie walki z Niemcami; rozstrzelany 14 I 1944 r. we Lwowie; pośmiertnie awansowany do stopnia podpułkownika i odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy (A. K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1945*, t. 1..., s. 161–162; G. Mazur, J. Węgiński, *Konspiracja lwowska...*, s. 224–225).

Dział kwatermistrzowski rozpracował zagadnienie służby mot[oryzacji], san[itarniej], uzbr[ojenia] i zakupu broni. Opracowano plan produkcji granatów ręcznych

WSOP w początkowej fazie organizacyjnej. Z braku ludzi w terenie nie stworzono na razie oddzielnych oddziałów ochronnych. Wydzielone one będą częściowo z oddziałów bojowych i uzupełniane następnie przez powołanie.

Referentka WSK wyznaczona – rozpoczęła pracę w terenie. Nawiązano kontakty ze stowarzyszeniem kobiet. Rozpoczęto kursy radiotel[egraficzne] i służby kurierskiej.

W[ydziały] W[ojskowe] obsadzone. Uruchomiono na nowo wydawnictwo „Biuletyn Ziemi Czerwieńskiej”. Kolportażem swym pokrywa cały teren (około 2200 egz.). Nadto wydaje się nasłuchy radiowe i tygodniowy przegląd prasy. Uruchomiono referat „U” rozpracowujący zagadnienie ukraińskie.

Akcja „N” prowadzona na razie w niewielkim zakresie.

XVI. Okręg Lwów

Okręg podzielony na 7 insp[ektoraty] rej[onowe] – 24 obw[ody].

Po aresztowaniu komendanta Okr[ęgu] obyw. Hucuła, ppłk. piech. – p.o komendanta Okr[ęgu] wyznaczony został obyw. Dolek⁶⁰, mjr piech. Szef Sztabu i szef wyd[zi]a[łu] III – vacat. Sztaby i inspektoraty rej[onowe] i komendy obw[odowe] obsadzone – za wyjątkiem Obw[odu] Turka.

W terenie zorganizowano oddziały bojowe o stanach do 50% pełnej obsady. Plan bojowy w przepracowaniu przez insp[ektoraty] rej[onowe] i w obwodach. Prace nad OSZ rozpoczęte.

Referentka okr[ęgowa] WSK wyznaczona – rozpoczęła pracę organizacyjną w terenie. WSOP nie zorganizowano.

XVII. Okręg Tarnopol

Okręg podzielony na 4 insp[ektoraty] rej[onowe] – 13 obw[odów]. Komendant Okr[ęgu] bez zmian – obyw. Skiba⁶¹, ppłk piech. Szef Sztabu – vacat. Reszta sztabu skompletowana. Inspektoraty rej[onowe] i komendy obw[odowe] obsadzone.

Zorganizowano w terenie plutony bojowe o stanach 60 do 100% pełnej obsady. W opracowaniu szczegółowy plan działań dywersyjnych. Częściowo został już przygotowany i sprawdzony w terenie.

Prace nad OSZ rozpoczęto. Referentka WSK wyznaczona. Organizacja pracy w terenie w toku.

⁶⁰ Adolf Galinowski (1897–1944) („Andrzej”, „Azet”, „Dolek”, „Noe”, „Robert”, „Stary”, „Zbigniew”, konspiracyjne nazwisko: Jan Bogdanowicz), ur. w Smoleńsku syn Hipolita i Anny z d. Kontoft; ukończył 6 klas gimnazjum; w 1915 r. wcielony do armii rosyjskiej; od października 1917 r. znajdował się w Dowództwie Brygady Zapasowej I Korpusu Polskiego na Wschodzie; w maju 1919 r. powrócił do kraju, od lipca tr. w WP; wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej w szeregach 41. pułku piechoty; w okresie międzywojennym pozostał w wojsku; od 1937 r. przydzielony do KOP na stanowisko dowódcy batalionu KOP „Budslaw”, a potem batalionu KOP „Nadwórna”; w kampanii polskiej 1939 r. dowodził batalionem KOP „Nadwórna”, a następnie w latach 1939–1941 ukrywał się w Szańdowicach koło Sambora; w konspiracji od września 1941 r. powierzono mu organizowanie i komendę Inspektoratu Lwów-miasto; jednocześnie był I zastępcą komendanta okręgu; na przełomie lat 1942–1943 p.o. komendant Okręgu Lwów; po scaleniu komendy Inspektoratu AK Lwów-miasto z Komendą Okręgu AK Lwów w 1944 r. pozostał na stanowisku zastępcy komendanta okręgu; w czasie akcji „Burza” przebywał na terenie Lwowa, z powodu ciężkiej choroby nie uczestniczył w walkach; zmarł na gruźlicę kilka dni po wkroczeniu do Lwowa Armii Czerwonej; pochowany w kwaterze powstańców styczniowych na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, srebrnym Krzyżem Zasługi (G. Mazur, J. Węgierski, *Konspiracja lwowska...*, s. 67–68; <http://www.dws-xip.pl/PW/bio/g5.html>, dostęp 6 IV 2015 r.).

⁶¹ Franciszek Studziński.

XVIII. Okręg Stanisławów

Okręg podzielony na 3 insp[ektoraty] rej[onowe] – 10 obw[odów]. Po rozpracowaniu przez Ge[sta]po pracy komendy Okr[ęgu] i aresztowaniu w listopadzie 1942 r. komendanta Okr[ęgu] obywat. Włodzimierza⁶², ppłk. piech., Szefa Sztabu – obywat. Feliksa, mjr. art., szefa wydz[iału] I i inspektora rejonu Chodorów – cała praca na terenie Okr[ęgu] została zdeorganizowana.

Inspektor rejonowy Stanisławowa wskutek zagrożenia zmuszony był opuścić swoje m[iejsce] p[ostoju]. Pozostał na terenie tylko insp[ektorat] rej[onowy] Kołomyja. Na teren okr[ęgu] delegowano obywat. Wrzosa, szefa wydz[iału] I Okręgu Lwów, kpt. rez. piech. dla powiązania kontaktów i rozpoczęcia pracy organizacyjnej na nowo.

XIX. Okręg Wilno

Okręg podzielony na 4 insp[ektoraty] rej[onowe] – 10 obw[odów]. Podokręg Litwa Kowieńska. Obwód Wołożyn przydzieliłem z Okręgu Nowogródek do Okręgu Wilno.

Komenda Okr[ęgu] bez zmian – komendant obywat. Dziemido, ppłk art. Szef Sztabu obywat. Ludwik⁶³, ppłk art. Sztab niekompletny.

⁶² Jan Rogowski (1891–1959) („Jastrzębiec”, „Władysław”, „Włodzimierz”), ppłk; w armii rosyjskiej (od 1913), słuchacz Oficerskiej Szkoły Konstantynowskiej w Kijowie (1914–1915), żołnierz 109. pułku piechoty, 59. pułku piechoty, 693. pułku piechoty, 266. pułku piechoty armii rosyjskiej, w latach 1917–1918 służył w I Korpusie Polskim, w 1918 r. służył w Komendzie Rejonu Trawniki, do 1919 r. w Komendzie Powiatu Biłgoraj, do 1921 r. żołnierz 29. Pułku Strzelców Kaniowskich, od 1921 r. dowódca batalionu, kwatermistrz 30. Pułku Strzelców Kaniowskich, od 1927 r. dowódca batalionu, kwatermistrz 37. pułku piechoty, od 1931 r. dowódca Batalionu KOP „Snów”, od 1933 r. dowódca batalionu 74. pułku piechoty, w 1935 r. wz. zastępcy dowódcy pułku, od 1935 r. zastępca dowódcy 60. pułku piechoty, w kampanii polskiej 1939 r. dowódca 2. pułku piechoty KOP, od września 1939 r. żołnierz SZP-ZWZ-AK, w 1942 r. komendant Okręgu Stanisławów ZWZ-AK, aresztowany 10 lub 14 XI 1942 r., do 8 V 1945 r. więziony w obozach Majdanek, Gross-Rosen, Litomierzycy; w Polsce, w WP od sierpnia 1945 r., do 1946 r. zastępca dowódcy, p.o. dowódca 45. pułku piechoty; usunięty z wojska. Odznaczony Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi (AIPN, Kartoteka Biura „C” MSW; ASG, 177/17, Dowództwo KOP; ASG, 177/19, Dowództwo KOP; CAW, AP 6439; CAW, AP 8622; CAW, AP 8623; G. Mazur, *Konspiracja lwowska...*, s. 156–157; M. Jabłonowski, *Formacja specjalna. Korpus Ochrony Pogranicza 1924–1939*, Warszawa 2002/2003, s. 191).

⁶³ Lubosław Krzeszowski (1897–1965) („Ludwik”), płk; w latach 1914–1917 żołnierz armii rosyjskiej, absolwent Petersburskiej Szkoły Chorażych, służba w 21. Pułku Strzelców Syberyjskich; służba w oddziałach polskich w Omsku (1917), w latach 1917–1918 w 3. Dywizji Strzelców Polskich I Korpusu Polskiego w Rosji, 1918–1919 zastępca oficera broni, oficer broni w obozie ćwiczebnym Jabłonna, w 1919 r. oficer broni 1. Dywizji Piechoty Legionów; służba w 2. pułku artylerii ciężkiej Legionów (1919–1921, m.in. oficer łączności, oficer baterii, adiutant, starszy oficer); służba w 10. pułku artylerii ciężkiej (od 1921, I oficer. p.o. dowódcy baterii); absolwent Szkoły Młodszych Oficerów Artylerii w Toruniu (1922), 1922–1928 instruktor i wychowawca Wydziału Artylerii Głównej Szkoły Artylerii i Inżynierii/Oficerskiej Szkoły Artylerii w Toruniu; służba w 18. pułku artylerii lekkiej (1928–1938, m.in. dowódca baterii, dowódca dywizjonu, oficer zwiadowczy), 1938–1939 wykładowca w Szkole Strzelania Artylerii CWA w Toruniu; w kampanii polskiej w 1939 r. dowódca ośrodka zapasowego 24. pułku artylerii lekkiej; współorganizator Organizacji Wojskowej „Wilki”, szef sztabu, od 1942 r. szef sztabu i zastępca komendanta Okręgu Wileńskiego AK; wyznaczony przez KG AK na komendanta organizacji „NIE”; od czerwca 1944 r. komendant Okręgu Wileńskiego AK; po zakończeniu walk o Wilno w ramach akcji „Burza” ujawnił się przed dowództwem sowieckim, aresztowany 17 VII 1944 r.; wyraził zgodę na służbę w WP, 1945–1946 wykładowca w Oficerskiej Szkole Artylerii nr 1, 1946–1949 szef Wydziału Wyszczolenia Głównego Inspektoratu Artylerii w Warszawie, 1950–1953 lektor w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Warszawie, 1954–1959 wykładowca w Studium Wojskowym przy Politechnice Warszawskiej. Odznaczony Orderem Virtuti Militari IV i V klasy, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Zasługi z Mieczami (AAN, A.287/65; CAW, AP 18182; CAW, AP 6921; CAW, AP 18188; CAW, AP 20106; CAW, TAP 1253/66/10; P. Niwiński, *Okręg Wileński AK w latach 1944–1948*, Warszawa 1999, s. 21, 35; L. Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny...*, s. 653, 654; *Cmentarz Komunalny Powązki dawny Wojskowy w Warszawie*, red. J.J. Malczewski, Warszawa 1989, s. 162).

Warunki pracy w Okręgu Wilno są coraz trudniejsze, szczególnie w obwodach prowincjonalnych. Wyjałowienie terenu z czynnego elementu polskiego, ogólne zubożenie społeczne Polaków, bezmyślny ucisk ze strony organów litewskich, ograniczenia komunikacyjne i komplikacje legalizacyjne – wpływają na powolny rozwój organizacji na tym terenie.

Plan bojowy przekazywany jest stopniowo do rozpracowania komendantom podokręgów.

Po wzmacnieniu sztabu Okr[ęgu] przez przydzielenie obyw. Wikinga, kpt., na szefa wydz[iału] III, przystąpiono do zorganizowania wyszkolenia w myśl wytycznej Komendy Głównej.

Przeprowadzono sieć ćwiczeń aplikacyjnych z komendantami obw[odowymi] na przydzielonych im zadaniach bojowych.

OSZ w początkowej fazie organizacyjnej. Rozpoczęto organizację oddziałów szkieletowych WSOP.

Referentka okr[ęgowa] WSK wyznaczona – przystąpiła do pracy w terenie. Sieć wywiadowcza działa normalnie.

Specjalną uwagę poświęcono na zorganizowanie i doprowadzenie do stanów gotowości oddziałów dywersyjno-sabotażowych.

Prasa i propaganda działają intensywnie. Komórka „L” rozpracowuje problem litewski.

XX. Okręg Wołyń

Okręg Wołyń wydzieliłem z Obszaru [nr] III i podporządkowałem bezpośrednio Komendzie Głównej.

Na komendanta Okr[ęgu] wyznaczyłem obywatela Lubonia⁶⁴, ppłk. piech. dotychczasowego szefa oddziału III; obyw. Tola⁶⁵, mjr. piech. – jako Szefa Sztabu. Dla zorganizowania Okręgu obyw. Luboń zmontował ekipę w składzie 20 oficerów i 1 kobiety. W ciągu stycznia i lutego 1943 r. ekipa przeniosła się w teren. Z dotychczasowej pracy organizacyjnej powstały luźne kontakty w niektórych większych środowiskach polskich.

Biorąc pod uwagę szczególnie stosunki ludności w Okręgu Wołyń, które wymagają przede wszystkim ekonomicznego gospodarowania polskim materiałem ludzkim, a nadto uwzględnienia kursu politycznego w stosunku do Ukraińców, podjętego przez okręgowego Delegata Rządu⁶⁶ – ustanowiłem odmienną metodę organizacyjną tego terenu. Chodzi

⁶⁴ Kazimierz Bąbiński.

⁶⁵ Antoni Żochowski (1899–1943), w 1939 r. dowódca 6. kompanii w 52. pułku piechoty, w konspiracji w ZWZ w Warszawie, w 1942 r. komendant szkoły podchorążych, do czerwca 1943 r. szef sztabu Okręgu AK Wołyń.

⁶⁶ Kazimierz Banach (1904–1985) („Jakub”, „Kamil”, „Linowski”, „Jan Linowski”, „Józef Rosnowicz”, nazwiska konspiracyjne: Stefan Mazurek, Kamil Sewerynowski), ppłk WP, okręgowy Delegat Rządu RP na Okręg Wołyń; ur. w Korytkowie (pow. Opoczno), syn Adama i Marianny z d. Warelis; uczył się w gimnazjum w Ostrowcu Świętokrzyskim, a następnie w Sandomierzu, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości; w 1920 r. ochotniczo uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej; rozpoczął studia w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie, ale ich nie ukończył, następnie pracował w oświacie; od 1922 r. związany z ruchem ludowym, pełnił szereg kierowniczych funkcji w jego strukturach młodzieżowych; w kampanii polskiej 1939 r. prawdopodobnie nie brał udziału; w konspiracji ruchu ludowego prawdopodobnie od jesieni tr.; początkowo działał w Chłopskiej Organizacji Wolności „Raclawice”, a następnie był współorganizatorem Centralnego Kierownictwa Ruchu Ludowego „Roch”; był redaktorem pierwszego centralnego organu prasowego „Rocha”; zajmował się również organizacją zaplecza technicznego

mi o wyzyskanie szczególnych możliwości wykorzystania miejskiej ludności – jakie ma okręgowy Delegat Rządu.

Kazałem cały wysiłek skupić na montażu Kedywu i ośrodków dywersyjnych – położyć nacisk na organizację oddziałów partyzanckich – do oddziałów bojowych nadal werbować jedynie Polaków – na odcinku informacyjno-propagandowym utrzymywać ścisłą współpracę BIP-u z okręgowym Delegatem Rządu – jego zalecenia w zakresie polityki mniejszościowej respektować – dążyć do realnej wymiany informacji i wspólnej akcji wydawniczej.

Okręgowy Delegat Rządu zorganizuje PKB i straż obywatelską, opartą o sieć komórek samorządowych. Do straży obywatelskiej będą werbowani obywatele polscy narodowości polskiej i ukraińskiej.

Ze względu na brak elementu polskiego nie tworzyć WSOP. Żądania z tego odcinka kierować do okr[ęgu] Del[egata] Rządu i czuwać nad ich realizacją.

XXI. Komenda Okręgowa w Berlinie

Rozpoczęto na nowo budowę komendy terytorialnej w Berlinie z zadaniami ograniczonym na razie do: uruchomienia komórki terrorystycznej, organizowania punktów ewakuacyjnych dla uciekających z obozu, organizowania punktów werbunkowych ludzi do akcji „Kedywu” i „N”.

Komendant Sił Zbrojnych w Kraju
Grot

Załączniki:

1. Tabela I. „Stalagi” – do Rozdziału A.II-11 b.
2. „ II. „Stalagi” – „ „ A.II-11 b.
3. „ III. Straty – „ „ D.
4. „ IV. O de B – „ „ E.
5. „ IV.a. O de B – „ „ E.
6. Uzupełnienie Tabeli IV (uzasadnienie zmian) do Rozdz[iału] E.
7. Tabela V. Uzbrojenie – do Rozdziału F.
8. Organizacja obozów jenieckich – do Rozdziału A pkt. II-11 c.

wydawnictw SL – organizował drukarnie i kierował nimi; od października 1940 do listopada 1942 r. pełnił funkcję szefa sztabu Straży Chłopskiej, zwolennik podporządkowania tej organizacji AK; w maju 1942 r. mianowany Okręgowym DR na Okręg Wołyń, funkcję tę sprawował z Warszawy, jedynie trzykrotnie tam wyjeżdżał; rozbudował struktury terenowe DR, usiłował niestety bez skutku prowadzić rozmowy z Ukraińcami; funkcję tę sprawował do sierpnia 1943 r.; w czasie Powstania Warszawskiego kierował pracą drukarni SL, a na początku września 1944 r. wyostał się z Warszawy z zamiarem organizowania pomocy dla ludności stolicy; od września tr. należał do ścisłego kierownictwa Ruchu Ludowego; po wkroczeniu Armii Czerwonej należał do czołowych działaczy PSL; później jednak opowiedział się ze współpracą z komunistami; był współorganizatorem prokomunistycznego PSL-Lewica i sekretarzem naczelnym tzw. Odrodzonej PSL, dyspozycyjnej względem komunistycznych władz; związany następnie z ZSL; w latach 1947–1972 zasiadał w sejmie PRL, a od 1957 do 1971 zasiadał w Radzie Państwa PRL; zmarł w Warszawie, pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (T. Sosnowski, *Kazimierz Banach o Komendzie Głównej Batalionów Chłopskich*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 2008, nr 35, s. 243–268; M. Gałęzowski, A. K. Kunert, *Banach Kazimierz [w:] Z dziejów walk o niepodległość*, t. 1..., s. 233–239).

Tabela III⁶⁷ do Rozdziału D Meldunku organizacyjnego nr 190 z 1 III 1943 [r.] – Straty

Okręg	a	b	c		Razem ogólne straty w poszczególnym Okręgu	Uwagi
	Zabici (rozstrzelani, zakatowani, pozbawili się życia w więzieniu, zmarli)	Aresztowani		Wywiezieni		
Komenda Główna	15 plus 13/44 ^{am}	24 plus 27/192 ^{an}	14 plus 8/49		53 plus 48/285 ^{ao}	-
Obszar [nr] I Warszawa	-	1 plus 1/3	-		1 plus 1/3	-
Podokr[ęg] Lewobrzeżny	1 plus 0/0	2 plus 0/16	0 plus 0/83		3 plus 0/99	-
„ Prawobrzeżny	5 ^{ap} plus 0/8	4 plus 1/11	0 plus 0/28 ^{aq}		9 ^{ar} plus 1/47 ^{as}	-
„ Mazowsze	10 plus 0/17	5 plus 0/13	-		15 plus 0/30	dane niekompletne
Okr[ęg] W-wa Miasto	7 plus 0/28	6 plus 0/42	11 plus 0/64		24 plus 0/134	-
„ Lublin	8 plus 0/86	21 plus 19 ^{aw} /44	20 plus 40/70		49 plus 59 ^{au} /200	-
„ Radom	13 ^{av} plus 5/56	19 plus 22/78 ^{aw}	16 plus 4/123		48 plus 31/257	-

^{am} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 49.

^{an} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 102.

^{ao} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 200.

^{ap} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 3.

^{aq} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 20.

^{ar} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 7.

^{as} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 39.

^{at} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 20.

^{au} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 60.

^{av} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 14.

⁶⁷ W tabeli tej w sumowaniu i obliczeniu procentów były pomyłki. Liczby tutaj podane już po skorygowaniu ich przez Komitet Redakcyjny pierwszego wydania.

Okręg	a	b		c		Razem ogólne straty w poszczególnym Okręgu	Uwagi
	Zabici (rozstrzelani, zakatowani, pozbawili się życia w więzieniu, zmarli)	Aresztowani		Wywiezieni			
Okr[ęg] Kraków	4 plus 1/13	14 plus 3/27	4 plus 8/8		22 plus 12/48	dane niekompletne	
„ Łódź	25 plus 1/47	69 plus 2/34	76 plus 0/614		170 plus 3/695	-	
„ Śląsk	2 plus 0/0	11 plus 1/800	-		13 plus 1/800	dane niekompletne	
Obsz[ar nr] V Ziemie Zach[odnie]	-	-	-		-	-	
Okr[ęg] Poznań	-	39 plus 33/439 ^{ax}	-		39 plus 33/439 ^{ay}	-	
Okr[ęg] Pomorze	5 plus 0/0	10 plus 0/82	-		15 plus 0/82	-	
Obsz[ar] nr II Białystok	3 plus 0/2	-	1 plus 0/0		4 plus 0/2	-	
Insp[ektorat] Rej[onowy] Piotrków	6 plus 0/3	2 plus 2/21	0 plus 0/155		8 plus 2/179	-	
Okr[ęg] Polesie	3 plus 2/4 ^{az}	6 plus 3/2	-		9 plus 5/6 ^{ba}	dane niekompletne	
„ Nowogródek	5 plus 0/36	0 plus 0/4	-		5 plus 0/40	-	
Obsz[ar] nr III Lwów	-	1 plus 0/1	-		1 plus 0/1	-	
Ok[ręg] Lwów	1 plus 0/0	5 plus 4/16	-		6 plus 4/16	-	
„ Tarnopol	0 plus 0/2	1 plus 0/0	-		1 plus 0/2	-	
„ Stanisławów	-	5 plus 0/1	-		5 plus 0/1	-	

^{ax} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 430.

^{ay} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 430.

^{az} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 5.

^{ba} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 7.

Okręg	a	b	c		Razem ogólne strasy w poszczególnym Okręgu	Uwagi
	Zabici (rozstrzelani, zakatowani, pozbawili się życia w więzieniu, zmarli)	Aresztowani	Wywiezieni			
Ok[reg] Wilno (samodzielny)	-	0 plus 0/2	-		0 plus 0/2	dane niekompletne
„ Wołyń	-	3 plus 1/1	-		3 plus 1/1	dane niekompletne
Razem:	113 ^{bb} plus 22/346 ^{be}	248 plus 119 ^{bd} /1829 ^{be}	142 plus 60/1194 ^{bf}		503 ^{bg} plus 201 ^{bh} /3409 ^{bi}	
Ogółem:	481 ^{bj}	2196 ^{bk}	1396 ^{bl}		4113 ^{bm}	
Wg zest[awienia] na 1 IX [19]42 [r.]. Meld[unek] org[anizacyjny nr] 170	268	1502	817		2587 ^{bn}	
W stosunku do stanu z 1 IX [19]42 [r.] – wzrost o	91%	40%	70%		50%	

^{bb} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 112.

^{be} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 380.

^{bd} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 120.

^{be} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 1739.

^{bf} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 1186.

^{bg} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 501.

^{bh} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 202.

^{bi} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 3296.

^{bj} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 513.

^{bk} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 2098.

^{bl} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 1388.

^{bm} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 3999.

^{bn} W rozszyfrowanej treści meldunku znajdującego się w AIPN (1114/16, k. 699) : 2585.

Tabela IV do Rozdziału E Meld[unku] org[anizacyjnego nr] 190 z 1 III 1943 [r.] – O[rdre] de B[ataille]

Okręg	Inspektoraty rej[onowe]	Obwody	Plutony pełne/szkietowe	Ilość						Uwagi
				Oficerowie		Podchorąż[owie]		Podoficer[owie]		
				sztab	linia	sztab	linia	sztab	linia	
Komenda Główna	-	-	0/31	393	391	22	127	78	169	-
Obsz[ar] nr I Warszawa	-	-	-	60	-	14	-	15	-	-
Podokr[ęg] Lewobrzeżny	2	5	31/111	104	220	13	190	61	1606	-
„ Prawobrzeżny	3	7	144/17	100	336	11	220	40	2935	-
„ Mazowsze	4	10	55/116	16	91	6	85	23	1782	-
Okr[ęg] W-wa Miasto	6	1	355/68	70	880	23	754	21	4942	-
„ Lublin	5	14	389/81	117	379	18	219	63	3199	-
„ Radom	5	12	346/-	188	342	50	328	126	5504	-
„ Kraków	8	29	378/176	223	675	44	482	146	5429	-
„ Łódź	5	18	-/300	54	130	9	151	130	2610	-
„ Śląsk	6	20	49/-	15	10	-	-	-	-	dane niekompletne
Obsz[ar] nr V Zachodni	-	-	-	3	-	-	-	-	-	
Okr[ęg] Poznań	7	27	-	39	14	27	28	155	502	-
„ Pomorze	11	26	-	2	-	-	-	-	-	-
Obsz[ar] nr II Białystok	-	-	-	9	-	-	8	-	-	-
Okr[ęg] Białystok	6	14	148/226	142	105	62	175	556	3550	-

Okręg	Inspektoraty rej[onowe]	Obwody	Plutony pełne/szkietowe	Ilość						Uwagi
				Oficerowie		Podchorąż[owie]		Podoficer[owie]		
				sztab	linia	sztab	linia	sztab	linia	
Okr[ęg] Polesie	4	11	4/39	39	26	6	23	24	189	-
„ Nowogródek	3	7	-/31	48	41	26	81	48	540	-
Obsz[ar] nr III Lwów	-	-	-	53	-	7	-	27	-	-
Okr[ęg] Lwów	7	24	-/216	47	120	27	80	60	1391	-
„ Tarnopol	4	13	-/153	25	33	10	56	20	967	-
„ Stanisławów	3	10	-/27	6	34	-	4	54	85	-
„ Wilno (samodzielny)	5	10	7/123	110	219	17	156	42	656	-
„ Wołyń	-	-	-	20	-	-	-	-	-	dane niekom- pletne
Razem:	94	258	1906/1715 ^{bo}	1883 ^{bp}	4046 ^{bq}	392 ^{br}	3167 ^{bs}	1689	36056	-

^{bo} W cytowanym tu dokumencie wpisano liczbę plutonów szkietowych: 1765. Natomiast podliczenie tych plutonów występujących w poszczególnych okręgach daje liczbę 1715 – taka też liczba została opublikowana w pierwszym wydaniu tomu drugiego.

^{bp} W cytowanym dokumencie wpisano: 1903. Z kolei podliczenie poszczególnych okręgów daje liczbę: 1883.

^{bq} W cytowanym dokumencie wpisano: 4045. Z kolei podliczenie poszczególnych okręgów daje liczbę: 4046.

^{br} W cytowanym dokumencie wpisano: 389. Z kolei podliczenie poszczególnych okręgów daje liczbę: 392.

^{bs} W cytowanym dokumencie wpisano: 3159. Z kolei podliczenie poszczególnych okręgów daje liczbę: 3167.

Załącznik nr 5 do Meldunku nr 190

Tabela IVa
do Rozdziału E. Meldunku organizacyjnego nr 190 z 1 III 1943 [r.].
Zestawienie oficerów wg stopni i rodzajów broni

Stopień	Piech.	Artyl.	Kawal.	Lotn.	Panc. mot.	Łączn.	Sap.	Inni (int., san., tab. etc.)	Brak danych co do rodz. br.	Razem
Ppor.	2549	291	171	52	35	83	128	129	4	3442
Por.	257	114	90	18	18	24	33	51	5	910 (610) ⁶⁸
Kpt. (rtm.)	248	64	59	13	9	24	27	51	20	515
Mjr	65	21	15	3	4	13	6	23	12	162
Ppłk	28	8	8	2	3	1	2	5	4	54 (59)
Płk	14	2	2	1	1	-	-	4	-	24
Gen.	2	-	2	-	1	-	-	-	-	5
Brak danych co do stopni	-	-	-	-	-	-	-	-	836	836
Równa się	3458 (3163)	500	345	89	71	145	196	263	881	5948 (5653) ⁶⁹

Załącznik nr 6 do Meldunku nr 190

Uzupełnienie Tabeli IV
do Rozdziału E Meldunku organizacyjnego nr 190 z 1 III 1943 r.
Uzasadnienie zmian

Obszar nr I Warszawa:

Wskutek wcielenia organizacji ZOR oraz POZ i PN – „Jutro” nastąpiło zwiększenie stanów o 52 plutony pełne i 3 szkieletowe.

Poza tym wliczono poprzednio nieuwzględniony podokręg Mazowsze.

Okręg Warszawa-Miasto

Ogólne zwiększenie plutonów o 188 nastąpiło skutkiem uzupełnienia szkieletowych plutonów do stanów pełnych, wcielenia organizacji POZ oraz intensywnego werbunku.

Zwiększenie stanu podchorążych na skutek ukończenia zastępczego kursu SPRP.

Okręg Lublin

Ogólny przyrost plutonów o 288 tłumaczyć należy wcieleniem organizacji POZ (obw[ody]: Chełm, Włodawa, i inspektorat rej[onowy] Puławy), wcieleniem nowych (obw. Włodawa) oraz OW „Unia” (obw. Lublin).

⁶⁸ W nawiasach podano liczby wynikające z podliczenia obecnego poszczególnych kolumn lub wierszy.

⁶⁹ Należy zauważyć, że jest to liczba mniejsza niż liczba oficerów wykazana w załączniku nr 4 do meldunku.

Okręg Radom

Zwiększenie stanów o 124 plut. (wszystkie pełne) na skutek wcielenia organizacji PN, POZ, FIN^{bt} i oddziałów bojowych „Koła”.

Okręg Łódź

Znaczne zmniejszenie stanów wskutek ostrego poboru okupanta na roboty i dużych aresztowań. Ubyło: 77 plutonów, 55 oficerów.

Poza tym po wyspach nieczynne insp[ektoraty] rej[onowe] Łódź i Koło-Konin. W związku z trwaniem aresztowań należy liczyć się z dalszym ubytkiem.

Okręg Śląsk

Ogólnie po ostatnich aresztowaniach ubytek: w insp[ektoracie] rej[onowym] Katowice – 600 ludzi oraz kilkuset ukrywa się. W insp[ektoracie] rej[onowym] Bielsko – 200 ludzi (aresztowania). W insp[ektoracie] rej[onowym] Rybnik i Sosnowiec nieznaczny przyrost. Szczegółów brak.

Obszar nr II Białystok

Okręg Białystok – przyrost wskutek przejścia org[anizacji] OW i akcji werb[unkowej].

Okręg Nowogródek – wskutek zwiększenia zawiązków sztabów nastąpiło zwiększenie stanów linii. Zawiązki plut[onów] – szkieletowe.

Obszar nr III Lwów

Okręg Lwów – przybyło 73 plut[ony] (szkieletowe) o 50% stanów wskutek przyrostu organizacyjnego oraz włączenia b[ylej] org[anizacji] Dobrowolskiego.

Okręg Tarnopol

Przybyło 94 plutony – jak wyżej.

Okręg Stanisławów

Bez zmian – brak aktualnych danych.

Ogólnie:

1. W stanach nie uwzględniono oddziałów WSOP.

2. Stan inspektoratów rej[onowych] w porównaniu z raportem z września – przyrost:

1 insp[ektorat] rej[onowy] Iłża w Okręgu Radom.

1 insp[ektorat] rej[onowy] Karwina w Okręgu Śląsk.

2 insp[ektoraty] rej[onowe] w Okręgu Poznań.

1 insp[ektorat] rej[onowy] w Okręgu Pomorze.

W stanie organizacji, tj. łącznie, wykazano więcej o 5 insp[ektoratów] rej[onowych]. Nie wykazano insp[ektoratów] rej[onowych] Okręgu Wołyń (trzy) wobec montowania nowej sieci org[anizacji] w tym Okręgu.

Ogółem wzrost o 2 insp[ektoraty] rej[onowe] (było 92 jest 94).

^{bt} Niezidentyfikowane; prawdopodobnie omyłka, wykaz skrótów (zał. nr 10) tego nie podaje. Być może chodzi o „lokalną młodzieżową organizację w Liceum” – oznaczoną w zał. 10 jako: „?” „Liceum” to kryptonim Okręgu Radom AK. Ciągłość numeracji w załącznikach

Tabela nr V do Rozdziału F Meld[unku] org[anizacyjnego] z 1 III 1943 [r.] – Uzbrojenie

Okręg	Data raportu	Ckm/am.	Rkm/am.	Kb/am.	Pist./am.	Dziła 75/am.	Armat ppanc./ am.	Kb. ppanc./ am.	Gran. ręczne
Obszar nr I Warszawa	1 III [19]43	84/115190	141/42795	4163/636767	1421/16814	-	3/42	15/46	3881
Okręg Warszawa-Miasto	1 III [19]43	25/33858	62/22427	1182/116305	1099/3240	51/15000	3/18	3/295	11007
Okręg Lublin	1 III [19]43	139/183370	291/108174	6152/623264	1497/18572	-	-	-	4892
„ Radom	1 III [19]43	143/104790	120/70370	4847/408273	1016/23085	-	1/9	5/105	3798
„ Kraków	1 III [19]43	80/67974	135/27135	2676/149739	921/8461	2/700	1/-	5/328	2334
„ Łódź	9 VII [19]41	36/63090	54/-	1283/148000	778/4000	-	-	0/3000	-
„ Śląsk	brak danych	brak danych							
Obszar nr V Za- chodni	-	-							
Okręg Poznań	-	-							
„ Pomorze	-	-							
Obszar nr II Bia- łystok									
Okręg Białystok	5 III [19]43	82/x	248/850610 ⁷⁰	3284/x	1167/125460	-	-/2139	6/-	58720

⁷⁰ Wykaz amunicji podany łącznie dla ckm, rkm i kb. W oryginalne zaznaczono to, umieszczając przy wykazie amunicji do ckm i kb znak x – objaśniony w legendzie tabeli.

Okręg	Data raportu	Ckm/am.	Rkm/am.	Kb/am.	Pist./am.	Dziła 75/am.	Armat ppanc./ am.	Kb. ppanc./ am.	Gran. ręczne
Okręg Polesie	1 III [19]43	12/88600	6/-	87/17274	47/784	-	-	-	3619
” Nowogród- dek	1 III [19]43	6/326	10/4163	454/106818	-	28/4282	-	-	-
Obszar nr III Lwów	brak danych	brak danych							
Okręg Wilno (sa- modzielny)	” ”	” ”							
Razem:		607/607198	1068/1125774	24028/2216440	7946/210417	81/19982	2/353	8/2199	35403

Źródło: *Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.3, k. 1a-87 (A_292, k. 24-100), mps⁷¹.*

⁷¹ Rozszyfrowana treść meldunku znajduje się w: CAW, II.52.521, k. 25-89; AIPN, 1114/16, k. 540-715.

Nr 635 [Nr 1750]

1943 marzec 2, Londyn – Centrala do gen. Roweckiego: Uznanie władz angielskich za akcję „N”

Depesza szyfrowa

Nr 105/N

2 marca 1943 [r.]

Kalina

Przyjaciele¹ wyrażają uznanie za akcję „N” i proszę o jak największe jej nasilenie. Proszę o zawiadomienie mnie, jak się ona obecnie przedstawia oraz czy i w jakiej formie mogą być pomocny w sprawie jej rozszerzenia.^a

Rawa^b

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.6.3.2, k. 58 (A_329, k. 72), mps².

^a Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 237; Zaszyfrowano dn. 2/3 1943; Nadano dn. 2/3 1943 – parała M[itkiewicz].

^b Z boku nieczytelna parała.

¹ Anglicy.

² Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/14, k. 27 – tu jako: nr 105/N z dn. 2/3 III [1943 r.].

1943 marzec 2, Londyn – Plk Protasewicz do gen. Roweckiego: Pytania dotyczące akcji w Mińsku

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 887/tj.43

M.p., dnia 2 marca 1943 [r.]

Kalina KK

Na 290¹: Proszę naświetlić:

- 1) kto kierował wspólną akcją: organizacja nasza [czy]^a sowiecka,
- 2) stosunek łączący partnerów sowieckich z oficjalnym sowieckim kierownictwem akcji dywersyjnej (luźna grupa lokalna, czy też powiązana z Moskwą),
- 3) czy akcja w Mińsku jest lokalnym fragmentem, czy objawem szerszej wspólnej akcji, kierowanej przez Pana Generała na wschodzie.^b

Rawa

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.3, k. 10 (A_384, k. 14), mps².

^a Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/14, k. 28).

^b Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 236; Zaszyfrowano dn. 2/3 1943; Nadano dn. 2/3 1943 – parafa M[itkiewicz].

¹ Zob. dok. nr 633, 646.

² Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/14, k. 28 – tu jako: nr 887 z dn. 2/3 III KK.

Nr 637 [Nr 1751]

1943 marzec 4, Warszawa – Delegat Rządu i gen. Rowecki do Centrali: Statystyka ofiar Oświęcimia

Depesza

Nr 291
Wanda 5
4 III 1943 [r.]

O. VI, L.dz. 1497/43
Odczyt[ana] 31 III 1943 [r.]

Naczelnny Wódz i Stem

Statystyka Oświęcimia od założenia obozu do 15 XII [19]42 [r.] wykazuje, że zginęło tam ponad 640 tysięcy ludzi, a pozostało przy życiu około 30 tysięcy. 65^a tysięcy Polaków zostało rozstrzelanych, powieszonych, storturowanych, zagazowanych, zmarło z głodu i chorób, żyje zaś 17 tysięcy. Jeńców sowieckich zgładzono ponad 26^b tysięcy, żyje stu. Żydów wytruto gazem ponad 520 tysięcy, w tym 20 tysięcy z Polski, reszta z Francji, Belgii, Holandii, Jugosławii i in[nych]. Kobiet – w większości Polek – żyje 6800, zabito i zmarło 19 tys. Część tylko przechodzi przez ewidencję obozową. Tysiące giną bez imienia, np. prawie wszyscy Żydzi. Obecnie dozwolone paczki rzadko dochodzą – tłuszcz, cukier itp. zwykle giną.

Sobolewski¹
Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, kol. 18/5, bp, mps².

^a W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 505): 66.

^b W rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/17, k. 505): 20.

¹ Jan Stanisław Jankowski („Sobolewski”), wówczas formalnie zastępca Delegata Rządu na Kraj, 21 IV 1943 r. wyznaczony na stanowisko Delegata Rządu.

² Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 505. Treść depeszy została przesłana 1 IV 1943 r. do NW, MSW, MON z Oddziału Specjalnego SNW w piśmie L.dz. 1497/tjn.43 – SPP, t. A.3.1.1.3, k. 100 (A_254, k. 108).

Nr 638 [Nr 398]

1943 marzec 8, Londyn – Gen. Sikorski do gen. Roweckiego: O zaproponowanie trzech kandydatów na Delegata Rządu

Depesza szyfrowa

O. VI, L.dz. 1032/43

Dnia 8ª marca 1943 r.

Kalina

Jak najbardziej poufnie zaproponować w związku z aresztowaniem Delegata Rządu¹ trzy nazwiska jako ewentualnych kandydatów na następcę Wernica dla mego osobistego użytku. Zależy mi bowiem bardzo na harmonii pomiędzy przyszłym Delegatem a Panem Generałem.²

Sikorski

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.4.1.1.2, k. 9 (A_474, k. 18), mps².

^a *Najpierw wpisano: 9 – następnie odręcznie poprawiono na: 8.*

^b *Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 267; Zaszyfrowano dn. 9/III 1943; Nadano dn. 9/III 1943 – parafa St[efan] J[agiello].*

¹ *Mowa o aresztowaniu 19 II 1943 r. prof. Jana Piekalkiewicza („Wrzos”), Delegata Rządu na Kraj.*

² *Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/14, k. 32 – tu jako: nr 1032 z dn. 10/11 III [1943 r.].*

1943 marzec 8, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Metropolita Szeptycki i przedstawiciel banderowców proponują rozmowy

Radiogram nr 386

Od Wandy III

Dnia 8 marca 1943 r.

O. VI, L.dz. 1102/tjn./43

Przyjęty 11 marca 1943 [r.] godz. 10.13

Odczyt[any] 11 marca 1943 [r. godz.] 16.00

Naczelnny Wódz

Szeptycki¹ i miarodajny przedstawiciel OUN banderowców², jedynej dziś siły politycznej ukraińskiej mającej oparcie w masach, proponuje wiążące rozmowy z miarodajnymi przedstawicielami Polski.

Szeptycki na platformie państwowości polskiej żąda wspólnego przygotowania przez Polaków i Ukraińców statutu ziem narodowo mieszanych.

OUN niepodległościowa odsuwa na później rozgraniczenie Polski i Ukrainy, doraźnie chce antyniemieckiej i antysowieckiej współpracy polskiej wojskowej i propagandowej.

Kalina 319

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.13.2, k. 63 (A_268, k. 70), mps³.

¹ Andrzej Szeptycki (1865–1944), dr praw (1888), następnie w nowicjacie bazylianów, od 1899 r. biskup ordynariusz stanisławowski, następnie w latach 1900–1944 metropolita halicko-lwowski, 1901–1914 poseł do Sejmu Krajowego Galicji (A. Szeptycki, *Pisma wybrane*, Kraków 2000; *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, red. A.A. Zięba, Kraków 1994).

² Zob. dok. nr 645.

³ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 168 (KOL_063_0075, k. 170).

1943 marzec 11, Warszawa – Kierownictwo Walki Cywilnej: Wyroki Sądu Specjalnego za kolaborację

Obwieszczenie

Spośród wydanych przez Tajny Polski Sąd Specjalny orzeczeń podaje się do wiadomości wyciągi z dwóch następujących wyroków.

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

I. Dnia 12 stycznia 1943 roku Sąd Specjalny w Warszawie po rozpoznaniu sprawy Izydora Os[s]owskiego, urzędnika Urzędu Pracy w Warszawie, ur. dn. 30 VI 1903 [r.], oskarżonego o to, że w 1942 roku w Warszawie: a) jako urzędnik Urzędu Pracy świadomie wybitnie czynnie współdziałał z okupantem w jego akcji wywożenia ludności polskiej na roboty przymusowe do Niemiec, a w szczególności, pracując w dziale młodzieży tegoż Urzędu Pracy, zakwalifikował na wywiezienie do Niemiec wyróżniającą dużą ilość osób, m.in. osoby, które miały podstawy do zwolnienia od wywieżenia, nie uwzględniał reklamacji uzasadnionych w świetle przyjętej w Urzędzie Pracy praktyki i w ogóle wyróżniał się gorliwością i bezwzględnością przy wykonywaniu swoich obowiązków służbowych na korzyść okupanta, a na szkodę ludności polskiej; b) wyzyskując swoje stanowisko wymuszał od osób zainteresowanych, posługując się groźbą wywieżenia na roboty przymusowe do Niemiec, korzyści majątkowe na swoją rzecz, orzekł: uznać Izydora Ossowskiego, ur. 30 VI 1903 r., urzędnika Urzędu Pracy w Warszawie, winnym dokonania zarzuconych mu zbrodni i skazać go za to na karę śmierci, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych oraz orzec przepadek jego mienia. Wyrok wykonano dnia 14 stycznia 1943 roku przez zastrzelenie¹.

II. Dnia 12 lutego 1943 roku Sąd Specjalny w Warszawie, po rozpoznaniu sprawy oficera tzw. policji granatowej Romana Leona Święckiego, oskarżonego o to, że a) w okresie od początku 1940 r. do połowy 1942 r., jako członek Sądu Policyjnego przy niemieckiej Dyrekcji Policji Kryminalnej w Warszawie, wydatnie czynnie współdziałał z władzami okupacyjnymi na szkodę ludności polskiej; b) wyzyskując powyższe stanowisko, wymusił od większej liczby obywateli polskich korzyści majątkowe groźbami oddania ich pod niemiecki sąd; c) w drugiej połowie 1942 r. jako zastępca kierownika XV Komisariatu PP w Warszawie brał wydatny udział w akcji łapania ludności polskiej na roboty przymusowe w Niemczech i organizował udział polskiej policji mundurowej w powyższej akcji; d) przy łapaniu ludności polskiej zatrzymywał pewne ilości osób specjalnie celem późniejszego zwolnienia ich za okupem na jego rzecz, orzekł: uznać, że Roman Leon Święcki, ur. dn. 20 III 1895 r., syn Józefa i Teodory, dopuścił się zarzucanych mu zbrodni i na podstawie art. 100 KK, art. 216 KK, art. 259 KK w związku z art. 1 Statutu SS i dekretem o stanie wojennym

¹ Zob. W. Bartoszewski, *1859 dni Warszawy*, wyd. 3, red. A.K. Kunert, Kraków 2008, s. 425–426; T. Strzembosz, *Akcje zbrojne podziemnej Warszawy*, Warszawa 1983, s. 238–239. Akcja została wykonana przez sekcję likwidacyjną Komórki Bezpieczeństwa w Departamencie Spraw Wewnętrznych Delegatury Rządu na Kraj (W. Grabowski, *Polska Tajna Administracja Cywilna 1940–1945*, Warszawa 2003, s. 197).

skazać go za to na karę śmierci, utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych oraz orzec przepadek jego majątku. Wyrok wykonano dnia 15 lutego 1943 roku przez zastrzelenie².

Kierownictwo Walki Cywilnej

Źródło: „Rzeczpospolita Polska” nr 4–5 (56) z 11 III 1943 r., s. 15³.

² Zob. W. Bartoszewski, *1859 dni Warszawy...*, s. 438; T. Strzembosz, *Akcje zbrojne podziemnej Warszawy...*, s. 239. Akcja została wykonana przez sekcję likwidacyjną Komórki Bezpieczeństwa w Departamencie Spraw Wewnętrznych Delegatury Rządu na Kraj (W. Grabowski, *Polska Tajna Administracja Cywilna...*, s. 197).

³ Fotokopia plakatu z Obwieszczeniem została opublikowana w: A.K. Kunert, *Ilustrowany przewodnik po Polsce podziemnej...*, s. 185. Zob. ilustracja nr 13 we wkladce ilustracyjnej niniejszego tomu.

1943 marzec 11, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wódza: O wzrastającej w Kraju propagandzie PPR – próba wejścia do Delegatury Rządu i do AK – warunki Komendanta SZ w Kraju – odpowiedzi PPR nie dają podstaw do porozumienia

Depesza-szyfr

Dnia 11 marca 1943 r.
Nr 370

O. VI, L.dz. 1258/tjn./43
Przyjęto 14 marca 1913 r.
Odczytano 20 marca 1943 r.

Naczelnny Wódz

Latem 1942 r. Polska Partia Robotnicza (PPR) przeżywała kryzys, którego zewnętrzną i główną przyczyną były niepowodzenia rosyjskie na froncie.

Na jesieni kryzys opanowano i przeprowadzono reorganizację. Rekrutację rozszerzono na wypróbowanych sympatyków. Członkowie obowiązkowo należą do „Gwardii Ludowej”, do której przyjmuje się też ochotników bez względu na poglądy polityczne.

Szerzące się w społeczeństwie pragnienie czynnika samoobrony spowodowało duży napływ do „Gwardii Ludowej”.

Zbliżanie się Czerwonej Armii konsoliduje różne sekty „Kominternu” i podnosi znaczenie PPR w Kraju. Jednakże w szerszej opinii wzrasta nieufność do ZSRR, a patriotyczne elementy Gwardii Ludowej domagają się od kierownictwa uzgodnienia roboty wojskowej z polskimi czynnikami.

PPR oficjalnie zaprzecza powiązania z Kominternem, jednakże otrzymuje z Moskwy instrukcje i ostatnio bardzo duże dotacje.

Audycje radiowe (radiostacja im. Kościuszki) i prasa PPR podają te same hasła propagandowe i materiał informacyjny, dowodząc ścisłej współpracy ZSRR i PPR.

Cechy charakterystyczne propagandy PPR:

- 1) apoteoza Czerwonej Armii i ZSRR, obok umniejszania roli Aliantów,
- 2) akcentowanie uczuć patriotycznych,
- 3) hasło wspólnego frontu Narodu „bez zdrajców i kapitalistów”,
- 4) stuszowanie na ogół haseł rewolucyjnych, lecz w okręgach robotniczych (Łódź) otwarte wezwanie do „rozszerzenia rewolucji październikowej” na Polskę,
- 5) w stosunku do Rządu Polskiego w Londynie zarzuty bierności, powstrzymywanie wojsk polskich od walki na froncie wschodnim i powstrzymywanie Kraju od walki z okupantem,
- 6) przemilczanie istnienia czynników miarodajnych w Kraju lub podrywanie ich autorytetu. Czynniki cywilny przedstawiany jest jako ekspozytura partyjna i jako^a sanacyjno-wojskowa koteria broniąca interesów kapitalistów,
- 7) hasło, że powstanie przeprowadzi nie wojsko, lecz społeczeństwo zorganizowane w partyzantkę chłopsko-robotniczą,
- 8) polskie grupy polityczne traktuje się jako zwarty obóz reakcji społecznej, który łącznie z czynnikami odpowiedzialnymi „szczuje przeciw ZSRR, komunistom i PPR jako wrogów nr 1”.

^a W treści depeszy znajdującej się w AIPN (1558/3, k. 27): „PZP – jako...”

Propaganda komunistyczna zmierza wyraźnie i konsekwentny do szybkiego zaostrzenia i rozszerzenia dywersji i partyzantki zarówno celem oddania usług Czerwonej Armii, jak i przejęcia kierownictwa masowymi odruchami.

Wszystkimi środkami przeciwdziałamy propagandzie komunistycznej. W tym celu rozpocząłem wydawanie komunikatów KWK (Kierownictwa Walki Konspiracyjnej) o niektórych naszych wyczynach bojowych. Nakazałem też^b, aby nasze oddziały dywersyjne pozostawiały w większości wypadków na miejscu swe legitymacje w postaci znaku „PP”^c – równocześnie uruchamiam własne oddziały partyzanckie.

Jednak nasze możliwości propagandowe są znikome i nie wytrzymam^d konkurencji z radiową propagandą rad[io]st[acji] Kościuszki. Dlatego proszę koniecznie o wydatną pomoc radia londyńskiego^e w postaci:

- szybkiego i intensywnego reagowania na propagandę rad[io]st[acji] Kościuszki,
- ogłaszania naszych komunikatów KWK (z komentarzami),
- większego reklamowania naszych wystąpień bojowych.

Stwierdzam, że nasza dotychczasowa propaganda radiowa z Londynu jest niedostateczna, nie bierze Kraju, często wywołuje złośliwe lub pełne gorczy komentarze.

Tu trzeba zdobyć się na duży wysiłek, trafiać w nastroje Kraju.

Kalina 370/1

Dnia 11 marca 1943 r.

Przyjęto 14 marca 1943 r.

Odczytano 20 marca 1943 r.

Równocześnie ze staraniem wpływania^f na polskie masy PPR podjęła próbę zalegalizowania się w opinii polskiej jako polska organizacja niepodległościowa, przodująca bojowością. Ułatwiłoby to legalizację w odbudowanym państwie lub podjęcia współpracy z ZSRR w razie wkroczenia wojsk rosyjskich do Polski.

Delegaci PPR zaproponowali Wernicowi rozmowę na temat współpracy, przede wszystkim na odcinku bojowym^g.

Na jego propozycję udziału mego przedstawiciela wyraziłem zgodę pod warunkiem, że treść rozmów na odcinku politycznym musi najpierw [zdecydowanie] wyjaśnić i spowodować oficjalną deklarację PPR odnośnie:

1) że PPR nie jest obcą agenturą, a jest niezależną całkowicie od Kominternu polską partią komunistyczną,

2) że PPR staje do walki o wolną a niepodległą Polskę w granicach co najmniej z 1939 r., w tym granice nasze wschodnie – jak przed 1 IX 1939 [r.],

3) że PPR uznaje jako właściwy i legalny Rząd Polski w Londynie i jego przedstawicieli cywilnych i wojskowych w Kraju i że dyrektywom oraz zarządzeniom tych organów podporządkowuje się całkowicie,

4) że ad pkt. 1–3 deklaruje oraz da wyraz temu w swojej prasie.

^b W treści depeszy znajdującej się w AIPN (1558/3, k. 27): rozkazałem również.

^c W treści depeszy znajdującej się w AIPN (1558/3, k. 27): „WP”

^d W treści depeszy znajdującej się w AIPN (1558/3, k. 27): wytrzymują.

^e W treści depeszy znajdującej się w AIPN (1558/3, k. 27): radia Londyn.

^f W treści depeszy znajdującej się w AIPN (1558/3, k. 27): z sięganiem po wpływ.

^g W treści depeszy znajdującej się w AIPN (1558/3, k. 27): wojskowym.

Wówczas dopiero, gdyby odpowiedź na wyżej wymienione punkty wypadła pozytywnie, zgodziłbym się omówić sprawę współpracy wojskowej i ewentualnie objąć dowództwo nad Gwardią Ludową, oczywiście z zachowaniem odpowiednich ostrożności.

Kalina 370/2

Dnia 11 marca 1943 r.

Przyjęto 14 marca 1943 r.

Odczytano 20 marca 1943 r.

Rozmowy polityczne jeszcze nieukończone¹. Dotychczasowe doprowadziły do następujących wypowiedzi PPR:

- 1) PPR uważa Rząd w Londynie za reprezentację zewnętrzną,
- 2) powstanie może przeprowadzić tylko utworzony Rząd w Kraju, w którym nie może uczestniczyć ONR i Sanacja,
- 3) Rząd taki PPR poprze, o ile będzie miał nań wpływ,
- 4) podporządkowanie Gwardii Ludowej uzależniają od aktywizacji naszej działalności i wprowadzenia swych przedstawicieli do sztabów PZP, przy zachowaniu samodzielności Gwardii Ludowej,
- 5) w sprawie granic wschodnich uchylili się od wyraźnej odpowiedzi, uważając ją za otwartą i nadającą się do załatwienia między Polską i Rosją na zasadzie Karty Atlantycznej i zasadzie samostanowienia narodów.

Ostatnia uchwała Rządu i komunikaty TASS i PAT ułatwiają przyciśnięcie ich do muru i wymuszenie wyraźnego oświadczenia w najbliższej rozmowie. Proszę o instrukcję w tej sprawie.

Kalina 370/3

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.2.1, k. 158–161 (A_286, k. 163–166), mps².

¹ Zob. M. Turlejska, *Spór o Polskę*, Warszawa 1981, s. 223–236; T. Żenczykowski, *Rozmowy Delegatura Rządu – PPR w 1943 roku w świetle faktów*, „Zeszyty Historyczne” (Paryż) 1974, z. 27, s. 104–129; *Rozmowy PPR z Delegaturą Rządu w 1943 r.*, oprac. A. Przygoński, „Archiwum Ruchu Robotniczego”, t. 9, Warszawa 1984, s. 5–24.

² Teksty dokumentu znajdują się w: AAN, 203/I-13, k. 32–33; AIPN, 1558/3, k. 27–28 – tu jako: nr 370 z dn. 14 III 1943 r.; CAW, IX.3.21.25.

Nr 642 [Nr 1753]

1943 marzec 11, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Wrogi stosunek dywersantów sowieckich do ludności polskiej

Radiogram nr 416

Nr 349

O. VI, L.dz. 1153/43

Od Wandy 2

Przyjęty 13 III [19]43 [r.] godz. 18.39

11 III 1943 [r.]

Odczyt[any] 15 III [19]43 [r. godz.] 11.15

Meldunek

Z Wileńszczyzny donoszą o zmianie stosunku dywersantów sowieckich do ludności polskiej z sojuszniczego na zdecydowanie wrogi.

Trwa likwidacja czynniejszych jednostek polskich w życiu gospodarczym i administracyjnym (ziemiaństwo, personel zakładów przemysłowych, spółdzielczych i gmin).

W słownictwie regularnych partyzantów zamiast Polaka sojusznika występuje stale „Polaczyszka”.

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.2, k. 34 (A_558, k. 41), mps¹.

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 165 (KOL_063_0078, k. 167).

1943 marzec 12, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Zaostrzenie warunków w Oświęcimiu – obozy dla dzieci polskich – zapowiedź poboru młodzieży na roboty – część archiwum Gestapo wywieziono do Berlina – akcja przywożenia do Warszawy dzieci niemieckich ze zbombardowanych miast Rzeszy

Zaszyfrowano: 12 marca 1943 r.
Pocztą Kaliny: R.II przez Werę¹

O. VI, L.dz. 2530/43
Odszyfrowano: 24 maja 1943 r.

Meldunek zbiorowy [nr] 182

Część A

Przegląd najważniejszych wydarzeń w Kraju za czas 26 II – 5 III 1943 [r.]^a

I. Terror

W Oświęcimiu, na podstawie wiadomości, które teraz dopiero dotarły do Warszawy, stwierdzono znaczne obostrzenie warunków. Dokonywane są liczne egzekucje, lecz nazwisk niestety nie udało się dotąd ustalić.

Prowadzone są na większą skalę próby kastrowania kobiet.

Nowe, olbrzymie krematorium, niedawno uruchomione, może palić dziennie około 3000 ludzi. Olbrzymią większość obecnie palonych stanowią Żydzi.

Wśród więźniów panują nastroje rozpaczliwe.

Egzekucja 60 osób przez rozstrzelanie miała miejsce w ubiegłym tygodniu w Tomaszowie Mazowieckim. Za pretekst posłużyło rzekome współdziałanie skazańców z bandami dywersyjnymi.

Liczne aresztowania uliczne trwają nadal w Warszawie. Wzmocnione patrole składają się z policji niemieckiej i granatowej oraz z agentów cywilnych, krążą po ulicach miasta [co dzień]^b w godzinach 17[.00]–23[.00]^c. Dokonywane rewizje przechodniów i lokali, poszukując w zasadzie broni, lecz przy okazji sprawdzają dowody i karty pracy, zatrzymując wszystkich podejrzanych.

II. Obozy [dla]^d dzieci polskich

Obozy dla dzieci polskich w Łodzi²

Na podstawie okólnika głównego urzędu bezpieczeństwa Rzeszy, V.A.3. nr 3051/42^e z dn. 28 XI [19]42 [r.] oraz rozporządzenia tego urzędu z dn. 5 I [19]43 [r.] – powstały [w Łodzi] obozy dla dzieci polskich od lat 8–16. W obozach tych, w myśl okólnika, należy umieszczać „młodych Polaków kryminalistów lub pozbawionych opieki, a będących

^a W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 67) dalszy ciąg: Nr 9/43.

^b Uzupełnienie według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 67).

^c W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 67): 24.

^d Uzupełnienie według egzemplarza znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 67).

^e W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 67): 3050/42.

¹ Ten sam meldunek był wysłany jeszcze w trzech innych pocztach: przez emisariusza „Zycha” – Zdzisław Jeziorański (nazw. przybrane – Jan Nowak) do Szwecji, skąd dalej pocztą dyplomatyczną; przez kuriera „Pankracego” do Hiszpanii – zob. przyp. 1 w dok. nr 619; wreszcie *via* Bukareszt, lecz kurier był zawrócony z drogi.

² Zob. S. Abramowicz, *Niemieckie obozy w Łodzi (1939–1945)* [w:] *Łódź pod okupacją 1939–1945. Studia i szkice*, red. T. Toborek, M. Trębacz, Łódź–Warszawa 2018, s. 110–114.

zatem elementem niebezpiecznym zarówno dla dzieci niemieckich, jak i przez to, że mogliby w dalszym ciągu uprawiać swą kryminalną działalność”.

Punkt 4. okólnika stwierdza, iż: „co do aresztowania młodzieży, nie podaje się specjalnych zastrzeżeń, o ile skłaniają do tego względy bezpieczeństwa”.

Punkt 8. okólnika zaznacza, iż: „badanie możliwości znieszczenia dzieci polskich należy przeprowadzać w porozumieniu z placówkami zewnętrznymi urzędu SS dla spraw rasy i wysiedlenia z Łodzi”.

Okólnik podpisał wz. dr Scheff³.

Dzieci z Zamojszczyzny, których transporty przechodziły w swoim czasie przez Warszawę, dotarły częściowo nawet do Poznania. Sygnalizowano stamtąd nadejście kilku transportów, które rozdzielone zostały pomiędzy Niemców i Polaków, przy czym Polakom robiono trudności i żądano po 10 RM od dziecka. Postawa ludności wszędzie była taka jak w Warszawie: gromady kobiet czekały godzinami na dworcach w Pabianicach, Zduńskiej Woli, Sieradzu i innych, aby zaopiekować się przejeżdżającymi dziećmi.

III. Pobór młodzieży na roboty

W dniu 3 III odbyła się w Schulamcie warszawskim odprawa, na którą wezwanych zostało około 100 dyrektorów i kierowników szkół: technicznych, zawodowych i powszechnych.

Na konferencji tej zostało wydane zarządzenie, iż cała ucząca się młodzież: chłopcy od lat 17, a dziewczęta od 18, ma być skierowana na roboty do Rzeszy. Kierownicy szkół zostali wezwani do współpracy przy sporządzaniu list imiennych osób przeznaczonych do wysyłki. Zapowiedziano, że za niestawienie się wezwanego na punkt zborny odpowiadać będą zbiorowo kierownicy szkół i rodzice danego osobnika.

Prowadzący odprawę wygłosił przy tym dłuższe przemówienie, nawiązując do walki Polaków z bolszewikami w 1920 r., podkreślając, że praca młodzieży w przemyśle i na roli w Niemczech stanowi minimum pomocy, którą Polacy okazać muszą Wielkiej Rzeszy w jej zmaganiach z bolszewikami i zakończył cynicznie: „W Niemczech są przepiękne krajobrazy, wasza młodzież będzie mogła robić w niedziele wycieczki i śpiewać swoje niepodległościowe piosenki”.

W konferencji brał też udział przedstawiciel Arbeitsamtu.

Część uczniów zawodowych szkół warszawskich, przeznaczonych do pracy w przemyśle, ma przejść przeszkolenie w fabryce na forcie Bema oraz w fabryce „Ursus” w Czechowicach.

Branka na roboty trwa nadal w całej pełni, przybierając różne formy, w zależności od warunków terenowych. W Warszawie wyznaczono kontyngenty, które dostarczyć mają pracowników zamykanych przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych (o czym pisaliśmy w poprzednim sprawozdaniu). W okolicach podwarszawskich jednak i na prowincji przeprowadzane są stałe łapanki uliczne, domowe i na szlakach kolejowych. Większa łapanka tego rodzaju miała miejsce w Wilanowie, Tomaszowie Mazowieckim, Radzynie Podlaskim, Piotrkowie, Jędrzejowie i Łukowie.

IV. Nastroje wśród Niemców

Łagodzenie kursu

Według informacji z kół niemieckich raport wysłany przez Gestapo warszawskie do Berlina z żądaniem zaostrenia kursu wobec Polaków – nie został jakoby uwzględniony.

¹ W dokumencie błędnie: uczni.

³ Robert Scheff (1909–1945), dr praw, SS-Hauptsturmführer, od 1932 r. w NSDAP, od 1934 w SS, następnie w SD, w końcu sierpnia 1939 r. dowodził Einsatzkommando 12 w Einsatzgruppe Allenstein, natomiast 4 IX 1939 r. dowodził Einsatzkommando 2/V w Einsatzgruppe V, od wiosny 1940 r. do stycznia 1942 r. szef Gestapo w Łodzi, następnie w RSHA w Berlinie (grupa V), prawdopodobnie zginął w czasie walk w Berlinie w 1945 r.

Motywy były jakoby obawa przed przeciągnięciem struny i wywołaniem poważniejszych rozruchów na terenie GG. Obawy przed rozruchami wśród Niemców rosły.

Na konferencji u dyrektora policji dr. Boetcke⁴, ten ostatni, omawiając aktualną sytuację, oświadczył między innymi: „Rok 1918 się nie powtórzy i Niemcy tym razem będą się bronili do ostatniego granatu i bagnetu”.

Celem zwiększenia osobistego bezpieczeństwa w Warszawie została rozszerzona dzielnica niemiecka i Niemcom wydano nakaz natychmiastowego przesiedlenia się do niej.

Analogiczne zarządzenie, zmierzające do skupienia w jednolite ośrodki wszystkich Niemców, wydane zostało na terenie całego GG.

Wywiezienie archiwum politycznego

Część archiwum politycznego niemieckich władz bezpieczeństwa z al. Szucha i pałacu Brühla, wywieziono ostatnio do Berlina. Opracowuje się przy tym pospiesznie materiały dotyczące akcji niepodległościowej, sabotażowej, dywersyjnej, zamachów na Niemców itd., sporządzając nawet wykazy i wykresy.

Materiał ten przygotowywany jest podobno na przyszłą konferencję pokojową, dla uzasadnienia stosowania przez Niemców w czasie okupacji metod terroru.

Ewakuacja dzieci niemieckich

Dzieci ze zbombardowanych miast niemieckich przywożone są do Warszawy i zakwaterowane w szkołach i świetlicach. Dotychczas przybyło już [ponad] 3000 dzieci. Okólnik gubernatora z 15 I [19]43 r. zawiera zapowiedź, że ogółem przybyć ma 29 000⁵ dzieci w wieku do lat 14.

[Sobol Kalina
11 III]

Część B

W związku z uchwaleniem przez Radę Ministrów projektów dekretów o zmianie wprowadzenia do wojska⁶ postępowania karnego o wymierzaniu kar grzywny przez sądy wojskowe oraz o wprowadzeniu sądów przysięgłych proszę o nadesłanie tekstu powyższych dekretów.¹

[Kalina
11 III]

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.1.1.3, k. 61–62 (A_254, k. 69–70), mps⁵.

⁸ W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 68): 20 000.

^h W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 68): wojsk.

ⁱ U dołu strony odręczna adnotacja zieloną kredką: ZZA. Mowa o dwóch dekretach Prezydenta RP z 9 III 1943 r. (zob. Dziennik Ustaw 1943, nr 2 z 19 III 1943 r., poz. 4 i 5; *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 5: *Wrzesień 1942 – lipiec 1943*, red. M. Zgórniak, oprac. W. Rojek, A. Suchcitz, Kraków 2001, s. 290).

⁴ Herbert Böttcher (1907–1950), dr praw, SS-Brigadeführer, członek NSDAP, od 1939 r. w SS, w latach 1940–1942 dowódca policji w Memel i Kassel, 1942–1945 dowódca SS i policji w dystrykcie Radom, skazany w czerwcu 1949 r. przez Sąd Okręgowy w Radomiu na karę śmierci, wyrok wykonano 12 VI 1950 r.

⁵ Inny egzemplarz dokumentu (tylko części A) znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.3, k. 63–64 (A_254, k. 71–72) – tu z adnotacją odręczną: dla STS 43. Co świadczy o wykorzystaniu dokumentu w szkoleniu cichociemnych. Kolejny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 67–68.

1943 marzec 12, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wódza: Relacje z Czechami

Radiogram nr 422^a

Nr 345

L.dz. 1433

Od Wandy V

Przyjęty 28 III [19]43 [r.] godz. 07.35

Warszawa, dnia 12 III 1943 [r.]

Odczyt[any] 29 III [19]43 [r.] godz. 15.00

Naczelnny Wódz

Emisariusz Rudy odbył szereg rozmów (ostatnio w styczniu [19]43 [r.]) z delegatem Unii Stronnictwa Demokratycznego (obejm i agrariuszy) pn. Narodne Oswobodzenie Czeskiego Sokolstwa i nacz[elnej] org[anizacji] woj[skowej] Skupiny Czeskiego Oporu.

Rudy udzielił żądanych od razu przez Czechów wyjaśnień o linii ideologicznej obecnego Rządu Polskiego, o problemach mniejszościowych w Polsce, nasz stosunek do Rosji i komunizmu. W toku tych nieoficjalnych jeszcze rozmów wyjaśniono, że choć Czesi rozumieją na ogół nasze trudności z Rosją, ale nie chcą się w nie uwikłać, odrzucając możliwość traktowania Rosji jako niebezpieczeństwa dla konfederacji. Czesi chcą porozumienia wojskowego przeciw Niemcom – twierdzą, że nie mogą rezygnować z Śląska Cieszyńskiego, bo węgiel karwiński jest dla nich nieodzowny. Wyszuli myśl utworzenia wspólnego krajowego sztabu polsko-czeskiego dla przygotowania akcji powstańczej.

Stawiają zarzut pod adresem obu rządów w Anglii, że za mało mówi się o konfederacji od czasu formalnego jej zawarcia, podkreślając, że Benesz w ostatniej swej mowie nic o niej nie wspomniał.

Domagają się odpowiedniej propagandy radiowej z Londynu, która jedynie może być skuteczną ze względu na popularność tych audycji w Czechach. Czy mogą liczyć na potwierdzenie w Pradze mandatu Rudego (jak moja dep[esza nr] 315^b).

Kalina 345

12 III [19]43 [r.]

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, PRM 106, k. 16, mps.

^a Powyżej odręczna adnotacja: L.dz. 1069/XV/43.

^b Powyżej odręczna adnotacja: 1005.

1943 marzec 12, Warszawa – Delegat Rządu do min. Mikołajczyka: Rozczarowanie Ukraińców do władz niemieckich

Szyfr-depesza

Lena, dnia 12 marca 1943 r.

Nr 54¹

L.dz.K. 1565/43.

Otrzymano dnia 3 kwietnia [1943 r.]

Stem

W odpowiedzi na dep[eszę nr] 116.

Ukraińska Rada Czterech pod przewodnictwem Metropolity Szeptyckiego² powstała we Lwowie z inicjatywy Metropolity mniej więcej rok temu, pod wpływem rozczarowania do władz niemieckich wobec ich negatywnego stosunku do sprawy Państwa Ukraińskiego oraz pod wpływem zaniepokojenia metodami postępowania Niemców wobec ludności ukraińskiej. Pół roku temu Rada wysłała krótki memoriał do Kanclerza Rzeszy Niemieckiej w Berlinie, odpisy otrzymali dr Frank, gen. gub., min. Ribbentrop i Rosenberg, zredagowany bardzo stanowczo i zimno, i bez akcentów antypolskich, a wyliczający wszelkie nadużycia władz cywilnych, wojskowych niemieckich w stosunku do Ukraińców, odpowiedzialność zbiorowa, kontyngenty, łapanki, krew, [roz]strzały bez sądu itp., co może wywołać bardzo poważne następstwa. Memoriał złożono w kancelarii w Berlinie, odpowiedzi nie było. [Prof.]^a Wieliczko[wski]³ wykladał w Kijowie za rządów bolszewickich, których jest przeciwnikiem.

Sobol.

Czyt. H.Z.

Przep. M.R.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 101 (MSW_064, k. 111), mps⁴.

^a Uzupełnienia w nawiasach kwadratowych według egzemplarza dokumentu znajdującego się w AAN, 202/I-7, k. 13.

¹ Depesza Delegata Rządu nr 54 została nadana przez stację nr 46 (DR), odebrana w Londynie 2 IV 1943 r. o godz. 15.00 przez stację nr 39 (MSW).

² Zob. dok. nr 639.

³ Mikołaj Wieliczkowski (1882–1976) (Mykoła Welyczkiwskyj), profesor Uniwersytetu Kijowskiego, współpracował z OUN-M, od 1941 r. przewodniczący Ukraińskiej Rady Narodowej w Kijowie, od kwietnia 1944 r. przewodniczący Wszzechukraińskiej Rady Narodowej, po wojnie na emigracji w USA.

⁴ Odpis dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.64, k. 102 (MSW_064, k. 112). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 13.

Nr 646 [Nr 403]

1943 marzec 16, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Odpowiedź na pytania w sprawie akcji w Mińsku

Radiogram nr 448

Od Wandy 6

Dnia 16 marca 1943 r.

O. VI, L.dz. 1251/tjn./43

Przyjęty 19 marca [19]43 [r.] godz. 20.35

Odczyt[any] 20 marca [19]43 [r. godz.] 12.10

Na 887¹.

- 1) wspólna akcja, kierował nasz oficer, który zginął.
- 2) grupa sowiecka powiązana z partyzantami, kierowana i zaopatrywana przez Moskwę.
- 3) fragment lokalny.

Kalina 388

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.3, k. 11 (A_384, k. 15), mps².

¹ Pierwotnie wpisano: 687 – odręcznie przekreślono i nadpisano: 887. Zob. dok. nr 636, 633.

² Na tej samej karcie treść pisma Szefa Oddziału Specjalnego do Szefa Oddziału Wywiadowczego z 22 III 1943 r., L.dz. 1251/tj.43, zawierającego treść depeszy – tu dodano do ostatniego punktu: niebędący objawem szerszej wspólnej akcji.

1943 marzec 17, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: O wcieleniu Batalionów Chłopskich do AK w ścisłym porozumieniu z kierownictwem SL

Radiogram nr 477

Od Wandy VI^a

Dnia 17 marca 1943 r.

O. VI, L.dz. 1375/tjn./43

Przyjęty 24 marca [19]43 [r.] godz. 06.50

Odczyt[any] 25 marca [19]43 [r. godz.] 16.30

W ścisłym porozumieniu z centralnym kierownictwem Trójkąta zarządziłem rozkazem nr 90 wcielenie oddziałów paramilitarnych Chłostry, tak zwanych batalionów chłopskich, do Sił Zbrojnych w Kraju. Dla przeprowadzenia wcielenia mianowałem ob. Halkę^b, płk. piech. swoim pełnomocnikiem, który w dniu 11 I [19]43 [r.] objął swoje obowiązki. Oddziały paramilitarne Trójkąta istnieją w okręgach Lublin i Radom (najliczniejsze), okr[ęg] warszawski mniej liczne; w innych okręgach Bazy¹ nie mają zorganizowanych oddziałów, a poza Bazę w ogóle nie sięgają. Akcja scaleniowa odbywa się bez większych trudności, a na przykład na terenie Zamojszczyzny wcielenie nastąpiło z inicjatywy miejscowej w obliczu kontrakcji zbrojnej w XII [19]42 [r.] jako obrony ludności przed akcją wysiedleńczą.

Kalina 408

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.3.3.1, k. 58 (A_296, k. 63), mps².

^a Poniżej odręczna adnotacja: Odpis przesłałem 26 III [19]43 [r.] g[odz.] 10.15 – Szefowi Szt[abu] NW; – gen. Kukielowi. R. Marian Włodzimierz Kukiel (1885–1973) („Fikał”, „Wolicki”), gen. dyw., historyk, żołnierz Legionów Polskich i Polskich Sił Zbrojnych, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, od 1923 r. szef Wojskowego Biura Historycznego Sztabu Generalnego, od 1926 r. w stanie spoczynku, w latach 1939–1940 wiceminister spraw wojskowych, 1940–1942 dowódca I Korpusu w Szkocji, 1942–1949 minister obrony narodowej, po wojnie pozostał na emigracji, współzałożyciel Instytutu Historycznego im. gen. Sikorskiego, a od 1965 r. prezes Zarządu Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Odznaczony Orderem Virtuti Militari, Orderem Odrodzenia Polski III klasy, czterokrotnie Krzyżem Walecznych (T. Kryśka-Karski, S. Żurkowski, Generałowie Polski niepodległej..., s. 44; J. Zuziak, Generał Marian Kukiel 1885–1973. Żołnierz, historyk, polityk, Pruszków 1997; Marian Kukiel. Historyk w świecie polityki, red. R. Habielski, M. Jabłonowski, Warszawa 2010).

^b W dokumencie: Hałę?

¹ Mowa o bazie powstania powszechnego.

² Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 535–536 – tu jako: K[a][l]ina 408 7 III; C.408 19 III. N. Odpis dokumentu znajduje się w: IPiMS, PRM 106, k. 18.

1943 marzec 17, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Nastroje antyniemieckie w masach litewskich – zmiana stosunku do Polaków

Radiogram nr 481

Od Wanda VI

Dnia 17 marca 1943 r.

O. VI, L.dz. 1383/tjn./43

Przyjęty 23 marca [19]43 [r.] godz. 17.35

Odczyt[any] 26 marca [19]43 [r. godz.] 13.00

Naczelnny Wódz^a

Stan sprawy litewskiej.

Ucisk gospodarczy niemiecki wywołał w masach litewskich powszechne nastroje antyniemieckie. Idąc za tym, przywódcy opozycyjnych stronnictw podjęli podziemną pracę polityczną, mającą przygotować naród na okres przełomowy i zasugerować Anglosasom rzekomo proaliantckie nastawienie Litwy.

Zewnętrznie stosunek Litwinów do Polaków pod wpływem wiadomości z Londynu zmienił się na korzyść, ale próby rozmów polsko-litewskich rozbiły się o kategoryczne żądanie Litwinów uprzedniego zrzeczenia się Wileńszczyzny. Litwini chcą całkowicie opanować kraj w chwili przewrotu i tak stworzyć fakty dokonane. Jako minimum domagają się granic według umowy moskiewskiej z 1920 r. W zwycięstwo Niemców nie wierzą, boją się powrotu bolszewików.

Możliwości porozumienia polsko-litewskiego będą wzrastały w miarę przekonywania się o słabości ich pozycji w opinii anglosaskiej. Wszelkie głosy angielskie w ich sprawie robią na Litwinach wielkie wrażenie.

Pożądane audycje BBC w języku litewskim.

Kalina 404

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.13.3, k. 6 (A_270, k. 12), mps¹.

^a *Na marginesie strony odręczna adnotacja:* Odpis depeszy wręczył [...] Szefowi Szt[abu] NW. 27 III [19]43. Sz[...] Wykonano 3 odpisy. Sz[...].

¹ Odpis depeszy znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.4, k. 28 (A_255, k. 45); IPiMS, PRM 106, k. 17. Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/17, k. 525–526.

1943 marzec 18, Warszawa – Kierownictwo Walki Cywilnej: Ostrzeżenie przed szantażem związanym z ukrywaniem Żydów

Szantaże i ich zwalczanie

Kierownictwo Walki Cywilnej komunikuje: „Społeczeństwo polskie, mimo iż samo jest ofiarą okropnego terroru, że zgrozą i głębokim współczuciem patrzy na mordowanie przez Niemców resztek ludności żydowskiej w Polsce. Założyło ono przeciwko tej zbrodni protest, który doszedł do wiadomości całego wolnego świata, zaś Żydom – którzy zbiegli z getta lub z obozów kaźni – udzieliło tak wydatnej pomocy, że okupant opublikował zarządzenie, grożące śmiercią tym Polakom, którzy pomagają ukrywającym się Żydom¹. Niemniej, znalazły się jednostki wyzute ze czci i sumienia, rekrutujące się ze świata przestępczego, które stworzyły sobie nowe źródło występnego dochodu przez szantażowanie Polaków ukrywających Żydów i Żydów samych.

KWC ostrzega, że tego rodzaju wypadki szantażu są rejestrowane i będą karane z całą surowością prawa, w miarę możliwości już obecnie, a w każdym razie w przyszłości”.

Źródło: „Biuletyn Informacyjny” nr 11 (166) z 18 III 1943 r., s. 2².

¹ Mowa o rozporządzeniu Hansa Franka z 15 X 1941 r. (zob. *Polacy–Żydzi 1939–1945. Wybór źródeł*, oprac. A.K. Kunert, Warszawa 2001, s. 484–485).

² Zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1289. Wcześniej, bo 11 III 1943 r. tekst ten pod tytułem „Ostrzeżenie” został opublikowany w „Rzeczpospolitej Polskiej” nr 4–5 – *Polacy–Żydzi 1939–1945. Wybór źródeł*, oprac. A.K. Kunert, Warszawa 2001, s. 220.

1943 marzec 18, Warszawa – Delegat Rządu do min. Mikołajczyka: Uchwała PKP w sprawie dobrych stosunków z Sowietami pod warunkiem uznania przez ZSRR granicy ryskiej

Szyfr depesza

Lena dn. 18 marca [19]43 r.

L.dz.K. 1655/43^a

Nr 50¹

Otrzym[ano] dn. 8 kwietnia [19]43 r.

Odczytana 9 kwietnia [19]43 r.

Stem

Przesyłam uchwałę PKP z dnia 14 III br.

Sobol.

„PKP solidaryzuje się w całej pełni ze stanowiskiem Rządu w sprawie granic wschodnich RP wyrażonym w uchwale Rady Ministrów z dnia 19 II r[oku] b[ieżącego] oraz odpowiedzią Rządu z 5 III r[oku] b[ieżącego]². Pomimo że Sowiety umową z sierpnia 1939 r. podzieliły Polskę pomiędzy Niemcy i Rosję, pomimo że uniemożliwiły Polsce skuteczną obronę przed napaścią niemiecką, naród polski gotów jest pozostawać z Sowietami w dobrych stosunkach sąsiedzkich, pod warunkiem, że Sowiety uznają bez zastrzeżeń wschodnie granice Polski z przed 1939 r. określone traktatem ryskim oraz nie będą mieszały się do spraw wewnętrznych Polski. Cały Naród Polski stoi niezłomnie i jednomyślnie na stanowisku nienaruszalności granic wschodnich Polski z przed września 1939 r.” (Uchwałę tę zaakceptował również i nowy przedstawiciel Koła).

czyt. M.R.

przep. Z.C.

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, MSW.64, k. 93 (MSW_064, k. 103), mps³.

^a Obok odręczna adnotacja: Na KSK.

¹ Depesza Delegata Rządu nr 50 została nadana przez stację nr 43, odebrana w Londynie 8 IV 1943 r. o godz. 15.30 przez stację nr 39 (MSW).

² Chodzi o odpowiedź na komunikat agencji TASS z 1 III 1943 r. Odpowiedź rządu RP została ogłoszona tego samego dnia przez Polską Agencję Telegraficzną (PAT). Główne punkty są następujące: Granica polsko-sowiecka, ustalona traktatem ryskim z 1921 r., usankcjonowana w 1933 r. przez Konferencję Ambasadorów i Stany Zjednoczone, nie była przez rząd ZSRR kwestionowana. Jednostronne zerwanie traktatu ryskiego przez pakt hitlerowsko-sowiecki z 1939 r. zostało unieważnione układem polsko-sowieckim z 30 VII 1941 roku. Akty sowieckie na wschodnich ziemiach Polski, dokonane po podziale Rzeczypospolitej między hitlerowską Rzeszę a ZSRR były i pozostają sprzeczne z prawem międzynarodowym. Rząd polski zaś nigdy nie dał się pozyskać Niemcom do wspólnej akcji zbrojnej przeciw ZSRR, co ostatecznie spowodowało napaść niemiecką na Polskę 1 IX 1939 r. Deklaracja rządu RP z 25 II 1943 r., „za którą stoi jednomyślnie cała Polska”, stwierdzała jedynie prawa Polski do obszarów, objętych traktatem ryskim. Pomimo wszystkich absurdalnych insynuacji propagandy sowieckiej „Rząd polski ofiarował i ofiaruje rządowi sowieckiemu swoją gotowość do przyjaznego ułożenia stosunków wzajemnych”. Tekst oświadczenia znajduje się w zbiorze dokumentów „Stosunki polsko-sowieckie od września 1939 roku do kwietnia 1943 roku”, zob. przyp. do nr dok. 313. Komunikat PAT został opublikowany w: *Sprawa polska...*, s. 339; *Źródła do dziejów Polski...*, s. 102–103. Angielski tekst komunikatu PAT został opublikowany w: *Polish-Soviet relations...*, s. 210.

³ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 13 – tu jako: depesza nr 57; SPP, t. A.4.1.1.2, k. 10 (A_474, k. 19). Tekst deklaracji Krajowej Reprezentacji Politycznej (poprzednio PKP) został opublikowany w „Rzeczpospolitej Polskiej” nr 6 (57) z 28 III 1943 r., s. 1 (zob. *Prawdziwa historia Polaków. Ilustrowane wypisy źródłowe 1939–1945*, t. 2..., s. 962).

Nr 651 [Nr 1755]

1943 marzec 22, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: O wynikach akcji AK w lutym 1943 roku na Lubelszczyźnie

Radiogram nr 505

Nr 427

Od Wandy

22 III 1943 [r.]

O. VI, L.dz. 1423

Przyjęty 27 III [19]43 [r.] godz. 08.15

Odczyt[any] 29 III [19]43 [r. godz.] 10.30

Meldunek z odcinka walki konspiracyjnej za luty [19]43 [r.].

1. Dywersja na terenie województw centralnych: spowodowano 20 przerw ruchu kolejowego, na co złożyło się 10 wysadzeń torów, 1 rozkręcenie szyn, 9 uszkodzeń linii telegraficznych. Przy tym uszkodzono 7 parowozów i 112 wagonów, w tym 53 wagony spalono i zabito 6 Niemców. Podłożono środki zapalające o opóźnionym działaniu do 18 transportów, stwierdzono, że spaliło się 8 wagonów ze sprzętem wojskowym.

Na terenie województw wschodnich: wykolejono 17 pociągów, co spowodowało uszkodzenie 9 parowozów i zniszczenie 58 wagonów (424 zabitych i rannych Niemców). Spalono 60 cystern benzyny, 20 t[on] ropy, 4 cysterny spirytusu drewnianego, wypuszczono 3300 litrów benzyny, 300 litrów oliwy, 200 litrów nafty i 200 m kubicznych mieszanek gazowej. Uszkodzono 36 samochodów i ciągników, spalono pociąg z benzyną.

2. Sabotaż na terenie województw centralnych: uszkodzono 135 parowozów i 372 wagony w różnych pociągach. Unieruchomiono dwa piece martenowskie, zagwożdżono 7 szybów naftowych, spalono pompę wodną kolejową (naprawa trwała 5 dni), przebarwiono benzynę w 30 cysternach.

3. Terror: zlikwidowano 16 agentów G[estapo], zlikwidowano 20 Niemców w walkach bezpośrednich. Zastosowano truciznę w 189 wypadkach. Rozrzucono w pociągach niemieckich w kilkuset wypadkach zarazki tyfusu plamistego. Stosowano na Niemcach akcję pogróżkową imienną wzmocnioną likwidacjami – wyniki bardzo dobre.

Kalina

Radiogram nr 506

Od Wandy VI

20 III 1943 [r.]

Część II L. 427^a

Przyjęty 27 III [19]43 [r.] godz. 09.00

Odczyt[any] 29 III [19]43 [r. godz.] 12.45

1. Odwet. W odpowiedzi na akcję wysiedleniową w Zamojszczyźnie oddziały nasze niszczyły kolonistów niemieckich i ich dobytek. Spalono m. Cieszyn przy czym zginęło 64 rodzin niemieckich i 8 SS-manów. Spalono m. Wierzby, gdzie zginęło kilkunastu volks-deutschów, 2 II Niemcy rozpoczęli oblławę na ukrywającą się po lasach ludność, gdzie się znajdowały też nasze oddziały partyzanckie. Nasz oddział interwencyjny wojska w sile

^a W dokumencie błędnie: 457.

300 ludzi uderzył na Niemców w rejonie m. Lasowiec i działaniem swym ułatwił przebiecie się naszych oddziałów przez pierścień obławy. 4 II na pomoc Niemcom wyszło z Lublina 5 komp[ani] piechoty, ba[tali]on SS, samochody pancerne i agenci Gestapo – oddziały nasze zapadły po lasach, 12 II Niemcy wrócili do swych garnizonów.

Straty nasze 24 zabitych, kilkunastu rannych i 360 ludzi uwięzionych. Straty Niemców ponad 40 zabitych.

2. Samoobrona. Próba uwolnienia więźniów sowieckich w Mińsku Litewskim nieudana wskutek zdrady strażn[ików] więz[iennych]. Straty w czasie walki po naszej stronie zabitych dwu oficerów i 1 ofic[er] NKWD. Po stronie niemieckiej zabitych 1 ofic[er] G[esta]po i 4 [żołnierzy]^b. Nieudana akcja na więzienie w Radzyminie siłami miejscowymi. Straty dwu zabitych naszych ludzi w tym jeden oficer – straty n[ie]p[rzyjacie]ła 4 G[esta]po zabitych i 10 rannych.

Kalina

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.1.1.2, k. 16–17 (A_382, k. 18–19), mps.

^b W tekście w tym miejscu umieszczono trzy kropki. Uzupełnienie według odpisu znajdującego się w SPP, t. A.3.9.2.1.1.2, k. 21 (A_382, k. 23).

1943 marzec 24, Londyn – Premier Sikorski do Dowódcy AK: Przeciwdziałanie sowieckim tendencjom zaborczym

Sekretariat
Prezesa Rady Ministrów
L.dz. 765/XV/43
Londyn, 24 marca 1943 [r.]

O. VI, L.dz. 1340

Ściśle tajne

Do Pana płk. M. Protasewicza,
Szefa Oddziału VI Sztabu NW
w Londynie

Z polecenia Pana Premiera uprzejmie proszę o przesłanie poniższej depeszy szyfrem do Komendanta Armii Krajowej.

„Komendant Armii Krajowej

Wielka polityczna ofensywa sowiecka na rzecz rozszerzenia terytorialnego Rosji na Zachodzie zaczyna tracić na sile. Korzystając z wielkich powodzeń swego oręża, w czasie zimy i przy poparciu rusofilskich organów prasowych i publicystów angielskich, Sowiety usiłowały wymusić na demokracjach zachodnich milczące potwierdzenie ich pretensji terytorialnych w stosunku do ich sąsiadów zachodnich, włączając nasze Kresy Wschodnie. Sowiety wywierały silny nacisk na Rząd Brytyjski, którego sytuację utrudniało przymusowe ograniczenie aktywności militarnej, co zaznaczyło się w Tunisie. Artykuł „Timesa” z 10 marca, a usiłujący przeprowadzić tezę wpływów rosyjskich na wschód od Niemiec był tego wyrazem.

Zareagowaliśmy natychmiast i ostro, przeprowadzając zdecydowaną kontrakcję polityczną w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych. Do Prezydenta Roosevelta wysłałem pismo, wskazując mu na powagę sytuacji. Wobec choroby Churchilla, któremu listownie zwróciłem uwagę na szkodliwość i konsekwencje wystąpień niektórych kół brytyjskich, przeprowadziłem rozmowy z członkami Rządu Brytyjskiego, a przede wszystkim Edenem, bezpośrednio przed jego wyjazdem do Stanów Zjednoczonych. Znalazł on potwierdzenie, przedstawionych mu przeze mnie poglądów w kołach waszyngtońskich, które stoją mocno na gruncie zasad, jakie omówiliśmy w czasie pobytu mojego w Stanach Zjednoczonych. Minister Eden uznał konieczność wyraźnego odcięcia się od tez „Timesa”, który również zaczyna wycofywać się z poprzedniego stanowiska. Opinia amerykańska i prasa, z okazji pobytu Edena, wypowiedziała się zdecydowanie przeciw zakusom sowieckim i polityce imperialistycznej Kominternu. Wyrażone poglądy idą po naszej linii. Polonia amerykańska wykazała dużą aktywność, stojąc zdecydowanie i jednolicie na stanowisku polityki Rządu RP. Ostatnia mowa Premiera Churchilla, którą ostro atakują komuniści, jest wyrazem tendencji brytyjskich do pełnego uzgodnienia linii politycznej ze Stanami Zjednoczonymi, w duchu współpracy wszystkich narodów europejskich, na zasadach ich niepodległości.

Szczególnie dla nas cennym jest oficjalne poparcie projektów federacyjnych, które wysunąłem po raz pierwszy jako program Rządu Polskiego w 1939 roku. W tym kierunku

musimy iść zdecydowanie dalej. Mocnym argumentem w naszych rękach będzie częściowe przynajmniej już teraz załatwienie sprawy ukraińskiej. Wobec tendencji ugodowych, jakie panują obecnie wśród Ukraińców, proszę zwrócić na to uwagę, stojąc na gruncie państwowości polskiej i zasad ujętych w deklaracji rządowej z 24 lutego 1942 roku¹.

Otrzymaliśmy oficjalne stwierdzenie czynników francuskich w Afryce Północnej, że złoto Banku Polskiego, wywiezione w swoim czasie z Francji znajduje się na terytorium podlegającym władzy Aliantów. Obecnie przystępuję do rozmów co do formalnego wydania i miejsca umieszczenia złota.

Sikorski”

Sekretarz
Kułakowski^{a2}

Identyczny tekst wysłany został do Delegata Rządu za pośrednictwem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Zwracam na to uwagę, prosząc o przestylizowanie.^b

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.1.2.2.1, k. 155–156 (A_004, k. 160–161), mps³.

^a Powyżej odręczny podpis.

^b Poniżej odręczny podpis A. Kułakowskiego.

¹ Zob. dok. nr 425.

² Adam Kułakowski (1916–1943), absolwent Politechniki Warszawskiej, osobisty sekretarz gen. W. Sikorskiego, w czasie II wojny światowej sekretarz w sekretariacie Prezesa Rady Ministrów, zginął 4 VII 1943 r. w katastrofie w Gibraltarze.

³ Kopia dokumentu znajduje się w: IPiMS, PRM 106, k. 20–21. Tekst dokumentu z odręcznym podpisem gen. W. Sikorskiego znajduje się w: IPiMS, PRM 105, k. 84–86. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/14, k. 41–42 – tu jako: nr 1340 z dn. 26/27 III [1943 r.].

1943 marzec 24, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Konieczność bezpośredniego podporządkowania Dowódcy AK bazy łączności w Budapeszcie oraz Ekspozytury Oddziału II na Węgrzech

Radiogram nr 543

Od Wandy VI

Dnia 24 marca 1943 r.

O. VI, L.dz. 1845/tjn./43

Przyjęty 18 kwietnia [19]43 [r.] godz. 07.50

Odczyt[any] 19 kwietnia [19]43 [r. godz.] 15.45

Brak łączności lądowej Centrali z Lisztem i tylko fragmentaryczna łączność syfonowa powoduje trudności w kierowaniu, zaopatrywaniu i kontroli pracy bazy przez Centralę.

Powodowany szeregiem żywotnych dla Kraju spraw, jakie bazy dla Kraju powinny wykonywać obecnie, a specjalnie w okresie sytuacji powstańczej, jak moja 177^a, 21⁷⁶¹ – proszę o całkowite podporządkowanie mi bazy Liszta. Połowicznie tylko instruowanie i zaopatrywanie bazy przez Kraj bez prawa decyzji i kontroli nie pozwala na wykorzystanie bazy w stopniu odpowiednim do jej możliwości, tym bardziej że po okresie aresztowań i kilku zmianach w personelu baza pracuje niesprawnie i bez inicjatywy, co wymaga bezpośredniej ingerencji.

O to samo proszę w stosunku do ekspozytury O[ddziału] II NW Kierownik ekspozytury Pawłowicz pseudo Otto jak moja 306^b jest w dwójce w Kraju, w Liszcie pozostali Krętkowski², Michalski³, Rolecki⁴. Podporządkowanie ekspozytury pozwoli mi na rozszerzenie zasięgu moich wiadomości.

Kalina 462⁵

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.7.4.1, k. 22 (A_361, k. 28), mps⁶.

^a *Nadpisano odręcznie: 732. Zob. dok. nr 620.*

^b *Nadpisano odręcznie: 1002. Wysłana przez gen. S. Roweckiego 2 III 1943 r., zanotowana w dzienniku podawczym O. VI jako 307 (a nie 306) z następującym zapisem: „Wyjaśnienie w sprawie Otto. Z placówką Otto w Liszcie łączności nie mamy”.*

¹ Liczba dziennika zniekształcona.

² Franciszek Kretkowski (1897–1955) („Serafin”, Werwecki Serafin), kpt., w latach 1916–1918 żołnierz armii niemieckiej, 1920–1923 w 2. pułku rezerwowym/159. Pułku Piechoty Wielkopolskiej/74. pp, 1923–1924 w 66. pułku piechoty; 1924–1930 w 5. Batalionie Granicznym/Batalionie KOP „Łużki”, 1930–1933 w 14. pp, od 1933 r. w wywiadzie, kierownik Referatu Ogólnego Ekspozytury nr 4 Oddziału II Sztabu Głównego WP; 1939–1945 referent wywiadowczy, szef Ekspozytury „W” Oddziału II SNW (1943–1945); od 1945 r. w Polsce, od 1945 r. pracownik Zjednoczenia Energetycznego Okręgu Górnśląskiego w Gliwicach. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi (AAN, 825d/121/I, Zbiór akt repatriacyjnych; AIPN, Ld, 1/7769; CAW, AP 1769/89/2641; CAW, TAP 630/61/47; CAW, KW 58/K-4216; SPP, TP2/728, Kretkowski Franciszek; SPP, A500, k. 48; SPP, SK8, k. 398; T. Dubicki, *Bazy wojskowej łączności zagranicznej...*, s. 147, 267; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Załącznik do sprawozdania z działalności Oddziału II Sztabu Głównego. Lista oficerów i urzędników Oddziału II. Oceny i kwalifikacje przydatności do służby w Oddziale II w chwili obecnej [w:] Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Z działalności Oddziału II SG WP*, t. 1, red. T. Dubicki, Łomianki 2010, s. 385; <http://www.budapeszt.msz.gov.pl/resource/14f15d0d-75b9-4fc0-97c5-fb8d58d9a80a>, dostęp 17 III 2015 r.).

³ Ppor. Jerzy Michalski („Rydwan”), od kwietnia 1940 r. pracownik referatu wywiadowczego (kw) bazy, kontakt zerwany 28 V 1941 r.

⁴ Imię nieznanne, jak również nie wiadomo czy to pseudonim, czy nazwisko. Pracownik ekspozytury wywiadu w Budapeszcie, od 1940 r. pracował w komendzie głównej policji węgierskiej, oficer bezpieczeństwa w Bazie ZWZ (SPP, TP 2/1285).

⁵ *Poniżej odręczne adnotacje: 1) Eksp. Oddajemy do dyspozycji Kraju 24/IV – nieczytelna paraafa; 2) Dep. Liszt, Dep. Kalina – 28 IV – nieczytelna paraafa.*

⁶ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 205 (KOL_063_0077, k. 209). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 23.

1943 marzec 25, Londyn – Gen. Sikorski do gen. Roweckiego: Sprawa powstania przeciw Niemcom przy przesunięciu się frontu wschodniego w granice RP – Zarządzenie na wypadek wrogiego zachowania się ZSRR wobec Polski

Depesza szyfr

O. VI, L.dz. 950/Tj.43
Dnia 25 marca 1943 r.

Dnia 29 marca 1943 r.

Kalina

Na nr C. 300/1-8 z 25–28 II 1943 r.^a

Na wypadek gdyby w pościgu za Niemcami doszło do wkroczenia wojsk sowieckich na nasz teren, Pan Generał przygotowuje uruchomienie jawnej walki z Niemcami w proponowanych przez Niego dwu strefach na Kresach Wschodnich.

W związku z możliwym pogorszeniem się naszych stosunków z Sowietami zastrzegam sobie decyzję uruchomienia częściowego powstania na Kresach Wschodnich. Gdyby bowiem stosunek Sowietów do nas okazał się wyraźnie wrogi, wówczas wskazanym^b byłoby ujawnić tylko administrację cywilną, a siły Armii Krajowej wycofać w głąb Kraju, by uchronić je przed zniszczeniem przez Rosjan. W tym kierunku polecam zmodyfikować swoje przewidywania i wydać odpowiednie instrukcje.

Dosyłka uzbrojenia na tereny wschodnie będzie miała miejsce w okresie konspiracji w miarę otrzymania samolotów o dostatecznym zasięgu. W momencie walki nie jest możliwe dosłanie pomocy w oddziałach spadochronowych czy uzbrojeniu, gdyż trudno byłoby skoordynować tę akcję z szybkim i płynnym rozwojem wydarzeń, jakie tam mogą mieć miejsce.

Zdaję sobie sprawę, że kolejne podejmowanie walki na bezpośrednich tyłach niemieckich może wywołać represje w głębi obszaru Polski na dalszych przypuszczalnych pozycjach odwrotu Niemców.^c

Sikorski

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.4, k. 23 (A_385, k. 30), mps¹.

^a W dokumencie błędnie: 6 marca [19]43 [r.] Depesza gen. Roweckiego nadawana była w 8 częściach – zob. dok. nr 632.

^b W egzemplarzu depeszy znajdującym się w AAN (203/I-4, k. 6): wskazane.

^c Poniżej pieczętka częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 356; Zaszzyfrowano dn. 26/III 1943; Nadano dn. 26/III 1943, M[itkiewicz].

¹ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.687, k. 13 (A_687, k. 15). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AAN, 203/I-4, k. 6. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/14, k. 41 – tu jako: nr 950 z dn. 26/29 III [1943 r.].

Nr 655 [Nr 409]

1943 marzec 27, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Powrót PPS-WRN do PKP

Radiogram nr 534/K

Od Wandy 1

Dnia 27 marca 1943 r.

O. VI, L.dz. 1420/tjn./43

Przyjęty 27 marca [19]43 [r.] godz. 16.25

Odczyt[any] 27 marca [19]43 [r. godz.] 17.45

Na 5131¹ melduję, że stosownie do zalecenia Pana Generała Polscy Socjaliści ustąpili z PKP². WRN wprowadza swego przedstawiciela.^a

Kalina 469

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.4.3.1.2, k. 29 (A_485, k. 37), mps³.

^a *Poniżej odręczna adnotacja:* Odpis doręczył Szef Oddziału Szefowi Sztabu NW dn. 29 III [19]43. Ry 29 III [19]43.

¹ Zob. dok. nr 612.

² Do zmiany przedstawiciela ruchu socjalistycznego w PKP doszło 14 III 1943 r. Wincentego Markowskiego („Paweł”) z PS zastąpił Kazimierz Pużak („Bazyli”) z PPS-WRN.

Wincenty Markowski (1874–1958), inż., od 1893 r. w PPS, m.in. członek CKR, następnie w PPS-Lewica, od 1939 r. we Lwowie, a następnie od 1942 r. w Warszawie, przewodniczący KC Polskich Socjalistów, od czerwca 1942 r. reprezentant PS w PKP, ustąpił w marcu 1943 r., następnie w PPS-WRN, w 1945 r. brał udział w próbie reaktywacji PPS-D, członek „odrodzonej” PPS, członek Rady Naczelnej, następnie w PZPR.

³ Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 30 – tu podpis: K[a]l[ina] 369 – 17.3.[1943].

1943 marzec 31, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Odbicie z rąk Gestapo kilkunastu więźniów pod Arsenalem w Warszawie

Radiogram nr 558/PD

Od Wandy

Dnia 31 marca 1913 r.

O. VI, L.dz. 1523/tjn./43

Przyjęty 1 kwietnia [19]43 [r.] godz. 16.35

Odczyt[any] 1 kwietnia [19]43 [r. godz.] 17.40

Komunikat walki konspiracyjnej nr 7¹

Dnia 26 marca o godz. 17.35 w Warszawie u zbiegu ul. Bielańskiej i Długiej oddział Sił Zbrojnych w Kraju zaatakował samochód wiozący więźniów z al. Szucha na Pawiak. Uwolniono kilkunastu więźniów, wśród których 1 był w stanie b[ardzo] ciężkim po badaniach.^a

W starciu zabito, wzgl[ędnie] raniono, 8 umundurowanych policjantów niemieckich i 3 policjantów cywilnych.

Kalina 486

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.7, k. 8 (A_388, k. 10), mps².

^a Na marginesie dwie odręczne adnotacje: 1) 2 odpisy dla MON + Brytyjczycy; 2) wciągnąłem do sprawozdania dla SOE 2 IV 43 – nieczytelna parafraza.

¹ Mowa o „akcji pod Arsenalem” przeprowadzonej przez oddział Kedywu KG AK dowodzony przez harcemistrza pchor. Stanisława Broniewskiego („Orsza”). Uwolniono 25 więźniów, w tym Jana Bytnara („Rudy”), w wyniku obrażeń doznanych w trakcie śledztwa zmarł on 30 III 1943 r.

² Kopie dokumentu znajdują się w: SPP, t. A.3.9.2.1.7, k. 9, 11 (A_388, k. 11, 13). Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 57 – tu podpis: K1 486 – 28.3.[1943]. Komunikat został opublikowany w „Biuletynie Informacyjnym” nr 13 (168) z 1 IV 1943 r., s. 1 – tu różnica, wymieniono tylko 1 umundurowanego policjanta niemieckiego, inna także data komunikatu: 28 III 1943 r. – „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1304.

1943 kwiecień 1, Warszawa – Dlaczego w tym okresie wojny konieczna jest walka ograniczona

Akcja zbrojna? Tak – lecz ograniczona!

Są ludzie, którzy nie zdają sobie dokładnie sprawy z tej fazy walki z okupantem, w jakiej znajduje się obecnie Kraj. Ludzie ci nie bardzo pojmują, dlaczego Kierownictwo Kraju z jednej strony sprzeciwia się obecnie nastrojom powstańczym, odradza ucieczki „do lasu”, tępi wszelką przesadę panikarsko-„bohaterską”, z drugiej strony – pochwała i organizuje takie akcje, jak bój pod Krasnobrodem, rugowanie ogniem i kulą świeżych osiedleńców niemieckich w Zamojszczyźnie, wyzwalamie z bronią w rękę więźniów politycznych, różnego rodzaju sabotaże itp. Wyrazem tej rzekomej dwoistości są dwa pozornie sprzeczne hasła, pod którymi od szeregu miesięcy wychodzi B.I.: „Błogosławieni, którzy w czasie gromów nie utracili równowagi ducha” oraz „Święty Boże, Święty Mocny, Święty i Nieśmiertelny – błogosław odważnym i dzielnym”.

Pragniemy rzecz wyjaśnić.

„Równowagi ducha” nigdy nie utożsamialiśmy z bezczynnością sił zbrojnych w Kraju. Odpowiednie komórki wojskowe i z wojskiem powiązane wykonywały wyznaczone im doraźne zadania bojowe. Tyle tylko, że z różnych względów nie widzieliśmy potrzeby podawania do wiadomości publicznej tych akcji i robienia wokół nich szumu. Dopiero od kilku miesięcy uznaliśmy za wskazane komunikowanie od czasu do czasu tego czy innego faktu.

Prowadząc tę walkę ograniczoną, uderzając nie na oślep, lecz tam gdzie trzeba i kiedy trzeba – równocześnie kategorycznie sprzeciwiamy się przedwczesnym nastrojom powstańczym i jakimś odruchowym aktom zbrojnej rozpacz. Czynimy tak dlatego, iż w pełni zdajemy sobie sprawę z tego, że powstania Narodu nie można wywoływać co kwartał. **Powstanie można wywołać tylko jeden – jedyny raz. I musi to być bezwarunkowo powstanie udane.** Powstanie nieudane, nieprzygotowane, wywołane w nieodpowiedniej chwili – byłoby równoznaczne z utopieniem Kraju we krwi – krwi bez celu straconej – oraz wyniszczyłoby nasz najbardziej cenny element ludzki.

Zupełnie inne są czyny i polityka sowieckich agentów w Polsce. Stuprocentowo odmienne. Obecna akcja zbrojna komunistycznych oddziałów w Polsce jest **prawie żadna**, natomiast samochwalstwo propagandy komunistycznej brzmi jak ryk lwa! Propaganda ta ogłusza brechtami o urojonych lub „skradzionych” innym potyczkach i zwycięstwach oraz co dnia wzywa naszych robotników i chłopów, kobiety i młodzież, księży i mieszczan do **powszechnych** sabotaży i dywersji, do masowych ucieczek do lasów i tworzenia masowych oddziałów partyzanckich.

Taka, a nie inna polityka komunistyczna w Polsce wynika z trzech powodów: 1. organizacja komunistyczna w Polsce jest **słaba**, a oddziały bojowe – **bardzo nieliczne**, wbrew wszelkim cudom-cudeńkom opowiadanym przez agentów komunistycznych i przez naiwnych. 2. Komintern chroni więc swe nieliczne jaczejki i oddziały bojowe, trzymając dala od walki, aby zachować je na czas rozprawy z „wrogiem wewnętrznym”. 3. Prawie bezczynny zbrojnie – wojuje komunizm na całą gębę, licząc, że tym sposobem wywoła wrażenie, iż jest jedyną dziś w Polsce aktywną zbrojną grupą oraz że **cudzymi** rękoma

i krwią niewyrobionych politycznie, gorących głów sprowokuje tak ważny dla interesów sowieckich, choć morderczy dla nas, masowy ruch zbrojny w Polsce, bez względu na cenę krwi, jaką się za to zapłaci.

Stwierdzamy: obecna faza walki zbrojnej w Kraju jest fazą walki ograniczonej. Nie masowej – lecz prowadzonej przez oddziały specjalne. Nie bezładnej – lecz planowo we właściwym czasie i miejscu podejmowanej. Nie zależnej od nastrojów – lecz m.in. powiązanej z zachowaniem się Niemców: na wzmożone bestialstwa wroga odpowiada i nasza wzmożona reakcja.

Praktyka dowiodła, że polityka walki ograniczonej daje dobre wyniki. Zaś głosy dochodzące z Londynu upewniają nas, że jest to także polityka jedynie słuszna nie tylko z punktu widzenia interesów Polski, lecz i Zjednoczonych Narodów jako całość. Potwierdzeniem tego, że **w Europie nie czas jeszcze na masowe akcje niech będzie chociażby apel króla Jugosławii – Piotra – z dnia 28 marca br., wzywający ludność swego kraju, aby nie rozpoczynała akcji powstańczej na większą skalę, zanim nadejdzie odpowiednia chwila** oraz tego samego dnia (28 III br.) po raz bodaj piąty powtórzone wezwanie radiostacji angielskich do ludności Francji: dopóki nie nadejdzie właściwy czas – należy działać opanowanie i oszczędzać siły narodowe do ostatecznej rozprawy.

Źródło: „Biuletyn Informacyjny” nr 13 (168) z 1 IV 1943 r., s. 1–2¹.

¹ Zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2002, nr specjalny 2 (195), s. 1304–1306; *Prawdziwa historia Polaków. Ilustrowane wypisy źródłowe 1939–1945*, t. 2..., s. 994–995.

1943 kwiecień 3, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wódza: O jednolitość kierownictwa – kandydatura Jana Stanisława Jankowskiego na Delegata Rządu

Radiogram nr 598/WXY

Od Wanda 1
3 kwietnia 1943 r.

O. VI, L.dz. 1562/tjn./43
Przyjęty 4 kwietnia [19]43 [r.] godz. 17.45
Odczyt[any] 5 kwietnia [19]43 [r. godz.] 11.30

Naczelnny Wódz

Na 1032¹. Oceniam, że najważniejszym warunkiem sprężystego przeprowadzenia powstania jest jednolitość władzy kierowniczej. Zapowiedziany przez Rudego² przyjazd Pana Generała w pierwszym dniu powstania zasadniczo załatwia sprawę pozytywnie.

Gdyby dla jakichkolwiek powodów miał być opóźniony – winno być znalezione takie rozwiązanie, które by zapewniło techniczną jednolitość kierownictwa na terenie Kraju w tym okresie przejściowym.

W obecnym okresie przygotowawczym do powstania tak ważna jednolitość kierownictwa nie jest zapewniona.

Wobec zupełnego wyjąłowania Kraju z ludzi o odpowiedzialnych kwalifikacjach nie mogę przedstawić kandydatur gwarantujących harmonię między kierownictwem cywilnym i wojskowym. Tym bardziej, iż uważam za konieczność przedstawienia takich kandydatur, które by odpowiadały również czynnikom politycznym reprezentowanym w PKP, dlatego też wydaje mi się najwłaściwszym kandydatem obecny z[astęp]ca Del[egata] Rządu p. Jankowski³, dotychczasowy dyrektor Departamentu Opieki Społecznej.

W obecnej chwili nie mam powodu do przewidywania tarć, gdyby stanowisko Del[egata] Rządu objął właśnie p. Jankowski. Kandydata drugiego i trzeciego w chwili obecnej jeszcze przedstawić nie mogę.

Kalina 522

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.1.1, k. 77 (A_379, k. 80), mps⁴.

¹ Zob. dok. nr 638.

² Plk pil. Roman Rudkowski – skoczek spadochronowy; skok 25/26 I 1943 r.

³ Jan Stanisław Jankowski (1882–1953), studiował m.in. na Uniwersytecie Warszawskim i UJ, od 1906 r. w Narodowym Związku Robotniczym, żołnierz Legionów Polskich, od 1920 r. w Narodowej Partii Robotniczej, w latach 1921–1926 dwukrotnie minister Pracy i Opieki Społecznej, od 1937 r. w Stronnictwie Pracy, w konspiracji od 1941 r. dyrektor Departamentu Pracy i Opieki Społecznej Delegatury Rządu, od grudnia 1942 r. zastępca Delegata Rządu, 21 IV 1943 r. mianowany Delegatem Rządu i zastępcą Prezesa Rady Ministrów, na mocy upoważnienia premiera podjął w porozumieniu z Dowódcą AK decyzję o rozpoczęciu Powstania Warszawskiego, aresztowany podstępnie 27 III 1945 r. przez sowieckie organa bezpieczeństwa w Pruszkowie, skazany przez Kolegium Wojskowe Sądu Najwyższego ZSRS na 8 lat więzienia, zmarł 13 III 1953 r. w więzieniu we Włodzimierzu nad Kłajmą. Odznaczony Orderem Orła Białego, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Orderem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1..., s. 88–90; W. Grabowski, *Delegatura Rządu Rzeczypospolitej...*, s. 204).

⁴ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 63, 65 (KOL_063_0075, k. 65, 67).

1943 kwiecień 3, Warszawa – Delegat Rządu i Dowódca AK do Naczelnego Wodza i min. Mikołajczyka: Terror niemiecki – dywersanci sowieccy w walce przeciw Polakom, a nie przeciw Niemcom

Radiogram nr 606

Od Wanda 6

Dnia 3 kwietnia 1943 r.

O. VI, L.dz. 1753/tjn./43

Przyjęty 8 kwietnia [19]43 [r.] godz. 19.35

Odczyt[any] 12 kwietnia [19]43 [r. godz.] 16.00

Naczelnny Wódz i Centrala Stem nr 11/43 – 29 III

Dalsze pogorszenie warunków w obozie w Majdanku, terror i śmiertelność wzrasta, nastroje wśród więźniów rozpaczliwe. W Oświęcimiu wywieziono 6 tysięcy więźniów do różnych obozów w Rzeszy, wielu więźniom proponowano zwolnienie w zamian za zaciąg do wojska i zdeklarowanie się na niemiecką listę narodową.

Z Pawiaka wysłano dnia 25 bm. transport 200^a kobiet i 400 mężczyzn, dalsze transporty w przygotowaniu. We wsi Nowe Słupie, Ocieszynki i Samsonów powiatu kieleckiego dokonano bestialskiej^b egzekucji odwetowej^c, paląc kilka domów wraz z mieszkańcami i rozstrzelując kilku urzędników gm[iny] Samsonów i 1 policjanta polskiego.

Liczne transporty dzieci z Zamojszczyzny przybyły w ciągu marca na Pomorze (obóz w Garczynie pod Kościerzyną). Na dworcach w Bydgoszczy, Chojnicach, Tczewie i Gdyńi sprzedawano dzieci ludności polskiej po 40 m[a]r[ek].

Dywersja sowiecka na kresach zrzuciła ostatnio maskę współpracy z elementem polskim. Obecnie główna akcja partyzantów sowieckich na Wileńszczyźnie skierowana jest nie przeciw Niemcom, lecz przeciw ludności polskiej. Dywersanci mordują Polaków i niszczą majątki i placówki przemysłowo-gospodarcze. Kontrakcja niemiecka^d jest znikoma. W szeregu powiatów (wileński, dziśnieński, mołodecki, postawski) faktyczna władza znajduje się w rękach band sowieckich.

Sobolewski i Kalina 520

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.1.1.4, k. 33–34 (A_255, k. 50–51), mps¹.

^a W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującej się w AIPN (1114/18, k. 135): 600.

^b W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującej się w AIPN (1114/18, k. 135): bestialskich.

^c W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującej się w AIPN (1114/18, k. 135): odwetowych.

^d W rozszyfrowanej treści dokumentu znajdującej się w AIPN (1114/18, k. 135): na Niemców.

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 25 (KOL_063_0075, k. 27). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 135.

1943 kwiecień 5, Londyn – Mjr Jaźwiński: Sprawozdanie z operacji przerzutu do Kraju

Oddz[iał] Spec[jalny] Szt[abu] NW

Ściśle tajne

Wydz[iał] „S”

L.dz. 1530/Sp.

M.p., dn. 5 kwietnia 1943 r.

Sprawozdanie z op[eracji] przerzutu do Kraju

w sezonie op[eracji] 1942/[19]43

(Intonacja)

I. Przebieg operacji lotniczych

W czerwcu 1942 r. został opracowany plan przerzutu do Kraju, w założeniu wykonania ok. 100 lotów. Kalkulacja tego planu i przygotowania oparte były na zapowiedziach Air Ministry i SOE, z których wynikała możliwość realizacji tego planu, przy przeciętnym małym nasileniu lotów; 2–3 operacje w każdym okresie księżyca – po 4–6 samolotów w każdej operacji. Sprawa mat[eriałów] woj[skowych] do przerzutu w sezonie 1942/[19]43 została załatwiona pozytywnie decyzją Bryt[yjskiego] Joint Planning Staff – przyznano 90 ton mat[eriałów]. Oddz[iał] Spec[jalny] podjął akcję szkolenia i przygotowania ok. 300 ludzi. D[owód]ca Armii w Kraju zorganizował i zapewnił przyjęcie lotów, nawet na obszarze, ograniczonym zasięgiem samolotu Halifax – zmodernizowany.

Tabela – zał. nr 1 – uwidacznia realizację przerzutu.

Główną przyczyną zahamowania realizacji planu przerzutu w m[iesią]cach październik–grudzień 1942 [r.] i niewykonania norm planowanych w m[iesią]cach sierpień–wrzesień 1942 [r.] i styczeń–luty 1943 [r.] jest niewątpliwie brak **Polskiej Eskadry Specjalnej**.

Stosowane przez Air Ministry i SOE rozwiązanie połowiczne nie dało zapowiadanych wyników. Złożyło się na to:

- ilość załóg polskich w dy[wiz]jonie spec[jalnym] 138, w okresie sierpień–luty, wahała się od czterech do dwóch. Dopiero w marcu br. weszło do akcji i to stopniowo 7 załóg polskich (pośpiesznie szkolonych).

- polityka SOE, że „Polska nie może być uprzywilejowana w stosunku do innych Aliantów i narodów podbitych”.

- stanowisko Air Ministry, na skutek którego w m[iesią]cach listopad i grudzień 1942 [r.] użyto polskie załogi specjalne do zadań na korzyść działań w Afryce. Również Air Ministry nie doceniło w praktyce wagi akcji przerzutowej i stąd wyposażenie spec[jalnego] Dy[wiz]jonu 138 w samoloty dalekosiężne zostało bardzo opóźnione i w zbyt małej ilości.

- mała wydajność organizacyjno-techniczna dy[wiz]jonu 138 wobec zadań stawianych przez SOE.

Starania Naczelnego Wodza w USA, aby zorganizować i wyposażyć w samoloty dalekosiężne Polską Eskadrę Specjalną, zostały storpedowane przez Air Ministry, które niezmiennie odrzucało wszelką myśl stworzenia eskadry do zadań wyłącznie polskich.

W tych warunkach nie mogły być wykorzystane nieliczne noce z dobrymi warunkami atm[osferycznymi] na trasie lotów do Polski. Należy podkreślić, że mimo nawet tak

złych warunków atmosferycznych, jakie miały miejsce w ciągu ubiegłej zimy (na 128 dni czuwania było tylko ok. 35 dni z dobrą pogodą, na całej trasie lotów, z czego ok. 16 dni w marcu 1943 [r.]), plan przerzutu mógł być wykonany, gdyby wysiłek lotów polskich mógł być zwiększony w miesiącach o lepszej pogodzie. Stosowane w odniesieniu do polskich załóg „priority danego dnia”, przy dysponowaniu lotów do Polski, przekreśliło w praktyce zobowiązanie SOE, że załogi polskie użyte będą w pierwszym rzędzie dla lotów do Polski. Na przyszłość nie jest do przyjęcia zasada „priority”, a tylko zasada wyłączności całkowitej.

Wnioski na przyszłość celowym jest wyciągnąć tylko z przebiegu operacji w marcu 1943 [r.] (op[eracja] w okresie księżycy i bez księżycy), kiedy wysiłek organizacyjny i techniczno-wykonawczy, tak w Wydz[iale] „S”, jak w dy[wizji]onie 138, a przede wszystkim aparatu przyjęcia lotów w Kraju, były tak duże, jak tego wymagać będzie normalne nasilenie przerzutu w sezonie op[eracji] 1943/[19]44.

a) wysiłek dy[wizji]onu 138, w zakresie lotów do Polski, charakteryzują następujące dane: – **startowało 35 lotów, – wykonano 23 loty (65,7 procent startu)**. Z niewykonanych 12 lotów: – 6 lotów wróciło na skutek nieodnalezienia plac[ówek] odb[iorczych] – zbłądzenia. Łącznie, z jednym dzikim zrzutem, **ok. 20 procent startu nie zostało wykonane na skutek braku należytego wyszkolenia załóg w tego rodzaju i tak długich lotach**. Dotyczy to załóg brytyjskich oraz zbyt pośpiesznie uruchomionych załóg polskich. Również zwraca uwagę **zbyt duża ilość lotów, jakie zawróciły na skutek ujawnionego defektu w silnikach wzgl[ędnie] instalacji samolotu**. Na ogólną ilość 65 lotów, jakie wystartowały, 9 lotów zawróciło na skutek defektów – **stanowi to ok. 14 proc. startu**. Należy podkreślić trafność przewidywań meteorologicznych – tylko 3 proc. startu trafiło na złą widoczność w Polsce. Straty: zaginęło 2 samoloty z załogami (polska i bryt[yjska]) – ok. 3 proc. oraz rozbitych 4 samoloty – 6,2 proc. startu.

Wniosek: należy zwrócić baczniejszą uwagę na staranne przygotowanie załóg i samolotów do tak dalekich lotów. Normy przyjęte dla lotnictwa bombowego są zbyt niewystarczające dla lotów specjalnych. Konieczne jest dokładne zapoznanie załóg z warunkami przyjęcia zrzutu przez plac[ówkę] odbiorczą i to drogą ćwiczeń praktycznych.

b) wysiłek przyjęcia lotów w Kraju:

Należy b[ardzo] mocno podkreślić wspaniały wysiłek aparatu przyjęcia lotów w Kraju. Mimo zaskoczenia, pierwszym w historii lotów wykonaniem norm zapowiedzianych i mimo że obszar przyjęcia był bardzo ograniczony zasięgiem samolotów, loty zostały przyjęte przez sprawnie i niezawodnie funkcjonujący system placówek odbiorczych. Straty w materiale i pieniądzech powstały na skutek jednego zrzutu „dzikiego” i trzech zbyt dużych rozrzutów. W terminie 14 dni zdołano zorganizować i uruchomić 15 nowych plac[ówek] odbiorczych. Ponadto nasilenie lotów w marcu, mimo dekonspiracji czterech większych rejonów zrzutu (zrzut dziki i trzy rozrzuty), nie ograniczyło zdolności Kraju do przyjęcia nowych lotów, w zakresie już **bardzo ograniczonego zasięgu samolotów**. Kraj uruchomił jeszcze 7 placówek odb[iorczych] oraz mógłby uruchomić ok. 12 plac[ówek] odb[iorczych] w okresie księżycy w kwietniu.

Biorąc pod uwagę, że aparat przyjęcia lotów w Kraju pracował w lutym, marcu i kwietniu br. w warunkach szczególnie ciężkich – bardzo nasiloną przeciwalka niemiecka i równocześnie prowadzona przez Armię w Kraju walka konspiracyjna, proszę o przedstawienie wniosku do decyzji Naczelnego Wodza o wyrażenie osobistego uznania Naczelnego Wodza dla aparatu przyjęcia lotów w Kraju i upoważnienia dla Dowódcy Armii w Kraju do odznaczenia orderem „Virtuti Militari” i „Krzyżem Walecznych” oraz „Krzyżem

Zasługi z Mieczami” żołnierzy Armii w Kraju, którzy wyróżnili się w akcji przyjęcia i ewakuacji przerzutu do Kraju.

c) Projekt rozwiązania zagadnienia warunków pracy Wydz[iału] „S” oraz rewizji zasad współpracy z SOE celem przygotowania sprawnego aparatu org[anizacyjno]-wykonawczego dla realizacji planu przerzutu w sezonie 1943/[19]44, przedstawię osobno.

II. Przerzut

A. Skoczków – 119, w tym 109 żołnierzy, 9 kurierów MSWewn. i 1 Węgier. Spośród żołnierzy: – 6 ofic[erów] sztabu, 8 – ekipa lotnicza, 8 – ekipa łączności, 12 ofic[erów] wywiadu i 75 specjalistów dywersji. Straty: – 1 zginął śmiercią spadochroniarza i 3 zaginęło wraz z załogą i samolotem. Ogółem straty ok. 3,3 proc. Bez ludzi, wykonano 145 lotów.

B. Pieniądże:

1. Dla Armii w Kraju:	2. Z M[inisterstwa] S[praw] Wewn[ętrznych] dla D[elegatury] R[ządu] w Kraju:
– 10 022 000 dol.	45 pakietów o ogólnej zawartości:
– 2 158 000 Rkm	– ok. 3 milionów dol.
– 10 000 peset	– ok. 3 „, Rkm

Ogółem: równowartość ok. 15 milionów dol.

Straty dotknęły wyłącznie pieniędzy Armii w Kraju – 606 000 dol. i 70 000 Rkm, co stanowi ok. 4 proc. całości przerzutu i ok. 6 proc. przerzutu dla Armii w Kraju.

C. Materiały:

a) wysłano 241 cont., 58 bag. i 86 paczek na osobn[y]ch spad[ochronach] – og[ółem] ok. 49,5 ton,

b) przyjęto 199 cont., 52 bag. i 72 paczki na osobn[y]ch spad[ochronach] – og[ółem] ok. 41,4 ton,

c) wyrzucono do morza 30 cont., 5 bag. i 10 paczek na osobn[y]ch spad[ochronach] – og[ółem] ok. 5,7 ton,

d) wzięli Niemcy 12 cont., 2 bag. i 4 paczki na osobn[y]ch spad[ochronach] – og[ółem] ok. 2,4 ton,

– procent przyjętych – 82,5 cont., 89,0 bag., 84,0 paczki – og[ółem] tonażu ok. 83,7,

– procent wziętych przez Niemców – 5,0 cont., 3,5 bag. i 4,6 paczek – og[ółem] tonażu ok. 4,8.

Uwaga: na 42 wykonanych lotów w 6 samolotach zacięły się wyrzutniki, 8 samolotów zrzuciło po 4 cont. i 28 samolotów po 6 cont. Strata transportowa, ze względu na niedostateczny dozór mechaników – 37 cont.

2. Zestawienie szczegółowe zestawów i mat[eriału] zasadniczego

	wysłano	przyjęto	Wzięli Niemcy
a) zestawy wzmocn[nienia] dla Ognisk Walki	25 zest.	20 zest.	2 zest.
b) „ małe „ „ „	8 „	8 „	-
c) „ dywers[yjne] „M”	7 „	6 „	1 zest.
d) „ sabotaż[owe] – różne	3 „	2 „	-

	wysłano	przyjęto	Wzięli Niemcy
e) Uzbrojenie dodatkowe:			
– kb. ppanc.	26 szt.	22 szt.	-
– granaty ppanc.	702 „	636 „	-
– „ ręczne	660 „	620 „	-
– plastik	692 kg	626 kg	-
– przewody do miotaczy płomieni	400 mb.	280 mb.	-
– pistol[et] Colt	53 szt.	53 szt.	-
– tabletki „L”	500 „	500 „	-
f) Materiał dla KG:			
– pasy z blankietami dokument[ów]	– wszystkie doszły.		
– łączność oper[acyjna] – ap[araty] EUREKA	10 szt.	7 szt.	1 szt.
– „ „ S-FON	10 „	9 „	1 „
– odbiorniki	13 „	13 „	-
– łączność: r[a]d[io]st[acji] małych MK.I	8 „	6 „	-
– „ „ średn[ie] MK.II	11 „	10 „	-
generatorów	7 „	6 „	-
– Foto: ap[arat] foto Leica	12 „	10 „	-
– „ „ „ Minox	1 „	1 „	-
zestaw spec[jalistyczny] foto	1 „	1 „	-
– Mapy: – komplety 1:300 000	25 „	22 „	-
– „ „ 1:10 000	188 „	149 „	-
– San[itarno] – zestawy chirurgiczne	9 „	7 „	-
– szczepionki	wszystkie doszły		
– młynarki	700 000	700 000	-

III. Projekt Planu Przerzutu w sez[onie] 1943/[19]44.

Jak L.dz. 1419/Sp., z dn. 3 kwietnia 1943 r.¹

M.p., dn. 5 IV 1943 r.

Szef Wydz[iału] Specjalnego Szt[abu] NW
(–) Jaźwiński²
mjr dypl.

¹ Zob. *Organizacja wysyłki i odbioru zrzutów...*, s. 99–105.

² Jan Jaźwiński (1905–1985), we wrześniu 1939 r. oficer do zleceń w Kwaterze Głównej Naczelnego Wodza, od października 1939 r. w Armii Polskiej we Francji, od czerwca 1940 r. w KG ZWZ; po ewakuacji do Wielkiej Brytanii w Oddziale VI SNW, w 1944 r. dowódca Głównej Bazy Przerzutowej (baza nr XI) we Włoszech, następnie w II Korpusie Polskim; odznaczony Krzyżem Walecznych (J. Jaźwiński, *Dramat dowódcy. Pamiętnik oficera sztabu Oddziału Wywiadowczego i Specjalnego*, t. 1–2, Montreal 2012).

Plan przerzutu i jego realizacja

Wyszczególnienie	1942					1943				Ogółem
	Sierpień	Wrzesień	Październik	Listopad	Grudzień	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień	
Ilość lotów wg planu z VI 1942 [r.]	8	12	12	8	8	8	12	24	12	ok. 100
Ilość dni z dobrą pogodą	4	2	2	2	1	3	5	16	-	35
Startowało lotów	5	4	3	-	-	5	10	35	3	65
Wykonano lotów	4	4	(1)	-	-	3	8	23	-	42
% wykonania Planu	50%	33%	-	-	-	37	66%	96%	-	42%
Startowało zał[óg] pol[skich] i bryt[yjskich]	5	4	3	-	-	3+2	6+4	25+10	3	49+16
Ilość (%) strat w samolot[ach]	1 (20%)	1 (25%)	2 (66%)	-	1 (25%)	-	-	1 (2,9%)	-	6 (9,2%)
Ilość (%) strat w załog[ach]	-	-	1 (35%)	-	1 (25%)	-	-	1 (2,9%) bryt.	-	2 (3%)
Ilość dni czuwania	5	12	13	14	16	19	23	22	4	128
Czuwało placówek odb[ior- czych] po 4–3 dni	4	8 (11)	12 (14)	12	12 (14)	14	22 (24)	33	7	124 (133)
Wykorzystano placówek odbior- czych	4	4	-	-	-	1	7	22	-	38
Czuwało placówek odb[ioru] bez wyniku	-	4 (7)	12 (14)	12	12 (14)	13	15 (17)	10	7	86 (95)
Zrzutów dzikich	-	-	-	-	-	2	1	1	-	4

Wyszczególnienie		1942						1943				Ogółem	
		Sierpień	Wrzesień	Październik	Listopad	Grudzień	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień			
Przerzucono ludzi	– dol. w banknotach	24	17	(3)	-	-	12	32	32	-	-	120	
	– Rmk.	600 000	945 300	156 000	-	-	903 000	2 450 000	4 775 900	-	-	9 831 000	
	– dol. w złocie	720 000	-	70 000	-	-	180 000	270 000	918 000	-	-	2 158 000	
	– innych	63 000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	63 800	
Przerzucono pieniądze	– MSWewn. do DR	10 pakiet[ów]	5 pakiet[ów]	-	-	-	11 pakietów	11 pakietów	8 pakietów	-	-	45 pakietów	
	– zasobników	15	16	(6)	-	-	6	48	150	-	-	241	
	– bagażników	8	6	(1)	-	-	8	18	18	-	-	59	
	– paczek mat.	-	-	-	-	-	-	-	86	-	-	86	
% strat w	– ludziach	-	-	3 (33%)	-	-	-	1 (3%)	-	-	-	4 (3 zagin.)	
	– pieniądzach	-	-	100%	-	-	-	-	450 000 (ok. 9%)	-	-	606 000 dol., 70 000 Rmk.	
	– zasobnikach	-	-	100% (6)	-	-	6 (25%)	6 (3%)	24 (16%)	-	-	42	
	– bagażnikach	-	-	100% (1)	-	-	2 (33%)	2 (10%)	2	-	-	7	
Ilość lotów bez ekip	– paczkach	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	14	
		-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	14	

Uwagi: Podstawą wniosków i kalkulacji może być tylko okres operacyjny w marcu.

Z przebiegu operacji lotniczych należy podkreślić następujące dane:

– w m-cu marcu nie wykonano ok. 20% lotów na skutek niedostatecznego przygotowania załóg do tego rodzaju zadań specjalnych. Dotyczy to załóg brytyjskich oraz pośpiesznie uruchomionych załóg polskich.

– w sezonie – ok. 14% lotów zawróciło na skutek defektów w silnikach lub instalacjach samolotu. Zasadniczą przyczyną zahamowania realizacji planu październik–grudzień 1942 [r.] i niewykonanie norm planu w pozostałych 6 miesiącach (za wyjątkiem marca) – był niewątpliwie brak **Polskiej Eskadry Specjalnej**.

Aparat przyjęcia lotów w Polsce wykazał wspaniałą sprawność i był niezawodny. Straty w materiale i pieniądzech spowodowane zostały zrzutem dzikim i 3 wypadkami zbyt dużego rozrzutu.

Szef Wydziału „S”

(–) **Jażwinski**

mjr dypl.

Źródło: CAW, II.52.353, k. 10–14, mps³.

³ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. 2.3.5.19.2, k. 22–24 (A_141, k. 26–28).

1943 kwiecień 6, Warszawa – Delegat Rządu i Stronnictwa do min. Mikołajczyka: Kandydaci na Delegata Rządu i jego trzech zastępców

Szyfr-depesza^a

M.p., dnia 6 kwietnia 1943 r.^b

L.dz.K. 1758/43

Nr 66¹

Otrzym[ano] dn. 12 kwietnia 1943 r.^c

Pan Minister Mikołajczyk

Przesyłam do zatwierdzenia kandydatury ustalone na posiedzeniu PKP w dniu 4 kwietnia br.:

1. Na Delegata Rządu jednogłośnie uchwalono: Soból – obecny tymczasowy zastępca Juliańskiego².

2. Na jego trzech zastępców również jednogłośnie^d:

a) od Trójkąta: Adam Bień, pseudonim Rybicki³,

b) od Koła: adwokat Antoni Pajdak, pseudonim Okrzejski⁴,

^a Powyżej dwie odręczne adnotacje: Gójski; Siudak. Chodzi o Józefa Gójskiego oraz Pawła Siudaka.

^b Na marginesie strony odręczna adnotacja: wysłano 22/IV. Wyszukać nominację Wartskiego i Juliańskiego.

^c Poniżej odręczna adnotacja: Na KSK.

^d W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 15) kolejność zastępców jest inna: 1. Okrzejski, 2. Kucieński, 3. Rybicki.

¹ Depesza nr 66 została nadana przez stację nr 50 („Irena”, „Aniela”), odebrana w Londynie 10 IV 1943 r. o godz. 13.20 przez stację nr 39 (MSW).

² Pseudonim aresztowanego przez Niemców dotychczasowego Delegata Rządu prof. Jana Piekalkiewicza (inny pseudonim „Wernic”).

³ Pseudonim krajowy: „Walkowicz”. Adam Bień (1899–1998), w latach 1911–1920 uczył się w progimnazjum i gimnazjum w Sandomierzu, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości; w 1920 r. ochotniczo służył w WP; po przejściu do rezerwy studiował prawo w Poznaniu i Warszawie, a następnie pracował w zawodzie m.in. od 1929 r. był sędzią Sądu Grodzkiego w Grójcu; działał w ZG ZWM „Wici”; we wrześniu 1939 r. ewakuowany do Lublina; był więziony przez Niemców, ale zbiegł; w konspiracji od końca 1940 r., działał w strukturach ruchu ludowego „Roch”; w kwietniu 1943 r. wyznaczony na I zastępcę Delegata Rządu RP na Kraj; sprawował nadzór nad Departamentami: Sprawiedliwości, Oświaty i Kultury, Rolnictwa oraz Komitetem Koordynacji Ustawodawczej; był członkiem Krajowej Rady Ministrów; w czasie PW kierował bieżącą działalnością Delegata Rządu; po kapitulacji powstania nadal czynny w strukturach konspiracyjnych; aresztowany 28 III 1945 r. przez NKWD, sądzony w procesie szesnastu, skazany na 5 lat więzienia; do kraju powrócił w 1949 r.; w latach pięćdziesiątych rozpracowywany przez organy bezpieczeństwa PRL; pracował jako tłumacz, a potem jako adwokat; zmarł 4 III 1998 r. w Warszawie, pochowany w Niekrasowie. Odznaczony Orderem Orła Białego, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Orderem Odrodzenia Polski z gwiazdą i innymi (A. Bień, *Bóg wysoko – dom daleko*, Warszawa 1981; *Bóg jest wyżej, dom jest dalej*, Warszawa 1986; *Listy z Lubianki*, Kraków 1997; *Bóg dał – Bóg wziął. Dokumenty i teksty z lat 1920–1995*, oprac. H. i S. Bielscy, Warszawa 1997; *Bóg wysoko – dom daleko. Obrazy przeszłości 1900–1920*, Warszawa 1999; W. Grabowski, *Bień Adam* [w:] *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956*, t. 14, Kraków 2010, s. 22–23; A. Baran, *Adam Bień* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1..., s. 44–48).

⁴ Pseudonim krajowy: „Traugutt”. Antoni Pajdak (1894–1988), dr praw, należał do PPS, Związku Walki Czynnej, Związku Strzeleckiego, żołnierz Legionów Polskich i POW, pracował w administracji państwowej, w latach 1928–1930 burmistrz m. Radomska, 1935–1939 adwokat w Krakowie, w kampanii polskiej 1939 r. walczył w szeregach Policji Państwowej, następnie w konspiracji PPS-WRN, członek OKR PPS-WRN w Krakowie, członek Komendy Głównej Gwardii Ludowej PPS-WRN, komendant Milicji Robotniczej PPS-WRN, w maju 1943 r. mianowany II zastępcą Delegata Rządu, członek Krajowej Rady Ministrów, aresztowany 28 III 1945 r. w Pruszkowie, skazany w procesie moskiewskim na 5 lat więzienia, zesłany na Syberię, do kraju wrócił w 1955 r., pracował jako

c) od Kwadratu: Stanisław Jasiukowicz, pseudonim Kucieński⁵.

Romb kandydatury nie zgłosił. Wnosimy o zatwierdzenie trzech zastępców oraz ustalenie kolejności zastępców. Sprawa pilna. Podkreślamy – że wszystkie kandydatury przyjęto jednogłośnie. Kandydatury Ministra-Delegata i zastępców oraz członków Rady przesłane będą po ustaleniu.

Soból, Trójkąt, Koło, Kwadrat i Romb^e

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 116 (MSW_064, k. 126) mps⁶.

adwokat i radca prawny, w 1976 r. współzałożyciel KSS „KOR”. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (A. Pajdak, *Z Pruszkowa na Łubianki*, Warszawa 1986; T. Żaczek, *Antoni Pajdak (1894–1988): Uczestnik walk o Niepodległą Polskę od Legionów do Solidarności*, Warszawa 2004).

^e W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (202/I-7, k. 15) kolejność podpisów: Soból, Koło, Kwadrat, Romb, Trójkąt.

⁵ Pseudonim krajowy: „Opolski”. Stanisław Jasiukowicz (1882–1946), dr ekonomii, członek Ligi Narodowej, NZL, ZL-N, od 1928 r. członek naczelnych władz SN, w latach 1920–1935 poseł na Sejm RP, w konspiracji wiceprzewodniczący i przewodniczący prezydium SN, od maja 1943 r. III zastępca Delegata Rządu, członek Krajowej Rady Ministrów, aresztowany 28 III 1945 r. w Pruszkowie, w procesie moskiewskim skazany na 5 lat więzienia, zmarł w więzieniu na Butrykach w Moskwie. Odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 3, Warszawa 1991, s. 89–91; M. Smogorzewska, *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 2..., s. 309–311).

⁶ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 15.

Nr 662 [Nr 414]

1943 kwiecień 6, Warszawa – Delegat Rządu do Centrali: Apel Żydowskiego Komitetu Narodowego w Warszawie do Egzekutywy Syjonistycznej w Londynie i Jerozolimie

Szyfr depesza

Lena dn. 6 kwietnia [19]43 r.

L.dz.K. 1846/43

Nr 67.b¹

Otrzyma[ano] dn. 16 kwietnia [19]43 r.

Przesyłam z prośbą o przesłanie adresatowi.

Sobol.

Egzekutywa Syjonistyczna – Londyn – Jerozolima.

Pozostałym przy życiu, po straszliwej rzezi, dziesiątkom tysięcy Żydów grozi zagłada ostateczna. Zaalarmujcie cały świat. Użyjcie wszystko co w waszej mocy, aby nas uratować, ocalcie^a aktyw drogą wymiany. Na cele doraźnej pomocy i ratowanie aktywu wyślijcie natychmiast 100 tys. dolarów. Każdy dzień zwłoki może spowodować katastrofę. Ratujcie póki czas.

Żydowski Komitet Narodowy w Warszawie

czyt. M.R.

przep. Z.C.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 118 (MSW_064, k. 128), mps².

^a *W dokumencie: ocaleje.*

¹ Depeszę nr 67/b nadała stacja nr 43 (KWC), odebrana w Londynie 15 IV 1943 r. o godz. 18.30 przez stację nr 39 (MSW).

² Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.13.5, k. 127 (A_272, k. 140). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 16.

1943 kwiecień 7, Waszyngton – Szef Sztabu Amerykańskiego do gen. Sikorskiego: Uzasadnienie odmowy bombardowań odwetowych

Secret

War Department
The Chief of Staff
Washington
April 7, 1943.

Sztab NW Oddz[iał] III
L.dz. 490/O. III
Dnia 20 kwietnia 1943 r.

General Wladyslaw Sikorski,^a
Prime Minister and Commander in Chief
of Polish Armed Forces,
Washington, D.C.

Dear General Sikorski,

Early this year you informed me that widespread German atrocities were being inflicted against your people in Eastern Poland. Since that time, your proposal for retaliatory bombing operations by our Air Force against German-held Poland has been given constant consideration.

During the interim, the opinions of the United States Air Force commanders in England have been sought and carefully studied by our Air Staff in Washington. On reviewing the recommendations of these Air Force commanders, I find that it will be impossible to undertake the proposed bombing operations without serious dislocation of the United Nations' military effort in Europe and Africa. Other factors such as limitations of bomb carrying capacities at the range required also render these operations impracticable.

Nevertheless, you may be assured that the heavy blows now being delivered in critical localities of German-held Europe will continue unabated. This, we believe, is the surest way of gaining relief for all peoples of Europe.

Faithfully yours,

Marshall^b
Chief of Staff

^a Powyżej odręczna adnotacja: podać do wiadomości Kaliny 20/IV Sikorski.

^b Podpis odręczny.

[Tłumaczenie z języka angielskiego
(dokonane przez redakcję pierwszego wydania)]

Departament Wojny
Szef Sztabu
Waszyngton
Dnia 7 kwietnia 1943 r.

Tajne
Sztab Naczelnego Wodza
O. III, L.dz. 490
Dnia 20 kwietnia 1943 r.

Generał Władysław Sikorski,
Premier i Naczelnny Wódz Polskich Sił Zbrojnych
Waszyngton D.C.

Drogi Generale Sikorski,
w początku br. poinformował mnie Pan, że Niemcy dopuszczają się na szeroką skalę okrucieństw przeciw Pańskim rodakom we wschodniej Polsce. Propozycja Pana, by nasze lotnictwo zastosowało odwetowe bombardowania terytorium Polski, znajdującego się w rękach niemieckich, stanowiła od tego czasu przedmiot stałych rozważań.

W międzyczasie nasz sztab lotniczy w Waszyngtonie zasięgnął opinii dowódców sił lotniczych Stanów Zjednoczonych w Anglii i poddał tę opinię starannym studiom. Po przejrzeniu wniosków (recommendations) tych dowódców sił lotniczych jestem zdania, że będzie rzeczą niemożliwą podjąć się proponowanych bombardowań bez poważnego wytrącenia z biegu (dislocation) wysiłku wojskowego Zjednoczonych Narodów w Europie i Afryce. Również inne czynniki, jak ograniczona możliwość przewiezienia bomb na wymaganą odległość, nie pozwalają na przeprowadzenie tych operacji (render these operations impracticable).

Tym niemniej może Pan być pewny, że ciężkie ciosy, zadawane obecnie Niemcom w krytycznych punktach opanowanej przez nich Europy będą trwały w dalszym ciągu z niezmniejszającym się natężeniem. To, zdaniem naszym, jest najpewniejszym środkiem przyniesienia ulgi wszystkim narodom Europy.

Faithfully yours,

Marshall
Szef Sztabu

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.2.3.2.1.1.1, k. 79–80 (A_049, k. 88–89), mps¹.

¹ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.2.3.2.1, k. 200–201 (A_048), k. 206–207.

1943 kwiecień 8, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Sprawy litewskie

Radiogram nr 617/1

Od Wandy 1

L.dz. 1683/tjn.43

Warszawa, dnia 8 kwiecień 1943 r.

Przyjęty 9 kwietnia [19]43 [r.] godz. 17.45

Odczyt[any] 10 kwietnia [19]43 [r. godz.] 12.30

Na 152. Rawa^a

Podziemne organizacje litewskie podjęły nową niezwykle ostrą kampanię antypolską. Przypuszczalnym inspiratorem jest amerykański komitet Griniusa¹ powodem – nieuznanie komitetu za przedstawicielstwo narodowe.

Związek bojowników o wolność wydał broszurę pod tytułem „Nasze stosunki z Polską”. Ton niezwykle antypolski, mnóstwo inwektyw pod adresem Rządu Polskiego, który się pomawia o imperializm i chęć aneksji Litwy i Ukrainy. Związek odżegnywa się od konfederacji z Polską. Znajdują się tam takie ustępy: „nie panowie Polacy z Londynu, interesów naszego państwa i narodu nie oddajemy na hipotekę, rozstrzygnie je sytuacja międzynarodowa i nasza wola, a za granicą siedzący panowie mogą radzić, o czym chcą – granicami zatroszczymy się sami. Zobaczymy, czy Polsce opłaci się odnawiać pretensje do Wilna. Litwa i Ukraina zębami, pazurami i wszystkimi możliwymi środkami niszczącymi walczyć będą o wolność i niepodległość, o Wilno i Kijów. Polska w tych stronach nie postawi nogi. Litwini sądzą, że dla Polaków byłoby zdrowiej już teraz publicznie i bez zastrzeżeń uznać niepodległość Litwy i Ukrainy i ogłosić, nie wtrącając się do ich interesów teraz i w przyszłości”.

W Kownie władze litewskie i niemieckie zarządziły wysiedlenia wszystkich Polaków.

Audycje Polskiego Radia Londyn z 13 i 23 lutego o poprawie stosunków polsko-litewskich w terenie wywołały skutek ujemny. Litwini wyciągnęli stąd wnioski, że wszelkie gwałty ujdą im bezkarnie.

Jeszcze raz podkreślam, że na Litwinów działają tylko mocne argumenty siły, a nie obietnice i komplementy.

Kalina 546

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.13.3, k. 10–11 (A_270, k. 16–17), mps².

^a Na marginesie strony odręczna adnotacja: odpisy dla NW, MON i MSWewn. Istotnie takie odpisy depeszy zostały przesłane w pismach L.dz. 1683/tjn.43 z 10 IV 1943 r. – SPP, t. A.3.1.1.13.3, k. 12 (A_270, k. 18).

¹ Kazys Grinius (1866–1950), polityk litewski, od 1919 r. poseł do sejmu litewskiego, w 1926 r. prezydent Litwy, od 1947 r. w USA.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 78, k. 167 (KOL_063_0078, k. 169). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 150–151. Treść depeszy została przekazana do NW w piśmie ppłk. dypl. Protasewicza z 10 IV 1943 r., L.dz. 1683/tjn.43 – IPiMS, PRM 106, k. 24. Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 174 (KOL_063_0075, k. 176).

Nr 665 [Nr 1758]

1943 kwiecień 8, Warszawa – Korboński do Centrali: O eksterminacji księży

Szyfr-depesza

Nr 54¹

L.dz.K. 1736/43

Kazia, dnia 8 kwietnia 1943 r.

Otrzymano dnia 10 kwietnia 1943 r.

Z trzystu księży z diec[ezji] Poznań siedzących w Dachau połowa zmarła. W Lesznie z 26 ks[ięży] zabito 16, reszta ukrywa się. W Łodzi ze 150 ks[ięży] zostało 6 – otwarte 3 kościoły.

N.

Czyt. i przep. M.R.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.59, k. 73 (MSW_059, k. 88), mps.

¹ Telegram nr 54 została nadana przez stację nr 43, odebrany w Londynie 9 IV 1943 r. o godz. 15.50 przez stację nr 39 – jako „B[ardzo] pilny”.

1943 kwiecień 14, Warszawa – Gen. Rowecki do Naczelnego Wodza: Odkrycie pod Smoleńskiem masowego grobu oficerów polskich wymordowanych w marcu i kwietniu 1940 roku

Radiogram nr 650/WH

Od Wanda 1^a

O. VI, L.dz. 1833/tjn./43

Dnia 14 kwietnia 1943 r.

Przyjęty 16 kwietnia [19]43 [r.] godz. 21.00

Odczyt[any] 17 kwietnia [19]43 [r. godz.] 16.45

Naczelnny Wódz

Pod Smoleńskiem Niemcy odkryli masowy grób kilku tysięcy naszych oficerów z obozu w Kozielsku wymordowanych w marcu i kwietniu [19]40 r. W oględzinach grobu wzięło udział kilku Polaków z Warszawy i Krakowa specjalnie tam zawiezionych. Ich relacje nie pozwalają wątpić w autentyczność tego masowego mordu. Opinia jest wzburzona, szczegóły zamelduję w najbliższych dniach^{1 b}

Kalina 575

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.1.1, k. 6 (A_552, k. 21), mps².

^a Poniżej odręczna adnotacja: P. Min. ON. Proszę o odpis depeszy dla mej wiadomości. Sik[orski].

^b Poniżej 5 odręcznych adnotacji: 1) Oddz[iał] spec[jalny] M[...]; 2) Pan Minister ON widział 18 IV [19]43 Sulisławski płk; 3) Szef Sztabu zwrot; 4) 17 IV [19]43 [...]; 5) Dr Katzmann kopia depesz! 21 IV [19]43 [...]. Ponadto ślady usunięcia zapewne odręcznej adnotacji pod podpisem: Kalina 575.

¹ Zob. dok. nr 676.

² Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 31 (KOL_063_0075, k. 33). Odpis depeszy znajduje się w: SPP, t. A.7.1.4.A, k. 172 (A_556, k. 174). Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 181–182. Inny egzemplarz depeszy znajduje się w: AAN, 203/I-7, k. 9 – tu jako: nr 575 z dn. 15 IV 1943 r.

1943 kwiecień 15, Londyn – Mikołajczyk do Delegata Rządu: Tekst uchwał w sprawach ukraińskich

Nr 71

L.dz.K. 1854/43

Londyn, dnia 15 kwietnia 1943 [r.]

Delegat

Na Waszą 46 przesyłam uchwały Rządu w sprawach ukraińskich¹.

Stem

1. Rząd na podstawie deklaracji z dnia 18 grudnia 1939 [r.]² i z 24 lutego 1942 [r.] stoi na stanowisku:

a) zapewnienia ludności ukraińskiej w Państwie Polskim pełnego prawnego i faktycznego równouprawnienia w dziedzinie politycznej, kulturalnej, językowej, gospodarczej i społecznej, zwłaszcza przez objęcie ziem zamieszkałych przez ludność ukraińską na równi z całą Rzeczpospolitą – szeroko rozbudowanym samorządem terytorialnym łącznie z samorządem wojewódzkim, wyposażonym w uprawnienia ustawodawcze w zakresie spraw lokalnych i nieobjętych ustawodawstwem państwowym lub przez niego zleconym.

b) Rząd gotów jest: gwarantować Ukraińcom opiekę kulturalną ze strony Państwa przez odpowiednie dotacje, w szczególności utworzenie uniwersytetu ukraińskiego we Lwowie oraz zabezpieczenie bytu finansowego instytucji kulturalnych, jak np. Tow[arzystwo] im. Szewczenki,

c) do zagwarantowania wszystkich swobód wyznaniowych kościołowi katolickiemu obrządku greckiego i kościołowi prawosławnemu,

d) Rząd gotów jest do przeprowadzenia reformy rolnej w oparciu o zasadę sprawiedliwości narodowej i społecznej na rzecz miejscowego elementu małopolskiego i ukraińskiego,

e) Rząd gotów jest po uprzednim zasięgnięciu opinii PKP wydać odezwę do ludności ukraińskiej.

2. Rząd gotów jest z całą życzliwością rozpatrzyć kwestię proponowanego przez Ukraińców statutu dla ludności ukraińskiej w ramach Rzeczypospolitej Polskiej i oczekuje od powołanych przez Delegata Rządu komisji polsko-ukraińskiej wniosków w tej sprawie.

3. Rząd Rzeczypospolitej wyda instrukcję do czynników w kraju oraz placówek dyplomatyczno-konsularnych, aby w oparciu o wyżej określone zasady nawiązały kontakt z przedstawicielami miarodajnych kół ukraińskich celem:

a) uzyskania od Ukraińców deklaracji zwróconych przeciwko uroszczeniom sowieckim,

b) zmiany ich stanowiska w prasie w kierunku pojednawczym wobec Polski,

c) wytworzenia wspólnego frontu w walce z okupantem niemieckim,

¹ Zob. *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 5..., s. 320, 325–328.

² Chodzi o Odezwę rządu z 18 XII 1939 r. do ogółu społeczeństwa w Kraju – „Monitor Polski” 1939, nr 277–284 z 19 XII 1939 r.

d) wspólnego przeciwstawienia się nowym zakusom imperialistycznym Rosji Sowieckiej,

e) sparaliżowania wszelkich wzajemnych wrogich wystąpień w okresie likwidacji wojny.

4. Rząd:

a) podjąć wszelkie możliwe starania celem uzupełnienia Rady Narodowej dwoma przedstawicielami ludności ukraińskiej z Małopolski Wschodniej i jednym z Wołynia,

b) przeprowadzić akcję propagandową dla spopularyzowania zarówno wśród społeczeństwa polskiego, jak i ukraińskiego współpracy polsko-ukraińskiej po obecnej wojnie,

c) zatrudnić pewną ilość Ukraińców w aparacie państwowym,

d) otoczyć opieką kulturalną i wyznaniową w Armii Polskiej żołnierzy narodowości ukraińskiej.

Uchwały Rządu noszą charakter instrukcji ramowej dla rozmów z Ukraińcami, których przebieg trudno przewidzieć i ograniczać szczegółowymi instrukcjami.

Rząd oczekuje telegraficznego sprawozdania o reakcji czynników ukraińskich w kraju, uzależniając od niej publiczne ogłoszenie zasad polityki w sprawach ukraińskich w krajach państw zjednoczonych.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.12, k. 103–105 (MSW_012, k. 104–106), mps³.

³ Brudnopis dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.12, k. 101–102 (MSW_012, k. 102–103) – tu znajduje się na zakończenie jeszcze jeden akapit. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/II-50, k. 1 – został opublikowany w: E. Misiło, *Kwestia ukraińska w polityce polskiego rządu i podziemia w latach 1939–1944. Dokumenty*, „Zustřiczi” 1990, nr 3–4, s. 145–146. Kolejny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/14, k. 47 – tu jako: Centrala nr 1659 z dn. 12/15 IV [19]43 r.

1943 kwiecień 15, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Projekt montowania krajowej sieci radiowej z pośrednictwem Londynu

Radiogram nr 662

Od Wanda 1

O. VI, L.dz. 1846/43

Dnia 15 kwietnia 1943 r.

Przyjęty 17 kwietnia [19]43 [r.] godz. 18.50

Odczyt[any] 19 kwietnia [19]43 [r. godz.] 14.45

W ślad za meld[unkiem] op[eracyjnym] 154¹ zał. 3².

Przy montowaniu sieci radiowej „O”³, „W”⁴, „D”⁵, „I”⁶ napotykam na duże trudności. Radiostacje typu konspiracyjnego jak SK^a I, II i podobne, jedynie możliwe do konspiracji i przygotowania sieci na I fazę powstania. Z dotychczasowych naszych doświadczeń i danych od ekipy Oliwa⁷ nie dadzą gwarancji uzyskania pewnej i ciągłej łączności. Przy fali przyziemnej nie dają potrzebnego zasięgu, a przy fali przestrzennej niektóre punkty zostają w pasach martwych, inne zaś dają łączność wypadkową, zależną od wielu zmiennych czynników. Fakt, że przy tych samych radiostacjach mamy z wami stałą i dobrą łączność, nasuwa mi wniosek, że uzyskanie pewnej łączności na powyższych sieciach byłoby możliwe przez stworzenie centralnego pośredniczenia przez stworzenie centrali pośredniczącej poza granicami Kraju, wyposażonej w radiostacje jak obecnie Wasze, pracujące z nami.

^a Poprawiono odręcznie na: MK.

¹ Zob. dok. nr 515.

² Tego załącznika nie zamieściliśmy.

³ Wewnętrzna sieć dowodzenia Komendy Sił Zbrojnych w Kraju z komendami okręgów (względnie obszarów) i podokręgów.

⁴ Sieć wywiadu.

⁵ Sieć dywersji.

⁶ Sieć drugiego rządu dowodzenia, która obejmuje komendy okręgów (względnie obszarów) i podokręgów i dowództwa ognisk walki (litera „I” od inspektoratów w okręgach – zob. dok. nr 581, przyp. 13).

⁷ Feliks Dzikielewski (1906–1986), ppłk łączności WP; początkowo uczył się prywatnie, a następnie od 1922 r. w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim w Suwałkach, gdzie otrzymał świadectwo dojrzałości; od października 1926 r. do lipca 1927 r. ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty w Ostrowi-Komorowie, a następnie Szkołę Podchorążych Inżynierii w Warszawie; w 1929 r. awansowany do stopnia podporucznika; w 1938 r. mianowany kpt., służył w pułku „Wilejka” Korpusu Ochrony Pogranicza; w kampanii polskiej 1939 r. służył w 35. Dywizji Piechoty rezerwowej jako oficer łączności; walczył w szeregach SGO „Narew”, a następnie w obronie Lwowa; 18 IX tr. przekroczył granicę węgierską i został internowany, dwa miesiące później uciekł i przedostał się do Francji, gdzie wstąpił do PSZ; w czerwcu 1940 r. ewakuowany do Wielkiej Brytanii; zgłosił się do służby w kraju i 5 X 1942 r. złożył przysięgę; w nocy z 16 na 17 II 1943 r. zrzucony do kraju; skierowany do Dowództwa Wojsk Łączności Oddziału V Sztabu KG AK; w grudniu tr. objął funkcję p.o. szefa sztabu Wojsk Łączności oraz referat II; w czasie Powstania Warszawskiego w II rzucie KG AK, brał jednak ochotniczo udział w walce; po kapitulacji powstania pozostał w konspiracji AK, a następnie DSZ i WiN; od czerwca 1945 r. kierował łącznością DSZ, a następnie był szefem łączności I Zarządu WiN; ujawnił się w dniu 20 XI 1945 r.; rozpracowywany od 1945 r. kilkakrotnie odrzucił propozycję współpracy z MBP; w marcu 1946 r. wstąpił do PSL, w którym działał przez rok; aresztowany w październiku 1950 r., zwolniony po 7 miesiącach; przez dłuższy czas nie mógł znaleźć pracy, później pracował w charakterze specjalisty od łączności; zmarł w Warszawie. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (K.A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, t. 1, Zwierzyniec–Rzeszów 2008, s. 52–54).

Podajcie odwrotnie, czy możecie stworzyć u siebie po jednej centrali dla pośredniczenia w naszej sieci „O” i „D” dla 50 punktów i „W” dla 25 punktów. Dane dla sieci „D” podam osobno. W wypadku pozytywnym prześlę szczegółowy plan organizacji pośredniczenia. W międzyczasie będę robił dalej wysiłki dla bezpośredniego wiązania w Kraju poszczególnych punktów i stopniowego ograniczania Waszego pośredniczenia. Poza tym zostałyby możliwość bezpośredniego przesłania pełnych rozkazów alarmowych do tych punktów zamiast haseł radiowych i łatwiejszego zebrania od nich pierwszych meldunków powstańczych. Sieć „I” zmontuję na zasięgu przyziemnym. Między pewną ilością punktów muszę ustawić radiostacje pośredniczące. Dla zmniejszenia ich ilości starajcie się zwiększyć zasięg MK. Do gwarantowanych 50 km przy antenie pionowej i zasilaniu prądnicą wz GK doróbcie prądnice do MK II⁸.

Kalina 585

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.8.2.1, k. 98–99 (A_371, k. 116–117), mps.

⁸ Charakterystyki radiostacji MK I i MK II zob. K. Malinowski, *Żołnierze łączności walczącej...*, s. 75.

1943 kwiecień 17, Londyn – Oświadczenie Rządu RP w sprawie odkrycia masowego grobu oficerów polskich pod Smoleńskiem – zwrócenie się do MCK w Genewie o wysłanie delegacji – napiętnowanie hipokryzji niemieckiej propagandy

Oświadczenie Rządu Polskiego z dnia 17 kwietnia 1943 r. ogłoszone dnia 19 kwietnia 1943 roku w sprawie odkrycia grobów oficerów polskich pod Smoleńskiem.

Rada Ministrów na posiedzeniu w dniu 17 kwietnia br. po zaznajomieniu się z wszystkimi informacjami w sprawie oficerów polskich, których zwłoki obecnie odkryto pod Smoleńskiem, i po zapoznaniu się z raportem z Kraju w tejże sprawie, wydała następujące oświadczenie:

Nie ma Polaka, który by nie był wstrząśnięty do głębi wiadomością, szerzoną przez propagandę niemiecką z największym rozgłosem, o odkryciu pod Smoleńskiem w grobie wspólnym, zmasakrowanych zwłok zaginionych w ZSRR oficerów polskich i o kaźni, której padli ofiarą. Rząd Polski polecił 15 kwietnia br. swemu przedstawicielowi w Szwajcarii zwrócić się do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie z prośbą o wysłanie delegacji, która by zbadała na miejscu istotny stan rzeczy. Pragnąc należy, by nastąpiło bez najmniejszej zwłoki orzeczenie tej instytucji opiekuńczej, której przypadnie w udziale wyświetlenie sprawy i ustalenie odpowiedzialności.

Zarazem jednak Rząd Polski, w imieniu Narodu Polskiego, zaprzecza Niemcom prawa do czerpania ze zbrodni, które zarzuca innym – argumentów w obronie własnej. Pełne hipokryzji oburzenie propagandy niemieckiej nie zakryje przed światem okrutnych ponawianych i trwających wciąż zbrodni dokonywanych na Narodzie Polskim.

Rząd Polski przypomina fakty, takie jak:

- wyciąganie oficerów polskich z obozów jeńców w Rzeszy i rozstrzeliwanie ich za rzekome przestępstwa polityczne sprzed wojny;
- masowe łapanki oficerów rezerwy, wywożonych następnie na powolną śmierć do obozów koncentracyjnych. Z samego Krakowa i okolic wywieziono w czerwcu 1942 r. 6000;
- wcielanie przymusowe jeńców wojennych polskich z terenów nieprawnie wcielonych do Rzeszy w szeregi armii niemieckiej;
- pobór przymusowy około 200 000 Polaków z tychże terytoriów i rozstrzeliwanie rodzin tych, którzy zdołali zbiec;
- wymordowanie półtora miliona ludzi przez egzekucje oraz w obozach koncentracyjnych;
- uwięzienie – ostatnio – 80 000 ludzi w wieku poborowym oficerów i żołnierzy – męczenie i mordowanie ich w obozach w Majdanku i Treblince.

Nie po to składa Polska niezmierne ofiary, walczy i znosi nadludzkie cierpienia, aby Niemcy wysuwali stąd beczelne pretensje do występowania w obronie chrześcijaństwa i europejskiej kultury. Krew żołnierzy i obywateli polskich, gdziekolwiek była ona przelana, woła o zadośćuczynienie do sumienia wolnych narodów świata. Rząd Polski piętnuje wszystkie zbrodnie, popełnione na polskich obywatelach i odmawia prawa wyzyskiwania tych ofiar w politycznej grze przez kogokolwiek, kto winien jest tych przestępstw przeciw Narodowi i Państwu Polskiemu.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.10.A, k. 339–340 (A₅₇₁, k. 341–342), mps¹.

¹ Inne egzemplarze dokumentu znajdują się w: SPP, t. A.7.1.1, k. 7–8 (A₅₅₂, k. 22–23); IPiMS, PRM 102/4, k. 7–9. Egzemplarz dokumentu znajdujący się w IPiMS, PRM-K. 102/57b, k. 35, został opublikowany w: *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 5..., s. 386–387.

1943 kwiecień 17, Warszawa – Delegat Rządu i gen. Rowecki do Centrali: Odmowa współpracy społeczeństwa polskiego z niemieckimi władzami okupacyjnymi

Radiogram nr 670

Od Wandy VI

Dnia 17 kwietnia 1943 r.

O. VI, L.dz. 1962/tjn./43

Przyjęty 24 kwietnia [19]43 [r.] godz. 10.57

Odczyt[any] 25 kwietnia [19]43 [r. godz.] 13.00

N[aczelny] W[ódz] i Stem nr 11. 9.4.

Władze okupacyjne podjęły próbę wciągnięcia społeczeństwa do akcji werbowania sił roboczych na wyjazd do Rzeszy, akcji pacyfikacji stosunków i akcji antybolszewickiej.

[Dnia] 6 bm. u szefa dystryktu warszawskiego, Fischera, odbyła się konferencja, na którą wezwano ks. biskupa Szlagowskiego¹, prezydenta Kulskiego², dyr. Wachowiaka³, dyr. Pacera⁴ i przedstawiciela rzemiosła Marka⁵.

¹ Antoni Szlagowski (1864–1956), ks. od 1890 r., prof. i dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego, w latach 1928–1956 biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej, w 1945 r. mianowany przez papieża Piusa XII arcybiskupem. Odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką Honorową PCK I stopnia (P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999*, Warszawa 2000).

² Julian Kulski (1892–1976), członek Związku Młodzieży Socjalistycznej, PPS-Lewicy, Związku Strzeleckiego; żołnierz Legionów Polskich (1914–1917), w latach 1917–1918 internowany w Beniaminowie, od 1918 r. w WP; 1918–1919 w MSW, 1919–1920 referent w wydziale ewidencyjnym Oddziału II Sztabu Generalnego, od 1922 r. zastępca, sekretarz generalny w Delegacji Polskich Komisji Reewakuacyjnej i Specjalnej w Moskwie, od 1927 r. w Ministerstwie Skarbu, od 1935 r. wiceprezydent m.st. Warszawy, w kampanii polskiej 1939 r. komendant cywilnej OPL Warszawy; od października 1939 do sierpnia 1944 r. komisaryczny burmistrz m. Warszawy, zatrzymywany przez władze niemieckie (1939, 1940), zwolniony; podczas Powstania Warszawskiego przebywał w mieście, po powstaniu wyszedł z ludnością cywilną, w obozie przejściowym w Pruszkowie; 1946–1947 pełnomocnik zarządu na oddziały firmy spedycyjnej C. Hartwig, od 1947 r. w Społecznym Przedsiębiorstwie Budowlanym w Warszawie, 1948–1950 kierownik w Zakładzie Osiedli Robotniczych w Warszawie i Gliwicach; od 1956 r. wicedyrektor Okręgowej Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych w Warszawie. Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, Orderem Odrodzenia Polski III klasy, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Wielkim Krzyżem Zasługi z Gwiazdą Zakonu Kawalerów Maltańskich. Inwigilowany w ramach sprawy agenturalnej na osobę/SEO krypt. „Defa” przez Sekcję 4 Wydziału IV UdsBP dla m.st. Warszawy (1955–1957), SEO przez Wydział II KMO m.st. Warszawy (1957) (AIPN, 0208/1067; W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*, t. 2, Warszawa 2006, s. 331–333; J. Kulski, *Z minionych lat życia 1892–1945*, Warszawa 1982; J. Kulski, *Zarząd Miejski Warszawy 1939–1944*, Warszawa 1964; M. Stopa, *Julian Kulski. Prezydent okupowanej walczącej Warszawy*, Warszawa 2017).

³ Stanisław Wachowiak (1890–1972), w latach 1919–1920 przewodniczący Rady Miejskiej w Inowrocławiu, poseł na Sejm Ustawodawczy, 1924–1926 wojewoda pomorski, dwukrotny poseł na sejm (ustawodawczy i w latach 1922–1924), dyrektor i prezes zarządu Powszechnej Wystawy Krajowej w roku 1929, w czasie okupacji wiceprezes RGO, od 1946 r. na emigracji. Odznaczony Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski (S. Wachowiak, *Czasy, które przeżyłem*, Warszawa 1991).

⁴ Kazimierz Patzer (1877–1944), inżynier elektromechanik; absolwent szkoły politechnicznej w Mittweidze (1903); założyciel w Warszawie Biura Urządzeń Elektrycznych; założyciel zakładów Towarzystwo Akcyjne Zakładów Elektrotechnicznych Inżynier Karol Patzer (biuro i sklep fabryczny czynne były podczas okupacji niemieckiej, zburzone w Powstaniu Warszawskim); w latach 1916–1917 członek Warszawskiego Towarzystwa Popierania Drobnoego Przemysłu Metalowego, od 1918 r. pracownik, od 1931 r. członek zarządu Towarzystwa Doraźnej Pomocy Lekarskiej; członek Stowarzyszenia Techników Polskich, Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności; założyciel Towarzystwa Kinematograficznego „Biograf Polski”; (J. Kubiawski, *Patzer Kazimierz Władysław Juliusz (1877–1944)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 25..., s. 342–243).

⁵ Być może Jakub Marek, szewc z Warszawy.

Od duchowieństwa żądano ogłoszenia listów pasterskich, wzywających do walki z bolszewizmem i do pomocy dla Niemców przy brance na roboty, świeckim przedstawicielom społeczeństwa proponowano podpisanie analogicznej odezwy.

Wszyscy obecni odmówili.

Sob[olewski i] Kalina 599

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.4, k. 39 (A_255, k. 56), mps⁶.

⁶ Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 185.

1943 kwiecień 19, Berno – Mjr Choynecki do Prezydium Rady Ministrów RP: O złożeniu noty do MCK z żądaniem wysłania delegacji do Smoleńska

Depesza szyfr

Tajne

Nr 2441

L.dz. 1097/VII/43¹

Z Berno

Otrzymana dn. 20 kwietnia [1943 r.] godz. 22.25

Nadana 19 kwietnia 1943 r.

Odszyfrowana dn. 20 kwietnia [1943 r. godz.] 12.00

Na tam[ejszą] depeszę nr 2382.^a

1. Radziwiłł² złożył dnia 17 bm. o godz. 16.30 notę do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża na ręce Ruegera³ (były poseł szwajcarski w Rzymie) z żądaniem wysłania delegacji do Smoleńska.

Trzydzieści minut przedtem złożył analogiczną w treści notę delegat niemiecki.

Rueger oświadczył Radziwiłłowi, że żądanie zostanie uwzględnione tylko dlatego, że jest^b dwustronne (memorandum z 13 IX [19]39 [r.]).

Przypuszczalnie 20 bm. zbierze się komisja, która wyznaczy delegację.

Skład podam w ślad, skoro tylko zostanie ustalony.

Szczegóły dalsze via MCK ujawni powrót komisji ze Smoleńska.

W MCK przekonanie, że wiadomości niemieckie prawdziwe.

Będę sprawy pilnował i wszelkie wiadomości uzyskane przekażę w ślad. Burckhardt^{c4} obecnie w Lizbonie.

2. [...] ⁵

Darek⁶ Nr 1395

Źródło: Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, PRM 102/4, k. 11–12, mps⁷.

^a Obok odręczna adnotacja: (PCK).

^b W dokumencie błędnie: są.

^c W dokumencie błędnie: Burchard.

¹ Liczba dziennika kancelarii Prezydium Rady Ministrów.

² Stanisław Radziwiłł (1914–1976), absolwent uniwersytetu katolickiego we Fryburgu, uczestnik kampanii polskiej 1939 r., od lutego 1940 r. attaché delegacji RP przy Lidze Narodów, delegat PCK przy MCK w Szwajcarii.

³ Paul J.A. Ruegger.

⁴ Carl Jakob Burckhardt (1891–1974), historyk i polityk, Szwajcar, w latach 1935–1936 członek Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, 1937–1939 Wysoki Komisarz Wolnego Miasta Gdańska z ramienia Ligi Narodów, w czasie wojny członek zarządu MCK, 1944–1948 prezes MCK (C.J. Burckhardt, *Moja misja w Gdańsku 1937–1939*, Warszawa 1970).

⁵ Punkt ten dotyczy innego tematu.

⁶ Mjr Szczepny Choynecki, od 7 V 1942 r. komendant (poprzednio zastępca komendanta) bazy łączności „Wera”. Szczepny Choynecki (1902–1960) („Dyzma”, „Darek”, „Lubiewa”), ppłk; od 1921 r. służba w 1. Pułku Strzelców Wielkopolskich/55. pułku piechoty; od 1931 r. oficer Oddziału II SG, 1933–1936 kierownik Placówki Wywiadowczej „Darek” we Wrocławiu, 1936–1937 kierownik Placówki Wywiadowczej we Frankfurcie, 1938–1939 kierownik PW „Hakodate II” w Monachium pod przykrywką attaché ds. prasowych Konsulatu RP w Monachium; we wrześniu 1939 r. ewakuował się do Berna, pomocnik attaché wojskowego; od 1939 r. kierownik ekspozytury „S” w Bernie, do 1944 r. kierownik Bazy Wojskowej Łączności Zagranicznej krypt „S”, „Wera”, „Panorama”; po wojnie na emigracji. Odznaczony Krzyżem Walecznych (trzykrotnie), Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Medalem Niepodległości (CAW, AP 1769/89; *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza podczas II wojny światowej*, t. 2, s. 135; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Załącznik do sprawozdania z działalności Oddziału II Sztabu Głównego...*, s. 382; T. Dubicki, A. Suchcitz, *Oficerowie wywiadu WP i PSZ...*, t. 2, s. 40–44).

⁷ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.7.1.1, k. 12–13 (A_552, k. 27–28).

1943 kwiecień 20, Londyn – Minister Spraw Zagranicznych do ambasadora ZSRR w sprawie polskich jeńców wojennych

Nota Ministra Spraw Zagranicznych RP E. Raczyńskiego do Ambasadora A. Bogomołowa z dnia 20 kwietnia 1943 r. domagająca się wyjaśnienia losu zaginionych w ZSRR polskich jeńców wojennych.

755/Sow.

Londyn, dnia 20 kwietnia 1943 r.

Do

Pana Aleksandra Bogomołowa –
Ambasadora Nadzwyczajnego i Pełnomocnego
Związku Socjalistycznych Republik Rad –
przy Rządzie Rzeczypospolitej Polskiej
w Londynie.

Panie Ambasadore,

Zagraniczne Agencje Telegraficzne opublikowały raport niemieckich władz wojskowych o odkryciu masowego grobu ze zwłokami polskich oficerów w okolicy Smoleńska, w pobliżu miejscowości „Kozia Góra”, rzekomo zabitych wiosną 1940 roku. W pierwszych dniach zidentyfikowano 155 zwłok, pomiędzy którymi mają również znajdować się zwłoki Generała Brygady Mieczysława Smorawińskiego¹.

Wiadomość powyższa, jakkolwiek pochodząca ze źródeł nieprzyjacielskich, wywołała wielkie zaniepokojenie zarówno wśród polskiej opinii publicznej, jak i światowej.

Rząd Polski w oświadczeniu publicznym z dnia 17 kwietnia r[oku] b[ieżącego]² napiętnował stanowczo próby Niemiec wyzyskiwania tragedii polskich jeńców wojennych w Związku Socjalistycznych Republik Rad dla własnych celów politycznych. Tym bardziej jednak stoi on niezmiennie na stanowisku, że istota sprawy tak cynicznie wyzyskiwanej przez propagandę hitlerowską musi być w pełni wyjaśniona.

¹ Mieczysław Makary Smorawiński (1893–1940), gen. bryg; żołnierz 2. pułku piechoty Legionów (od 1914 r. dowódca plutonu 2. kompanii, następnie 4. kompanii, I, a następnie III batalionu); od 1918 r. dowódca II batalionu 8. pułku piechoty Legionów, walczył na froncie ukraińskim; od 1919 r. dowódca 8. pułku piechoty Legionów na froncie bolszewickim; od 1920 r. dowódca IV Brygady Piechoty; od 1922 r. dowódca piechoty dywizyjnej 2. Dywizji Piechoty Legionów; od 1927 r. dowódca 6. Dywizji Piechoty; od 1932 r. pomocnik dowódcy OK nr III w Grodnie; od 1934 r. dowódca OK nr II w Lublinie; 19 IX 1939 r. wzięty do niewoli sowieckiej we Włodzimierzu Wołyńskim, więziony w obozach w Równem, Ostrogu, Szepetówce, Talicy, Koziełsku, zamordowany w Katyniu (prawdopodobnie 9 IV 1940 r.). Odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy, Orderem Odrodzenia Polski III klasy, Krzyżem Niepodległości, czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, francuską Legią Honorową V klasy (W.K. Cygan, *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biograficzny*, t. 4, Warszawa, 2006, s. 274–276; K. Banaszek, W.K. Roman, Z. Sawicki, *Kawalerowie Orderu Virtuti Militari w mogiłach katyńskich*, Warszawa, 2000, s. 263; G. Mazur, *Generał Mieczysław Smorawiński. Syn ziemi turkowskiej i kaliskiej*, Turek 2012).

² Zob. dok. nr 669.

Jak Panu Ambasadorowi wiadomo, Rząd Polski po zawarciu umowy polsko-sowieckiej w dniu 30 lipca 1941 roku³ zwracał się wielokrotnie do władz cywilnych i wojskowych Związku Socjalistycznych Republik Rad z prośbą o wyjaśnienia w sprawie jeńców wojennych oraz osób cywilnych, którzy znajdowali się w obozach w Kozielsku (na wschód od Smoleńska), w Starobielsku (koło Charkowa) oraz w Ostaszkowie (koło Kalinina).

Według informacji Rządu Polskiego w trzech wyżej wymienionych obozach w początku 1940 r. przebywało ogółem 15 490 obywateli polskich, pomiędzy którymi było 8700 oficerów. Począwszy od 5 kwietnia 1940 r. władze radzieckie rozpoczęły likwidację trzech wyżej wymienionych obozów, wywożąc osoby w nich się znajdujące co kilka dni, aż do połowy maja. Osoby z obozu w Kozielsku zostały wywiezione w kierunku Smoleńska, a z wszystkich trzech obozów tylko 400 osób zostało przewiezionych ostatnimi transportami pierwotnie do Juchnowskiego obozu (stacja kolejowa Babynino), a następnie w czerwcu 1940 r. do Griazowca w oblasti Wołogodzkiej.

Gdy po podpisaniu polsko-sowieckiej umowy wojskowej w dniu 14 sierpnia 1941 r.⁴ Rząd Polski przystąpił do organizowania Armii Polskiej na terenie Związku Socjalistycznych Republik Rad, obóz w Griazowcu, do którego w międzyczasie przybyli jeńcy wojenni i cywilni z innych również obozów, uległ likwidacji i z grona wyżej wspomnianych czterystu osób z górą 200 oficerów zgłosiło się w końcu sierpnia 1941 r. do Armii Polskiej, natomiast nie odnaleźli się ani nawet nie dali znaku życia o sobie wszyscy inni wywiezieni w niewiadomym kierunku oficerowie z obozów w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie. W rezultacie więc okazał się brak przeszło 8000 oficerów, którzy mogli stanowić kadry wyższych i niższych dowódców tworzącej się Armii i którzy przedstawiali wybitną wartość dla akcji wojennej przeciw Niemcom.

Poczynając od miesiąca października 1941 r., Ambasador Kot oraz dowódca Armii Polskiej w Związku Socjalistycznych Republik Rad, Generał Anders, interweniowali nieprzerwanie piśmiennie i ustnie w sprawie zaginionych oficerów. Ambasador Kot poruszał tę sprawę z Przewodniczącym Rady Komisarzy Ludowych, p. J. Stalinem, z Komisarzem Ludowym Spraw Zagranicznych, p. Mołotowem oraz Zastępcą Komisarza Ludowego Spraw Zagranicznych, p. Wyszynskim, domagając się przedłożenia spisu jeńców, trzymanyh w trzech wyżej wymienionych obozach oraz wyjaśnień co do ich losu. Generał Sikorski w czasie swego pobytu w Moskwie w grudniu 1941 r. w rozmowie z p. Stalinem interweniował również w powyższej sprawie i wręczył przy tej okazji listę oficerów polskich obejmującą 3845 nazwisk. Generał Anders dostarczył w dniu 18 marca 1942 r. Przewodniczącemu Rady Komisarzy Ludowych dodatkową listę 800 oficerów. W dniu 28 stycznia 1942 r. miałem zaszczyt przesłać Panu, Panie Ambasadorze, notę w której podkreśliłem zaniepokojenie Rządu Polskiego z powodu nieodnalezienia wielu tysięcy oficerów polskich. Wreszcie, Ambasador Kot w dniu 19 maja 1942 r. przesłał do Komisarzatu Ludowego Spraw Zagranicznych memorandum, w którym powracając ponownie do sprawy zaginionych oficerów, wyraził ubolewanie z powodu odmowy dostarczenia spisu jeńców oraz niepokój co do ich losu.

Zmuszony jestem z przykrością zwrócić uwagę Pana Ambasadora, iż Rząd Polski mimo tylkokrotnych domagań się nie otrzymał nigdy ani spisu jeńców, ani dokładnych wyjaśnień, gdzie znajdują się zaginioni oficerowie oraz inni jeńcy wywiezieni z wyżej wymienionych trzech obozów. Oficjalne ustne i piśmienne oświadczenia przedstawicieli

³ Zob. dok. nr 312.

⁴ Zob. *Polskie dokumenty dyplomatyczne 1941...*, s. 506–509.

Związku Socjalistycznych Republik Rad ograniczały się tylko do bliżej niesprecyzowanych zapewnień, że amnestia, zgodnie z Dekretem Prezydium Rady Najwyższej Związku Socjalistycznych Republik Rad z dnia 12 sierpnia 1941 r., miała charakter powszechny i ogólny i objęła zarówno wojskowych, jak i cywilnych oraz że Rząd Związku Socjalistycznych Republik Rad zwolnił z obozów jeńców wszystkich oficerów polskich.

Podkreślam dalej z całym naciskiem, że Rząd Polski, jak to wynika z przytoczonych wyżej licznych jego interwencji, zupełnie niezależnie od ostatnich rewelacji niemieckich, nigdy nie uważał sprawy zaginionych jeńców za zamkniętą. Gdy tedy, jak okazuje się z komunikatu Sowieckiego Biura Informacyjnego z dnia 15 kwietnia r[oku] b[ieżącego], Rząd Związku Socjalistycznych Republik Rad zdaje się posiadać znacznie więcej wiadomości w tej sprawie niż te, które były w swoim czasie komunikowane przedstawicielom Rządu Polskiego – zwracam się do Pana Ambasadora ponownie z prośbą o udzielenie Rządowi Polskiemu szczegółowych i dokładnych informacji co do losu jeńców wojennych oraz osób cywilnych niegdyś przetrzymywanych w obozach w Kozielsku, w Starobielsku i w Ostaszkowie.

Tylko fakty niezbite stanowić mogą w słusznie poruszonej do głębi opinii polskiej i świata przeciwwagę dla tak obfitych i szczegółowych twierdzeń niemieckich o odnalezieniu wielu tysięcy zwłok oficerów polskich pomordowanych pod Smoleńskiem wiosną 1940 r.

Zechce Pan przyjąć, Panie Ambasadorze, wyrazy mego najwyższego poważania.

E. Raczyński

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.10.A, k. 340–342 (A_571, k. 342–244), mps⁵.

⁵ Tekst noty w języku angielskim został opublikowany w: *Polish-soviet relations...*, s. 123–126.

1943 kwiecień 20, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: W sprawie stosunku Litwinów do Polaków

Radiogram nr 695

Od Wandy VI

O. VI, L.dz. 1985/tjn./43

Dnia 20 kwietnia 1943 r.

Przyjęty 24 kwietnia [19]43 [r.] godz. 09.42

Odczyt[any] 26 kwietnia [19]43 [r. godz.] 13.00

Na 1638¹.

Do [...]a biskup Reinys² nie zmienił swego stosunku wobec Polaków. Wprawdzie z kazalnicy nawoływał do zgody wszystkich katolików bez względu na narodowość, ale jednocześnie ruguje nadal język polski z kościołów i obsadza parafie Litwinami. Ostatnio zniósł tradycyjny zwyczaj śpiewania kantyczek polskich w Ostrej Bramie.

Na 797^{b3}. Żadnej kolaboracji z Lit[winami] nie ma. Próby rozmów rozbiły się o nieustępliwe stanowisko Litwinów domagających się deklaracji Rządu Polskiego w sprawie wyrzeczenia się Wileńszczyzny.

Administracja i policja litewska współdziałają gorliwie z okupantami przy wysiedlaniu Polaków z Kowna i Kowieńszczyzny. W Wilnie istnieje oddział do specjalnych poruczeń (?patlngosburis)^c złożony wyłącznie z młodzieży litewskiej, który dokonuje egzekucji więźniów na Ponarach i Łukiszkach. Związek bojowników o wolność wydał broszurę „Nasze stosunki z Polską” o jak zwykle antypolskiej treści, o czym komunikowałem dep[eszą nr] 546⁴. Treść p. 1, 4, 5 przesyłam do Wilna dla zakomunikowania Litwinom.

Wycofanie policji pomocniczej litewskiej z terenu Polski mało prawdopodobne.

Kalina 626^d

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.1.1.4, k. 42 (A_255, k. 59), mps⁵.

^a W dokumencie błędnie: **dna**.

^b W dokumencie błędnie: 7?3. Nadpisano odręcznie: 797.

^c Tak w tekście.

^d Poniżej odręczna adnotacja: Tą sprawą interesuje się M[inisterstwo] S[praw] Zagr[anicznych], które wysłało zapytania. [...] 26 IV [19]43.

¹ Depesza Centrali do gen. Roweckiego z 10 IV 1943 r. podająca informacje w sprawach litewskich otrzymane 8 IV 1943 r. w sztabie NW z MSZ.

² Reinys Mečyslovas (1884–1953), arcybiskup wileński; absolwent Akademii Duchownej w Petersburgu; święcenia w 1907 r.; od 1916 r. wykładowca w seminarium w Wilnie, w 1919 r. aresztowany przez bolszewików; zmuszony do wyjazdu, w Kownie; od 1922 r. wykładowca Uniwersytetu Witolda Wielkiego, 1925–1926 minister spraw zagranicznych, od 1926 r. biskup koadiutor Wilkowyszek; współzałożyciel Litewskiej Akademii Umiejętności; od 1940 r. arcybiskup tytularny oraz pomocniczy archidiecezji wileńskiej; administrator archidiecezji wileńskiej z prawem sukcesji; 12 VI 1947 r. aresztowany przez NKWD; skazany na 10 lat więzienia; zmarł 8 XI 1953 r. we Władymirze (A. Hlebowicz, *Katolicyzm w państwie sowieckim 1944–1992*, Gdańsk 1993, s. 13, 14; W. Roszkowski, *Reinys Mečyslovas (1884–1953)* [w:] *Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*, red. W. Roszkowski, J. Kofman, Warszawa 2004, s. 1067).

³ Według zapisu dziennika podawczego był to kwestionariusz w sprawach litewskich, wysłany do gen. Roweckiego 24 II 1943 r. – SPP, t. A.6.4.7, k. 28 (A_540, k. 37).

⁴ Zob. dok. nr 664.

⁵ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 171 (KOL_063_0075, k. 173). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 218.

Nr 674 [nr 436]

1943 kwiecień 20, Warszawa – Organizacje żydowskie do Londynu: Apel o delegację MCK

Szyfr-depesza

Pilny

Nr 74

cz. I¹

Lena, dnia 20 kwietnia 1943 r.

L.dz.K. 2597/43

Otrzymano dnia 22 maja 1943 r.

Stem.

Z prośbą o przekazanie do Zygielbojma i Szwarzbarta².

Sobol.

Dnia 19 kwietnia oddziały SS^a z czołgami i artylerią rozpoczęły mordowanie resztek getta warszawskiego. Getto stawia zbrojny, bohaterski opór. Obroną kieruje Żydowska Organizacja Bojowa, skupiająca w sobie niemal wszystkie ugrupowania. Z getta słychać bezustanną kanonadę i silne detonacje. Nad dzielnicą łuny – pożarów. Nad terenem krążą samoloty. Wynik walki z góry przesądzony. Wieczorem nad pozycjami obrońców getta ukazała się chorągiew z napisem: „walczymy do ostatniego[”.]

Dalszy ciąg nast[ąpi]

Czyt. i przep. M.R.

Szyfr-depesza

Nr 74

Lena, dnia 24 IV^b [1943 r.]

L.dz.K. 2168/43

Otrzymano dnia 4 maja 1943 r.

II^{c3}

W całym mieście silne podniecenie. Ludność Warszawy śledzi z podziwem i wyraźną życzliwością dla walczącego getta. Wołamy o natychmiastowy odwet. Zażądajcie od Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, by zwiedził^d również getta i obozy

^a W dokumencie błędnie: szturmowe SX (SA lub SS). Poprawiono według egzemplarza znajdującego się AAN, 202/I-7, k. 19.

^b Datę wpisano odręcznie.

^c Wpisano odręcznie.

^d W dokumencie błędnie: stwierdził. Poprawiono według egzemplarza znajdującego się w AAN (202/I-7, k. 19).

¹ Depesza 74/I została nadana po raz pierwszy 1 V 1943 r. ze stacji nr 50, odebrana w Londynie o godz. 11.30 przez stację nr 39. Po raz drugi została nadana 21 V 1943 r. ze stacji nr 58, odebrana o godz. 23.00 przez stację nr 39.

² Izaak Ignacy Schwarzbart (1888–1961), dr praw, działacz syjonistyczny, adwokat w Krakowie, w latach 1921–1924 redaktor naczelny „Nowego Dziennika”, radny miasta Krakowa, wiceprezes Komitetu Wykonawczego Światowej Organizacji Syjonistycznej, 1938–1939 poseł na Sejm RP, 1940–1945 członek Rady Narodowej RP, od 1946 r. w USA – D. Stola, *Nadzieja i Zagłada. Ignacy Schwarzbart – żydowski przedstawiciel w Radzie Narodowej RP (1940–1945)*, Warszawa 1995.

³ Depesza 74/II została nadana 3 V 1943 r. ze stacji nr 50, odebrana w Londynie o godz. 10.30 przez stację nr 39.

śmierci w Oświęcimiu, Treblince, Bełżcu, Sobiborze i Majdanku i inne obozy koncentracyjne w Polsce.

za CKRZ w Polsce Berezowski⁴
za Żydowski Komitet Narod[owy] Borowski⁵

Czyt i przep. M.R.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.64, k. 132–133 (MSW_064, k. 142–143), mps⁶.

⁴ Leon Fajner („Berezowski”).

⁵ Adolf Berman (1906–1978) („Borowski”), dr filozofii, psycholog, działacz Poalej Syjon-Lewica; od 1940 r. zastępca dyrektora, następnie dyrektor Towarzystwa Opieki nad Dziećmi Żydowskimi „Centos”, w 1942 r. współorganizator w getcie warszawskim Bloku Antyfaszystowskiego, od 1942 r. członek Prezydium Żydowskiego Komitetu Narodowego, 1942–1944 sekretarz Rady Pomocy Żydom „Żegota”; członek KRN (od 1944, kierownik Referatu Spraw Żydowskiego przy KRN), od 1945 r. zastępca przewodniczącego, 1947–1949 przewodniczący Centralnego Komitetu Żydów w Polsce; redaktor pisma „Przełom”; od 1950 r. w Izraelu; członek Izraelskiej Zjednoczonej Partii Socjalistycznej Mapam, poseł do Knesetu (od 1951), członek Komunistycznej Partii Izraela (od 1954, członek KC); członek prezydium Międzynarodowej Federacji Bojowników Ruchu Oporu (FIR); brat Jakuba Bermiana (AIPN, 1268/7134; „Żegota” *Rada Pomocy Żydom 1942–1945...*, s. 131; A Berman, *Blok antyfaszystowski (ze wspomnień)*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce”, nr 23, 1980, s. 77–98; A. Grabski, *Centralny Komitet Żydów w Polsce (1944–1950). Historia polityczna*, Warszawa 2015, s. 15, 17, 81, 105; http://www.jhi.pl/psj/Berman_Adolf_%28Abraham%29, dostęp 4 VIII 2015 r.).

⁶ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.3.1.1.13.5, k. 135–136 (A_272, k. 148–149). Dokument został opublikowany pod datą odebrania w Londynie na stronie 4 w pierwszym wydaniu tomu trzeciego: *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*. Cały tekst dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 19.

1943 kwiecień 21, Warszawa – Delegat Rządu i Dowódca AK do Naczelnego Wodza i wice-premiera: Rozpoczęcie ostatecznego zniszczenia getta warszawskiego – Żydzi w walce

Radiogram nr 711/F

Od Wanda 1

Dnia 21 kwietnia 1943 r.

O. VI, L.dz. 1994/tjn./43

Przyjęty 26 kwietnia [19]43 [r.] godz.18.30

Odczyt[any] 27 kwietnia [19]43 [r. godz.] 11.20

Naczelný Wódz i Stem. Nr 14/a 43.^a

Dnia 19 bm. o godzinie 4 nad ranem rozpoczęła się likwidacja getta centralnego w Warszawie. Getto zostało otoczone silnym kordonem policji niemieckiej i granatowej, na teren zaś getta wjechały silne oddziały żandarmerii i SS. Do akcji użyto nawet aut pancernych i kilku małych czołgów. Żydowska Organizacja Bojowa¹ stawia silny opór. Od trzech dni toczą się regularne walki na ulicach. Olbrzymie detonacje wstrząsają całą Warszawą, nad gettem snują się obłoki dymu, skutkiem licznie wybuchłych pożarów. Dzisiaj 21, walki trwają. Likwidacja nie objęła wyłączonych już poprzednio z getta enklaw żydowskich, jak np. zakł[ady] Toebbensa^b na Prostej.

Sobolewski – Kalina 639

Źródło: *Studium Polski Podziemnej*, t. A.3.1.1.13.4, k. 67 (A_271, k. 77), mps².

^a Na marginesie strony odręczna adnotacja: **pilne** odpisy NW, MON, MSW. Odpisy depeszy zostały przesłane do wymienionych instytucji 27 IV 1943 r. w piśmie L.dz. 1994/tjn./43 – SPP, t. A.3.1.1.13.4, k. 67a (A_271, k. 78).

^b W dokumencie błędnie: Goebbelsa. Poprawiono według rozszyfrowanej treści depeszy znajdującej się w AIPN (1114/18, k. 232).

¹ Obok ŻOB walczył także Żydowski Związek Wojskowy (ŻZW).

² Fotokopie dokumentu znajdują się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 177 (KOL_063_0075, k. 179); SPP, kol. 63, t. 79, k. 59 (KOL_063_0079, k. 63). Rozszyfrowana treść depeszy znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 232.

Nr 676 [Nr 424]

1943 kwiecień 21, Londyn – Min. Mikołajczyk do Delegata Rządu: Zatwierdzenie Głównego Delegata Rządu i kolejności zastępców

Depesza-szyfr

L.dz.K. 2195/43

Nr 85

Londyn, dnia 21 kwietnia 1943 r.

Pilne

Delegat

Na Wasz 66¹.

Zgodnie z depeszą i na wniosek KSK Premier zatwierdził Sobolewskiego na Delegata Rządu, a na wniosek Min. Kwapińskiego KSK ustaliło następującą kolejność zastępców: Trójkąt – Rybicki, Koło – Okrzejski, Kwadrat – Kuciński.

Stem

Źródło: Studium Polski Podziemnej, MSW.12, k. 126 (MSW_012, k. 127), mps.

¹ Zob. dok. nr 661.

1943 kwiecień 21, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Wysłanie zorganizowanej przez Niemców polskiej delegacji do Katynia – pierwsze informacje

Radiogram nr 689/FFB

Od Wanda I.

O. VI, L.dz. 1942/tjn./43

Dnia 21 kwietnia 1943 r.

Przyjęty 22 kwietnia [19]43 [r.] godz. 16.35

Odczyt[any] 22 kwietnia [19]43 [r. godz.] 21.00

W ślad za depeszą 575¹ melduję:

Dnia 10 kwietnia nastąpił o godz. 09.00 odlot do Smoleńska ekspedycji zorganizowanej przez Niemców. Pod naciskiem ich wzięli w niej udział Seyfried dyr[ektor] g[łówny] RGO, Ferd[ynand] Goetel² i E. Skiwski³, dr K. Orzechowski dyrektor szpitalnictwa miejskiego, dr Grodzki⁴ z RGO, dziennikarz gadzinowy Wł[adysław] Kawecki, fotoreporterka I. Didur i robotnik Fr[anciszek] Prochowiak.

¹ Zob. dok. nr 666.

² Ferdynand Goetel (1890–1960), pisarz, 1921–1925 pracownik Akademii Górniczej w Krakowie, od 1925 r. redaktor pism sportowych i podróżniczych w Warszawie, 1926–1933 prezes polskiego Pen Clubu, od 1935 r. członek Polskiej Akademii Literatury, uczestnik obrony Warszawy we wrześniu 1939 r., następnie w Stołecznym Komitecie Samopomocy Społecznej, w 1940 r. wezwał do rejestracji pisarzy zarządzanej przez władze okupacyjne, aresztowany na krótki okres w 1941 r., w konspiracji współpracował ze środowiskiem piśmudczykowskim, w kwietniu 1943 r. brał udział w delegacji wysłanej przez Niemców do Katynia, zagrożony aresztowaniem przez władze bezpieczeństwa w grudniu 1945 r. wyjechał z Polski, na emigracji mieszkał w Wielkiej Brytanii (F. Goetel, *Czasy wojny*, Kraków 2005; M. Gałęzowski, *Wierni Polsce...*, s. 139–167).

³ Jan Emil Skiwski (od 1946 Rogalski) (1894–1978), publicysta, krytyk literacki; w wojnie polsko-bolszewickiej żołnierz 11. pułku ułanów; współpracownik pism m.in. „Myśl Narodowa”, „Wiadomości Literackie”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Gazeta Polska”, „Kurier Poranny”, „Pion”, od 1927 r. redaktor katolickiego tygodnika „Tęcza”, od 1935 r. członek, w 1939 r. wiceprezes Zarządu Głównego Związku Zawodowego Literatów Polskich; w kwietniu 1943 r. członek pierwszej polskiej komisji w Katyniu; jeden z wydawców inspirowanego przez niemiecką propagandę pisma „Przełom. Dwutygodnik polityczny”; w 1945 r. opuścił kraj z wycofującymi się wojskami niemieckimi, dotarł do Neuhaus w pobliżu Monachium, następnie w obozie dipisów w Kaufstein i Wildflecken; od 1946 r. we Włoszech, zgłosił się do stacjonującego w Ankonie 2. Korpusu Polskiego, prawdopodobnie przekazany Anglikom, do połowy 1947 r. osadzony w obozie dla jeńców niemieckich w pobliżu Rimini; w 1948 r. wyjechał do Wenezueli, pracownik Biblioteka Nacional w Caracas; do 1950 r. współpracownik „Kultury”; we władzach Związku Polaków w Wenezueli, redaktor „Głosu Polaka w Wenezueli”; objęty śledztwem krakowskim w sprawie kolaboracji z Niemcami, ścigany listem gończym; w 1949 r. wyrokiem Sądu Okręgowego w Krakowie skazany zaocznie na karę dożywotniego więzienia za polityczną współpracę z Niemcami i wydawanie „Przełomu”, 1954–1959 objęty sprawą agenturalno-poszukiwawczą krypt. „Janek”, 4 IX 1956 r. postanowieniem Prokuratury Wojewódzkiej w Krakowie powstępowanie umorzono, uwolniony od oskarżenia o kolaborację w kontekście sprawy katyńskiej (M. Urbanowski, *Jan Emil Skiwski jako krytyk literacki* [w:] J.E. Skiwski, *Na przełaj oraz inne szkice o literaturze i kulturze*, oprac. M. Urbanowski, Kraków 1999, s. 6–13; S.M. Jankowski, *Poszukiwani, skreśleni* [w:] *Literaci a sprawa katyńska – 1945*, oprac. S.M. Jankowski, R. Kotarba, Kraków 2003, s. 15, 24, 25, 40).

⁴ Edward Grodzki (1905–1960), lekarz; podczas okupacji współorganizator opieki społecznej w Warszawie, we wrześniu 1939 r. wiceprzewodniczący Sekcji Sanitarnej (Lekarskiej) w Warszawie, przewodniczący Sekcji (Działu) Zdrowia Stołecznego Komitetu Samopomocy Społecznej, kierownik Działu Zdrowia Polskiego Komitetu Opiekuńczego Warszawa-miasto, w kwietniu 1943 r. z ramienia komitetu członek polskiej delegacji w Katyniu, do 2 IX 1944 r. w Powstaniu Warszawskim lekarz w szpitalu św. Jana Bożego (B. Kroll, *Opieka i samopomoc społeczna w Warszawie 1939–1945. Stołeczny Komitet Samopomocy Społecznej i warszawskie agendy Rady Głównej Opiekuńczej*, Warszawa 1977, s. 39, 130; W. Materski, *Mord katyński. Siedemdziesiąt lat drogi do prawdy*, Warszawa 2010, s. 21; *Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1938, s. 678; <http://lekarzepowstania.pl/osoba/edward-grodzki>, dostęp 17 II 2015 r.).

Po przybyciu do Smoleńska o godz. 13[.00] oficer niemiecki Slowentschik udzielił wyjaśnień, że na wiosnę [19]42 roku przebywający w okolicy oddział robotników polskich dowiedział się, że w lesie pod Gniazdowem znajduje się mogiła polskich żołnierzy. Na miejscu okrycia postawiono wówczas dwa brzozone krzyże.

W pierwszych miesiącach [19]43 r. doszło to do wiadomości wywiadu niemieckiego, który zawiadomił OK[W] i przeprowadził badanie ludności miejscowej, z którego wynikało, że w pobliżu domu wypoczynkowego [NK]WD pod Gniazdowem w marcu i kwietniu [19]40 r. odbywały się w lesie liczne egzekucje. Zwożono samochodami jeńców polskich. Jeden zeznał, że pracując na kolei, widział faktury przewozowe z Kozielska. Pociągi składały się z wagonów osobowych. Jeńców odwożono do lasu samochodami. Na miejscu ustalono, że w miejscowości Gniazdowo albo Katyń, 15 km na szosie Smoleńsk–Witebsk, w lasku zwanym Kozie Góry, pod paruletnimi sosenkami znajdują się w piaszczystej glebie trzy wielkie mogiły. W jednej ma spoczywać około 3 tysiące zwłok, w drugiej około 5 tysięcy, trzecia jeszcze nieruszona. Obliczenia oparte na wykop[ie] prób[nym] i ponadto jest inny obszar mogilny, pochodz[...]^a starej zapewne ludności rosyjskiej. Część zwłok już wydobytych zidentyfikowano. C[iąg] d[alszy] n[astąpi].

Kalina 625/1. 22 IV [19]43 [r.]

Radiogram nr 690/KMS

Od Wandy 1
c[iąg] d[alszy].

O. VI, L.dz. 1942/tjn./43

Przyjęty 22 kwietnia [19]43 [r.] godz. 17.03

Odczyt[any] 23 kwietnia [19]43 [r. godz.] 13.00

Dnia 11 kwietnia o godz. 9[.00] delegacja polska znalazła się w Kozich Górach przyjeżdżając przez kilku oficerów niemieckich. Objaśniał płk dr Gerhard Buhtz, prof. uniwersytetu we Wrocławiu i dyrektor uniwersyteckiego zakładu medycyny sądowej i kryminalnej, kierujący ekshumacją i obdukcją. Zwiedzono kilka wykopalisk. Pierwsza fosa długości kilkunastu metrów i szerokości kilku metrów, głębokości ok. 1 m od powierzchni ziemi, zawierała napoczęte przez prace ekshumacyjne pokłady zwłok wklejonych w ziemię, jedno koło drugich, twarzą do dołu. Większość zwłok w polskich butach, oficcerskie mundury nieźle zachowane. Obdukcja zwłok wykazuje postrzał w tył głowy. Niektóre mają kaptury z worków lub kurtek na głowach, pakuły w ustach. Inne wykopy mniejsze. Delegacja polska oddała hołd poległym.

W pobliskim budynku pokazano ekspedycji dokumenty, odznaki i listy, znalezione przy już wydobytych zwłokach. Są pamiątniki, które urywają się na marcu lub kwietniu [19]40 r. Jeden z listów wysłany z Warszawy 17 I [19]40 r. Ustalony spis nazwisk poległych odpowiada prawie zupełnie ilości wydobytych zwłok.

Nieznajomość języka i stosunków polskich przez niemieckie rzeczoznawców dopuszcza przypuszczenie, że sporo wskazówek identyfikacyjnych przeoczono. Kozielsk jako miejsce obozu oficerskiego był im nieznan. Nie łączono z nim do czasu przybycia polskiej delegacji adresu wysyłkow[ego] na fakturze.

^a Tekst w tym miejscu zniekształcony. W odpisach depeszy wpisano: pochodzenia starszego, zapewne ludności rosyjskiej.

Dotychczasowa lista brzmi:
D[alszy] c[iaąg] n[astąpi].

Kalina 625/2

[...] ⁵

Radiogram nr 692/ZZK

Od Wanda I

O. VI, L.dz. 1942/tjn./43

Przyjęty 22 kwietnia [19]43 [r.] godz. 18.00

Odczyt[any] 23 kwietnia [19]43 [r. godz.] 14.00

Ciąg dalszy L. 625.

Autentyczność znaleziska i identyfikacja w kilkunastu wypadkach stwierdzona. Ilość zwłok trudna do oszacowania, ponieważ wszystkie pokazane fosy nie sięgały do dna grobu. Wydaje się, że liczba 10 tysięcy jest przesadzona. Polscy uczestnicy wyprawy sądzą, że jest ich najmniej 6–8 tys. Znaleźisko jest obecnie intensywnie rozkopywane, przy czym miejscowe władze wojskowe wyraziły przekonanie, że zajmą się nim instytucje polskie. Obecni Polacy wyrazili pogląd, że powołany do tego jest Polski Czerwony Krzyż. Na miejsce kaźni przybywają obecnie liczne ekspedycje korespondentów niemieckich i neutralnych. Delegacja polska wróciła do Warszawy 11 kwietnia wieczorem. Pierwszy komunikat prasowy ukazał się 14 kwietnia.

Obecnie w drodze znajduje się druga delegacja polska, wśród niej ukryty nasz człowiek.

Kalina 625/4 – 21 IV [19]43 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.1.1, k. 18–23 (A_552, k. 33–38), mps⁶.

⁵ Pomijamy Radiogram nr 691/STW, stanowiący część 3 depeszy „Kaliny” nr 625, a zawierający 37 imion i nazwisk Polaków – SPP, t. A.7.1.1, k. 21–22. Zob. *Mord w lesie katyńskim. Przesłuchania przed amerykańską komisją Maddena w latach 1951–1952*, t. 2, oprac. W. Wasilewski, Warszawa 2018, s. 223–224.

⁶ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 75, k. 28–30 (KOL_063_0075, k. 30–32). Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 213–217. Odpisy dokumentu znajdują się w: CAW, IX.3.21.25, k. 15–16; AIPN, 1558/3, k. 34–35; AAN, 203/I-7, k. 12–13; AAN, 203/I-13, k. 9–10.

1943 kwiecień 23, Genewa – Międzynarodowy Czerwony Krzyż w sprawie wysłania delegacji neutralnych ekspertów do Katynia pod Smoleńsk

Komunikat Zarządu Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie z dnia 23 kwietnia 1943 roku formułujący stanowisko odnośnie [do] warunków udziału Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w przeprowadzeniu badań grobów polskich oficerów w okolicach Smoleńska.

(Tłumaczenie z „Exchange Telegraph” zamieszczone w „Dzienniku Polskim” nr 856 z dnia 24 i 26 kwietnia 1943 roku¹).

„Niemiecki Czerwony Krzyż oraz Polski Rząd w Londynie zwrócili się do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża z prośbą o współdziałanie przy identyfikacji ciał, które według doniesień niemieckich zostały znalezione w pobliżu Smoleńska.

W obydwu wypadkach Międzynarodowy Czerwony Krzyż odpowiedział, że zasadniczo jest gotowy do udzielenia swej pomocy przy doborze ekspertów neutralnych, pod warunkiem jednak, że odpowiednie wezwania zostaną do nich skierowane przez wszystkie strony w tej sprawie zainteresowane, a to zgodnie z memoriałem, który Komitet Międzynarodowego Czerwonego Krzyża przesłał w grudniu 1939 roku do wszystkich narodów w wojnie udział biorących, a w którym zostały skryształizowane zasady, mające stać się podstawą udziału Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w tego rodzaju dochodzeniach”.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.1.1, k. 24 (A_552, k. 39), mps².

¹ Zob. „Dziennik Polski” nr 856 z 24 i 26 IV 1943 r., s. 1.

² Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.16, k. 386–395 (MSW_016_1, k. 389–398).

1943 kwiecień 24, Londyn – Plk Protasewicz do gen. Roweckiego: Odpowiedź w sprawie zorganizowania sieci radiowej z Centralą pośredniczenia w Wielkiej Brytanii

Depesza-szyfr

O. VI, L.dz. 1846/tjn.43

Dnia 24 kwietnia 1943 r.

Kalina

Na meld[unek] op[eracyjny nr] 154¹ zał. 3 i telegram [nr] 585², zorganizowanie Waszej łączności radiowej, przez naszą centralę pośredniczącą, nie da wyników. Pośredniczenia można użyć tylko dla zdublowania łączności na kierunkach specjalnie ważnych i dla bezpośrednich potrzeb KSZK. Centralę dla 10–15 punktów moglibyśmy uruchomić jesienią br.

Uzyskanie ciągłej łączności dla Was za pomocą radiostacji, które przesyłamy, jest możliwe, uwzględniając wiele czynników technicznych, jak możliwości sprzętu, warunki rozchodzenia się fal krótkich, z czym wiąże się dobór częstotliwości w ciągu dnia i pory roku, stosownie do odległości pomiędzy punktami. Możecie z tym mieć wiele trudności.

Proponujemy, opracujemy dla Was szczegółową organizację techniczną sieci radiowych według Waszego planu łączności. Opracowanie uzgodnimy z potrzebami sieci lotniczych, organizowanych przez nas dla wsparcia lotniczego.

Szczegółowy projekt prześlemy z oficerem łączności w pierwszych jesiennych zrzutach.

Po zatwierdzeniu przez Was projektu radiostacje przesyłane będą zaopatrzone w odpowiednie kwarcy i instrukcje dotyczące uruchomienia łączności według tego projektu. Dlatego podajcie nam albo punkty w Kraju, które muszą być powiązane ze sobą bezpośrednio dla każdej sieci oddzielnie, albo m[iejsce] p[ostoju] dowództw dla sieci „O” i „I” i punkty w terenie, które wchodzi w sieć „W” i „D”, oraz częstotliwości, już wykorzystane przez Was.³

Rawa

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.8.2.1, k. 100 (A_371, k. 118), mps³.

^a Poniżej pieczęć częściowo uzupełniona odręcznie: Nr stac. 458 i 459; Zaszyfrowano dn. .../... 194.; Nadano dn. 26/IV 194., M[itkiewicz].

¹ Zob. dok. nr 515.

² Zob. dok. nr 668.

³ Inny egzemplarz dokumentu w AAN, 2/1326, I/14, k. 54 – tu jako: nr 1846 z dn. 24, 26 IV/4 V [1943 r.].

1943 kwiecień 25, Moskwa – Minister spraw zagranicznych ZSRR Molotow do Ambasadora RP w Moskwie Romera: Zerwanie przez rząd ZSRR stosunków dyplomatycznych z rządem polskim

Moskwa, 25 kwietnia 1943 roku

Do Pana T. Romera¹

Nadzwyczajnego Pełnomocnego Ambasadora
Rzeczypospolitej Polskiej

Panie Ambasadorze,

W imieniu Rządu ZSSR mam zaszczyt podać do wiadomości Rządu Polskiego, co następuje:

Rząd Sowiecki uważa zachowanie się Rządu Polskiego ostatnio w stosunku do ZSSR za zupełnie nienormalne i gwałcące wszelkie przepisy oraz zwyczaje w stosunkach pomiędzy dwoma państwami sprzymierzonymi.

Oszczercza kampania, wroga w stosunku do Związku Sowieckiego, rozwinięta przez niemieckich faszystów w związku z morderstwem polskich oficerów, które to morderstwo popełnili oni sami w okolicy Smoleńska na obszarze zajęтым przez niemieckie wojska, została natychmiast podjęta przez Rząd Polski oraz prowadzona wszelkimi sposobami przez polską prasę oficjalną. Daleki od dania odpłaty podłemu faszystowskiemu oszczerstwu w stosunku do ZSSR Rząd Polski nie uznał nawet za potrzebne zwrócić się do Rządu Sowieckiego z zapytaniem albo żądaniem wyjaśnień w tej sprawie.

Popełniwszy potworną zbrodnię przeciw polskim oficerom, władze hitlerowskie inscenizują obecnie farsę śledztwa i w tym celu uczyniły one użytek z pewnych polskich profaszystowskich elementów, które dobrały sobie same w okupowanej Polsce, gdzie wszystko jest pod hitlerowskim butem i gdzie żaden uczciwy Polak nie może otwarcie się wypowiedzieć.

W sprawie tego „śledztwa”, oba rządy polski i hitlerowski, zaprosiły Międzynarodowy Czerwony Krzyż, który jest zmuszony w warunkach terrorystycznego systemu z jego szubienicami i masową eksterminacją spokojnej ludności, brać udział w tej farsie śledztwa, inscenizowanej przez Hitlera. Jest jasne, że tego rodzaju „śledztwo”, prowadzone za plecami Rządu Sowieckiego, nie może wzbudzić zaufania u ludzi posiadających choćby najmniejsze poczucie uczciwości.

Ten fakt, że wroga Związkowi Sowieckiemu kampania rozpoczęła się równocześnie w niemieckiej i polskiej prasie oraz była prowadzona po tych samych liniach, nie pozostawia wątpliwości co do istnienia kontaktu oraz porozumienia w prowadzeniu tej kampanii wrogiej pomiędzy nieprzyjacielem Sprzymierzonych – Hitlerem – oraz Rządem Polskim.

¹ Tadeusz Romer (1894–1978), ukończył studia prawnicze i politologiczne w Lozannie i Fryburgu, sekretarz Komitetu Generalnego Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce w Vevey (Szwajcaria), od 1919 r. sekretarz Romana Dmowskiego, od 1921 r. radca w MSZ, w latach 1935–1937 poseł RP w Portugalii, 1937–1941 poseł/ambasador RP w Japonii, 1942–1943 ambasador RP w ZSRS, 1943–1944 minister spraw zagranicznych, po wojnie na emigracji w Wielkiej Brytanii oraz Kanadzie, 1963–1978 prezes Polskiego Instytutu Naukowego. Odznaczony Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Oficerskim Orderu Legii Honorowej.

Podczas gdy ludy Związku Sowieckiego, obficie krwawiąc w ciężkiej walce przeciw hitlerowskiemu Niemcom, czynią wszelkie wysiłki celem pokonania wspólnego wroga rosyjskiego i polskiego narodu oraz wszystkich kochających pokój demokratycznych krajów, Rząd Polski, aby przypodobać się tyranii Hitlera, zadaje zdradziecki cios Związkowi Sowieckiemu.

Rząd Sowiecki zdaje sobie sprawę, że ta wroga kampania przeciw Związkowi Sowieckiemu została przedsięwzięta przez Rząd Polski, aby wyrzucić nacisk na Rząd Sowiecki przy użyciu hitlerowskiego, oszczerczego fałszu celem wydarcia odeń terytorialnych koncesji kosztem interesów Sowieckiej Ukrainy, Sowieckiej Białorusi i Sowieckiej Litwy.

Wszystkie te okoliczności zmuszają Rząd Sowiecki do uznania, że obecny Rząd Polski ześlizgujący się na drogę porozumienia z rządem Hitlera przestał utrzymywać stosunki przymierza z ZSSR i przyjął wrogą postawę wobec Związku Sowieckiego.

W związku z tym wszystkim Rząd Sowiecki postanowił zerwać stosunki z Rządem Polskim.²

Mołotow

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.1.1, k. 35–36 (A_552, k. 50–51), mps³.

² Ambasador RP Tadeusz Romer odmówił przyjęcia noty, stwierdzając, że zawiera zarówno nieprawdę, jak i oszczerstwa.

³ Tekst dokumentu w języku rosyjskim znajduje się w: IPiMS, A.II.49/Sow/36. Tekst rosyjski, według publikacji gazety „Izwiestia” nr 98 z 27 IV 1943 r., został opublikowany w: *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. 7: *Styczeń 1939 – Grudzień 1943*, Warszawa 1973, s. 400–401. Tekst dokumentu w języku angielskim został opublikowany w: *Polish-Soviet relations...*, s. 245–246. Zob. *Sprawa polska...*, s. 345–346.

Nr 681 [Nr 429]

1943 kwiecień 28, Warszawa – Delegat Rządu do Centrali: Depesza przedstawicieli walczącego getta do Szmulę Zygielbojma i Izaaka Szwarcbarda – Apel do aliantów o odwet na Niemcach za milion pomordowanych Żydów

Szyfr depesza

Lena dn. 28 kwietnia [19]43 r.
Nr 81¹

L.dz.K. 2517/43
Otrzyma[ano] dn. 19 maja [19]43 r.

Przesyłam dep[eszę] z prośbą o doręczenie dla Zygielbojma i Szwarcbarda.

Sobol.

Dziewiąty dzień getta Warszawy walczy bohatersko. SS i Wehrmacht oblegają je. Bombardują bezustannie. Przeciw 40 tys. Żydów używają artylerii, miotaczy ognia, bomb zapalających zrzuconych z samolotów. Wysadzają minami odporne bloki, getto płonie. Chmury dymu spowijają miasto. Ginią żywcem kobiety i dzieci, wróg morduje masowo. Wyloty kanałów zaspuntowane i obstawione posterunkami niemieckimi. Bojownicy walczą zaciekle. Zadają wrogowi ciężkie straty. Palą fabryki i magazyny niem[ieckiego] przemysłu wojennego. Straty Niemców około tysięcy zabitych i rannych. Postawa obrońców budzi wśród ludności Kraju podziw, wśród Niemców zawstydzenie i wściekłość. Ukazała się odezwa Żyd[owskiej] Org[anizacji] Bojowej do ludności stolicy, polskie stronnictwa robotnicze składają hołd bojownikom getta.

C[iąg] d[alszy] n[astąpi]

czyt. H.Z.
przep. Z.C.

Szyfr-depesza

Lena, dnia 28 kwietnia [19]43 r.
Nr 81 C.D.

L.dz.K. 2518/43
Otrzymana 19 maja 1943 r.

Natychmiastowej skutecznej pomocy może teraz udzielić potęga Aliantów. Imieniem milionów już pomordowanych Żydów, imieniem obecnie palonych i masakrowanych, imieniem heroicznie walczących i nas wszystkich na śmierć skazanych, wołamy wobec całego świata: „Niech się już teraz, a nie w mrokach przyszłości dokona potężny odwet Aliantów na krwiożerczym wrogu w sposób powszechnie jako rewanż zrozumiały. Niech najbliżsi nam sprzymierzeńcy uzmysłowią sobie nareszcie rozmiary odpowiedzialności dziejowej za bezczynność wobec bezprzykładnej nad całym narodem popełnianej zbrodni hitlerowskiej, której tragiczny epilog teraz się rozgrywa. Niech bohaterski, wyjątkowy

¹ Depesza nr 81/1 została nadana najprawdopodobniej przez stację nr 46 (DR), odebrana w Londynie 8 V 1943 r. o godz. 22.00 przez stację nr 39 (MSW).

w dziejach zryw straceńców getta pobudzi wreszcie świat do czynów w tej sprawie na miarę wielkości chwili”.

Za CKR ŻMP w Polsce – Berezowski²
Za ŻKN – Borowski³

Czyt. M.R.
Przep. H.Z.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.13.5, k. 138–139 (A_272, k. 151–152), mps⁴.

² Leon Fajner („Berezowski”).

³ Adolf Berman („Borowski”).

⁴ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, MSW.64, k. 143–144 (MSW_064, k. 153–154). Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/I-7, k. 21.

1943 kwiecień 28, Londyn – Plk Protasewicz do gen. Roweckiego: Podporządkowanie Dowódcy AK Bazy w Budapeszcie i Ekspozytury Oddziału II na Węgrzech

Depesza-szyfr

O. VI, L.dz. 1845/tjn.43

Dnia 28 kwietnia 1943 r.

Kalina

Na 462¹. Zgadzam się na podporządkowanie Panu Generałowi Bazy Liszt^a oraz Ekspozyt[ury] „W” na podstawie rozk[azu] Szefa Oddz[iału] Wyw[iadowczego] L. 1967² z 28 bm.^a Zainteresowani zawiadomieni³. Kwitujcie odbiór.^b

Rawa

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.7.4.1, k. 23 (A_361, k. 29), mps⁴.

^{a-a} *Pierwotny tekst: i Ekspozytury „W” – odręcznie wykreślono i podpisano: oraz Ekspozyt. „W” na podstawie rozk[azu] Szefa Oddz[iału] Wyw[iadowczego] L. 1967 z 28 bm.*

^b *Poniżej pieczętka uzupełniona częściowo odręcznie: Nr stac. 477; Zaszyfrowano dn. 29/IV 1943; Nadano dn. 29/IV 1943, M[itkiewicz].*

¹ Zob. dok. nr 653.

² Jest to liczba dziennika Oddziału II.

³ Depesze nr 148a i 148b do Bazy w Budapeszcie oraz ekspozytury „W” wysłano 29 IV 1943 r. – SPP, t. A.3.7.4.1, k. 23 (A_361, k. 29).

⁴ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 206 (KOL_063_0077, k. 210).

1943 kwiecień 28, Londyn – Oświadczenie Rządu RP po zerwaniu stosunków przez rząd ZSRR

Oświadczenie Rządu Polskiego z dnia 28 kwietnia 1943 r. w sprawie decyzji Rządu Sowieckiego o zerwaniu stosunków z Rządem Polskim.

(„Dziennik Polski” nr 859 z dn. 29 kwietnia 1943 r.)

Rząd Polski stwierdza stanowczo, że jego polityka zmierzająca do przyjaznego ułożenia stosunków wzajemnych pomiędzy Polską a Rosją Sowiecką, na zasadzie integralności Państwa Polskiego i jego pełnej suwerenności znalazła i znajduje całkowite poparcie Narodu Polskiego.

Świadom swej odpowiedzialności wobec własnego Narodu i wobec Aliantów, których jedność i solidarność Rząd Polski uważa za kamień węgielny przyszłego zwycięstwa, zwrócił się on pierwszy [do] Rządu Sowieckiego o porozumienie wspólne, pomimo wielu tragicznych wydarzeń, jakie miały miejsce od momentu wkroczenia wojsk sowieckich na terytorium Rzeczypospolitej, to jest od dnia 17 września 1939 roku.

Ułożywszy swe stosunki z Rosją Sowiecką układem z dnia 30 lipca 1941 roku¹ i porozumieniem z 4 grudnia 1941 roku², Rząd Polski dochowywał ściśle swych zobowiązań.

Naród Polski, działający w ścisłym związku ze swym Rządem walczy niezłomnie w Kraju i za granicą z niemieckim najeźdźcą, ponosząc niesłychane ofiary. Nie wyłonił on żadnego zdrajcy i nie poszedł na żadną współpracę z Niemcami. W świetle faktów, znanych całemu światu, Naród i Rząd Polski nie potrzebuje bronić się przed zarzutami o kontakt czy porozumienie z Hitlerem.

Rząd Polski w oświadczeniu publicznym z dnia 17 kwietnia br.³ odmówił kategorycznie Niemcom prawa nadużywania tragedii oficerów polskich dla swoich perfidnych planów. Napętnował stanowczo usiłowania propagandy hitlerowskiej, by wzbudzić nieufność pomiędzy Sprzymierzonymi. W tym samym mniej więcej czasie skierowana została nota do Ambasadora Sowieckiego przy Rządzie Polskim⁴, w której Rząd Polski zwrócił się raz jeszcze o udzielenie informacji, mogących pomóc w wyjaśnieniu losów zaginionych oficerów.

Naród i Rząd Polski, patrząc w przyszłość, apelują w imię jedności Sprzymierzonych oraz w imię elementarnych zasad ludzkości o wypuszczenie z ZSRR tysięcy rodzin żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych, które biją się lub przygotowują się w Wielkiej Brytanii i na Środkowym Wschodzie, by wziąć udział w walce; dziesiątków tysięcy dzieci i sierot polskich, za wychowanie których przyjąłby pełną odpowiedzialność, a które wobec masowych morderstw niemieckich są szczególnie drogie dla Narodu Polskiego. Armia Polska, walcząca przeciw Niemcom, potrzebuje dla uzupełnień wszystkich zdolnych do

¹ Zob. dok. nr 312.

² *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. 7..., s. 287–288; *Polskie dokumenty dyplomatyczne 1941...*, s. 842–843.

³ Zob. dok. nr 669.

⁴ *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 5..., s. 383–385.

walki mężczyzn, którzy znajdują się obecnie na ziemi sowieckiej. Rząd Polski apeluje o ich zwolnienie.

Zastrzega on sobie prawo do występowania w sprawie tych wszystkich przed światem.

Rząd Polski apeluje wreszcie o kontynuowanie opieki nad rzeszą obywateli polskich, którzy pozostaną w Rosji.

Broniąc integralności Rzeczypospolitej, która przyjęła wojnę z Trzecią Rzeszą, Rząd Polski nie sięgał nigdy i nie sięga, jak to podkreślono w deklaracji z dnia 25 lutego 1943 roku⁵, po żadne terytoria sowieckie.

Obowiązkiem każdego Rządu Polskiego jest i będzie obrona praw Polski i Jej obywateli. Zasady, o które walczą Zjednoczone Narody, i wzmocnienie za wszelką cenę ich solidarności w walce ze wspólnym wrogiem pozostają niezmiennie podstawą polityki Rządu Polskiego.

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.7.10.A, k. 345–346 (A_571, k. 347–348), mps⁶.

⁵ *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich*, t. 7..., s. 393–394; *Polish-Soviet relations...*, s. 207–208.

⁶ Kopia dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.7.1.1, k. 41–42 (A_552, k. 56–57). Tekst angielski dokumentu znajduje się w: SPP, t. A.7.10.B, k. 1–2 (A_572, k. 3–4). Tekst angielski został opublikowany w: *Polish-Soviet relations...*, s. 247–249. Zob. IPiMS, PRM 103/1, k. 42–54 – tu także wersje robocze oraz tekst ostateczny z 27 IV 1943 r. – L.dz. 1129/XXVI/43.

1943 kwiecień 28, Warszawa – Delegatura Rządu do Polskiej Partii Robotniczej: *O niecelowości prowadzenia dalszych rozmów*¹

Warszawa, 28 IV 1943 r.

Do

PPR

w miejscu

W związku z wydarzeniami, związanymi z D[elegatem] R[ządu]², nie mogliśmy dać ostatecznej odpowiedzi w określonym terminie. Po uregulowaniu tych spraw zakomunikowaliśmy D[elegatowi] R[ządu] przebieg naszych wstępnych rozmów.

W wyniku naszego informacyjnego sprawozdania D[elegat] R[ządu] wyraża zadowolenie:

1) że PPR w wypowiedziach Panów zasadniczo uznaje konieczność konsolidacji wysiłków w walce o wolność Rzeczypospolitej Polskiej oraz

2) że PPR zgłasza gotowość przystąpienia do współpracy z polskimi organizacjami niepodległościowymi, które podjęły walkę z okupacją od 1939 r.

Organizacje te z wyjątkiem nielicznych grup wykazały w walce o wolność i honor Narodu dojrzałość polityczną, kierując się następującymi zasadami konsolidacji:

1) uznają zwierzchnictwo jedynie legalnych i najwyższych władz państwowych, które chwilowo przebywają poza granicami Państwa,

2) uznają zwierzchnictwo Czynn[ików] Miarod[ajnych] w Kraju, powołanych przez Rząd Polski,

3) deklarują całkowitą niezależność swą od pozapolskich ośrodków dyspozycyjnych,

4) oświadczają gotowość do bezkompromisowej walki z każdym, ktokolwiek by nim był, najeżdżcą na ziemię Rzeczypospolitej Polskiej,

5) uznają nienaruszalność granic Państwa Polskiego z 1939 r., które zmienić w mocy jest tylko suwerenna wola Narodu i Obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.

Niestety z rozmów, jakie z Panami przeprowadzono, wynika, że Panowie do powyższych zasad, którymi się kierują organizacje niepodległościowe, zajęli stanowisko niedostatecznie pozytywne. Odnosnie zaś [do] punktu 5 wręcz negatywne wtedy, gdy Naród Polski – po czterech latach bezkompromisowych zmagani o Niepodległość i całość Rzeczypospolitej – jednomyślnie odrzuca i potępia wszelkie zamiary naruszenia granic Państwa Polskiego, ustalonych traktatem ryskim, jako próby nawrotu do haniebnych rozbiorów Polski z 1939 r.³

Tę różnicę przypieczętowała solidarność oficjalnej prasy PPR z wystąpieniem dyplomacji sowieckiej, roszczącej pretensje Rosji do granicy na Bugu, a więc linii wytyczonej w układzie Hitler–Stalin, oraz odmawiającej polskiemu Rządowi w Londynie uprawnień do reprezentowania opinii społeczeństwa polskiego, gdy całe społeczeństwo polskie jest bez zastrzeżeń zgodne ze stanowiskiem Rządu. W tym stanie rzeczy, gdy PPR postawił

¹ Zob. dok. nr 641.

² Mowa o aresztowaniu 19 II 1943 r. Delegata Rządu prof. Jana Piekalkiewicza.

³ Mowa o pakcie Ribbentrop–Mołotow z 23 VIII 1939 r.

siebie poza nawiasem społeczeństwa polskiego i to w sprawach tak istotnych, jak Niepodległość i całość Państwa Polskiego, dalsze rozmowy z PPR-em są niemożliwe i z winy PPR-u bezcelowe.

Przy okazji D[elegat] R[ządu] upoważnił nas do zakomunikowania Panom odnośnie [do] spraw incydentalnych:

1) D[elegat] R[ządu] kategorycznie stwierdza, że ani cywilne, ani wojskowe czynniki miarodajne nie wydawały zarządzeń lub rozkazów sporządzania list działaczy komunistycznych. W związku z dostarczoną przez Panów listą – wdrożone zostało dochodzenie. Natomiast D[elegat] R[ządu] polecił nam podać Panom do wiadomości, że z niektórych terenów nadchodzą meldunki o tym, że lokalne ośrodki PPR przygotowują listy proskrypcyjne działaczy polskich organizacji niepodległościowych.

2) D[elegat] R[ządu] kategorycznie zastrzega się przed przypisywaniem mu odpowiedzialności za działalność policji granatowej, współpracującej z okupantem. Podane w swoim czasie oświadczenia Pełnomocnika Rządu na Kraj w sprawie policji granatowej nadal są miarodajne i aktualne.

3) D[elegat] R[ządu] nie może brać odpowiedzialności za prasę tajną organizacji polskich, gdyż prasa tajna wszelkich odcieni politycznych ma całkowitą swobodę. Niemniej jednak, dążąc do złagodzenia walk politycznych, niebezpiecznych również ze względów konspiracyjnych, Pełnomocnik Rządu na Kraj wydał odpowiednie wezwanie do prasy tajnej. Wezwanie to nadal jest aktualne i odnosi się do wszystkich organizacji, działających na terenie Rzeczypospolitej.

Wiktor Komecki⁴
Piotr Kostrzewa⁵

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.20.1, k. 183–184 (A_469, k. 202–203), mps⁶.

⁴ Stefan Pawłowski (1902–1986), nauczyciel, najpierw w Inowrocławiu, a następnie w Warszawie, od 1926 r. w PSL-Wyzwolenie, a od 1931 r. w SL; prezes Zarządu Okręgowego ZMW we Włocławku, od 1937 r. pracownik Komitetu do Spraw Kultury Wsi przy Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych; w konspiracji m.in. w latach 1940–1942 komendant Okręgu Warszawa-województwo BCh, od wiosny 1942 r. zastępca kierownika, a od listopada tr. kierownik Biura Prezydialnego Delegatury Rządu, uczestnik Powstania Warszawskiego, po jego upadku wywieziony do Niemiec, do Polski wrócił w 1945 r., pracował w spółdzielczości, od 1946 r. należał do PSL, a od 1947 r. do SL/ZSL, 1959–1969 członek Naczelnego Komitetu ZSL, od 1978 r. w Ośrodku Myśli Ludowej, w 1980 r. współorganizator „Solidarności Chłopskiej”. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 3..., s. 129–132).

⁵ Eugeniusz Czarnowski (1904–1947), kpt., w latach 1917–1923 harcerz w Moskwie i Warszawie, absolwent Uniwersytetu Poznańskiego (1934), od 1936 r. pracownik Spółdzielni Pracy „Grupa Techniczna”, w konspiracji początkowo w ZOR, następnie ZWZ-AK, kierownik Podwydziału Politycznego Biura Informacji i Propagandy KG AK, jednocześnie od 1944 r. prezes ZG Związku Wolnej Polski, aresztowany 28 III 1945 r. w Pruszkowie, skazany w procesie w Moskwie na 6 miesięcy więzienia, zwolniony we wrześniu 1945 r., po powrocie do Warszawy ponownie pracował w spółdzielni „Grupa Techniczna”, należał do Stronnictwa Demokratycznego, członek Rady Naczelnej i Centralnego Komitetu SD. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1..., s. 56–58; A.K. Kunert, G. Mazur, *Eugeniusz Czarnowski (1904–1947)*, „Zeszyty Historyczno-Polityczne Stronnictwa Demokratycznego” 1986, z. 3).

⁶ Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 202/1-54, k. 235a–232. Fotografia pisma (z odręcznymi podpisaniami) znajduje się w: AIPN, 1571/411, k. 2–3.

1943 kwiecień 29, Warszawa – Delegat Rządu i Dowódca AK do Centrali: O wykorzystywaniu sprawy Katynia przez propagandę niemiecką – o dalszych walkach w getcie warszawskim

Radiogram nr 804

Od Wanda 7

L.dz.K. 2392/tj.43

Przyjęty 14 maja [19]43 [r.] godz. 08.00

Odczyt[any] 17 maja [19]43 [r. godz.] 15.25

Naczelný Wódz i Stem Nr 15/43 – 29 IV [1943 r.]

1. Dalsza akcja wyzyskiwania tragedii katyńskiej w kierunku podniecania nastrojów antybolszewickich i usiłowanie zdyskontowania tych nastrojów dla osiągnięcia dobrowolnego zgłoszenia na wyjazd na roboty do Niemiec. Zahamowanie terroru w Warszawie i większych miastach przy jednoczesnym stosowaniu w najostrzejszej formie po wsiach i małych miasteczkach.

2. Walki żydowskich organizacji bojowych w getcie warszawskim trwają już 10.ª dzień, Niemcy używają w akcji oprócz SS i żand[armerii] oddziałów łotewsko-turkmeńskich oraz artylerię, czołgi, samoloty (bomby zapalające) i miotacze ognia. Ostatnio dla uniknięcia ofiar prowadzą głównie akcję podpalania całych bloków. Getto pozbawione zostało wody, gazu i elektryczności. Pracowników zakładów przemysłowych wydzielono z właściw[ego] getta i część ludności, która stawiała się na wezwanie, wywieziono. Bojowcy odrzucili wezwanie do kapitulacji i bronią się dalej. W ciągu ostatniego tygodnia zlikwidowano ostatecznie przez wymordowanie na miejscu i wywiezienie do Oświęcimia getta w Krakowie i Stanisławowie.

Sob[olewski] Kalina 733

11 V [1943 r.]^b

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.13.4, k. 75 (A_271, k. 87), mps¹.

^a Początkowo wpisano: 20 – następnie odręcznie poprawiono na: 10.

^b Obok odręczna adnotacja: MSW otrzym[ano] 18/V [19]43 – nieczytelna parafr.

¹ Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/18, k. 350.

1943 kwiecień 29, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Raport specjalny w sprawach narodowościowych

Pocztą Kaliny T. 16 B/V przez Werę¹
Kwiecień 1943 [r.]

O. VI, L.dz. 3917/43
Otrzym[ano] 5 sierpnia 1943 [r.]

Meldunek nr 187

**Raport specjalny w sprawach narodowościowych
Kwiecień 1943 r.^a**

I. Sprawa ukraińska

A. Polityka okupanta

Zetknięcie się z rzeczywistością obaliło mit o zaletach narodu ukraińskiego, zaszczerpiony Niemcom przez własną propagandę.

Wkrótce po wkroczeniu na ziemie ukraińskie Niemcy otwarcie i powszechnie zaczęli dawać wyraz pogardzie do niesprawnego i skorumpowanego elementu ukraińskiego, ale do lata 1942 [r.] – oficjalna polityka niemiecka wciąż jeszcze liczyła na ewentualne^b pozyskanie rekruta ukraińskiego do walki z ZSRR za cenę koncesji politycznych. Stąd wzmianka o Ukraińcach w mowie Hitlera 26 IV [19]42 [r.], wiadomości o walkach oddziałów ukraińskich na froncie i wzmoczenie zaciągu, którego możliwości szacowano na 2 miliony rekruta. Ostatecznie zwyciężyła jednak koncepcja traktowania Ukraińców [wyłącznie]^c jako przedmiotu eksploatacji kolonialnej.

Ze wznowieniem działań ofensywnych sprawa ukraińska umilkła i dziś udział Ukraińców w „jednolitym froncie Europy” ogranicza się głównie do rekrutowania^d z Galicjan legionu w sile dywizji, a więc mającego charakter reprezentacyjny. Rozpoczęto stałe represje przeciw ugrupowanym niepodległościowcom.

Niemniej system rządzenia i potrzeby propagandy skłaniają Niemców do drobnych, pozornych przeważnie koncesji dla Ukraińców, których [część] użyto do służby porządkowej (sprawna w ściąganiu kontyngentów, zawodzi w zwalczaniu dywersantów) na najniższych szczeblach administracji, a przede wszystkim do osłabiania istotnych wrogów Niemiec – ZSRR i Narodu Polskiego.

W wypadku klęski dążeniem Niemców będzie wyzyskanie elementu ukraińskiego dla wprowadzenia dezorganizacji i wywołania trudności przede wszystkim dla Polski.

W szczegółach, inaczej kształtuje się polityka niemiecka w GG, inaczej w Reichskomisariacie.

Generalne Gubernatorstwo

Likwidacja wyłonionego przez OUN² rządu ukraińskiego oraz wcielenie dystryktu Galicji do GG, pozbawiając Ukrainę najbardziej aktywnego narodowo składnika, skierowało równocześnie jego prężność na walkę z Polakami, co miało osłabić zwarty narodowo-

^a Poniżej odręczna adnotacja: L. 187.

^b W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 77): ewentualność.

^c Uzupełnienie według egzemplarza znajdującego się w AAN (2/1326, I/13, k. 77).

^d W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 77): rekrutowanego głównie.

¹ Odebrany 25 V 1943 r. w Bernie oraz double przez Elbę.

² Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów.

ściowo charakter GG. Zaraz też zaczęło się prześladowanie ukraińskiego ruchu niepodległościowego, które w ostatnim miesiącu przyjęło charakter systematyczny i masowy.

Wylącznie ukraińska ustalona za okupacji sowieckiej i spotęgowana w okresie zmiany okupacji, nie była na rękę okupantowi. Stwierdziwszy nieuczciwość [i niefachowość] urzędnika i handlowca ukraińskiego, Niemcy dopuścili fachowców polskich do służby państwowej (urzędy skarbowe, poczta, koleje) i na stanowiskach wymagających przygotowania technicznego, uchylili monopol spółdzielczości ukraińskiej, a Ukraińców poddali ścisłej kontroli. Ukraińcy są jednak nadal uprzywilejowani i trzeba się liczyć z tym, iż ostoją się w administracji komunalnej, a w przyszłości, w miarę szkolenia się, będą zastępować i^e Polaków, tym bardziej iż wyższe szkolnictwo zawodowe otwarte we Lwowie będzie dostępne tylko dla nich, bo Polakom odmówiono szkolnictwa średniego.

Reichskomisariat Ukrainy

Początkowo położenie ukraińskich ziem posowieckich zapowiadało ogłoszenie buforowego państwa ukraińskiego; w październiku 1941 [r.] Hitler zdecydował jednak bezpośrednie przejście przez Niemców eksploatacji Kraju. W listopadzie 1941 [r.] powstał Reichskomisariat i w miarę przejmowania przez władze cywilne administracji od wojska, likwidowano ukraińskie samorządy obłasti i powiatów.

Gdy w krajach nadbałtyckich zachowano własne zarządy centralne – Landeseigene Verwaltung einheimischer Bevoelkerung^f, na Ukrainie zachowano tubylczą administrację od szczybla rejonu w dół, a Reichskomisarz jasno wyraził, iż przeznaczeniem ludności jest „niestrudzona praca” dla Niemców w zamian za tolerancję praktyk religijnych i prawo do „szczęśliwego życia”.

Rozwój kulturalny ludności nie leży w intencjach okupanta.

Jednym z pierwszych zarządzeń Reichskomisarza była likwidacja samodzielnej prasy ukraińskiej, zamknięcie szkół na okres zimowy 1941/[19]42, wreszcie^g zaś ustalono zasadniczy poziom ogólnego wykształcenia na 4 klasy szkoły elementarnej, na których ma się opierać ewentualne dalsze szkolenie zawodowe.

Szkolnictwo zawodowe, aż do wyższego włącznie, działało bez przerwy, aby szybko dostarczyć fachowców na doraźne potrzeby gospodarki wojennej. Aby nie dopuścić do budzenia świadomości narodowej przytłumionej przez panowanie sowieckie, odcięto możliwość penetracji do Reichskomisariatu działaczom z Galicji i emigracji. Nie dozwolono też młodzieży z Reichskomisariatu wyjazdów na studia na Zachodzie.

Pod względem gospodarczym i społecznym ma być przywrócona ziemiom ukraińskim rola dostawcy surowców i produktów rolnych, tym razem na potrzeby gospodarki niemieckiej.

Rozwój przemysłowy ostatnich lat 20 ma być cofnięty, robotnik przemysłowy ma wracać na rolę; od lata 1941 [r.] jednak masowo zaczęto wywozić do Niemiec. Obecnie branka nie oszczędza żadnego zawodu, a obejmuje też^h ludzi zatrudnionych.

Na przyszłość naród ukraiński ma stać się znów bierną masą chłopską, siłą fizyczną do uprawy roli, co najwyżej do pracy rzemieślniczej, zawsze pod kierunkiem Niemiec.

^e W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 77): zastępowali.

^f W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 77): Landeseigene Verwaltung einheimischer Bevölkerung.

^g W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 78): w roku bieżącym.

^h W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 78): również.

Z braku maszyn rolniczych zmechanizowane kołchozy zastąpiono „spółnotami rolnymi” różniącymi się od nich brakiem mechanizacji i nazwą.

W nadziei podniesienia produkcji od jesieni 1942 [r.], nieliczne wzorowe spółnoty są dzielone na indywidualne gospodarstwa w ramach towarzystw rolniczych. Dziś już cała produkcja i handel ujęty jest w system niemieckich towarzystw, które opierając się na sieci ukraińskiej pseudospółdzielczości, na niższych stanowiskach zatrudniają pracowników ukraińskich.

W granicach Reichskomisariatu najdotkliwiej pokrzywdzone są ziemie polskie, przede wszystkim Wołyń. To jedno z najbogatszych województw Rzeczypospolitej, które obronną ręką przetrwało epizod sowiecki i kampanię lata 1941 [r.], Niemcy ostatecznie ujednoliciли z tymi ziemiami, które za sobą miały 20 lat gospodarki sowieckiej i ciężkie zniszczenia wojenne. Niemcy bowiem zachowali teżⁱ tu upaństwowienie majątków i^j racjonalizację gospodarki chłopskiej^k, przy czym [z]likwidowali nadwyżkę bydła i koni. Odradzający się po miastach handel [prywatny] zniszczyli – ostatnio, w początkach kwietnia 1943 [r.], wszczęto masowe represje względem policji ukraińskiej jako odpowiedź na powszechną jej dezercję do lasów. Jedynymi koncesjami dla^k Ukraińców jest powoływanie w okręgach Reichskomisariatu miejscowych komitetów samopomocy, przeznaczonych do pełnienia opieki [społecznej i] sanitarnej, oraz wszczęcie na jesieni 1942 [r.] radykalnej ukrainizacji Polesia, gdzie dotąd^l przeważnie ostała się administracja polska.

B. Nastroje i życie polityczne

Przewlekająca się wojna coraz dotkliwiej dotyka Ukraińców, powszechne przeświadczenie o nieuniknionej klęsce niemieckiej, z którą wiązały swój los aktywniejsze czynniki ukraińskie, beznadziejne perspektywy w razie zwycięstwa niemieckiego – wszystko to wywiera mocny wpływ na nastrojowe, kierujące się uczuciem społeczeństwo ukraińskie. Coraz częstszym zjawiskiem jest głęboki pesymizm, uchylanie się od jakiegokolwiek pracy narodowej, tęsknota do dawnych dobrych czasów sprzed września [19]39 [r.] czy też w innych kołach i stronach – do czasów sprzed 22 VI [19]41 [r.].

Propaganda sowiecka znajduje sprzyjające podłoże w tych zwłaszcza stronach, gdzie poczucie ciągłości władz sowieckich utrzymuje partyzantka i na ziemiach nawiedzonych głodem.

Nastroje prosowieckie z natury rzeczy mają charakter o wiele konkretniejszy niż tęsknota do dobrych czasów polskich niepodsiycana naszą planową propagandą.

Generalne Gubernatorstwo

Załamanie się nastrojów ukraińskich pogłębia się na Chełmszczyźnie i Podlasiu po dezercji osiedlonych tu przed wojną sowieckich nacjonalistów. Miejscami znów chłopci zaczynają posyłać dzieci do polskich szkół, instytucje ukraińskie zamierają. Wyjątek tu stanowi odporniejszy, mocniej z zewnątrz zasilony ośrodek chełmski.

Spadek wpływów ukraińskich obserwuje się też na Łemkowszczyźnie, gdzie odrywają się^m starorusini.

Na Posaniu zaznacza się cofanie ukraińskiego stanu posiadania w stosunku do r. 1940–[19]41.

ⁱ W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 78): również.

^{j-j} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 78): nacjonalizację ziemi gospodarstw chłopskich.

^k W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 78): na rzecz.

^l W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 78): do tego czasu.

^m W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 78): odrywają.

Na rdzennych ziemiach ukraińskich, zwłaszcza w młodszej generacji, zadawnione nastroje antypolskie, podtrzymywane przez kierownicze elementy ukraińskie, [a] popierane przez Niemców, stanowią pożywkę dla wiary w jakiś cud polityczny, który w końcuⁿ wojny wyczaruje niepodległość Ukrainy. Wyłączną oficjalną reprezentacją ukraińską w GG jest Ukraiński Centralny Komitet, do którego, na rozkaz okupanta, 1 III [19]42 [r.], przyłączono lwowski Ukraiński Komitet Krajowy, likwidując samodzielność tej placówki, stanowiącej początkowo reprezentację powściągliwie wobec Niemców „nastrojonych grup społecznych” czynnika galicyjskiego.

Teraz Ukraiński Centralny Komitet, na zasadach autorytatywnych zorganizowany, centralizuje w swych komórkach terytorialnych i zawodowych całe życie legalne ukraińskie. Najobiektywniejszymi^p pracownikami ukraińskimi^q są działacze OUN, znani z przedwojennej pracy konspiracyjnej, przynależni do obu dzisiejszych odłamów. Jawny program polityczny [UCK] formułuje jawna prasa ukraińska, powściągając marzenia niepodległościowe młodszego pokolenia i wskazując lepszą przyszłość narodu w ramach niemieckiego nowego ładu, gdy już ustaną trudności okresu wojennego.

Pod innymi hasłami propagandowymi Ukraińskiego Centralnego Komitetu mogą podpisać się też jego członkowie niepodległościowcy – banderowcy^r.

Propaganda ta zwalcza pesymizm trawiący społeczeństwo, wskazując na postęp dokonany już w dziedzinie szkolnictwa, na ekspansję gospodarczą dokonaną kosztem Polaków i Żydów, podkreśla znaczenie ukraińskiej administracji komunalnej, wytycza dalsze możliwości.

Jawny program nacjonalizacji Ukrainy zmierza do wyzyskania [możliwości] okresu okupacji niemieckiej do osłabienia żywiołu polskiego, by przy sprzyjającej koniunkturze całkowicie opanować położenie i uniemożliwić nam powtórzenie 1918 r. kiedy to, lepiej zorganizowani, trzymając kluczowe stanowiska, zdołaliśmy dotrwać na tych ziemiach, aż^r nie nadeszła pomocy z rdzennej Polski.

O ile polityka wewnętrzna kształtowała się na ogół jednolicie, to orientacja zagraniczna niepodległościowców ukraińskich parokrotnie wahała się między „walką i” niemiecką współpracą^s.

Posunięcia Niemców w przeddzień kampanii letniej 1942 r. wzbudziły nadzieje, że za rekruta da się wytargować nie tylko samorząd, jaki mają kraje nadbałtyckie, ale pełną samodzielność i zjednoczenie ziem ukraińskich z Lwowem i Odessą.

Nastąpiło nowe rozczarowanie do Rzeszy i jesienią nowa fala jeszcze bardziej wylewnych wynurzeń przed Polakami (Kubijowycz, Bilak, Horbowy). Rozmowy te nie dały pozytywnego kroku naprzód, ograniczając się głównie do podkreślenia nastrojów antyniemieckich. Zadawniona niechęć do Polaków^u każe rozmówcom ukraińskim szukać wybiegów od jedynej realnej możliwości – bezpośredniego porozumienia się z nami.

ⁿ W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): końcowym okresie.

^{o-o} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): nastrojonego, społecznego.

^p W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): Najbardziej aktywnymi.

^q W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): UCK.

^r W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): pokąd.

^{s-s} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): z Niemcami a współpracą.

^t W dokumencie błędnie: z.

^u W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): Polski.

³ Od nazwiska Stepana Bandery, który od 1940, po rozłamie w OUN był przywódcą skrzydła, tzw. OUN Rewolucjonistów.

Chcieliby, wszedłszy do federacji słowiańskiej na równej stopie z Czechami, wygrać jej wewnętrzne przeciwności, aby uniknąć ściślejszego związania z Polakami. Politykę swoją opierają na fikcji istnienia wielkiego czterdziestomilionowego uświadomionego narodu. Mają nadzieję, iż zdecydowany zbrojny opór wyprowadzi ich cało, zanim zjednoczenie i niepodległość ochroni przed niebezpieczeństwem sowieckim i polskim. Łudzą się też możliwością pozyskania opinii Anglosasów dla idei niepodległej Ukrainy, czy to „wielkiej”, czy tylko „zachodniej”. Stosunek do Polaków^v cechuje nieufność i niewiara w dotrzymanie obietnic. Wysuwane przez Polaków hasło: „Za Naszą Wolność i Waszą” traktują jako frazes pokrywający zaborczość. Jako próbę zejścia na grunt realny wypada wspomnieć parokrotnie wysuwany przez Kubijowycza w rozmowach z Polakami pomysł likwidacji sporu drogą wymiany ludności polskiej i ukraińskiej wzdłuż linii Górnego Bugu, Gnilej Lipy i Oporu, przez co po naszej stronie miałby zostać Lwów i Zagłębie Naftowe.

Kubijowycz zupełnie dziś niepopularny we własnym społeczeństwie, przy innych okazjach chciałby linię tę przesunąć na San. Dopiero w ostatnich czasach, pod wpływem masowych od końca VI^x [19]42 [r.] represji niemieckich w kierowniczych kołach banderowskich, szerzy się zrozumienie konieczności zawieszenia broni z Polakami, by ułatwić walkę z głównymi wrogami: Niemcami i Rosją.

Banderowcy zaostrzyli walkę z Niemcami (między innymi polecenie dezercji żołnierzy legionu ukraińskiego) i zgłosili chęć oficjalnych wiążących rozmów z nami.

Odkąd rozbiły się zaczęte w VII [19]42 [r.] próby pogodzenia banderowców z melnykowcami, pierwsi skupili wszystkie młodsze aktywniejsze elementy. Melnykowcy przestali być istotnym czynnikiem.

Najsilniejszym oparciem ruchu banderowskiego są legalne organizacje młodzieży ukraińskiej^y i stanowią one obok policji ukraińskiej, straży ogniowej, „służby ojczyznianej” – właściwy zrąb ukraińskiej siły zbrojnej, siecią terytorialnych komórek szczególnie pokrywającej dystrykt Galicji, a sięgają do „mas aż do” dystryktu GG i poza jej granice. Jest to organizacja wrośnięta w grunt, należycie zakonspirowana, tak iż nie należy liczyć się z możliwością rozbicia przez chaotyczne zazwyczaj represje niemieckie, nawet tak znaczne jak w grudniu i styczniu br. Organizacja ta ma poparcie mas.

Drugim ośrodkiem wpływów na społeczeństwo ukraińskie w GG jest dziś ugrupowanie katolicko-konserwatywne oparte o autorytet najbardziej ważki Metropolity Szeptyckiego i o aparat kościelny. Na początku okupacji niemieckiej oddziaływał on pojednawczo na antypolskie nastroje ludności i zachował powściągliwą postawę wobec hitleryzmu. Czynniki te, zaniepokojone o przyszłość duchową narodu, już teraz widzą przyszłość narodu ukraińskiego we współpracy z Polską.

Pozostałość dawnego UNDO⁴ i innych ugrupowań ugodowych rekrutowanych z miejscowych i najświeższej emigracji z Wołynia, objęci określeniem: „Kanadyjczyków”, za człowieka sztandarowego uważają Wasyla Mudryja. Nie obserwowano dotąd ich działalności organizacyjnej, szerszych wpływów ani prób nawiązania rozmów z Polską. Ilościowo natomiast bardzo liczni są oportuniści, którzy już dziś szukają asekuracji u Polaków na przyszłość.

^v W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): da im.

^w W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): Polski.

^x W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 79): listopada.

^y W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 80): młodzieżowe UCK.

^{z-z} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 80): sąsiednich.

⁴ Ukraińskie Narodowo-Demokratyczne Zjednoczenie.

Reichskomisariat

Na Ukrainie posowieckiej ludność urobiona w szkole bolszewickiej i wyniszczona przez Niemców – czeka powrotu dawnej władzy. Stosunkowo nieliczne są jednostki, które w dzisiejszych warunkach odczuwają pewne rozluźnienie ucisku; na wieść o zbliżającej się ofensywie sowieckiej uciekli masowo na zachód. Niewielu zdołało pozyskać przenikające z zachodu wpływy nacjonalistyczne OUN. Inaczej jest na Wołyniu, gdzie zamożne chłopstwo za czasów polskich przeżywało najwyższy dobrobyt, jaki tu pamiętają. Jest tu najsilniejsza tęsknota za dobrymi czasami polskimi, ale [zarazem też] i zakorzenione wpływy OUN i komunizmu. Tamtejsi działacze ukraińscy, po przesądzeniu losu Galicji, marzyli o odegraniu roli zaczynu wielkiego państwa ukraińskiego pod opieką niemiecką, o bajecznych karierach na wyjałowionej z aktywnych jednostek Ukrainie posowieckiej.

Utworzenie Reichskomisariatu przyniosło zawód. Pozostały tu^{aa} tylko posady w administracji komunalnej z obowiązkiem wysługiwania się kosztem ludności. Z ambitniejszych działaczy wołyńskiego stronnictwa [Stefan] Skrypnyk skompromitował się jako redaktor gadzinowego pisma „Wołyń”, próbując wygrać dla sprawy narodowej jedyną możliwość, jaką pozostała deklaracja programowa Reichskomisarza – „wolność religii”. Zamierzał on z cerkwi prawosławnej stworzyć organizację nacjonalistyczną łączącą wszystkie ziemie Reichskomisariatu. Z pomocą jedynego hierarchy Ukraińca, arcybiskupa śluckiego Polikarpa Sikorskiego, wywołał on jesienią 1941 r. rozłam w cerkwi i utworzenie ukraińskiej cerkwi autokefalicznej, w której sam w maju 1942 r. dał się wykonsekwować na biskupa. Ogół biskupów Reichskomisariatu Rosjan, zgrupowanych w „cerkwi autonomicznej” na Ukrainie, podlega kanonicznie patriarchatowi moskiewskiemu, na Wołyniu zachował wpływ na przyniatającą większość wiernych. Ukraińska cerkiew autokefalna szukała więc zwolenników głównie na ziemiach posowieckich.

Istnienie zwalczających się cerkwi nacjonalistycznej i zachowującej więź z Moskwą nie było na rękę okupantom, toteż w październiku 1942 r. musiało dojść do ugody, przy czym kanonicznym zwierzchnikiem nowej „cerkwi autokefalicznej na Ukrainie” (okręgi geograficznie nienarodowe) został Rosjanin metropolita GG Dionizy. W Synodzie faktycznie rządzącym cerkwią przewagę zdobyli Rosjanie z dawnej cerkwi „autonomicznej”. Ambitny biskup Mścisław Skrypnyk ostał się początkowo na niższej posadzie sekretarza synodu, a w początkach r[oku] b[ieżącego] odsunięto go całkowicie od wpływów. Ostatnia możliwość polityki ukraińskiej w Reichskomisariacie upadła, choć faktycznie rozłam cerkwi trwa nadal.

W tym położeniu na Wołyniu, gdy jedni działacze dawnego wołyńskiego [Ukr.] objednania (WUO) proniemieckiego skompromitowali się, inni uchylili się od pracy czy nawet schronili się do Lwowa czy Warszawy, do głosu doszło OUN zasilone napływem elementu z GG. Nie jest ono tu tak rasowe^{ab} jak w dystrykcie Galicji, ale nie ma też żadnej przeciwwagi politycznej. Oparta na społeczeństwie^{ac} ideologiczna^{ad} działalność pol[skich] ludowców ogarnęła ostatnio też jednostki ukraińskie i rozporządza jedynym dotąd prapolskim tajnym pismem ukraińskim; z natury rzeczy nie może być aktywnym ruchem masowym, ale w okresie przełomu może odegrać rolę pozytywną podobnie jak

^{aa} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 81): im.

^{ab} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 81): masowe.

^{ac} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 81): społecznej.

^{ad} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 81): ideologii.

niektórzy członkowie dawnego WUO, a natomiast cała niemal młodzież ukraińska rozagitowana przez nacjonalizm chce niezależnej Ukrainy, jest antyniemiecka, antysowiecka, antypolska.

Banderowcy opanowali miejscową policję ukraińską.

Gdy na początku r[oku] b[ieżącego] wcielenie drobnych oddziałów policji ukraińskiej do wojska niemieckiego dało podstawę do obaw przed ogólnym utajonym poborem do wojska niemieckiego, zaczęły się początkowo jednostkowe ucieczki do lasów. Od 19 marca przybrały one charakter ruchu masowego, obejmującego powiaty: łucki, dubieński, chorochowski^{ae}. Nie wiadomo jeszcze, czy jest to następstwem organizacyjnego rozkazu banderowskiego.

Wobec całkowitego ogłoszenia dużych obszarów ze służby bezpieczeństwa mnożą się morderstwa Polaków, Niemców i Ukraińców dokonywane przez młodzież z lasu. Nie ma jednak dotąd podstaw do przypisywania winy akcji antypolskiej organizacji banderowskiej, która [być] może nie panuje nad tendencjami anarchicznymi skierowanymi przede wszystkim przeciw administracji majątków.

Niepokojące jest też położenie na Polesiu, gdzie z poparciem Niemców rozszerzyła się antypolska ukraińska agitacja nacjonalna^{af}.

C. Polacy na ziemiach ukraińskich

Za okupacji sowieckiej, a następnie wskutek terroru i ucisku administracji ukraińsko-niemieckiej, żywioł polski uległ wydatnemu osłabieniu. Na obszarze Reichskomisariatu w granicach polskich ubytek Polaków w końcu 1941 r. wynosił [ok.] 16 procent stanu z 1931 r. W dystrykcie Galicji spis z VIII [19]42 r. ujawnił zaledwie 955 821 Polaków (niewiele ponad 21% ludności), a więc wykazał straty niemal dwukrotnie wyższe przy ogromnym wzroście odsetka ukraińskiego.

Położenie gospodarcze Polaków, zwłaszcza w 1. okresie po opanowaniu całego aparatu administracyjnego przez Ukraińców, było bardzo ciężkie, tym bardziej że sowiecka nacjonalizacja pozbawiła ich większej własności wiejskiej, nieruchomości miejskich, zakładów pracy i handlu tak prywatnego, jak i spółdzielczego.

Jednak wbrew ukraińskim szykanom, przedsiębiorczość i fachowe przygotowanie Polaków pozwoliły im we Lwowie jako tako zabezpieczyć egzystencję, przy czym szybko przyzwyczaili się do używania języka ukraińskiego w urzędach.

Położenie Polaków na prowincji bywa o wiele^{ag} gorsze. Zarobek bywa zupełnie uniemożliwiony i daje się odczuwać nędza. Zdarzają się akty gwałtu, krzywdzenia przy rozdziale kontyngentów rolniczych, z reguły występuje złośliwe wyznaczanie Polaków na roboty do Niemiec. Toteż niechęć miejscowej ludności polskiej do Ukraińców, oparta przed wojną na poczuciu wyższości kulturalnej i podsycana obawami przed większą prężnością rozwoju tego niebiurokratyzowanego narodu, w okresie wojny stała się nienawiścią powszechną i gwałtowną, żądną nie tylko powetowania strat, ale i rozszerzenia przedwojennego stanu posiadania. Nie są odosobnione szczegółowe projekty eksterminacji Ukraińców w Galicji lub wysiedlenia do ZSRR. Odżywają we Lwowie dawne urazy do Warszawy i obawa, że dla spokoju z Ukraińcami będą poświęcone interesy [polskiej] mniejszości kresowej. Mówi się więc, że zależność od^{ah} czynników centralnych ogólnie-

^{ae} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 81): horochowski.

^{af} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 81): nacjonalistyczna.

^{ag} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 82): nieporównywalnie.

^{ah} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 82): iż żał do.

polских może przynieść załamanie i dezercję miejskiego żywiołu polskiego. Jest więc sprzeczność podstawowych postulatów racji stanu: pokojowego spacyfikowania Ukrainy^{ai} i utrzymania silnej mniejszości polskiej na ziemiach wschodnich. Z wolna jednak zaczynają się mnożyć głosy wśród społeczeństwa miejscowego, świadczące o zrozumieniu potrzeby i możliwości polityki szukającej dróg porozumienia i ugody. Nie mogą przebrzmieć też bez echa coraz liczniejsze ostatnio głosy pojednawcze publicystyki polskiej.

Konkluzje

Zrozumienie konieczności kompromisu polsko-ukraińskiego jest jeszcze po obu stronach słabe. Ukraińcy nadal wykorzystują koniunkturę do tworzenia faktów dokonanych: wzmacniają swój stan posiadania kosztem Polaków. Po stronie polskiej przeważa chęć odwetu za doznane krzywdy i chęć usunięcia w odpowiedniej chwili aktywności^{aj} żywiołu ukraińskiego, aby już na zawsze pozbyć się niebezpieczeństwa.

Postawa Ukraińców na ziemiach Rzeczypospolitej niewątpliwie będzie zależeć od stanu Rosji w chwili załamania się Niemiec. W tym wypadku trzeba się liczyć z 3 możliwościami:

1. Jeśliby Rosja była wewnętrznie silnie osłabiona, Ukraińcy zapewne próbowaliby stworzenia wielkiej niepodległej Ukrainy. Do tego niezbędną byłaby im przychylność Anglosasów, której warunkiem musiałaby być ugoda z Polakami^{ak} możliwa tylko przy ustępliwości w sprawie granicy zachodniej Ukrainy.

2. Ostanie się ZSRR jako mocarstwa zwycięskiego w obecnych formach ustrojowych przekreślałoby nadzieje na niepodległość Ukrainy Naddnieprzańskiej, stwarzałoby zagrożenie dla ziem południowo-wschodnich Rzeczypospolitej, będąc również^{al} najdalej posuniętym zagrożeniem politycznych dążeń ukraińskich. Optymalnym wyjściem dla Ukraińców zachodnich, dążących do związania życia ukraińskiego z zachodnioeuropejskimi formami bytu, byłoby szukanie rozwiązania sprawy Ukrainy Zachodniej w obrębie Rzeczypospolitej. W obu tych wypadkach są poważne widoki na rozsądny kompromis polsko-ukraiński, oparty o zasadę utrzymania w granicach Rzeczypospolitej 4 rej[onów]^{am} województw południowo-wschodnich. Jest jeszcze 3, najtrudniejsza dla nas możliwość:

3. W wyniku wyniszczenia wojną i procesów ewolucyjnych może dojść do demokratyzacji Rosji i ustrojowego upodobnienia jej do federacyjnych form przyszłej Europy Środkowo-Zachodniej. W tym wypadku mogłoby dojść do wysunięcia przez Rosję konkurencyjnych dla nas haseł wolnościowych i zasady zjednoczenia w granicach federacji wschodniej Europy wszystkich ziem ukraińskich. Hasła tego rodzaju mogłyby zapewne pociągnąć dużą część opinii ukraińskiej, poszukującej dróg politycznych dla swego narodu.

II. Sprawa białoruska

1. Polityka okupanta

Wzrost dywersyjnej akcji sowieckiej skłonił Niemców do utworzenia w swoim czasie białoruskiej formacji wojskowej, co z kolei nasunęło konieczność poczynienia na rzecz Białorusinów szeregu koncesji politycznych i kulturalnych. Powołano do życia korpus samoobrony, który miał powstać na zasadzie zaciągu ochotniczego w sile 150 000 lu-

^{ai} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 82): Ukraińców.

^{aj} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 82): aktywnego.

^{ak} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 82): Polską.

^{al} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 82): równocześnie.

^{am} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 82): jej.

dzi, a składać się miał z poszczególnych kompanii i ba[tali]onów podporządkowanych dowództwu niemieckiemu. Utworzono dokształcające kursy oficerskie i podoficerskie, które objęły znaczną liczbę byłych wojskowych polskich i sowieckich, podających się ze względów koniunkturalnych za Białorusinów.

Zaciąg ochotniczy przybrał niewielkie rozmiary.

Ostatecznie wojskowe władze niemieckie musiały uznać tworzenie korpusu za niebezpieczne, gdyż przedstawiciel generalnego komisarza oficjalnie ogłosił rozwiązanie, które nastąpiło „nie z winy zarządu cywilnego”. Natomiast powiększono służbę bezpieczeństwa, sprowadzając oddziały policji litewskiej, łotewskiej i ukraińskiej, oraz powiększając, w drodze przymusowej, kadry policji miejscowej.

Wszędzie panuje terror stosowany jako odwet za rzekome lub istotne współdziałanie ludności z partyzantami sowieckimi.

2. Nastroje i życie polityczne Białorusinów

Po roku rządów okupant niemiecki tak dalece sobie zraził masy białoruskie, że nie ma wśród nich żadnych nastrojów germanofilskich. Mniej lub więcej szczerze współpracuje z Niemcami jedynie garść inteligencji-przybyszów, którzy zabrnęli w swej akcji zbyt daleko, by się z niej mogli wycofać. Byli obywatele sowieccy unikają współpracy z Niemcami nie eksponując się i zachowują rezerwę, natomiast rej wodzą emigranci z Niemiec i Czech, którzy opanowali większość placówek. Zasadniczą [ich] cechą jest nastawienie wyraźnie antyrosyjskie. Wielu z nich pełni rolę agentów Gestapo jawnych i tajnych. Nie wierzą [i] oni w zwycięstwo Niemców, lecz okres okupacji pragną wyzyskać na uświadomienie ludności i opanowanie Kraju pod względem administracyjno-gospodarczym, by stworzyć fakt dokonany. Ręka w rękę z okupantem niszczą oni żywioł polski, tłumacząc się na zewnątrz, że są jedynie wykonawcami rozkazów.

Białorutenizację Kraju prowadzą przez szkoły i autokefaliczną cerkiew prawosławną, co zresztą daje niewielkie rezultaty ze względu na brak kadr nauczycielskich, a zwłaszcza duchownych, stojących na gruncie narodowym.

Życie polityczne skupia się w łonie tajnej partii nacjonalistów białoruskich („PBN”), której komitet centralny (CK) znajduje się w Mińsku. CK uprawia politykę podwójną. Na zewnątrz współdziała z Niemcami, pragnąc uspić ich czujność, po cichu szuka porozumienia z Aliantami, głównie [po]przez czynniki czeskie. PBN nie wierzy w zwycięstwo Niemiec, uważa Rosję (bez względu na jej ustrój) za głównego wroga, a przyszłość narodu widzi w zwycięstwie Aliantów.

Zdając sobie sprawę z nikłych możliwości, PBN pragnie, by Białoruś w granicach etnograficznych^{an} weszła w skład konfederacji państw słowiańskich.

Oficjalnym żądaniem pod adresem Polski jest uznanie granicy wzdłuż linii Curzona, w zamian za równouprawnienie Polaków na terenach białoruskich.

Ostatnio kierownicy partii nabrali pewności siebie, szukając dróg porozumienia z Ukraińcami.

Staje się rzeczą coraz widoczniejszą, iż cała ta akcja montowana jest również w obliczeniu na Czechów, których przywódcy białoruscy uważają za swych naturalnych sprzymierzeńców i opiekunów przed „polskimi zakusami”.

Równocześnie jednak CK partii, w wielkiej tajemnicy nawet przed członkami partii, szuka z nami kontaktu i pragnie naszego wstawiennictwa u Aliantów, jednak uchyla się

^{an} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 84): etnicznych.

od współpracy w chwili bieżącej i nie chce przeciwdziałać akcji antypolskiej w terenie, motywując to obawą obudzenia czujności okupanta.

W rozmowie informacyjnej z mym podkomendnym przedstawiciel CK oświadczył (o czym meldowałem depeszą [nr] 405⁵), iż Białorusini żadnego powstania przeciwko Niemcom nie urządzają, co najwyżej w chwili odpowiedniej „w formie przyjacielskiej” zabiorą od nich broń, którą muszą skierować przeciwko Rosji.

Wkroczenie wojsk polskich na teren „Zachodniej Białorusi” PBN uważały za krok nieprzyjacielski; polskim oddziałom zbrojnym „wolno byłoby” tam wkroczyć jedynie w tym wypadku, gdyby armia sowiecka naruszyła granice 1939 r.

Domagał się również, by Rząd Polski w jak najkrótszym czasie wydał orędzie uzasadniające konieczność utworzenia niepodległego państwa białoruskiego.

W następnej rozmowie stanął on na gruncie realniejszym, domagając się utworzenia w granicach Polski autonomicznej prowincji białoruskiej. Ostatecznie zdecydował się po powrocie do Mińska podjąć tajną akcję prasową w duchu propolskim i proaliantkim oraz postarać się o utworzenie białoruskiej organizacji nacjonalistycznej w formie komitetu narodowego, który by opracował projekt uregulowania sprawy białoruskiej w granicach Rzeczypospolitej. Dotąd rezultaty tych rozmów są nieznane. Taktyka PBN naiwna i krótkowzroczna, nie liczy się z realnymi możliwościami. Masy białoruskie, niezależnie od terenu, wyznania i stanu majątkowego, nie wierzą w zwycięstwo niemieckie i nienawidzą okupanta za terror i ucisk ekonomiczny. Powszechnym pragnieniem mas chłopskich jest stabilizacja stosunków, bezpieczeństwa życia i mienia oraz względny dobrobyt gospodarczy. Jednocześnie jednak służalczość nacjonalistów głoszących hasła niepodległościowe sprawia, iż hasła te nie przenikają do mas, jako pochodzące od ludzi skompromitowanych w opinii publicznej. Toteż do niedawna znaczna część chłopów białoruskich, z wyjątkiem elementu bezrolnego, widziała dość chętnie powrót rządów polskich, których wspomnienie wiąże się ze stabilizacją stosunków. Elementem [wyraźnie] propolskim są i dotąd katolicy. Tęsknota za bolszewizmem^{ao} była niewielka, zwłaszcza po ostatnim zniesieniu kołchozów. W okręgach zachodnich znaleźć ją można było wśród ludności bezrolnej i służby folwarcznej, we wschodnich, ^{ap}i to wsie, wśród^{ap} proletariatu miejskiego, komsomolców i partyjnej inteligencji, a raczej półinteligencji.

W ostatnich miesiącach sytuacja pod tym względem znacznie się zmieniła z powodu usilnej akcji dywersantów sowieckich. Dywersanci, walcząc z głównym wrogiem chłopa – okupantem niemieckim, wyzyskują sympatie dla reżimu sowieckiego, a obecność ich w terenie, jako jedynej siły pozytywnej, stwarza wiarę w potęgę sowiecką i każe liczyć się z powrotem bolszewizmu^{aq} na ziemi białoruskiej.

Dywersanci prowadzą usilną agitację, twierdząc, że system sowiecki uległ zmianie, bo^{ar} „zniesiono kołchozy”^{as}, wprowadzono własność indywidualną, zlikwidowano NKWD, zaniechano deportacji i zezwolono na otwarcie cerkwi itd.

Niejednokrotnie też partyzanci sowieccy, zwłaszcza wobec ludności polskiej, przedstawiają się w charakterze naszych sojuszników a nawet głoszą, że działają w porozu-

^{ao} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 85): bolszewikami.

^{ap-ap} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 85): głównie w szeregach.

^{aq} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 85): bolszewików.

^{ar} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 85): gdyż.

^{as} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 85): instytucję kołchozów.

⁵ Depesza C. 405 „Stan sprawy białoruskiej” z 17 III 1943 r. – AIPN, 1114/17, k. 528–529.

mieniu z p. Generałem. Powszechnie twierdzą oni, że Białoruś Zachodnia należeć będzie do Sowietów, a przynajmniej granice traktatu ryskiego przesunięte zostaną na zachód.

Ten stan rzeczy sprawia, że masy białoruskie, zaagitowane przez dywersantów sowieckich, stają się odporniejsze na akcję niepodległościową, a jednocześnie coraz mniej zdają się wierzyć w powrót do Polski.

Konkluzje

Okupacja sowiecka, a zwłaszcza niemiecka przyczyniła się mimo wszystko do rozwoju świadomości narodowej mas białoruskich, toteż w wyniku obecnej wojny wyjdą one znacznie bardziej wyrobione politycznie. Czy ruch ten nie jest spóźniony, czy emancypacja Białorusinów dotrzyma kroku tempu współczesnemu, trudno przewidzieć.

Zagadnienie białoruskie nie przedstawia się tak ostro, jak ukraińskie czy litewskie, jednakże trzeba się liczyć z tym, że obaj nasi sąsiedzi uczynią wszystko, by i tam utrudnić nam działalność.

Wprawdzie dzięki różnorodnej agitacji, nastroje prapolskie znacznie zmały, jednakże nie na tyle, by nie dało się ich restytuować.

Dominującą rolę w nastrojach ludności grają względy socjalno-gospodarcze. Ludność białoruska dałaby się zjednać racjonalną reformą rolną, dostateczną aprowizacją Kraju i zagwarantowaniem wymagań rozwoju narodowego (szkoła, równouprawnienie językowe, samorząd kulturalno-gospodarczy itd.).

Inteligencja białoruska, wiedząc, że Rosja godzi w istnienie narodu białoruskiego, coraz bardziej zdaje sobie sprawę z konieczności oparcia się o Polskę, chociaż pragnąc osłabić naszą pozycję na ziemiach wschodnich, zmierza do jak największego wykorzystania obecnej okupacji w kierunku depolonizacji Kraju.

Po stronie polskiej dotychczas nie zarysowała się chęć odwetu na Białorusinach, co niewątpliwie sprzyja próbom porozumienia, jakkolwiek współpraca w chwili obecnej jest jeszcze bardzo trudna ze względu na dwutorowość polityki kierowniczych kół białoruskich.

Ostatecznie postawa Białorusinów zależeć będzie od tego, jaką siłę wyczuwać będą po stronie polskiej, oraz od tego, w jakim stanie wyjdzie Rosja w końcowej fazie wojny.

III. Sprawa litewska

1. Polityka okupanta

Za całoroczne koncesje, dokonywane na rzecz Litwinów, okupant zażądał ostatecznie zapłaty w postaci kolonizacji Litwy przez żywioł niemiecki.

We wrześniu ukazało się zarządzenie ustanawiające pierwszą strefę osiedleńczą dla żywiołu niemieckiego, która objęła lewy brzeg Niemna oraz Żmudź Zachodnią wzdłuż linii Rosienie–Szawle.

W ten sposób ma powstać szeroki korytarz niemiecki, równoległy do Bałtyku, a łączący Prusy Wschodnie z Łotwą.

Jakkolwiek ostateczna^{at} akcja kolonizacyjna została wstrzymana, to jednak widać, iż wyznaczona strefa kolonizacyjna nie jest ostatnią, skoro miasto Kowno dostało nakaz przygotowania pomieszczeń dla 1200 nowych rodzin niemieckich i ewakuowania szeregu urzędów litewskich do Wilna.

Konieczności uzupełnienia kadr wojskowych skłoniły ostatnio okupanta do tworzenia na terenach państw bałtyckich legionów tubylczych przeznaczonych do walki z Sowietami. Decyzja ta wymagała poczynienia formalnych ustępstw. Tym się tłumaczy zarządze-

^{at} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 87): ostatnio.

nie Rosenberga przywracające na terenach Estonii, Łotwy i Litwy prywatnej własności nieruchomości. W praktyce jest ono tylko posunięciem propagandowym, gdyż nie dotyczy osób prawnych, terenów przeznaczonych na kolonizację niemiecką i lasów, które nadal pozostają własnością państwową; zresztą wprowadzenie tego zarządzenia w życie przewidziane jest w ciągu 4 lat.

Jednocześnie podjęto silną propagandę na temat niebezpieczeństwa bolszewickiego.

Po tych wstępach Komisarz Ostlandu wezwał do Rygi tzw. Rząd Kubiliunasa oraz gen. Rasztikisa i Nagewicziusa⁶, od których zażądał przeprowadzenia szerokiej mobilizacji sił robotniczych i wojskowych. Litwini odmówili, dając do zrozumienia, iż dobrowolna mobilizacja mogłaby nastąpić jedynie po formalnym ogłoszeniu niepodległości Litwy i usunięciu niemieckich władz cywilnych.

Wobec tego okupant podjął akcję na własną rękę.

Dnia 25 II ukazała się odezwa Komisarza Ostlandu wzywająca mieszkańców Litwy, by wstępowali na ochotnika do legionu litewskiego. Legion ma obejmować wszystkich mężczyzn pochodzenia aryjskiego od 17–45 lat.

Również odezwę na ten temat, zresztą bardzo bładą, wydał do ludności Kubiliunas.

Tworzenie legionu powierzono Komendantowi SS w generalnym komisariacie litewskim.

Na razie, roczniki 1919–1924 dostały imienne wezwania.

W odpowiedzi Litwini podjęli bardzo intensywną agitację przeciw werbunkowi.

Jeszcze przed konferencją ryską prasa tajna uprzedzała o zamiarach okupanta i domagała się bojkotowania wszelkich pomysłów niemieckich, dopóki Litwa nie otrzyma niepodległości.

Po konferencji ryskiej organizacje tajne nakazały bojkot zaciągu ochotniczego i ucieczkę młodzieży do lasów, a policja i administracja przestrzegała przed współpracą z Niemcami przy wyłapywaniu ludzi. Akcja została przeprowadzona bardzo dobrze.

Młodzież szkolna i uniwersytecka ze wszystkich większych miast uciekła na wieś. Procent ochotników okazał się znikomo mały (np. w Wilnie^{au} – po kilka osób dziennie).

Okupant został zaskoczony bojkotem. Komisarz Wileński^{av} w początkach marca wyjechał do Berlina po instrukcje.

Przed Niemcami stanął dylemat: pójść na ustępstwa albo przeprowadzić mobilizację siłą.

2. Nastroje i życie polityczne

Ostatnie posunięcia niemieckie otrzeźwiły znaczną część społeczeństwa litewskiego.

Z wyjątkiem tzw. Rządu Kubiliunasa i sfer biurokratycznych, które się stały powolnym narzędziem w rękę okupanta, olbrzymia większość przeszła zdecydowanie do opozycji antyniemieckiej, znajdującej się zresztą tylko w stanie potencjalnym.

Idąc za nastrojami mas, przywódcy polityczni podjęli podziemną akcję polityczną i wojskową, która by z jednej strony przygotowała naród na moment przełomowy, a z drugiej zasugerowała państwom anglosaskim rzekomo proaliantkie nastawienie Litwy.

Naczelną organizacją, koordynującą wysiłki poszczególnych ugrupowań, jest główny komitet samopomocy, będący pewnego rodzaju koalicją reprezentującą świat naukowy i czynniki wojskowe, duchowieństwo i prasę.

^{au} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 87): Kownie.

^{av} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 87): kowieński.

⁶ Vladas Nagius-Nagevičius (Nagewiczius) (1880–1954), generał, lekarz i archeolog litewski.

Istotnym celem komitetu jest zgrupowanie całego narodu i wytworzenie naczelnej organizacji politycznej, która by podporządkowała sobie rozproszkowe grupy.

Akcję podziemną podjęli ludowcy, socjaliści i chadecja.

Stałym organem prasowym organizacji podziemnej stał się dwutygodnik „Neprieklausima Lietuva”^{aw} (Niepodległa Litwa).

Akcja wojskowa opiera się głównie na związku partyzanckim^{ax} (antysowieckim), który jest szeroko rozbudowany [i zasobny] pod względem materialnym, a grupuje w sobie elementy najbardziej patriotyczne, aczkolwiek^{ay} równocześnie przesiąknięte skrajnym nacjonalizmem.

Prasa konspiracyjna jest coraz bardziej antyniemiecka, odżegnuje się ona nie tylko od tzw. Rządu Kubiliunasa, któremu odmawia prawa przedstawicielstwa narodu, ale również od wszelkich poczynań administracyjnych i policyjnych, które dopuszczają się niegodnych czynów, rzekomo pod naciskiem okupanta.

Za istotną reprezentację narodu uważa się w szeregach konspiracyjnych – komitet narodowy w Ameryce, z płk. Griniusem na czele. Naczelnym hasłem jest odzyskanie pełnej niepodległości w granicach według umowy z Sowietami z 12 VIII 1920 r., to jest z Wilnem, Brasławiem, Postawami, Oszmianą, Lidą i Grodnem. Taką Litwę ma wywalczyć na Zachodzie rząd emigracyjny, a w kraju powstanie zbrojne. Będzie to zgodne, jak twierdzi „N. Lietuva”, z Kartą Atlantycką, która „gwarantuje niepodległość tylko tym narodom, które w chwili upadku niemieckiego^{az}, z bronią w ręku znajdują siłę zdobycia bytu niepodległościowego^{ba}”.

Ta przyszła siła zbrojna, obok członków związku partyzanckiego, ma się składać również z obecnych: oddziałów samoobrony i policji, a więc skład jej zapowiada się niejednolicie, gdyż obok inteligencji i młodzieży ideowej, grupować ma ona również męty społeczne żadne rabunku.

W sumie więc przyszłość buduje się na następujących przesłankach:

- 1) upadek Niemiec,
- 2) wyczerpanie Rosji,
- 3) słabość Polski,

4) akcja dyplomatyczna emigracji litewskiej na Zachodzie,

5) własna siła zbrojna, która przez powstanie antyniemieckie zjedna dla Litwy opinię anglosaską, a w terenie stworzy takie fakty dokonane, jak zajęcie Wileńszczyzny, z którymi trzeba będzie się liczyć.

W stosunku do okupanta naczelną zasadą w chwili obecnej jest zachowanie jak największej liczby elementu litewskiego w kraju. Stąd uchylanie się wszelkimi sposobami od wywozu do robót czy służby przyfrontowej.

Mimo wzrostu nastrojów antyniemieckich, zasadniczy stosunek do Polaków w nich się nie zmienił. O ile na zewnątrz, na zachodzie starają się Litwini stworzyć pozory współpracy z Polakami, o tyle wewnątrz w kraju brutalizm administracji politycznej^{bb} stosowany był nadal bez zmian.

^{aw} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 88): „Nepriklausoma Lietuva”.

^{ax} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 88): Związku Partyzantów.

^{ay} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 88): jakkolwiek.

^{az} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 88): Niemiec.

^{ba} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 88): niepodległego.

^{bb} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 88): litewskiej.

Wszelkie próby rozmów polsko-litewskich rozbiły się o opór z tamtej strony, która nie chce przystąpić do żadnej współpracy konkretnej, o ile Polska nie stanie bezwzględnie na gruncie przynależności Wileńszczyzny do Litwy.

Takie stanowisko, w formie zupełnie oficjalnej, przedstawiciele ludowców, chadecji i sfer wojskowych zajęli w memoriale, adresowanym do Rządu Polskiego, a złożonym na ręce wileńskich przedstawicieli frontu demokratycznego (Koło, Trójkąt i Prostokąt).

Wrześniowe oświadczenie Rządu Polskiego w sprawie prześladowań na Wileńszczyźnie⁷, a zwłaszcza artykuł „Timesa” – wywarły duże wrażenie na Litwinach, o czym meldowałem Panu Generałowi w specjalnej depeszy.

Zaznacza się to w formie postępowania administracji litewskiej w stosunku do Polaków i znalazło pewne echo w prasie tajnej, która, między innymi, puściła wiadomość, iż Rząd Polski zawarł z emigracyjnym rządem litewskim płk. Griniusa układ przyjaźni, rzekając się na rzecz Litwy praw do Wileńszczyzny.

Ostatnio zaznaczył się nawrót silnej fali antypolskiej. Prasa tajna umieściła odezwę narodowego komitetu litewskiego w Ameryce, podpisaną przez Griniusa i Taksztasa^{bc}. Odezwa nawołuje do zaprzestania walk wewnętrznych, utworzenia ogólnolitewskiego związku strzeleckiego i wiary w przyszłość, gdyż niepodległa Litwa posiadać będzie Wilno i Kłajpedę.

Wnet po tej odezwie, prasa tajna podjęła akcję antypolską.

Związek bojowników o wolność wydał broszurę „Nasze stosunki z Polską” o nastawieniu antypolskim, niesłychanym nawet na gruncie Litwy. Broszura jest pełna inwektyw pod adresem Rządu Polskiego, odżegnuje się od konfederacji z Polską, wyraźnie wskazuje na porozumienie z Ukraińcami (względnie usiłuje ich pozyskać), imputując nam zamiary aneksji Litwy i Ukrainy Sowieckiej, a wreszcie domaga się, by Polska już dzisiaj uznała niepodległość Litwy z Wilnem i Ukrainy z Lwowem.

Jednocześnie obserwujemy gorliwą współpracę policji litewskiej przy wysiedlaniu Polaków [z Kowna], którą ogół Litwinów przyjmuje z nieukrywaną radością.

Również biskup Uprejnis^{bd} zabronił śpiewania niesporów po polsku w kościołach wileńskich i zniósł zwyczaj śpiewania kantyczek polskich w Ostrej Bramie, co Polacy wileńscy poczytują sobie za specjalną krzywdę.

Cała ta akcja rozpoczęła się w tym samym czasie, gdy były poseł litewski w Londynie [Bałutis]⁸ nawoływał przez radio naród litewski do zaprzestania samobójczej polityki w stosunku do Polski^{be}.

Źródłem akcji antypolskiej są niewątpliwie instruktorzy komitetu Gatniosa⁹. Z wypowiedzi prasowych wynika, że Litwinów specjalnie dotknęła wiadomość, że Rząd Polski nie uznaje tego komitetu za rząd litewski i nie zawarł z nim żadnej umowy, co zdyskredytowało zupełnie uprzednie doniesienia prasy litewskiej o zawarciu układu między Rządem Polskim i płk. Griniusem na temat uznania granicy według umowy sowieckiej^{bf} z 1920 r.

^{bc} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 88): Paksztas. Prof. Paksztas, sekretarz litewskiej Rady Narodowej w Stanach Zjednoczonych.

^{bd} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): Reinis.

^{be} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): Polaków.

^{bf} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): moskiewskiej.

⁷ Zob. *Protokoły posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 5..., s. 16–18, 22–25.

⁸ Bronius Balutis (1880–1967), dyplomata litewski, w latach 1918–1919 i 1928–1934 poseł Litwy w USA, w latach 1934–1967 poseł Litwy w Londynie.

⁹ Griniusa.

Mimo to szerzy się nadal wiadomość, iż płk Grinius uzyskał osobistą obietnicę Roosevelta przyznania Wilna Litwie^{bg}.

Reorganizowany obecnie i uzbrojony związek strzelecki ma na celu obronę Wileńszczyzny przed „zakusami polskimi”.

Na wzmoczenie akcji antypolskiej wpłynęły również wiadomości o naprężeniu stosunków polsko-sowieckich oraz przedwczesne oświadczenie Rządu^{bh} Polskiego w Londynie o poprawie^{bi} stosunków polsko-litewskich w terenie.

Enuncjacje radiowe opinia litewska przyjęła jako słabość polityczną^{bj} i aprobatę wszelkich poczynań antypolskich.

Litwini poczęli pretendować do roli opiekunów Białorusinów, czemu dali wyraz w przedwstępnych rozmowach z Polakami. Prasa sugeruje Białorusinom konieczność oparcia się o silną Litwę, jednocześnie jednak podsuwa im myśl zrezygnowania z dorzecza Niemna i przesunięcia punktu ciężkości na wschód.

W wypowiedziach maksymalistów litewskich spostrzega się dążność do utworzenia bezpośredniej granicy z Ukrainą i odsunięcia Białorusinów na wschód od linii Druja–Młodeczno–Nieśwież.

Z postawą tą łączy się zapewne wizyta niepodległościowców Ukraińców w Kownie.

Jedno z pism litewskich dowodzi, iż gdyby Białoruś miała się połączyć z Polską „wówczas nie tylko Litwa, ale i Ukraina musiałaby się temu sprzeciwić”.

Konkluzje

Porozumienie polsko-litewskie natrafia na wiele trudności i wydaje się niezwykle trudne do przeprowadzenia.

Z jednej strony ogół Litwinów^{bk}, wychowanych^{bl} w atmosferze nienawiści do nas, utrwalił się w przekonaniu, iż Rosja i Niemcy są dla nich^{bm} mniej niebezpieczne, gdyż jako państwa o kulturze odmiennej grożą jedynie suwerenności Litwy^{bn}, podczas gdy Polska, dzięki pokrewieństwu i atrakcyjności swej kultury, zagraża wprost istnieniu narodu litewskiego. Ponadto długoletnia propaganda sprawiła, iż [dzisiaj] każdy Litwin kwestię inkorporacji Wilna uważa za punkt honoru narodu, wskutek czego akcja propolska, a zwłaszcza akcja na rzecz wyrzeczenia się Wilna, natrafi na silny opór.

Z drugiej strony, tamtejsze społeczeństwo polskie a limine odrzuca porozumienie z Litwinami, nie wierząc w dobrą wolę i słowność kontrahenta.

Już dziś rosną w Wilnie obawy, by Rząd dla zgody z Litwą nie poświęcił Wileńszczyzny i Polaków Kowieńskich. Możliwości porozumienia polsko-litewskiego będą jednakże^{bo} wzrastały niezawodnie w miarę przekonywania się Litwinów o:

- 1) niechybnej klęsce niemieckiej^{bp},
- 2) grożącej inwazji sowieckiej,
- 3) słabości pozycji litewskiej w opinii Anglosasów,

^{bg} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): Litwinom.

^{bh} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): radia.

^{bi} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): poprawieniu się.

^{bj} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): polską.

^{bk} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): litewski.

^{bl} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): wychowany.

^{bm} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): dlań.

^{bn} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): litewskiej.

^{bo} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): jednak.

^{bp} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 89): Niemców.

4) oddaniu Polsce roli kierującej w kształtowaniu stosunków powojennych w tej części Europy.

Naród litewski odznacza się, obok wielkiego egoizmu, niezwykle materializmem i kultem dla siły fizycznej – toteż na porozumienie z nami pójdzie dopiero wówczas, gdy po naszej stronie będzie widział dostateczną siłę, a w związku z Polską dopatry się dla siebie konkretnych korzyści gospodarczych.

Podjęcie propagandy na ziemiach wschodnich wśród Ukraińców, Białorusinów, Litwinów oraz w społeczeństwie polskim.

Celem ułatwienia objęcia województw wschodnich konieczne jest już dziś propagandowe oddziaływanie na nastroje tamtejszej ludności, szczególnie zaś na nastroje Ukraińców, Białorusinów i Litwinów.

Propaganda ta musi podważyć agitację nieprzyjaciela, przychylnie usposobić ludność miejscową do Polski i wyrwać nacjonalistycznym przywódcom tych narodów szeroką podstawę społeczną dla ich zamiarów realizowania swoich maksymalistycznych programów drogą faktów dokonanych.

Mimo braku zarządzeń w tej dziedzinie akcję propagandową zmuszony byłem rozpocząć, opierając się w ogólnych zarysach na deklaracji październikowej Rządu Polskiego oraz^{bq} innych enuncjacjach oficjalnych i^{br} na przemówieniu [Pana] Prezydenta Rzeczypospolitej na trzecią rocznicę wojny¹⁰.

Wytyczne dla akcji propagandy uzgodniłem z Głównym Delegatem Rządu.

Akcja ta opiera się na następujących zasadach:

A. W stosunku do Ukraińców

I. Jakim ma być stosunek Ukraińców do Niemców, ZSSR i Polski?

a) Wojna obecna przyniosła pełne bankructwo nadziei niektórych kół społeczeństwa ukraińskiego (OUN) na pomoc Niemców przy realizowaniu^{bs} własnego państwa.

b) Uzewnętrzniła niebezpieczeństwo grożące życiu politycznemu i istotnej swobodzie narodu ukraińskiego w ramach ZSSR – niebezpieczeństwo to wzrastałoby niewątpliwie z biegiem czasu, podobnie jak to miało miejsce na terenach USRR^{bt} w latach 1921–1939, doprowadzając do całkowitego wyniszczenia istotnych niezależnych sił ukraińskich.

c) Stworzyła warunki lepszego ułożenia stosunków w ramach Polski, niżeli miało to miejsce w latach 1920–1939. Wyzyskanie tych możliwości zależy w wielkiej mierze od postawy społeczeństwa ukraińskiego.

II. Beznadziejność walki zbrojnej z Polakami, która

a) prowadzi do klęski politycznej^{bu}, bo Polska nie wyrzeknie się ani ziem, ani nie opuści swej ludności w województwach wschodnich, oraz do

b) klęski politycznej, bo Polska – sprzymierzeniec Anglii i Ameryki będzie miała mocną pozycję w momencie zakończenia wojny. Stąd Ukraińcy nie mogą liczyć na pomoc ani na sympatie demokracji zachodnich, nawet w tych ramach, w jakich to miało miejsce w 1919 r. Zasada drobnych samodzielnych państw niezdolnych do [u]trzymania się przy życiu – zbankrutowała;

^{bq} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 91): i.

^{br} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 91): oraz.

^{bs} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 91): realizacji.

^{bt} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 91): ZSRR.

^{bu} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 91): militarnej.

¹⁰ Tekst przemówienia Prezydenta RP (zob. Dziennik Ustaw RP nr 8 z 24 X 1942 r., s. 48–50).

c) mogłaby stać się pretekstem do zagrażającej Ukraińcom całkowitą zagładą interwencji sowieckiej.

III. Szkodliwość obecnej walki Ukraińców z polskością:

a) Walka ta leży wyłącznie w interesie niemieckiego okupanta i ułatwia mu akcję narzucenia niewolnictwa, wyzysku^{bv} gospodarczego i wyniszczenia terrorem zarówno Ukraińców, jak i Polaków.

b) Wywołuje zanik sympatii i oparcia politycznego Ukraińców wśród demokracji zachodnich.

c) Potęguje wyniszczenie gospodarcze kraju.

d) Osłabia możliwość ocalenia przed ponownym wtargnięciem Sowietów.

e) Potęguje zadrażnienia ukraińsko-polskie i utrudnia osiągnięcie pomyślnych, pozytywnych rozstrzygnięć w przyszłości.

f) Wywołuje demoralizację społeczeństwa ukraińskiego, szczególnie policji, kół urzędniczych i młodzieży.

g) Naraża na odwetowe represje po wojnie.

IV. Ocena przeszłości

a) Wybujały nacjonalizm, zarówno polski, jak i ukraiński, był jedną z przyczyn zadrażnień, powodujących^{bw} akty gwałtu i terroru z jednej i z drugiej strony.

b) Zadrażniony stan stosunków narodowo-politycznych odbijał się na wszystkich polach życia kraju, gdyż:

1) opóźniał i tamował proces uzdrowienia życia gospodarczego Kraju w zakresie przebudowy struktury rolnej, urbanizacji etc.

2) stwarzał podłoże praktycznych utrudnień dla Ukraińców w zakresie korzystania ich z możliwości awansu społecznego w szczególności w zakresie dopuszczenia ich do kariery urzędniczej,

3) tamował normalny rozwój życia samorządu oraz prowadził do ograniczeń w zakresie szkoły, kościoła etc.

c) Mimo jednak tego rodzaju okoliczności, które utrudniały i opóźniały normalny rozwój Kraju, stwierdzić trzeba, iż ogólne warunki bytu narodowego ludności ukraińskiej w ramach państwa polskiego, dawały szereg wartości pozytywnych, które dopiero po doświadczeniach wojennych dają się należycie ocenić – jak:

1) podstawowy zakres swobody życia politycznego, społecznego i kulturalnego, w postaci możliwości rozwoju własnych organizacji, szkolnictwa, instytucji kulturalnych, gospodarczych i społecznych,

2) zasadnicze warunki bezpieczeństwa życia i mienia jednostki,

3) poszanowanie własności swobodnego rozporządzania rezultatami własnej pracy, jak również własnym czasem, niestosowanie zasady pracy przymusowej etc.,

4) w rezultacie jedynie w granicach państwa polskiego społeczeństwo ukraińskie mogło stosunkowo swobodnie nie tylko rozwijać własne instytucje społeczne, kulturalne i gospodarcze, lecz również spotęgować uświadomienie narodowe i wyrobienie polityczne najszerszych mas własnego narodu, stanowiące podstawy^{bx} dla dalej idących ukraińskich możliwości,

^{bv} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 91): wyzyskiwania.

^{bw} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 92): powodując.

^{bx} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 92): podstawę.

5) w interesie przyszłości stosunków polsko-ukraińskich oraz lepszego ułożenia warunków bytu narodowego Ukraińców w przyszłej Polsce istnieje konieczność zajęcia już obecnie przez społeczeństwo ukraińskie, w szczególności przez jego przywódców, wyraźnego stanowiska w kierunku:

- a. – chęci istotnego ułożenia stosunków z Polską,
- b. – potępienia przejawów gwałtu w stosunku do ludności polskiej,
- c. – współdziałania z czynnikami polskimi w duchu wspólnego usuwania i rozładowywania wzajemnie wrogich tendencji i nastrojów.

V. Zagadnienie przyszłości

Niewątpliwie błędy przeszłości wynikały częściowo z negatywnej postawy społeczeństwa ukraińskiego, częściowo ze zwycięstwa w Polsce ubiegłego okresu tendencji nacjonalistycznych oraz zasady rządów autorytatywnych.

W przyszłej demokratycznej Polsce rozwój zagadnień ukraińskich będzie iść zgodnie z deklaracją programową Rządu Polskiego po linii:

- 1) wyrzeczenia się ze strony polskiej tendencji wynaradawiania i upośledzenia elementu ukraińskiego,
- 2) wyrzeczenia się ze strony ukraińskiej metody terroru,
- 3) zapewnienia Ukraińcom swobody myśli politycznej, szkoły, kościoła, organizacji etc.,
- 4) nowe stanowisko formalne Ukraińców w granicach Rzeczypospolitej powinno znaleźć wyraz w jej ustroju, zgodnie z ogólną tendencją do oparcia struktury państwowej na szerokiej samorządności.

B. W stosunku do Białorusinów

Zamierzeniem propagandy naszej jest dotrzeć zarówno do inteligencji białoruskiej, jak i do mas ludowych.

W pierwszym wypadku postara się ona:

- 1) Uwypuklić, jak dalece inteligencja białoruska skompromitowała się w opinii państw demokratycznych przez współpracę z Niemcami;
- 2) Podkreślić, [że] platoniczne „stawianie na Aliantów”, niepoparte żadnymi czynami, nie może być brane pod uwagę;
- 3) Wyjaśnić, że nawiązanie^{by} stosunków z nami dopiero po wojnie może być spóźnione^{bz}, gdyż walki narodowościowe mogą stać się pretekstem do interwencji zewnętrznej. Poczucie konieczności rozładowania wrogich nastrojów na obszarach wschodnich Rzeczypospolitej zmusi nas do szukania kontaktu z masami białoruskimi ponad głowami ich przywódców;
- 4) Wywołać przekonanie, że na rozkład Rosji wcale się nie zanoszą, iż zatem niebezpieczeństwo sowieckie jest o wiele groźniejsze, niż się to Białorusinom wydaje.

Jedynym więc ocaleniem Białorusinów^{ca} jest ścisły związek z Polską, która wprowadzi chociażby^{cb} ze względów natury strategicznej, zgodnie z ogólnymi zasadami kształtowania stosunków w Europie powojennej – nie może się zgodzić na zmianę swych dotychczasowych granic in minus, lecz gotowa jest w granicach swego państwa zagwarantować Białorusinom pełnię rozwoju narodowego.

^{by} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 93): próba nawiązania.

^{bz} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 93): spóźniona.

^{ca} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 93): elementu białoruskiego.

^{cb} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 93): choćby.

Odnosnie^{cc} do mas ludowych, dla których idee niepodległościowe są raczej obojętne, propaganda nasza dąży w pierwszym rzędzie do podważenia agitacji sowieckiej przez podkreślenie faktów, iż:

1) Polska zawarła sojusz z Sowietami, nie zrzekając się [swych] ziem wschodnich, a więc po wojnie obecnej powrócą do Polski te ziemie białoruskie, które jej przyznał traktat ryski;

2) Sowiety nie zmieniły swego oblicza. System gospodarczy (kołchozy) pozostał ten sam przy zasadzie niewolnictwa. Powrót Sowietów oznaczałby deportację mas białoruskich na teren Rosji^{cd}, jak to się stało na Ukrainie i czego przedsmak mieli Białorusini w czerwcu i lipcu 1941 r.

Otwarcie Cerkwi jest manewrem taktycznym, obliczonym na pozyskanie mas w okresie wojennym, gdyż walka z religią jest jedną z podstaw systemu bolszewickiego.

W stosunku do prawosławnych^{ce}, propaganda nasza zapowiada Białorusinom:

1) pełnię rozwoju narodowego, co się wyrazi między innymi już w[e] wprowadzeniu samorządu terytorialnego, w dopuszczeniu [czynnika i] języka białoruskiego do urzędów i sądów, w rozbudowie szkolnictwa i ochronie kultury białoruskiej,

2) poprawę bytu gospodarczego, przez uznanie indywidualnej chłopskiej własności ziemskiej i powiększenie jej drogą racjonalnej reformy rolnej,

3) [bezpieczeństwo życia i mienia,] zniesienie wprowadzonego przez okupantów^{cf} systemu pracy przymusowej.

C. W stosunku do Litwinów

1) Układ przyszłej Europy, pod pewnym względami, będzie się diametralnie różnił od układu powersalskiego. Przyszły kongres pokojowy, po doświadczeniu^{cg} wojny obecnej, dążyć będzie nie do bałkanizacji Europy, lecz do stworzenia w niej zwartych bloków państw, opartych na zasadach konfederacji, której początek dały już z jednej strony Polska i Czechosłowacja, [a] z drugiej – Jugosławia i Grecja.

W takim układzie sił nie będzie miejsca dla małej, luzem stojącej Litwy, wygrywającej swą rolę jako narzędzie polityczne^{ch} mocarstw. Przyszłość jej leży^{ci} może albo w bloku państw środkowoeuropejskich, albo w Związku Sowieckim.

2) Czym byłoby włączenie Litwy do Sowietów, tego już Litwini mieli przedsmak w latach 1940–1941.

Ścisła współpraca litewsko-niemiecka^{cj}, dywersja ich na tyłach armii sowieckiej [w czerwcu] 1941 [r.], a wreszcie wymordowanie dziesiątków tysięcy Żydów i agentów sowieckich nie zapowiada na przyszłość przyjaznego nastroju Rosji dla Litwy.

3) Wejście Litwy w skład konfederacji możliwe jest tylko przy porozumieniu się z Polską i przez porozumienie to wejście gwarantuje Litwie zwrot portu kłajpedzkiego, a tym samym możliwość bezpośredniej wymiany handlu z państwami zamorskimi, która przed obecną wojną przyczyniła się w znacznej mierze do dobrobytu kraju.

^{cc} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 93): W odniesieniu.

^{cd} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 93): tereny rosyjskie.

^{ce} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 93): przyszłości.

^{cf} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): okupanta.

^{cg} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): doświadczeniach.

^{ch} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): polityki.

^{ci} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): leżeć.

^{cj} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): Litwinów z Niemcami.

4) Wejście Litwy w skład konfederacji zmusiłoby ją wprowadzić do porozumienia się z Polską, lecz nie może to za sobą pociągnąć tych konsekwencji, których Litwa się obawia^{ck}. Polska nie ma zupełnie zamiaru wynaradawiania Litwy^{cl} i godzenia w jej^{cm} odrębność kulturalną, pragnie tylko, by Litwa była lojalnym członkiem konfederacji i zwróciła przyjęte z obcej ręki ziemie polskie.

Litwini na ziemiach Polski^{cn} będą mieli zapewniony taki sam rozwój narodowy, jak Polacy na Litwie. Polska pragnie szczerego współzycia z Litwą, lecz na wszelkie próby zagarnięcia jej terytorium państwowego wcześniej czy później odpowie zdecydowaną interwencją.

5) Rekompensatą za wyrzeczenie się pretensji do Wilna może być dla Litwy inkorporacja części Prus Wschodnich i dawnej ziemi litewskiej, nadającej się do relitwinizacji, po usunięciu elementu niemieckiego.

6) Dotychczasowa polityka litewska^{co} doprowadziła Litwę do izolacji na arenie międzynarodowej, jedynie porozumienie z Polską może położyć kres tej izolacji.

7) Wybuch walk polsko-litewskich może stać się pretekstem do wkroczenia i interwencji ewentualnie^{cp} zagrażającej niepodległości Litwy.

8) Wspólny front polsko-litewski przeciw Rosji – to najlepsze zabezpieczenie.

D. W stosunku do ludności polskiej ziem wschodnich i południowych

1) Polska nie wyrzeknie się żadnych ziem z granic 1939 r., gdyż ziemie te są niezbędne dla zachowania Państwa.

2) Polska nie dopuści do krzywdy miejscowej ludności polskiej, bo jej istnienie w pierwszym rzędzie jest warunkiem utrzymania tych ziem przy Polsce. Prawa ludności polskiej na przyszłość muszą być zagwarantowane.

3) Zbrodnie okresu wojennego przeciw[ko] ludności polskiej będą ukarane.

4) Konieczność szukania porozumienia z miejscową ludnością niepolską jest naturalnym nakazem interesu państwowego, jednym z podstawowych warunków pomyślnego rozstrzygnięcia sprawy terenów o ludności mieszanej.

Z walk narodowościowych na tych terenach skorzystać mogą w pewnym okresie Sowiety, uzyskując podstawę do interwencji.

5) Polska przysła, posiadająca nowe rozległe tereny swej narodowej ekspansji na zachodzie, będzie tym mocniej zainteresowana w pokojowym współzyciu całej swej ludności ziem wschodnich i południowych, a zadaniem elementu polskiego tych ziem jest ułatwić Państwu jego zadania zarówno w momencie wojennego przełomu, jak i w przyszłości.

6) Element polski na ziemiach kresowych nie może tracić z oczu niezmiennie dla interesów Państwa ważnej przesłanki, że poza najaktywniejszymi dziś i najwidoczniejszymi antypolskimi elementami miejscowej ludności niepolskiej – istnieją również szerokie masy tej ludności, których postawa w momencie ponownego ujawnienia siły polskiej może odegrać szczególnie ważną rolę.

7) Rozszerzenie zakresu swobody samorządowej poszczególnych terenów może być korzystne również i dla miejscowej ludności polskiej, zwiększając jej wpływ na układ stosunków lokalnych.

^{ck} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): których się Litwini obawiają.

^{cl} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): Litwinów.

^{cm} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): ich.

^{cn} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): polskich.

^{co} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): Litwinów.

^{cp} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 94): zewnętrznej.

8) Uzdrawienie struktury zawodowej ludności niepolskiej, w szczególności dopuszczenie jej do niektórych dziedzin służby państwowej etc., może leżeć również w interesie polskiej ludności danego terenu, uzdrawiając całość stosunków, a równocześnie, chroniąc ten teren od zubożenia przez jednostkowe wyczerpanie^{cq} sił polskich przez zawody urzędnicze.

Środkami działania w zakresie propagowania powyższych zasad będą:

A. W odniesieniu do Polaków:

1. Przyczynianie się, w porozumieniu z Gł[ównym] Delegatem Rządu, do jak najszerszego pogłębiania poglądów na zagadnienia narodowościowe.

2. Zasilanie materiałem propagandowym, zgodnie z p[un]ktem 1, prasy tajnej polskiej, zarówno stołecznej, jak kresowej.

B. W odniesieniu do niepolskich grup narodowych:

1. Instrukcje dla prowadzących z naszego ramienia rozmowy półurzędowe i prywatne,
2. Inspirowane głosy tajnej prasy polskiej, czytowane[j] przez poszczególne grupy narodowe,

3. Wydawnictwa ulotne czy to firmowane przez pewne ośrodki polskie lub bezimienne, w języku zarówno polskim, jak też w języku poszczególnych grup narodowych,

4. Współdziałanie w powołaniu do życia prasy ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej, zdolnej do propagowania tezy o konieczności porozumienia z Polską, wypowiadającej się przeciwko wszelkim formom współdziałania z Niemcami czy ZSRR.

Przedstawiając powyższy plan działania, podkreślam, że dla powodzenia podjętej w Kraju propagandy miałyby niezmiernie znaczenie poparcie jej przez odpowiednią akcję radiową i prasową z Zachodu, czy to przez wypowiedzi oficjalnych i półoficjalnych czynników polskich, czy też przez wywoływanie odpowiednich enuncjacji prasowych angielskich i amerykańskich oraz w innych państwach sojuszniczych i neutralnych w duchu:

1) podkreślania zasady nienaruszalności granicy naszej z 1939 r. oraz naszego prawa do ziem objętych tą granicą;

2) wykazywanie niebezpieczeństwa płynącego dla całej Europy, a w szczególności dla Europy Środkowej, z osłabienia Polski i wzmocnienia imperializmu rosyjsko-sowieckiego przez naruszenie równowagi między układem federacji środkowoeuropejskiej a ZSRR w razie włączenia ziem wschodnich Rzeczypospolitej i Litwy do ZSRR,

3) wykazywanie różnic kulturalnych, społecznych i gospodarczych wytworzonych w ciągu 20-lecia po obu stronach granicy 1939 r., wykazywanie, że system rządów rosyjskich w ogóle, a system autorytatywny rządów sowieckich w szczególności, prowadziłby nie do rozwoju, lecz zatarcia odrębności kulturalnej tych ziem, od dawna należących do świata kultury zachodniej;

4) wykazywanie niebezpieczeństwa^{cr} istnienia odrębnego państwa ukraińskiego czy białoruskiego (zachodnich) między Polską a ZSRR.

Realizacja koncepcji tego rodzaju byłaby spotęgowaniem błędów polityki wersalskiej, tworzeniem organizmów niezdolnych do trwałego istnienia i będących zarzewiem niepokoju europejskiego.

5) Rozwiewanie nadziei przywódców [politycznych] ukraińskich czy białoruskich na pomoc demokracji zachodnich w kierunku rozbijania Rzeczypospolitej czy też (w sto-

^{cq} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 95): wyczerpywanie.

^{cr} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 96): niemożności.

sunku do przywódców politycznych Litwy) na pomoc w realizacji imperialistyczno-zaborczych programów kosztem Polski;

6) Systematyczne przestrzeganie przed skutkami wyzyskiwania warunków obecnego okresu dla akcji skierowanych przeciwko interesom państwowym^{cs} czy ludności polskiej.

7) Wskazywanie, iż najprostszą i najskuteczniejszą drogą [powrotu] do europejskiej [w]spólnoty demokratycznej dla narodów skompromitowanych przez współpracę przywódców z imperialistycznymi i totalistycznymi Niemcami – prowadzi przez ugodę i współpracę z demokratyczną Polską.

Pożądanym byłoby powzięcie bardziej sprecyzowanych uchwał Rządu lub Rady Narodowej co do sposobu rozwiązań spraw narodowościowych w Polsce.

W razie niemożności powzięcia już teraz tego rodzaju wiążących uchwał, konieczne jest poinformowanie Kraju o politycznych^{ct} tendencjach w zakresie powyższych zagadnień.

Wysoce pożądanym byłoby też wyjaśnienie istotnego stanowiska czynników czeskich we wszystkich przedstawionych tu sprawach.

W rozmowach z przedstawicielami poszczególnych grup narodowościowych, w szczególności z Białorusinami, wyczuwa się, że liczą oni poważnie na poparcie ich dążeń przez Czechy przeciwko Polsce.

W istocie Czeši mogliby mieć poważny wpływ na nastroje tych grup, w szczególności na nastroje Białorusinów i Litwinów.

Byłoby wskazane zwrócenie uwagi oficjalnych czynników czeskich na pewne analogie zachodzące między negatywnymi i pozytywnymi możliwościami czeskimi w odniesieniu do nastrojów na terenie polskiego wschodu, a ewentualnie może^{cu} strony polskiej w odniesieniu do przyszłego układu spraw na Słowacji.

Podkreślając raz jeszcze, że ogólnym dążeniem podjętej przeze mnie propagandy jest tendencja pacyfikacji zadrażeń i przygotowania łatwiejszych warunków powrotu Polaków na swe^{cv} ziemie południowe i wschodnie, oraz niemożności utrzymywania dalej naszej biernej postawy na tych ziemiach, proszę Pana Generała o zaakceptowanie powyższej akcji (względnie o podanie mi dodatkowych instrukcji), jak również o zarządzenie wzmocnienia analogicznej akcji propagandowej w krajach anglosaskich i innych.

Uwaga ogólna: Momenty propagandy antysowieckiej – nie będą miały charakteru angażującego oficjalne czynniki polskie.

K[a]l[ina] 29 IV [19]43 [r.]

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.1.1.4, k. 43–57 (A_255, k. 60–74), mps¹¹.

^{cs} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 96): państwa.

^{ct} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 96): poglądach i.

^{cu} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 96): ewentualnymi możliwościami.

^{cv} W egzemplarzu dokumentu znajdującym się w AAN (2/1326, I/13, k. 96): jej.

¹¹ Rozszyfrowana treść dokumentu znajduje się w: AIPN, 1114/16, k. 390–474. Inny egzemplarz dokumentu znajduje się w: AAN, 2/1326, I/13, k. 77–97.

1943 kwiecień 29, Warszawa – Gen. Rowecki do Centrali: Nowa taktyka KWK – jakie komunikaty o akcjach bojowo-dywersyjnych mogą być ogłaszane przez Centralę

Radiogram nr 737

Od Wandy VII

Dnia 29 kwietnia 1943 r.

O. VI, L.dz. 2132/tj.43

Przyjęty 4 maja [19]43 [r.] godz. 21.00

Odczyt[any] 5 maja [19]43 [r. godz.] 14.25

Nie mogąc się doczekać od 3 lat należnego nam współdziałania i represji sprzymierzonych na bestialstwa niemieckie w Polsce, od jesieni ub.r. uruchomiłem własną wzmoczoną akcję bojowo-dywersyjną, a ostatnio specjalnie terrorystyczną przeciw okupantom. Akcja ta osiągnęła swój zamierzony cel i jak dotąd walkę nerwów z okupantem wygrywamy. Teraz my likwidujemy Niemców, a represji na razie brak.

Aby przeciwdziałać komunistycznej propagandzie, biorącej na swój rachunek każdy nasz bojowy akt, zarządziłem ogłaszanie pewnych części naszych aktów bojowych w komunikatach KWK. Dep[eszą nr] 526ª zwróciłem się do centrali o ścisłe ich podawanie przez radio.

Myślą moją przewodnią jest nie przeciągać jednak strun, korzystając z obecnego konfliktu naszego z Rosją, ograniczyłem akcję bojową przeciw Wehrmacht[owi], a w szczególności przeciw komunikacjom, prowadzącym na wschód, natomiast wzmogłem akcję terrorystyczną przeciw Ge[sta]po, policji i administracji niem[ieckiej]. Ten rozdział chcę dalszą akcją bojową pogłębić.

D[alszy] c[iąg] n[astąpi]. Kalina 400/1

Radiogram nr 738

Od Wanda 7

Dnia 29 kwietnia 1943 r.

Przyjęty 4 maja [19]43 [r.] godz. 21.31

Odczyt[any] 6 maja [19]43 [r. godz.] 11.00

Dalszy ciąg 400

Ogłaszanie przez radio oprócz komunikatów KWK również tajnych moich raportów miesięcznych o akcji dywersyjno-sabotażowej zresztą wbrew moim poprzednim apelom do Centrali wywraca mój zamiar, a przede wszystkim może doprowadzić do drakońskich nowych represji niemieckich w kraju. Ostatni na ten temat komunikat szefa prasowego w Berlinie jest charakterystyczny. Proszę więc ponownie:

1) o nieogłaszanie przez radio ani w prasie zagranicznej danych z raportów miesięcznych o akcji dywersyjno-sabotażowej w Polsce bez mojej zgody,

2) o dokładne bez zmiany i przeróbek zarówno w treści, jak i w podpisie podawanie przez radio i w prasie zagranicznej komunikatów KWK,

^a *Nadpisano odręcznie:* 1579. Z 1 IV 1943 r.; zapis w dzienniku podawczym O. VI: 5 IV 43, L.dz. 1579/43. Depesza C. 526 z 1 IV 1943 r. – AIPN, 1114/17, k. 136.

3) o zaprzestanie w propagandzie Centr[ali] ogłaszania danych z działalności jakichś nieokreślonych organizacji wojska jeśli to jest już komuś koniecznie potrzebne o podawanie po prostu Siły Zbrojne w Kraju lub Armia Krajowa.

Proszę powyższe przedstawić Naczelnemu Wodzowi.

Kalina 400/2

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.1.2, k. 30–31 (A_382, k. 32–33), mps¹.

¹ Fotokopia dokumentu znajduje się w: SPP, kol. 63, t. 77, k. 122–123, 261–262 (KOL_063_0077, k. 126–127, 265–266). Treść depeszy została przekazana 6 V 1943 r. (L.dz. 2132/Tj.43) do Naczelnego Wodza, MON i MSW – SPP, t. A.3.1.1.4, k. 59 (A_255, k. 76).

1943 kwiecień 30, Warszawa – Gen. Rowecki do NW: Prowadzenie akcji bojowej

Radiogram nr 756/M

Od Wandy 1

O. VI, L.dz. 2161

Dnia 30 kwietnia 1943 r.

Przyjęty 5 maja [19]43 [r.] godz. 19.15

Odczyt[any] 6 maja [19]43 [r. godz.] 16.15

Naczelny Wódz

Melduję, że w razie przerzucania odwodów niemieckich z frontu wschodniego dla przeciwdziałania uderzeniu anglosaskiego będę dążyć do opóźnienia ruchu transportów kolejowych n[ie]p[rzyjacie]la. W tym celu na wsch[odnich] obszarach Polski chcę w stosownej chwili rozwinąć skuteczną i szeroką akcję dywersyjną na główne szlaki komunikacyjne, łączące środkowy i południowy front niemiecki z Rzeszą.

Nie widzę natomiast możliwości takiego przeciwdziałania odpływ[owi] transportów z północnego frontu przez Prusy Wschodnie na Zachód.

Dywersję wykonam zasadniczo na wschód od linii Grodno–Białystok–Brześć–Kowel–Lwów, siłami które zapewnią na tych terenach osłonę powstania, wzmocnione elementami dywersyjnymi z terenu bazy.

Koniecznym warunkiem powodzenia dywersji, co podkreślam z największym naciskiem, jest zaopatrzenie okręgów wschodnich w dostateczną ilość uzbrojenia i pełnowartościowego mat[eriału] wybuch[owego]. Jest to tylko możliwe drogą bezpośrednich 7401¹ tych środków wprost do tych okręgów, a nie drogą 7401 pośrednich, tzn. na teren bazy, skąd nie jest możliwe dostarczenie własnymi środkami tego materiału do miejsca przeznaczenia.

W obecnych warunkach takie możliwości prawie nie istnieją z powodu dokładnego dozoru n[ie]p[rzyjacie]la i licznych kordonów granicznych między poszczególnymi obszarami administrac[yjnymi].

Organizacja przyjmowania 7401 bezpośrednich przez okręgi wsch[odnie] jest w trakcie realizacji i nie napotyka z mej strony na szczególne komplikacje.

Trudności obecne są wywołane niedostatecznym zasięgiem 2103² stojącego do dyspozycji NW. W razie gdyby d[owódz]two anglosaskie miało zamiar wciągnąć w swoje rachuby możliwość zdeorganizowania transp[ortu] n[ie]p[rzyjacie]la na obszarze Polski, niedomagania zasięgowe powinny być w pierwszym rzędzie usunięte, w przeciwnym wypadku nie można na nas liczyć.

Proszę o powiadomienie mnie o swej decyzji w tej sprawie.

Kalina 687

Źródło: Studium Polski Podziemnej, t. A.3.9.2.1.1.2, k. 33 (A_382, k. 35), mps.

¹ Zrzutów lotniczych.

² Lotnictwa (samolotów).

Obsada personalna Komendy Głównej Armii Krajowej w kwietniu 1943 r.

Dowódca Armii Krajowej	gen. Stefan Rowecki („Grot”, „Grabica”, „Kalina”, „Tur”)
Zastępca Dowódcy	gen. Tadeusz Komorowski („Korczak”)
Szef Sztabu	płk dypl. Tadeusz Pełczyński („Grzegorz”, „Robak”)
Oddział I organizacyjny	ppłk inż. Antoni Sanojca („Kortum”)
Służba Duszpasterska	ks. płk dr Tadeusz Jachimowski („Budwicz”)
Służba Sprawiedliwości	płk aud. Konrad Zieliński („Karola”)
Oddział II Wywiadowczy	ppłk dypl. Marian Drobik („Dzięcioł”)
Oddział III Operacyjny	płk dypl. Stanisław Tatar („Erazm”)
Wydział Piechoty i Wyszkożenia	ppłk dypl. Karol Ziemski („Wachnowski”)
Wydział Artylerii	ppłk Jan Szczurek-Cergowski („Sławbor”)
Wydział Saperów	ppłk Franciszek Niepokólczycki („Teodor”)
Wydział Broni Szybkich	płk dypl. Janusz Bokszczanin („Sęk”)
Wydział Lotnictwa	płk pil. Roman Rudkowski („Rudy”)
Oddział IV Kwatermistrzowski	płk dypl. Zygmunt Miłkowski („Denhoff”)
Służba Uzbrojenia	ppłk Jan Szypowski („Leśnik”)
Służba Intendentury	płk dypl. Henryk Bezeg („Gil”)
Służba Zdrowia	płk dr Leon Strehl („Feliks”)
Oddział V Łączności	
Łączność operacyjna	płk dypl. Kazimierz Pluta-Czachowski („Kuczaba”)
Łączność konspiracyjna	Janina Karaś („Haka”)
Oddział VI Biuro Informacji i Propagandy (BIP)	płk dypl. Jan Rzepecki („Prezes”)
Oddział VII Biuro Finansów i Kontroli	ppłk Stanisław Thun („Leszcz”)
Szefostwo Biur Wojskowych	mjr Ludwik Muzyczka („Benedykt”)
Dywersja na Wschodzie „Wachlarz” (w likwidacji)	ppłk dypl. Remigiusz Grocholski („Doktor”, „Waligóra”)
Kierownictwo Walki Konspiracyjnej	gen. Stefan Rowecki
Kierownictwo Dywersji (Kedyw)	płk Emil Fieldorf („Nil”)

Ważniejsze daty

1941

22 czerwca	Uderzenie wojsk niemieckich na ZSRR
22 czerwca	Rząd brytyjski deklaruje pomoc dla ZSRR w walce z Niemcami
22 czerwca	Włochy i Rumunia wypowiadają wojnę ZSRR
23 czerwca	ZSRR przeprowadza czwartą deportację obywateli polskich z Ziem Wschodnich RP (około 300 tys.)
24 czerwca	Wojska niemieckie zajmują Brześć, Wilno i Kowno
26 czerwca	Finlandia wypowiada wojnę ZSRR
27 czerwca	Węgry wypowiadają wojnę ZSRR
28 czerwca	Wojska niemieckie zajmują Mińsk
30 czerwca	Wojska niemieckie zajmują Lwów
30 czerwca	Rząd Vichy zrywa stosunki dyplomatyczne z ZSRR
1–2 lipca	Wojska niemieckie zajmują Rygę i dochodzą do Berezyny
3 lipca	Aresztowanie i rozstrzelanie przez Niemców polskich profesorów we Lwowie
5–8 lipca	Wojska niemieckie osiągają Dniepr
16–18 lipca	Wojska niemieckie zajmują Smoleńsk
18 lipca	Podpisanie w Londynie umowy o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych między ZSRR i Czechosłowacją
25 lipca	Rezygnacja gen. Sosnkowskiego z udziału w rządzie RP
25 lipca	Gen. Sikorski zwalnia gen. Sosnkowskiego z funkcji kierownika pracy wojskowej w Kraju, pracę tę podporządkowuje bezpośrednio sobie
27 lipca	Niemcy rozpoczynają budowę obozu koncentracyjnego w Majdan-ku pod Lublinem
30 lipca	Podpisanie w Londynie układu między rządem RP i ZSRR o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych (tzw. układ Sikorski–Majski)

30 lipca	Wymiana listów między min. Edenem a gen. Sikorskim w sprawie nieuznawania przez Wielką Brytanię zmian granicznych, dokonanych w Polsce po sierpniu 1939 roku
2 sierpnia	Mianowanie gen. Andersa dowódcą Armii Polskiej na terenie ZSRR
14 sierpnia	Karta Atlantyka – deklaracja Churchill–Roosevelt, określająca w 8 punktach cele wojny
14 sierpnia	Podpisanie układu między RP i ZSRR o formowaniu Wojska Polskiego na terenie ZSRR
15 sierpnia	Rosjanie ewakuują Kirowograd i Pierwomajsk
19 sierpnia	Karpacka Brygada rozpoczyna walki w Tobruku
28 sierpnia	Ewakuacja Dniepropietrowska przez Rosjan i zniszczenie tamy w Zaporozu
19 września	Wojska niemieckie zajmują Kijów po 45-dniowej bitwie
wrzesień	Utworzenie w ramach ZWZ organizacji bojowo-dywersyjnej „Wachlarz”
16 października	Zagrożenie Moskwy przez wojska niemieckie. Rząd ZSRR i akredytowane przy nim placówki dyplomatyczne innych państw opuszczają Moskwę
16 października	Wojska niemieckie zajmują Odesę
24 października	Wojska niemieckie zajmują Charków
1 listopada	Niemcy rozpoczynają budowę obozu zagłady w Bełżcu, powiat Tomaszów Lubelski
listopad	Powołanie przy Delegaturze Rządu Kierownictwa Walki Cywilnej (KWC)
2 grudnia	Gen. Sikorski przybywa do Moskwy
4 grudnia	Rządy RP i ZSRR podpisują w Moskwie umowę o wzajemnej pomocy wojskowej w walce z Rzeszą Niemiecką
7 grudnia	Atak lotnictwa japońskiego na bazy Stanów Zjednoczonych na Hawajach – Pearl Harbour
8 grudnia	Założenie przez Niemców obozu zagłady w Chełmnie, powiat Koło
8 grudnia	Wielka Brytania i Stany Zjednoczone wypowiadają wojnę Japonii
9 grudnia	Chiny wypowiadają wojnę Niemcom, Włochom i Japonii

10 grudnia	Zluzowanie Brygady Karpackiej w Tobruku przez oddziały brytyjskie
25 grudnia	Wojska japońskie zajmują Hongkong
1942	
5 stycznia	Utworzenie Polskiej Partii Robotniczej (PPR)
13 stycznia	Rządy krajów okupowanych przez Niemcy postanawiają na konferencji w Londynie ukarać po zakończeniu wojny zbrodniarzy wojennych
23 stycznia	Podpisanie w Londynie wstępnego polsko-czeskiego układu federacyjnego
14 lutego	Przemianowanie Związku Walki Zbrojnej na Armię Krajową
16 lutego	Ustąpienie Regenta Węgier admirała Horthy
24 marca	Rozpoczęcie ewakuacji Armii Polskiej z terenu ZSRR do Iranu (zakończenie 30 VIII 1942)
27 marca	Zamach na Protektora Czech i Moraw szefa RSHA Reinharda Heydricha dokonany przez spadochroniarzy czechosłowackich (zmarł 4 VI 1942)
1 czerwca	Założenie obozu zagłady w Treblince, powiat Sokołów, woj. warszawskie
21 czerwca	Wojska niemieckie zajmują Tobruk w Libii
25 czerwca	Nominacja gen. Eisenhowera na dowódcę wojsk Stanów Zjednoczonych w Europie
1 lipca	Podpisanie „Lend-Lease Bill” pomiędzy rządami RP i Stanów Zjednoczonych ¹
3 lipca	Wojska niemieckie zajmują Sewastopol
22 lipca	Rozpoczęcie przez Niemców masowego wywożenia Żydów z getta warszawskiego do Treblinki
5 sierpnia	Mianowanie przez Prezydenta RP Delegatem Rządu na Kraj prof. Jana Piekalkiewicza („Wernic”) po ustąpieniu z przyczyn zdrowotnych Cyryla Ratajskiego („Wartski”)
31 sierpnia	Wojska niemieckie dochodzą pod Stalingrad nad Wołgą
wrzesień	Utworzenie w Komendzie Głównej AK Kierownictwa Dywersji (Kedyw) pod dowództwem płk. Emila Fieldorfa („Nil”)

¹ Lend-Lease Act: ustawa z 11 III 1941 r., upoważniająca rząd Stanów Zjednoczonych do udzielania pomocy materialowej narodom walczącym z Niemcami i Włochami.

23/24 października	Rozpoczęcie bitwy pod El Alamein
4 listopada	Rozpoczęcie scalania NOW z AK
7–8 listopada	Lądowanie Aliantów w Afryce Północnej
11 listopada	Niemcy rozpoczynają okupację pozostałej części Francji
19 listopada	Rozpoczęcie kontrofensywy wojsk sowieckich pod Stalingradem
26 listopada	Rozpoczęcie przez Niemców wysiedlania ludności polskiej z Zamojszczyzny (26 XI do 28 XII)
27 listopada	Wojska niemieckie zajmują Tulon w dotychczas nieokupowanej Francji; francuskie załogi przedziurawiają dna okrętów
29 listopada	Gen. Sikorski wyjeżdża do Stanów Zjednoczonych na rozmowy z prez. Rooseveltem (2 i 3 XII 1942 oraz 1 I 1943)
jesień	Utworzenie w KG AK Kierownictwa Walki Konspiracyjnej (KWK) pod dowództwem gen. Roweckiego
4 grudnia	Decyzja Stronnictwa Ludowego podporządkowania Batalionów Chłopskich Dowództwu AK
10 grudnia	Nota Ministra Spraw Zagranicznych RP do Narodów Zjednoczonych o ludobójstwie Żydów dokonywanym przez Niemców w Polsce

1943

14–23 stycznia	Konferencja w Casablance Roosevelta, Churchilla i Szeferów Sztabów w sprawie dalszego prowadzenia wojny
18 stycznia	Odbicie więźniów w Pińsku przez oddział „Wachlarza”
2 lutego	Kapitulacja 6. Armii niemieckiej gen. Paulusa pod Stalingradem
8 lutego	Wojska sowieckie zajmują Kursk
16 lutego	Wojska sowieckie zajmują Charków
19 lutego	Aresztowanie Delegata Rządu prof. Jana Piekalkiewicza przez Gestapo w Warszawie (skatowany zmarł w więzieniu 19 VI 1943)
25 lutego	Rząd RP wydaje oświadczenie o wzajemnych stosunkach polsko-sowieckich i o utrzymaniu <i>status quo</i> sprzed 1 września 1939 w odniesieniu do granic wschodnich RP
1 marca	Rząd ZSRR odrzuca oświadczenie Rządu Polskiego dotyczące granic wschodnich RP
5 marca	Oświadczenie rządu RP w odpowiedzi na protest rządu ZSRR z dnia 1 marca 1943 r.

26 marca	Odbicie przez oddział harcerski Kedywu więźniów w Warszawie pod Arsenalem
13 kwietnia	Ogłoszenie przez władze niemieckie odkrycia masowych grobów oficerów polskich w Katyniu
15 kwietnia	Rząd RP zwraca się do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie o wysłanie delegacji do zbadania grobów w Katyniu pod Smoleńskiem
17 kwietnia	Oświadczenie rządu RP w sprawie mordu w Katyniu
19 kwietnia	Rozpoczęcie walki Żydów po zbrojnym wkroczeniu Niemców do getta w Warszawie
21 kwietnia	Nominacja Jana Stanisława Jankowskiego („Klonowski”, „Sobol”, „Sobolewski) na stanowisko Delegata Rządu na Kraj
25/26 kwietnia	Rząd ZSRR zrywa stosunki dyplomatyczne z rządem RP
28 kwietnia	Oświadczenie rządu RP po zerwaniu stosunków dyplomatycznych przez ZSRR

Wykaz skrótów

AK	– Armia Krajowa
akcja „M”	– oddziaływanie Szarych Szeregów na młodzież niezorganizowaną
akcja „N” (komórka „N”, „N”)	– antyniemiecka działalność propagandowa
am.	– amunicja
AN	– Armia Narodowa
AP	– Armia Polska
art.	– artyleria
aud.	– audytor
AZ	– Administracja Zastępcza
B	– „Bund”, żydowska organizacja socjalistyczna
BBC	– British Broadcasting Corporation (ang.) – Brytyjska Korporacja Nadawcza
BBWR	– Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BIP	– Biuro Informacji i Propagandy
BON	– Bojowa Organizacja Narodowa
bryg.	– brygadier
BW	– Biuro Wojskowe
CK	– Centralny Komitet
CKB	– Centralny Komitet „Bundu”
ckm	– ciężki karabin maszynowy
CKON	– Centralny Komitet Organizacji Niepodległościowych
CKR	– Centralny Komitet Ruchu (Mas Pracujących Polski)
CKR ŻMP	– Centralny Komitet Ruchu Żydowskich Mas Pracujących
CWP	– Centrum Wyszkożenia Piechoty
d.p.	– dywizja piechoty
DR	– Delegatura Rządu, Delegat Rządu
D.S.O.	– Distinguished Service Order (bryt. Order Zasługi)
dypl.	– dyplomowany
Dz.U. RP	– Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
„EK”	– brak danych do identyfikacji
FIN	– brak danych do identyfikacji
gen.	– generał
GG	– Generalne Gubernatorstwo
Gestapo	– Geheime Staatspolizei (niem.) – niemiecka Tajna Policja Państwowa
G.M.	– Gabinet Ministrów
GON	– Gwardia Obrony Narodowej
GPU	– Głównie Polityczeskoje Uprawlenje (ros.) – Główny Zarząd Polityczny (tajna policja sowiecka, późniejsze NKWD)
OGPU	– Objediniennojie gosudarstwiennojie polityczeskoje uprawlenije – Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny
granaty „c” („cz”)	– z zapalnikiem czasowym
granaty „u”	– z zapalnikiem uderzeniowym
„Grom”	– Gromadzka Straż Chłopska („Chłostrą” na terenie gromady)

ha	– hektar
K	– pilność depeszy; KK – wielka pilność; KKK – największa pilność
K (po L.dz.)	– Wydział Krajowy w Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
„K”	– komórka w BIP-ie dla studium spraw komunistycznych
kaw.	– kawaleria
kb	– karabin ręczny
K.C.B.	– Knights Commander (of the Order) of the Bath (bryt. Order Łaźni II klasy)
„Kedyw”	– Kierownictwo Dywersji
KG	– Komenda Główna
KKW	– Kodeks Karny Wojskowy
km	– karabin maszynowy
KN	– Konfederacja Narodu
KO	– Komenda Obszaru, Okręgu, Obwodu
Komintern	– Komunistyczeskij internacjonał (ros.) – Międzynarodówka komunistyczna
KOP	– Komitet Obrońców Polski (Komenda Obrońców Polski, Korpus Obrońców Polski)
KPN	– Kadra Powstańców Niepodległościowych
kpt.	– kapitan
KSK	– Komitet dla Spraw Kraju
KSZ	– Komenda Sił Zbrojnych
KSZK	– Komendant Sił Zbrojnych w Kraju
KW	– kontrwywiad (wywiad obronny)
KWC	– Kierownictwo Walki Cywilnej
KWK	– Kierownictwo Walki Konspiracyjnej
KW MO	– Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KZ	– Konfederacja Zbrojna
KZ	– Korpus Zachodni
„L”	– referat spraw litewskich
LWP	– „Ludowe” Wojsko Polskie
„M”	– patrz: akcja „M”
marsz.	– marszałek
M.C.	– Military Cross (bryt. odznaczenie bojowe)
MCK	– Międzynarodowy Czerwony Krzyż
mjr	– major
MOB	– mobilizacja
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
m.p.	– miejsce postoju
MPK	– Ministerstwo Prac Kongresowych
MPiT	– Ministerstwo Poczty i Telegrafów
MSWewn.	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSW, MSWojsk.	– Ministerstwo Spraw Wojskowych
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
„Mu”	– organizacja „Muszkieterów” („Muszkieterowie”, „Muszkieterzy”)
„N”	– patrz: akcja „N”
ND	– Narodowa Demokracja
NK	– Naczelny Kapelan
NKWD	– Narodnyj komissariat wnutriennich diel (ros.) – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
NOB	– Narodowa Organizacja Bojowa
NOW	– Narodowa Organizacja Wojskowa

NSDAP	– Nazionalsocialistische Deutsche Arbeiterpartei (niem.) – Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NW	– Naczelny Wódz
O.	– Oddział
O. de B.	– Ordre de Bataille
Oflag	– Offizierslager (niem.) – jeniecki obóz dla oficerów
OK	– patrz OKW
OKW	– Oberkommando der Wehrmacht (niem.) – Naczelne Dowództwo Niemieckich Sił Zbrojnych
ON	– Obrona Narodowa
ONR	– Obóz Narodowo-Radykalny
op.	– operacyjny
Opgaz	– obrona przeciwgazowa
Opl, opl	– obrona przeciwlotnicza
Oppoż.	– obrona przeciwpożarowa
OPW	– Obóz Polski Walczącej
OSS	– Office of Strategic Services (ang.) – Biuro Służb Strategicznych (amerykański odpowiednik brytyjskiego SOE)
OSZ	– Odtwarzanie Sił Zbrojnych
OUN	– Orhanizacija ukrajinskih nacionalistiw (ukr.) – Organizacja Nacjonalistów Ukraińskich
OW	– Oddziały Wojskowe
OW	– Organizacja Wojskowa
OWW	– Organizacja Wojskowa „Wilki”
panc.	– pancerny
PAT	– Polska Agencja Telegraficzna
pchor. rez.	– podchorąży rezerwy
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
pil.	– pilot
PKB	– Państwowy Korpus Bezpieczeństwa
PKO	– Poczтовая Kasa Oszczędności
PKP	– Polityczny Komitet Porozumiewawczy
PKU	– Powiatowa Komenda Uzupełnień
piech.	– piechota
PLAN	– Polska Ludowa Akcja Niepodległościowa
płk	– pułkownik
PN	– organizacja Polska Niepodległa („Jutro PN” – tygodnik PN)
p.o.	– pełniący obowiązki
POB	– Polska Organizacja Bojowa
por.	– porucznik
POW	– Polska Organizacja Wojskowa
POZ	– Polska Organizacja Zbrojna
pp	– pułk piechoty
PP	– Policja Państwowa
ppanc.	– przeciwpancerny
ppłk	– podpułkownik
ppor.	– podporucznik
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PRM	– Prezydium Rady Ministrów
PRP	– podchorążówka rezerwy piechoty
PS	– Polscy Socjaliści

PSP	– Porozumienie Stronnictw Politycznych
PW	– Polska Walcząca
PW	– Przysposobienie Wojskowe
PZP	– Polski Związek Powstańczy (kryptonim Armii Krajowej)
PZUW	– Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych
PZW	– Polski Związek Wolności
RAD	– Reichsarbeitsdienst (niem.) – Służba Pracy Rzeszy
RAF	– Royal Air Force (bryt. siły powietrzne)
RGO	– Rada Główna Opiekuńcza
RKU	– Rejonowa Komenda Uzupełnień
rkm	– ręczny karabin maszynowy
RM	– Reichsmark (marka niemiecka)
RP	– Rzeczpospolita Polska
RSHA	– Reichssicherheitshauptamt (niem.) – Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy
rtm.	– rotmistrz
SA	– Die Sturmabteilungen der NSDAP (niem.) – Oddziały Szturmowe NSDAP
sap.	– saper
sch	– straż chłopska
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SEO	– Sprawa ewidencyjno-operacyjna
sieć D	– radiowa sieć dywersji
sieć I	– radiowa sieć drugiego rzędu dowodzenia AK
sieć O	– radiowa sieć dowodzenia KG AK z dowództwami obszarów, okręgów i podokręgów
sieć OI	– krajowa sieć radiotelegraficzna obejmująca obszary, okręgi, podokręgi, inspektoraty, obwody
sieć W	– radiowa sieć wywiadu AK
sieć Z	– radiowa sieć zagraniczna KG AK
SIM	– „Sztuka i Moda” (kawiarnia w Warszawie)
SKN	– ekspozytura „Północ” Oddziału II Sztabu NW na Skandynawię z siedzibą w Sztokholmie
SL	– Stronnictwo Ludowe
śl. st.	– służby stałej
SN	– Stronnictwo Narodowe
SNW	– Sztab Naczelnego Wodza
SOE	– Special Operation Executive (ang.) – brytyjskie Kierownictwo Operacji Specjalnych
SOP	– Służba Ochrony Powstania
SOS	– Społeczna Organizacja Samoobrony
SPP	– Szkoła Podchorążych Piechoty
SPRP	– Szkoła Podchorążych Rezerwy Piechoty
SS	– Die Schutzstaffel der NSDAP (niem.) – oddział ochronny NSDAP
SSS	– Stowarzyszenia Samopomocy Społecznej (kryptonim ZWZ-AK)
Stalag	– skrót od Stammlager für kriegsgefangene Mannschaften und Unteroffiziere (niem.) – jeniecki obóz dla podoficerów i szeregowych
st. sp.	– w stanie spoczynku
SZ	– Siły Zbrojne
szer.	– szeregowiec
SZP	– Służba Zwycięstwu Polski
TAP	– Tajna Armia Polska

TASS	– Tielegrafnoje agentstwo Sowietskogo Sojuza (ros.) – Telegraficzna Agencja Związku Radzieckiego
Tj., tj., Tjn., tjn.	– tajne
TON	– Tajna Organizacja Nauczycielska
TOP	– Tajna Organizacja Peowiaków
TOW	– Tajna Organizacja Wojskowa
TW	– tajny współpracownik
TWZW	– Tajne Wojskowe Zakłady Wydawnicze
„U”	– referat spraw ukraińskich
UBK	– Uderzeniowe Bataliony Kadrowe
UNDO	– Ukraińskie Nacjonalno-Demokratyczne Objednannia (ukr.) – Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne
USA	– United States of America
w.j. (W.J.)	– wielka jednostka wojskowa
WP	– Wojsko Polskie
WRN	– Wolność Równość Niepodległość (kryptonim PPS)
WSK	– Wojskowa Służba Kobiet
WSOP	– Wojskowa Służba Ochrony Powstania
WSS	– Wojskowy Sąd Specjalny
WUdsBP	– Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
WUSW	– Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WW	– Wydział Wojskowy
ZCZ	– Związek Czynu Zbrojnego
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZO	– Związek Odwetu (Związek Odwetowy)
ZOR	– Związek Odbudowy Rzeczypospolitej
ZPN	– Związek Powstańców Niepodległościowych (Załogi Powstania Narodowego, Zbrojne Pogotowie Narodu)
ZS	– Związek Strzelecki
ZSRR, ZSRS, ZSSR	– Związek Socjalistycznych Republik Rad
ZWiL	– Związek „Wolność i Lud” ZWZ – Związek Walki Zbrojnej
ZZZ	– Związek Związków Zawodowych
ŻKN	– Żydowski Komitet Narodowy
ŻOB	– Żydowska Organizacja Bojowa
ŻZW	– Żydowski Związek Wojskowy

Indeks osobowy

- A.R. zob. Rachwałowa Alina
Abramowicz Sławomir 923
Abramowycz Nikanor 286
„Adam” zob. Prus Stanisław
„Adam” zob. Ściegienny Bartłomiej Wincenty
„Adam” zob. Thugutt Mieczysław
“Adam” zob. Widawski Adam
Adamowicz Z. 601
Adamski Franciszek zob. Wojciechowski Tadeusz Wojciech
„Adolf” zob. Prus Józef
Adrian Florian Edmund („Liberator”) 642
Agopsowicz Bogdan 131
„Ala” zob. Aluchna Stefania
Albrecht Janusz („Wojciech”) 28, 161, 207, 492, 818
Albert Zygmunt 117
„Alinka” (NN) 51
Aluchna Stefania („Ala”) 148
Ambrose Stephen E. 618
„Amurat” zob. Świątkowski Andrzej
Anders Władysław 28, 107, 109, 110, 126, 132, 135–139, 141, 144, 158, 195, 198, 212, 231, 381, 417, 420, 514, 541, 546, 890, 969, 1018
„Andrzej” zob. Galinowski Adolf
„Andrzej” zob. Gola Edward
„Antoni” zob. Iranek-Osmecki Kazimierz
Antoszewicz Jerzy (Jerzy Missuna, „Iwo”) 151, 888
Arciszewski Mikołaj 304, 305
Arciszewski Tomasz (Stanisław Tomaszewski, „Tomasz”) 331, 700
„Artur” zob. Próchnik Adam
„Aruś” zob. Lipkowski Andrzej
„Aspik” zob. Rolke Bruno
Astrauski Radasław zob. Ostrowski Radosław
Attlee Clement Richard 776, 803
„Aureliusz” zob. Ostrihansky Rudolf
Axel Harald („Munthe”) 114, 277
„Azet” zob. Galinowski Adolf
Babiński S. 39
Babiński W. 78, 260
„Baca” zob. Sosnkowski Kazimierz
„Bak” zob. Krajewski Henryk
Balawajder E. 226
Baliński Wojciech 492
Baliszewski Dariusz 33, 835
Balutis Bronius 1004
Banach Kazimierz (Stefan Mazurek, Kamil Sewerynowski, „Jakub”, „Kamil”, „Jan Linowski”, „Józef Rosnowicz”) 901, 902
Banaszek K. 968
Bandera Stepan 282, 284, 994
Baran A. 952
Baraniecki J. 701
Baranowska Maria (Dorota Kamińska, „Dorotka”) 51
„Barański” zob. Iglewski Antoni
„Barbara” zob. Stempkowski Michał
Bargiełowski Daniel 127, 715
Bartel Kazimierz 118
Bartha Károly 56
Bratłomiejczyk Wincenty zob. Ściegienny Bartłomiej Wincenty
Bartos W. 111, 208, 221
Bartoszewski Władysław 52, 278, 712, 841, 917, 918
Basak A. 399
„Basia” zob. Wiśniewska Barbara
Bassett R. 186
Batowski Henryk 122
Bator Ignacy („Opór”) 642
„Batura”(NN) 209
Bauer P. 524
Bazylewski Kazimierz zob. Pużak Kazimierz
„Bazyli” zob. Pużak Kazimierz
Bazyli (prof.) 788
„Bąbel” zob. Kalinka Mirosław
Bąbiński Kazimierz („Krzysztof”, „Luboń”, „Wiktor”) 203, 204, 898, 901
Bąkiewicz Zbigniew („Zabawka”) 429, 509, 517, 570
Bárdossy László 56

Beck Józef 89
 „Benedykt” zob. Muzyczka Ludwik
 Beneš (Benesz) Edward 773, 926
 „Berek” zob. Berowski Antoni
 „Berezowski” zob. Feiner Leon
 Beria Ławrientij 153, 182
 Beriszwili Szałwa 178
 Berling Zygmunt 715
 Berman Adolf („Borowski”) 973, 984
 Berman Jakub 973
 Bernacki Wiktor 545
 Berowski Antoni („Berek”) 127
 Bezeg Henryk („Gil”) 1016
 „Bezłaski Jan” zob. Sławiński Tadeusz Maria
 „Białoń” zob. Bniński Adolf
 Bidziński Stanisław Niemir („Karol Ziege”) 170,
 178, 428, 508, 516, 787
 „Biegacz” zob. Szyć Włodzimierz
 Bielecki Tadeusz 700, 701, 822, 823
 Bielscy H. i S. 952
 Bień Adam („Rybicki”, „Walkowicz”) 952,
 975
 Bilak 994
 „Biruta” zob. Wysłouchowa Bronisława
 Bittner Ludwik („Halka”) 221, 887, 929
 Bittner Ludwik Jan 221
 Bittner Maria 221
 „Blady” zob. Zawadzki Alfred
 „Blanka” (NN) 51, 52
 Błatonowa O. 331
 „Blok” zob. Münnich Czesław
 Błażejowski W. 593
 Błoński 131
 Bniński Adolf („Białoń”) 86, 98, 134, 273, 274,
 313, 350, 552
 Bobkowski Janusz Karol 128
 Bobowicz Stanisław zob. Ściegienny Bartłomiej
 Wincenty
 Bochaczek-Trąbska J. 562
 Bocheński Aleksander 288
 Bock Fedor von 652, 843
 Bogacki Konrad („Zaremba”) 50, 270
 Bogdanowicz Adam 129
 Bogdanowicz Jan zob. Galinowski Adolf
 Bogdanowicz Stefan (Stefan Meblarski, „Feliks”,
 „Kazimierz Liliński”) 51, 178, 428
 Bogomołow Aleksandr 373, 606, 650, 968
 „Bogusław” zob. Werner Andrzej
 Bogusławski Aleksander 85
 Bohusz-Szyszek Adolf 289
 Bohusz-Szyszek Zygmunt 198
 Bokszczanin Janusz („Sęk”) 818, 819, 1016
 „Bolek” zob. Janaszek Waław
 „Bolek” zob. Zymon Bolesław
 „Bolesław” (Werner?) 345, 391, 431, 433
 Borkowska Zofia („Marta”) 229
 „Borowski” zob. Berman Adolf
 Bortnowska Maria 242
 Bortnowski Leon 242, 385, 417, 418, 424, 541,
 546
 Borucki Henryk („Boruta”) 123, 216
 „Boruta” (NN) 229
 „Boruta” zob. Borucki Henryk
 Boruta-Spiechowicz Mieczysław (Morawski)
 127, 131, 132, 158, 230, 231
 Borzobohaty Wojciech 142
 „Boża Wola” zob. Grodzicki Krzysztof
 Böttcher (Boetcke) Herbert 925
 Bracken Brendan 536, 537
 Brauchitsch Walter von 186
 Braun Jerzy 217
 Bredel Janina 49
 Bright Astley J. 70
 Broczyner Karol Kazimierz 181
 Broniewski S. 222, 593
 Broniewski Stanisław („Orsza”) 940
 Broniowski Stefan Józef Ludwik („Ostoja”) 820
 Brooke Allan 445–447, 691, 695, 699
 „Bródka” zob. Galica Władysław
 Bruliński Władysław („Oskar”) 229
 „Brzeski” zob. Świeciński Waław
 Brzeskwiński Feliks („Habdank”, „Staś”) 561
 „Brzoza” zob. Zieliński Karol
 Brzozowski Stanisław M. 117
 Brzuzek Aleksander („Drzazga”) 721
 Buczyński Jan („Zaremba”) 229
 Budionny Siemion M. 186
 „Budwicz” zob. Jachimowski Tadeusz Julian
 „Budzisz” zob. Kamiński Stanisław
 Bugajski Aleksander („Halny”) 211
 Buhtz Gerhard 977
 „Buka Michał” zob. Strzelecki Wiktor Jan
 Bulanda Edmund („Krakowiak”) 118, 277, 345
 Buliczowa K. 51
 Bułhak Władysław 209
 Burckhardt Carl Jakob 967
 Burkiewicz [Burkiewicz] Bolesław (Bogusław
 Stały, „Stały”) 131
 „Burza” zob. Kałuziński Roman
 Bytnar Jan („Rudy”) 940
 Caban Ireneusz 85, 210, 221, 300, 543, 762,
 805–807, 887
 Canaris Wilhelm 186
 Cegłowski Jan („Konik”) 575
 Celichowski Stanisław 822

- Celówna Maria Teresa („Tereska”) 51
 „Celt” zob. Chciuk Tadeusz Tomasz
 Celt Marek zob. Chciuk Tadeusz Tomasz
 Cetnerowski Zygmunt 101, 102
 Cetys Teodor („Sław”, „Wiking”) 429, 430, 488, 512, 518, 901
 „Chan” zob. Rudnicki Tadeusz
 Chaszczyński Zbigniew Roman (Zbigniew Kozak, „Kazimierz Polniaczek”) 130
 Chciuk Tadeusz Tomasz (Marek Celt, „Celt”, „Sulima”) 339
 Chendyński Leon Henryk („Gruda”) 463, 788
 „Chirurg” zob. Weber Stanisław
 Chlebowska Janina 207
 Chlebowski Cezary 302, 359, 366, 421, 842
 Chmielarz Andrzej 32, 111, 360, 365, 470
 Chmielowski Juliusz (Ostrowski, „Julek”) 129
 Chojnacki Stefan 399
 Chojnacki (Chojnacki) Szczęśny („Darek”, „Dyzma”, „Lubiewa”) 851, 967
 Chojnacki Władysław 122, 587, 593
 Cholewa Władysław 85
 Chomyszyn Hryhorij (Grzegorz) 356
 Chorośnicki Michał 132
 „Chrabąszcz” zob. Skroczyński Albin
 Chrusciel Antoni („Dozorca”, „Komar”, „Monter”) 220, 316, 317, 563, 886
 Chrzanowski Bogdan 150, 183, 434, 472, 583, 721, 836
 Chrzastowski Zygmunt Hieronim („Płomieńczyk”) 129
 Churchill Winston Spencer 43, 61, 496, 536, 653, 691, 695, 699, 714, 735, 748, 762, 790, 803, 824, 847, 935, 1018, 1020
 Chyliński Józef („Kamień”) 472, 896
 Cibicki [Cibiński] Medard 209
 Ciechanowski Jan Stanisław 33, 124
 Cichocki Jan („Jaś”) 48, 211
 Ciemochowska Zofia (Z.C.) 292, 387, 400, 402, 640, 743, 812, 848, 932, 954, 983
 Cienciąła A.M. 89
 Cieński Włodzimierz 129
 Cieślewski Stanisław („Czarny”, „Lipiec”, „Wąsik”) 230
 Ciołkosz Adam 65, 155, 604
 „Cis” zob. Sanojca Antoni Marian Stanisław
 Clark 435
 Cooper 435
 Crawford John Anton 434
 Crippps Richard Stafford 496
 Cwen Antoni 212
 Cyga Władysław („Kozak”, „Piotrowski”) 48, 210-211
 Cygan W.K. 965, 968
 Cyrankiewicz Józef 49, 65, 212
 Cyrus 601
 Czapiewski Jan („Konrad”) 273
 „Czarka” zob. Rogowski Jan
 Czarnik Leszek 130
 Czarnik O.S. 130
 Czarnocka Halina 30, 78, 79
 Czarnowski Eugeniusz (Piotr Kostrzewa) 989
 „Czarny” zob. Cieślewski Stanisław
 „Czarny” zob. Stawicki Tadeusz
 „Czarowin” zob. Dziekanowski Karol
 „Czarski Andrzej” zob. Zaremba Zygmunt Witalis
 Czechowski Erwin 130
 Czerkawski dr 284, 288
 Czerniaków Adam Abram 552, 604, 710, 736
 „Czesław” zob. Oziewicz Czesław
 „Czesławski” zob. Oziewicz Czesław
 Czubarjan A.O. 61
 Czuperska-Śliwicka A. 207
 Czyżewski Ludwik (Józef Zabłudzewicz, „Dali”, „Franciszek”, „Julian”) 892
 „Dagna” zob. Rosé Halina
 „Dali” zob. Czyżewski Ludwik
 Danchev A. 446
 Danel J. 700
 Dangel Jan 172, 173
 Dangel Stanisław Roman 173
 Dareé Richard Walter 57
 „Darek” zob. Chojnacki Szczęśny
 Daszkiewicz Stanisław („Herman”) 184, 185
 Dat 802
 Daukantas Teodoras 442
 Dąb-Biernacki Stefan 236
 Dąbrowska A. 57
 Dąbrowski Gracjan 174
 Demel Franciszek 264, 428
 Demel (Malszówna) Eleonora 428
 Demidowicz-Demidecki Aleksander 701
 „Denhoff” zob. Miłkowski Zygmunt
 Dębicki Czesław 101, 102
 Dębski Aleksander 114, 399
 Dębski F. 593
 Dębski Jerzy 48, 49, 101, 128, 148, 207-209, 211-213, 224, 473, 475, 651, 789
 Didur I. 976
 Dionizy (Konstanty Nikolajewicz Waledyński) 756, 996
 Dłużewska-Kańska Z. 222
 Dmowski Roman 981
 Dobrowski Jerzy 127, 231, 232

- Dobrowolski Zygmunt 64, 149, 150, 152, 170, 171, 174, 181, 182, 231–233, 237, 280, 909
Dobrowolski Zygmunt („Mostowicz”) 884
Dobrzański Janusz („Żuk”) 897
Dobrzański Władysław 118
Dobrzańska Maria 208
Dobrzański Henryk („Hubal”) 51, 244, 337
Dobrzański Jerzy 101–103
Dobrzański Mieczysław Karol (Józef Łącki, Józef Zalewski, „Koniak”, „Leliwa”, „Leon”, „Stefan”) 208, 237, 277, 474, 898
Dobrzański Władysław 208
„Doktor” zob. Grocholski Remigiusz
„Doktor” zob. Tokarzewski-Karaszewicz Michał
Dolanowski Mikołaj (Jan Karwowski, Jerzy M. Hryniewski) 782, 789
„Dolek” zob. Galinowski Adolf
Domańska R. 721, 801
Donovan William J. 617–619
Dorosiewicz Maria S. 387, 544, 552
„Dorotka” zob. Baranowska Maria
Dorotycz-Malewicz Marian („Topór”) 236, 473
Dowbor Józef zob. Kowalski Jan
Dowbor-Muśnicki Józef 523, 524
„Dozorca” zob. Chruściel Antoni
Drobik Marian („Dzięcioł”) 1016
„Druh” zob. Kotarski Władysław
„Drzazga” zob. Brzuzek Aleksander
Dubicki Tadeusz 40, 60, 130–132, 172, 183, 243, 272, 329, 431, 483, 502, 561, 562, 721, 722, 797, 851, 937, 967
Duch Bronisław 89
Dudra S. 756
„Dunin” (NN) 49, 211
„Dunin” zob. Marmurowicz Władysław
Dunin-Wasowicz K. 626
Duraczyński Eugeniusz 34, 59
Dworacki S. 86
Dworzak Stanisław („Przemysław”, „Tęcza”) 470, 890
„Dym” zob. Pijanowski Wacław Jan
„Dyrektor” zob. Kamiński Stanisław
„Dyzma” zob. Chojnacki Szczesny
„Dziekan” zob. Wojciechowski Tadeusz Wojciech
Dziekanowski Karol (Olgiert Dziewoński, Naldowski, „Czarowin”) 127, 232
Dziekoński Mirosław („Zbyszek”) 130
„Dziemido” zob. Krzyżanowski Aleksander
Dziewoński Olgiert zob. Dziekanowski Karol
„Dzięcioł” zob. Drobik Marian
Dzięczkowski A. 116
Dyankiewicz Alfred („Fred”) 228, 232
Dzierżykraj-Morawski Kajetan 650
Dzikielewski Feliks („Oliw”) 962
Dzwonkowski R. 129
Eden Anthony Robert 61, 496, 935, 1018
„Edmund” zob. Hintze Edmund
„Edward” zob. Tumidajski Kazimierz
„Effendi” zob. Świątkowski Andrzej
Eisenhower Dwight David 618, 619, 1019
„Emil” zob. Marciniak Piotr
Endel-Ragis Leopold („Ślaski”) 317, 469
„Erazm” zob. Tatar Stanisław
„Eryk” zob. Krajewski Henryk
„Eryk” zob. Rowiński Stefan
„Espe” zob. Siudak Paweł
„Eugeniusz” zob. Sikorski Władysław
Eysymontt 859, 860, 861
Faix Franciszek („Ordyński”) 473, 897
Fajner Lobl zob. Feiner Leon
„Falko” zob. Zych Władysław
Faszczka D. 204
Fatalski M. 745
Fedorowicz Zygmunt 101
Feiner Leon (Lobl Fajner, „Berezowski”, „Mikołaj”) 573, 574, 744, 973, 984
„Feliks” zob. Bogdanowicz Stefan
„Feliks” zob. Majewski Rudolf Jan
„Feliks” zob. Strehl Leon
Fengler Roman 822
Fiala V. 810
Fieldorf August Emil („Lutyk”, „Maj”, „Nil”, „Sylwester”, „Weller”) 178, 428, 473, 867, 1016, 1019
Fieldorf Maria 178
Fietowicz Edmund zob. Fietz Józef
Fietz Józef (Edmund Fietowicz) 174
„Fikał” zob. Kukiel Marian
„Filip” zob. Mara-Mejer Jerzy
Filipkowski Władysław („Stach”) 820
Filipow Krzysztof 40
Filipowicz Julian („Pobóg”, „Róg”) 212, 222, 237, 316, 317, 473, 563, 896
Fischer Ludwig 626, 846, 965
Fitowa Alina 207
„Fogel” zob. Skrobohaty-Jakubowski Jan
Folkierski Władysław 700, 701, 822, 823
Fraenkel Heinrich 628
„Franciszek” zob. Czyżewski Ludwik
„Franciszek” zob. Jachieć Franciszek
„Franek” zob. Kamiński Jan
Frank Hans 267, 628, 927, 931
Frankowski Feliks 419

- Frazik Wojciech 339
 „Fred” zob. Dyankiewicz Alfred
 Friszke Andrzej 701
 Fudakowski Leon 832
 Fuks M. 552
- Gajewski J. 186
 Gajowniczek Zuzanna 131
 „Gajowy” zob. Komorowski Tadeusz
 Galen Klemens August von 410, 412
 Galica Władysław („Bródka”, „Kozica”) 212, 821
 Galinowski Adolf (Jan Bogdanowicz, „Andrzej”, „Azet”, „Dolek”, „Noe”, „Robert”, „Stary”, „Zbigniew”) 899
 Galiński Adam 102
 Gałęzowski Marek 102, 122, 150, 159, 220, 229, 282, 351, 469, 475, 782, 880, 902, 976
 Gano Stanisław 60, 385, 398
 „Gama” zob. Putek Kazimierz
 Gaulle Charles de 187, 735, 824
 Gawlikowski L. 822
 Gawryszczak M. 283
 Gąsiorowski Andrzej 123, 583
 Gąsiorowski Teodor 223
 „Gen” zob. Żukotyński Lesław
 Getter Marek 223, 626
 Giedgowd Leon („Leon”) 49, 211
 „Gil” zob. Bezeg Henryk
 Gilowski Stanisław („Gotur”) 429, 509, 518, 570
 Glebow 254
 „Glin” zob. Rachwał Bronisław
 Gliński Jan Bohdan 117, 207, 544
 Globocnik Odilo 776, 801
 Głogowski (Głuchowski) 142
 Głuszek Zygmunt 222, 883
 Gmitruk Janusz 33, 65, 174, 269, 640
 Gnat-Wieteska Z. 428
 Gniewecki Antoni („Witold”) 583
 Godlewski Edward („Izabelka”) 896
 Godlewski Wincenty (Wincent Hadleuski) 356
 „Godziemba” zob. Sosnkowski Kazimierz
 Goebbels Paul Joseph 408, 626
 Goetel Ferdynand 976
 Gójawczyńska Pola (Apolonia) 801
 Gokieli Szymon 817
 Gokieli Witold („Kord”, „Ryszard”) 817
 Gola Edward (Antoni Rudy, Andrzej, „Kulas”) 63, 150, 152, 195, 231, 280, 474
 Gorazdowski Jan 820
 Gorodetsky Gabriel 61
 Gościcki Jerzy 65
 „Gotur” zob. Gilowski Stanisław
- Gozdawa-Gołębiowski Jan 209
 Gozdniakow zob. Pozdniakow Nikołaj
 Gójski Józef 952
 „Góra” zob. Zagórowski Paweł
 „Góralik” zob. Zagórowski Paweł
 Górka Olgierd 339
 „Górski” zob. Ratajski Cyryl
 Górski Grzegorz 205
 Göring Hermann 628, 843
 „Grabica” zob. Rowcecki Stefan
 Grabicz zob. Tabaczyński Tadeusz
 „Grabowski” zob. Niećko Józef
 „Grabowski” zob. Tabaczyński Tadeusz
 Grabowski Waldemar 85, 101, 119, 130, 199, 292, 668, 743, 797, 818, 917, 918, 943, 952
 Grabski A. 973
 Grad-Soniński Józef („Wiesław”) 178
 Gralewski Jan Kazimierz („Pankowski”, „Pan-kracy”) 831, 841, 923
 Grant John 435
 Grek Jan 117
 Grierson Colin McKay 728, 729
 Grinius Kazys 957, 1003, 1004, 1005
 Grobelski W. 132
 Grobicki Jerzy 158
 Grocholski Remigiusz („Doktor”, „Waligóra”) 1016
 Grodzicki Krzysztof („Boża Wola”) 131
 Grodzki Edward 976
 „Grom” zob. Szatkowski Tadeusz
 „Grot” zob. Rowcecki Stefan
 „Gruda” zob. Chendyński Leon Henryk
 „Grudzień” zob. Spychalski Józef
 Grygiel J. 889
 „Grzegorz” zob. Pełczyński Tadeusz
 Grzybowski Jan 210, 221
 „Grzymała” zob. Krajnik Mikołaj Aleksander
 „Grzywa” zob. Zajączkowski Zdzisław
 Grzywacz Andrzej 63
 Gubbins Colin Mc. Veane 70, 162, 358, 374, 655, 849
 Guenther 618, 619
 Gumowski Kazimierz („Kazik”, „Kazimierz”) 51, 229
 Gustafson Gösta („Lejkin”) 48, 96, 390
 Gutnajer Abe 544
 „Guziczek” zob. Marmurowicz Władysław
 Guzikowski Stanisław 212
 Gwozdek Zdzisław 229
- H.Z. zob. Zapaśnik Helena
 „Habdank” zob. Brzeskwiński Feliks
 Habielski R. 701, 929

Habiniak Aleksander („Kuźma”) 151, 228, 230
 „Haka” zob. Karaś Janina
 Hadleuski Wincenty zob. Godlewski Wincenty
 Halban Leon 181, 182
 „Halin” zob. Romanowski Jan
 „Halina” zob. Hoffman Helena
 „Halka” zob. Bittner Ludwik
 Haller Józef 223, 578
 „Halny” zob. Bugajski Aleksander
 Harriman William Averell 502
 „Hassling” zob. Metzger Edward
 Hägg Göran 56
 „Heller” zob. Iranek-Osmecki Kazimierz
 Hemmerling Z. 174, 601
 Hempel Zygmunt 782
 „Henryk” (NN) 51
 „Henryk” zob. Kotowski Witold
 „Henryk” zob. Mischke Wincenty
 „Herman” zob. Daszkiewicz Stanisław
 Herman Władysław („Wrzós”) 900
 Hess Rudolf 167, 407, 409, 410, 412, 652, 844, 846
 Heydrich Reinhard 1019
 Himmler Heinrich 350, 628, 634, 736
 Hintze Edmund („Edmund”) 789
 Hitler Adolf 27, 29, 37, 42–44, 56, 57, 74, 89, 167, 357, 374, 408, 409, 410, 412, 441, 573, 579, 628, 632, 652, 653, 696, 709, 710, 712, 742, 844, 845, 981, 982, 986, 988, 991, 992
 Hlebowicz A. 971,
 Hlebowicz Henryk 103,
 Hoffman Helena („Halina”) 48
 Hollender Antoni („Żubr”) 181, 235
 Hołówko Tadeusz 587
 Horbowy Wołodymyr 284, 287, 288, 994
 Horthy Miklós 56, 1019
 Hryniewski Jerzy H. zob. Dolanowski Mikołaj
 „Hubal” zob. Dobrzański Henryk
 „Hubert” zob. Piszcz Edward
 „Hucuł” zob. Smereczyński Władysław
 Huf 752
 Hulewicz J. 130, 883
 Hull Eugeniusz 372, 428
 Iglewski Antoni (Antoni Mazecki, „Barański”, „Ponar”) 151, 232, 234
 Indraszczyk A. 33, 640
 Iranek-Osmecki Kazimierz („Antoni”, „Makary”, „Heller”) 178, 196, 261, 262, 433, 488, 763
 Isakowicz-Zaleski Tadeusz 131
 „Iskra” zob. Kałuziński Roman
 Iwanouski Vaclau zob. Iwanowski Wacław

Iwanowski Wacław (Vaclau Iwanouski) 356
 Iwieński zob. Piniński Andrzej
 „Iwo” zob. Antoszewicz Jerzy
 „Izabelka” zob. Godlewski Edward
 Jabłonowski M. 306, 455, 900, 929
 „Jabłoński” zob. Zaleski Jerzy
 Jabłoński Tadeusz („Jan”) 307, 318, 449, 503
 Jabrzemski Jerzy 49, 210
 „Jacek” zob. Jaworski Władysław
 „Jacek” zob. Piniński Andrzej
 „Jacek” zob. Siemiginowski Antoni
 Jachieć Franciszek („Franciszek”, „Roman”) 885
 Jachimowski Tadeusz Julian („Budwicz”) 572, 870, 1016
 „Jackowski” zob. Skowronek Franciszek
 „Jadwiga” zob. Walciszevska Maria
 Jagiełło Stefan 38, 40, 47, 53, 58, 60, 62, 68, 69, 89, 93, 108, 110–112, 124, 138, 140, 141, 158, 192, 195, 196, 259, 261, 262, 265, 314, 365, 423, 496, 826, 915
 „Jagienka” zob. Polakowska Wanda
 „Jakub” zob. Banach Kazimierz
 Jakubiak Antoni (Stefan Kalicki) 51
 Jakubianiec Alfons („Kuba”) 170, 183, 184, 185, 237
 Jakubiec Stanisław 271
 Jakubowska S. 130
 Jakubowski R. 130
 Jamrozek (Jamrozik) Aleksander 49
 „Jan” zob. Jabłoński Tadeusz
 „Jan” zob. Klimecki Tadeusz
 „Jan” zob. Prus Stanisław
 Janaszek Wacław („Bolek”) 806
 „Janek” (NN) 51, 223
 „Janiczek” zob. Janik Jerzy
 Janik Jerzy („Janiczek”) 345
 Jankowski Jan Stanisław („Klonowski”, „Sobol”, „Soból”, „Sobolewski”) 28, 914, 925, 927, 932, 943, 944, 952, 953, 954, 966, 972, 974, 975, 983, 990, 1021
 Jankowski Stanisław Maria 779, 976
 „Janusz” zob. Łęgowski Ludwik Zygmunt
 „Janusz” zob. Szulc Jan
 Januszajtis Marian zob. Żegota-Januszajtis Marian
 „Jarach” zob. Zaźdel Rudolf
 Jarzembowski K. 49
 Jasiński Józef 210
 Jasiewicz K. 780
 Jasiński Grzegorz 32, 111, 360, 365
 Jasiukowicz Stanisław („Kucieński”, „Opolski”) 953, 975

- „Jastrząb” zob. Koniuszy Stanisław
Jastrząb Łukasz 801
„Jastrzębiec” zob. Rogowski Jan
Jastrzębski Adam („Korwin”) 207
Jastrzębski W. 562
„Jaś” zob. Cichocki Jan
„Jaś” zob. Mazurkiewicz Jan
Jaworski Aleksander zob. Olak Edmund
Jaworski Jan (Jan Kowal) 128, 232
Jaworski Władysław („Jacek”, „Olza”, „Wit”) 701
Jażwiński Jan 337, 339, 670, 686, 945, 948, 951
Jedynak Marek 32, 805
Jeffery Ronald 434
Jentys Zbigniew 100, 233, 234, 237
Jeziorański Zdzisław (Jan Nowak, „Zych”) 923
„Jędrek” (NN) 455
Jędrzychowski Feliks („Ostroga”) 469
Jędrzychowski Stefan 103, 104
Jędrysiak J. 357
„Jola” zob. Polakowska Wanda
„Józef” zob. Prus Stanisław
„Józef” zob. Zaleski Jerzy
„Józek” zob. Słaboszewski Józef
Józewski Henryk Jan („Olgierd”) 282, 782
Jóźwiakowski J. 889
„Julek” zob. Chmielowski Juliusz
„Julian” zob. Czyżewski Ludwik
„Juliański” zob. Piekałkiewicz Jan
Jurecka Antonina 303
Jurecki Marian (Ryszard Romanowski, „Orawa”, „Tymon”) 303, 338, 342, 428, 509, 511, 513, 516, 517
Jurecki Wincenty 303
„Jurek” (NN) 210
Jurkiewicz Wanda 131
Juszczakiewicz Stanisław („Kuba”) 819, 820
- Kabzińska K. 142
„Kaczmarek” zob. Skorobohaty-Jakubowski Jan
Kaczmarek Zygmunt 275, 313, 399
Kaczmarek K. 701
Kaden Jerzy 171
Kalbarczyk Sławomir 117, 118, 129, 153, 229
Kalenkiewicz Maciej („Kotwicz”, „Maciej”) 337, 338, 391, 393, 501, 516, 570, 638
Kalicki Stefan zob. Jakubiak Antoni
„Kalikst” zob. Polanko Aleksander Jerzy
„Kalina” zob. Rowecki Stefan
Kalinka Mirosław Józef („Bąbel”) 894
Kalinowski zob. Żbrowski Władysław
Kałużyński Roman („Burza”, „Iskra”) 224
„Kamień” zob. Chyliński Józef
„Kamień” zob. Putek Kazimierz
- „Kamil” zob. Banach Kazimierz
Kamińska Dorota zob. Baranowska Maria
Kamiński Jan („Franek”) 895
Kamiński M.K. 773
Kamiński Stanisław („Budzisz”, „Dyrektor”) 49
Kamiński Władysław 100–102, 104, 105, 233
Kamski Bolesław („Wyrwa”) 129
„Kania” (NN) 237
Kania K. 650
Kański Władysław 132
Kański („Powala”) 230
Karaś Janina („Haka”) 1016
„Karol” zob. Rokicki Józef
„Karola” zob. Zieliński Konrad
Karolak A. 812
„Karpiński” zob. Żegota-Januszajtis Marian
Karski Jan zob. Kozielski Jan
Karwowski Jan zob. Dolanowski Mikołaj
Kasai 183
„Katarzyna” zob. Łapińska Józefina
Katzmann F. 640
Katzmann 959
Kawczyński Jan („Notecki”) 651
Kawecki Władysław 976
„Kazik” zob. Gumowski Kazimierz
„Kazik” zob. Sołtysik Kazimierz
Kazimierski J. 626
„Kazimierz” (NN) 51
„Kazimierz” zob. Gumowski Kazimierz
Kaźmierska J. 626
Keegan John 186
Keitel Wilhelm 409
Kempiners Alfred 209
Kesselring Albert 54
„Ketling” zob. Metzger Edward
Kędziński Roman („Sosna”) 64, 280, 281
Kęsik J. 282
Kętrzyński Wojciech („Wojciech”) 879
Kierczyński Bolesław 801
Kierska Zenobia („Ruda Janka”) 207
Kierzkowski Kazimierz 211
Kijak (Suvorov) 366
Kilian S. 700, 822
Kirszak Jerzy 39, 229, 428
Kister A.G. 222
Klaus 801
Klausal Alfred 208, 209
Klebow (Lebow) 135, 139
Kleeberg Franciszek 387
Kleeberg Juliusz 89
„Klemens” (NN) 237
Klichowska Maria 801
„Klimaszewski” (NN) 51

Klimecki Stefan 85
 Klimecki Tadeusz („Jan”) 62, 89, 111, 197, 502,
 541, 546, 644, 666, 748, 759, 762, 765, 766,
 813, 828, 849
 „Klimek” zob. Rudnicki Klemens
 Klimkowski Jerzy 132
 Klimowski Tadeusz Marian („Klon”) 304, 570
 Klinsons Rudolfs 104
 Kliszewicz L.A.B. 60, 455, 561
 „Klon” zob. Klimowski Tadeusz Marian
 „Klonowski” zob. Jankowski Jan Stanisław
 Klotz Aleksander Alfons („Niewiarowski”) 150,
 152, 170, 181, 231, 232, 233, 280, 281
 Kluge 752
 Kłodziński Stanisław 49
 Kłosowicz R. 132
 „Kmita” zob. Prus Stanisław
 „Knapik” zob. Sanojca Antoni Marian Stanisław
 Knight Amy 153
 Koch Erich 354
 Kofman J. 971
 „Kolec” zob. Smoleński Marian Józef
 Kołodziejczyk A. 37, 130, 350
 „Komar” zob. Chruściel Antoni
 Komarnicki Wacław 578, 822
 Komecki Wiktor zob. Pawłowski Stefan
 Komorowski Krzysztof 34, 51, 85, 472, 574
 Komorowski Tadeusz („Gajowy”, „Korczak”,
 „Lawina”, „Prawdzie”) 28, 52, 64, 175, 212,
 222, 254, 471, 544, 817, 818, 864, 894,
 1016
 Konarski Stanisław 208
 „Koniak” zob. Dobrzański Mieczysław Karol
 Konieczny Witold (Kowalski, Kowalewski) 235
 „Konik” zob. Cegłowski Jan
 Koniuszy Stanisław („Jastrząb”) 229
 Konopka Włodzimierz ks. 152
 „Konrad” zob. Czapiewski Jan
 „Konrad” zob. Stolarski Stanisław Antoni
 Kopa Mirosław 210
 Kopański Stanisław 89, 381
 „Korab” zob. Wojciechowski Tadeusz Wojciech
 Korboński Stefan („Nowak”) 206, 217, 402, 438,
 544, 552, 958
 „Korczak” zob. Komorowski Tadeusz
 Korczyk H. 40
 „Kord” zob. Gokieli Witold
 Kordecki Włodzimierz (Marcyniuk) 63, 150,
 191, 280, 281
 Koreś Daniel 229, 357
 Korfanty Wojciech 226
 Kornat Marek 89
 „Kornel” zob. Macieliński Emil
 „Kortum” zob. Sanojca Antoni Marian Stanisław
 „Korwin” zob. Jastrzębski Adam
 „Kos” zob. Zawadzki Alfred
 Koseski A. 33, 34, 59, 640
 „Kosiarz” zob. Kowalówka Henryk
 Kossakowski S. 51
 „Kostek” zob. Krzymowski Stanisław
 „Kostka” zob. Krzymowski Stanisław
 Kostrzewa Piotr zob. Czarnowski Eugeniusz
 Koszyła Z. 244
 Kot Stanisław 47, 62, 65, 85, 86, 89, 98, 119,
 174, 268, 276, 350, 969
 Kotarba Juliusz 782, 789
 Kotarba Ryszard 976
 Kotarska Ewa 128, 129, 131
 Kotarski Władysław („Druh”) 128
 Kotek 517
 Kotowski Witold („Henryk”) 273
 „Kotwicz” zob. Kalenkiewicz Maciej
 Kowal Jan zob. Jaworski Jan
 Kowalówka Henryk („Kosiarz”, „Topola”) 213,
 223, 895
 Kowalska Jadwiga 37
 Kowalska Katarzyna 57
 Kowalski Jan (Józef Dowbor) 130
 Kozaczuk W. 305
 „Kozak” zob. Cyga Władysław
 Kozak Zbigniew zob. Chaszczyński Zbigniew
 Roman
 „Kozica” zob. Galica Władysław
 Kozielski Jan (Jan Karski, Kucharski, „Wi-
 told”) 779, 813
 Kozłowski Antoni 152
 Kozłowski Leon 400
 Koźmiński M. 57, 400
 Krahel Tadeusz 103
 Krajewska Weronika („Wera”) 142
 Krajewski Alfred („Polesiński”) 118, 174, 175
 Krajewski Henryk („Bak”, „Eryk”, „Leśny”,
 „Trzaska”, „Wicher”) 372, 428, 509, 513,
 517, 518
 Krajewski Kazimierz 229
 Krajnik Mikołaj Aleksander („Grzymała”) 896
 „Krakowiak” zob. Bulanda Edmund
 Krauze Janina 483
 Krawczak Tadeusz 132
 Krogulski M.L. 701
 Kroll Bohdan 976
 Kromp Dorota 33, 52
 „Kres” (NN) 468
 Kretkowski Franciszek (Serafin Werwecki, „Se-
 rafin”) 937
 Królikowski zob. Tabaczyński Tadeusz

- Kruft 384
 „Kruk” zob. Krywko Stanisław
 „Kruk” zob. Sobociński Wincenty
 Krüger Friedrich Wilhelm 628
 Kryska-Karski Tadeusz 128, 203, 211, 215, 381, 929
 Krywko Stanisław („Kruk”) 209
 Krzeszowski Lubosław („Ludwik”) 900
 Krzymowski Stanisław („Kostek”, „Kostka”) 176, 177, 428
 „Krzysztof” zob. Bąbiński Kazimierz
 „Krzysztof” zob. Sobolewski Franciszek
 Krzyżankiewicz Włodzimierz 313, 350, 371, 399
 Krzyżanowski Aleksander („Dziemido”, „Smętek”, „Wesołowski”, „Wilk”) 100–102, 234, 237, 476, 900
 Ksyta Ł. 244
 „Kuba” zob. Jakubianiec Alfons
 „Kuba” zob. Juszczakiewicz Stanisław
 „Kuba” zob. Kubicki Stanisław
 „Kuba” zob. Turek Stanisław
 Kubiowski J. 965
 Kubicki Stanisław („Kuba”) 183
 Kubijowycz Wołodimir 282, 994, 995
 Kubiliunas Petras 441, 1002, 1003
 Kucharski zob. Kozielewski Jan
 Kucharski Kazimierz 101, 102, 234
 „Kucieński” zob. Jasiukowicz Stanisław
 „Kuczaba” zob. Pluta-Czachowski Kazimierz
 Kukiel Marian („Fikał”, „Wolicki”) 731, 929
 „Kulas” zob. Gola Edward
 Kuler Andrzej 57, 151, 211, 700, 893
 Kulesza Józef 782, 789
 Kulski Julian 965
 Kułakowski Adam 936
 Kunert Andrzej Krzysztof 32–34, 37, 52, 64, 65, 86, 101, 111, 148, 151, 161, 172, 173, 178, 203, 207–209, 212, 215–217, 220, 221, 236, 269, 331, 337, 369, 455, 492, 572, 574, 587, 624, 633, 700, 701, 763, 806, 819, 820, 835, 841, 881, 884–886, 898, 902, 917, 918, 931, 943, 953, 989
 Kupczyński Piotr Tadeusz (Tadeusz Wójcicki) 883
 Kuprianowicz L. 49
 Kurcysz Jerzy („Nowina”) 118
 „Kurp” zob. Tabaczyński Tadeusz
 Kurtyka Janusz 64
 „Kuźma” zob. Habiniak Aleksander
 Kwapiński inż. 131
 Kwapiński Jan 578, 776, 975
 Kwasiborski Józef 85
 Kwiatkowski M. 80, 369
 Lachert Zygmunt 85
 Landau Z. 174
 Lang Michał 130
 Lange Julian 523
 „Las” zob. Ściegienny Bartłomiej Wincenty
 Lasch Karl 411
 Laszczyński (Łaszczyński) Witold 801
 Latkowska-Rudzińska Helena 142, 271
 „Lawina” zob. Komorowski Tadeusz
 Lazarowicz Adam 212
 Leahy William D. 723, 724, 726, 727, 758, 759
 Lebow zob. Klebow
 Lechicki Robert zob. Żarnowiecki Robert
 Leekes 434
 Leilsz Karol 104
 „Lejkin” zob. Gustafson Gösta
 „Leliwa” zob. Dobrzański Mieczysław Karol
 Lenkiewicz A. 149, 880
 „Leon” (NN) 209
 „Leon” zob. Dobrzański Mieczysław Karol
 „Leon” zob. Giedgowd Leon
 Leski K. 174, 307
 „Leszcz” zob. Thun Stanisław
 Leszczyńska Z. 889
 „Leśnik” zob. Szypowski Jan
 „Leśny” zob. Krajewski Henryk
 Levine H. 183
 Lewandowski J.F. 226
 Lewandowski Józef 561
 Lewicki Roman Antoni 128
 Lewinówna Z. 712
 „Liberator” zob. Adrian Florian Edmund
 Lieberman (Lieberman) Herman 155, 275
 „Liliński Kazimierz” zob. Bogdanowicz Stefan
 Liniarski Władysław („Mścisław”) 51, 228, 229, 230, 236, 237, 473, 897
 „Linowski Jan” zob. Banach Kazimierz
 Lipcsei-Steiner Michał 56
 „Lipek” zob. Smela Jan
 „Lipiec” zob. Cieślewski Stanisław
 Lipiński Wojciech 836
 Lipkowski Andrzej („Arus”) 651
 List Wilhelm 187
 Littleton 434
 Long Vera 729
 Longchamps de Berier Roman 118
 Longerich Peter 350
 „Longin” zob. Mauersberger Jan Paweł
 „Lont” zob. Popiel Tadeusz
 „Lot” (NN) 51
 Luberska Joanna 801
 „Lubicz” zob. Sanojca Antoni Marian Stanisław
 Lubicz Stanisław zob. Pstrokoński Stanisław

„Lubiewa” zob. Chojnacki Szczęsny
Lubomirski Zdzisław („Obomir”, „Rogalski”) 750

„Luboń” zob. Bąbiński Kazimierz
„Luda Roman” zob. Tatarski Roman
„Ludwik” zob. Krzeszowski Lubosław
Lulushi A. 617
„Lutyk” zob. Fieldorf August Emil

„Łada” zob. Prus Stanisław
„Ładyna” zob. Sulik Nikodem
Łaniewski Stanisław 208
Łapińska Józefina („Katarzyna”) 882
Łapińska Sabina 183
„Łaszcz” zob. Skroczyński Albin
Łaszczewski Tadeusz 213, 224, 468, 469
Łącki Józef zob. Dobrzański Mieczysław Karol
„Łątka” (NN) 51
Łewyćkyj (Lewicki) Borys 285, 288
Łęgowski Ludwik Zygmunt („Janusz”) 217, 733
Łętowski Mieczysław („Mały Janek”, „Nałęcz”) 222
Łopaciński Władysław 210
„Łoziński” zob. Pstrokoński Stanisław
Łuczkievicz Zygmunt 129
Łukasiewicz Juliusz 122
„Łukasz” zob. Smoleński Marian Józef

M.R. zob. Ratko Mieczysław
„Maciej” zob. Kalenkiewicz Maciej
„Maciej” zob. Zagórowski Paweł
Maciejko H. 283
Macieliński Emil („Kornel”, „Odrawąż”, „Pomian”, „Rey”, „Sas”) 38, 40, 53, 63, 64, 90, 117, 118, 149, 150, 152, 153, 159, 170, 171, 179, 181–183, 189, 195, 228, 232, 233, 237, 238, 257, 277, 278, 279, 280, 281, 345, 474

Maik Ludwik 84
„Maj” zob. Fieldorf August Emil
Majchrowski Jacek M. 32, 130
Majer Józef („Piotr”) 819
Majewski Kazimierz Tadeusz 150, 233
Majewski Marcin 132, 354
Majewski Piotr 101, 750, 822
Majewski Rudolf Jan („Feliks”) 900
Majski Iwan 27, 34, 40, 61, 83, 84, 127, 131, 132, 151, 1017
Majzner R. 562, 797
„Mak” zob. Piątkowski Bohdan
„Makary” zob. Iranek-Osmecki Kazimierz
Makohin Jacob (Yakiv) 72
Makowska Ena zob. Walker Jane
„Maks” zob. Szymański Maksymilian

Malczewski J.J. 900
Malinowski Kazimierz 50, 963
„Mały Janek” zob. Łętowski Mieczysław
Manvell Roger 628
Mańkowski Z. 300, 543, 762, 805, 806, 807
Mara-Mejer Jerzy (Eugeniusz Zakrzewski, „Filip”, „Vis”) 797
Marciniak Piotr („Emil”) 128, 129
Marcyniuk zob. Kordecki Włodzimierz
Marecki Andrzej 724, 725
„Marek” (NN) 271
„Marek” zob. Sacha Stefan
Marek Jakub 965
„Maria” zob. Mayer Maria
„Maria” zob. Prus Stanisław
„Maria” zob. Szpunar Julian
„Marian” zob. Sanojca Antoni Marian Stanisław
Markert A.E. 171
Markert W. 107
Markiewicz (Maszkiewicz) Irena 801
Markowska Barbara 130
Markowska Krystyna 130
Markowski J. 544
Markowski Wincenty („Paweł”) 939
Marmurowicz Maria 223
Marmurowicz Michał 223
Marmurowicz Władysław („Dunin”, „Guziczek”, „Onufry”, „Żwir”) 223, 224
Marshall George 758, 759, 955, 956
„Marta” zob. Borkowska Zofia
„Maryś” (NN) 237
Masłowska Maria („Mura”) 51
Masslaski Adam 142
Matecki J. 39
Materski W. 976
Matusajtis 104
Matusak P. 221
Mauersberger Jan Paweł („Longin”) 592, 883
Mayer [Majerówna] Maria („Maria”) 48, 211
Mayer-Wawrzekiewicz Helena 211
Mazecki Antoni zob. Iglewski Antoni
„Mazur” zob. Tabaczyński Tadeusz
Mazur Grzegorz 32, 40, 63, 64, 101, 127, 128, 130–132, 149, 150, 152, 159, 168, 178, 208, 220, 229, 277, 475, 640, 819, 820, 886, 892, 895, 898–900, 968, 989
Mazurek Stefan zob. Banach Kazimierz
Mazurkiewicz Jan („Jaś”, „Radosław”, „Sęp”, „Zagłoba”) 785, 880
Mazurkiewicz J. 181
Mazurkiewicz M.J. 817
Meblarski Stefan zob. Bogdanowicz Stefan
Meducki Stanisław 142

- Meisnerowska A. 203
 Metz Hermann 72
 Metzger Edward („Hassling”, „Ketling”) 474
 Michalski Bronisław 572
 Michalski Jerzy („Rydwan”) 937
 „Michał” zob. Rokicki Józef Waław
 Michałowski Zygmunt zob. Miłkowski Zygmunt
 Mieczkowski Władysław 65
 „Mikita” zob. Tajchman Michał
 „Mikołaj” zob. Feiner Leon
 Mikołajczak Leon 313, 350, 387, 399
 Mikołajczyk Stanisław („Stem”) 64, 164, 190,
 199, 268, 273, 290, 292, 371, 387, 498, 522,
 536, 537, 578, 604, 640, 670, 701, 709, 711,
 743, 749, 750, 751, 764, 765, 766, 775, 792,
 793, 798, 803, 822, 823, 829, 914, 927, 932,
 944, 952, 960, 965, 972, 974, 975, 990
 Milewski J.J. 228
 Miłkowska Włodzimiera 222
 Miłkowski Jan 222
 Miłkowski Zygmunt (Zygmunt Michałowski,
 „Denhoff”, „Szeliga”, „Wrzos”) 222, 316,
 317, 563, 818, 890, 1016
 Miłobędzki Adam („Robert”) 208
 Minczykowska Katarzyna 183, 581
 „Mira” zob. Sokołowski Jerzy
 Mironowicz R. 351
 Mischke Wincenty („Henryk”) 591
 Misiło E. 961
 Missuna Jerzy zob. Antoszewicz Jerzy
 Miśniewski 131
 Mitkiewicz-Żółtek Leon („Prus”) 72, 108, 124,
 125, 140, 158, 161, 165, 192–195, 259, 261,
 262, 265, 270, 272, 291, 294, 295, 303, 305,
 311, 312, 314, 327, 329, 360, 370, 391, 397,
 417, 418, 421, 430, 496, 497, 500–502, 539,
 545, 549–551, 559, 560, 563, 605, 654, 670,
 687, 691, 714–716, 731, 737, 741, 744, 775,
 779, 793, 813, 814, 912, 913, 938, 980, 985
 „Mrówka” zob. Okulicki Leopold
 Moczar Mieczysław 326
 Mołotow (Skriabin) Wiaczesław 41, 735, 969,
 981, 982, 988
 „Monter” zob. Chruściel Antoni
 Morawski zob. Boruta-Spiechowicz Mieczysław
 Morawski Zygmunt 51
 „Mostowicz” zob. Dobrowolski Zygmunt
 Mostowikowa Zofia 387, 640
 „MP” zob. Perkins Harold A.
 Mrozek Stanisław 64, 182
 „Mścislaw” zob. Liniarski Władysław
 „Mucha” zob. Skarbek-Giżycka Krystyna
 „Mucha” zob. Szerocka Maria
 Mudry Aleksander 221
 Mudryj Wasyl 282, 995
 Muir Thomas 434
 Mulak Jan 123
 „Munthe” zob. Axel Harald
 „Mura” zob. Masłowska Maria
 Mussolini Benito (Duce) 56, 374, 844
 Muszyński Wojciech Jerzy 32, 98, 701, 841
 Muzyczka Ludwik („Benedykt”) 817, 1016
 Münnich Czesław („Blok”) 212
 Mysiakowska-Muszyńska Jolanta 32, 98, 701
 Nabielski Ludwik zob. Putek Kazimierz
 Nadolski zob. Dziekanowski Karol
 Nagius-Nagewičius Vladas (Nagewiczius) 1002
 „Nałęcz” zob. Łętowski Mieczysław
 „Nałęcz” zob. Orłowski Stefan
 „Nałęcz” zob. Rostworowski Stanisław
 Napoleon Bonaparte 42, 409
 „Narciarz” zob. Znamirowski Franciszek
 Natoński B. 101
 „Nawoj” zob. Putek Kazimierz
 „Nemec” (NN) 235
 Neugebauer Jerzy („Sęk”) 181, 277
 Newton George 435
 Ney-Krwawicz Marek 177, 329, 348, 785, 819
 Niećko Józef („Grabowski”, „Zgrzebnik”) 601,
 670
 Niedbalski Tadeusz (Seweryn Pawłowski, „Se-
 weryn”) 431, 432
 Niedziałkowski Stefan („Waław”) 211
 Niekraś J. 213
 Niepokólczycki Franciszek („Teodor”) 1016
 „Niewiarowski” zob. Klotz Aleksander Alfons
 Nikorowicz J. 342
 „Nil” zob. Fieldorf August Emil
 Nitecki P. 965
 Niwiński Piotr 900
 Niziołek Paweł 229
 „Noe” zob. Galinowski Adolf
 Norrman Sven („Szirer”) 200, 282, 296, 403,
 483, 484
 „Notecki” zob. Kawczyński Jan
 „Nowak” zob. Korboński Stefan
 Nowak J. 287
 Nowak Jan zob. Jeziorański Zdzisław
 Nowakowski Zygmunt 172
 Nowicki Witold Walerian 117
 Nowik Grzegorz 40
 „Nowina” zob. Kurcysz Jerzy
 Nowinowski S.M. 89
 „Obomir” zob. Lubomirski Zdzisław

- Obtulowicz Adam 87, 151
 „Odra” zob. Rostworowski Stanisław
 „Odrowąż” zob. Macieliński Emil
 „Okrzejski” zob. Pajdak Antoni
 Okulicki Leopold („Mrówka”) 64, 107, 149, 152,
 154, 158, 159, 171, 233, 257, 277, 304
 Olak Edmund (Aleksander Jaworski, „Zyg-
 munt”) 51
 „Olcha” zob. Ściegienny Bartłomiej Wincenty
 Olczak Mariusz 148
 „Olga” (NN) 209
 „Olgierd” zob. Józewski Henryk Jan
 „Oliw” zob. Dzikielewski Feliks
 Olstowski P. 562
 „Olza” zob. Jaworski Władysław
 Onacewicz Włodzimierz 502, 617–619, 726, 727
 „Onufry” zob. Marmurowicz Władysław
 Opacka 338
 „Opolski” zob. Jasiukowicz Stanisław
 „Opór” zob. Bator Ignacy
 „Orawa” zob. Jurecki Marian
 „Ordyński” zob. Faix Franciszek
 „Orlik” zob. Piasecki Zbigniew
 „Orliński” zob. Sikorski Władysław
 Orłowski Bolesław 118
 Orłowski Stefan („Nałęcz”) 881
 „Orsza” zob. Broniewski Stanisław
 Orzechowski K. 976
 Orzelski Tadeusz 49
 „Osa” zob. Runge Tadeusz Maciej
 Osipiński Krzysztof 273
 „Oskar” zob. Bruliński Władysław
 Ossowski Izidor 917
 „Ost” zob. Ostrihansky Rudolf
 Ostachowicz Kazimierz zob. Zawadzki Alfred
 „Ostoja” zob. Broniowski Stefan Józef Ludwik
 Ostrihansky Rudolf („Aureliusz”, „Ost”) 227,
 471, 473, 895, 896
 „Ostroga” zob. Jędrychowski Feliks
 Ostrowski zob. Chmielowski Juliusz
 Ostrowski Radosław (Radasław Astrauski) 356
 Ostrowski Tadeusz 117
 Ostrowski Władysław 181, 182
 Oziewicz Czesław („Czesław”, „Czesławski”) 881

 Pacholczykowa A. 132
 Paczkowski A. 164
 Paczkowski Alfred („Wania”) 337, 338, 516, 570
 Paczyńska Irena 49
 Pajdak Antoni („Okrzejski”, „Traugutt”) 952,
 953, 975
 Paksztas (Taksztas) 1004

 Panaś Józef 129
 Panecki M. 199
 Pankiewicz E. 124
 „Pankowski” zob. Gralewski Jan Kazimierz
 „Pankracy” zob. Gralewski Jan Kazimierz
 Papee K. 747
 Pastusiak Longin 43
 Pastuszewski S. 562
 Paszkowski Adam 152, 171, 231, 232, 233
 Pater W. 583
 Patzer Kazimierz 965
 Paulus Friedrich 1020
 „Paweł” zob. Markowski Wincenty
 „Paweł” zob. Rataj Franciszek
 Pawlak J. 474
 Pawłowicz Jacek 64
 Pawłowicz Otto 937
 Pawłowski Seweryn zob. Niedbalski Tadeusz
 Pawłowski Stefan (Wiktor Komecki) 989
 Pełczyński Tadeusz („Grzegorz”, „Robak”) 28,
 30, 492, 818, 830, 1016
 „Pepa” (NN) 810, 811
 Peplowski A. 562, 837
 Perkins Harold A. („MP”) 728, 729
 Pestkowska M. 39
 Petlura Symon 286
 Piasecki Julian 122
 Piasecki W. 779
 Piasecki Zbigniew („Orlik”) 570
 Piątkowski Bohdan („Mak”) 429, 517
 Piechowska Władysława 132, 171
 Piekalkiewicz Jan („Juliański”, „Wernic”, „Wik-
 tor”) 28, 65, 119, 640, 690, 718, 743, 750,
 751, 776, 798, 799, 812, 829, 915, 920, 952,
 988, 1019, 1020
 Pieracki Bronisław Wilhelm 282
 „Pietrek” zob. Pruski Zygmunt
 Pietrow N. 153
 Pietrowicz Aleksandra 273
 Pietrusiński Stefan 210
 Pijanowski Wacław Jan („Dym”) 642
 Pilarski S. 836
 Pilat Stanisław 118
 „Pilica” zob. Ściegienny Bartłomiej Wincenty
 Piłsudska Aleksandra 345
 Piłsudski Józef 39, 61, 62, 71, 116, 750
 Pimonow Arseniusz 357
 Pimonow Borys 357
 Piniński Andrzej (Iwieński, „Jacek”) 129, 182
 „Piotr” zob. Majer Józef
 Piotr (król Jugosławii) 942
 „Piotrowski” zob. Cyga Władysław
 Piotrowski Edmund („Podgórski”) 178

- Piotrowski Jacek 80, 607
Piotrowski Stanisław 628
Piotrowski Stefan („Weterynarz”) 399
Piper Franciszek 32, 49, 143
Piskunowicz H. 39, 774, 821
Piszczyński Edward („Hubert”) 273
Pius XII 769, 965
Piwnik Jan („Ponury”) 337, 832
Piwowarski Stanisław 48, 49, 137, 212, 213, 896
Plater-Zyberk Ludwik 591
Pluta-Czachowski Kazimierz („Kuczaba”) 52, 211, 454, 818, 1016
„Płomieńczyk” zob. Chrzastowski Zygmunt Hieronim
„Płomieńczyk” zob. Prus Stanisław
„Pobóg” zob. Filipowicz Julian
„Podgórski” zob. Piotrowski Edmund
„Podlaski” zob. Złomaniec Piotr
„Podolski Leon” zob. Stojanowski Karol
Polak B. 137
Polak Maria 142
Polakowska Wanda („Jagienka”, „Jola”) 207
Polanko Aleksander Jerzy („Kalikst”) 229
„Polesiński” zob. Krajewski Alfred
Poleszak S. 230
„Polniaczek Kazimierz” zob. Chaszczyński Zbigniew Roman
„Pomian” zob. Macieliński Emil
„Ponar” zob. Iglewski Antoni
„Ponury” zob. Piwnik Jan
Popiel Karol 217, 578
Popiel Tadeusz („Lont”) 223
Popławski Józef („Rożałowski”) 229
Poręba S. 223, 224
Portal Charles 255, 256
Pospieszalski K.M. 273
Potts Thomas 435
Potulicki Michał 735
„Powała” zob. Kański
Pozdniakow Nikołaj (Gozdniakow) 102
„Prawdzic” zob. Komorowski Tadeusz
„Prawdzic” zob. Szulc Jan
Prawdzic-Szłaski zob. Szulc Jan
Prądzyński Józef 98
„Prezes” zob. Rzepecki Jan
Prochowiak Franciszek 976
Progulski Stanisław Michał 117
Protasewicz Michał („Rawa”) 422, 424–428, 430, 497, 539, 545, 547, 550, 551, 561, 627, 644, 654, 656, 670, 687, 691, 731, 737, 741, 744, 796, 826, 828, 912, 913, 935, 957, 980, 985
Próchniak Adam („Artur”) 199, 292, 330
„Prus” zob. Mitkiewicz-Żółtek Leon
Prus Józef („Adolf”) 52
Prus Stanisław („Adam”, „Jan”, „Józef”, „Kmita”, „Łada”, „Maria”, „Płomieńczyk”, „Stefan”) 889
Pruski Zygmunt („Pietrek”) 601
Pruszkowski Tadeusz 552
„Prut” zob. Sawicki Kazimierz
Przemyski Andrzej 64
„Przemysław” zob. Dworzak Stanisław
Przewoźnik Andrzej 271
Przeździecki Wacław 100
Przybyłowski K. 118
Przybysz K. 34, 80
Przygoński A. 921
Pstrokoński Stanisław (Stanisław Lubicz, „Łoziński”) 63, 64, 149, 150, 152, 181, 183, 232, 233, 280, 281
Ptaśńska-Wójcik Małgorzata 206
Ptaszyński Wacław („Walery”) 468
Putek Kazimierz (Ludwik Nabelski, „Gama”, „Kamień”, „Nawoj”, „Zworny”) 890, 891
Pużak Kazimierz (Kazimierz Bazylewski, „Bazyli”) 155, 156, 199, 292, 330, 331, 939
Rabiński Jarosław 37
Rachwał Bronisław („Glin”) 488
Rachwałowa Alina (A.R.) 387, 438, 544, 552, 797
Rackiewicz Władysław 577, 769, 770
Raczyński Edward 373, 578, 606, 607, 650, 968, 970
„Radosław” zob. Mazurkiewicz Jan
„Radwan” zob. Studziński Franciszek
Radziwiłł Stanisław 967
Raeder Erich 186
„Rakoń” zob. Rowecki Stefan
Raszeja Franciszek 544
Raštikis Stasys 440, 1002
Rataj Franciszek („Paweł”) 202, 203, 451
Rataj Maciej 206
Ratajski Cyryl („Górski”, „Wartski”, „Wrzos”) 28, 37, 39, 45, 53, 59, 61, 65, 85, 86, 98, 99, 106, 113, 119, 133, 134, 150, 160, 164, 190, 193, 198, 203, 260, 268, 269, 281, 292, 307, 308, 313, 314, 338, 339, 343, 344, 350, 371, 387, 399, 400, 402, 434, 448, 498, 522, 952, 1019
Ratko Mieczysław (M.R.) 778, 797, 798, 812, 927, 932, 954, 958, 972, 973, 984
Ratuszak Antoni zob. Skowroński Roman
„Rawa” zob. Protasewicz Michał
„Rawicz” zob. Studziński Franciszek

- „Rawicz Witold” zob. Żegota-Januszajtis Marian
 Redzik Adam 118
 Reichenau Walter von 409
 Reinys Mečyslovas 971, 1004
 Reliszko Zygmunt („Zygmunt”) 184, 185
 Rembalski A. 882
 Rencki Roman 117
 Renteln Theodor Adrian von 441
 Retinger Józef 339
 „Rey” zob. Macieliński Emil
 Rezmer Waldemar 357
 Ribbentrop Joachim 41, 357, 927, 988
 Rieger B. 776
 „Robak” zob. Pełczyński Tadeusz
 Robert (NN) 787
 „Robert” zob. Galinowski Adolf
 „Robert” zob. Miłobędzki Adam
 Rodowit Adam zob. Widawski Adam
 „Rogalski” zob. Lubomirski Zdzisław
 Rogowski Jan („Czarka”) 832
 Rogowski Jan („Jastrzębiec”, „Władysław”, „Włodzimierz”) 474, 900
 „Rogoża” zob. Wojciechowski Tadeusz Wojciech
 Rojek Wojciech 37, 61, 84, 207, 925
 Rokicki Józef Wacław („Karol”, „Michał”) 700
 Rokicki Stanisław („Staszek”) 455
 Rolecki 937
 Rolke Bruno („Aspik”) 475
 „Roman” (kier. eksp. 741) 185
 „Roman” zob. Jachieć Franciszek
 Roman Wanda K. 40, 51, 968
 Romanowski Jan („Halin”) 130
 Romanowski Ryszard zob. Jurecki Marian
 Romanowski W. 475
 Romanowski Zbigniew 305
 Romer Tadeusz 981, 982
 Romocki Gaweł 173
 Ronikier Adam 72, 628
 Roosevelt Franklin Delano 43, 496, 580, 691, 695, 714, 715, 723, 724, 735, 758, 759, 773, 790–792, 824, 935, 1005, 1018, 1020
 Rosenberg Alfred 357, 927, 1002
 Rosé Halina („Dagna”) 49, 207
 „Rosnowicz Józef” zob. Banach Kazimierz
 Rossoliński-Liebe G. 283
 Rostworowski E. 199
 Rostworowski Stanisław („Nałęcz”, „Odra”) 56, 57, 820
 Roszkowski W. 971
 Rowecki Stefan („Grabica”, „Grot”, „Kalina”, „Rakoń”, „Tur”) 28, 29, 37, 39, 48, 53, 54, 55, 58, 60, 61, 63, 68, 69, 71, 87–90, 93–97, 99, 100, 107, 109, 111, 112, 114, 116, 118, 120–124, 133, 135–137, 139–146, 148–154, 157, 159–161, 165, 166, 168–173, 178, 181, 191–196, 200, 207, 208, 228, 237, 238, 254, 257, 258, 260–263, 265, 266, 268–271, 277, 278, 282, 287, 288, 290, 291, 293, 295–297, 300–304, 306–312, 314–316, 318, 326, 327, 332, 337, 338, 340–343, 345, 349, 351, 352, 354, 358–361, 363, 365, 366, 370, 372, 374, 375, 377, 378, 384, 386, 388–391, 396, 397, 401, 403, 413, 414, 416–418, 420–424, 428, 431, 436, 439, 444, 449, 464, 476, 483–489, 491–493, 496, 497, 499, 500, 503, 507, 508, 516, 520, 522, 527, 528, 534, 539, 540, 542, 543, 545, 547–550, 563–572, 581, 587, 595, 602, 603, 605, 608, 616, 620, 621, 623, 625–631, 634, 637, 638, 648, 649, 651, 653, 654, 655, 662, 665, 667–670, 673–675, 684–689, 691, 692, 694, 695, 700, 702, 708, 713, 714, 717, 721, 722, 730–734, 737–741, 744, 749, 750, 751, 753, 754, 761–763, 765, 766, 771, 774, 775, 779–782, 793, 794, 796, 800, 804, 806, 807, 810, 811, 815, 817, 819, 821, 824, 826, 830–833, 838, 841–843, 847, 849, 850–857, 862, 863, 864, 902, 912–916, 919–923, 925, 926, 928–930, 933, 934, 937–940, 943, 944, 955, 957, 959, 962, 963, 965, 966, 971, 974, 976–978, 980, 985, 990, 991, 1012–1016, 1020
 Rowiński A. 573
 Rowiński Stefan („Eryk”) 273
 Rozenfeld-Gokieli Lucyna 817
 „Rożałowski” zob. Popławski Józef
 Rożański Michał 57, 99
 Rożek M. 870
 Rożnowski Paweł (Pantelejmon) 356
 „Róg” zob. Filipowicz Julian
 „Równieniec” zob. Szramka Gliszczyński Konrad
 „Ruda Janka” zob. Kierska Zenobia
 Rudkowski Roman („Rudy”) 642, 643, 644, 646, 943, 1016
 Rudnicki Klemens („Klimek”) 128
 Rudnicki Tadeusz („Chan”, „Wierzbą”) 48, 87, 94, 96, 114, 172, 178, 179, 306, 359, 370, 386
 „Rudy” zob. Bytnar Jan
 „Rudy” zob. Rudkowski Roman
 „Rudy” zob. Zaźdel Rudolf
 Rudy Antoni zob. Gola Edward
 Ruegger Paul J.A. 967
 „Rukat” (NN) 51
 Rulka Bronisław zob. Tabaczyński Tadeusz
 Runge Tadeusz Maciej („Osa”) 304
 Rusiecki Leopold 836
 Rutkowski T.P. 47, 132

- „Ryba” zob. Zwoniczek Roman
 „Rybak” zob. Sasinowski Ksawery
 „Rybicki” zob. Bień Adam
 Rybicki Roman W. 32, 544
 Rybiński Lucjan 822
 Rybka Ryszard 49, 64
 „Rydwan” zob. Michalski Jerzy
 Rydz-Śmigły Edward (Adam Zawisza) 351
 „Ryszard” zob. Gokieli Witold
 „Ryszard” zob. Tabaczyński Stanisław
 „Ryszard” zob. Wojciechowski Tadeusz Wojciech
 Rządowski Tadeusz (T.Rz.) 400, 778
 Rzeczkowska Ewa 37
 Rzepecki Jan („Prezes”) 1016
- Sacha Stefan („Marek”, „Stefan”) 701
 Salmonowicz S. 817
 Salwa-Syzdek E. 715
 Sałkowski J. 174
 Samura Maciej zob. Spychalski Józef
 Sanojca Antoni Marian Stanisław („Cis”, „Knapik”, „Kortum”, „Lubicz”, „Marian”, „Skaleń”) 818, 819, 1016
 Sapieha Adam Stefan 870
 „Sas” zob. Macieliński Emil
 Sasinowski Ksawery („Rybak”) 230, 237
 „Sawa” zob. Wolski Józef
 Sawicki Kazimierz („Prut”) 159, 237, 277, 474, 898
 Sawicki Z. 968
 Schebesta [Szebesta] Adam 211
 Schefe Robert 924
 Schmidt Stefan Adam 227
 Schenk Dieter 628
 Schoepfing Halina 142
 Schrötter 412
 Schwarzbart (Szwarcbart) Izaak Ignacy 972, 983
 Selborne (Roundell Palmer) 671, 672, 719, 720
 „Selim” zob. Sulma Stanisław
 Semczyszyn Magdalena 743
 „Serafin” zob. Kretkowski Franciszek
 „Sewera” zob. Wyrębowska Irena
 „Seweryn” zob. Niedbalski Tadeusz
 Seyda Marian 27, 275, 578, 701, 743, 822
 Seyfried 976
 Sewerynowski Kamil zob. Banach Kazimierz
 „Sęk” zob. Bokszezanin Janusz
 „Sęk” zob. Neugebauer Jerzy
 „Sęp” (NN) 277
 „Sęp” zob. Mazurkiewicz Jan
 Siemaszko Zbigniew S. 203, 422
 Siemieński Józef 208
 Siemiginowski Antoni („Jacek”, „Wiktor”) 223, 893
 Sieniewicz Konrad 217
 Sieradzki Włodzimierz 117
 Sierchuła R. 399
 Sierotwiński S. 651
 Sierow Iwan A. 153
 Sikora K. 339
 Sikorski Józefat 399
 Sikorski Polikarp 996
 Sikorski Tomasz 743
 Sikorski Władysław („Eugeniusz”, „Orliński”, „Strażnica”, „Wysocki”) 27, 29, 34, 37–41, 45, 47, 59, 61, 62, 66, 71, 79, 80–84, 89, 91, 98, 99, 107–113, 122, 126, 127, 131–133, 136–139, 141, 144, 151, 157, 160, 165, 173, 193, 194, 197, 198, 254, 255, 257, 258–260, 264, 268, 270, 275, 282, 290, 295, 296, 304, 307, 311, 313, 314, 318, 323, 351, 354, 360, 365–367, 372, 373, 378, 383, 417, 418, 421, 423, 445, 467, 496, 498, 500, 501, 519, 522, 528, 540, 546, 549, 559, 560, 563, 572, 578, 579, 601, 605, 638, 671, 675, 685, 691, 699, 701, 713, 716, 719, 723, 724, 735, 742, 745, 758, 759, 760, 772, 773, 790, 791, 792, 794, 803, 808, 810, 813, 815, 816, 822, 823, 825, 826, 828, 915, 935, 936, 938, 955, 956, 959, 969, 1017, 1018, 1020
 Silverwood-Cope Christopher 434
 Sinclair Archibald 748, 808, 809
 Siudak Paweł („Espe”) 113, 160, 276, 350, 387, 799, 952
 „Skaleń” zob. Sanojca Antoni Marian Stanisław
 Skarbak-Giżycka Krystyna („Mucha”) 174
 „Skiba” zob. Studziński Franciszek
 Skiwski Jan Emil 976
 Skorobohaty-Jakubowski Jan („Fogel”, „Kaczmarek”, „Vogel”) 268, 269, 306, 307, 464
 Skowronek Franciszek („Jackowski”) 229, 230
 Skowroński Roman (Antoni Ratuszak) 51
 Skóra W. 34, 434
 Skroczyński Albin („Chrabąszcz”, „Łaszcz”) 215, 316, 317, 467, 563, 884
 Skrypnik Stepan (Mściśław I) 285, 289, 756, 996
 Skrzek Józef 225
 Skubisz P. 34, 434
 Skwara J. 640
 Slippenbach 74
 „Slipper” zob. Sokołowski Stanisław
 Slowentschik (Gregor Slovenzik) 977
 Ślaboszewski Józef („Józek”, „Toruń”, „X”) 213, 223

„Sław” zob. Cetys Teodor
 „Sławbor” zob. Szczurek-Cergowski Jan
 „Sławek” (NN) 180
 Sławiński Tadeusz Maria („Jan Bezlaski”) 173, 174
 Smela Jan („Lipek”) 570
 Smereczyński Władysław („Hucuł”) 128, 474, 899
 Smetona Antanas 440, 443
 „Smętek” zob. Krzyżanowski Aleksander
 Smoczkiwicz Stanisław Piotr („Walerian”) 273
 Smogorzewska Małgorzata 86, 289, 331, 953
 Smolana K. 123
 Smoleński Marian Józef („Kolec”, „Łukasz”) 39, 40, 54, 58, 60, 62, 68, 70, 89, 93, 99, 109, 110, 111, 124, 125, 136, 138, 140, 144, 157–159, 161–163, 165, 191, 192, 194, 195, 196, 259, 261, 262, 265, 266, 270, 277, 291, 311, 491
 Smorawiński Mieczysław Makary 968
 Smulikowski Adam 432
 Snyder Timothy 282
 Sobkowiak Bronisław 801
 Sobociński Wincenty („Kruk”) 329
 „Sobol” zob. Jankowski Jan Stanisław
 „Sobolewski” zob. Jankowski Jan Stanisław
 Sobolewski Franciszek („Krzysztof”) 49, 211
 „Soból” zob. Jankowski Jan Stanisław
 „Socha” zob. Spychalski Józef
 „Soć” zob. Tabaczyński Tadeusz
 Sokolnicki 824
 Sokołowski Jan Maksymilian („Trzaska”) 149, 152, 171, 181, 230, 231, 232, 233, 237, 277
 Sokołowski Jerzy („Mira”) 327, 429, 509, 512, 513, 517
 Sokołowski Stanisław („Slipper”, „Ziomek”) 354, 439, 503
 Solak Z. 331
 Sołtysik Kazimierz („Kazik”) 788
 „Soroka” zob. Spychalski Józef
 „Sosna” zob. Kędzierski Roman
 Sosnkowski Kazimierz („Baca”, „Godziemba”) 27, 37, 38, 39, 47, 53, 63, 66, 67, 69, 71, 78, 79, 81, 82, 94, 111, 123, 149, 150, 160, 162, 165, 181, 231, 260, 263, 264, 268, 290, 307, 308, 309, 310, 312, 314, 329, 464, 601, 1017
 Sosnowski Kirył 227
 Sosnowski T. 902
 Spalek R. 102
 Spandegs [Spancley] Vilis 104
 Spychalski Józef (Maciej Samura, „Grudzień”, „Samuraj”, „Socha”, „Soroka”, „Ścibor”) 51, 137, 151, 232, 234, 492, 890
 „Stach” zob. Filipkowski Władysław
 Stalin Józef 28, 43, 496, 696, 714, 824, 826, 969, 988
 „Stały” zob. Burkiewicz Bolesław
 Stały Bogusław zob. Burkiewicz Bolesław
 Stanek P. 206, 561
 Stanisławska Stanisława 33, 44
 Stankiewicz Irena zob. Wyrębowska Irena
 Stankiewicz Jan 356
 Stańczyk Jan 578, 604
 Starczewski M. 224, 892
 „Stary” zob. Galinowski Adolf
 „Staszek” zob. Rokicki Stanisław
 Staszowski Stanisław zob. Zawadzki Alfred
 „Staś” zob. Brzeskwiński Feliks
 Stawecki P. 132, 306, 351
 Stawicki Tadeusz („Czarny”) 224
 „Stefan” (NN) 208
 „Stefan” zob. Dobrzański Mieczysław Karol
 „Stefan” zob. Prus Stanisław
 „Stefan” zob. Sacha Stefan
 Steinbruck 752
 „Stem” zob. Mikołajczyk Stanisław
 Stempkowski Michał („Barbara”) 820, 892
 Stepan Kamil 32, 49, 64, 130
 Stępień J. 39, 774, 821
 Stojanowski Karol („Leon Podolski”) 116
 Stola D. 573, 972
 Stolarski Stanisław Antoni („Konrad”) 224
 Stopa M. 965
 Stpicyński Aleksander („Wilski”) 428
 Strasburger Henryk 578
 Strauchold G. 357
 „Strażnica” zob. Sikorski Władysław
 Strehl Leon („Feliks”) 1016
 Strickner Herbert 350
 Strok M. 148
 Stroński Stanisław 57, 80, 100, 112, 198, 269, 290, 578, 607, 650, 711, 712, 739, 746, 748
 Strowski Fortunat 231
 Strowski Tadeusz („Turzyna”) 128, 231
 „Stryj Jerzy” zob. Żegota-Januszajtis Marian
 Strzelecka Irena 32, 49, 143
 Strzelecki Wiktor Jan („Michał Buka”) 339, 483
 Strzembosz Tomasz 917, 918
 „Strzemię” zob. Zagórowski Paweł
 Studziński Bolesław 123
 Studziński Franciszek („Radwan”, „Rawicz”, „Skiba”) 475, 899
 „Stwosz” zob. Świeciński Wacław Jan
 Suchcitz Andrzej 37, 40, 60, 61, 84, 172, 183, 243, 272, 329, 502, 561, 562, 851, 925, 937, 967

- Sugihara Chiune 183, 184
 „Sulica” zob. Zawacka Elżbieta
 Sulik Nikodem („Ładyna”) 38, 40, 53, 100–102, 104, 105, 128, 131, 151, 172, 179, 233
 „Sulima” zob. Chciuk Tadeusz Tomasz
 Suliman Stanisław zob. Sulma Stanisław
 Sulimirski 434
 Suliński Romuald 728, 729
 Sulisławski Mieczysław 959
 Sulma Stanisław (Stanisław Suliman, „Selim”) 272
 Suszczyński Hieronim („Szeliga”) 215, 885
 Sutherland Kenneth 434
 „Sylwester” zob. Fieldorf August Emil
 Szabo Lorenz 57
 Szaflik J.R. 34, 59
 Szarota Tomasz 39
 „Szary” zob. Zych Władysław
 Szatkowski Tadeusz („Grom”) 518
 Szczерbo-Rawicz Antoni 560
 Szczors Mikołaj 355, 756
 Szczurek-Cergowski Jan („Sławbor”) 1016
 Szczurowski J. 483
 Szczyrek Jan 132
 „Szeliga” zob. Miłkowski Zygmunt
 „Szeliga” zob. Suszczyński Hieronim
 Szeptycki Andrzej 916, 927, 995
 Szerocka Maria („Mucha”) 52
 Sziling J. 183
 „Szirer” zob. Norrman Sven
 Szkuta A. 701
 Szlachta B. 132
 Szlagowski Antoni 965
 Sołdrska Halszka 348
 Szopiński Wawrzyniec Leon 208
 Szpak Tadeusz zob. Złomaniec Piotr
 Szpunar Julian („Maria”, „Wilk Maria”) 230, 237
 Szramka Gliszczyński Konrad („Rówieniec”) 472
 Sztandau Henryk 472
 Szubiński Franciszek 710
 Szulc Jan (Prawdziec-Szlaski, „Janusz”, „Prawdziec”) 51, 228, 229, 230, 237, 473, 898
 Szurig Jerzy 208
 Szwedo B. 244, 892
 Szybowicz Hieronim Józef 399
 Szyć Włodzimierz („Biegacz”, „Włodek”) 174
 Szyćko Wacław 212
 Szydłowska 428
 Szydłowski Zbigniew zob. Szyszkowski Stefan
 Zbigniew
 Szymański Józef 229
 Szymański Maksymilian („Maks”) 142
 Szypowski Jan („Leśnik”) 1016
 Szyprowski Bartłomiej 40, 63, 150, 474, 513, 517, 518
 Szyrmer J. 587
 Szyszkowski Stefan Zbigniew (Szydłowski Zbigniew) 822
 „Ścibor” zob. Spychalski Józef
 Ściegienny Bartłomiej Wincenty (Wincenty Bartłomiejczyk, Stanisław Bobowicz, Stanisław Wydrychiewicz, „Adam”, „Las”, „Olcha”, „Pilica”) 897
 „Ślaski” zob. Endel-Ragis Leopold
 Śródka Andrzej 117
 Świątkowski Andrzej („Amurat”, „Effendi”) 338, 342, 511, 516
 Świeciński Wacław Jan („Brzeski”, „Stwosz”) 890
 Świerzewski Witold 102
 Święcicki Kazimierz 130
 Święcicki Roman Leon 917
 Świrkowski Romuald 101
 Śkirpa Kazys 357, 439, 441
 T.Rz. zob. Rządkowski Tadeusz
 Tabaczyński Stanisław („Ryszard”) 276
 Tabaczyński Tadeusz (Grabicz, Królikowski, Bronisław Rulka, „Grabowski”, „Kurp”, „Mazur”, „Soć”, „Zenit”) 885
 Tabortowski Jan 230
 Tajchman Michał („Mikita”) 642
 Tarczyński Jan 33, 142
 Tarnowska Maria 750
 Tardini 747
 Tarka K. 101
 „Tatar” (NN) 237
 Tatar Stanisław („Erazm”) 203, 818, 1016
 Tatarski Roman („Roman Luda”) 127, 170, 175, 327, 329
 Tebinka J. 33, 43, 61
 Teleki (Teleky) Pál 56, 57
 „Tenczyński” zob. Witkowski Stefan
 „Teodor” zob. Niepokólczycki Franciszek
 Terej Jerzy 64
 „Tereska” zob. Celówna Maria Teresa
 „Tęcza” zob. Dworzak Stanisław
 Thom Francoise 153, 178
 Thugutt Mieczysław („Adam”) 561
 Thugutt Stanisław 561
 Thun Stanisław („Leszcz”) 1016
 Tichon 356
 Toborek Tomasz 923

- Tochman Krzysztof A. 51, 137, 176, 178, 303, 304, 337, 338, 354, 372, 428, 429, 430, 439, 488, 570, 581, 642, 797, 832, 893, 897, 962
- Todman D. 446
- Tokarski Jan 30
- Tokarzewski-Karaszewicz Michał („Doktor”) 127, 131, 150, 158, 170, 232
- „Tol” zob. Żochowski Franciszek
- „Tomasz” zob. Arciszewski Tomasz
- Tomaszewski L. 102, 900
- Tomaszewski Stanisław zob. Arciszewski Tomasz
- „Topola” zob. Kowalówka Henryk
- „Topór” zob. Dorotycz-Malewicz Marian
- „Toruń” zob. Słaboszewski Józef
- Torzecki R. 282, 283, 285
- Trajdos Mieczysław 114
- „Traugott” zob. Pajdak Antoni
- Trębacz Michał 923
- „Trzaska” zob. Krajewski Henryk
- „Trzaska” zob. Sokołowski Jan Maksymilian
- Tucholski Jędrzej 129, 142, 303, 337, 338, 342, 349, 430, 893, 897
- Tumidajski Kazimierz („Edward”) 221, 222, 887
- „Tunguz” zob. Zawisław Józef
- „Tur” zob. Rowecki Stefan
- Turek Stanisław („Kuba”, „Zbaraż”) 48, 211
- Turkowski R. 34, 59
- Turlejska Maria 921
- Turonek J. 356
- „Turzyna” zob. Strowski Tadeusz
- „Tymon” zob. Jurecki Marian
- „Tytus” (NN) 451
- Udziela Seweryn 49, 212
- Ujejski K. 342
- Ujejski Stanisław 255, 644
- Ulanicki Edward 327
- Urbanowski M. 976
- Urfield 434
- Uryniewicz Marcin 552
- Utnik Marian 129, 130
- Utracka Katarzyna 208
- „Vis” zob. Mara-Mejer Jerzy
- „Vogel” zob. Skorobohaty-Jakubowski Jan
- „Wachnowski” zob. Ziemiński Karol
- Wachowiak Stanisław 965
- „Wacław” zob. Niedziałkowski Stefan
- Walciszewska Maria („Jadwiga”) 210, 221
- Walczak Tadeusz ks. 152
- „Walerian” zob. Smockiewicz Stanisław Piotr
- „Walery” zob. Ptaszyński Wacław
- „Waligóra” zob. Grocholski Remigiusz
- Walker Jane (Ena Makowska) 434
- „Walkowicz” zob. Bień Adam
- „Wanda” zob. Żak Wanda
- Wandycz Piotr 62
- „Wania” zob. Paczkowski Alfred
- Wasilewska Wanda 715
- Wasilewski Aleksander 157
- Wasilewski Witold 978
- Wasylewski Stanisław 63, 152, 182, 183, 233
- „Wąsik” zob. Cieślewski Stanisław
- Wątor Adam 743
- Weber Stanisław („Chirurg”) 886
- Weeks Georg 434, 435
- Weiss Mieczysław 234
- „Weller” zob. Fieldorf August Emil
- Welles Sumner 745, 746
- Wętyczkiwskij Mykoła zob. Wieliczkowski Mikołaj
- „Wera” (NN) 51
- „Wera” zob. Krajewska Weronika
- Werner 752
- Werner Andrzej („Bogusław”) 432
- „Wernic” zob. Piekalkiewicz Jan
- Werschler I. 587
- „Wartski” zob. Ratajski Cyryl
- Weszke Dominik ks. 142
- Werwecki Serafin zob. Kretkowski Franciszek
- „Wesołowski” zob. Krzyżanowski Aleksander
- West N. 140
- „Weterynarz” zob. Piotrowski Stefan
- Węc J.J. 132
- Węgierski Jerzy 40, 51, 64, 127, 128, 130, 131, 149, 150, 152, 159, 182, 208, 220, 235, 277, 475, 640, 820, 886, 892, 898, 899
- „Wicher” zob. Krajewski Henryk
- Wichmanowski M. 85
- Widawski Adam (Adam Rodowit, „Adam”) 129
- Widawski Józef 129
- Widybida-Rudenko Piotr (Palladiusz) 757
- Widziński K. 357
- Wieczorkiewicz Antoni 208
- Wiekłuk Anna 57
- Wieliczkowski Mikołaj (Mykoła Wętyczkiwskij) 927
- „Wierzbą” zob. Rudnicki Tadeusz
- „Wiesław” zob. Grad-Soniński Józef
- „Wiking” zob. Cetys Teodor
- „Wiktor” zob. Bąbiński Kazimierz
- „Wiktor” zob. Piekalkiewicz Jan
- „Wiktor” zob. Siemiginowski Antoni
- „Wilk” zob. Krzyżanowski Aleksander

- Wilkinson Peter 70, 729
 „Wilski” zob. Stpiczyński Aleksander
 Winch 194
 Winton Peter 434
 Wiński Stanisław 305
 Wistrich Robert S. 354, 357
 Wiśniewska Barbara („Basia”) 48, 211
 „Wit” zob. Jaworski Władysław
 Witkiewicz Roman 118
 Witkowski Jan 174
 Witkowski Stefan (dr Zet, „Tenczyński”) 171, 173, 174, 217, 591
 „Witold” zob. Gniewecki Antoni
 „Witold” zob. Koziński Jan
 „Władysław” zob. Rogowski Jan
 Włodarkiewicz Jan 172, 173, 215
 Włodarkiewicz W. 560
 „Włodek” (NN) 51
 „Włodek” zob. Szyc Włodzimierz
 „Włodzimierz” zob. Rogowski Jan
 Wnuk Rafał 129, 230, 235
 „Wojciech” zob. Albrecht Janusz
 „Wojciech” zob. Kętrzyński Wojciech
 Wojciechowski Tadeusz Wojciech (Franciszek Adamski, „Dziekan”, „Korab”, „Rogoża”, „Ryszard”) 898
 Wojewódzki I. 264
 Wojkiewicz Jan 313, 387
 Wojtkiewicz-Rok Wanda 117
 Wojtycza Janusz 593
 „Wolicki” zob. Kukiel Marian
 Wolniewicz Antoni 399
 Wolny J. 870
 Wolski Józef („Sawa”) 216
 „Wołyński Waldy” zob. Zymon Bolesław
 Wood E.T. 779
 Woźniak Marian 32, 98, 224, 227
 Wójcicki Tadeusz zob. Kupczyński Piotr Tadeusz
 Wójtowicz N. 275
 Wroczyński Jan 306, 308, 464, 465, 466
 Wróbel P. 254
 „Wrzos” zob. Herman Władysław
 „Wrzos” zob. Miłkowski Zygmunt
 „Wrzos” zob. Ratajski Cyryl
 Wydrychiewicz Stanisław zob. Ściegienny Bartłomiej Wincenty
 Wyrębowska Irena (Irena Stankiewicz, „Sewera”) 787
 „Wyrwa” zob. Kamski Bolesław
 Wysłouch Bolesław 149
 Wysłouchowa Bronisława („Biruta”) 149, 152, 153, 233
 „Wysocki” zob. Sikorski Władysław
 Wysocki Alfred 400
 Wysocki Stanisław Zygmunt 212, 213
 Wysocki Władysław 513
 Wyszyński Andrzej (Wyszynskij Andrej) 969
 „Zabawka” zob. Bąkiewicz Zbigniew
 Zabielski Józef („Żbik”) 176, 177, 180, 428, 512
 Zabłudziewicz Józef zob. Czyżewski Ludwik
 Zachuta Leszek 178
 „Zadora” (NN) 211
 „Zagłoba” zob. Mazurkiewicz Jan
 Zagórowski Paweł („Góra”, „Góralik”, „Maciej”, „Strzeżenie”) 893
 Zagórski Andrzej 819, 891
 Zając M. 211
 Zajączkowski Zdzisław („Grzywa”) 220
 Zakrzewska A. 33, 227
 Zakrzewski Eugeniusz zob. Mara-Mejer Jerzy
 Zakrzewski Jerzy 142
 Zaleska Zofia 822
 Zaleski August 27, 61, 62, 89
 Zaleski Jerzy („Józef”, „Jabłoński”) 209, 221
 Zalewski Józef zob. Dobrzański Mieczysław Karol
 Zamorski Kazimierz 89
 Zapalec Anna 434, 435
 Zapaśnik Helena (H.Z.) 743, 778, 848, 927, 983, 984
 „Zaremba” zob. Bogacki Konrad
 „Zaremba” zob. Buczyński Jan
 Zaremba Zygmunt Witalis („Andrzej Czarski”) 331, 339
 Zarzycki Andrzej 37
 Zawacka Elżbieta („Sulica”, „Zelma”, „Zo”) 33, 52, 200, 227, 581, 621
 Zawadzki Alfred (Kazimierz Ostachowicz, Stanisław Staszowski, „Błady”, „Kos”) 893
 Zawadzki R. 870
 Zawisza Adam zob. Rydz-Śmigły Edward
 Zawisław Józef („Tunguz”) 879
 Zaźdel (Zaźdek) Rudolf („Jarach”, „Rudy”) 810, 811, 926
 „Zbaraż” zob. Turek Stanisław
 Zbierski S. 387
 „Zbigniew” zob. Galinowski Adola
 „Zbyszek” (NN) 209
 „Zbyszek” zob. Dziekoński Mirosław
 Zedzowicz 288
 „Zelma” zob. Zawacka Elżbieta
 „Zenit” zob. Tabaczyński Tadeusz
 Zet zob. Witkowski Stefan
 Zgórniak Marian 37, 925
 „Zgrzebnik” zob. Niecko Józef

„Ziege Karol” zob. Bidziński Stanisław Niemir
 Zieliński Karol („Brzoza”) 101, 102, 233, 234
 Zieliński Konrad („Karola”) 1016
 Ziemiński Karol („Wachnowski”) 1016
 Zięba A. 72
 Zięba A.A. 286, 354, 390, 916
 Zimniak Władysław 210
 „Ziomek” zob. Sokołowski Stanisław
 Ziółkowski Jerzy 305
 Złomaniec Piotr (Tadeusz Szpak, „Podlaski”) 889
 Znamirowski Franciszek („Narciarz”) 148
 „Zo” zob. Zawacka Elżbieta
 Zörner Ernst 801
 „Zuzia” zob. Żak Franciszek
 Zuziak J. 929
 Zwoniczek Roman („Ryba”) 474
 „Zworny” zob. Putek Kazimierz
 „Zych” zob. Jeziorański Zdzisław
 Zych Władysław („Falko”, „Szary”) 47, 150, 152, 153, 171, 181, 233, 345
 Zygielbojm Szmul 573, 604, 972, 983
 „Zygmunt” zob. Olak Edmund
 „Zygmunt” zob. Reliszko Zygmunt
 Zymon Bolesław („Bolek”, „Waldy Wołyński”) 150, 151, 153, 233

 Żaczek Tadeusz 953
 Żak Franciszek („Zuzia”) 887
 Żak Wanda („Wanda”) 48, 211
 Żarnowiecki Robert (Robert Lechicki) 128

Żaroń Piotr 37
 „Żbik” zob. Zabielski Józef
 Żbikowski A. 640
 Żebrowska-Jurkiewicz Wanda 131
 Żebrowski L. 102
 Żebrowski Władysław (prof. Kalinowski, „Żuk”) 127, 128, 131, 181, 230, 231, 232
 „Żegota Jan” zob. Żegota-Januszajtis Marian
 Żegota-Januszajtis Marian („Jan Żegota”, „Jerzy Stryj”, „Karpiński”, „Witold Rawicz”, „Żegota”) 51, 131, 132, 137, 230, 231
 Żeligowski Lucjan 236, 896
 Żenczykowski Tadeusz 32, 39, 168, 413, 626, 653, 847, 921
 Żochowski Franciszek („Tol”) 901
 Żółtowski Tadeusz 721
 „Żubr” (NN) 211
 „Żubr” zob. Hollender Antoni
 „Żuk” zob. Dobrski Janusz
 „Żuk” zob. Żebrowski Władysław
 Żukotyński Lesław („Gen”) 129
 Żukow Georgij K. 546
 Żukow Georgij S. 197, 198, 241, 385, 546
 Żuławski Zygmunt 339
 Żurakowski Stanisław 128, 212, 215, 381, 929
 „Żwir” zob. Marmurowicz Władysław
 Żychoń Jan Henryk 562, 837
 Żymierski Józef 132
 Żymierski Stanisław 132
 Żadeikis Povilas 443

Indeks organizacji i instytucji

- Abwehra 235, 283
Administracja Zastępcza (AZ) 205, 319, 887
Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie (AWF) 48, 151
Akcja Katolicka 101
akcja (komórka) „M” 882
akcja (komórka) „N” 166, 168, 205, 220, 223, 278, 403–407, 411–413, 449, 451, 453, 468, 470, 471, 474, 565, 586, 587, 590, 625, 626, 636, 651, 652, 663, 664, 810, 811, 839, 843, 845, 846, 847, 866, 874, 882, 885, 887, 890, 899, 902, 912
„Alek” zob. placówka łączności Aleksandria, Kair
„Andrzeje” 880
„Aniela” zob. radiostacje KWC
„Anna” zob. baza nr 3
Arbeitsamt (urząd pracy) 86, 459, 486, 535, 628, 635, 639, 663, 752, 802, 917, 924
Archiwum Akt Nowych (AAN) 48, 49, 58, 60, 64, 68, 69, 74–77, 86–88, 90, 93, 95, 97, 99, 115, 116, 121, 123, 125, 133, 143, 145, 158, 159, 160, 161, 164, 165, 168, 189, 191, 193, 194, 195, 240, 254, 257, 258, 259, 262, 270, 271, 278, 280, 281, 289, 291, 295, 302, 306, 311, 312, 314, 317, 326, 327, 328, 329, 333, 337, 339, 341, 342, 344, 346, 348, 349, 350, 357, 363, 366, 369, 371, 373, 384, 387, 388, 389, 390, 396, 397, 399–402, 413, 428, 430, 436, 444, 448, 474, 484, 487, 488, 490–492, 495, 497, 499, 500, 501, 506, 507, 518, 521, 527, 534, 539, 540, 542, 543, 545, 547, 549–551, 560, 563, 564, 566, 567, 569, 571, 572, 603, 605, 610–616, 620, 623, 625–627, 629–631, 634, 637, 640, 641, 647, 649, 653–655, 662, 663, 665, 669, 670, 672, 674, 676, 679, 681, 684–687, 689, 694, 701, 713, 717, 721, 722, 730–732, 734, 737–741, 743, 744, 751, 752, 757, 761–763, 765, 766, 774, 776–779, 781–786, 789, 798–803, 806, 807, 812, 815, 821, 824–829, 831–833, 840, 841, 847, 848, 851, 857, 858–862, 900, 912, 913, 915, 921, 923, 925, 927, 932, 936, 937, 938, 952–954, 959, 961, 972, 973, 978, 980, 984, 989, 991–1012
Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (AZHRL) 59, 134
Armia Krajowa (AK) 28, 29, 31–33, 37, 39, 48, 50, 51, 57, 85, 101, 123, 128, 137, 142, 150, 151, 159, 171, 174, 176–178, 181, 183, 196, 200, 202, 203, 205, 207–213, 215, 220–224, 227–230, 235, 236, 242, 268, 270, 282, 288, 293, 296, 297, 307, 309, 310, 313, 337, 348, 351, 356, 360, 365, 372, 378, 379, 401, 421, 428, 429, 448, 449, 452, 453, 455, 463, 468, 469, 470, 472, 473, 475, 483, 488, 492, 503, 517, 520, 549, 550, 559, 560, 563, 570, 572, 581, 582, 591, 594, 601, 604, 617–620, 624, 628, 634, 638, 642, 643, 648, 651, 654, 669, 670, 671, 674, 685, 687, 691, 692, 700, 701, 714, 715, 721, 724, 731, 732, 734, 736, 737, 748, 762, 763, 774, 779, 781, 782, 785, 788, 789, 793, 805–807, 815, 817–820, 826, 828, 831, 832, 839, 849, 852, 864, 870, 873, 874, 880, 881, 884–887, 889, 890–892, 895–900, 902, 919, 929, 932, 935, 937, 938, 940, 943, 944, 962, 974, 985, 989, 990, 1014, 1016, 1019, 1020
Armia Krajowa Obywatelska (AKO) 228, 230
Armia Narodowa 114–116, 219, 319, 594, 731, 822, 881
Armia Polska na Wschodzie (w ZSRR) 28, 40, 62–64, 83, 89, 101, 107, 127–132, 141, 149, 151, 157, 158, 170, 171, 188, 197, 400, 546, 715, 772, 773, 969, 1018, 1019
Bank Rolny w Krakowie 211, 494
Bank Rolny (ukraiński) 494
Bataliony Chłopskie (BCh) 29, 220, 363, 387, 467, 526, 593, 601, 797, 929, 989, 1020
„Bataliony Śmierci Strzelców Kresowych” 235
Baza łączności nr 1 Budapeszt („Romek”, „Liszt”) 37, 38, 48, 60, 64, 95, 96, 114, 118, 149, 165, 166, 171, 174, 175, 178, 179, 185,

- 189, 200, 266, 271, 272, 277, 279, 296, 307, 318, 343, 345, 346, 348, 354, 431, 432, 433, 455, 483, 485, 662, 785, 786, 787, 937, 985
- Baza łączności nr 2 Bukareszt („Bolek”) 129, 130, 131, 149, 170, 172, 272
- Baza łączności nr 3 Sztokholm („Anna”) 37, 38, 40, 53, 100, 114, 172, 178, 183, 184, 185, 189, 277, 279, 282, 296, 299, 315, 348, 361, 391, 403, 404, 407, 431–433, 455, 483, 484, 489, 561, 586, 721, 785–787
- „Bazar” – komórka przerzutu KG AK 870
- British Broadcasting Corporation (BBC) 194, 206, 346, 402, 509, 605, 676, 677, 678, 680, 681, 683, 930
- „Bey” zob. placówka łączności Stambuł
- Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (BZNO) 37, 52, 67, 69, 78, 79, 80, 81, 97, 135, 138, 139, 141, 160, 163, 198, 241, 253, 260, 290, 302, 358, 360, 365
- Bielaruskaja Centralnaja Rada 356
- Biuro Ewidencji Ludności 236
- Biuro Informacji i Propagandy (BIP) 207, 208, 222, 229, 326, 356, 403, 453, 473, 474, 586, 651, 744, 761, 779, 804, 818, 838, 839, 866, 891, 901, 989, 1016
- Biuro Polityczne 173, 307, 319
- „Blok” zob. Okręg Berlin (ZWZ)
- Bojowa Organizacja Narodowa (BON) 220, 225, 226, 594
- „Bolek” zob. Baza łączności nr 2
- „Bolek II” zob. placówka pomocnicza w Rumunii
- „Browar” kryptonim ekspozytury wywiadowczo-dywersyjnej ZWZ w Berlinie 205
- Bund („B”) – żydowska organizacja socjalistyczna 573, 744
- Centralizacja Stronnictw Demokratycznych, Socjalistycznych i Syndykalistycznych (Centralizacja) 123, 574
- Centralne Archiwum Wojskowe (CAW) 64, 76, 88, 95, 97, 111, 116, 121, 123, 133, 135, 145, 148, 159, 160, 161, 165, 168, 203, 213, 223, 240, 257, 271, 289, 295, 300, 302, 305, 306, 307, 310, 314, 326, 329, 333, 344, 357, 363, 365, 373, 374, 377, 384, 388, 389, 392–394, 396, 397, 401, 413, 418, 433–436, 444, 468, 484, 485, 487, 488, 491, 492, 497, 500, 501, 507, 518, 521, 523, 524, 526–532, 534, 540, 542, 543, 545, 548, 551, 561, 563–572, 585–595, 597, 599–603, 605, 620–623, 626, 627, 629, 647, 653, 654, 663–665, 674, 675, 677–681, 683, 684, 692–694, 721, 749–752, 762, 765, 800–802, 806, 828, 832, 843, 844, 845, 847, 854, 900, 911, 921, 937, 951, 978
- Centralne Kierownictwo Ruchu Ludowego („Roch”) 901, 952
- Centralne Kierownictwo Ruchu Mas Pracujących Polski 91, 92, 156, 331, 776, 778
- Centralny Komitet Bundu (CKB) 573, 574
- Centralny Komitet Organizacji Niepodległościowych (CKON) 173, 319, 779
- Centralny Komitet Ruchu Żydowskich Mas Pracujących w Polsce (CKR ŻMP) 984
- Centralny Komitet Ukraiński w Krakowie 283, 994
- Centrum Wyszkożenia Artylerii 227
- Centrum Wyszkożenia Kawalerii (CWK) 52, 130, 172, 209
- Centrum Wyszkożenia Piechoty (CWPiech.) 215, 220, 468, 472, 885, 894
- „Chłostra” („Chłopska Straż”) 29, 467, 481, 524, 525, 526, 593, 594, 601, 602, 670, 686, 775, 830, 880, 883, 902, 929
- Chrześcijańska Demokracja (ChD) 220, 225, 226
- „Cyrk” zob. wysunięta placówka w Katowicach
- „Czeski Odbój” 810, 811
- Delegatura Rządu, Delegat Rządu (DR) 28, 29, 33, 37, 38, 45, 47, 59, 61, 65, 85, 86, 98, 101, 102, 106, 113, 115, 119, 133, 134, 146, 150, 155, 156, 164, 173, 174, 175, 190, 199, 201, 203, 205, 206, 217, 227, 233, 260, 268, 273–277, 279, 281, 288, 290, 292, 298, 306–308, 313, 318, 322, 337, 339, 343, 344, 345, 350, 362, 365, 371, 372, 373, 379, 387, 399, 400, 402, 431, 434, 436, 448, 450, 454, 456, 463, 464, 466, 483, 496, 498, 504, 507, 522, 524–526, 538, 542, 549, 560, 575–577, 582, 601, 602, 639, 640, 668, 669, 685, 686, 690, 692–694, 713, 715, 718, 730, 731, 738, 743, 744, 761, 765, 766, 779, 785, 793, 796–799, 803, 812, 813, 814, 816, 817, 822, 825, 829, 838–840, 848, 868, 869, 874, 881, 883, 884, 888, 901, 902, 914, 915, 917, 919, 921, 927, 932, 936, 943, 944, 947, 952–954, 960, 965, 974, 975, 983, 988–990, 1006, 1011, 1018–1021
- Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj (DSZ) 51, 230, 472, 581, 785, 817, 819, 820, 962
- Departament Obrony Narodowej 730, 738, 818, 864, 870
- „Departament Wojskowy” 464, 466, 668
- Egzekutywa Syjonistyczna 954
- ekspozytura „Browar” zob. „Browar”

- ekspozytura O. II SNW (741) w Budapeszcie 937, 985
- „Ema” zob. pomocnicza placówka łączności we Francji nieokupowanej
- Front Odrodzenia Polski (FOP) 633, 710
- Fundacja Alfreda Jurzykowskiego 30
- Fundacja Lanckorońskich 30
- Fundusz Społeczny Żołnierza 30
- Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych (GISZ) 270, 820
- Gestapo (Geheime Staatspolizei) 28, 42, 50, 52, 137, 161, 174, 183, 186, 201, 206, 210–213, 221–224, 234, 236, 250, 270, 277–279, 313, 390, 399, 404, 412, 429, 433, 434, 457, 459–462, 512, 544, 568, 593, 663, 664, 756, 764, 776, 797, 801, 832, 836, 841, 846, 847, 855, 888, 889, 893, 895, 898, 900, 923, 924, 933, 934, 940, 999, 1013, 1020
- GPU 137, 408
- „Greta” zob. placówka pomocnicza łączności w Berlinie
- „Grom” oddziały SL o charakterze milicyjnym 525
- „grupa Agta” 208
- „grupa Batury” 209
- „grupa Macielińskiego” 232, 233
- „Grupa Przewrotu” – jedna z organizacji wojskowych SN 594
- „grupa Roberta” 208
- „grupa ppłk. Sokołowskiego” 232, 233
- „grupa WW” (Wawer) 468, 887
- „grupa Zbyszka” 209
- „Gryf” – drukarnia i zakład wydawniczy Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Londynie 30
- „Grzegorz” zob. placówka łączności w Atenach
- Gwardia Ludowa PPR 29, 881, 919, 921
- Gwardia Ludowa PPS-WRN 49, 199, 952
- Gwardia Obrony Narodowej (GON) 215
- Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce (IJP) 32, 37, 38, 47, 62, 67, 82, 599
- Instytut Pamięci Narodowej (IPN) 32, 37, 38, 47, 50, 52, 54, 55, 62, 64, 67, 77, 79, 82, 87, 88, 90, 95, 97, 116, 120, 123, 125, 135, 143, 145, 159, 160, 161, 165, 168, 189, 191, 193, 194, 206, 213, 223, 229, 243, 254, 257, 262, 270, 278, 281, 289, 291, 295, 300–302, 304, 306, 307, 310, 314, 316, 317, 326–329, 333, 338, 339, 341, 342, 344–349, 354, 357, 358, 363, 366, 373, 384, 388, 396, 397, 401, 413, 415, 416, 418, 420, 428, 429, 430, 436, 444, 450, 451, 453, 455, 457–463, 465, 466, 468, 469, 474, 475, 477–482, 484, 486–488, 491, 492, 495, 497, 499, 500, 501, 507, 516, 518, 521, 523, 524, 526–532, 534, 540, 542, 543, 545, 548, 549, 551, 560, 563, 564–572, 585–595, 597, 599–603, 609–611, 615, 616, 620–623, 626, 627, 629, 631, 634–637, 647–649, 653–655, 663–667, 669, 672, 674, 684, 686–689, 692–694, 701, 708, 717, 721, 722, 730, 734, 737, 739, 740, 749–752, 755–757, 761–763, 765, 766, 780, 781, 797, 800–802, 806, 811, 815, 830, 832, 842–845, 847, 849–854, 856, 863, 877, 882, 887–892, 895, 900, 903, 904, 911, 914, 919, 920, 921, 929, 930, 937, 939, 940, 944, 957, 959, 966, 971, 973, 974, 978, 989, 990, 1000, 1012, 1013
- Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego (IPiMS) 38, 44, 59, 67, 71, 78, 79, 80, 82, 84, 99, 106, 113, 121, 134, 140, 156, 160, 260, 326, 369, 387, 400, 438, 521, 544, 552, 574, 619, 637, 665, 685, 694, 701, 711, 712, 719, 724, 725, 742, 744, 745, 747, 759, 761, 762, 764, 765, 766, 770, 779, 781, 791, 798, 799, 803, 815, 823–825, 840, 926, 929, 930, 936, 957, 964, 967, 982, 987
- Intelligence Service (SIS, MI6) 140, 384, 434, 550, 837
- „Irena” zob. radiostacje KWC
- „Janka” zob. placówka łączności na terenie Francji okupowanej
- „Jerzyki” – autonomiczna organizacja wojskowa w ZPN 879
- Kadra Powstańców Niepodległościowych (KPN) 216, 465, 591, 881
- „Kazia” zob. radiostacje KWC
- KGB 153, 283
- Kierownictwo Dywersji (Kedyw) 29, 224, 337, 372, 428, 429, 570, 785, 804–806, 819, 832, 865–867, 880, 886, 890, 901, 940, 1016, 1019, 1021
- Kierownictwo Operacji Specjalnych (SOE) 70, 130, 174, 445, 446, 656, 729, 940, 945–947
- Kierownictwo Walki Cywilnej (KWC) 32, 206, 217, 338, 387, 400, 402, 437, 438, 455, 544, 552, 624, 633, 640, 641, 718, 764, 867, 917, 918, 931, 954, 1018
- Kierownictwo Walki Konspiracyjnej (KWK) 855, 864, 866, 867, 888, 920, 1013, 1016, 1020
- „Klara” zob. placówka łączności w Marsylii

Kolejowe Przysposobienie Wojskowe – jedna z grup wojskowych OPW 879
 „Koło” – kryptonim PPS
 Komenda (Komitet) Obrońców Polski (KOP) 123, 199, 209, 215, 216, 377, 464, 465, 591, 881
 Komenda Sił Zbrojnych w Kraju, Komendant Sił Zbrojnych w Kraju (KSZK) 299, 300, 308, 318, 322, 325, 332, 333, 343, 344, 375, 401, 464, 523, 526, 581, 583, 593, 595, 609, 616, 669, 673, 675, 676, 679–682, 701, 717, 765, 817, 822, 831, 832, 835, 864, 866, 880, 881, 883, 884, 902, 962, 980
 Komisja Rewizyjna ZWZ 782, 787, 788, 789
 Komitet [Ministrów] dla [do] Spraw Kraju [Krajowych] (KSK) 39, 65, 156, 164, 175, 668, 687, 731, 743, 744, 799, 816, 822, 839, 932, 952, 975
 Komitet Obywatelski Pomocy Uchodźcom Polskim 30
 Komitet Pomocy Żydom 829
 Komitet Walki o Wyzwolenie 101
 komórka berlińska 200, 202
 komórka „L” – referat spraw litewskich 901
 komórka „N” zob. akcja „N”
 komórka pocztowo-kurierska na okręgi centralne i zachodnie krypt. „Zadra” 49
 Konfederacja Narodu (KN) 215, 591, 879
 Konfederacja Zbrojna (KZ) 172, 215, 240, 479, 890
 Konwent Organizacji Niepodległościowych (KON) 149, 159, 635, 782, 880
 Korpus Bezpieczeństwa, Kadra Bezpieczeństwa (KB) 525
 Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW) 230
 Korpus „Longinusa” Obrony Narodowej (KLON) („Longinus” zob. Indeks I) 464, 525
 Korpus Ochrony Pogranicza (KOP) 40, 64, 87, 123, 178, 183, 198, 199, 212, 220, 221, 224, 455, 475, 479, 889, 894, 899, 900, 937, 962
 Korpus Zachodni (KZ) 203, 217, 457, 533, 733, 734, 894, 895
 „Kościuszko” zob. radiostacja „Kościuszko”
 Krajowa Rada Ministrów (KRM) 952, 953
 Krajowa Rada Narodowa (KRN) 85, 104, 164, 715, 973
 Krajowa Reprezentacja Polityczna (KRP) 701, 932
 „Kwadrat” – kryptonim Stronnictwa Narodowego
 Legia Narodowa – jedna z grup wojskowych SN 594
 Legion Śląski 732
 Legiony Polskie 37, 39, 40, 48, 49, 57, 63, 64, 87, 89, 101, 102, 116–118, 122, 127–129, 131, 148, 149, 151, 152, 159, 161, 176, 178, 198, 203, 208, 209, 211–213, 221, 223, 244, 268, 275, 283, 342, 351, 400, 454, 468, 469, 470, 473, 475, 492, 552, 642, 715, 785, 817, 818, 820, 879, 883, 885, 887, 893, 929, 943, 952, 965, 968
 Legion Puławski – jedna z grup wojskowych OPW 879
 „Lena” – radiostacja Delegata Rządu na Kraj 743, 776–778, 798, 799, 812, 829, 848, 927, 932, 954, 972, 983
 Liga Narodów 967
 „Liszt” zob. Baza łączności nr 1
 Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD) 28, 40, 51, 63, 87, 88, 100, 101, 104, 107, 109, 126–132, 135, 137–139, 141, 149, 150–153, 181, 182, 191, 192, 199, 221, 228–233, 236, 237, 248, 252, 253, 257, 258, 277, 279, 280, 303, 304, 372, 400, 418, 429, 440, 441, 541, 546, 776, 825, 887, 889, 891, 897, 934, 952, 971, 977, 1000
 „M” zob. akcja „M”
 „Miecz i Pług” 464, 466, 591, 880, 881
 Międzynarodowy Czerwony Krzyż (MCK) 29, 964, 967, 972, 979, 1021
 Misja Polska w Moskwie zob. Polska Misja Wojskowa w Moskwie
 Misja Wojskowa Sowiecka w Londynie 136
 „Muł” zob. placówka łączności w Aleksandrii, Kairze
 „Muszkietierowie” („Muszkietrzy”, „Mu”, „Nurki”, „Żupany”) 171, 173, 174, 217, 265, 434, 464, 591, 704
 Naczelny Komitet Narodowy 37
 Najwyższa Rada ZSRR 102–104, 970
 Narodowo-Ludowa Organizacja Wojskowa 116
 Narodowa Organizacja Bojowa (NOB) 115, 116, 399
 Narodowa Organizacja Wojskowa (NOW) 28, 85, 203, 700, 701, 731, 880, 881, 1020
 Narodowe Siły Zbrojne (NSZ) 29, 116, 184, 881, 890
 Narodowe Zjednoczenie Wojskowe (NZW) 184
 Niemiecki Czerwony Krzyż 979
 NKWD zob. Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
 NSDAP 57, 74, 167, 186, 350, 354, 357, 407, 409, 410, 412, 626, 628, 652, 776, 844, 924, 925

Obóz Narodowo-Radykalny (ONR) 120, 200, 219, 591, 594, 841, 921
 Obóz Narodowo-Radykalny – grupa „Szańca” 29, 591, 841, 881
 Obóz Polski Walczącej (OPW) 122, 475, 879
 Obóz Wielkiej Polski (OWP) 116, 227, 701, 822, 832
 Obóz Zjednoczenia Narodowego (OZN) 122, 130
 Office of Strategic Services (OSS) 617
 „Ojczyzna” – organizacja SN w Poznaniu 98, 217, 227, 273, 276, 313
 Okręg Berlin („Blok”) 202, 203, 450, 451, 453, 457, 585, 902
 Organizacja „Brochewicz” 316
 organizacja Dobrowolskiego 170, 237, 909
 organizacja „Nie” 64, 178, 203, 785, 819, 820, 900
 Organizacja Orła Białego (OOB) 52, 151, 210, 211, 213, 455, 468, 817, 893
 organizacja „Wierni Polsce” 232
 Organizacja Wojskowa Krakowa („Kaerge”) 52, 211
 Organizacja Wojskowa „Wilk” [„Wilki”] (OW „Wilk”) 209, 217, 464, 465, 881, 900
 Orhanizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN) 283–285, 288, 390, 916, 927, 991, 994, 996, 1006

 Państwowy Korpus Bezpieczeństwa (PKB) 868, 869, 902
 Państwowy Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych (PZUW) 801
 placówka wywiadowcza (polska) w Taszkencie „Maria” 108, 417
 Placówki łączności:
 Aleksandria, Kair krypt. „Alek”, „Muł” 37, 38, 178, 179, 189
 Ateny krypt. „Grzegorz” 118, 178, 179
 Belgrad krypt. „Sława” 175, 178, 179, 189, 432, 433, 455, 785, 787
 Berno krypt. „Wera”, „Panorama” 432, 542, 581, 586, 608, 621, 651, 662, 673, 675, 692, 749, 750, 754, 782, 800, 831, 838, 841, 850, 923, 967, 991
 Lizbona „Kara” (od nazwiska kierownika – zob. Indeks I) 503
 Madryt krypt. „Waleriana” 581, 651, 782, 831
 Marsylia krypt. „Klara” (Francja nieokupowana) 431, 432, 455, 483, 503, 565
 Paryż krypt. „Janka” (Francja okupowana) 431, 432, 433, 455, 456, 565, 586
 Stambuł krypt. „Bey” 37, 38, 40, 48, 51, 53, 56, 63, 64, 87, 114, 118, 142, 159, 161, 165, 166, 169, 170, 178, 179, 184, 185, 189, 193, 195, 200, 228, 272, 277, 279, 307, 318, 343, 345, 348, 354, 389, 431, 432, 433, 455, 483, 485, 515, 662
 Placówki pomocnicze:
 Berlin krypt. „Greta” 184, 185, 279, 431, 432, 455, 483, 785, 786, 787
 Francja nieokupowana krypt. „Ema” 354, 503
 Rumunia krypt. „Bolek II” 170, 171, 178, 179, 189, 432, 455, 586
 Placówki wysunięte:
 Katowice krypt. „Cyrk” 432, 433, 586
 Lwów krypt. „Latarnia” 586
 „Pobudka” – organizacja wojskowa ONR 200, 464
 Poczta Kasa Oszczędności (PKO) 801
 Politechnika Warszawska 122, 338, 357, 561, 817, 936
 Polityczny Komitet Porozumiewawczy (PKP) 28, 31, 49, 59, 65, 85, 101, 102, 106, 114, 155, 156, 182, 190, 199, 206, 269, 290, 292, 318–322, 330, 343, 387, 448, 464, 576, 701, 731, 743, 799, 814–816, 848, 884, 932, 939, 943, 952, 960
 „Polscy Socjaliści” (PS) 199, 292, 320, 330, 465, 595, 634, 692, 693, 694, 731, 816, 881, 884, 939
 Polska Agencja Telegraficzna (PAT) 353, 921, 932
 Polska Akademia Umiejętności (PAU) 207
 Polska Armia Ludowa (PAL) 216
 Polska Ludowa 103
 Polska Ludowa Akcja Niepodległościowa (PLAN) 465, 590
 Polska Misja Wojskowa w Moskwie 62, 93, 126, 137, 157, 198, 242
 Polska Niepodległa („PN-Jutro”) 466, 590, 879, 908, 909
 Polska Organizacja Bojowa (POB) 210, 222
 Polska Organizacja Walki o Wolność (POWW) 51, 64, 127, 128, 131, 171
 Polska Organizacja Wojskowa (POW) 85, 89, 101, 116, 122, 123, 128, 131, 137, 149, 150, 151, 159, 161, 171, 172, 176, 178, 206, 208, 209, 212, 222–224, 228, 230, 282, 283, 289, 400, 429, 454, 468, 469, 470, 475, 583, 587, 601, 782, 785, 818, 887, 890, 892, 952
 Polska Organizacja Zbrojna (POZ) 167, 200, 215, 406, 465, 591, 594, 806, 879, 883, 885, 908, 909
 Polska Partia Komunistyczna 226
 Polska Partia Robotnicza (PPR) 29, 104, 486,

- 635, 655, 865, 868, 881, 919, 920, 921, 988, 989, 1019
- Polska Partia Socjalistyczna (PPS) 39, 49, 132, 159, 199, 216, 331, 339, 587, 776, 939, 952, 965
- Polska Partia Socjalistyczna (PPS) krypt. „Koło”, „WRN”; zob. też Centralne Kierownictwo Ruchu Mas Pracujących Polski 28, 33, 49, 65, 101, 102, 114, 120, 155, 156, 183, 184, 190, 199, 212, 219, 225, 226, 235, 274, 275, 292, 319, 320, 330, 331, 362, 369, 465, 467, 508, 524, 526, 593, 634, 731, 775, 776, 778, 816, 848, 883, 909, 932, 939, 952, 953, 975, 1004
- Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR) 104
- Polski Czerwony Krzyż (PCK) 85, 211, 544, 882, 893, 965, 967, 978
- Polski Instytut Naukowy w Nowym Jorku 331, 778, 981
- Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN) 104, 715
- Polski Związek Powstańczy (PZP) krypt. ZWZ/ /AK 146, 147, 238, 240, 279, 281, 315, 361, 362, 363, 375, 376, 377, 401, 449–451, 457, 460, 464–467, 476, 478, 480, 481, 508, 520, 521, 526, 527, 533, 534, 570, 591–594, 602, 662–664, 692, 732–734, 782, 784, 789, 804, 806, 817, 830, 867, 868, 919, 921
- Polski Związek Wolności (PZW) 216
- Polskie Siły Zbrojne (na Zachodzie) (PSZ) 28, 40, 62, 137, 149, 197, 203, 220, 241, 243, 260, 272, 329, 337, 338, 372, 429, 561, 797, 813, 826, 851, 886, 893, 894, 897, 929, 956, 962, 986
- Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL) 164, 206, 601, 902, 962, 989
- Porozumienie Stronnictw Politycznych (PSP) w Poznaniu 98, 134, 273, 274, 313, 387, 399
- POW – organizacja wojskowa gen. Januszajtisa we Lwowie 231, 234
- „Prostokąt” krypt. Stronnictwa Demokratycznego
- Przysposobienie Wojskowe (PW) 88, 151, 253, 454, 468, 820
- Przysposobienie Wojskowe Kobiet (PWK) 52, 171, 581
- „Raclawice” – organizacja wojskowa z dawnego „Siewu” – Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej 508, 594, 879, 883, 901
- Rada Główna Opiekuńcza (RGO) 72, 85, 211, 213, 288, 459, 882, 965, 976
- Rada Jedności Narodowej (RJN) 85, 199, 217, 331, 572, 576, 577, 701, 953
- Rada Naczelna PPS 132, 199, 275, 715, 939
- Rada Narodowa RP w Londynie 59, 131, 164, 180, 275, 367, 519, 573, 604, 700, 709, 710, 712, 792, 822, 848, 961, 972, 1012
- Rada Narodowa we Lwowie 63, 130, 152, 235
- Rada Narodowości ZSSR 102
- Rada Pomocy Żydom („Żegota”) 34, 574, 633, 829, 973
- Rada Wydziałowa 235
- Rada Żydowska miasta Warszawy 552, 573, 710, 736
- radiostacja DR zob. „Lena”
- radiostacja SL zob. „Wanda”
- radiostacja „Kościuszek” 812, 834, 865, 919, 920
- radiostacje KWC:
- „Irena” („Aniela”) 952
- „Kazia” 338, 438, 544, 552, 640, 958
- Radiostacje KG AK:
- „Ada” 242, 424, 541
- „Wanda” 540, 543, 548, 564, 565, 567–570, 603, 830, 933, 940
- „Wanda 1” 686, 740, 761, 762, 781, 794, 842, 849, 852, 853, 939, 943, 957, 959, 962, 974, 976, 977, 978, 1015
- „Wanda 2” 857–861, 922
- „Wanda 3” 688, 700, 795, 796, 807, 863, 916
- „Wanda 5” 572, 620, 628, 630, 631, 634–637, 717, 739, 780, 833, 914, 926
- „Wanda 6” 648, 763, 810, 928, 929, 930, 933, 937, 944, 965, 971
- „Wanda 7” 655, 990, 1013
- referat „U” – referat spraw ukraińskich 899
- „Roch” krypt. ruchu ludowego 467, 601
- „Romb” krypt. Stronnictwa Pracy
- „Romek” zob. baza łączności nr 1
- Rząd RP 29, 30, 38, 45–47, 52, 59, 61, 62, 80, 83, 89, 100, 105, 127, 155–157, 164, 172, 173, 219, 230, 231, 243, 244, 263, 268, 269, 275, 290, 293, 307, 311, 313, 318, 319, 322, 324, 330, 343, 367, 368, 373, 397, 402, 464, 467, 496, 498, 505, 518, 521, 526, 527, 540, 542, 549, 573, 575–577, 593, 594, 604–606, 635, 639, 650, 692, 693, 694, 709, 710, 712, 714, 715, 718, 731, 735, 736, 745, 762, 765, 773, 779, 782, 792, 793, 799, 803, 813–815, 822, 823, 825, 827, 829, 848, 881, 919–921, 926, 932, 935, 957, 960, 961, 964, 967–971, 979, 981, 982, 986, 987, 1000, 1004–1006, 1012, 1017–1021

- Rząd sowiecki (ZSRR) 30, 62, 83, 157, 241, 397, 496, 503, 540, 549, 605, 607, 650, 715, 970, 981, 982, 986, 1018, 1020, 1021
- Sądy Kapturowe 40, 63, 215, 232, 237, 296, 474
- Schulamt (urząd szkolny) 924
- „Ser” – krypt. Szwajcarii 279, 431–433, 455, 456, 483
- „Sicz” – sportowe organizacje ukraińskie 285
- SIM – „Sztuka i Moda”, kawiarnia w Warszawie 750
- „Sława” zob. placówka łączności Belgrad
- Służba Bezpieczeństwa (SB) 213
- Służba Ochrony Powstania (SOP); zob. też Wojskowa Służba Ochrony Powstania (WSOP) 146–148, 203, 361–363, 456, 467, 481, 522–526, 582, 584, 589, 819, 820, 868
- Służba Zwycięstwu Polski (SZP) 39, 40, 48, 49, 52, 64, 87, 101, 127, 128, 137, 149, 150, 161, 203, 206, 208–213, 215, 221, 224, 227, 229, 231, 270, 282, 469, 470, 472, 473, 475, 581, 593, 642, 782, 789, 806, 818, 819, 820, 884, 886, 887, 895, 896, 898, 900
- Smiersz 642
- Sowiecka Misja Wojskowa w Londynie 157
- Sowiecka Misja Wojskowa przy Wodzu Naczelnym AP w Londynie 157
- Special Operation Executive (SOE) zob. Kierownictwo Operacji Specjalnych
- Spółeczna Organizacja Samoobrony (SOS) 217, 865, 884
- SS (oddziały ochronne NSDAP) 57, 58, 77, 167, 259, 283, 350, 354, 390, 412, 489, 510, 536, 537, 628, 632, 634, 652, 656, 661, 752, 762, 776, 802, 807, 844, 852, 924, 925, 933, 934, 972, 974, 983, 990, 1002
- Stowarzyszenie Przyjaciół ZSRR 254
- Stowarzyszenie Samopomocy Społecznej (SSS) krypt. ZWZ-AK 88, 90, 93, 115, 136, 185, 200, 202–204, 206–208, 210, 215–222, 226, 230, 233, 235–237, 254, 257, 274, 275, 293, 301, 434, 448
- Straż Chłopska zob. „Chłostrą” „Straż Ochronna Wiejska”
- Stronnictwo Demokratyczne krypt. „Prostokąt” (SD) 120, 208, 595, 635, 883, 884, 989, 1004
- Stronnictwo Ludowe (SL) krypt. „Trójkąt” 28, 29, 47, 65, 85, 114, 121, 129, 150, 155, 156, 160, 164, 174, 181, 182, 206, 219, 220, 226, 233, 235, 274, 313, 319, 350, 362, 363, 387, 466, 467, 480, 481, 508, 522, 524, 525, 526, 527, 593, 594, 601, 602, 634, 686, 764, 797, 821, 830, 848, 880, 883, 902, 929, 952, 953, 975, 989, 1004, 1020
- Stronnictwo Narodowe (SN) krypt. „Kwadrat” 28, 29, 65, 85, 98, 102, 114–116, 120, 129, 131, 155, 173, 184, 219, 226, 227, 231, 273, 274, 275, 308, 313, 319, 338, 363, 399, 464, 466, 524, 526, 594, 634, 700, 701, 731, 775, 817, 822, 823, 832, 838, 848, 880, 883, 953, 975
- Stronnictwo Pracy (SP) krypt. „Romb” 28, 37, 65, 85, 121, 217, 274, 313, 319, 320, 363, 595, 634, 838, 848, 883, 943, 953
- Studium Polski Podziemnej (SPP) 30, 37, 38, 40, 44, 47, 52, 53, 55, 57–60, 62, 64, 65, 67–71, 76–79, 81, 82, 84–86, 88–90, 92, 93, 95, 97–99, 105, 106, 108, 110–113, 116, 119, 121, 123, 125, 130–136, 138–141, 143–145, 148, 154, 158–161, 163–165, 168, 169, 177, 178, 189–196, 198, 199, 214, 240, 241, 249, 253, 254, 256, 257, 259, 260, 262, 264–266, 268–272, 276–278, 281, 289–292, 294, 295, 300, 304–306, 310–314, 317, 326, 329–331, 333, 337, 339, 341, 342, 344, 345, 349–353, 357–360, 363, 365, 366, 369–371, 373, 374, 377, 383–390, 396–402, 413, 416, 418, 419, 421–423, 427, 430, 434, 436, 438, 444, 447, 448, 450, 463, 482, 484, 485, 487, 488, 490–492, 495, 496, 498, 499, 501–503, 507, 512, 518, 521, 527, 528, 534, 537–543, 545–549, 551, 560–564, 566, 567, 569, 571, 572, 574, 578, 582, 590, 595, 602–605, 607, 616, 619, 620, 623, 626, 627, 629, 631, 637, 638, 641, 649, 650, 653–655, 665, 667, 672, 674, 677, 678, 680, 684–687, 689, 691, 694, 699, 701, 711, 713, 716, 717, 720, 722, 725, 727, 729, 730, 731, 734, 736–744, 746–748, 757, 759–766, 770, 775, 778–781, 789, 791, 793, 796–799, 802, 803, 806, 807, 809, 811, 812, 815, 816, 819, 823, 825, 828–830, 832, 833, 837, 840–842, 847–849, 851, 854, 860, 862, 863, 911–916, 921, 922, 925, 927–930, 932, 934, 936–940, 943, 944, 951, 953, 954, 956–959, 961, 963, 964, 966, 967, 970, 971, 973–975, 978–980, 984, 985, 987, 990, 1012, 1014, 1015
- „Szare Szeregi” zob. Związek Harcerstwa Polskiego
- Szkoła Nauk Politycznych 28
- „szopy” („zakłady”) Toebebsa 751, 974
- Szpital Dzieciątka Jezus w Warszawie 603
- Szpital św. Łazarza w Warszawie 603
- Sztab Naczelnego Wodza (SNW) 37, 40, 62, 64, 77, 79, 90, 99, 111, 118, 124–126, 140, 144,

- 145, 148, 172, 174, 176–178, 197, 203, 236, 240, 242, 243, 247, 250, 251, 264, 293, 294, 297, 303, 305, 312, 314, 329, 337, 345, 351, 353, 359, 372, 378, 381, 384, 385, 391, 398, 419, 422, 429, 434, 502, 545, 546, 560–562, 570, 581, 610, 642, 643, 644, 648, 666, 682, 683, 701, 728, 729, 749, 759, 761, 832, 836, 837, 850, 929, 930, 935, 937, 939, 945, 948, 949, 955, 956, 971
- Tajna Armia Polska (TAP) 172, 173, 215
Tajna Organizacja Narodowa (TON) 594
Tajna Organizacja Nauczycielska (TON) 601
Tajna Organizacja Peowiaków (TOP) 879, 884
Tajna Organizacja Wojskowa (TOW) 880
The National Archives w Londynie (TNA, Kew) 661, 727
Towarzystwo Demokratyczne 465
Towarzystwo „Lot” 270
Towarzystwo Patriotyczne 306, 572
Towarzystwo Polsko-Angielskie 279, 311, 327, 328, 431, 434, 456
„Trójkąt” krypt. Stronnictwa Ludowego
Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej (TRJN) 164
- „U” zob. referat „U”
Ubezpieczalnia Społeczna w Wilnie 102
Uderzeniowe Baony Kadrowe (UBK) – oddziały wojskowe Konfederacji Narodu 879
Ukraińska Rada Czterech 927
Ukraińska Powstańcza Armia (UPA) 390
Ukraiński Nacjonalny Komitet (por. Centralny Komitet Ukraiński) 282–284
Ukraińskie Nacjonalno-Demokratyczne Objednannia (UNDO) 282, 283, 285, 995
„Unia” 217, 464–466, 590, 908
Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (UJK) 117, 118, 129, 150, 181, 234, 277, 285, 400, 820
Uniwersytet Kowieński 754
Uniwersytet Wileński 103, 357
Uniwersytet Ziemi Zachodnich 116
„Uprawa” – krypt. konspiracyjnej organizacji ziemian 85, 884
Urząd Bezpieczeństwa (UB) 213, 223, 472, 889
- „Wachlarz” („W”) 29, 52, 184, 205, 301, 302, 337, 359, 366, 421, 429, 430, 449, 453, 457, 491, 497, 515, 570, 583, 585, 586, 590, 614, 621, 622, 623, 630, 804, 805, 832, 842, 867, 1016, 1018, 1020
„Waleriana” zob. placówka łączności Madryt
- „Wanda” („Lidia”) radiostacja SL 764, 797, 829
Warszawski Komitet Białoruski 355, 356
„Warta” – jedna z grup wojskowych OPW 879
„Wera” zob. placówka łączności Berno
„Wierni Polsce” – organizacja wojskowa ppłk. Sokołowskiego 149
„Wilk” [„Wilki”] zob. OW „Wilki”
„Wisła” – polska placówka wywiadowcza pod Moskwą 242, 418, 420, 424, 425, 426, 541, 546, 547
Wojenne Kolegium Najwyższego Sądu ZSRR 104, 943
Wojskowa Służba Kobiet (WSK) 581, 582, 584, 732, 733, 819, 864, 869, 882, 885, 887–891, 893, 895, 897, 899, 901
Wojskowa Służba Ochrony Powstania (WSOP); zob. też Służba Ochrony Powstania (SOP) 148, 212, 361, 821, 864, 868, 869, 877, 884, 887, 888, 890–892, 897, 899, 901, 902, 909
Wojskowy Instytut Historyczny (WIH) 349
Wojskowy Sąd Specjalny (WSS) 231, 296, 297, 300, 474, 513, 518, 688, 740, 819
„Wojskowy Delegat Rządu” 466
Wolność Równość Niepodległość (WRN), krypt. PPS
Wyższa Szkoła Wojenna (WSW, WSWoj.) 107, 122, 128, 149, 161, 203, 208, 209, 212, 213, 220, 221, 223, 242, 272, 283, 354, 382, 422, 429, 454, 470, 488, 502, 560, 561, 724, 819, 820, 884, 886, 890, 891, 893, 894, 897, 898
- „Znak” zob. Polska Organizacja Zbrojna (POZ)
Związek Czynu Zbrojnego (ZCZ) 148, 215, 890
Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP, „Szare Szeregi”) 49, 200, 201, 205, 210, 212, 218, 222, 225, 452, 465, 581, 592, 593, 881, 882, 883, 891
„Związek Jaszczurczy” 881
Związek Młodzieży Dalekiego Wschodu 879
Związek Młodzieży Postępowej 400
Związek Odbudowy Rzeczypospolitej (ZOR) 216, 465, 583, 591, 880, 908, 989
Związek Odwetu (ZO) 48, 49, 201, 202, 205, 209, 210, 211, 213, 222, 224, 226, 291, 327, 340, 341, 358, 372, 449–453, 457, 586, 590, 630, 631, 722, 804, 805, 867, 879, 880, 882, 893
Związek Patriotów Polskich (ZPP) 104, 715, 812
Związek Podoficerów Rezerwy (ZPR) 216, 465, 879
Związek Powstańców Niepodległościowych [Żałogi Powstania Narodowego] (ZPN) 216, 466, 591, 879, 880

Związek Powstańców Śląskich (ZPŚ) 216
 Związek Strzelecki (ZS) 37, 39, 64, 117, 127,
 131, 181, 211, 221, 235, 455, 469, 591, 785,
 817, 820, 879, 880, 887, 892, 893, 952, 965
 Związek Syndykalistów Polskich (ZSP) 591
 Związek Walki Czynnej (ZWC) 37, 39, 221, 400,
 587, 892, 952
 Związek Walki Zbrojnej (ZWZ, „Zan”) 28, 31,
 39, 40, 48, 50–52, 63, 64, 66, 72, 79, 81, 82,
 87, 90, 93, 100–103, 105, 107, 108, 111–114,
 126–131, 133, 137–140, 142, 148–153, 159,
 161, 165, 170–176, 178, 180, 181, 183, 191–
 –193, 195, 199, 200, 202, 203, 205, 207–213,
 215, 220–225, 227–232, 235, 236, 240, 249,
 257, 258, 260, 263, 264, 268, 270, 272, 277,
 281, 282, 297, 299, 300, 304, 306–309, 311,
 312, 318, 323, 328, 329, 337, 351, 365, 372,
 387, 401, 428, 455, 468, 469, 470, 472–475,
 492, 581, 642, 651, 669, 701, 702, 721, 762,
 779, 782, 788, 789, 805–807, 817–820, 850,
 851, 881, 883–887, 889, 891–893, 895, 896,
 898, 900, 901, 937, 948, 989, 1018, 1019
 Związek Wolnej Polski (ZWP) 989
 Związek „Wolność i Lud” (ZWIL) 216, 465, 591,
 880
 Związek Związków Zawodowych (ZZZ) 130, 216
 Żydowski Komitet Narodowy (ŻKN) 574, 954,
 973, 984
 Żydowska Organizacja Bojowa (ŻOB) 29, 972,
 974, 983
 Żydowski Związek Wojskowy (ŻZW) 29, 974

Indeks miejscowości

- Adan 824
Aleksandrów 338
Andrychów 226
Angers 151
Anielin 244
Anin 666
Ankara 178, 435
Ankona 976
Antoniów 666
Archangielsk 188
Arnswalde 596
Ateny 61, 178, 187
Augustów 229
Auschwitz 32, 48, 49, 52, 101, 128, 142, 148,
150, 172, 207–213, 221, 222, 224, 429, 473,
474, 591, 651, 789, 881, 894

Babynino 969
Badkreuznach 202
Baku 188, 696
Baranowicze 172, 355, 359, 621, 656, 751, 754,
755
Baranów 647
Barczew 354
Barszczowice 233
Bazylea 431, 432
Belgrad 118, 296, 580, 723, 724
Bełżec 489, 536, 537, 538, 564, 752, 849, 973,
1018
Beniaminów 965
Berdyczów 301, 390
Bereza Kartuska 169, 284, 399
Bergen-Belsen 429, 886
Berlin 57, 61, 167, 178, 179, 183, 200, 202, 203,
205, 283, 289, 339, 350, 357, 396, 399, 400,
406, 431, 450, 472, 485, 523, 581, 585, 628,
648, 651, 697, 698, 721, 803, 923–925, 927,
1002, 1013
Bern 850, 851, 967, 991
Będzin 215, 224, 225, 894
Biała Cerkiew 222
Biała Krakowska 224, 226

Biała Podlaska 73, 96, 162, 216, 221, 246, 817
Białopole 841
Białystok („Bartłomiej”) 40, 50, 51, 87, 103,
124, 137, 149, 151, 152, 169, 180, 184, 212,
228–230, 235–237, 244, 247, 303, 337, 354,
406, 454, 515, 592, 598, 600, 614, 621, 754,
831, 856–858, 872, 874–877, 879, 881, 896–
–898, 904, 906, 909, 910, 1015
Bielice 75
Bielsko 225, 226, 471, 647, 819, 894, 909
Biłgoraj 489, 807, 888, 889, 900
Blezuń 646
Błonie 468, 885
Bobrujsk 87, 252, 301, 421
Bochnia 469
Bodzanów 749
Bogumin 226
Bolesławiec 647
Borysław 130, 421, 833
Borysów 103
Bożewo 647
Brasław 476, 756, 1003
Braunschweig 455
Brest 58
Briańsk 704
Brno 810
Brodnica 896
Bruksela 89
Brwinów 228
Brzeszcze 226
Brześć 73, 77, 151, 180, 209, 261, 337, 359, 406,
506, 515, 570, 609, 613, 614, 621, 751, 756,
857, 1015, 1017
Brzeżany 892
Brzostek 647
Brzozów Stary 303, 338, 428
Budapeszt („Jan”) 56, 60, 95, 118, 149, 174, 178,
193, 266, 271, 272, 343, 455, 475, 649, 743,
788, 864, 937, 985
Budslaw 899
Buchenwald 128, 208, 209, 221, 429, 886
Buffalo 710

Bukareszt 130–132, 149, 178, 231, 272, 432, 474, 649, 923
 Burgas 186
 Busko 479, 647
 Buzułuk 158
 Bychawa 647
 Bydgoszcz 101, 207, 227, 229, 242, 468, 562, 896, 944
 Bytom 475

 Caracas 976
 Casablanka 824, 1020
 Charków 208, 222, 695, 969, 1018, 1020
 Chełm 73, 77, 192, 661, 757, 800, 908
 Chełmno 213, 372, 389, 429, 1018
 Chicago 710, 880
 Chinocze 832
 Chodorów 900
 Chojnice 227, 896, 944
 Chorzele 489, 646
 Chorzelów 73
 Chorzów 225, 894
 Chotyłów 855
 Chrzanów 73, 212, 224, 893
 Ciechanów 886
 Ciechłno 646
 Ciepeliów 751
 Cieszyn 49, 219, 225, 226, 471, 893, 894
 Cieszyn 855, 933
 Coëtquidan 545, 651
 Constanza 186
 Czarnowiec 74
 Czechowice 924
 Czeladź 226
 Czernihów 286, 494
 Czerniowce 130, 171, 288, 432
 Czerwień 87, 88, 252, 253
 Częstochowa 52, 130, 142, 206, 405, 469, 475, 581, 590, 614, 647, 651, 734, 754, 797, 817
 Czyżewo 73, 646

 Ćwiecin 889

 Dachau 98, 150, 172, 208, 270, 287, 472, 958
 Darmstadt 286
 Dawigródek 224
 Dąbie 389
 Dębica 75, 212, 647
 Dęblin 73, 76, 77, 122, 613, 647, 752, 866
 Diagilew 222
 Dieppe 580
 Dniepropietrowsk 258, 295, 354, 755, 1018

 Dobromil 594, 614
 Dobrzyń 647
 Domaniewice 142
 Dora 429, 570, 886
 Dorohusk 661
 Drancy 354
 Dreżno 801
 Drohiczyn 73, 646
 Druskienniki 88, 253
 Dub 800
 Dubienka 841
 Dublany 131
 Dubno 73, 268, 451, 475, 570
 Dywin 801
 Dziedzice 226
 Dzierzgowo 646
 Dzisna 476, 817
 Dźwińsk 258, 301, 421

 Ejszyszek 442, 493
 Elizawietgrad 222
 Espenheim 202

 Fallingbistel 880
 Fastów 384
 Filadelfia (Philadelphia) 700
 Flossenbürg 101, 186, 651, 881, 894
 Frankfurt 851, 967
 Fronów 73
 Fryburg 967, 981
 Fürstenbergen 753

 Garbatka 601
 Garczyn 944
 Garwolin 647, 801, 802
 Gdańsk (Danzig) 55, 58, 186, 307, 329, 398, 434, 472, 475, 614, 714, 721, 728, 729, 752, 762, 772, 817, 843, 896, 967, 971
 Gdynia 55, 180, 227, 381, 398, 472, 583, 752, 836, 843, 846, 869, 896, 944
 Genewa 72, 964, 979, 1021
 Gibraltar 37, 42, 111, 724, 831, 936
 Gliwice 894, 965
 Głębokie 172, 220, 889
 Gniazdowo 977
 Gniezno 471, 895
 Golina 647
 Gołębki 667
 Gorlice 647
 Gorzkowice 647
 Gostynin 469, 479, 614, 892
 Góra Kalwaria 73
 Grabowiec 855

Grajewo 229
 Graszów 647
 Grądy 74
 Griażowiec 715, 822, 969
 Grodno 51, 87, 127, 151, 172, 183, 196, 229,
 261, 468, 621, 756, 774, 968, 1003, 1015
 Grodzice 647
 Grodzisk 405
 Grossborn-Westfalenhoff 596
 Gross-Rosen 137, 209, 270, 570, 886, 896, 900
 Grójec 952
 Grudziądz 52, 130, 150, 172, 209, 212, 262, 303,
 354, 429, 896
 Grybów 303
 Gubin 468
 Gusen 148, 222

 Hadamar 596
 Hajsyn 301
 Hamburg 354, 357, 436, 648, 697, 698
 Hannover 202
 Heidelberg 651
 Homel 258, 301, 704
 Hongkong 1019
 Horodenka 127
 Horynów 751
 Hrubieszów 73, 77, 153, 192, 661, 807

 Ilża 909
 Inowrocław 817, 896, 965, 989
 Iwieniec 475
 Izbica Kujawska 846
 Izbica Lubelska 489, 536, 537

 Jabłonków 49, 894
 Jabłonna 900
 Jabłońska 647
 Jajów 647
 Jałta 373
 Janga-Jul 546
 Janów 755, 807, 855
 Jarocin 895
 Jarosław 74, 284, 288, 545, 615
 Jasło 77, 173, 387, 389, 647, 734, 750, 751, 753
 Jaszuny 749
 Jaworów 755
 Jerozolima 209, 954
 Jeziorany 476
 Jeziorsko 647
 Jędrzejów 85, 647, 924
 Johannisbrunn 596
 Josice 646
 Józefów 647, 889

 Kabul 338
 Kadzidła 646
 Kair 174
 Kalinkowicze 755
 Kalinin 969
 Kalinówka 751
 Kalisz 219, 224, 285, 381, 470, 647, 892
 Kałuszyn 647
 Kamionka Strumiłowa 849
 Kaniów 208
 Karczmiska 647
 Kartuzy 54
 Karwina 894, 909
 Kassel 925
 Katowice 40, 48, 180, 182, 213, 214, 223, 225,
 226, 364, 431, 462, 471, 475, 640, 647, 894,
 909
 Katyń 28, 29, 211, 968, 976, 977, 979, 990, 1021
 Kaufstein 976
 Kazimierz 489, 536, 537
 Kąty 647
 Kercz 695
 Kępno 895
 Kęty 226
 Kiejdany 476
 Kiel 55, 58
 Kielce 32, 50, 51, 73, 85, 142, 143, 176, 180,
 207, 208, 210, 214, 219, 220, 222, 239, 313,
 362, 454, 469, 473, 477, 509, 570, 613, 642,
 656, 733, 750, 751, 805, 831, 856, 890
 Kijów 33, 51, 52, 63, 72, 127, 129, 130, 153,
 179, 208, 222, 258, 282, 285, 286, 301, 356,
 384, 390, 421, 489, 494, 755, 756, 900, 927,
 957, 1018
 Kirowograd 1018
 Kitów 764, 769
 Klemensów 75
 Kłajpeda 381, 1004
 Kłobuck 647
 Kobryń 751
 Kock 323, 387, 647
 Kodeń 73
 Koluszki 885
 Kołaczyce 387
 Kołki 233
 Koło 389, 892, 909, 1018
 Kołomyja 129, 130, 223, 785, 900
 Komarów 751, 855
 Komorów 213, 229, 591, 889, 895, 896, 962
 Koniecpol 647
 Konin 470, 892, 909
 Końskie 142, 244, 831, 856
 Kopenhaga 419

Korosteń 301, 421
 Korytkowo 901
 Kosów 73, 390
 Konstancin 593
 Kosobudy 889
 Kostiuchnówka 879
 Kostroma 356
 Koszalin 137
 Kościerzyna 472, 944
 Kowel 451, 614, 1015
 Kowno 100, 102, 124, 183, 184, 233, 440, 442,
 476, 542, 957, 971, 1001, 1002, 1004, 1005,
 1017
 Koziełsk 305, 959, 968, 969, 970, 977
 Koźle 225, 892, 894
 Kórnik 387, 801
 Kraków („Mazur”) 28, 37, 40, 48, 49, 50, 52, 54,
 57, 61, 63, 64, 72, 74, 77, 102, 111, 116, 117,
 130–132, 137, 142, 149, 150, 173–175, 180,
 186, 207, 208, 210–214, 219, 221–224, 228,
 235, 239, 240, 245, 267, 275, 278, 282–284,
 288, 303, 313, 339, 345, 354, 356, 362, 390,
 400, 405, 411, 412, 433, 434, 452, 454, 455,
 459, 470, 473, 475, 477, 544, 588, 594, 598,
 599, 613, 614, 628, 642, 646, 647, 651, 656,
 663, 700–702, 732, 751, 753, 754, 779, 787,
 801, 802, 805, 820, 841, 847, 870, 872, 875,
 877, 879, 880, 882, 890–893, 896, 897, 904,
 906, 910, 916, 917, 925, 952, 959, 964, 972,
 976, 990
 Krasne 359
 Krasnobród 856, 889, 941
 Krasnystaw 219, 661, 888, 889
 Kraśnik 488, 855
 Krems an der Donau 202
 Krosno 75, 213, 219, 374, 891
 Krotoszyn 895
 Królewiec (Königsberg) 54, 55, 183, 184, 185,
 350, 398
 Krynicze (Krynice) 751
 Krystynopol 866
 Krzemieniec 818
 Krzepice 647
 Krzeszowice 275
 Kujbyszew 100, 242
 Kurki 372
 Kursk 1020
 Kustyki 755
 Kutno 215, 323, 614, 647, 667, 892
 Lamsdorf 819
 Laskowce 889
 Lasowiec 934
 Latowicz 647
 Lawoz (Nawoz) 801, 855
 Legionowo 242, 667
 Leitmeritz 651
 Leningrad (Petersburg) 29, 186, 188, 356, 696,
 893, 971
 Leszno 471, 895, 958
 Leśniówka 454
 Leżajsk 73
 Lida 474, 621, 755, 756, 774, 1003
 Limanowa 212
 Linz 412
 Lipsk (Leipzig) 174, 202
 Lipsko 751, 800, 855
 Litomierzycze 894, 900
 Liverpool 350
 Lizbona 200, 864
 Londyn (London, „Falków”) 27, 30–33, 37, 39,
 41, 45, 47, 49–53, 58, 60, 61, 65, 66, 68–71,
 78–85, 89, 93, 98–100, 107, 109, 111–113,
 119, 124, 126–129, 131, 133, 136, 139–142,
 152, 157, 162, 164, 170, 173, 174, 176, 178,
 181, 192, 195–198, 203, 210, 217, 233, 236,
 241, 249, 255, 258, 260, 261, 263, 265, 268,
 272, 292, 293, 303, 309, 311, 312, 327, 331,
 332, 338, 339, 350, 357, 359, 360, 365, 367,
 370, 372, 373, 378, 381, 385, 386, 398, 399,
 400, 402, 406, 417, 419, 421–424, 428, 434,
 445, 446, 448, 455, 485, 496, 497, 498, 500,
 502, 519, 527, 536, 539, 540, 541, 545, 547,
 549, 550, 559, 561, 562, 563, 575, 579, 581,
 604–606, 621, 624, 634, 640, 642, 650, 654,
 656, 666, 671, 679, 685, 686, 687, 691, 695,
 700, 701, 709, 712–714, 719, 723, 728, 729,
 731, 735, 737, 738, 741, 742, 744, 745, 746,
 748, 749, 764, 765, 769, 770, 773, 775, 776,
 779, 780, 782, 792, 793, 797, 798, 799, 803,
 808, 810–817, 820, 822–824, 826, 827, 836,
 837, 848, 867, 868, 880, 886, 912, 913, 915,
 919, 920, 926, 927, 930, 932, 935, 938, 945,
 952, 954, 957, 958, 960, 962, 964, 967, 968,
 972, 973, 975, 979, 980, 983, 985, 986, 988,
 1004, 1005, 1017, 1019
 Lozanna 981
 Lubartów 647, 893
 Lubeka 436, 818
 Lublin 37, 50, 64, 74, 77, 85, 137, 142, 173, 180,
 181, 209, 210, 214, 219–222, 239, 286, 300,
 313, 353, 362, 405, 454, 459, 468, 477, 489,
 492, 515, 536, 537, 594, 598, 599, 613, 647,
 656, 663, 700, 701, 734, 752, 776, 807, 841,
 872, 876, 877, 880, 881, 887, 888, 889, 892,
 903, 906, 908, 910, 929, 934, 952, 968, 1017

Lubliniec 225, 651, 887, 894

Luckenwalde 202

Lwów („Leszek”) 27, 37, 40, 47, 50, 51, 54, 63,
64, 72, 88, 117, 118, 127, 128, 130–132,
149–153, 159, 169–172, 174, 178, 179, 181,
182, 196, 206–209, 211, 220, 221, 223, 230–
235, 237, 248, 253, 277, 280, 281, 284, 285,
288, 293, 313, 356, 359, 372, 373, 379, 400,
405, 469, 474, 475, 486, 506, 507, 545, 581,
586, 592, 594, 595, 598, 600, 610, 612–615,
621, 640, 642, 656, 742, 752, 783, 806, 807,
820, 825, 833, 842, 847, 857, 858, 859, 875,
876, 880, 886, 890, 892, 898, 899, 904, 907,
909, 911, 927, 939, 960, 962, 992, 994–997,
1004, 1015, 1017

Łabunie 751

Łabuńki 751

Łaziska 751

Łącko 647

Łagów 647

Łańcut 847

Ławra Peczerska 384

Ławra Poczajowska 286

Łęczycza 614, 893

Łękińsko 647

Łomaczew 801

Łomianki 130, 132, 172, 339, 937

Łomża 229, 230, 646, 831, 856

Łosice 73, 74

Łowicz 74, 94, 142, 405, 516, 614, 734, 750

Łódź 64, 85, 86, 164, 176, 180, 210, 214, 218,
219, 222, 227, 239, 240, 273, 274, 278, 283,
362, 389, 406, 412, 454, 455, 461, 472, 477,
573, 592, 594, 598, 599, 613, 646, 656, 700,
776, 806, 819, 820, 846, 874, 875, 876, 879,
881, 883, 891, 892, 893, 904, 906, 909, 910,
919, 923, 924, 958

Łuck 54, 180, 289, 364, 390, 451

Łuków 73, 221, 924

Łuniniec 751

Łużki 889, 937

Madryt 200, 419

Majdany 389

Małkinia 75, 209, 405, 666

Małoryt 801

Manhejm (Mannheim) 236

Marki 490, 666

Marsylia 431, 432, 455, 485

Mauthausen 52, 148, 174, 209, 210, 222, 223,
896

Meklenburg 753

Memel 925

Meppen 202

Metz 432

Miączyn 856

Michałkowice 225

Miechów 151, 213, 219, 454, 750

Mielec 73, 96, 140, 162, 212, 213, 245, 246, 489,
647, 893

Międzyrzec 389, 647

Miętka 841

Mikołajów 354

Mikorzyn 647

Milanówek 898

Miłosna 490

Minkowiec 855, 856

Mińsk 73, 87, 88, 229, 248, 252, 253, 258, 301,
302, 355, 356, 421, 429, 442, 497, 621, 863,
913, 928, 934, 999, 1000, 1017

Mińsk Mazowiecki 342, 405, 734

Miostkowo 646

Mittelbau 570, 886

Mława 357, 381, 646

Mniszew 196

Modlin 227, 323, 472, 479, 488, 892, 894

Mohylew 87, 252, 301, 354

Mołodeczno 172, 366, 389, 476, 751, 755, 774,
1005

Monachium 167, 339, 350, 356, 412, 851, 967,
976

Monastyr (Münster) 410

Montreal 339, 948

Morawska Ostrawa 810

Moskwa 29, 33, 51, 61–64, 93, 100, 102, 104,
107, 110, 149, 152, 153, 157, 179, 182, 186,
188, 210, 243, 249, 337, 356, 424, 441, 475,
486, 496, 498, 502, 504, 546, 695, 696, 772,
796, 812, 826, 913, 919, 928, 953, 965, 969,
981, 989, 996, 1018

Mozyrz 301, 755

Muhlberg 202

Murnau 215, 700

Mysłowice 224, 364

Nadworna 429, 899

Nałęczów 489, 536, 537

Namysłaki 647

Nancy 432, 433

Narwik 55

Neuengamme 354

Neuhaus 976

Neuseddenn 202

Niedomice 96, 162, 246

Niekrasów 952

Nielisz 797
 Nieśwież 1005
 Nisko 734
 Norimberga 186, 357, 409, 628
 Nowa Osada 889
 Nowa Wilejka 101, 389
 Nowe Miasto 647
 Nowe Słupie 944
 Nowogródek 51, 87, 230, 237, 429, 454, 462,
 598, 600, 817, 875, 896, 898, 900, 904, 907,
 909, 911
 Nowosiółki 801
 Nowskorczyn 647
 Nowy Jork (New York) 331, 574, 710, 735, 742
 Nowy Sącz 80, 212, 607, 647, 751, 753, 887, 891
 Nowy Targ 52, 213, 647, 891
 Nowy Tomyśl 895

 Ocieszynki 944
 Odessa 215, 236, 284, 337, 384, 782, 994, 1018
 Offenbach 286
 Okuniew 490
 Olita 476
 Olkusz 224, 893
 Ołomuniec 810
 Omsk 900
 Opatów 77, 647, 734
 Opoczno 143, 469, 901
 Opole 63, 471, 489, 536, 537, 666
 Orenburg 188
 Osieck 749
 Osiężyn 647
 Ostaszków 430, 969, 970
 Ostrołęka 73, 74, 229
 Ostrowiec Świętokrzyski 901
 Ostróg 968
 Ostrów Mazowiecka 74, 75, 213, 429, 472, 885,
 889, 895, 898, 962
 Ostrów Wielkopolski 471, 846, 895
 Ostrzyń 389
 Oszmiana 101, 172, 355, 442, 476, 493, 599,
 756, 1003
 Oświęcim 32, 48, 49, 207, 213, 224, 226, 635,
 647, 663, 750, 751, 762, 769, 777, 779, 886,
 894, 914, 923, 944, 973, 990
 Otwock 430, 666, 802, 886
 Owrocz 755
 Ożarów 647

 Pabianice 412, 897, 924
 Pajtuny 213
 Paryż 51, 63, 89, 107, 122, 124, 127, 128, 130,
 132, 151, 178, 182, 200, 231, 268, 275, 282,
 286, 287, 339, 354, 419, 431, 455, 485, 503,
 651, 700, 745, 776, 779, 921
 Pearl Harbour 27, 1018
 Pierwomajsk 1018
 Pillau 55
 Pilzno 810
 Pińczów 213, 647
 Pińsk 337, 621, 831, 856, 878, 1020
 Pionki 96, 162, 246
 Piotrkowice 893
 Piotrków Kujawski 647
 Piotrków Trybunalski 210, 222, 885, 892, 893,
 904, 924
 Platerowo 666
 Płock 479, 647, 749
 Płońsk 647, 886
 Płoskirów 621, 651, 843
 Płudy 242
 Poczdam 373, 776
 Podhajce 475
 Podkowa Leśna 270
 Podnieśno 74
 Połock 301, 421
 Połonne 651, 843
 Połtawa 384
 Poniewierz 476
 Porciaki 646
 Poronin 469
 Postawy 476, 756, 1003
 Poznań 32, 37, 86, 98, 114, 134, 150, 178, 179,
 180, 203, 213, 217, 219, 224, 226, 227, 239,
 262, 273, 278, 313, 350, 362, 371, 387, 389,
 399, 406, 434, 454, 471, 472, 477, 523, 535,
 544, 552, 598, 600, 656, 666, 721, 733, 742,
 762, 776, 779, 801, 822, 846, 870, 875, 881,
 895, 904, 906, 909, 910, 924, 952, 958
 Praga 72, 184, 356, 649, 810
 Praszka 647
 Pruszków 64, 171, 199, 339, 455, 667, 750, 929,
 943, 952, 953, 965, 989
 Pryłuki 286
 Przemyśl 52, 72, 73, 152, 475, 614, 615
 Przeworsk 73
 Psków 421
 Pszczyna 213, 224, 225, 894
 Puławy 613, 647, 764, 888
 Pułtusk 33, 34, 59, 306, 640, 647
 Pustelnik 490
 Pustków 75, 489

 Raba Wyżna 271
 Rabka 474
 Racibórz 225, 892, 894

Radogoszcz 777
 Radom 50, 51, 74, 102, 173, 176, 209, 222, 405, 406, 469, 570, 590, 598, 599, 613, 646, 647, 663, 733, 750, 847, 855, 872, 876, 877, 880, 881, 890, 903, 906, 909, 910, 925, 929
 Radomsko 469, 562, 952
 Radoszkowice 495
 Radzymin 209, 593, 934
 Radzyń Podlaski 73, 77, 592, 647, 734, 924
 Rajgród 51
 Rapallo 41
 Rarańcza 208
 Ravensbrück 207, 211, 753
 Rawa Mazowiecka 468
 Rawa Ruska 73, 489
 Rawicz 199, 895
 Rembertów 215, 468, 472, 490, 545, 666, 885, 889, 894
 Rimini 976
 Rio de Janeiro 442
 Rosienie 1001
 Rostock 436
 Rohatyn 892
 Rościszewo 749
 Rotterdam 580
 Rozwadów 647
 Równe 150, 180, 254, 285, 286, 289, 364, 451, 621, 757, 968
 Różana 212, 223
 Rudnik 73
 Ruskie Piaski 855, 856
 Rybnik 225, 471, 595, 893, 894, 909
 Ryga 41, 258, 295, 561, 1002, 1017
 Rzeszów 51, 54, 73, 176, 244, 261, 303, 337, 354, 372, 430, 613, 701, 890, 891, 898, 962
 Rzym 47, 56, 61, 236, 274, 400, 651, 967

 Sachsenhausen 39, 137, 183, 283
 Saloniki 178, 187
 Salzgitter 651
 Samara 158
 Sambor 223, 899
 Samsonów 944
 Sandbostel 700
 Sandomierz 50, 515, 750, 892, 901, 952
 Sanniki 647
 Sanok 615
 Saratów 158, 188
 Sarny 40, 893
 Secemin 897
 Serwecz 755
 Sewastopol 695, 1019
 Siedlce 73, 74, 77, 173, 221, 405, 750, 847

 Siemiatycze 73
 Sienkiewiczze 755
 Siennica 73
 Sieradz 96, 162, 246, 594, 595, 647, 892, 893, 924
 Sierpc 647
 Siława (Pilawa) 800
 Sitawiec (Sitaniec) 751, 800
 Skałat 64
 Skarżysko 173
 Skierbieszów 751, 801, 855, 889
 Skierniewice 74, 142, 405, 468, 516, 667, 855
 Skole 303
 Slezin 647
 Słomniki 454
 Słonim 172
 Słupsk (Stolpen) 202
 Smoleńsk 28, 301, 899, 959, 964, 967, 968, 969, 970, 976, 977, 979, 981, 1017, 1021
 Snów 900
 Sobibór 800, 973
 Sobienie-Jeziory 800, 802
 Sobolew 647, 800
 Sochaczew 74, 75, 405, 593, 601, 614, 750
 Sofia 272, 455
 Sojołówek 75
 Sokołów 74, 405, 1019
 Sosnowiec 215, 224, 226, 471, 756, 881, 893, 894, 909
 Spała 405, 656
 Srebrny Bór 242
 Stale 647
 Stalingrad 29, 579, 695, 1019, 1020
 Stalino 845
 Stambuł 117, 118, 164, 178, 190, 195, 272, 343, 515
 Stanisławów 128, 221, 223, 231, 237, 390, 451, 474, 598, 600, 900, 904, 907, 909, 990
 Starachowice 173
 Starobielsk 715, 969, 970
 Starokonstantynów 390
 Stary Zamość 751
 Stępina 374
 Stoczek 800
 Stralsund 202
 Strasburg 597
 Stróże Wyżne 303
 Stryj 223, 475
 Strzębocin 647
 Stutthof 227, 836
 Sulejów 210
 Sulina 186
 Surkonty 337

- Susiec 889
 Suwałki 962
 Szastark 647
 Szawle 476, 1001
 Szczeczeszyn 856, 889
 Szczecin (Stettin) 34, 55, 132, 202, 381, 434,
 743, 843, 883
 Szczerców 647
 Szczucin 647
 Szczuczyn 101, 229, 474, 755, 866
 Szczypiorno 454, 468, 885
 Szepetówka 968
 Szopienice 749
 Szeńsk 646
 Sztokholm 48, 76, 77, 100, 114, 172, 178, 180,
 200, 277, 339, 353, 561, 724, 837
 Szumowo 229

 Śrem 313, 387
 Środa 86
 Świdnik 73
 Święciany 476, 756
 Świętochłowice 225
 Świr 442, 493, 755

 Talica 968
 Tarczyn 468
 Tarnopol 237, 277, 285, 451, 475, 600, 621, 880,
 899, 904, 907, 909
 Tarnowskie Góry 225, 894
 Tarnów 96, 162, 208, 246, 469, 474, 515, 751
 Taszkient 128, 417, 776
 Tbilisi 475
 Tczew 208, 227, 472, 896, 944
 Teheran 172, 373
 Terespol 73, 666
 Terespol 429
 Tłumacz 131
 Tłuszcz 518
 Tniejów 647
 Tobruk 1018, 1019
 Tokio 185
 Tomaszów 73, 77
 Tomaszów Lubelski 615, 764, 807, 1018
 Tomaszów Mazowiecki 405, 923, 924
 Tomsk 475
 Toruń 33, 37, 40, 51, 52, 123, 127, 128, 142,
 180, 183, 227, 242, 303, 400, 429, 472, 583,
 651, 762, 846, 886, 893, 896, 900
 Trawniki 489, 536, 537, 900
 Treblinka 29, 564, 632, 633, 747, 777, 802, 964,
 973, 1019
 Triest 776

 Troki 476
 Truskawiec 587
 Trzebinia 224
 Tulon 1020
 Tunis 187
 Turek 470, 968
 Turka 899
 Tyłża 350

 Udrycze 751, 855
 Uhaniec 841
 Uppsala 561
 Ursus 173, 832, 924
 Uściług 153
 Użhorod 288

 Vámosmikola 475
 Vevey 981
 Vichy 187, 723, 1017

 Wadolin 892
 Wadowice 224, 226, 475, 894
 Warna 186
 Warszawa („Wacława”) 28, 31–34, 37, 39, 40,
 47–52, 54–57, 59–65, 72–76, 80, 85–87, 89–
 –91, 94, 96, 98, 101, 102, 106, 107, 111, 114,
 116–120, 122–124, 127–132, 134, 135, 137,
 139, 140, 142, 144–146, 148–154, 159–161,
 164–167, 169, 171–174, 177–179, 181, 183,
 186, 187, 190, 191, 193, 194, 199, 200, 204,
 206–210, 212–217, 219–223, 226–229, 231,
 233, 235–239, 244, 245, 254, 257, 260, 266,
 268, 270, 271, 273–278, 282, 283, 285, 287–
 –291, 295–297, 299–302, 305–307, 313–
 –316, 318, 323, 324, 329–332, 337–340, 342,
 343, 345, 348–352, 354, 356–358, 360–362,
 364, 366, 369, 371, 372, 374, 375, 384, 387–
 –389, 391, 397, 399–403, 405, 409–411, 414,
 419, 420, 424, 428–435, 437, 438, 439, 448,
 449, 454–456, 459, 465, 467–470, 472, 474,
 475, 477, 483, 485, 486, 488–493, 499, 503,
 508, 510, 514, 520, 522, 528, 535, 536, 538,
 540, 542–544, 548, 552, 561, 564, 565, 567,
 568, 570, 572, 573, 580, 581, 583, 587, 588,
 590, 592–594, 597, 599, 601, 603–608, 613,
 617, 618, 620–622, 624–628, 630, 632–634,
 638–640, 646, 648, 650, 651, 655, 656, 662–
 –664, 666–668, 673, 675, 686, 688, 690, 692,
 700–702, 712, 715, 717, 718, 721, 723, 724,
 728, 730, 732–734, 739, 740, 742, 743, 747,
 749–752, 754, 756, 761–764, 766, 769, 771,
 773, 776, 778–783, 785, 794, 797–802, 804,
 806, 807, 810, 812, 814, 817, 818, 820, 822,

829–835, 838, 839, 841–843, 846–850, 852,
 855–857, 863, 864, 866, 869, 872, 874–877,
 879–887, 889, 892, 893, 895–898, 900–903,
 906, 908, 910, 914, 916–919, 921–933, 937,
 939–941, 943, 944, 952–954, 957–959, 962,
 965, 967, 968, 971–974, 976–978, 982, 983,
 988–991, 996, 997, 1013, 1015, 1020, 1021
 Waszyngton (Washington) 33, 84, 124, 443, 502,
 617–619, 714, 724–727, 745, 748, 758, 779,
 790, 791, 808, 809, 815, 824, 955, 956
 Watykan 217, 288, 356, 419, 747
 Wągrowiec 471, 895, 896
 Wąwolnica 489, 536, 537
 Wendeffen 455
 Werbkowice 855, 856
 Wiedeń 174, 208, 412, 776
 Wielkie Łuki 421
 Wierzba 855
 Wildflecken 976
 Wilejka 476, 962
 Wilno („Waldemar”) 40, 50, 51, 64, 100–104,
 151, 169, 171, 172, 179, 180, 184, 203, 229,
 233, 236, 293, 313, 353, 356, 357, 364, 366,
 372, 373, 379, 389, 390, 400, 406, 429, 439,
 442, 476, 506, 535, 542, 561, 570, 590, 592,
 595, 598, 600, 610, 612, 615, 621, 739, 742,
 749, 750, 756, 774, 801, 817, 825, 842, 843,
 857–859, 870, 874–876, 881, 898, 900, 901,
 905, 907, 911, 957, 971, 1001–1005, 1010,
 1017
 Wiłkomierz 476
 Winnica 301, 755
 Wiśnicz 751
 Witebsk 301, 421, 977
 Witłoszcze 751
 Witkowice 245
 Władimir 971
 Włocławek 647, 797, 896, 989
 Włodawa 196, 261, 661, 800, 908
 Włodzimierz (nad Kłazmą) 943
 Włodzimierz Wołyński 73, 153, 212, 338, 880,
 893, 968
 Włoszczowa 94, 142, 143, 509, 647, 897
 Wodawa 647
 Woldenberg 203, 819
 Wolice 855
 Wołkowysk 172, 359
 Wołogda 696
 Wołomin 372, 405
 Wołożyn 898, 900
 Woroneż 695
 Woronowo 389
 Wrocław 32, 39, 52, 55, 64, 85, 101, 102, 117,
 118, 122, 130, 142, 149, 168, 199, 223, 224,
 228, 242, 282, 286, 303, 337, 338, 351, 357,
 372, 399, 544, 628, 701, 788, 819, 843, 851,
 880, 892, 893, 967, 977
 Wronki 372
 Wyrzysk 817
 Wysokie 751
 Wysokie Litewskie 73
 Wyszaków 196, 223, 647
 Wyszogród 647
 Zakopane 753, 889
 Zambrów 227, 229, 454, 646, 820
 Zamość 73, 77, 192, 210, 261, 323, 661, 734,
 751, 752, 764, 776, 800, 856, 887–889, 894
 Zawady Płskie 751
 Zawichost 196
 Zawiercie 224, 225, 226, 647, 894
 Zawoja 647
 Zdanów 800
 Zdołbunów 359
 Zduńska Wola 924
 Zebrzydowice 226
 Zegrze 270, 866
 Zielonka 490, 666
 Zofiówka 222
 Zwiąhl 390
 Zwierzyniec 51, 176, 303, 337, 354, 430, 889,
 962
 Żabianka 359, 801
 Żabikowo 895
 Żaklików 647
 Żelechów 800
 Żłobin 301
 Żółkiew 755
 Żychlin 647
 Żydaczów 223
 Żyrardów 405
 Żytomierz 301, 390, 421, 493
 Żywiec 224, 647, 894

Aktom niezgłoszonym solennym
dzamy, by o stosownej chwili po
powaleniu wroga podany został
to do wiadomości Polaków i do
wszystkich innych Narodów, dla
których walka o

Niezależny Byt i Wolność
Najwyższym Prawem i
Obowiązkiem —.

ze Naczelnny Wódz Zbrojny
Sił Polskich wierdzącej
wojnie 1939 roku zbrojnymi
skimi najeźdźcami z zachodu
i wschodu

Drugi Marszałek Polski

EDWARD ŚMIGŁY-RYDZ.

zmarł na „angina pectoris”
w konsolacji dnia 2 grudnia
roku Pańskiego 1941 o godzinie
tej na Ziemi Ojczyściej w Stolicy
Najjaśniejszej Rzeczypospolitej
— bohaterskiej Warszawie —
pod przybranym imieniem

ADAMA ZAWISZY

i pochowany został na cmen-
tarzu Powązkowskim.

Dan w Warszawie dnia 2 mie-
siąca grudnia roku Pańskiego
r. 1941.

Wojciech Kilar
Józef Gierzycki
Janina Jędrzejowska
Józef Kilar
Józef Kilar

Grób marszałka Rydza-Śmigłego – zob. nr 414.

Teka 2.1.1.1.1. B.
Tejmana KKK

XXX. Sygn.

(X)

627.

3.

627.

(6)

PROJEKT ROZKAZU.

Den 7. 11.
Kalina.

W ślad za moim rozkazem L.2926 z dnia 31.X.1941 r. 14

- 1/ Znoszę dla użytku zewnętrznego nazwę Z.W.Z. - Wszyscy żołnierze w czynnej służbie wojskowej w Kraju stanowią "Armię Krajową" podległą Panu Generalowi, jako jej dowódcy.
- 2/ Stanowisko Pana Generala nosi nazwę Dowódcy Armii Krajowej.
- 3/ Pewne specjalne uprawnienia Pana Generala w powyższym charakterze zostaną określone w osobnej instrukcji.
- 4/ Nazwa Z.W.Z. lub inne nazwy konspiracyjne mogą być zachowane na użytek wewnętrzny według uznania Pana Generala.
- 5/ Rozkaz powyższy proszę podać do wiadomości Delegata Rządu.

7 14.11.41
Mn 4 11 m

Nr. Stan.	76 KKK
Zaszyfrowano	14.11.41
Go.	2
Nadano	14.11.41

NACZELNY WÓDZ

Sikorski
/ SIKORSKI /
General Broni.

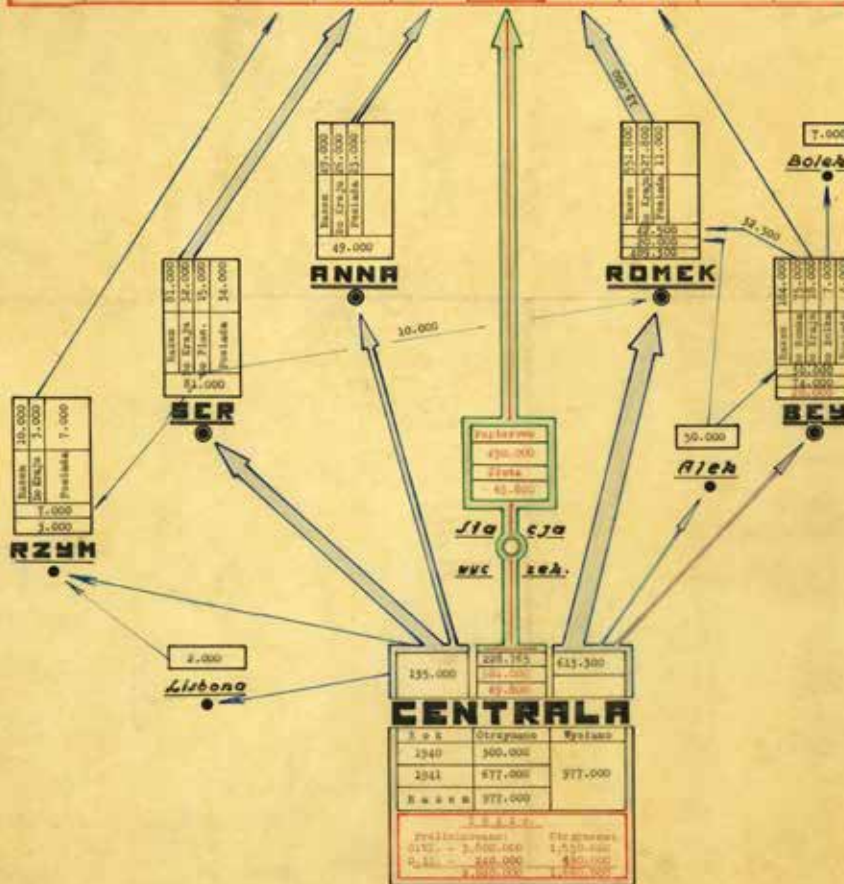
627.

29.11.41

Ruch pieniężny do Kraju w latach: 1940 - 1941 - 1942 /do marca/

K R A J

Dot.	Udziały	Dot.	Dot.	Dot.	Dot.	Dot.	Dot.	Dot.	Dot.
1940/41	Odzyskał i zwilował	87.000	87.000	187.000	228.785	485.700	2.420	251.000	485.700
	W Kraju niepodjęta	5.000	5.000					8.000	8.000
	W Kraju niepodjęta			18.000		58.100	5.000	74.100	187.000
	Przebiegi					44.000	12.580	56.580	187.000
	W Kraju	5.000	52.000	28.000	228.785	527.500	15.000	226.785	3.000

„Ruch pieniężny do Kraju”.

MSW. 23/110

1492

PROTEST!

W ghetcie warszawskim, za murem odcinającym od świata, kilkaset tysięcy skazańców czeka na śmierć. Nie istnieje dla nich nadzieja ratunku, nie nadchodzi znikąd pomoc. Ulicami przebiegają oprawcy, strzelając do każdego, kto się ośmieli wyjść z domu. Strzelają podobnie do każdego, kto stanie w oknie. Na jezdni walają się niepogrzebane trupy.

Dzienna przepisowa ilość ofiar wynosi 8—10 tysięcy. Policjanci żydowscy obowiązani są dostarczyć ich do rąk katów niemieckich. Jeżeli tego nie uczynią, zginą sami. Dzieci nie mogą iść o własnych siłach są ładowane na wozy. Ładowanie odbywa się w sposób tak brutalny, że mało które żywe dojeżdża do rampy. Matki patrzące na to dostają obłądu. Ilość obłąkanych z rozpacz i grozy równa się ilości zastrzelonych.

Na rampie czekają wagony kolejowe. Kaci upychają w nich skazańców po 150 osób w jednym. Na podłodze leży gruba warstwa wapna i chloru polana wodą. Drzwi wagonu zostają zaplombowane. Czasem pociąg rusza zaraz po załadunku, czasem stoi na bocznym torze dobę, dwie... To nie ma już dla nikogo żadnego znaczenia. Z ludzi stłoczonych tak ciasno, że umarli nie mogą upaść i stoją nadal ramie w ramie z żyjącymi, z ludzi konających zwołna w oparach wapna i chloru, pozabawionych powietrza, kropli wody, pożywienia — i tak nikt nie pozostanie przy życiu. Odziekolwiek, kiedykolwiek dojadą śmiertelne pociągi — zawierać będą tylko trupy...

Wobec tej męki wyrzoleniem stałby się rychły zgon. Oprawcy to przewidzieli. Wszystkie apteki na terenie ghetta zostały zamknięte, by nie dostarczyły trucizny. Broni nie ma. Jedyne co pozostało, to rzucenie się z okna na bruk. To też bardzo wielu skazańców wynika się kałem w ten sposób.

To samo co w ghetcie warszawskim, odbywa się od pół roku w stu mniejszych i większych miasteczkach i miastach polskich. Ogółem liczba zabitych żydów przenosi już milion. A cyfra ta powiększa się z każdym dniem. Głną wszyscy. Bogasze i ubodzy, starce, kobiety, mężczyźni, młodzież, niemowlęta, katolicy umierający z Imieniem Jezusa i Maryi, równie jak starozakonni. Wszyscy zawiniли tym, że się urodzili w narodzie żydowskim, skazanym na zagładę przez Hitlera.

Świat patrzy na tę zbrodnię, straszliwszą niż wszystko, co widziały dzieje i — milczy. Rzesz milionów bezbronnnych ludzi dokonywa się wśród powszechnego, złowrogo milczenia. Milczą kaci, nie chępią się tym co czynią. Nie zabierają głosu Anglia ani Ameryka, milczą nawet wpływowe międzynarodowe żydostwo, tak dawniej przeczuje na każdą krzywdę swoich. Milczą i Polacy. Polscy polityczni przyjaciele żydów ograniczają się do notatek dziennikarskich, polscy przeciwnicy żydów objawiają brak zainteresowania dla sprawy im obcej. Głnący żydzi otoczeni są przez samych umywających ręce Piłatów.

Tęgo milczenia dłużej tolerować nie można. Jakiegokolwiek są jego pobudki — jest ono nikczemne. Wobec zbrodni nie wolno pozostać biernym. Kto milczy w obliczu mordu — staje się współnikiem mordercy. Kto nie potępi — ten przyzwala.

Zabieramy przeto głos my, katolicy-Polacy. Uczucia nasze względem żydów nie uległy zmianie. Nie przesłaliśmy uważać ich za politycznych, gospodarczych i ideowych wrogów Polski. Co więcej, zdajemy sobie sprawę z tego, iż nienawidzą nas oni więcej niż Niemców, że czynią nas odpowiedzialnymi za swoje nieszczęście. Dlatego, na jakiej podstawie — to pozostałe tajemnica duszy żydowskiej, niemniej jest faktem nieustannie potwierdzanym. Świadomość tych uczuć jednak nie zwalnia nas z obowiązku potępienia zbrodni.

Nie chcemy być Piłatami. Nie mamy możliwości czynnie przeciwdziałać morderstwom niemieckim, nie możemy nic poradzić, nikogo uratować, — lecz protestujemy z głębi serc przejętych litością, oburzeniem i grozą. Protestu tego domaga się od nas Bóg, Bóg który nie pozwolił zabić. Domaga się sumienie chrześcijańskie. Każda istota, zwąca się człowiekiem, ma prawo do miłości bliźniego. Krew bezbronnnych woła o pomstę do nieba. Kto z nami tego protestu nie popiera — nie jest katolikiem.

Protestujemy równocześnie jako Polacy. Nie wierzymy, by Polska odnieść mogła korzyść z okrucieństw niemieckich. Przeciwnie. W upartym milczeniu międzynarodowego żydostwa, w zabiegach propagandy niemieckiej usiłującej już teraz zrzucić odium za rzesz żydów na Litwinów i... Polaków, wyczuwamy planowanie wrogości dla nas akcji. Wiemy również, jak trujący bywa posiew zbrodni. Przymusowe uczestnictwo narodu polskiego w krwawym widowisku spełniającym się na ziemiach polskich, może snadno wyhodować zubożenie na krzywdę, sadyzm i ponad wszystko groźne przekonanie, że wolno mordować bliźnich bezkarnie.

Kto tego nie rozumie, kto dumna, wolną przyszłość Polski śmiałyby łączyć z nikczemną radością z nieszczęścia bliźniego — nie jest przeto ani katolikiem, ani Polakiem!

FRONT ODRODZENIA POLSKI

607 10 9/86
450/64-554/1185
„WASZE SZUBIENICE PRACUJĄ DLA NIEPODLEGŁOŚCI POLSKI”
Zeromski („Róża”)

BIULETYN informacyjny

Róża IV

Warszawa, 3 grudnia 1942 r.

Nr. 47 (151)

POWSZECHNY OBOWIĄZEK WALKI CYWILNEJ

O d e z w a

Naród Polski z bezprzykładnym bohaterstwem walczy od przeszło trzech lat z terrorem germańskim, który staje się coraz bardziej masowym i przybiera coraz bardziej barbarzyńskie formy.

Podjęmowana przez społeczeństwo polskie w różnych kierunkach akcja samoobrony wymaga koordynacji i jednolitego kierownictwa. Ustanowione w Kraju przez Rząd Rzplitej czynniki cywilne i wojskowe powołały w swoim czasie do życia, jako podwładny sobie organ, Kierownictwo Walki Cywilnej. Ma ono na celu ujęcie inicjatywy i akcji społecznej w pewien system organizacyjny.

W związku z powyższym wzywam całe społeczeństwo polskie do całkowitego podporządkowania się zarządzeniom, oświadczeniom i wezwanom Kierownictwa Walki Cywilnej. Każdy obywatel polski, prócz wspomnianego obowiązku posłuszeństwa, winien nadto starać się o jaknajszyszybe rozpowszechnianie tych zarządzeń, oświadczeń i wezwań, komunikując je swemu otoczeniu w każdy możliwy sposób, a przede wszystkim ustnie.

Wzywam pozatem wszystkie organizacje niepodległościowe, polityczne i społeczne, by w swych wewnętrznych

zarządzeniach, rozkazach czy okólnikach, umieszczały wszystkie zarządzenia, oświadczenia i wezwania KWC ewentualnie w istotnym streszczeniu, zalecając przy tym swym członkom całkowite wobec nich posłuszeństwo.

Zadam wreszcie od redakcji prasy niepodległościowej, która to prasa w warunkach okupacyjnych winna się stać głównym i stałym pośrednikiem między mną i moimi organami a społeczeństwem polskim, by w całości — a jeśli na to nie pozwolą względy redakcyjne — to w każdym razie w istotnym streszczeniu podawała wszystko, co do KWC przychodzi.

Uchylanie się od wspomnianego obowiązku będzie uważane za wyraz negatywnego stosunku do idei ujednolicenia walki cywilnej, prowadzonej przez społeczeństwo polskie.

Niech zatem każdy Polak stanie się ogniwem w sieci łączności, pokrywającej cały teren Polski okupowanej. Niech każdy Polak stanie natychmiast na froncie walki cywilnej, by stawić czoło wrogowi w sposób jednolity i zorganizowany, zanim front walki cywilnej zmieni się na zbrojny.

Pełnomocnik na Kraj
Rządu Rzplitej Polskiej

PEWNA DROBNA ROCZNICA w stosunkach polsko-węgierskich

1 grudnia 1848 r. naczelnik powstania węgierskiego — Ludwik Kossuth mianował gen. Bema wodzem powstańczej ar-

mii węgierskiej w Siedmiogrodzie. Ten sam Kossuth wypowiedział kiedyś zdanie: „Wolność Węgier będzie wiecznie

1.4.1

170

REPUBLIC OF POLAND

Ministry of Foreign Affairs

THE MASS EXTERMINATION of JEWS in GERMAN OCCUPIED POLAND

NOTE

addressed to the Governments of the
United Nations on December 10th, 1942,
and other documents

*Published on behalf of the Polish
Ministry of Foreign Affairs by*

HUTCHINSON & CO. (Publishers) LTD.
LONDON : NEW YORK : MELBOURNE

Price: Threepence Net.

Der Hammer

Nummer 13

25 Juli 1941

Wie soll das enden?

Und wieder vergießen wir unser Soldatenblut! Man hat uns den Befehl gegeben, gegen Rußland zu kämpfen. Dieser Kampf ist nicht leicht und wird auch nicht von kurzer Dauer sein. Es ist schnell gegangen, als es galt, Polen, Belgien, Jugoslawien oder Griechenland siegreich zu schlagen, eine leichte Sache war es mit Frankreich, das nicht kämpfen wollte. Aber mit Rußland wird es anders sehr! Rußland besitzt eine Armee, doppelt so groß wie die unsrige und technisch gut ausgerüstet: mit Flugzeugen, Kampfwagen, Panzer- und motorisierten Waffen. Solche Waffen hatte keines von den kleinen von uns besiegten Ländern, nicht einmal Frankreich.

Wirf einen Blick auf die Landkarte! Siehst Du auch, was für eine riesige Fläche Rußland einnimmt? Und dieser unermessliche Raum ist zugleich seine Waffe. Da hat schon Napoleon daran glauben müssen. Er hat zwar Moskau besetzt, jedoch besiegt hat er Rußland doch nicht und hat zum Schluß eine vernichtende Niederlage erlitten. Zu der Überzeugung ist auch Hindenburg im Weltkrieg gekommen. Er hat nur einen kleinen Teil Rußlands besetzt, geschlagen bis zur Vernichtung hat er es aber auch nicht, er hat es vorgezogen, Frieden mit ihm zu schließen, anstatt in die unermesslichen Räume Rußlands vorzudringen, dem sicheren Untergang entgegen.

Dein Blut und Dein Leben steht nicht hoch im Preis, deutscher Frontsoldat! Man läßt Dich im Osten schwer kämpfen, aber wozu denn nur? Haben wir nicht schon genug Länder erobert? Verlangt es Dich denn danach, noch lange Monate und Jahre in der „Mau“ zustecken, weit weg von der Heimat im Feindesland, weit weg von Deiner Familie, weit weg von Deinen Arbeitsstätten?

Sogar ein Kind muß das begreifen: der Kampf mit Rußland verlängert nur den Krieg, auch wenn es uns gelingen sollte die Bolschewisten zu besiegen. Wieviel Flugzeuge, Panzerwagen werden wir hier verlieren, vor allem aber, wie viele von uns werden hier ihr Leben verlieren, ihr Leben, das so nötig ist für die Zukunft Deutschlands. Je länger und je blutiger wir gegen Rußland kämpfen, umso gewaltiger und schneller wächst die Macht Englands.

Das wissen doch alle, England will Zeit gewinnen, um sich besser rüsten und möglichst viel Kriegsmaterial aus Amerika erhalten zu können. Während wir nun mit Rußland kämpfen, gewinnt England Zeit, um sich seine Überlegenheit in der Luft zu sichern und da es nun freie Hand hat bombardiert es seit dem Kriegsausbruch mit Rußland regelmäßig Nacht für Nacht die Städte und Dörfer unserer Heimat. Diese Bombenangriffe haben sich nun ins Waghafte gesteigert und seit einer Reihe von Tagen werden sie auch tagsüber durchgeführt, was früher nie der Fall war. Es ist auch kein Wunder: da die Sowjetarmee starken Widerstand leistet, muß der größte Teil unserer Luftwaffe im Osten eingesetzt werden

Der Durchbruch

Jahrgang III. Nr. 2 (58)

Januar 1943

Der Dreckkübel des Nationalsozialismus

Seit Monaten beobachten wir eine immer mehr durchgreifende Stimmungsveränderung in dem Blätterwald der deutschen Presse. Die Schriftleiter haben sich gehorsam dem Ton angeschlossen, den Goebbels seit einiger Zeit in seinen Leitartikeln im „Reich“ angestimmt hat. Dieser Ton ist grundverschieden von dem überlebensgrossen Triumphgeschrei und der grössenwahnsinnigen Überheblichkeit, die seit Kriegsbeginn das ganze Jahr 1940 hindurch und noch bis zum November 1941 gang und gäbe war. Denn jetzt ist Goebbels nur um eines besorgt: er möchte das ganze deutsche Volk daran glauben machen, dass es in demselben Kübel sitzt, den die Nationalsozialisten mit ihrem Dreck angefüllt haben.

Bis jetzt wurde von den entsprechenden Partei- und Ämtern streng darauf geachtet, dass auch nicht ein Körnchen Wahrheit über die wirklichen Verhältnisse in den besetzten Gebieten überhaupt wie besonders im Ostraum dem deutschen Volk bekannt werde. So konnte es geschehen, dass bis jetzt noch der überwiegende Teil unseres Volkes die Judenmassenmorde von Litzmannstadt, Lutzk, Brest Litowsk, Minsk und wie die schrecklichen blutdurchtränkten Stätten alle heissen, als pure Erfindung einer böswilligen Feindpropaganda ansah.

Vor allem aber weiss der Deutsche nicht, dass in dem ganzen „neuen Europa“ Tag für Tag und Nacht für Nacht die Salven der Exekutionsabteilungen Himmels ihr blutiges Werk verrichten.

Nun aber, da sich der Krieg in die Länge zieht, da die Bolschewiken gar kein Anzeichen von Schwäche zeigen, die Engländer und Amerikaner dagegen immer stärker werden, da wird es den Herren von der Führung immer grauslicher zu Mute. Und jetzt lässt man es durch die Parteileitungen ins Volk durchsickern: ja, wir haben geraubt und gemordet, ja, wir haben unendliches Leid über fremde Menschen gebracht, die uns nichts anderes angetan hatten, als dass wir lüstern waren auf ihr Hab und Gut und ihre heimatliche Scholle. Und jetzt sind wir alle mitverantwortlich, Nationalsozialisten oder nicht Nationalsozialisten! Das ganze deutsche Volk wird für diese Verbrechen büssen müssen! Darum gibt es nur einen Ausweg: wir müssen alle miteinander durchhalten, möge es noch tausendmal schlimmer kommen, als es jetzt schon ist.

Diese Verbrechermoral, die immer nach Komplizen sucht, um nicht allein vor die Schranken des Gerichts treten zu müssen, quillt seit Monaten aus jedem Wort, das Goebbels durch Presse und Rundfunk dem deutschen Volk eintrichtern möchte. Denn die ungeheuerliche Blutschuld, die der Nationalsozialismus durch die Ermordung von Millionen wehr- und waffenloser Menschen in allen Ländern Europas

Der Kalbautermann

Nummer 3. (13)

Januar 1943

Jahrgang II

DAS DRITTE REICH

1933 — 1943

„Der Kalbautermann”, styczeń 1943 – zob. nr 626 (nr 1748).

3.6.3.3.12 / ⑦

11

DIE NEUORDNUNG EUROPAS

178 br
221

Ulotka akcji „N” – zob. nr 626 (Nr 1748).

OBWIESZCZENIE

SPOŚRÓD WYDANYCH PRZEZ TAJNY POLSKI SĄD SPECJALNY ORZECZEN PODAJE SIĘ DO WIA-
DOMOŚCI WYCIĄGI Z DWÓCH NASTĘPUJĄCYCH WYROKÓW:

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

I. DNIA 12 STYCZNIA 1943 ROKU: SĄD SPECJALNY W WARSZAWIE, PO ROZPOZNANIU SPRAWY
IZYDORA OSSOWSKIEGO, URZĘDNIKA URZĘDU PRACY W WARSZAWIE, UR. DN. 30.VI.1903,
OSKARZONEGO O TO, ŻE W 1942 ROKU W WARSZAWIE

- a) JAKO URZĘDNIK URZĘDU PRACY ŚWIADOMIE WYBITNIE CZYNNIE WSPÓLDZIAŁ Z OKU-
PANTEM W JEGO AKCJI WYWOZENA LUDNOŚCI POLSKIEJ NA ROBOTY PRZYMUSOWE DO
NIEMIEC, A W SZCZEGÓLNOŚCI PRACUJĄC W DZIALE MŁODZIEŻY TEGOŻ URZĘDU PRACY,
ZAKWALIFIKOWYWAŁ NA WYWIEZIEŃ DO NIEMIEC WYRÓŻNIAJĄCO DUŻĄ IŁOŚĆ OSÓB,
M. IN. OSOBY, KTÓRE MIAŁY PODSTAWY DO ZWOLNIENIA OD WYWIEZIEŃ, NIE UWZGLĘ-
DNIŁ REKLAMACJI UZASADNIONYCH W ŚWIEŁLE PRZYJĘTEJ W URZĘDZIE PRACY PRAK-
TYKI I W OGÓLE WYRÓŻNIAŁ SIĘ GORLIWOŚCIĄ I BEZWZGLĘDNOŚCIĄ PRZY WYKONY-
WANIU SWOICH OBOWIĄZKÓW SŁUŻBOWYCH NA KORZYŚĆ OKUPANTA, A NA SZKODĘ LUD-
NOŚCI POLSKIEJ;
- b) WYZYSKUJĄC SVOJE STANOWISKO WYMUSZAŁ OD OSÓB ZAINTERESOWANYCH, POSŁUGU-
JĄC SIĘ GROZBĄ WYWIEZIEŃ NA ROBOTY PRZYMUSOWE DO NIEMIEC, KORZYŚCI MAJĄT-
KOWE NA SWOJĄ RZECZ,

ORZĘKŁ:

UZNAĆ IZYDORA OSSOWSKIEGO, UR. DN. 30.VI.1903 R., URZĘDNIKA URZĘDU PRACY W WAR-
SZAWIE, WINNYM DOKONYWANIA ZARZUCONYCH MU ZŁODNI I SKAZAĆ GO ZA TO NA KARĘ
ŚMIERCI, UTRATĘ PRAW PUBLICZNYCH I OBYWATELSKICH PRAW HONOROWYCH ORAZ ORZEC
PRZEPADKĘ JEGO MAJĄTKU.

WYROK WYKONANO DNIA 14 STYCZNIA 1943 ROKU PRZEZ ZASTRZELENIE

II. DNIA 12 LUTEGO 1943 ROKU SĄD SPECJALNY W WARSZAWIE, PO ROZPOZNANIU SPRAWY OFICE-
RA T. ZW. POLICJI GRANATOWEJ ROMANA LEONA ŚWIECICKIEGO, OSKARZONEGO
O TO, ŻE

- a) W OKRESIE CZASU OD POCZĄTKU 1940 R. DO POŁOWY 1942 R., JAKO CZŁONEK SĄDU
POLICYJNEGO PRZY NIEMIECKIEJ DYREKCJI POLICJI KRYMINALNEJ W WARSZAWIE, WYDA-
TNIE CZYNNIE WSPÓLDZIAŁ Z WŁADZAMI OKUPACYJNYMI NA SZKODĘ LUDNOŚCI POLSKIEJ,
- b) WYZYSKUJĄC POWYŻSZE STANOWISKO, WYMUSIŁ OD WIĘKSZEJ LICZBY OBYWATELI POL-
SKICH KORZYŚCI MAJĄTKOWE GROZBAMI ODDANIA ICH POD NIEMIECKI SĄD,
- c) W DRUGIEJ POŁOWIE 1942 R., JAKO ZASTĘPCA KIEROWNIKA XV KOMISARIATU PP W WAR-
SZAWIE, BRAŁ WYDATNY UDZIAŁ W AKCJI ŁAPANIA LUDNOŚCI POLSKIEJ NA ROBOTY
PRZYMUSOWE W NIEMCZECH I ORGANIZOWAŁ UDZIAŁ POLSKIEJ POLICJI MUNDUROWEJ
W POWYŻSZEJ AKCJI,
- d) PRZY ŁAPANIU LUDNOŚCI POLSKIEJ ZATRZYMYWAŁ PEWNE IŁOŚCI OSÓB SPECJALNIE CE-
LEM PÓŹNIEJSZEGO ZWOLNIENIA ICH ZA OKUPEM NA JEGO RZECZ,

ORZĘKŁ:

UZNAĆ, ŻE ROMAN LEON ŚWIECICKI, UR. DN. 20.II.1891 R., SYN JOZEFA I TEODORY, DO-
PUŚCIŁ SIĘ ZARZUCONYCH MU ZŁODNI I NA PODSTAWIE ART. 100 K. K., ART. 261 K. K., ART. 259
K. K. W ZWIĄZKU Z ART. I STATUTU S. S. I DEKRETEM O STANIE WOJENNYM SKAZAĆ GO ZA TO
NA KARĘ ŚMIERCI, UTRATĘ PRAW PUBLICZNYCH I OBYWATELSKICH PRAW HONOROWYCH ORAZ
ORZEC PRZEPADKĘ JEGO MAJĄTKU.

WYROK WYKONANO DNIA 15 LUTEGO 1943 ROKU PRZEZ ZASTRZELENIE

**Kierownictwo Walki
Cywilnej**

BŁOGOSŁAWIENI, KTÓRZY W CZASIE GROMÓW
NIE UTRACILI RÓWNOWAGI DUCHA.

Kasprowicz.

BIULETYN

informacyjny

Rok V

Warszawa, 15 kwietnia 1943 r.

Nr. 15 (170)

Komunikaty

W dn. 30 marca 1943 r. o godz. 15 w Warszawie w cuklarni „Europejskiej” przy ul. Marszałków kłej patrol bojowy SS Zbrojnych w Kraju zlikwidował dwóch oficerów Gestapo, przybyłych z Krakowa ze specjalnym zadaniem.

Kier. Walki Konspiracyjnej

7.IV.1943 r.

Bilans akcji bojowej, przeprowadzonej w dniu 26.III. na ulicy Bielańskiej, wynosił:

- uwolniono 25 więźniów, z czego jeden, skatowany na ul. Szucha, zmarł po uwolnieniu.
- straty własne: 2 rannych.
- straty nieprzyjaciela: zabiel — 1 oficer SS, 4 funkcjonariuszy Gestapo; ranni — 2 agentów cywilnych, 2 policjantów granatowych.
- zdobyto 1 samochód i 4 pistolety, zniszczono samochód wjeżdżający.

Akcja została przeprowadzona zgodnie z planem i w sposób brawurowy.

Kier. Walki Konspiracyjnej

8.IV.1943 r.

Dnia 9.IV. r.b. o godz. 12.00 w swoim gabinecie pracy przy ul. Długiej został zastrzelony kierownik warszawskiego Arbeitsamtu, Niemiec Kurt Hoffman, odpowiedzialny w ubiegłym okresie kierownik brutalnej, często bestjańskiej branki Polaków na roboty do Rzeszy.

Kier. Walki Konspiracyjnej

Dnia 10.IV.1943 r.

ANGLJA — POLSKA

Oci chwili oficjalnego ujawnienia sowieckiej zaborczości wobec Polski, t.j. od komunikatu TASS'a z 2 marca br., propaganda niemiecka prowadzi wyłożoną akcję, zmierzającą do wmówienia w społeczeństwo polskie „zdrady Anglii”. Celem niemieckiej propagandy jest zaszczepienie rozgoryczenia i nieuf-

ności do Anglii. To rozgoryczenie i nieufność mają zachwiać w nas wolę walki przeciwniemieckiej, pogrążyć nas w pesymizmie i bierności. Musimy stwierdzić, że jest to jedna z największych batalii propagandowych niemieckich, prowadzona zreźniej, niż wiele poprzednich.

BIULETYN

informacyjny

Rok V

Warszawa, 1 kwietnia 1943 r.

Nr. 13 (168)

K o m u n i k a t

Dnia 26 marca o godz. 17.35 w Warszawie u zbiegu ulic Bielańskiej i Długiej oddział Sił Zbrojnych w Kraju zaatakował samochód, wiozący więźniów z Al. Szucha na Pawiak. Uwolniono kilkunastu więźniów, wśród których jeden był w stanie bardzo ciężkim po badaniach. W starciu zabito, względnie raniono 1 umundurowanego policjanta niemieckiego i 3 cywilnych.

Kierownictwo Walki Konspiracyjnej

26.III.1943 r.

AKCJA ZBROJNA? TAK — LECZ OGRANICZONA!

Są ludzie, którzy nie zdają sobie do-
kładnie sprawy z tej fazy walki z oku-
pantem, w jakiej znajduje się obecnie
Kraj. Ludzie ci nie bardzo pojmują,
dlaczego Kierownictwo Kraju z jednej
strony sprzeciwia się obecnie nastrojom
powstańczym, odradza ucieczki „do la-
su“, tępi wszelką przesadę panikarsko-
„bohaterską“, z drugiej zaś strony —
pochwala i organizuje takie akcje jak
bój pod Krasnobrodem, rugowanie og-
niem i kulą świeżych osiedleńców nie-
mieckich w zamojszczyźnie, wyzwalanie
z bronią w ręku więźniów politycz-
nych, różnego rodzaju sabotaże itp. Wy-
razem tej rzekomej dwoistości są dwa
pozornie sprzeczne hasła, pod którymi
od szeregu miesięcy wychodzi B.I.:
„Błogosławieni, którzy w czasie grom-
mów nie utracili równowagi ducha“
oraz „Święty Boże, Święty Mocny,
Święty a Nieśmiertelny — błogosław
odważnym i dzielny“.

Pragniemy rzecz wyjaśnić.

„Równowagi ducha“ nigdy nie uo-
samialiśmy z bezczynnością sił zbroj-
nych w Kraju. Odpowiednie komórki

wojskowe i z wojskiem powiązane wy-
konywały wyznaczone im doraźne za-
dania bojowe. Tyle tylko, że z różnych
względów nie widzieliśmy potrzeby po-
dawania do wiadomości publicznej
tych akcji i robienia wokół nich szumu.
Dopiero od kilku miesięcy uznali-
śmy za wskazane komunikowanie od
czasu do czasu tego czy innego faktu.

Prowadząc tę walkę ograniczoną, u-
derzając nie na oślep, lecz tam gdzie
trzeba i kiedy trzeba — równocześnie
kategorycznie sprzeciwiamy się przed-
wczesnym nastrojom powstańczym i ja-
kimś odruchowym aktem zbrojnej roz-
paczki. Czynimy tak dlatego, iż w peł-
ni zdajemy sobie sprawę z tego, że po-
wstania Narodu nie można wywoływać
co kwartał. Powstanie można wywołać
tylko jeden — jedyny raz. I musi to
być bezwarunkowo powstanie udane.
Powstanie nieudane, nieprzygotowane,
wywołane w nieodpowiedniej chwili —
byłoby równoznaczne z utopieniem Kra-
ju we krwi — krwi bez celu straconej
— oraz wyniszczyłoby nasz najbardziej
cenny element ludzki.

ROK V

12 STYCZNIA 1943 R.

NR. 51

ROSJA „NASZ SĄSIAD NAJWAŻNIEJSZY“

Trudno jest pisać dzisiaj o Rosji, a jednocześnie pisać trzeba. Niewątpliwie materia jest delikatna i subtelna, tym niemniej stanowi ona przedziwo, którego znaczenie polityczne dla naszej przyszłości ma wagę zupełnie wyjątkową, zasadniczą.

Jest nam, wyznajemy to szczerze, trudno myśleć o Rosji bez nastawienia uczuciowego. Odwoływanie się do postawy „chłodnego polityka“ do niczego tu nie doprowadzi, bo w życiu zupełnie „chłodnych polityków“ nie ma, zaś każda działalność polityczna, przy całej swej trzeźwości, stoi zawsze w służbie jakiejś idei, czy jakiegos mitu, jakby powiedział Sorel. Nasz stosunek do Rosji nie ukształtował się na podstawie jednego jakiegos zetknięcia, ale wyrósł z wieloletniego sąsiedzkiego współżycia. To sąsiedztwo — powiedzmy to sobie otwarcie od razu — nie było sąsiedztwem zgodnym. Więcej w ciągu tych lat widziało się wzajemnego boczenia, zgrzytów i wojen, niż chwil porozumienia, — czy bodał prób porozumienia. Niewątpliwie ogromną winą Rosji było wzięcie udziału w rozbiorach Polski. Jeżeli jednak do tego doszło, jeżeli Rosja wyobraziła sobie, że można potężnego, stojącego o tyle wyżej kulturalnie sąsiada sprowadzić do roli niewolnika, było to rezultatem ogromnego zawodu, jaki sprawiła na Piotrze Wielkim bezsilna ówczesnej Polski. Poprzednio historia stosunków między dwoma narodami mogła być jednym pasem woleń, cechą charakterystyczną jednak tamtej epoki było uznanie wzajemne dla przeciwników, to uznanie, jakie zrodzić się musi w każdym żołnierzu w stosunku do walczącego ideowo wroga. Polacy musieli kierować swą ekspansję na wschód, Rosja uważała się za powołaną nieść swą — w jej pojęciu wyższą — wiarę na zachód, który jakoby miał się być zaprzec prawdziwego chrześcijaństwa.

Było to więc starcie się przede wszystkim dwóch tendencji ideowych. Do nich doszły jeszcze nieporozumienia graniczne. Między Polską bowiem i Rosją nie ma żadnej naturalnej linii granicznej. Naturalna zachodnia granica Polski leży na Odrze, — bardziej na wschód rozpoczyna się już teren otwarty dla wszelkich wzajemnych przenikań, a tym samym dla niekończących się konfliktów. Taki właśnie teren leży między Polską a Rosją.

Kto chce dla granicy wschodniej szukać podbudówki naturalnej, krzywdzi jedną albo drugą stronę. Polska Batorych i Zygmuntów nie dała się skrzywdzić. Rosja Piotra — tak samo. Tylko, że Rosja poszła wówczas za daleko: bo zamiast wykroić sobie chęby najkorzystniejszą granicę, pod naciskiem pruskim przyczyniła się do całkowitego zniszczenia samodzielnosci państwa polskiej.

Ten sam błąd Rosja popełniła w 1939 r. Gdyby korzystając z trudnego położenia Polski wysunęła była jakieś pretensje graniczne, byłoby to posunięcie, wysoce nielojalne,

REFORMA

MIESIĘCZNIK IDEOWO-POLITYCZNY

Nr. 4.

WARSZAWA

7 lutego 1943.

MUSIMY WZMÓC WALKĘ CYWILNĄ.

W miarę, jak wróg, ponosząc porażki na wszystkich frontach i wyczerpując coraz bardziej swoje rezerwy, czuje, że traci grunt pod nogami — opanowują go na przemian dzikie objawy wścieklizny i strachu, które pragnie zaspokoić, czy zagłuszyć wzmożonym terrorem.

Musimy być przygotowani na to, że terror trwać będzie aż do końca okupacji. Terror stanowi podstawę istnienia III Rzeszy, bez niego nie mogłoby istnieć ani jednej godziny.

Fakt ten jednak nie uwalnia nas od obowiązku zakreślenia terrorowi pewnych granic i nie dopuszczenia, aby poza te granice wyszedł.

Wróg musi wiedzieć, że, jeżeli wyjdzie poza pewne granice, to spotka się z aktami sabotażu, które będą bezpośrednio godziły w przygotowania wojenne, transporty, względnie w życie i mienie Niemców. Tylko ta świadomość zdoła powstrzymać nadmierne wysiłki terroryzmu (zwłaszcza pod koniec wojny), które mogłyby się stać katastrofalne dla naszego społeczeństwa.

Wściekłe psy, kłusujące terrorem, jak Hitler i Himmler, mogą się nie liczyć z zapowiedziami kary i odwetu, głoszonej przez mężów stanu w Anglii i Ameryce. Rzucili oni wszystko na jedną kartę i wiedzą, że w chwili klęski i tu nie utrzymają się przy życiu. Jedyнным hamulcem dla nich może być obawa przed uszkodzeniem ich maszyny wojennej przez doprowadzonych do ostateczności Polaków.

Obawę tę musimy w nich wytworzyć, uczynić i podtrzymać.

Dobrze się stało, że ludność pow. zamajskiego odpowiedziała na dzikie wysiedlanie — paleniem, wysadzaniem, strzelaniem i uciśnieniem w lasy.

Natomiast nie ma dotychczas odpowiedniego odwetu za masowe mordowanie dzieci w nieopalanym wagonach kolejowych oraz za dzikie, gwałtowne i brutalne łapanki zastosowane w dniach 15 — 20 stycznia.

Akcja naszej Walki Cywilnej musi działać bardziej planowo, sprawniej i energiczniej niż dotychczas. I to natychmiast! Nie mamy dużo czasu; odpowiedzialność jest wielka...

Nie będziemy tutaj omawiać całokształtu metod odwetu i reakcji na dzikie łapanki. Nie miejsce ku temu. Ale jedno posunięcie narzuca poprosu zdrowy rozsądek i logiczne rozumowanie.

Jeżeli żołdacy policji niemieckiej rzucają się w sposób brutalny i dziki na spokojnych obywateli, idących, czy jadących do pracy i, nawet — co zdarzało się b. często — nie sprawdzając ich dokumentów, ładują do wagonów i wywożą w nieznanym kierunku — to pierwszym odruchem instynktu samozachowawczego jest wstrzymanie się od pójścia czy wyjazdu do pracy w dniach łapanek. Niech w dniach łapanek robotnicy i pracownicy pozostaną w domu, motywując to rzeczywistym niebezpieczeństwem na ulicach, w kolejach, w tramwajach...

ZACHODNIA GRANICA POLSKI.

Jest rzeczą nieulegającą wątpliwości, że naczelnym dążeniem narodu niemieckiego w ciągu dziejów jest zdobycie hegemonii w Europie.

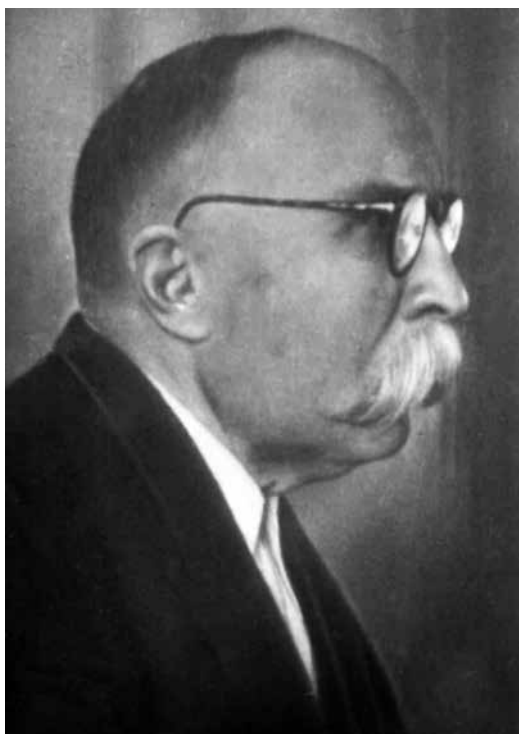
Metoda przytyn zawsze była ta sama: przez zorganizowanie siły na wschodzie, opanowanie zachodu. Stąd „Drang nach Osten” stał się naczelnym hasłem polityki niemieckiej. Przejął się najpierw w tępieniu Słowian zachodnich, stanowił treść podbojów Krzyżaków, był myślą przewodnią niemieckich

dynastji Luksemburgów, Habsburgów i Hohenzollernów, znalazł najlepszy swój wyraz w polityce Hitlera. Zawsze jak tylko spojrzymy w głąb dziejów spotykamy to samo zjawisko: potęgę niemiecką gruntowała się na wschodnich niemieckich obszarach. Czy to będzie cesarstwo Ottonów i Henryków z przeważającymi obszarami podbitych słowian zachodnich; czy to będzie Zakon Krzyżacki, który rozwinął swą potęgę na ziemiach Prusów i rdzennie polskich; czy

Gen. bryg. Tadeusz Pełczyński.

Delegat Rządu na Kraj Jan Piekalkiewicz.

Kazimierz Pużak.

Plk Michał Protasewicz.

Gen. bryg. Antoni Chruściel.

Gen. bryg. Stanisław Rostworowski.

Szef KWC Stefan Korboński.

Ppłk dypl. Feliks Brzeskiński – zob. nr 499
(nr 327).
Źródło: WBH CAW.

Płk Wiktor Bernacki – zob. nr 491.

Bolesław Burkiewicz – zob. nr 338
(nr 223).

Zbigniew Chaszczyński – zob. nr 338
(nr 223).

Jan Kowalski – zob. nr 338 (nr 223).